

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**27 MAYIS 1960 DARBESİ SONRASINDA
13 KASIM 1960 TASFİYESİNİN ANALİZİ**

ALPASLAN ŞAHİN

**TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

NİSAN 2019

**27 MAYIS 1960 DARBESİ SONRASINDA 13 KASIM 1960 TASFİYESİNİN
ANALİZİ**

Alpaslan ŞAHİN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

NİSAN 2019

Alpaslan Şahin tarafından hazırlanan “27 Mayıs 1960 Darbesi Sonrasında 13 Kasım 1960 Tasfiyesinin Analizi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ

Tarih Anabilim Dalı Ankara Hacı Bayramı Veli Üniversitesi.....

Başkan: Prof. Dr. Mehmet Akif TURAL

Tarih Anabilim Dalı Ankara Hacı Bayramı Veli Üniversitesi.....

Üye: Prof. Dr. Mehmet Derviş KILINÇKAYA

Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı Hacettepe Üniversitesi.....

Tez Savunma Tarihi: 10/04/2019

Bu tezin Tarih Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans/~~Doktora tezi~~ olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Figen ZALF
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Alpaslan ŞAHİN

10/04/2019

27 MAYIS 1960 DARBESİ SONRASINDA 13 KASIM 1960 TASFİYESİNİN ANALİZİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Alpaslan ŞAHİN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Nisan 2019

ÖZET

Bu çalışmada, öncelikle 27 Mayıs 1960 Darbesi öncesinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin durumu tahlil edilmiştir. Akabinde orduyu darbeye götüren süreç kronolojik bir şekilde incelenmiştir. Nihayetinde ise 27 Mayıs 1960 Darbesi ve ülkede oluşan yeni durum analiz edilmiştir. Darbeyle birlikte ülke yönetimi Millî Birlik Komitesi'nin eline geçmiş ve demokrasi rafa kaldırılmıştır. Bu süreçten itibaren bir yandan demokrasiye geçme çabaları sürerken diğer yandan askerin başta kalması eğilimi doğmuştur. Bu durum komite içerisinde fikrî ayrılıkların doğmasına sebep olmuştur. Bu fikrî ayrılıklar zaman içerisinde derinleşmiş ve 13 Kasım 1960 günü Millî Birlik Komitesi'nin 14 üyesi yurt dışına gönderilmiştir. Bunun sonucunda ise bir yandan Millî Birlik Komitesi gücünü kaybederken diğer yandan hem komite hem de ordu içerisinde yeni gruplaşmalar meydana gelmiştir. Netice olarak tüm bu gelişmeler Türkiye Cumhuriyeti'nin bir darbeler silsilesi içinde kalmasına sebep olmuştur. Tüm olaylar bittiğinde ise bir yandan cunta heveslilerin bedel öderken diğer yandan Türkiye'de yeni siyasî oluşumlar, yeni siyasî simalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu çalışmada, tüm bu süreçler nesnel bir şekilde anlatılmaya gayret edilmiştir.

Bilim Kodu : 118101
Anahtar Kelimeler : 27 Mayıs Darbesi, 13 Kasım Tasfiyesi, Ondörtler, Türk Silahlı Kuvvetleri, Cunta.
Sayfa Adedi : 337
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mustafa Ekincikli

ANALYSIS OF THE 13th OF NOVEMBER 1960 DISSOLUTION AFTER OF THE
COUP 27th MAY 1960

(Master Thesis)

Alpaslan ŞAHİN

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

April 2019

ABSTRACT

In this study, the situation of the Turkish Armed Forces prior to the coup of the 27 May 1960 was analyzed. Then, the process that led to the military coup was investigated chronologically. Finally, the military coup of 27 May and the new situation in the country were analyzed. With the coup, the National Government had taken over the National Unity Committee and democracy had been abolished. Since this process, while efforts to move to democracy, the tendency to remain at the forefront of the military was born. This situation has led to emergence of the idea of separation in the committee. This idea of separation has deepened over time and 14 members of the National Unity Committee have been sent abroad on November 13, 1960. As a result of this, while the National Unity Committee lost its power, on the other hand, a new groupings took place in both the committee and the army. As a result, all these developments caused the Republic of Turkey to remain in a series of blows. At the end of all the events, the junta paid an enthusiastic price, while the new political formations and new political figures began to emerge in Turkey. In this study, all these processes have been objectively explained.

Science Code : 118101
Key Words : The 27 May Coup, The 13 November Liquidation, Fourteens, Turk Armed Forces, Junta
Number of Page : 337
Thesis Advisor : Prof. Dr. Mustafa Ekincikli

TEŞEKKÜR

Çalışmamızın konusu 27 Mayıs 1960 Darbesi ve 13 Kasım 1960 tasfiyesi hareketinin değerlendirilmesidir. Bu konuyu incelememizin sebebi 13 Kasım 1960 tasfiyenin etkilerini daha doğru bir şekilde anlamaya çalışmaktır. 27 Mayıs 1960 Darbesi ile başlayan askerin siyaset üzerindeki mutlak egemenliği 13 Kasım 1960 tasfiyesi ile farklı boyutlara ulaşmıştır. Bizde bu incelemeyi yaparak tasfiyenin çok boyutlu olarak değerlendirilmesi hususunda çaba sarf ettik.

Çalışmamızda öncelikli olarak o dönemi yaşamış kişilerin hatıralarını incelemekle başladık. Akabinde dönemin gazete ve dergilerini inceledik. Konuya ilişkin fazla arşiv belgesi bulunmadığı için arşivlerden yeterince istifade edemedik. Son olarak da dönemi bizzat yaşamış veya olaylara sonradan vâkıf olmuş yazarların 27 Mayıs 1960 ve sonrasındaki gelişmeleri aktardığı telif-tetkik eserlerini inceledik. Tüm bu çalışmalar neticesinde ise özgün bir çalışma ortaya koymaya çalıştık.

Tezimiz, bir giriş, üç bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile beraber meydana gelen asker-siyaset ilişkisinden kısaca bahsettikten sonra 27 Mayıs öncesinde kurulan gizli örgütler hakkında bilgiler verdik. Ardından birinci bölümde DP'nin iktidarı sırasında kurulan örgütleri ve bu örgütlerin faaliyetlerini, kuruluş amaçlarını değerlendirmeye çalışıp süreci 27 Mayıs'a kadar getirdik. İkinci bölümde ise 27 Mayıs sonrasında kurulan Milli Birlik Komitesi yönetimini değerlendirmeye çalıştık. Burada komite içerisinde yer alan grupları, bu grupların 27 Mayıs'a bakış açılarını, ülkenin kalkınması için yaptıkları planları ele aldık. Bu bölümü 13 Kasım 1960 tasfiyesine kadar sürdürdük. Üçüncü bölümde ise 13 Kasım 1960 tasfiyesinin yol açtığı olayları, Türk Silahlı Kuvvetleri içerisinde meydana gelen yeni cunta faaliyetlerini ve bu cuntaların darbe teşebbüslerini ele aldık. Ayrıca tasfiye ile yurt dışına gönderilen 14 komite üyesinin, yurt içi ve yurt dışı faaliyetlerini de değerlendirmeye çalıştık. Sonuç bölümünde ise 27 Mayıs 1960 ile başlayıp 13 Kasım 1960'ta farklı bir yönelim gösteren darbenin yol açtığı tüm olayları analiz etmeye çalıştık.

Yukarıda kısaca izah edilen çalışmamızın, her aşamasında şahsıma desteklerini bir an olsun esirgemeyen değerli danışmanım Prof. Dr. Mustafa Ekincikli hocama teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca, çalışmam boyunca maddi ve manevi desteğini esirgemeyen aileme ve tüm dostlarıma şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR.....	xiv
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

27 MAYIS ASKERÎ DARBESİ'NİN OLUŞUM SÜRECİ

1.1. Menderes Dönemi İhtilal Örgütleri	5
1.1.1. Seyhan-Kabibay Örgütü	8
1.1.2. Yıldız Harp Akademisi Örgütü.....	8
1.1.3. Aydemir-Okan Örgütü.....	9
1.1.4. Koçuş-Esengin Örgütü.....	11
1.1.5. İlk Birleşik Örgüt.....	12
1.1.6. Er-Esin-Özdağ Örgütü.....	15
1.2. 9 (Dokuz) Subay Olayı.....	16
1.3. İhtilal Örgütlerinin Yeniden Faaliyete Geçmesi	21
1.3.1. Sadi Koçuş'ın Lider Arayışı	22
1.3.2. Er-Esin-Özdağ Örgütü	22
1.3.3. Acuner-Kuytak-Baykal-M.Kaplan Örgütü.....	24
1.3.4. İhtilalin Lideri Cemal Gürsel.....	25
1.3.5. İkinci Birleşik Örgüt.....	28

1.4. 27 Mayıs'a Giden Süreçte Yaşanan İktidar-Muhalefet Çekişmesi	37
1.4.1. Vatan Cephesi'nin Kurulması ve Kutuplaşma	38
1.4.2. CHP'nin "Bahar Taarruzu"	40
1.4.3. Çanakkale ve Kayseri Olayları	44
1.4.4. Meclis Tahkikat Komisyonunun Kurulması.....	48
1.5. Gençliğin Olaylara Dâhil Olması	52
1.5.1. İstanbul Üniversitesinde Çıkan Olaylar.....	53
1.5.2. Ankara Üniversitesinde Çıkan Olaylar.....	55
1.5.3. Çankaya Görüşmesi.....	57
1.6. 27 Mayıs'ın Eşiğinde İhtilal Örgütleri	60
1.6.1. Acuner-Kuytak Örgütü İle Birleşme	61
1.6.2. Harp Okulu Komutanı Sıtkı Ulay'ın Teması.....	62
1.6.3. Gürsel'in Mektubu ve İzni.....	63
1.6.4. 555 K (5. Ayın 5. Günü Saat 5'te Kızılay'da).....	68
1.6.5. İhtilalci Kadro Lider Arayışında.....	69
1.6.6. Türkeş ile İrtibat Kesiliyor	70
1.7. 27 Mayıs 1960.....	72
1.7.1. 18 Mayıs Toplantısı ve Harekete Geçme Kararı	73
1.7.2. 21 Mayıs Harp Okulu Yürüyüşü	74
1.7.3. Harekât Gününün Tespiti.....	77
1.7.4. TBMM Son Oturumu	79
1.7.5. Harekât Planları	80
1.7.6. Harekât Başlıyor: Bir Devrin Sonu	83

2. BÖLÜM

MİLLÎ BİRLİK KOMİTESİNİN 27 MAYIS-13 KASIM 1960 TARİHLERİ ARASINDAKİ FAALİYETLERİ

2.1. Harekâtın Ardından İlk Gelişmeler	91
2.1.1. Gürsel'in Ankara'ya Gelişi	92
2.1.2. İlim Heyetinin Daveti	93
2.1.3. İlk Hükûmetin Belirlenmesi.....	94
2.1.4. Madanoğlu'nun Fevri Hareketleri.....	95
2.1.5. İnönü'nün Müdahaleye Karşı Tutumu	97
2.1.6. Müdahaleye Karşı ABD ve SSCB'nin Tutumu	98
2.2. Askerî Hareketi Rayına Oturtma Girişimleri	100
2.2.1. Anayasa Komisyonu Raporu	100
2.2.2. Millî Birlik Hükûmetinin Kurulması	101
2.2.3. Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığına Gelişi	102
2.2.4. Yassıda Kararı	103
2.3. Millî Birlik Komitesi.....	104
2.3.1. Millî Birlik Komitesinin Teşkili.....	105
2.3.2. Millî Birlik Komitesine Tepkiler	108
2.3.3. Millî Birlik Komitesi Görev ve Yetkileri	110
2.3.4. Emniyet Kontrol Koordinasyon Servisi	113
2.4. İhtilal Hukukunun Düzenlenmesi.....	113
2.5. Millî Birlik Komitesinin Yapısı ve Faaliyetleri	116
2.5.1. Millî Birlik Komitesinin Fikrî Yapısı.....	116
2.5.2. Komitenin Birliği İçin Önemli Bir Toplantı.....	120

2.5.3. İhtilalin Tarafsızlığı Meselesi	122
2.5.4. CHP'nin Seçim Arzusu	126
2.5.5. Ocak-Bucak Teşkilatlarının Kapatılması.....	128
2.5.6. Millî Birlik Komitesine Yapılan Tabii Senatörlük Teklifi	130
2.5.7. İnceleme ve Araştırma Kurulları	131
2.5.8. Millî Amale Hizmet/ Millî Emniyet Teşkilatı	132
2.5.9. Beyaz Zambaklar Memleketinde.....	133
2.6. Türk Silahlı Kuvvetlerinde Tasfiye.....	136
2.6.1. Tasfiyenin Gerekçesi	136
2.6.2. Tasfiye Hareketinin Planlanması ve İcrası	138
2.7. Yeni Gelişmeler ve Millî Birlik Komitesi.....	146
2.7.1. İhtilalin Nasır'ı	147
2.7.2. Gürsel-İnönü Teması	150
2.7.3. Eski İhtilalcilerin Yurda Dönüşü	153
2.7.4. Türk Kültür Derneklerinin Kuruluşu	157
2.7.5. Millî Birlik Komitesi Yayın Organı: Öncü Gazetesi.....	158
2.7.6. Bakanlar Kurulunun Azli ve Etkileri.....	160
2.7.7. Anayasa Komisyonunda Bölünme	163
2.7.8. Basında İnönü ve Radikaller.....	164
2.7.9. Sadi Koçuş'un Komite Birliğini Sağlama Çabası	168
2.7.10. Gürsel'den Emrivaki: Kurucu Meclis.....	173
2.7.11. Radikaller ve Profesörlerin Gizli Görüşmesi.....	175
2.8. Komitedeki Gruplaşmaların Derinleşmesi ve Parçalanma.....	176
2.8.1. Millî Birlik Partisi.....	176
2.8.2. Türkes'in Müsteşarlık Görevinin Sonlanması	179

2.8.3. Komitede Ciddi Tartışmalar ve Yeni Gruplaşmalar.....	181
2.8.4. Babıali ile İlişkilerin Bozulması.....	184
2.8.5. Yassıada Mahkemeleri	185
2.8.6. İktidar İçin “Siyasi Rüşvet”: Tabi Senatörlük ve Cumhurbaşkanlığı.....	187
2.8.7. Komitede Uzlaşma Çabaları.....	189
2.8.8. Üniversite Tasfiyesi.....	191
2.8.9. Kurucu Meclis	195
2.8.10. Ülkü ve Kültür Birliği Tasarısı.....	197

3. BÖLÜM

13 KASIM 1960 TASFİYESİ (ONDÖRTLER) VE SONRASINDAKİ GELİŞMELER

3.1. 13 Kasım 1960 Tasfiyesi.....	203
3.1.1. Tasfiye Öncesi Son Temaslar	203
3.1.2. Tasfiyenin Planlanması.....	207
3.1.3. Tasfiyenin İcrası	210
3.1.4. Yurt Dışı Görevleri.....	214
3.1.5. Radikallere Göre Tasfiyenin Nedenleri ve Değerlendirmeler	217
3.1.6. Tasfiye Sonrası Oluşan Yeni Durum.....	221
3.2. Silahlı Kuvvetler Birliği.....	222
3.2.1. Silahlı Kuvvetler Birliğinin Kuruluşu.....	222
3.2.2. Silahlı Kuvvetler Birliğinin Yapısı ve Görüşleri	225
3.3. Kurucu Meclisin Teşkili ve Siyasal Hayatın Normalleşmeye Başlaması	226
3.4. Silahlı Kuvvetler Birliğinin Zirvesi: Haziran Olayları.....	230

3.5. Siyasi Gelişmeler ve Silahlı Kuvvetler Birliğinin Tavrı	236
3.5.1. Anayasa Referandumu.....	236
3.5.2. Yuvarlak Masa Toplantısı	237
3.5.3. Yassıada Kararları	240
3.5.4. İdam Kararları ve Ondörtler	244
3.5.5. 15 Ekim 1961 Seçimleri ve 21 Ekim Protokolü	246
3.5.6. Ondörtlerin Yurda Dönüş İsteği ve TBMM'nin Açılışı	251
3.6. Süngüler Altında Demokrasi	254
3.6.1. 9 Şubat Protokolü ve 22 Şubat Olayı.....	254
3.6.2. AP-CHP Koalisyonunun Dağılması	262
3.6.3. 11 Havacı Subay Olayı	264
3.6.4. 21 Mayıs Olayı	267
3.7. Ondörtlerin Yurt Dışı Faaliyetleri ve Haberleşmeleri	275
3.7.1. Ondörtlerin Toplantıları.....	275
3.7.2. Brüksel Toplantısı ve Ondörtlerin Bölünmesi.....	279
3.7.3. Ondörtlerin Haberleşmeleri	281
3.7.3.1. Türkeş'in Mektupları	282
3.7.3.2. Kabibay'ın Mektupları.....	285
3.7.3.3. Erkanlı'nın Mektupları.....	286
3.7.3.4. Özdağ'ın Mektupları.....	287
3.7.3.5. Soyuyüce'nin Mektupları.....	288
3.7.2.6. Esin'in Mektupları	289
3.7.3.7. Taşer'in Mektupları	290
3.7.3.8. Solmazer'in Mektupları	291
3.7.3.9. Karan'ın Mektupları.....	292

Sayfa

3.7.3.10. Kaplan'ın Mektupları.....	292
3.7.3.11. Baykal'dan Ondörtlere Mektup	293
3.8. Ondörtlerin Yurda Dönüşü ve Faaliyetleri.....	294
3.8.1. Ondörtlerin Yurda Dönüşü	294
3.8.2. Ondörtlerin Siyasi Faaliyetleri.....	299
3.8.3. Ondörtlerin Özgeçmişleri	302
3.8.3.1. Ahmet Er.....	302
3.8.3.2. Ali İrfan Solmazer.....	303
3.8.3.3. Alparslan Türkeş.....	304
3.8.3.4. Dündar Taşer.....	308
3.8.3.5. Fazıl Akkoyunlu.....	309
3.8.3.6. Hasan Münir Köseoğlu	309
3.8.3.7. Mehmet Muzaffer Karan.....	310
3.8.3.8. Mehmet Orhan Kabibay.....	311
3.8.3.9. Mustafa Kaplan.....	312
3.8.3.10. Muzaffer Özdağ	313
3.8.3.11. Numan Sabit Esen.....	314
3.8.3.12. Orhan Erkanlı.....	316
3.8.3.13. Rıfat Baykal	317
3.8.3.14. Şefik Soyuyüce	318
SONUÇ.....	321
KAYNAKÇA.....	329
ÖZGEÇMİŞ	337

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Alb.	Albay
AP	Adalet Partisi
Bnb.	Binbaşı
CGP	Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DP	Demokrat Parti
Korg.	Korgeneral
Kur.	Kurmay
MAH	Millî Amale Hizmet
MBK	Millî Birlik Komitesi
MÇP	Milliyetçi Çalışma Partisi
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MSP	Milliyetçi Serbest Parti
MSP	Millî Selamet Partisi
Org.	Orgeneral
SKB	Silahlı Kuvvetler Birliği
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
Tğm.	Teğmen
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
Tuğg.	Tuğgeneral
Tümg.	Tümgeneral
Ütğm.	Üsteğmen
Yb.	Yarbay
YTP	Yeni Türkiye Partisi
Yzb.	Yüzbaşı

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde, Osmanlı'da yaşanan acı tecrübelerin tesiriyle asker siyasetin dışına çekilmek istenmiştir. Bu doğrultuda atılan ilk adım 17 Aralık 1923 tarihinde çıkarılan “Türkiye Büyük Millet Meclisine İntihâb Edilen ve Edilecek Olan Bi'lumûm Mensubûn-i Askeriyenin Tâbi' Olacakları Şerâit Hakkında Kânun”¹ olmuştur. Bu kanun ile subaylık ve mebusluğun aynı kişide birleştirilmesi önlenirken aynı zamanda Mustafa Kemal'e muhalif çevrelerin ordu ve siyaset içerisindeki gücü de kırılmak istenmiştir.² Bu süreç 3 Mart 1924'te “Şer'iyye ve Evkâf ve Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Vekâletlerinin İlgâsına Dâir Kânun”³ ile devam etmiştir. Bu kanun gereğince Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâleti kaldırılmış yerine Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti kurulmuştur. Böylece ordunun bir bakanlık bünyesinde siyasete dâhil olması yerine Milli Savunma Bakanlığı ve Cumhurbaşkanlığı denetiminde kalması amaçlanmıştır.⁴

1935'te çıkarılan Ordu Dâhilî Hizmet Kanunu ise ordunun politikanın dışında tutulması politikasının, tam aksi istikâmette hareket edilmesine sebep olmuştur. Türk Silahlı Kuvvetleri subayları bu kanun ile kendilerini siyasal yaşama müdahalede daima vazifeli hissetmiştir.⁵ Bu doğrultuda Türk Silahlı Kuvvetleri içerisindeki ilk teşkilatlanmaların II. Dünya Savaşı sırasında olduğu bilinmektedir. Bunun bu süreçte olmasının sebebi, savaşın başında Alman ordularının üst üste aldığı galibiyetlerin Türk Silahlı Kuvvetleri içerisinde yarattığı etki olmuştur. Subaylar arasında Türk Silahlı Kuvvetleri ile Alman ordusu kıyaslanmaya başlanmış ve Türk ordusunun “geri kalmışlık düzeyi”⁶ ortaya çıkınca bunun müsebbibi olarak İsmet İnönü ve Yüksek

¹ Türkiye Büyük Millet Meclisine İntihâb Edilen ve Edilecek Olan Bi'lumûm Mensubûn-i Askeriyenin Tâbi' Olacakları Şerâit Hakkında Kânun. (27 Kanunuevvel 1339). *Resmî Gazete*, S:39, 1.

² Özdağ, Ü. (2006). Ordu Siyaset İlişkileri: Atatürk ve İnönü Döneminde Türk Silahlı Kuvvetleri. (2. Baskı). İstanbul: Bilge Oğuz, 49.

³ Şer'iyye ve Evkâf ve Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Vekâletlerinin İlgâsına Dâir Kânun. (6 Mart 1340). *Resmî Gazete*, S:63, 6.

⁴ Özdağ. *a.g.e.*, 50-51.

⁵ Ordu Dâhilî Hizmet Kanunu 34. maddesi. “Ordunun vazifesi; Türk yurdunu ve Teşkilâtı Esasiye Kanunile tayin edilmiş olan Türk Cümhuriyetini kollamak ve korumaktır. Ordu askerlik sanatını öğrenmek ve öğretmek ile vazifelidir. Bu vazifenin ifası için lâzımgelen tesisler ve teşkilat kurulur ve tedbirler alınır.” (Ordu Dâhilî Hizmet Kanunu. (18 Haziran 1935). *Resmî Gazete*, S:3031, 5347).

⁶ Ordunun geri kalmışlık düzeyi, Almanya'nın modern askerî vasıtalar ile önce Polonya ardından Çekoslovakya işgali ile ortaya çıkmıştır. Olası bir Alman hava saldırısında Türkiye'nin de aynı kaderi paylaşmasından korkuluyordu. Ancak bu sırada Türk ordusu bir hava saldırısını önlemeyi bırakın asker çadırlarında yakacak odun sıkıntısı çekiyor, askerini beslemekte zorlanıyordu. Çünkü büyük bir ikmal sıkıntısı yaşıyordu. (Türkeş, A. (1972). **1944 Milliyetçilik Olayı**, (2. Baskı). İstanbul: Kutluğ Yayınları, 14-18).

Kumanda Heyeti görülmüştür. Diğer yandan savaş yıllarının halkta yarattığı açlık ve sefalet de orduyu etkilemiştir. Bu durumu çözüme kavuşturmak için İnönü ve Yüksek Kumanda Heyetini devirmek adına ilk gizli örgütler kurulmuştur. Hatta 1942-1943 yılları arasında bir grup subay, General Muzaffer Tuğsavul'a ihtilal fikrini açmış ancak bu teşebbüsün bir intihar olacağı söylenerek reddedilmiştir.⁷

Türk Silahlı Kuvvetleri içerisinde 1941-1942 yılları arasında var olan örgütlerden birisi Seyfi Kurtbek tarafından teşkilatlandırılmıştır. Bu örgüt 1943 yılında ikiye ayrılmış, bu ekipten ayrılan Kur. Bnb. Necip San ve Kur. Bnb. Cemal Tural yeni bir örgüt kurmuşlardır. Daha sonra onların kurduğu bu örgüte 1943 yılında Erzurum'da Ahmet Yıldız, A. Kadir Meram gibi isimler yeminle katılmışlardır.⁸ Sarıkamış'ta görevli olan Ütgm. Sadi Koçaş da 1944 yılında Topçu Alay Komutanı Alb. Nazmi Dora tarafından bu örgüte davet edilmiş ancak Koçaş bu teklifi reddetmiştir.⁹

Yukarıda zikredilen örgütlerin 1941-1944 yıllarındaki İnönü ve Yüksek Kumanda Heyetini ortadan kaldırma amacı 1944-1950 yılları arasında değişime uğramış, demokratik şekilde iktidarın değişimi hedeflenmiştir. Özellikle 1946'da Demokrat Partinin (DP) kuruluşu ile DP'yi en kısa sürede iktidara taşımaya dönüşmüştür.¹⁰ Cumhuriyetin ilk tek dereceli seçimi olan 21 Temmuz 1946 seçimlerinde tüm illerde örgütlenen Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) 395 milletvekili çıkarırken, yalnız 15 ilde örgütlenebilen DP 65 milletvekili çıkarmıştır. Fakat bu seçimlerde "açık oy, kapalı sayım" uygulaması şaibe uyandırmıştır.¹¹ Seçimlere hile karıştığını düşünen Türk Silahlı Kuvvetleri mensupları bu durum karşısında; CHP'yi iktidardan uzaklaştırmak veya seçimlerin adaletini sağlamak gibi iki seçenekle karşı karşıya kalmıştır.

⁷ Özdağ. **a.g.e.**, 138-139; Bu örgütün tam kadrosu bilinmemekle birlikte Alparslan Türkeş'in bu örgütle temasta olduğu ve sözü edilen müdahale olayını arkadaşlarının bizzat kendisine aktardığı kendisi tarafından ifade edilmiştir. Ayrıca Türkeş o günlerde hareket vaktinin gelmiş olduğunu düşünmekteydi. Türkeş'in eserinde Muzaffer Tuğsavul ismi General M.T. olarak kodlanmıştır. (Türkeş, A. (1977). **27 Mayıs, 13 Kasım, 21 Mayıs ve Gerçekler**. (2. Baskı). İstanbul: Dokuz Işık Yayınevi, 14).

⁸ Özdağ. **a.g.e.** 140.

⁹ Koçaş, S. (1977). **Atatürk'ten 12 Mart'a Anılar**. C:I. (1. Baskı). İstanbul: Er-Tu Matbaası, 147- 156.

¹⁰ Özdağ. **a.g.e.**, 159.

¹¹ Şevket Süreyya hem seçimlerde uygulanan açık oy gizli tasnif işleminin, hem de görev başında bulunan pek çok idare amirinin CHP ilçe başkanları olmasından dolayı, seçimlerde yolsuzluk olmasının mümkün olabileceğini belirtmiştir. Buna ek olarak belirttiği bir diğer husus, İnönü'ye muhalefet etmenin henüz alışılmadık bir durum olmasıdır. (Aydemir, Ş. S. (1979). **İkinci Adam**. C:II. (4. Baskı) İstanbul: Remzi Kitabevi, 449); Seçimlerde usulsüzlük yapıldığına ilişkin TBMM'ye 27 milletvekili itiraz etmiştir. Ancak bu itirazlar kabul edilmemiş hatta basında bu olayın yazılması Sıkı Yönetim Komutanlığı tarafından yasaklanmıştır. (Turan, Ş. (1999). **Türk Devrim Tarihi IV: Çağdaşlık Yolunda Türkiye (10 Kasım 1938-14 Mayıs 1950)**. (1. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi, 230-232.

Ancak örgütler demokratik seçimlerle iktidarın değişeceğine inanmış ve bir müdahaleden kaçınmıştır. Ordunun DP'yi destekleme amacı ise iktidar ile birlikte Yüksek Kumanda Heyetinin de değişecek olmasıdır. Böylelikle üst kademeler boşaltılıp alt kademeler yukarı yükselebilir ve ordu modernleşebilirdi.¹²

1946 seçimleri sonrası tespit edilen ilk örgütlü toplantı Kur. Bnb. Şefik Erensü'nün evinde yapılmıştır. Burada bulunan birçok subay 1946 seçimlerinde yaşanan olayların tekrar yaşanmasına izin verilmeyeceğini dile getirmiştir. Bunun için öncelikle inandıkları, güvendikleri komutanların kilit mevkilere getirilmesine gayret etmeye karar vermişlerdir.¹³ 1947 yılının Mayıs ayında İstanbul Harp Akademisinde göreve başlayan Kur. Bnb. Cemal Yıldırım, burada Ankara'daki arkadaşları gibi düşünen bir yapıyı fark etmiştir. Bu yapının başında Kur. Alb. Cavit Çevik bulunmaktaydı. Kısa süre içerisinde Yıldız Harp Akademisinde büyük bir grup kurulmuş ardından teşkilatlanmasına karar verilmiştir. Bu bağlamda teşkilata Tuğg. Cevdet Sunay ve Kur. Alb. Cavit Çevik'in aday olduğu bir seçimde, Çevik başkan seçilmiştir. Teşkilatın kurmay başkanlığına ise Cemal Yıldırım getirilmiştir.¹⁴

Yukarıda bahsi geçen teşkilat, 1946 seçimlerinde yaşanan durumun 1950 seçimlerinde de olabileceği varsayımı ile harekete geçmek istemiştir. Ancak bunun için başlarında bir korgeneral bulunması gerektiğini düşünmüşlerdir. Bu amaçla Korg. Fahri Belen'e gidip durumu açmışlardır. Belen; *“Çok yanlış hükümlere saplanmışsınız. Sırf bir ihtimale dayanarak askeri müdahalede bulunulur mu?”* diyerek reddetmiştir. *“Ama seçim hakikaten düşündüğümüz gibi cereyan ederse, o zaman vasat doğar.”* diyerek eklemiştir.¹⁵ Bir diğer müdahale teklifi ise Fevzi Çakmak tarafından Bayar ve Koraltan'ın evinde misafir olduğu sırada yapılmıştır. Ancak Bayar bu teklifi; *“Bu nasıl mütalaa, askerinin, ordunun politikaya karışması, memleketi içinden çıkılmayan bir felaket girdabına atar.”* deyip reddetmiştir. Çakmak bu teklifini bir sonraki sefer

¹² Özdağ. **a.g.e.**, 159.

¹³ Kur. Alb. Şeref Konuralp, Kur. Alb. Seyfi Kurtbek, Kur. Yb. Necip San, Kur. Yb. Celal Erikan, Kur. Bnb. Cemal Yıldırım, Kur. Bnb. Pertev Gökçe, Kur. Bnb. Kenan Esengin, Kur. Bnb. Mehmet Ali Aytaç, Kur. Bnb. Hakkı Atıl gibi subaylar bu toplantıda yer almıştır. (İpekçi, A., Coşar, Ö.S. (2010). **İhtilalin İcyüzü**. (1. Baskı). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 7).

¹⁴ Teşkilatın kadrosu: Tuğg. Cevdet Sunay, Kur. Alb. Kadri Erkmen -Akademi Kurmay Başkanı-, Kur. Alb. Cavit Çevik, Kur. Alb. Kâmi Akman, Kur. Yb. Memduh Tamgaç, Kur. Yb. Tefik Doğan, Kur. Yb. Ethem Baransü, Kur. Yb. Kâmi Gürtan, Kur. Bnb. Naci Aşkun, Kur. Bnb. Nazım Akın, Kur. Bnb. Fuat Bulak, Kur. Bnb. Nevzat Gökeri, Kur. Bnb. Zeki Karakol, Kur. Bnb. Faruk Ateşdağlı, Kur. Bnb. Ahmet Başta. (İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 8).

¹⁵ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 9-10

Menderes'in evinde dile getirmiş ancak orada da reddedilmiştir.¹⁶ İhtilal örgütleri 1950'ye kadar bir harekete geçmeden yalnız seçimlerin adil yapılacağı teminatı ile hareket etmiştir.

¹⁶ Koraltan, R. (2013). **Tek Parti Devrinden 27 Mayıs'a Demokratlar**. (1. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları, 148-149.

1. BÖLÜM

27 MAYIS ASKERÎ DARBESİ'NİN OLUŞUM SÜRECİ

1.1. Menderes Dönemi İhtilal Örgütleri

1950 seçimleri öncesinde bazı subaylar DP kadrolarında seçime girme kararı almışlardır. Böylece subayların fikirleri ve ordunun durumu mecliste gündeme gelebilirdi. Bu kararı önce Belen Paşa ile görüşmüşler ardından Bayar ile temas sağlanmıştır. Neticede Korg. Belen ile Kur. Alb. Seyfi Kurtbek'in ordudan istifa edip DP'den aday olmasına karar verilmiştir.¹⁷ DP 1946 seçimlerinden itibaren ordu ile arasını iyi tutmaya çalışmış, özellikle Mareşal Çakmak ve onunla birlikte hareket eden generaller DP'ye destek vermiştir. 1946 seçimlerinde Çakmak ve emekli 14 generalin DP saflarına geçişi, 1950 seçimlerinde Kurtbek ve Belen'in DP'den milletvekili adayı oluşu askeriye tarafından gelebilecek muhtemel bir harekete karşı tedbir olarak değerlendirilmiştir.¹⁸

DP, 1950 seçimlerinde halkın teveccühünü kazanıp seçimlerde %55,2 oy alarak tek başına iktidar olma şansı yakalamıştır.¹⁹ DP seçimleri kâğıt üzerinde kazanmış olmasına rağmen, ordunun iktidarın devredilmesini engelleyeceği yönünde endişeleri olmuştur. Seçimlerden hemen sonra generallerin Ankara'da olağanüstü şekilde bir araya gelmesi bu kuşkuyu artırmıştır. Zira bazı generaller İnönü'yü ziyaret edip müdahale etmek için hazır beklediklerini söylemiş ancak İnönü bu teklifi reddetmiştir.²⁰ Bu durum hakkında Bayar yetkililerden bilgi almak için harekete geçmiştir. Kurtbek ve Belen, Bayar ile görüşerek kendisine böyle bir müdahalenin olmayacağı teminatını vermiştir. Son olarak Genelkurmay Başkanı Org. Nafiz Gürman da Bayar ile görüşüp teminat sağlamıştır.²¹ Buna rağmen 6

¹⁷ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 12.

¹⁸ Ahmad, F. (1996). **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**. (2. Baskı). İstanbul: Hil Yayınları, 149; Mareşal Fevzi Çakmak'a 1944 yılında emekli olduktan sonra bizzat İnönü'nün emriyle 5 defa Saraçoğlu tarafından milletvekili olması için ricada bulunulmuştur. Fakat Çakmak bu tekliflerin hiçbirisini kabul etmemiştir. Ancak 1946 yılında DP saflarında yer alması İnönü'ye karşı küskünlüğü olarak değerlendirilmiştir. (Aydemir. **a.g.e.**, 449-450).

¹⁹ Web: <http://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>. Adresinden 21 Mayıs 2018 tarihinde alınmıştır.

²⁰ Ahmad. **a.g.e.**, 151-152; Ziyaret sırasında generallerin "Emrinizdeyiz Paşam!" sözü bir müdahale teklifi olarak değerlendirilmiştir. İnönü'ye göre ise bu yalnızca bir nezaket ziyareti olmuştur. (Aydemir, Ş. S. (1980). **İkinci Adam**. C:III. (3. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi, 46).

²¹ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 13.

Haziran 1950 tarihinde Genelkurmay Başkanı Org. Nafiz Gürman'ın da dâhil olduğu 15 general ordudan emekli edilmiş, yerlerine güvendikleri komutanlar atanmıştır. Böylece Yüksek Kumanda Heyeti değiştirilmiştir. Ayrıca takip eden birkaç ay içerisinde 150 albay daha emekli edilmiştir. Bu tasfiye Cumhuriyet tarihinde o güne kadar görülen en kapsamlı askerî tasfiyedir. Ancak bu tasfiyeler beklenen gençleştirme hareketinden çok, siyasi bir karar olmuştur. Zira tasfiye edilen subaylar CHP'ye yakınlığı ile bilinmekteydi.²²

Yeni Genelkurmay Başkanı Org. Nuri Yamut, 20 Haziran 1950 tarihinde ordu içerisindeki katı tabakalaşmaya son vereceklerini ve orduya demokrasi getirileceğini açıklamıştır. DP'nin ordu içinde yapacağı reformu 8 Kasım 1952 tarihinde Millî Savunma Bakanlığı makamına gelen Seyfi Kurtbek tasarlamıştır. Bu reform tasarısında Türkiye'nin NATO'ya girişi ile orduyu yeniden düzenleme ihtiyacı etkili olmuştur. Bu reform ile birçok eski general emekli edilecek ve orduda gençleştirme sağlanacaktı. Bu durum alt rütbeli subayların hoşuna giderken, üst rütbeli subayları rahatsız etmiştir. 3 Mayıs 1953'te sunulan reform tasarısı Adnan Menderes'in üst rütbeli subaylarla anlaşmasıyla rafa kalkmıştır. Zira Menderes bu süreçte generallere doğrudan meydan okumayı göze alamamıştır. Tasarının reddedilmesi üzerine Kurtbek 27 Temmuz 1953'te istifa etmiştir.²³ Ayrıca Kurtbek güçlü bir askerî sistem kurup askerî hiyerarşinin siyasi alanda etkin kılınmasını istemiştir. Fakat liberal-demokrat yapıda olan DP yönetimi bunu kendi siyasal yapısına karşı bir tehdit olarak algılamıştır.²⁴

DP, kurmay subay teşkilatlarının 1950 öncesinden beri beklediği reformları gerçekleştirmekten uzak kalmış hatta subaylara sırt çevirmiştir. Genç subaylar maddi ve

²² Özdağ, Ü. (2004). **Menderes Döneminde Ordu Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**. (2. Baskı). İstanbul: Boyut Kitapları, 24-25; Genelkurmay Başkanı Abdurrahman Nafiz yerine Org. Nuri Yamut, 2. Başkan Org. İzzet Aksalur yerine Korg. Şahap Gürler tayin olmuştur. Salih Omurtak, Kazım Orbay, Hakkı Akoğuz gibi orgeneraller emekliye sevk edilirken, 1. Ordu Komutanı Asım Tınaztepe, 2. Ordu Komutanı Muzaffer Tuğsavul ve 3. Ordu Komutanı Mahmut Berköz gibi kritik mevki sahipleri pasif görevlere verilmiştir. (Aydemir. **a.g.e.**, 47-48).

²³ Ahmad. **a.g.e.** 153-155; DP saflarından ilk ayrılık iktidarının 6. ayında Millî Eğitim Bakanı Avni Başman ile Bayındırlık Bakanı Fahri Belen'in istifası ile yaşanmıştır. İkili, aşırı partici tutumlara ve keyfi uygulamalara dayanmamıştır. Bu, DP saflarında yaşanan ilk ayrılık olarak değerlendirilmiştir (İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 14-15). Ancak Kurtbek'in istifası ordunun DP'den beklediği reformun gerçekleşmeyeceğine işaret olarak görülebilir.

²⁴ Kurtbek Millî Savunma bakanı olduktan sonra gerek yaptığı konuşmalar gerekse ortaya koyduğu reform tasarısı ile kendisi Enver Paşa'nın bir yansıması olarak lanse edilmiştir. Zira Enver Paşa da Harbiye Nezaretine geldikten sonra orduda köklü bir reform yapmış, ardından siyasal iktidara sahip olmuştur. Gerek bu benzerliğin yarattığı tedirginlik, gerekse emekli edilecek subayların yaratacağı tepkiden sakınan DP yönetimi reform tasarısının gerçekleşmesine izin vermemiştir. (Aydemir. **a.g.e.**, 51-54).

manevi yönden sıkıntı çekerken, bunun sorumlusu olarak generallerin umursamaz davranışlarını görmüşlerdir. Bu sebeple meselenin halli için kendilerinin harekete geçmesi gerektiğini düşünmüşlerdir.²⁵ 1954 yılına gelindiğinde DP, subayları ihmal ediyordu. Bu sırada subaylar artan hayat pahalılığına denk maaş alamamış ve ortalama yaşam standardının altına düşmüştür. Ayrıca toplumda orta ve alt sınıf ile zenginler arasında bir uçurum meydana gelmiştir.²⁶

DP 1954 seçimlerinde %58,4 oranında oy almış ve milletvekili sayısını 503'e çıkarmıştır.²⁷ Bu koşullarda DP'nin daha önce verdiği sözleri yerine getirmesi ve iktidarını uzatabilecek iyileştirmeler yapması beklenirken tam tersi bir yöntem izlemiştir. DP iktidarı 1954 seçiminden 1957 seçimine kadar birçok kısıtlayıcı önlem almıştır.²⁸ DP'de baş gösteren bu kısıtlayıcı politikalara ilk olarak parti içinden muhalefet yükselmiştir. Ekrem Alican, Turan Güneş, Fethi Çelikbaş, Ekrem Hayri Üstündağ, Nihat Reşat Belger, İbrahim Öktem, Enver Adakan, Raif Aybar gibi DP milletvekilleri istifa ederek Hürriyet Partisi'ni kurmuştur.²⁹

DP yöneticilerinin Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarına karşı olan tavrı da kendilerine karşı bir antipatinin doğmasına sebep olmuştur. Özellikle 29 Ekim 1955'te Cumhuriyet Bayramı kutlamaları sırasında Ankara Hipodromu'nda dönemin Millî Savunma bakanı ile Genelkurmay başkanı arasında geçen tatsızlık orduda tepkinin büyümesine sebep olmuştur.³⁰ DP'nin akıl hocası olarak bilinen Ord. Prof. Ali Fuad Başgıl yaşanan olaylardan rahatsızlığını 1955 yılı Mayıs ayında İzmir Yüksek Ticari ve İktisadi İlimler Okulunda düzenlenen konferansta: *"Hükûmetin işlediği hatalar o derece olmuştur ki, demokrasimizin geleceği için hiçbir ümit, bırakmamaktadır. Ben yarınımızdan emin*

²⁵ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 16-17.

²⁶ Ahmad, **a.g.e.**, 157.

²⁷ Web: <http://www.ysk.gov.tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>. Adresinden 21 Mayıs 2018 tarihinde alınmıştır.

²⁸ DP'nin bu süreçte aldığı önlemler: Diğer partilere oy veren Malatya ilini ikiye bölmüş, Kırşehir'i ilçe yapmıştır. Kamu çalışanlarının hizmet sürelerine bakılmaksızın emekli edilmesine olanak sağlamıştır. Basın suçları ağırlaştırılmıştır. Öğretim üyeleri bakanlık emrine alınmıştır. TBMM görüşmelerinde kısıtlama ve ceza uygulaması başlatılmıştır. (Yıldız, A. (2001). **İhtilalin İçinden Anılar, Değerlendirmeler**. (1. Baskı). İstanbul: Alan Yayıncılık. 88-89).

²⁹ Yıldız. **a.g.e.**, 90

³⁰ Cemal Madanoğlu'nun aktardığına göre; dönemin Millî Savunma Bakanı M. Fuat Köprülü, Genelkurmay Başkanı Org. Nurettin Baransel'i parmağını oynatarak yanına çağırması, Baransel bu duruma tepki göstermiştir. Hızla yayılan haber üzerine subaylar derhâl harekete geçmek istemişse de Baransel buna müsaade etmemiştir. (Arcayürek, C. (1989). **Darbeler ve Gizli Servisler**. (2. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi, 32).

değilim” şeklinde dile getirmiştir. 1956 yılı Mayıs ayında İstanbul Üniversitesi konferans salonunda da rejimin tehlikeye girdiğini tekrarlamıştır.³¹ Neticede yaşanan tüm bu gelişmeler ordu içerisinde huzursuzluk yaratmış ve birtakım yeni yapılanmaların meydana gelmesine sebep olmuştur.

1.1.1. Seyhan-Kabibay Örgütü

DP Dönemi’nde tespit edilen ilk örgüt³² 1954 yılı sonbaharında o sırada yüzbaşı olan Dünder Seyhan ve Orhan Kabibay tarafından Tuzla Uçaksavar Okulunda bir gece yarısı sohbetinde kurulmuştur.³³ Örgütün amacı sıradan bir hükûmet darbesi yapmaktan ziyade içinde radikal reformları barındıran bir ihtilal hareketi gerçekleştirmektir. Bu hareket ile çağın gereklerine uygun, Atatürk’ün düşüncelerini hazmetmiş çağdaş bir toplum oluşturulması amaçlanmıştır. Bu iki yüzbaşı tarafından oluşan örgüt, sırasıyla Yzb. Süreyya Yüksel, Yzb. Turan Okan ve Kur. Yzb. Nejad Kumuşoğlu’nun da katılımıyla beş kişiye ulaşmıştır. Ardından bu beşli ilk toplantısını yapmış ve bir başkanlık makamı oluşturmak yerine genel sekreter seçmekle yetinmiştir. Yapılan seçim neticesinde Yzb. Seyhan genel sekreter seçilmiştir. Ardından örgütün bulunduğu okuldan başlayarak kadrosunu genişletmesine karar verilmiştir.³⁴ Tuzla Uçaksavar Okulundaki çalışmalar sonucunda örgüte üç yüzbaşı -Necati Ünsalan, Galip Yiğitgüden ve Suat Çöle- katılmıştır. Ancak bu kadronun yeterli olmayacağını bilen teşkilat mensupları, Seyhan’ın Harp Akademisine giderek orada teşkilatı genişletmesine karar vermişlerdir.³⁵

1.1.2. Yıldız Harp Akademisi Örgütü

Yıldız Harp Akademisi Örgütü, Seyhan-Kabibay Örgütünün kadro ve amaç yönünden bir devamı niteliği taşımaktadır. Mensup bulunduğu komite tarafından alınan

³¹ Başgil, A. F. (1966). **27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri** (1. Baskı). (Çev. M. A. Sebük ve İ. H. Akın). İstanbul: Çeltüt Matbaacılık, 133-134.

³² Özdağ ilk olarak 1951 yılında Kur. Yb. Faruk Ateşdağlı’nın böyle bir örgüt teşebbüsünde bulunduğunu aktarmıştır. Ancak örgüt ile ilgili detaylı bilgiler bulunmamaktadır. Ayrıca 1952 yılında Harp Okulu öğrencileri tarafından Türkçü-popülist bir örgütün kurulduğunu yazmaktadır. (Özdağ. **Menderes Döneminde...**, 75).

³³ Bayar, Seyhan’ın hatıralarında anlattığı örgütün kuruluş amacını ve tarihini tenkit etmektedir. Ona göre 1954 yılı gibi DP’nin altın çağını yaşadığı bir dönemde böyle bir örgütün kurulması garabete işaretir. (Bozdağ, İ. (2006). **Celal Bayar: Bir Darbenin Anatomisi**. İstanbul: Emre Yayınları, 20).

³⁴ Seyhan, D. (1966). **Gölgedeki Adam**. İstanbul: Nurettin Uycan Matbaası, 42-47.

³⁵ Seyhan. **a.g.e.**, 48-49

karar üzere 1955 yılında Yıldız Harp Akademisine giden Seyhan, burada teşkilata uygun gördüğü kişilere fikirlerini anlatmayı düşünmüştür. Yaptığı gözlemler sonucu sınıfının en kıdemlisi olan Bnb. Faruk Güventürk'e fikirlerini aktarmıştır. Ancak bu fikir paylaşımı var olan bir örgüte davet etmek değil, bariz şekilde yeni bir örgüt kurma teklifi olmuştur. Ardından yeni bir yemin metni yazıyormuşçasına, daha evvel Tuzla'da kurdukları örgütün yeminini tekrar kaleme almış ve her ikisi de yemin ederek örgütü kurmuşlardır.³⁶ Kuruluşun ardından örgüte ilk üye olarak Yzb. Kabibay alınmıştır. Örgüt üç kişi olduktan sonra en kıdemli üye Bnb. Güventürk başkan, Yzb. Seyhan ise genel sekreter seçilmiştir. Bu seçimin ardından örgütün akademide faaliyete geçmesi kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda sırasıyla Yzb. Orhan Erkanlı, Yzb. Suphi Gürsoytrak ve Bnb. Nuri Hazer örgüte alınmıştır.³⁷

Örgüt birinci yılını tamamladığında “Atatürkçüler Cemiyeti” ismini almış ve kadrosu bir hayli genişlemiştir.³⁸ Örgüt 14 kişiye ulaşınca çekirdek kadronun tamamlandığına karar verilmiş ve yeni alınacak üyelerin yalnız örgütten iki kişiyi tanınmasına karar verilmiştir. Fakat bu karara uyulmamıştır. Bir yıllık sürecin sonunda ilk ihtilal komitesi şu kişilerden oluşmaktaydı: Kur. Alb. Naci Asutay, Kur. Alb. Faruk Ateşdağlı (fahri başkan), Bnb. Faruk Güventürk (başkan), Bnb. Nuri Hazer, Bnb. Şükrü İlkin, Bnb. Rauf Gökçe, Bnb. İhsan Gürkan, Bnb. Necdet Üruğ, Bnb. Necmi Bek, Bnb. Rıza Akaydın, Yzb. Dünder Seyhan (genel sekreter), Yzb. Orhan Erkanlı, Yzb. Orhan Kabibay, Yzb. Suphi Gürsoytrak, Yzb. Mükerrrem Erensü, Yzb. Rıfat Baykal, Yzb. Ahmet Yıldız.³⁹

1.1.3. Aydemir-Okan Örgütü

Seyhan, İstanbul'da çalışmalarını sürdürürken, Ankara'da 1956 yılında Kur. Bnb. Talat Aydemir ve Kur. Bnb. Sezai Okan ülke şartlarını değerlendirip bir örgüt kurulması fikri üzerinde birleşmişlerdir. İkiliyi Kur. Bnb. Osman Köksal ve Kur. Bnb. Adnan Çelikoğlu da desteklemiştir. Neticede 1956 yılı Eylül ayında Okan'ın Yenişehir'deki

³⁶ Seyhan. **a.g.e.**, 49-50.

³⁷ Seyhan. **a.g.e.**, 51.

³⁸ Erkanlı 1955 yılında temellenen bu örgütün Atatürkçüler Cemiyeti adını aldığını ve hatta 27 Mayısı başaran örgütün bu örgüt olduğunu aktarmaktadır. (Erkanlı, O. (1972). **Anılar Sorunlar Sorumlular**. İstanbul: Baha Matbaası, 12-14).

³⁹ Özdağ. **a.g.e.**, 76-77.

evinde yapılan toplantıda örgüt kurulmuştur.⁴⁰ Merkezi Ankara olan bu örgütün asıl amacı Cumhuriyeti, Atatürk ilkelerini ve demokrasiyi koruyup kollamaktır. Gizli amacı ise Türk ordusunun çağın koşullarına göre organize edilmesidir. Bu amaçların tatbiki için derhâl harekete geçilmesi ve beşer kişilik hücreler oluşturulması kararlaştırılmıştır.⁴¹

1956 Ekimi itibariyle Yüksek Kumanda Akademisine başlayan Aydemir derhâl faaliyete girişmiştir. İlk olarak örgüte Kur. Bnb. Refet Aksoyoğlu alınmıştır. Onun örgüte alımını Kur. Bnb. Fahrettin Ermutlu, Kur. Bnb. Halil Kayalı, Kur. Bnb. Şeref Olcay, Kur. Bnb. Halim Menteş, Kur. Bnb. İsmail Akgün ve Yb. Mustafa Postalcıoğlu takip etmiştir. Bu süreçte kesin bir ihtilalden bahsedilmiyor, yalnız orduda reform yapılması gerektiği dile getiriliyordu.⁴² Aydemir 1957 yılı Şubat ayında iki toplantı yaparak asıl gayelerini üyelere belli etmek istemiştir. Ermutlu, Aksoyoğlu, Kayalı ve Menteş her iki toplantıya da katılarak Aydemir ile aynı fikirde olduklarını göstermiştir. 1957 yılı Mart ayında ise Okan ve Çelikoğlu Yüksek Kumanda Akademisine başlamıştır. Böylece Aydemir'in teşkilatının genişlemesi için bir kolaylık sağlanmıştır.⁴³

Aydemir, Harp Akademileri açılışı sırasında Kuleli Askeri Lisesinden arkadaşı Dündar Seyhan ile karşılaşmıştır. İkili birkaç kez temas sağladıktan sonra Aydemir, Seyhan'a ihtilal örgütü fikrini açmıştır. Seyhan ise hiçbir şeyden habersizmişcesine onu dinlemiş ve düşünmek için süre istemiştir. Bu sürede durumdan mensup olduğu komiteyi haberdar etmiş ve hareket tarzını belirlemiştir. Buna göre Aydemir'in komitesine Seyhan ve Kabibay'ın katılmasına karar verilmiştir. Ancak bu sırada Aydemir, eski ihtilal komitesinden tanıdığı Ahmet Yıldız'a da aynı teklifi yapmıştır. Neticede Harp Akademisi Örgütünden üç subayın Aydemir'in komitesinde yer alması kararlaştırılmıştır.⁴⁴

Aydemir-Seyhan görüşmesinden kısa bir süre sonra Refet Aksoyoğlu'nun Üsküdar'daki evinde, eski Mahmut Şevket Paşa Konağı, bir toplantı düzenlenmiştir. Burada Sezai Okan, Ahmet Yıldız, Talat Aydemir, Rauf Gökçe, Orhan Kabibay, Dündar

⁴⁰ Bu toplantıya Adnan Çelikoğlu katılmamış, alınacak kararları kabul etmesi için Sezai Okan'a vekâlet vermiştir. (Aydemir, T. (2010). **Hatıratım**. (1. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 20); Okan, S. (27 Mayıs 1989). "Bilinmeyen Yönleriyle 27 Mayıs". **Milliyet**, 11.

⁴¹ Mumcu, U. (1993). **İnkılap Mektupları**. (6. Baskı). İstanbul: Tekin Yayınevi, 29.

⁴² Aydemir, T. **a.g.e.**, 21.

⁴³ Aydemir, T. **a.g.e.**, 22-23.

⁴⁴ Seyhan. **a.g.e.**, 55-57.

Seyhan ve ev sahibi Aksoyoğlu hazır bulunmuştur. Adnan Çelikoğlu ve Osman Köksal ise vekâletlerini Aydemir'e vermişlerdir. Toplantı sonucunda Aydemir başkan, Yıldız genel sekreter, Okan ve Aksoyoğlu ise üye seçilmiştir.⁴⁵ Bu komite 1957 yılı Ağustos ayına kadar faaliyet göstermiştir. Komitenin gayesi Atatürk'ün fikriyatına bağlı bir Türkiye inşa etmektir. Ayrıca toplantı sırasında üyeler Seyhan'ın yeni kaleme aldığını zannettikleri bir ihtilal metnini okuyup yemin etmişlerdir. Hâlbuki bu metin Tuzla'da kurdukları komite için hazırladığı metindir. Yemin metninde, Türkiye menfaatine tespit edilen gayeleri uğrunda sonuna dek çalışacakları ifade edilmektedir.⁴⁶ Komitenin hareket tarzı ise öncelikle ordu içerisindeki konumlarını güçlendirip, ardından Millî Savunma Bakanı Ergin'den yararlanmak ve üst kademelere sirayet etmektir. Böylelikle kendi güvendikleri komutanları, kendi denetiminde bir ihtilale sürüklemek istemişlerdir.⁴⁷

1.1.4. Koçaş-Esengin Örgütü

1944 yılında bir üsteğmen iken ihtilal fikrine kesinlikle karşı çıkan Sadi Koçaş, 1956 yılında bir kurmay binbaşı olduğunda fikirleri değişmiştir. Ona göre Genelkurmay başkanı veya Kara Kuvvetleri komutanı etrafında toplanarak bir örgütlenmeye gidilebilirdi. Böylece ordunun kilit mevkileri ele geçirilip kendi fikirlerini hâkim kılabilirlerdi. Bu fikrini Alb. Kenan Esengin ile paylaşmıştır. İkili meseleyi konuştuktan bir hafta sonra Ankara merkezli örgütü kurmuştur. Örgüt kurulduktan bir hafta sonra Bnb. Baha Vefa Karatay, iki hafta sonra ise Alb. Faruk Ateşdağlı aralarına katılmıştır.⁴⁸ Ancak Ateşdağlı ve Baha Karatay'ın İstanbul'da başka örgütlerle de bağlantılı olduklarını bilmekteydiler.⁴⁹

İlk iş olarak örgütün çalışma prensipleri belirlenmiştir. Bu prensiplerden birisinin “kan dökmek ve memleket idaresine el koymamak” olması oldukça ilgi çekicidir. Daha

⁴⁵ Seyhan, Türkeş'in de vekâletini Aydemir'e verdiğini yazmaktadır. Bu sırada Türkeş Siirt'te, Köksal ise Ankara'da görev yapmaktadır. (Seyhan. **a.g.e.**, 58-59); Aydemir, Köksal ve Çelikoğlu'nun vekâletini aldığını ifade etmektedir. (Aydemir, T. **a.g.e.**, 23); Türkeş'in bu sırada bu komiteyle ilişkisine dair net bir bilgi bulunmamaktadır. Zira onun 1958 yılı kışında, Ocak-Şubat, Aydemir tarafından komiteye davet edildiği ve Alb. Faruk Ateşdağlı'nın tesiri ile komiteye katıldığı bilinmektedir. (Turgut, H. (1995). **Şahinlerin Dansı: Türkeş'in Anıları**. (1. Baskı). İstanbul: ABC Yayınları, 92-94).

⁴⁶ Yemin Metni için bkz: Seyhan. **a.g.e.**, 59.

⁴⁷ Yıldız. **a.g.e.**, 157.

⁴⁸ Koçaş. **a.g.e.**, 346-349.

⁴⁹ Karatay'ın bu sırada hangi örgüte mensup olduğu bilinmemektedir. (Özdağ. **a.g.e.**, dipnotta s. 206); Ateşdağlı başka bir örgüt ile bağlantısı olduğunu açıkça söylemiş ancak bu örgüt ile ilgili hiçbir bilgiyi paylaşmamıştır. Ateşdağlı bu sırada Yıldız Harp Akademisi Örgütüne mensuptu. (Koçaş. **a.g.e.**, 349).

sonra ise Genelkurmay Başkanlığı Erkân Şubesi Müdürlüğünü ele geçirme veya oraya kendilerinden birisini yerleştirme gayreti başlamıştır. Bu görev için Karatay uygun görülmüştür. Ayrıca örgütün başına geçmeleri için Tümğ. Cavit Çevik⁵⁰ ve Cemal Tural ile görüşmek üzere Esengin görevlendirilmiştir. Çevik: *“Bu kuşağa güvenim yok.”* diyerek teklifi reddetmiştir. Tural ise: *“Bu davaya inanyorum, bir er olarak bile çalışırım. Ama tanımadığım bir kadronun organizatörü olamam.”* cevabını vermiştir.⁵¹ Erkân Şubesi Müdürlüğünün ele geçirilmesi için Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Nurettin Aknoz ile temas düşünülmüş ancak hiçbirisi bu temasa cesaret edememiştir. Ardından Org. Şahap Gürler ile temas görevi Koçaş tarafından üstlenilmişse de bu temastan da güvenlik gerekçesiyle vazgeçilmiştir.⁵²

Koçaş, daha sonra İstanbul’da birtakım temaslarda bulunmuştur. Emekli Alb. Cemal Yıldırım’ın evinde emekli Korg. Fahri Belen ve Alb. Naci Aşkun ile tanışmıştır. Belen’in eski bir DP milletvekili ve bakanı olduğu hâlde hükûmetten şikâyeti onları bir hayli etkilemiştir. Kısa bir süre sonra gittiği Zürih’te Bern Askerî Ataşesi Kemal Ar ile teması da onlara destek vermiştir.⁵³ Koçaş ülkeye döndükten sonra Kur. Bnb. Cihat Akyol ile temas kurmuştur. Koçaş öncelikle nabız yoklamış, bunun karşılığında Akyol, Güventürk ve Karatay ile ilişkisi olup olmadığını sormuştur. Zira bunların gizliliğe önem vermeden örgüt faaliyetlerini yürütmesini tehlikeli gördüğünü belirtmiştir. Ayrıca Akyol, Samet Kuşçu ile de temas kurmamasını, ona karşı temkinli olmasını söylemiştir. Sonuçta isminin gizliliği karşılığında örgüte girmeyi kabul etmiştir. Bu tavsiye sayesinde Koçaş, Kuşçu’nun kendisiyle irtibata geçmek istediği zaman temkinli davranmış ve ileride yaşanacak bir ihbardan kurtulmuştur. Ayrıca Koçaş, Polatlı Topçu Okulunda bulunan Güventürk ile de bu uyarı sayesinde temastan kaçınmıştır.⁵⁴

1.1.5. İlk Birleşik Örgüt

Aydemir 1957 yılı Nisan ayında Ankara’daki görevine, Genelkurmay Lojistik Başkanlığı Plan Şubesi, dönmüştür. İlk iş olarak Köksal’a İstanbul’daki faaliyetlerini

⁵⁰ Tümğ. Cavit Çevik 1946 seçimleri öncesinde Harp Akademisinde kurulan örgütün lideriydi.

⁵¹ Koçaş. a.g.e., 349.

⁵² Koçaş. a.g.e., 350.

⁵³ Koçaş. a.g.e., 350-351.

⁵⁴ Koçaş. a.g.e., 353-356.

anlatmıştır. Aydemir, Ankara'da komite üyesi Ermutlu'nun odasında Kur. Stajyer Topçu Pilotu Necmi Bek ile tanışmıştır. Necmi Bek, Ermutlu tarafından Aydemir'e komiteye alınmak üzere teklif edilmiştir. Burada yapılan görüşme sırasında Aydemir, Necmi Bek'in bir komiteye dâhil olduğundan şüphe etmiştir. Ertesi gün ise Kur. Alb. Ateşdağlı ile yaptığı görüşmede bu şüpheleri büsbütün artmıştır. Aydemir; Yıldız, Seyhan ve Kabibay'ın da başka bir komiteye dâhil olduğunu anlaması üzerine Ateşdağlı kendisine iki komitenin birleşmesini teklif etmiştir.⁵⁵

Aydemir bu durum karşısında izin alıp İstanbul'a gitmiştir. Burada Seyhan ve Kabibay ile görüşüp gerçeği öğrenmiştir. Seyhan birleşme teklifinde bulunmuş ancak Aydemir komitesi ile görüşükten sonra böyle bir karar verebileceğini söylemiştir. Akabinde komite ile görüşerek birleşme için onay almıştır. Bunun üzerine Aydemir, Aksoyoğlu, Okan, Kayalı, Güventürk, Seyhan, Kabibay ve Yıldız bir araya gelmiştir. Taraflar birbirlerinin programlarını incelemiş ancak o gün bir birleşme sağlanamamıştır. Bu sırada Aydemir'in yurt dışı görevi çıkmış, komite başkanlığını vekâleten Okan'a bırakmıştır. Aydemir, 28 Nisan 1957'de üç ay süre ile Hava Kur. Bnb. Halim Menteş ile Paris'e gitmiş; bu sürede birleşme sağlanamamıştır. Dönüşlerinde ise iki komite birleşmiş, yeni komitenin başkanlığına Güventürk, genel sekreterliğine Seyhan, üyeliklere ise Aydemir ve Aksoyoğlu seçilmiştir.⁵⁶

Birleşik Örgüt olarak, 20 Ağustos 1957'de Erkanlı'nın evinde bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantı örgüt içi güven problemlerinin gün yüzüne çıkması bakımından önem arz eder. Toplantıda Komite Başkanı Güventürk istifa etmek istemiş ancak Yıldız, Aydemir ve Aksoyoğlu kendisine engel olmuştur. Bu istifanın sebebi ise Köksal'ın kendisine itimat etmediğini Aydemir'den duyması olmuştur. Ancak Köksal kendisine güvendiğini, laflarının Aydemir tarafından çarpıtıldığını söylemiştir. Bu sebeple Aydemir iki dostun arasını açmakla suçlanmıştır. Bu durum ise Aydemir'in hiç hoşuna gitmemiştir.⁵⁷

⁵⁵ Aydemir, T. **a.g.e.**, 27-28.

⁵⁶ Aydemir Paris'te iken orada bulunan Hava Kur. Yb. Mucip Ataklı komiteye girmiştir. (Aydemir, T. **a.g.e.**, 28-30); Köksal üyeliğe kendisi ile birlikte Aksoyoğlu'nun seçildiğini söylemektedir. Bu yönde Aydemir ile bir bilgi çelişkisi vardır. (Mumcu. **a.g.e.**, 39).

⁵⁷ Mumcu. **a.g.e.**, 42-43.

1957 yılı Eylül ayında Mamak Zırhlı Tugay Karargâhında bir toplantı düzenlenmiştir. Burada komitenin Hava Kuvvetlerinde etkisini artırmak üzere Genel Sekreter Seyhan görevlendirilmiştir. Ona yardımcı olması için ise Hava Bnb. Menteş önerilmiştir. İkili 1957 yılı Eylül'ünde Ankara'da bir araya gelerek Hava Kuvvetlerine sızmaya başlamıştır. Bu toplantıda Güventürk'ün önerisi ile Yzb. Remzi Oral ve Menteş'in tavsiyesi ile Kur. Yb. Mucip Ataklı örgüte dâhil edilmiştir.⁵⁸ Ayrıca Kara Kuvvetlerinden Kur. Yb. Ekrem Acuner, Kur. Bnb. Suphi Karaman ve Kur. Bnb. Remzi Kalaycıoğlu bu süreçte örgüte dâhil edilmiştir.⁵⁹

Örgütün Rami Kışlasında yaptığı bir sonraki toplantıda ise Köksal, başka bir grupta bağlantısı olan bir binbaşının kendileri ile temasa geçerek iş birliği önerisinde bulunduğunu söylemiştir. Ancak iş birliği kabul edilmediği sürece subayın ismini veremeyeceğini bildirmiştir. Öneri, bahsedilen komiteye mensup subayın isminin verilmemesi sebebiyle reddedilmiştir.⁶⁰ Köksal'ın bağlantı kurduğu örgüt mensubu Sadi Koçaş idi. Koçaş şifreli bir mektupla: *“İstanbul'da olacağını, Konak Oteli'nde onun için bir rezervasyon yaptırmasını ve görüşmeden memnun olacağını”* yazmıştır. Köksal ise cevaben yine şifreli olarak: *“Konak Oteli'nde odan ayrıldı. Ama ben İstanbul'da bulunamayacağım.”* demiştir. Bu şifreli haberleşmeler iki örgütün gizlilik şartını bozmadan birleşmeyeceği anlamına gelmekteydi.⁶¹

Rami Kışlasındaki toplantının ertesi günü Aydemir bizzat Köksal ile görüşüp bu ismi öğrenmek istemiştir. Köksal kimseye söylememesi şartı ile Kur. Bnb. Sadi Koçaş'ın ismini vermiştir. Aydemir daha sonra Rami Kışlasında arkadaşları ile buluşup Koçaş ile birlikte Bnb. Samet Kuşçu'nun da ismini vermiştir. Bu olayı da öğrenen Köksal, Aydemir'e karşı iyice güvenini yitirmiştir.⁶² Bu olayın üstüne ertesi gün Aydemir'in gelip Köksal'a müdahale kararı aldıklarını söylemesi ile Köksal'ın şüpheleri bir kat daha artmıştır. Köksal böyle bir şey için uygun ortamın henüz oluşmadığını ve bu kararın kendi

⁵⁸ Seyhan. **a.g.e.**, 61.

⁵⁹ Aydemir, T. **a.g.e.**, 34.

⁶⁰ Mumcu. **a.g.e.**, 43-44.

⁶¹ Koçaş. **a.g.e.**, 376.

⁶² Mumcu. **a.g.e.**, 44-45.

kafalarına göre alınamayacağını bildirmiştir. Tüm bu kuşkular üzerine Köksal, Aydemir Kore'den dönene kadar onunla irtibatı kesmiştir.⁶³

1.1.6. Er-Esin-Özdağ Örgütü

Er-Esin-Özdağ Örgütü diğer bahsi geçen örgütlerden biraz farklı yapıdadır. Örgüt başlangıçta bir kültür derneği iken zamanla bir ihtilal örgütüne dönüşmüştür. Örgütün kurucuları Ahmet Er ve Numan Esin Bursa Askerî Lisesinden birbirlerini tanıyan ve o zamanlardan beri memleket meseleleri üzerine kafa yoran iki genç subaydır. İkili bu okulda iken Türk kültürünün korunması amacıyla bir birlik oluşturmuşlardır. Bu birlik, bir ihtilal örgütü olmaktan çok bir kültür derneği mahiyetinde faaliyet göstermiştir. Daha sonra Harp Okulunda da ikili bu birlikteliği sürdürmüştür. 1951 yılında Türkiye'ye gelen göçmenler için yardım faaliyetlerinde bulunmuşlardır. İkili bu sıralarda Piyade Atış Okulunda yüzbaşı olan Alparslan Türkeş ile tanışmıştır. Bu tarihten sonra ise Türkeş'in faaliyetlerini takibe başlamışlardır. 1952 yılında ise Er, Esin ve Mehmet Rıfki Erdoğan Tanrı Dağı Yayınevini kurarak Türkçü yayınlar yapmaya başlamıştır.⁶⁴

1950'li yılların başında Esin bir ihtilal fikrine karşı çıkmıştır. Ordunun politik hayata doğrudan müdahalesini zararlı görmüştür. 1957 yılına dek bu fikrini savunmaya devam etmiştir.⁶⁵ Daha sonra Muzaffer Özdağ ile tanışan Esin onunla memleket meselelerini tartışmış ardından mesele ihtilale gelmiştir. Esin'in bir ihtilal fikrine karşı çıkmasına rağmen Özdağ sonunda onu ikna etmiştir. Ardından Harp Okulunda kurduğu ihtilal örgütünü açıklamıştır.⁶⁶ Örgüte benzer fikirleri paylaşan subaylar dâhil olmuştur. Bu örgütün oluşumunda ve Türkçü bir yapıda olmasında Türkeş'in etkisi büyüktür. Erdoğan da benzer açıklamaları yapmış; Hüseyin Nihal Atsız, Nejdet Sancar, Fethi Tevetoğlu, Hikmet Tanyu, Remzi Oğuz Arık gibi Türkçü şahsiyetlerle irtibat içerisinde olduklarını da doğrulamıştır.⁶⁷

⁶³ Mumcu. **a.g.e.**, 45-47.

⁶⁴ Er, A. (2003). **27 Mayıs'tan 12 Eylül'e Hatıralarım**. (2. Baskı). Ankara: Alternatif Yayınları.

⁶⁵ Esin, N. (2005). **Devrim ve Demokrasi: Bir 27 Mayısçının Anıları**. (1. Baskı). İstanbul: Doğan Kitap, 55-56.

⁶⁶ Ümit Özdağ örgütün kurucusu olarak N. Esin ve M. Özdağ'ı almıştır. (Özdağ. **a.g.e.**, 87).

⁶⁷ Metin, İ. (2012). **İhtilalciler Hesaplaşıyor: 27 Mayıs 14'ler ve Dünder Taşer**. (1. Baskı). İstanbul: Töre Devlet Yayınevi, 267-268.

1.2. 9 (Dokuz) Subay Olayı

1957 seçimleri öncesinde ülkede siyasi ortam bir hayli gergin hâl almıştır. İktidarın muhalefeti sindirme çabalarına karşın, muhalefet yekvücut olmuştur. Özellikle CHP'nin 9 Eylül 1957 tarihli 13. Kurultayının ardından Hürriyet Partisi ve Cumhuriyetçi Millet Partisinin katılımı ile "Birleşmiş Muhalefet Cephesi" oluşturulmuştur. Bu üç parti 1947'de DP'nin yayınladığı Hürriyet Misakı'nı andıran Hürriyet Andı'nı kabul etmiştir. Üç parti adına yayınlanan bu ant ile seçimlere tek parti hâlinde girilmesi planlanmıştır. Fakat Menderes bu tehlikenin farkına varmış ve 13 Eylül 1957'de seçim yasasında değişiklik yaparak partiler arasında bir güç birliği yapılmasına engel olmuştur.⁶⁸

Siyasi ortam bu şekilde gergin bir hâl almışken, kurulan gizli örgütlerde de birtakım kıpırdanmalar yaşanmıştır. 1957 seçimleri öncesinde Birleşik Örgüt, Mamak Zırhlı Tugay Karargâhında bir araya gelmiştir. Burada komitenin daha aktif bir hale gelmesi ve harekete geçilmesi hususu tartışılmıştır. Bu bağlamda Tümğ. Cemal Tural ve Tümğ. Muharrem Kızıloğlu ile temas sağlanmış ancak her ikisi de müdahale fikrine sıcak bakmamıştır.⁶⁹ Ancak yine de darbe için nihai karar verilmesi adına bir altyapı çalışması yapılması istenmiştir. Bu sırada esas görev yeri Elazığ olan Aydemir Ankara'dan ayrılmıştır. Eğer bir müdahale kararı alınırsa: "*Yabancı memleketlere gidiş için Ankara'da lisan imtihanı açılıyor, acele yetiş...*" parolası ile Aydemir'e haber verilecektir. Aydemir bu haberi beklerken diğer yandan Elazığ'da görevli Kur. Bnb. Türkeş ile sıkı dostluk kurmuş ve onun komiteye alınması için Seyhan'a mektup yazmıştır.⁷⁰ Aydemir'in beklediği müdahale haberi ise gelmemiştir. Zira komite Ateşdağlı'nın CHP ile temas kurduktan sonra müdahale yönünde ilerlenmesine karar vermiştir. Ateşdağlı, CHP'li Faik Ahmet Barutçu ile görüşerek fikirlerini İsmet İnönü'ye aktarmıştır. Fakat İnönü: "*Onlar böyle şeylere karışmasınlar, Cumhuriyet Halk Partisi seçimi mutlak kazanacaktır.*" diyerek karşı

⁶⁸ Turan, Ş. (1999). Türk Devrim Tarihi IV: Çağdaşlık Yolunda Türkiye (14 Mayıs 1950-27 Mayıs 1960). (1. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi, 129-130.

⁶⁹ Aydemir, T. **a.g.e.**, 34-35.

⁷⁰ Aydemir, T. **a.g.e.**, 37-38; Necati Ünsalan da bu süreçte Türkeş'in Aydemir tarafından tavsiye edildiğini doğrulamaktadır. (Türkeş Aydemir'in Tavsiyesi İle Komiteye Kabul Edilmişti. (3 Ağustos 1964). *Akşam*, 5); Özdağ, Türkeş'in 9 Subay Hadisesi ile ilgili soruşturmaların sürdüğü sırada merkez örgüte dâhil edildiğini tespit etmiştir. (Özdağ. **a.g.e.**, 106).

çıkıştır. Aslında böyle bir cevabın gelmesi o günlerde teşebbüs edilebilecek hazırlıksız ve başarısız olması muhtemel bir müdahalenin önüne geçmiştir.⁷¹

1957 seçimleri bu sıcak ortamda yapılmış ve DP % 48,6 oy ile yeniden iktidarın sahibi olmuştur.⁷² Ancak DP 1954 seçimlerine göre %9.8 oy kaybı ile ilk defa %50'nin altına düşerek destek kaybetmiştir. Seçimlerden kısa süre sonra ise bir kurmay binbaşının ihbarı ile ülkede bir tedirginlik ortamı yaşanmıştır. Kur. Bnb. Samet Kuşçu, Birleşik Örgüte mensup arkadaşları Bnb. Asım Ural, Yzb. Hasan Sabuncu ve Bnb. Ata Tan ile temasa geçip bir ihtilal komitesine dâhil olmak istediğini belirtmiştir.⁷³ Bnb. Ata Tan, Kuşçu ile görüşmesini kısa bir süre sonra Güventürk'e aktarmıştır. Bunun üzerine Kasım ayının bir pazar günü Kuşçu, Tan ve Güventürk Taksim'de bir araya gelmiştir. Üçlü ihtilal hazırlıkları üzerine açıkça konuşmuştur. Bu konuşma daha sonra orduevinde yemek yerken devam etmiş, onlara burada Yzb. Sabuncu da katılmıştır.⁷⁴ Bu sırada orduvine gelen Köksal burada Kuşçu ile tanışmıştır. Yemek için masaya davet edilmesine rağmen ertesi sabah görevi olduğunu söyleyip başka masada yemeğini yemiş ve ardından oradan uzaklaşmıştır.⁷⁵

Kuşçu diğer teması görevli bulunduğu İstanbul Boğaz Müstahkem Mevki Kumandanlığı 82. Piyade Taburundan Yzb. Kazım Özfırat ve Bnb. Ahmet Dalkılıç ile sağlamıştır. Kuşçu bu ikili ile yaptığı görüşmeler sonucu Alb. İlhami Barut ile tanışmıştır. 19 Aralık 1957 akşamı Özfırat'ın evinde bir araya gelmişler, burada ihtilal örgütüne ilişkin meseleler konuşulmuştur. Ancak Kuşçu'nun Barut'tan isim almak istemesi onu şüphelendirmiş olacak ki isim vermektan çekinmiştir. İşin ilginç tarafı ise Kuşçu bu görüşmenin sabahı elinde delil olmadan ihbarda bulunmuştur.⁷⁶

20 Aralık 1957 Cuma günü Kuşçu, önce DP Milletvekili Mithat Perin'den randevu istemiş ancak bu mümkün olmayınca; İstanbul Merkez Komutanı Tümğ. Kazım

⁷¹ Seyhan. **a.g.e.**, 63-64.

⁷² Web: <http://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>. Adresinden 21 Mayıs 2018'de alınmıştır.

⁷³ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 53-55.

⁷⁴ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 56-57.

⁷⁵ Mumcu. **a.g.e.**, 49-50; Koçuş ise Köksal'ın kendi uyarısı sebebiyle masaya oturmadığını ve böylece kurtulduğunu yazmaktadır. Ancak Köksal'ın hatratında böyle bir ibareye rastlanmamıştır. (Koçuş. **a.g.e.**, 393).

⁷⁶ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 55-58.

Demirkıran'ın evine gitmiş fakat onu da evinde bulamamıştır. Ertesi gün Kuşçu, Demirkıran'ın evine gidip her şeyi anlatmış ve anlattıklarını da kâğıda not etmiştir. Ardından aynı şeyleri Perin'e de anlatan Kuşçu ortadan kaybolmuştur. Perin bu olayın akabinde derhâl Menderes'e ulaşmaya çalışmışsa da başarısız olmuştur. Ancak 23 Aralık 1957 Pazartesi günü İçişleri Bakanı Namık Gedik'e ulaşabilmiştir. Bunun üzerine Gedik derhâl Kuşçu'nun bulunmasını istemiştir. Bu sırada Demirkıran da başbakana ulaşmıştır.⁷⁷ Bu olay üzerine o gece İstanbul Valiliğinde Demirkıran, Gedik, 1. Ordu Müfettişi Org. Fazıl Bilge ve Millî Savunma Bakanı Şemi Ergin bir toplantı yapmıştır. Gedik, ilgililerin tutuklanmasını isterken Ergin delil yetersizliği sebebiyle buna karşı çıkmıştır. Bunun üzerine yeterli delilin toplanması için Alb. İlhami Barut'un, Kuşçu tarafından konuşturulup ses kaydının alınmasına karar verilmiştir.⁷⁸

24 Aralık 1957 akşamı Kuşçu kendi evinde Barut ile görüşmüş ancak istenilen netice alınamamıştır. Zira Alb. Barut bir şeylerden şüphelenmiş olacak ki üstü kapalı konuşmuştur. Dinlenen kayıta Barut'un sesi net olmamasına rağmen Kuşçu'nun sesi gayet net şekilde anlaşılakta ve sanki bir itiraf niteliği taşımaktaydı. Kuşçu tuzağa düşürüldüğünü düşünüp sinir krizi geçirmiş, bu sebeple o gece evine gönderilmiştir. 25 Aralık sabahı Bnb. Kuşçu, Millî Savunma Bakanı Ergin ile görüşüp kendisine komplo hazırlandığını söylemiş ardından ortadan kaybolmuştur.⁷⁹ Kuşçu, İstanbul Emniyet Müdürü Hayrettin Nakipoğlu'na, ABD İstanbul Başkonsolosu ve CIA İstanbul İstasyon Şefi Mc. Larry tarafından gelen ihbar ile yakalanmıştır. Zira Kuşçu can güvenliğinin tehdit altında olduğunu söyleyip onlara sığınmıştır. Bnb. Kuşçu yakalanıp Park Otel'e getirildikten sonra ise evvela subayların serbest bırakılıp izlenmesi düşünülmüştür. Ancak Bayar'ın kesin talimatıyla Bnb. Kuşçu'nun ismini verdiği 9 subayın tutuklanmasına karar verilmiştir.⁸⁰

26 Aralık 1957 sabahı gün doğarken Bnb. Kuşçu'nun verdiği isimler tutuklanmıştır. Ancak bu isimler Kuşçu'nun irtibatta olduğu iki ayrı komiteye aittir. Alb. Barut, Yzb.

⁷⁷ Onuş, S. (2003). **Parola: İnkılap 27 Mayıs'ı Yapanlar Anlatıyor**. (1. Baskı). İstanbul: Kaynak Yayınları, 28-29

⁷⁸ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 59-61.

⁷⁹ Kuşçu kaçarken o sırada yedek subaylığını yapan Zeki Müren'den aracını istemiş ancak Müren aracının orada olmadığını söyleyerek vermemiştir. (İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 61-64).

⁸⁰ Arcayürek, **a.g.e.**, 29-31; Arcayürek'in eserinde Laysır olarak geçen bu isim İpekçi-Coşar'ın eserinde Mr. Larry olarak geçmektedir. (İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 64).

Özfirat, Bnb. Dalkılıç teşkilat yapısı bilinmemekle birlikte aynı komiteye mensuptur. Yb. Güventürk, Bnb. Ural, Alb. Aşkun, Bnb. Tan ve Yzb. Sabuncu ise Birleşik Örgüte mensuptur. Listede yer alan diğer isim emekli Alb. Cemal Yıldırım'dır.⁸¹ Kuşçu onun adını tamamen tahmin ile vermiştir. Zira Yıldırım ordudan ayrılmadan evvel Kuşçu onun öğrencisi olmakla birlikte ihtilal meselelerini sık sık konuşmuşlardır. Fakat Yıldırım'ın emekli olması sebebiyle böyle bir teşkilata fiilen mensup olması mümkün değildir.⁸²

Tutuklamalar 27 Aralık 1957 günü Millî Savunma Bakanı Emir Subayı Bnb. Adnan Çelikoğlu tarafından Bnb. Seyhan'a telefon ile: "*Makarios'u tevkif ettiler. Arkadaşlara söyle tedbirli olsunlar. Üzerlerinde vesika ve saire bulundurmasınlar.*"⁸³ şeklinde bildirilmiştir. Tutuklamalar sırasında delil olabilecek Bnb. Tan'a ait cep defteri tevkif edildiği sırada Alb. Zeki Akdan'ın marifetiyle sobaya atılarak yakılmıştır.⁸⁴ Ayrıca Yb. Güventürk'ün masasından çıkan evraklar da Alb. Adil Türkoğlu tarafından imha edilmiştir.⁸⁵

9 Subay Olayı'nın tahkikatını Hâkim Tuğg. Arif Onat yürütmüş ve olayın ilk safhası dört ay kadar sürmüştür. Bu süreçte tutuklu subayların ağızından türlü şekillerde laf alınmak istenmişse de başarısız olunmuştur.⁸⁶ Bu süreç devam ederken yeni Millî Savunma Bakanı Ethem Menderes'e yeni bir ihbar mektubu gelmiştir. Bu ihbarda Orhan Erkanlı, Suphi Gürsoytrak, Rıza Akaydın ve okunamayan bir isim daha yer almıştır.⁸⁷ Bu ihbar haberini Çelikoğlu derhâl Ahmet Yıldız'a bildirmiştir. Yıldız da Seyhan vasıtasıyla ismi geçen subaylara bildirmiştir. Bunun üzerine Alb. Ateşdağlı ve Org. Şahap Gürler bu subayları soruşturma öncesi ağız birliği yapmak üzere hazırlamıştır. Üç subayın sorgusunu

⁸¹ Cemal Yıldırım 1957 seçimleri öncesi ordudan emekli olup CHP saflarına katılmıştır. Onun istifası ile birlikte birçok subay onu takip etmiştir. Bu hareket CHP'yi sevindirirken, DP'yi tedirgin etmiştir. Zira 1946 seçimleri öncesinde olan durumun benzeri yaşanmıştır. (Ahmad. **a.g.e.**, 157).

⁸² İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 65-67.

⁸³ Makarios, Güventürk'ün kod adıdır. (Seyhan. **a.g.e.**, 66).

⁸⁴ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 69.

⁸⁵ Özdağ. **a.g.e.**, 103.

⁸⁶ Tutuklu olan subaylar evvela işkencelere maruz kalmıştır. Bu netice vermeyince birbiriyle görüştürülmeyen tutuklular dinleme cihazı yerleştirilen koridorda görüştürülmüştür. Ancak subaylar bunun bir tuzak olduğunu anlayarak ipucu vermekten kaçınmıştır. Hatta verecekleri ifadeleri birbiriyle paylaşmış ve tutarlı hâle getirmişlerdir. (İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 70-71).

⁸⁷ İhbar metnindeki okunamayan isim Dündar Seyhan'ın ismidir. Bunu Çelikoğlu fark etmiş ancak saklamıştır. (İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 71-72); Çelikoğlu, A. (2010). **Bir Darbeci Subayın Anıları**. (1. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 96. Çelikoğlu "adeta tercümesi gereken" bu ihbar mektubunu "...Faruk Güventürk esas çetenin başıdır... Bu gruba Orhan Erkanlı, Suphi Gürsoytrak, Dündar Seyhan, Ali Rıza dâhildir." şeklinde okumuştur.

Arif Onat yapmış lakin bir netice elde edememiştir. Son olarak üç subay Tümğ. Cemal Tural başkanlığındaki mahkemeye çıkmış ve aklanmıştır.⁸⁸ Hadisenin başlangıcında tutuklanan 9 subaydan 8'i ise 26 Mayıs 1958 tarihinde Tümğ. Cemal Tural başkanlığındaki mahkemede beraat etmiştir. İhbarı yapan Samet Kuşçu ise “orduyu isyana teşvik” suçundan iki yıl hapis cezası almıştır. DP yönetimi ise bu süreçte Millî Savunma Bakanı Şemi Ergin’i görevden alarak yerine Ethem Menderes’i getirmiştir. Ancak bu olayda bir neticeye varılamamıştır.

9 Subay Olayı ile ihtilal örgütleri kendi kabuklarına çekilmek zorunda kalmıştır. Hatta Osman Köksal bu sebeple Aralık 1957 ile Şubat 1959 tarihleri arasındaki dönemi “Sus-pus Dönemi”⁸⁹ olarak adlandırmıştır. Bu süreçte olayda kendi örgütlerinden bir subay olmamasına karşın Koçaş Örgütü de tedirginlik yaşamıştır. Koçaş bu olay sonrasında faaliyete son vermeyi teklif etse de bu teklif Suphi Karaman tarafından reddedilmiştir.⁹⁰ Sezai Okan da Erkanlı ve Gürsoytrak’ın tutuklanmasıyla çalışmalarının yaklaşık bir sene yavaşladığını ifade etmiştir.⁹¹ Bu sırada tedirginlik yaşayanlardan birisi de Talat Aydemir’dir. Aydemir her ihtimale karşı ailesini Türkes’e emanet etmiştir. Türkes’te Aydemir’in ailesini kendi ailesi ile eş değer tutacağına söz vermiştir. Bu sebeple o yıllarda Türkes’ten övgüyle bahsetmektedir.⁹²

27 Mayıs sonrası özellikle ihtilalci subayların hatıralarının yayınlanması, dönemin Millî Savunma Bakanı Şemi Ergin üzerinde şüphelerin doğmasına sebep olmuştur. Celal Bayar, Şemi Ergin’i darbecilerle iş birliği yapmakla suçlamıştır. Bayar’a göre; Bakan Ergin, Güventürk tarafından bir ihtilal örgütüne davet edilmiş ve bu örgüte girmeyi kabul etmemesine karşın hükûmete de bildirmemiştir. Bundan dolayı darbeciler ile işbirliği yaptığı düşünülmektedir.⁹³ Ayrıca Bayar, bu olaya Menderes’in de gerekli ehemmiyeti vermediğini söylemiştir. Olayda 1946’da CHP’ye karşı kendilerine darbe teklifinde bulunan Cemal Yıldırım da bulunmaktadır. Ancak yine de Menderes’in olaya gerekli

⁸⁸ Yıldız. **a.g.e.**, 156-157; Çelikoğlu. **a.g.e.**, 97.

⁸⁹ Mumcu. **a.g.e.**, 47.

⁹⁰ Koçaş. **a.g.e.** 392.

⁹¹ Okan, S. (28 Mayıs 1989). “Bilinmeyen Yönleriyle 27 Mayıs”. **Milliyet**, 11.

⁹² Aydemir, T. **a.g.e.**, 39.

⁹³ Bozdağ. **a.g.e.**, 55-56.

önemi vermediğini aktarmaktadır.⁹⁴ Bayar aslında Menderes'in tutumunu da Ergin'in değiştirdiğini düşünmektedir. Bu konuda Menderes'e gerekli telkini yapmasına rağmen onu ikna edememiştir.⁹⁵

Bayar'ın bu konudaki iddialarına Millî Savunma Bakanı Ergin'in Emir Subayı Çelikoğlu'nun hatıratında cevap aramak gerekir. Zira Çelikoğlu, Ergin ile Güventürk görüşmesini sağlayan kişidir. Güventürk, komite adına bakan ile görüşmüş ve orduda yapılması istenen reformları aktarmıştır. Hatta bu teklifler bir kanun teklifi şeklinde kendisine aktarılmıştır. Burada Ordu Yardımlaşma Kanunu, ordunun gençleştirilmesi gibi hususlar yer almıştır.⁹⁶ 9 Subay Olayındaki Ergin-Güventürk ilişkisi ile ilgili soru işaretlerinin sebebi Güventürk'ün olayları daha sonra anlatırken değiştirmesinden ileri gelmektedir. Olay sonrasında Bakan Ergin, Güventürk'ün kendisine: *"Tabancamla emrinizdeyim."* dediğini söylemiş ancak *"Başımıza geçin ihtilal yapalım."* şeklinde bir ifadesi olmamıştır. Güventürk daha sonra bunu bir ihtilal teklifi olarak aktarmıştır.⁹⁷ Ayrıca Bayar, Erkanlı'nın anılarında olay sonrası örgütün telaşını aktarmasından yola çıkarak: *"Anlaşıyor ki olayın üzerine biraz daha gitseydik, belki de Türkiye 27 Mayıs kzasına hiç uğramayacaktı!"*⁹⁸ demiştir. Buna karşılık Erkanlı bu gibi iddiaları reddetmiş: *"Belki benim de dâhil olacağım üç beş subay daha tutuklanır, ama 27 Mayıs yine olurdu."*⁹⁹ şeklinde düşüncesini belirtmiştir.

1.3. İhtilal Örgütlerinin Yeniden Faaliyete Geçmesi

9 Subay Olayı ile beraber iki yıldır faal olan Güventürk başkanlığındaki Birleşik Örgüt birdenbire yok olmuştur. Özellikle Güventürk'ün tutuklanması komite üyelerini temkinli davranmaya sevk etmiştir. Komite mensubu Gürsoytrak ve Erkanlı bir kurs için Amerika'ya gitmiştir. Kabibay, Erzurum'a tayin olarak komiteden uzaklaşmıştır. Çelikoğlu ise tüm komite üyeleriyle irtibatını kesmiştir. Özellikle Birleşik Örgütün kabuğuna çekildiği günlerde Koçaş, Köksal ile irtibata geçerek yeni bir yapılanmayı başlatmak

⁹⁴ Bayar, C. (1969). **Başvekilim Adnan Menderes**. (1. Baskı). (Der. İ. Bozdağ). İstanbul: Baha Matbaası, 119-120.

⁹⁵ Bozdağ. **a.g.e.** 57-58.

⁹⁶ Çelikoğlu. **a.g.e.**, 85-87.

⁹⁷ Çelikoğlu. **a.g.e.**, 92-93.

⁹⁸ Bozdağ. **a.g.e.**, 80.

⁹⁹ Erkanlı, O. (1987). **Askeri Demokrasi**. İstanbul: Güneş Yayınları, 12.

istemiştir. Koçaş'ın stratejisi evvela yüksek rütbeli bir lider bulmak, ardından da Genelkurmay Erkân Şubesini ele geçirmek olmuştur.¹⁰⁰

1.3.1. Sadi Koçaş'ın Lider Arayışı

Koçaş ilk örgütü kurduğu andan itibaren hedefi evvela Genelkurmay başkanı veya Kara Kuvvetleri komutanı gibi üst düzey bir makamı ele geçirmek, ardından Erkân Şubesini ele geçirip teşkilatlanmaktı. Bu amacın tatbiki için; 1958 yılı Temmuz ayında Koçaş, Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Necati Tacan'a giderek evvela 1957 seçimlerini ve 9 Subay Olayı'nı konuşmuş, ardından Tacan'ın komutası altında bir örgütlenmeye gitmek istediklerini belirtmiştir. Org. Tacan, durum değerlendirmesi yaptıktan sonra Koçaş'a hak vermiş ancak o günlerde yapılacak bir müdahale fikrine karşı çıkmıştır. Ona göre müdahale için tüm hazırlıklar yapılmalı ancak harekete geçilmemeliydi. Koçaş ordu içerisindeki yapılanmanın sağlanabilmesi için Genelkurmay Başkanlığı Erkân Şubesine kendilerinden bir subayın atanmasını istemiştir. Ancak bu makama Genelkurmay başkanı tarafından yeni atanan subayın değiştirilemeyeceği Tacan tarafından ifade edilmiştir. Koçaş, biraz zaman geçtikten sonra ödüllendirme ile yurt dışı görevi verilip makam sahibinin uzaklaştırılabileceği önerisinde bulunmuştur. Tacan, biraz daha bekleyip uygun vakitte durum değerlendirmesi yapılmasını istemiştir.¹⁰¹ Görüşmenin sonunda Koçaş, Tacan'ın ölmeden veya görevinden ayrılmadan evvel kendilerine örgütlenme için söz vermesini istemiştir. Tacan örgütlenme için söz vermiş ve kendisine bir şey olduğu takdirde Cemal Madanoğlu ile temasa geçmesini istemiştir. Böylelikle ihtilal örgütünün ilk lideri Org. Necati Tacan olmuştur. Fakat bu konuşmadan birkaç hafta sonra 28 Temmuz 1958'de Org. Tacan vefat etmiştir. Bu durumda yeni bir lider aramak zorunda kalmışlardır.¹⁰²

1.3.2. Er-Esin-Özdağ Örgütü

1957 yılında tanışan Özdağ-Esin ikilisi ihtilal fikri üzerinde kesin bir neticeye varamamış olsalar bile Özdağ, Esin'i büyük oranda ikna etmiştir. 1958 yılına gelindiğinde

¹⁰⁰ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 77-78. Genelkurmay Erkân Şubesi bugünkü Personel Temin Daire Başkanlığıdır.

¹⁰¹ Koçaş. **a.g.e.**, 401-406.

¹⁰² Koçaş. **a.g.e.**, 406-407.

Özdağ Harp Akademisinde öğrenimine başlamıştır. Bu sırada Esin aracılığıyla Zeytinburnu Jandarma Komutanı Yzb. Ahmet Er ile tanışmıştır. Er, Esin, Özdağ üçlüsü bu tarihten itibaren daha önce ikili hizipler hâlindeki yapılanmaları üçlü bir örgüt hâline getirmiştir. Her biri Türkçü mefkûreye sahip bu subaylar yakın gelecekte bir müdahale fikrinden uzak durmuşlar, Harp Akademilerinde örgütlenmeye çalışmışlardır.¹⁰³

Numan Esin'e gerçek mahiyette ihtilale katılma fikri 1958-1959 kışında Piyade Atış Okulundan hocası olan Türkeş tarafından teklif edilmiştir. Esin, başlangıçta Türkeş'e ihtilale alternatif harekât tarzlarının olduğunu belirtse de Türkeş her defasında onu ihtilal fikrine ikna etmeye çalışmıştır. Neticede Kabibay'ın da olduğu bir görüşme sonucu Esin ihtilal fikrini kabul etmiştir.¹⁰⁴ Esin bu kararını derhâl çekirdeğini oluşturduğu örgütün mensupları olan Er ve Özdağ'a bildirmiştir. Ardından Türkeş ile bir tanışma toplantısı düzenlenmesine karar verilmiştir. Yzb. Er'in evinde düzenlenen bu toplantıda ordunun genel eğilimi, yapılacak müdahalenin ne yönde olacağı tartışılmıştır. Bu toplantıda Türkeş ordunun CHP yanlısı bir eğilimde olduğunu ancak kendisinin partiler üstü bir tavır benimsediğini belirtmiştir. Bu durum karşısında Esin: “...*O halde en ön safa girip kendi doğrularımızın, kendi gerçeklerimizin oluşmasına, uygulamasına hizmet etmek kararını verdik.*” demiştir.¹⁰⁵ Türkeş de benzer şekilde: “*Kaçınılmaz olan bir ihtilalin içinde olmayı dışında kalmaya tercih ettim.*” demiştir.¹⁰⁶

Türkeş, böylece genç subaylardan oluşan kendisine bağlı bir ihtilal grubunun lideri olmuştur. Bu grup daha sonra köklü reform fikirleri ile gündeme gelmiştir. Ancak ihtilal öncesi yapılan toplantılarında da bu fikirlerin olduğunu görmek mümkündür. İhtilal öncesi grupta şu fikirler benimsenmiştir: Ülkede ihtiyaç duyulan huzur ve güven ortamını sağlamak, adil bir yönetim kurmak, devleti yeniden yapılandırmak, kültür değerlerini korumak ve ihya etmek, Prof. Ali Fuad Başgil başkanlığında bir heyet oluşturarak anayasa hazırlatmak, hükûmet üyelerini geçici süreliğine İsviçre'ye yollamak, ülkenin ihtiyacı olan

¹⁰³ Özdağ. **a.g.e.**, 112-113

¹⁰⁴ Esin. **a.g.e.**, 95-96.

¹⁰⁵ Özdağ. **a.g.e.**, 116-117.

¹⁰⁶ Türkeş. **27 Mayıs...** 22; Komite üyelerinden Fikret Kuytak, Muzaffer Karan gibi isimlerin CHP Genel Sekreteri İsmail Rüştü Aksal, İnönü'nün damadı Metin Toker gibi isimlerle temas kurması bu Türkçü grubu rahatsız etmiştir. Bu grup CHP'yi iktidara taşımayı değil tarafsız bir yönetimi istemiştir. (Turgut. **a.g.e.**, 98).

reformlar için teknokrat bir hükûmet kurmak ve tüm bunların halledilmesi için bir seçim devresi kadar iktidarda kalmak.¹⁰⁷

Yukarıda zikredilen hedefler doğrultusunda hareket eden örgüt kısa süre sonra Davutpaşa Kışlasında faaliyet gösteren Erkanlı'nın örgütü ile birleşmiştir. Bu iki yapılanma 27 Mayıs'ta İstanbul örgütünün kemik kadrosunu oluşturmuştur. Kur. Bnb. Muammer Şahin, Yzb. Kâmil Karavelioğlu, Yzb. Şeref Çolakoğlu, Yzb. İlyas Albayrak, Hava Yzb. Hüseyin Güven, Hava Yzb. Emanullah Çelebi gibi isimler bu teşkilatın bünyesinde ihtilale katılmışlardır. Diğer yandan Özdağ da Harp Akademilerinde örgütü genişletmiştir.¹⁰⁸ Bu örgüte mensup subaylar 1958 yılında şu görevlerde bulunuyordu: Alparslan Türkeş Genelkurmay NATO Şubesi, M. Rıfki Erdoğan Ankara Muhafız Taburu, Numan Esin İstanbul Kara Harp Akademisi, Ahmet Er İstanbul Jandarma Er Okul Alayı, Vecihi Öğütçüoğlu Ankara 28. Tümen, Mehmet Alanyuva Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı. Böylelikle Ankara ile İstanbul arasında bağlantı kurulabilmiştir.¹⁰⁹

1.3.3. Acuner-Kuytak-Baykal-M.Kaplan Örgütü

Sadi Koçaş'ın Genelkurmaydaki çalışmalarının sekteye uğradığı bir dönemde Ankara'da Kur. Alb. Ekrem Acuner, Kur. Alb. Fikret Kuytak, Kur. Bnb. Mustafa Kaplan ve Yzb. Rıfat Baykal 18 Ekim 1958'de yeni bir örgüt olarak çalışmalara başlamıştır. Örgüt üyelerinden Baykal, Güventürk'ün başkanlık ettiği Birleşik Örgüte mensuptur. Acuner-Kuytak ikilisi uzun süreden beri ikili hizip hâlinde çalışmaktadır. 1958 yılında Yüksek Kumanda Akademisinde Dünder Seyhan, Şükrü İlkin ve Necati Ünsalan ile eğitime başlayan Türkeş burada Birleşik Örgüte mensup subaylarla bir araya gelmiştir. Bunun dışında bu sırada yeni kurulan Acuner-Kuytak-Baykal-M. Kaplan Örgütü ile de temas kurmuştur.¹¹⁰

¹⁰⁷ Er. a.g.e., 32

¹⁰⁸ Esin. a.g.e., 96.97.

¹⁰⁹ Metin. a.g.e., 269.

¹¹⁰ Özdağ. a.g.e., 116.

1.3.4. İhtilalin Lideri Cemal Gürsel

Org. Necati Tacan'ın vefatı üzerine Kara Kuvvetleri Komutanlığı vazifesini 1 Ağustos 1958'de geçici olarak 2. Ordu Komutanı Org. Rüştü Erdelhun üstlenmiştir. Bu sırada Genelkurmay Başkanı Org. Fevzi Mengüç, 1. Ordu Komutanı Org. Fazıl Bilge ve 3. Ordu Komutanı Cemal Gürsel idi. 30 Ağustos 1958'de gerçekleşecek terfiler öncesi Genelkurmay Başkanlığı ve Kara Kuvvetleri Komutanlığı makamlarına kimin getirileceği merak konusu olmuştur. Neticede Bayar'ın oluru ile Genelkurmay Başkanlığı makamına Org. Rüştü Erdelhun getirilmiştir. Kara Kuvvetleri Komutanlığına ise Millî Savunma Bakanı Ethem Menderes'in gayreti ile Org. Cemal Gürsel getirilmiştir. 1. Ordu Komutanı Fazıl Bilge ise Harp Akademileri Komutanlığına getirilmiştir. Boşalan ordu komutanlıklarından; 1. Orduya Org. Fahri Özdilek, 2. Orduya Org. Suat Kuyaş ve 3. Orduya da Org. Ragıp Gümüşpala getirilmiştir.¹¹¹

Sadi Koçaş bu süreçte Birleşik Örgüte mensup olan Osman Köksal ile irtibatını sürdürmüştür. Bunun dışında farklı grupların varlığından haberdar olmuş ancak onlarla irtibata geçmemiştir. Koçaş'ın nihai amacı evvela Kara Kuvvetleri komutanını ikna edip akabinde Genelkurmay Erkân Şubesini ele geçirmektir. Koçaş, yeni Kara Kuvvetleri Komutanı Gürsel'i 1941 yılında Sarıkamış'taki görevi sırasında tanımış, süre gelen yıllarda irtibatını sürdürmüştür.¹¹² Koçaş 1958 yılının sonlarına doğru Kara Kuvvetleri Neşriyat Şubesi Müdürlüğü görevine atanmıştır. Bu tarihten sonra Gürsel ile irtibata geçmek için fırsat kollamıştır. Aradığı fırsatı 1959 yılı Ocak ayında bulmuştur. Şubat ayında Almanya'da yapılacak olan askerî manevraları takip etmek üzere 7. Amerikan Ordusu Komutanı Korg. C. D. Eddleman tarafından Gürsel Almanya'ya davet edilmiştir. Gürsel beraberinde Genelkurmay Eğitim Daire Başkanı Tuğg. Mehmet Mete, Sadi Koçaş ve kendi emir subayını alarak 30 Ocak 1959'da Almanya'ya hareket etmiştir.¹¹³ Koçaş Almanya'ya gitmeden birkaç gün önce Köksal'a Almanya ziyaretinden bahsetmiş ve: "*Gürsel'e cumhuriyeti koruma ve kollama üzerindeki çalışmalarımızı anlatayım mı? Örgüte*

¹¹¹ Çelikoğlu. **a.g.e.**, 99-100. Bayar ve Erdelhun Gürsel'in kendilerine yakın olmaması sebebiyle bu makama gelmesini istememiştir. Ancak Millî Savunma Bakanı Menderes Gürsel'in arkasında durmuştur.

¹¹² Koçaş. **a.g.e.**, 418-419.

¹¹³ Koçaş'ı yanında Almanya'ya götürmesi için Kara Kuvvetleri Harekât Başkanı General Pertev Gökçe Gürsel'e tavsiye etmiştir. Bu tavsiye sonucu Koçaş aradığı fırsatı bulmuştur. (Koçaş. **a.g.e.**, 422-424).

girmesini öneriyim mi?” sorusunu sormuştur. Köksal da cevaben: “Güzel rastlantı olacak... Anlat ve öner. Sonucu coşkuyla bekleyeceğim.” demiştir.¹¹⁴

2 Şubat 1959 tarihinde başlayan tatbikatların ilk günü davetçi Eddleman ile tanışılmış; ikinci günü ise tatbikatlar helikopterden takip edilmiştir. Koçaş bu durumda Gürsel ile konuşma fırsatı yakalayamayacağını bildiği için öncelikle Gürsel’i kara yolu ile takibin daha verimli olacağına inandırmıştır. 4 Şubat’ta yapılan tatbikatlarda Türk heyeti iki araba ile hareket etmiştir. Bunlardan ilkinde Koçaş ve Gürsel, diğerine ise Tuğg. Mete ve Gürsel’in emir subayı binmiştir.¹¹⁵ Koçaş önde oturan Amerikan subayı ve şoförün Türkçe bilip bilmediğini kontrol etmek adına önce: *“Saat kaç?”* diye sormuş ancak ikisi de cevap vermemiştir. Ardından mola verdiklerinde subaya: *“Arkadaki tankın modeli ne?”* diye sormuş fakat yine yanıt alamamıştır. Bu durumda subayların Türkçe bilmediğinden emin olarak Gürsel’e açılmaya karar vermiştir.¹¹⁶

Koçaş, söze 1946’da İzmir’de Gürsel’in öncelikle: *“Adalet mülkün temelidir”* sözünün manasını sorup ardından yaptığı açıklamayı hatırlatmakla başlamıştır. Ülkede yaşanan durumdan üzüntüsünü belirterek: *“Berlin’de hâkimler var... Ankara’da hâkimler var mı?”* diye sormuştur. Gürsel ise: *“Evet, var diyebilmekte zor. Ve üzülmekte haklısın”* deyip susmuştur.¹¹⁷ Bir süre sessizliğin ardından Koçaş, Gürsel’in bir gece evvel Asım Tınaztepe’nin kişiliğini anlatıp ardından: *“Böyle binbaşılar var mı bugün orduda?”* sorusunu cevaplamak istemiştir. Koçaş, Tınaztepe’nin kahramanlığına hak vererek o günlerde Konya’da ordu müfettişi olan Org. Fahrettin Altay’a ait bir anıyı anlatmıştır. Bu anıda Altay’ın bozuk yolu yapmaması karşısında valiye takındığı tavrı hatırlatmış ve: *“Bugün bu soruyu valiye sorabilecek orgeneral var mı? Soran olursa vali ne yapar? Konu Ankara’ya intikal ederse ne olur?”* demiştir.¹¹⁸ Koçaş, akabinde şöyle devam ederek yaşanan durumun genç subaylar üzerinde yarattığı etkiden bahsetmiştir:

“...Eğer bugün orduda Fahrettin Altay gibi değil ama rütbe ve makamlarının ve yasal yetkilerinin hakkını verebilen orgeneraller varsa, Asım Bey gibi binbaşılar da bulunabilir. Ama bir binbaşı haklarını koruyacak makam sahipleri olup

¹¹⁴ Mumcu. a.g.e., 57.

¹¹⁵ Koçaş. a.g.e., 433-435.

¹¹⁶ Koçaş. a.g.e., 435-437.

¹¹⁷ Koçaş. a.g.e., 437-438.

¹¹⁸ Koçaş. a.g.e., 439-440.

olmadığından emin olmazsa; Genelkurmay Başkanı, tamamen özel bir işlem yapılarak, bir generalin bavulunun aranmasına razı olursa, Dışişleri Bakanlığı genel sekreteri otomobili ile şeref salonunun kapısına kadar giderken, kendisi otomobilini genel parkta bırakır ve şeref salonuna kadar yürümeyi kabul ederse, binbaşılar ne yapsın?”¹¹⁹

Gürsel kendisine cevaben: “Eğer bir yarbay kara kuvvetleri komutanına bu soruyu sorabiliyorsa, Asım Bey gibi yarbaylar var demektir. Ama cumhurbaşkanının, başbakanının elini öpen genelkurmay başkanları olunca, ben ne cevap verebilirim bu soruya?” demiştir.¹²⁰

Gürsel-Koçaş ikilisi arasında süren konuşma nihayetinde ülkenin durumuna ve subaylara düşen vazifeye gelmiştir. Koçaş öncelikle Org. Tacan ile olan münasebetini anlatmıştır. Gürsel’in başlarına geçerek böyle bir organizasyonu yönetmesini istemiştir. Gürsel, zorunlu hâle gelmedikçe müdahale fikrine, kardeş kavgasına sebep olabileceği gerekçesiyle karşı olmuştur. Her ihtimale karşı örgütlü ve hazır bulunulması fikrini desteklemiş, meşruiyetini kaybetmediği sürece asla bir müdahaleye taraftar olmadığını da belirtmiştir. Koçaş kendilerinin de zorunlu olmadıkça bir müdahaleden yana olmadıklarını söylemiştir. Koçaş, Gürsel’e ilk teklif olarak Ankara’ya dönüşlerinde gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra başbakanı makamında ziyaret edip istifasını istemesini, tarafsız bir seçimle yeniden güvenilir bir hükümet kurulmasını sunmuştur. Fakat Gürsel: “*Modern bir Babiâli Baskını yapmamı istiyorsun benden. Ama şartlar çok değişik. Ve ben Enver Bey değilim.*” diyerek bu teklifi reddetmiştir.¹²¹

Koçaş, Gürsel’e kendi yapılanmalarının nasıl çalışacağını ve Gürsel’in emrinden çıkmayacağını söyleyerek onu liderliğe ikna etmiştir. Gürsel bu konuşma sırasında örgütün yapısını çözmek adına kaç kişi olduklarını sormuştur. Koçaş yalan söyleyerek 8-10 kişinin başını çektiği, yüzlerce kişiyi hareket ettirecek bir teşkilat olduklarını ifade etmiştir. Oysaki o günlerde bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar az kişiyle irtibatı bulunuyordu. Gürsel, gizliliğe dikkat etmelerini ve ihbarlara karşı temkinli olmalarını istemiştir. Ardından Koçaş Genelkurmay Erkân Şubesi Müdürlüğüne kendilerinden bir subayın tayin

¹¹⁹ Koçaş’ın bahsettiği bavul ve şeref salonu meseleleri, kendisi 1956 yılında Genelkurmay Protokol Şubesi müdürü iken şahit olduğu olaylardır. Subayları aşağılayıcı bu tür olaylar özellikle alt rütbeli subaylarda huzursuzluk yaratmıştır. (Koçaş. a.g.e., 445).

¹²⁰ Koçaş. a.g.e., 446.

¹²¹ Koçaş. a.g.e., 451-452.

emrinin verilmesini istemiştir. Gürsel de yakın zamanda yurt dışı görevine gidecek şube müdürü yerine kendilerinden birisini tayin etmeyi kabul etmiştir. Böylelikle kendi kadrolarını kendi istedikleri mevkilere tayin edilebileceklerdir. Gürsel, Erkân Şubesi müdürlüğüne Koçaş'ı getirmek istemişse de, Koçaş yurda dönüşleri ile birlikte bu makama getirilecek ismi bizzat bildireceğini söylemiştir. Bunun dışında Gürsel ile teması Koçaş'ın sağlamlasına ve kendisine “*Faik Bey*” kod adı takılmasına karar verilmiştir.¹²²

Tatbikatların bitmesinin ardından heyet 16 Şubat 1959'da Ankara'ya dönmüştür. Koçaş, Ankara'ya varışlarının ertesi günü Osman Köksal'a giderek Erkân Şubesi Müdürlüğünü kabul edip etmeyeceğini sormuştur. Köksal bu teklifi memnuniyetle karşılayarak kabul etmiştir.¹²³ Köksal-Koçaş görüşmesinin olduğu 17 Şubat 1959 tarihinde Menderes başkanlığında Kıbrıs Meselesi'ni görüşmek üzere Londra'ya giden Türk heyetinin uçağı Gatwick Havaalanı'na düşmüştür. Kazadan Menderes ve bazı heyet üyeleri sağ kurtulmuştur. Bu durum Gürsel'i tedirgin etmiş olacak ki 18 Şubat'ta Koçaş'ı yanına çağırılmış ve ona: “*Adanı peygamber ilan edip büsbütün zıvanadan çıkaracaklar şimdi. Durum süratle çığırından çıkacak ve işlerin temizlenmesi size kalacak diye korkuyorum.*” demiştir.¹²⁴ Koçaş, ardından Millî Savunma Bakanı Emir Subay Çelikoğlu ile temasa geçmiştir. Çelikoğlu'ndan Bakan Ethem Menderes'i, Köksal'ı Erkan Şubesi Müdürlüğüne ataması için ikna etmesini istemiştir. Ardından da Çelikoğlu'nun tesiri ile Ethem Menderes, Yarbay Köksal'ı Erkân Şubesi için Gürsel'e tavsiye etmiştir. Yb. Osman Köksal isminin hem Koçaş hem de Menderes tarafından Gürsel'e ulaşması onu başlangıçta şaşırtmışsa da, Koçaş'ın dahli olduğunu anlayınca rahatlamıştır. Böylece Köksal'ın Erkân Şubesine tayini Millî Savunma Bakanı Ethem Menderes tarafından gerçekleştirilmiştir. Böylece şüphe çekici bir tayin olmaktan kurtarılmıştır.¹²⁵

1.3.5. İkinci Birleşik Örgüt

Köksal'ın Erkân Şubesine atanmasından sonra Koçaş ile irtibatı sıklaşmıştır. Koçaş, “*Avukat Oğuz*” takma adıyla sürekli Köksal'ı arayıp istişarelerde bulunmuştur. İkili 1959 Mart ayı başında bir araya gelip Ankara'ya atanması gereken arkadaşlarından oluşan 30-35

¹²² Koçaş. a.g.e., 454-456.

¹²³ Koçaş. a.g.e., 462.

¹²⁴ Koçaş. a.g.e., 463-465.

¹²⁵ Koçaş. a.g.e., 467-468.

kişilik bir kurmay subay listesi hazırlamıştır. Bu listede Kur. Yb. Orhan Kabibay, Kur. Yb. Refet Aksoyoğlu, Kur. Yb. Kadri Kaplan, Kur. Yb. Suphi Karaman gibi isimler yer almıştır. Fakat hazırlanan listenin 30 Ağustos 1959'daki terfilerden önce Ankara'ya gelmesi mümkün değildi. O günlerde Millî Savunma Bakanlığı, Genelkurmay ve Kara Kuvvetleri Komutanlığında “Kara Kuvvetleri Komutanlığının iyi çalışmadığı” havası esmekteydi. Köksal da bu durumdan faydalanarak subayların derhâl Ankara'ya gelmesi için atama listelerinin altına: “*KKK'na işlerlik kazandırmak için derhâl Ankara'ya gelecektir.*” yazmıştır. Bu tayinlerin gerçekleşmesinde yine Millî Savunma Bakanı Emir Subayı Adnan Çelikoğlu'ndan büyük oranda istifade edilmiştir. Böylece istenilen subaylar kısa süre sonra Ankara'ya intikal ettirilmiştir.¹²⁶

9 Subay Olayı'nın ardından dağılan İlk Birleşik Örgütü toparlamak ve yeniden organize etmek adına Köksal, Okan ve Karaman 1959 Mayıs'ında Koçaş'ın Ankara'daki evinde bir araya gelmiştir. Burada 9 Subay Olayı'ndan önceki örgütler üzerinde durulmuş ve örgüt mensupları tahlil edilmiştir. Bu tahlil ile yeni oluşturulacak örgüt çalışmalarına katılacak subaylar seçilmiştir. Özellikle 9 Subay Olayı'nda tutuklanan subaylar güvenlik gerekçesiyle örgüte alınmamıştır.¹²⁷ Toplantıda yeniden oluşturulacak örgütün yapısı, çalışma prensipleri, yapılacak müdahale sonrası ordunun durumu üzerinde de durulmuştur. Buna göre gizlilik içerisinde 2-3 kişilik gruplar oluşturulacaktır. Gürsel Paşa ile Koçaş ve Köksal temasa geçecek ve “*Faik Bey*” parolası ile kendisinden bahsedilecektir. Örgütün merkez teşkilatı ise 14-15 kişiyle sınırlı tutulacaktır. Burada merkez teşkilatın tespiti için dört üyenin birden önerdiği subayların teşkilata kabulüne karar verilmiştir. Fakat Köksal-Okan ikilisi ile Karaman-Koçaş ikilisinin Harp Akademisinde farklı dönemlerde öğrenim görmesi sebebiyle yalnız 3-4 kişi üzerinde mutabık kalınabilmiştir. Burada Talat Aydemir, Okan tarafından örgüte teklif edilmiş ancak Köksal daha evvel Koçaş'ı tehlikeye düşürmesi sebebiyle muhalefet etmiştir. Ardından da Aydemir'in Kore'ye gönderilmesine karar verilmiştir.¹²⁸

Yapılan toplantıda Refet Aksoyoğlu, Ahmet Yıldız, Alparslan Türkeş, Abdülkadir Meral, Muzaffer Karan, Sami Küçük, Ekrem Acuner, Rifat Baykal, Fikret Kuytak gibi

¹²⁶ Mumcu. a.g.e., 64-65.

¹²⁷ Mumcu. a.g.e., 55-56.

¹²⁸ Bu toplantı Koçaş'a göre, 9 Subay Olayından sonra tespit edilen ilk toplantıdır. (Koçaş, S. (1977). **Atatürk'ten 12 Mart'a Anılar**. C:II. (1. Baskı). İstanbul: Tomurcuk Matbaası, 510-512).

isimlerle ilk fırsatta temas edilmesine karar verilmiştir. Bu listeden Baykal ve Türkeş örgüte ilk katılanlar olmuştur. Acuner-Kuytak ikilisi bağımsız çalışacaklarını söyleyerek örgüte girmemiştir. Küçük, Madrid’de görevli olması sebebiyle yurda dönüşünde temas sağlanması uygun görülmüştür. Yıldız ve Meral ikilisi ise temas sağlanmasıyla birlikte örgüte girmeyi kabul etmiştir. Ankara’ya tayini çıkarılan üyelerden ilk gelen Aksoyoğlu olmuştur. Aksoyoğlu: “*Tayininin nedenini biliyorum. Teşekkürler.*” diyerek eski görüşünü sürdürdüğünü belirtmiştir.¹²⁹

Koçaş, bu tayinlerden kısa süre sonra Ankara CENTO Karargâhına atanmıştır. Burada Hava Kur. Yb. Emin Alpkaya ile temas kurmak istemişse de başarılı olamamıştır. Bu sırada yeni örgüt ikinci toplantısını Ankara Gençlik Parkı’nda gerçekleştirmiştir. Toplantıya dört kurucu üyenin haricinde Türkeş ve Baykal da katılmıştır. Bu sırada Kara Kuvvetleri Genel Sekreterliği Şube Müdürlüğüne getirilen Türkeş, Gürsel’le irtibat kurmak üzere görevlendirilmiştir. Bu tarihten sonra Türkeş’in odasında ikili, üçlü toplantılar yapılmaya başlanmıştır. Kara Kuvvetleri Genel Sekreteri Şinasi Orel yapılan tayinlerden şüphe edip Koçaş’ın ağzını aramışsa da bir neticeye ulaşamamıştır. Orel, Türkeş ile aynı birimde çalıştığı için o günlerde ona ihtilal fikrini açmaya gerek duyulmamıştır.¹³⁰

Örgütün teşkilatlanması yavaş yavaş rayına girmeye başlamıştır. Bu sırada 1959 Temmuz’unda Londra’da yapılacak CENTO toplantısı için Yb. Koçaş, Yb. Alpkaya, Alb. Nahit Özgür ve Alb. Kuytak görevlendirilmiştir. Kuytak, burada Koçaş ile temas sağlayıp Gürsel başkanlığında bir komiteye dâhil olduğunu bildiğini söylemiş ancak Koçaş bunu kabullenmemiştir. Dahası Kuytak, ileride Koçaş’ın dış göreve gideceğini bu sebeple Gürsel ile olan temasını kendisine devretmesini istemiştir. Ancak daha önce Kuytak-Acuner ikilisine yapılan teklife karşı, bağımsız çalışma isteği gütmeleri sebebiyle Koçaş bunu kabul etmemiştir. Diğer yandan Ankara’da da komite mensubu bazı subaylar Kuytak-Acuner ikilisinin komiteye alınması için çaba sarf etmişlerdir. Fakat o günlerde böyle bir şey mümkün olmamıştır.¹³¹

¹²⁹ Koçaş. **a.g.e.**, 513; 1956 yılında Aydemir-Okan Örgütüne giren Aksoyoğlu akabinde Birleşik Örgütte de yer almıştır. Buradaki eski görüşten kasıt ihtilal fikrini sürdürdüğüdür.

¹³⁰ Koçaş. **a.g.e.**, 513-514.

¹³¹ Koçaş. **a.g.e.**, 515-517.

Türk heyeti Ankara'ya döndükten sonra Cumhurbaşkanlığı Başyaverliği görevine Koçaş tavsiye edilmiştir. Ancak Koçaş böyle bir görevi kabul edemeyeceğini ve önlemesini Gürsel'den rica etmiştir. Gürsel de Koçaş'ın kararına saygı duyarak ricasını kabul etmiştir. Bir süre sonra ise Koçaş'ın yurt dışı görevi çıkmıştır. Koçaş gidip gitmeme hususunda tereddüt yaşamış ve konuyu Gürsel'e açmıştır. Gürsel, seçimlere çok zaman olduğunu dolayısıyla işlerin seçimle düzelebileceğini söyleyip onu rahatlatmıştır. Nihayetinde de Koçaş'ın Londra Askerî Ataşelik görevine gitmesine karar verilmiştir.¹³² Bu sırada Afganistan Harp Okulu için de bir yarbay aranmaktadır. Köksal buraya kendisinin gitmesini, yerine de Karaman'ın tayin edilmesini istemiştir. Ancak Köksal'ın iki ay sonra albaylığa terfi edecek olması sebebiyle kabul edilmemiştir. Ardından Afganistan'a Yb. Abdülkadir Meral'in gitmesine karar verilmiştir. Meral ailesiyle birlikte görev yerine giderken yaptığı uçak kazası sonucu vefat etmiştir. Böylece merkez teşkilat bir üyesini acı bir şekilde kaybetmiştir.¹³³

İkinci Birleşik Örgüt olarak adlandırdığımız örgütün en önemli toplantılarından birisi 14 Eylül 1959 tarihinde Ankara Gençlik Parkı'nda gerçekleştirilmiştir. Türkeş bu toplantıyı önemi sebebiyle Millî Birlik Komitesinin (MBK) kuruluşu olarak adlandırmıştır.¹³⁴ Bu önemli toplantıya Köksal, Koçaş, Okan, Karaman, Aksoyoğlu, Türkeş, Kabibay, Kaplan ve Baykal katılmıştır. Böylece İkinci Birleşik Örgüt gerçek manasıyla kurulmuştur.¹³⁵ Bu toplantıda komite toplantılarının artık açık mekânlarda değil evde yapılması kararı alınmıştır.¹³⁶ Ayrıca bu toplantı örgütün önemli üyelerinden Koçaş'ın Londra'ya gitmeden evvel katıldığı son toplantı olmuştur.¹³⁷

1959 yılı sonbaharında Çelikoğlu, Köksal'ın yanına gelerek: *“Muhafız Alayı komutanı değiştirilecektir. Yerine kurmay yarbay rütbesinde bir komutan atanacaktır.*

¹³² Koçaş. **a.g.e.**, 518-524.

¹³³ Koçaş. **a.g.e.**, 525.

¹³⁴ Türkeş bu toplantıda birçok farklı ihtilalci gurubun bir araya gelmesi ve ileride burada bulunan grupların MBK'yi teşkil etmesi sebebiyle bu tarihi kuruluş olarak kabul etmiştir. (Türkeş, A., Baykal, R., Özdağ, M., (1965). **Bazı Gerçekler (Savunmalar)**. (2. Baskı). Ankara: Ayyıldız Matbaası, 17; Türkeş. **27 Mayıs...**, 141); Koçaş ise Türkeş'in bu tanımlamasını hatalı bulmaktadır. (Koçaş. **a.g.e.**, 526-527).

¹³⁵ Özdağ. **a.g.e.**, 128; Onuş bu toplantıda yer alanlar arasında Aksoyoğlu'na yer vermemiştir. Ancak Aksoyoğlu'nun yakın zamanda Ankara'ya tayininin çıkıp orada bulunması Özdağ'ın ifadesini desteklemektedir.

¹³⁶ Bu toplantıdan önce Baykal ve Kaplan ikilisi Acuner-Kuytak Örgütüne dâhil olmakla birlikte Türkeş de onlarla ilişki kurmuştur. Fakat Acuner-Kuytak ikilisi bu gruptan ayrılarak müstakil çalışmak istemiştir. (Onuş. **a.g.e.**, 47-48).

¹³⁷ Koçaş. **a.g.e.**, 526.

Kurmay Şubesi Müdürü adayları saptasın, dosyaları da köşke bildirmek üzere bakanlığa göndersin.” haberini vermiştir. Bu habere çok sevinen Köksal: “*Bu haber bizi Muhafız Alayı hakkında çözüme götürecektir, alay ihtilalde onurlu yerini alacaktır.*” demiştir. Köksal bu haberin ertesi günü Türkeş’in odasında bir toplantı yaparak durumu bildirmiş ve 5-6 kurmay yarbay belirlemelerini istemiştir. Bu doğrultuda subaylar belirlenip bakanlığa gönderilmiştir.¹³⁸ Gönderilen listeden Sezai Okan DP’nin NATO politikasına karşı çıkan Org. Zekai Okan’ın kardeşi olması sebebiyle silinmiştir. Kur. Yb. Karaman ise detaylı bir incelemeye alınmıştır. Bu inceleme sürerken Bakan Ethem Menderes’in dikkatini Köksal çekmiştir. Ardından Çelikoğlu’na nasıl bir subay olduğunu soran Menderes, olumlu cevaplar aldıktan sonra albay rütbesinde olmasına rağmen Köksal üzerinde karar kılmıştır. Köksal’ın ismi Çankaya’ya gönderilmiş, gerekli araştırma yapıldıktan sonra 13 Aralık 1959 tarihinde Kurmay Şube Müdürlüğü görevini Karaman’a devredip Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Komutanlığı görevine başlamıştır.¹³⁹ Böylece Koçaş Londra’ya giderken Köksal Muhafız Alayına, Karaman ise Erkân Şubesine hâkim olmuştur. Koçaş’ın senelerdir uğraştığı yüksek rütbeli bir subay etrafında toplanıp, Erkân Şubesini ele geçirme ve ardından önemli mevkilere yerleşme planı tatbik edilmiştir.¹⁴⁰

1959 yılı sonuna doğru merkez teşkilata Kur. Yb. Erkanlı, Kur. Yb. Ersü ve Kur. Yb. Seyhan alınmıştır. Böylece merkez teşkilat 12 kişi olmuştur.¹⁴¹ Bu sırada Seyhan Washington NATO Türk Temsilciliği subayı olarak atanmıştır. Bu atamayı örgütün yaptığı, kısa zaman sonra Türkeş’in Gaziosmanpaşa’daki evinde düzenlenen toplantı sonucunda anlaşılmıştır. Toplantıya Türkeş, Okan, Baykal, Kabıbay, Erkanlı, M. Kaplan ve Ersü katılmıştır. Örgüt kısa süre sonra harekete geçeceğini bu sebeple kendilerinden bir temsilcinin Washington’da bulunmasını istemiştir. Zira Türkiye ve ABD arasında ikili taraflı anlaşma yapılmıştır.¹⁴² Anlaşmaya göre Türk hükûmeti olağanüstü hallerde yardım

¹³⁸ Toplantıda Köksal’ın aday olması istenmişse de Köksal hem albay olması hem de adayları öneren merci olması sebebiyle bunu kabul etmemiştir. (Mumcu. **a.g.e.**, 66-67).

¹³⁹ Mumcu. **a.g.e.**, 67-69.

¹⁴⁰ Koçaş. **a.g.e.**, 527-528.

¹⁴¹ Gerek İpekçi-Coşar, gerekse Onuş örgütün yeniden teşkilinde merkez teşkilatının 12 kişiyle sınırlı tutulması gerektiği yönünde bir karar alındığını ifade etmektedir. (Onuş. **a.g.e.**, 48; İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 88); Sezai Okan 12 kişiyle sınırlı olması kararının 9 Subay Olayı öncesinde kurulan komite tarafından alındığını ancak bu kararın kesin olmadığını belirtmiştir. (Okan, S. (27 Mayıs 1989). “Bilinmeyen Yönleriyle 27 Mayıs”. **Milliyet**, s.11).

¹⁴² 5 Mart 1959 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti ile Amerika Birleşik Devletleri Arasında İşbirliği Anlaşması’nın 1. maddesi: “...Türkiye’ye saldırı olursa, Amerika Birleşik Devleti Hükûmeti, Türkiye Hükûmetine, istemi üzerine, yardım etmek için, birlikte üzerinde anlaşmaya varılabilecek biçimde ve Orta

talep ederse ABD yardım edecekti. Seyhan da Washington'da bulunarak ihtilalin mahiyetini Amerikalı müttefiklerine aktarıp olası bir müdahaleyi önlemekle görevlendirilmiştir. Yapılan toplantıda merkez teşkilatına bir başkan seçilmesi istenmiştir. Bu seçim kıdeme göre yapılmıştır. Ancak komitenin en kıdemli üyesi olan Köksal, Muhafız Alayı Komutanlığı sebebiyle çok yoğun durumdadır. Bu sebeple ondan sonra en kıdemli üye olan Türkeş başkan seçilmiş, Köksal da fahri başkan yapılmıştır. Bu toplantı ilk ihtilalci kadrolarda yer alan Seyhan'ın katıldığı son toplantı olmuştur.¹⁴³

Birleşik Örgütün toplantıları 1959 Ekim'inden 1960 Mayıs'ına kadar komitenin bekâr üyesi Mustafa Kaplan'ın Anıttepe'deki evinde yapılmıştır. 1959 yılının son günlerinde gündemde erken seçim konuşulurken komite üyeleri bir toplantı düzenlemiştir.¹⁴⁴ Bu toplantıda 1960 yılı içerisinde seçime gidilmediği takdirde müdahale edilmesine karar verilmiştir. Ancak müdahale sonrası nasıl bir yöntem izleneceği tartışma konusu olmuştur. Komite üyelerinin uzun tartışmaları sonucu önlerine üç seçenek çıkmıştır. Bunlardan ilki askerî bir idare kurmak, ikincisi iktidarı CHP'ye devretmek, üçüncüsü ise geçici bir meclis kurup yeni seçimler yapılana kadar idareyi bu meclise bırakmaktır. İkinci ihtimal derhâl elenmiş birinci ve son ihtimal üzerinde uzun tartışmalar yaşanmıştır. Sivil idarenin bayraktarlığını Ersü yapmıştır. Türkeş ise açıktan bir askerî dikta dile getirmemiş olmasına rağmen askerinin iktidarda kalmasının faydalarını sıralamıştır. Fakat bu konuda kesin bir neticeye varılamamıştır. Toplantı sonunda, yapılacak olan ihtilalin hazırlıklarının Okan, Kabibay ve Türkeş tarafından yapılmasına karar verilmiştir.¹⁴⁵

1960 yılı başında Birleşik Örgütten Kur. Yb. Kabibay'ın çalıştığı, şube Müdürlüğünü Kur. Alb. Muzaffer Yurdakuler'in yaptığı CENTO Şubesine Madrid'deki dış görevini tamamlayan Kur. Alb. Sami Küçük tayin olmuştur. Kabibay ve Küçük arasında

Doğu'da barış ve istikrarı sürdürmeyi amaçlayan ortak kararda öngörüldüğü üzere, silahlı kuvvetlerin kullanılması da kapsam içine girerek, A.B. Devletlerinin Anayasasına uygun gerekli her türlü harekete girişecektir." (Soysal, İ. (2000). **Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları: Cilt II (1945-1990)**. (2. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 508).

¹⁴³ Seyhan. **a.g.e.**, 72-73. Sezai Okan, Seyhan'ın kendisine sunulan "yurt dışında yararlı olursun" bahanesiyle tepki göstermeden yurttan uzaklaştırıldığını söylemiştir. (Okan, S. (29 Mayıs 1989). "Bilinmeyen Yönleriyle 27 Mayıs". **Milliyet**, s.11).

¹⁴⁴ Bu toplantıya Türkeş, Okan, Karaman, Kabibay, Baykal, Kaplan, Aksoyoğlu, Ersü ve İstanbul'dan gelen Erkanlı katılmıştır. (İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 94).

¹⁴⁵ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 95-96; Onuş, **a.g.e.**, 49-50.

mesai birlikteliği yavaşça ülke gündemine kaymış, ardından Kabibay Küçük'e bir ihtilal örgütü içinde olduğunu açıklamış ve kendisini de davet etmiştir.¹⁴⁶ Küçük tereddüt etmeden bu teklifi kabul etmiştir. Akabinde ise Kabibay, Kaplan'ın evinde düzenlenen bir toplantıya Küçük'ü de götürmüştür. Küçük burada Okan, Karaman, Aksoyoğlu, Baykal gibi isimlerle tanışmıştır. Komite başkanlığını yapan Türkeş'i ise Harp Okulundan sınıf arkadaşı olması vesilesiyle tanımaktadır.¹⁴⁷

Küçük öncelikle iki soru sorup aynı fikirde olduğu takdirde kendilerine katılacağını, aksi hâlde oraya hiç gelmemiş gibi davranacağını söylemiştir. Ardından da: *"Harekâtımız başarıyla sonuçlanınca nasıl bir düzen getirmek istiyoruz? Bir askeri idare mi, yoksa demokrasi mi?"* sorusunu yönelmiştir. Türkeş: *"Pek tabii ki bir askeri idare kuracak ve yolumuza devam edeceğiz."* demiştir. Bu cevap üzerine Küçük ayrılmak istemişse de Okan: *"Askeri idare nereden çıktı?"* diyerek Türkeş'e tepki göstermiştir.¹⁴⁸ Bu tepki üzerine Türkeş uzun bir konuşma yaparak geri kalmış ülkelerin hızla kalkınması için tavizkâr politikacıların olmadığı bir yönetimde ülkenin temel meselelerinin halledilmesinin gerekliliğine vurgu yapmıştır. İktisadi ve sosyal reformların ardından demokratik nizama dönülebilebileceğini söylemiştir. Türkeş askerî diktatörlüğün değil demokrasinin peşinde olduğunu söylemiştir.¹⁴⁹ Bu açıklamalar Küçük'ü ikna etmemesine rağmen toplantı sonunda yeniden söz hakkı isteyerek: *"Her şeye rağmen komitede seve seve kalacağını"* ifade etmiştir.¹⁵⁰ Bu toplantının tartışma konusu, ihtilal sonrası izlenecek yöntem, 13 Kasım 1960'a dek sürecek komite içi ayrılığın temelini oluşturmuştur. Toplantıdan sonra örgüt üyeleri Kaplan'ın evinden ikiye bölünmüş şekilde ayrılmıştır.¹⁵¹ Toplantının ertesi günü ise Küçük ile Okan bir araya gelerek Türkeş'e ilişkin bir değerlendirme yapmışlardır. Buna göre ikili Türkeş'in örgütten tecrit edilmesine karar

¹⁴⁶ Kabibay, Küçük'ü örgüte davet etmeden evvel öncelikle merkez komiteye sunmuştur. Küçük'ü yakından tanıyan Türkeş derhâl karşı çıkmıştır. Bu karşı çıkışın ilk nedeni örgütün güvenlik sebebiyle genişlemesini istememek, diğeri ise Küçük'ün uzun yıllar mevcut Genelkurmay Başkanı Erdelhun ile çalışmış olmasıdır. (Özdağ. **a.g.e.**, 134); İpekçi-Coşar'a göre ise Türkeş'in bu nedenleri sıralamasının altında ikilinin daha Harp Okulunda başlayan çekişmesi bulunmaktadır.

¹⁴⁷Küçük, S. (2008). Rumeli'den 27 Mayıs'a: İhtilalin Kaderini Belirleyen Köşk Harekâtı. İstanbul: Mikado Yayınları, 76-78.

¹⁴⁸ Küçük. **a.g.e.**, 79.

¹⁴⁹ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 98.

¹⁵⁰ Onuş. **a.g.e.**, 51

¹⁵¹ Özdağ. **a.g.e.**, 134.

vermiştir. Ancak tecrit o günlerde değil mayıs ayı başında başlatılmış, 27 Mayıs'ın bir hafta evveline kadar devam etmiştir.¹⁵²

Şubat 1960'ta Harbiye Okulunda Nurculuk yapıldığı yönünde haberler çıkmıştır. Bu haber üzerine Karaman derhâl Gürsel'e giderek: *"Efendim, Harbiye'ye Nurculuk girmiş diye bir şayia ortalıkta dolaşiyor. Herkes bunu konuşuyor."* şeklinde iletmiştir. Gürsel de: *"Memleketin en mukaddes yerinde böyle şeyler olmaz. Bir şeyler yapalım Suphi."* diyerek çare aramasını istemiştir. Karaman, Harp Okulundaki boş kadrolara kendi örgütlerinden subayların atanmasını teklif etmiş, Gürsel de kabul etmiştir. Karaman hemen harekete geçerek bu durumu Harp Okulu Kumandanı Tuğg. Sıtkı Ulay ile görüşmüş ve altı kişilik bir liste hazırlamıştır. Bu listede Birleşik Örgüte mensup Türkeş, Okan ve M. Kaplan yer almıştır. Bu tarihten sonra Harp Okulunda ders vermeye başlayan komite mensupları hem komiteye okulla alakalı bilgi vermişler hem de okuldaki örgütlenmeyi sağlamışlardır.¹⁵³

1960 yılı Mart ayına gelindiğinde teşkilat bir yandan genişlerken diğer yandan bir güvensizlik havası içerisine girmiştir. Bu güvensizliğin sebebi bazı üyelerin CHP ile temas kurarak örgütün faaliyetlerini aktarması olmuştur. Diğer yandan bazı üyeler Türkeş'in gizli çalışmalar yapıp başka bir grupla, Acuner-Kuytak Örgütü, görüştüğünü iddia etmiştir. Türkeş ise bu iddiaları yalanlamıştır.¹⁵⁴ Bu sırada örgüte CENTO Şube Müdürü Kur. Alb. Muzaffer Yurdakuler katılmıştır. Onu Ankara'da bir birlik komutanı olan Fazıl Akkoyunlu ve Erkân Şubesinde Karaman'ın yardımcılığını yapan Yzb. İrfan Solmazer takip etmiştir.¹⁵⁵ Bu sırada Kabibay ile Seyhan'ın 1954'te kurduğu örgüte mensup olan Kur.

¹⁵² Küçük bu tecrit olayını şöyle açıklamaktadır: "Türkeş'in tehlikeli bir yolda olduğunu, bu zihniyette bulunan biriyle yola devamın doğru olmayacağını, onu tecrit etmenin tek yolunun evlerde yapılan bu toplantılara son verilmesi, haberleşme ve fikir teatilerinin ikişerli olarak koridor sohbetleriyle devamı kararını aldık. Kararı Türkeş ve ona pek yakın olan Rıfat Baykal gibiler hariç, diğer gizli örgüt üyelerine duyurduk ve gerekli zamanlarda yapılan ev toplantılarının hiçbirine Türkeş davet edilmedi." (Küçük. **a.g.e.**, 79).

¹⁵³ Onuş. **a.g.e.**, 60-61.

¹⁵⁴ Onuş. **a.g.e.**, 52.

¹⁵⁵ Solmazer, Köksal ve ardından Karaman ile Erkân Şubesinde çalışmıştır. Yapılan tayinlerin mahiyetini kısa zamanda kavrayan Solmazer, bir örgüt yapılanmasının olduğunu anlamış ve bunu Karaman'a belli etmiştir. Karaman da Solmazer'in yapıyı çözdüğünü anlayınca onu örgüte dâhil etmiştir. (İpekçi,Coşar. **a.g.e.**, 99-100).

Bnb. Kadri Kaplan temasa geçmiştir. Millî Savunma Bakanlığı Genel Sekreterlik Harekât Dairesine atanan K. Kaplan kısa süre zarfında yeni örgüte katılmıştır.¹⁵⁶

1960 yılı Mart ayının sonuna doğru Ankara'da teşkilatlanma büyük oranda tamamlanmış sıra İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'da teşkilatlanmayı sağlayacak kişi İstanbul 3. Zırhlı Tugayında bulunan Tank Tabur Komutanı Kur. Yb. Orhan Erkanlı idi. Erkanlı'ya yardım etmesi ve Ankara-İstanbul arasındaki koordinasyonu sağlaması için Kabibay görevlendirilmiştir. Kabibay, bu görevi kolayca gerçekleştirmesi için Yüksek Kumanda Akademisinde bir kursa gönderilmiştir. Kabibay İstanbul'a giderken elinde teşkilata alınacak subayların listesiyle gitmiştir. Bu listede eski teşkilat arkadaşı Kur. Bnb. Suphi Gürsoytrak, Hava Kur. Alb. Halim Mentеш yer almıştır. Kabibay Paris'te birlikte görev yaptığı sırada Mentеш'ten Hava Kur. Alb. Haydar Tunçkanat ile Hava Kur. Alb. Mucip Ataklı isimlerini de almıştır. Bundan başka Ataklı'ya bağlı Hava Kur. Bnb. Emanullah Çelebi ile de temasa geçilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca Kabibay'a Türkeş de bir liste vermiştir. Bu listede Türkeş'in genç subaylardan oluşturduğu grubun üyeleri yer almıştır. Bunlar: Harp Akademisi öğrencileri Kur. Yzb. Kâmil Karavelioğlu, Jandarma Yzb. Ahmet Er, Yzb. Muzaffer Özdağ, 61. Tümen Topçu Tabur Komutanı Bnb. Mehmet Özgüneş ve yeni kurmay olan Kur. Yzb. Numan Esin'dir. Bu isimlerle temas sağlanmış ve kısa sürede İstanbul teşkilatı Ankara'ya bağlanmıştır.¹⁵⁷

İstanbul'da bu temaslar sürerken Erkanlı İstanbul'da görevli Kur. Bnb. Şükran Özkaya ile temas kurmuştur. Özkaya teklifi kabul etmeden önce: "*Örgütte kimler var?*" diye sormuş, "*Ahmet Yıldız*" ismini duyunca derhâl kabul etmiştir. Aslında komite o günlerde Gelibolu Topçu Tabur Komutanı Yıldız ile temas sağlamamıştır. Yıldız'ın İstanbul'a atamasını sağlayıp öyle durumu izah etmek istemiştir. Neticede İstanbul Örfî İdare Karargâhına ataması yapıldıktan sonra durum kendisine izah edilmiş ve o da teşkilata girmeyi kabul etmiştir. Bu sürede iki Orhan, Kabibay ve Erkanlı, neredeyse her akşam bir araya gelip durum değerlendirmesi yapmıştır. Buna ek olarak Yurdakuler ve Okan arada bir İstanbul'a gelip gelişmeleri takip etmiştir. Böylece hem Ankara hem de İstanbul'da

¹⁵⁶ Özdağ. **a.g.e.**, 135.

¹⁵⁷ Onuş. **a.g.e.**, 61-62; İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 100-101.

sağlam teşkilatlar kurulmuş hatta İstanbul teşkilatı, Sıkıyönetim Karargâhındaki yapılanması sayesinde Ankara'dan daha güçlü hâle gelmiştir.¹⁵⁸

Birleşik Örgütün gizlilik içerisinde bu kadar genişlemesinin sebebi örgütlenme biçimi olmuştur. Her biri İttihat-Terakki hayranı olan subaylar, onun örgütlenmesine benzer bir şekilde teşkilatlanmıştır.¹⁵⁹ Birleşik Örgüt teşkilatlanma için “zincirleme örgütlenmeyi” kullanmıştır. Buna göre en yukarıda merkez komite, onun altında bağlı gruplar ve bağlı grupların alt grupları yer almıştır. Ancak bu gruplara ilişkin olduğu hiçbir yazılı belge bulundurulmamıştır. Gruplardaki üyeler birbirlerini tanımamış, sadece sorumlu oldukları kişiden haberdar olmuştur. Karaman, Erkân Şubesi müdürü olduktan sonra da kendisine sekiz ayrı grup bağlanmıştır. Kendisini bu sekiz grubun liderlerinden başkası tanımamıştır. Karaman ise bu sekiz grubun ve alt grupların isimlerini bilmek zorundaydı. Bu sebeple unuttuğu isimleri ezberlemek için farklı yöntemlere başvurmuştur. Böylece örgütün açığa çıkmadan 27 Mayıs'a ulaşması sağlanmıştır.¹⁶⁰

1.4. 27 Mayıs'a Giden Süreçte Yaşanan İktidar-Muhalefet Çekişmesi

Askerî bir müdahaleye giden süreçte iktidar-muhalefet ilişkisi 1958 yılı ortasında kızışmaya başlamış ve bu süreç 27 Mayıs'a kadar devam etmiştir. 1958 yılının önemli olaylarından birisi Türkiye'nin müttefiki olan Irak'ta 14 Temmuz 1958 tarihinde General Kasım liderliğinde meydana gelen askerî darbedir. Bu darbe ile yalnız monarşi yıkılmamış, aynı zamanda Menderes'in Orta Doğu Politikası da zarar görmüştür.¹⁶¹ Bu olayın iktidar-muhalefet ilişkisi açısından önemi ise İkinci Dünya Savaşı'ndan beri sürdürülen partiler üstü dış politika anlayışını sona erdirmiş olmasıdır. Zira iktidar ve muhalefet Irak İhtilali karşısında izlenecek politikada, ilk defa bir dış politika meselesinde, farklı düşünceleri

¹⁵⁸ Onuş. **a.g.e.**, 63-64.

¹⁵⁹ İttihat ve Terakki Cemiyeti, İtalyan Carbonari Örgütünden esinlenerek hücre yapılanması şeklinde örgütlenmiştir. (Akşin, S. (2014). **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**. (7. Baskı). Ankara: İmge Kitapevi , 47); İtalyan kömürcülerinin meydana getirdiği Carbonari, genellikle üç kişilik halkalardan oluşur ve her halkadan bir kişi diğer halkadan bir kişiyi tanırdı. Böylece halkalar birbirinden kopmaz ve teşkilat ifşa olsa bile hepsi birden açığa çıkmazdı. (Ortaylı, İ., Erdinç, E. Ş., **İttihat ve Terakki: Osmanlı İmparatorluğu'nda Gizli Örgütlenmeler ve Darbeler**. (Haz. Çeker, A.). İstanbul: İnkılap Kitapevi, 39-40).

¹⁶⁰ Karaman isimleri ezberlemek için ince uzun bir kâğıda isimleri yazmış, ardından cüzdanının bir köşesine sıkıştırmıştır. Fakat olağanüstü bir durumda bu kâğıdı yakalatmamak için “kâğıt yutma provası” yapmıştır. Ancak 27 Mayıs'a ulaşınca dek kâğıt yutacak bir olayla karşılaşmamış ve bu olay onun için güzel bir anı olmuştur. (Onuş. **a.g.e.**, 58-59).

¹⁶¹ Bostancı, M. (2017). **Irak'ta Monarşi'nin Sonu (1958 Irak İhtilali)**. Ankara: Berikan Yayınevi, 252.

savunmuştur. İktidar bütün potansiyel gücün kullanılarak harekete geçilmesini isterken muhalefet bir müdahale fikrinden uzak durmuştur.¹⁶² Muhalefetin Irak konusundaki görüşünden memnun olmayan DP, 11 Ağustos 1958 tarihindeki TBMM Olağanüstü Oturumu sonunda bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride, CHP'nin Irak olaylarını kullanarak hükûmetin meşruiyetine ve istikrarına gölge düşürmeye çalıştığı, meclisin ve iktidarın idaresini çalışamaz hâle getirmek istediği belirtilmiştir. Bu sebeple DP: “*CHP'nin BMM'nin kudret, kuvvet ve yetkisi önünde saygılı ve itaat edici olması yasal bir zorunluluktur... Aksi halde gereken önlemler alınacaktır*” şeklinde muhalefeti uyarmıştır.¹⁶³

Irak'ta yaşanan darbe ile Nuri Sait Paşa'nın iktidardan düşürülmesi, Başbakan Menderes'i Türkiye'de de benzer bir darbe olabileceği endişesine sevk etmiştir.¹⁶⁴ Toker'in aktardığına göre bu olay Mendrese üzerinde şöyle bir etki bırakmıştır: “... *Sonradan bir yakını anlattı, bu olay Başbakana her şeyin nasıl pamuk ipliğine bağlı bulunduğunu ve ecele çare olmadığını hatırlatmış.*” Özellikle Menderes'in büyük hayranlık duyduğu Nuri Sait Paşa'nın böylesine çabuk, bir gecede, ortadan kalkacağı düşünülmemiştir. Bir darbe girişiminde Nuri Sait Paşa'nın darbeyi bastırabileceği, yetersiz kalması durumunda Batılı müttefiklerinin yardım edeceği düşünülmüştür. Fakat darbeciler bunu önlemek için Kral Faysal, akıl hocası Abdülillah ve Nuri Sait Paşa'yı ilk fırsatta öldürüp olası bir yardıma engel olmuştur. Sonrasında ise böyle bir müdahale fikrine ABD karşı çıkmıştır.¹⁶⁵

1.4.1. Vatan Cephesi'nin Kurulması ve Kutuplaşma

1958 yılından itibaren DP'nin baskıcı tutum benimsemesinin ve şiddetini artırmasının iki dış sebebi vardır. Bunlardan ilki Irak Devrimi'nin bir benzerinin Türkiye'de yaşanabileceği korkusu, diğeri ise Fransa'da yaşanan gelişmeler olmuştur. 31

¹⁶² İnönü, Menderes'i “macera politikası” takip etmekle suçlamıştır. (Ekincikli, M. (2010). **Türk Dış Siyaseti (İnönü- Bayar Dönemleri)**. (2. Baskı). Ankara: Berikan Yayınevi, 260); Bostancı. **a.g.e.**, 256-258; Yassıada Duruşmalarında açıklanan belgelere göre; Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu Irak'a karşı harekete geçilmesi fikrini teklif etmiş, Bayar ve Menderes de bunu kabineden gizli olarak onaylamıştır. Ancak ABD böyle bir müdahaleye izin vermemiştir. (Bostancı. **a.g.e.**, 260).

¹⁶³ Turan. **a.g.e.**, 189-190.

¹⁶⁴ Ekincikli. **a.g.e.**, 260.

¹⁶⁵ Toker, M. (1991). **Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları: Demokrasiden Darbeye 1957-1960**. (1. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi, 124-125.

Mayıs 1958 tarihinde başbakan olan De Gaulle, kısa süre sonra Fransa’da yarı-başkanlık sistemi, bir çeşit “demokratik diktatörlük” kurmuştur. Bu gelişmeler karşısında Menderes, Irak’ta yaşananları tasvip etmezken Fransa’da yaşananlara hayranlık duymuştur. Menderes 6 Eylül 1958 tarihinde Balıkesir’de, muhalefeti Irak Devrimi benzeri bir harekete destek vermekle suçlamış ve darağaçlarını hatırlatmıştır. Ardından 21 Eylül’de İzmir’de De Gaulle düzenine benzer bir yönetim sergileneceğinin sinyalini vermiştir. Yine burada devlet görevlilerine baskı yapılırsa “demokrasiye paydos” verileceğini belirtmiştir. Muhalefet lideri İnönü buna karşı çıksa da Menderes’in niyeti değişmemiştir. Bu niyetlerinin somut örneği ise 12 Ekim 1958 tarihinde Manisa’da Vatan Cephesi’nin kurulması çağrısıyla gün yüzüne çıkmıştır.¹⁶⁶

Menderes’in: “*Halk da ihtilal yapar.*”, “*Demokrasi ekzotik bir çiçek gibidir. Onu serlerde, saksılarda muhafaza ederek yetiştirmek lazımdır. Hulâsa demokrasi, artık bir bahçıvanın eline verilmelidir.*” sözlerinin tümü arzulamış olduğu De Gaulle benzeri yönetimin izlerini taşımaktadır.¹⁶⁷ Bu tarz bir yönetim arzusunun tatbiki için ise Vatan Cephesi adıyla bir cephe kurup ülkenin her köşesinde kendi arkasından gelecek, DP’ye bağlı kitleler oluşturmak istemiştir. Ardından Vatan Cephesi’ne katılan her vatandaş radyodan ilan edilerek bir algı operasyonu yapılmıştır. Tüm bunlar halkı kutuplara ayırmış ve siyasal gerilimi artırmıştır.¹⁶⁸

DP’nin Vatan Cephesi çıkışına karşı muhalefet partileri sandıkta ittifak yapmalarına imkân verilmediği için birleşmeye başlamıştır. Önce 16 Ekim 1958’de Türkiye Köylü Partisi ile Cumhuriyetçi Millet Partisi birleşmiş ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) adını almıştır. Onu 24 Kasım’da Hürriyet Partisi’nin CHP’ye katılması takip etmiştir. DP bu durumdan hoşlanmamış ve muhalefeti: “*Ehli Salip: Haçlı Ordusu*” olarak adlandırmıştır.¹⁶⁹ İktidar-muhalefet arasında başlayan bu gerginlik 1959 yılı başında yaşanan önemli bir gelişmeye kadar artarak devam etmiştir. Bu gelişme 17 Şubat 1959’da Adnan Menderes’in Londra’da geçirdiği uçak kazasıdır. Kazanın ardından iktidar-

¹⁶⁶ (Akşin, S. (Yayın Yönetmeni). (2000). **Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980**. (6. Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi, 219-220); Aydemir’e göre; Menderes, De Gaulle benzeri bir rejim peşine düşmüş ancak Fransa’daki mevcut şartlar ile Türkiye şartlarının aynı olmadığını iyi tahlil edememiştir. Her şeyden önemlisi ona göre: “Menderes ise De Gaulle değildi.” (Aydemir. **a.g.e.**, 371).

¹⁶⁷ Aydemir. **a.g.e.** 355-356.

¹⁶⁸ Aydemir. **a.g.e.**, 361-362.

¹⁶⁹ Turan. **a.g.e.**, 191.

muhalefet ilişkilerinde yumuşama başlamıştır. Fakat kısa süre sonra bunun siyasi kazanç sağlamak adına Menderes'in şahsında dinî bir propagandaya dönüştürülmesi CHP'yi olumsuz etkilemiştir.¹⁷⁰

1.4.2. CHP'nin “Bahar Taarruzu”

CHP, Menderes'in kazadan sonra uhrevi sıfatlara büründürülmesine ve bunu siyasi bir malzeme olarak kullanıp dinin istismar edilmesine karşı çıkmak üzere 1959 Nisan'ında yeni bir harekete girişmiştir. İnönü'nün “*Bahar Taarruzu*” olarak adlandırdığı yurt içi gezileriyle halka dini istismar eden DP yönetimi anlatılmak istenmiştir. Ayrıca İnönü'nün bu gezilere çıkmasında mecliste boşalan 21 milletvekili koltuğu için ara seçim yapılma ihtimali de etkili olmuştur. 18 Nisan 1959'da CHP'li yöneticilerle birlikte Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ'ı kapsayan Trakya gezisi başlamıştır. Bu gezi olaysız bir şekilde sonra ermiştir.¹⁷¹ İnönü'nün buradan uçakla İzmir Karşıyaka'da yapılacak olan parti kongresine gitmesi bekleniyordu. Fakat İnönü uçakla gitme fikrini, daha fazla insanla temasa geçmek adına, değiştirip trenle gitmeye karar vermiştir. Ardından Menderes'in İspanya seyahati nedeniyle geziyi nisan ayı sonuna ertelemiştir. İnönü gezinin başlangıç noktası ise Kurtuluş Savaşı'ndan beri ayak basmamasına rağmen Ege'de DP'den fazla oy aldığı Uşak şehri olmuştur.¹⁷²

Gezinin başlangıç noktasının Uşak seçilmesi ve bu geziye “*Ege Taarruzu*”, “*Bahar Taarruzu*” gibi isimler takılması DP'yi rahatsız etmiştir. Taarruzun düşmana karşı gerçekleştirilen bir eylem olduğunu belirten Bayar, Yunan Başkomutanı Trikopis'in kılıcının Uşak'ta alınmasıyla, CHP'nin taarruz adını verdiği geziye burada başlamasını manidar bulmuştur. Bayar bu durumu şöyle yorumlamıştır: “*Ülkeye hiçbir yararı olmayan, üstelik zarar veren bu hareketler, yalnız siyasi ortamı değil, ekonomik ortamı da tesiri altına aldı ve bir taraftan siyasi huzursuzluk, bir taraftan ekonomik kargaşa, ülkeyi, adım adım bir görünmez uçuruma sürükliyordu.*”¹⁷³

¹⁷⁰ Karayaman, M. (2013). *İsmet İnönü'nün Uşakta Taşlanması Olayının İçyüzü*. İstanbul: Gülmat Matbaacılık, 14.

¹⁷¹ Karayaman. *a.g.e.*, 15-16.

¹⁷² Karayaman. *a.g.e.*, 18-19

¹⁷³ Bozdağ. *a.g.e.*, 76-77.

DP yönetimi bu geziye mani olmak için, İnönü'nün yapacağı bu ziyaretten vazgeçmediği takdirde “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu”¹⁷⁴ ihlal ettiği gerekçesiyle katılanlar hakkında yasal işlem başlatacağını Uşak Belediyesi hoparlörlerinden duyurmuştur. Ayrıca CHP yanlısı olarak bilinen *Halkyolu* gazetesi de 30 Nisan 1959 tarihinde kapatılmıştır. Tüm engelleme çabalarına rağmen İnönü 30 Nisan sabahı yanında 41 milletvekili ve 12 gazeteci ile Uşak'a gitmiştir.¹⁷⁵ CHP'li temsilciler, tren istasyonundan parti binasına gitmek üzere kendilerini karşılayan kalabalık ile hareket etmiştir. Güzergâh üzerinde olan DP Uşak İl Binası önünden geçerken yuhalamalar başlamış ve DP İlçe Başkanı ve İl İdare Kurulu Üyesi Eşref Ögün elinde bulunan çay bardağını kalabalığa fırlatmıştır. Bardak, *Akis* Dergisi Muhabiri Hamdi Avcıoğlu'na isabet etmiş ve kafasında ufak bir yarık açılmıştır. Bunun üzerine CHP'liler DP İl Binasını taşa tutmuş ve binanın camlarını kırmışlardır. Ardından CHP İl Binasına gidilmiş ve İnönü orada vatandaşlara seslenmiştir.¹⁷⁶

İnönü, daha sonra kendisinin Uşak'ta kaldığı ve Trikopsis'i esir aldığı evi ziyaret etmek istemiştir. Ancak Uşak Valisi İlhan Engin buna engel olmak için emniyet mensuplarına vur emri vermiştir. Valinin ifade ettiğine göre bu emir İnönü için değil, kanunun gösterdiği şekilde, toplu şekilde yapılacak ziyaret için, verilmiştir.¹⁷⁷ İnönü 30 Nisan gecesini Uşak'ta misafir kalmıştır. İnönü'nün misafir kaldığı evde yangın çıkmış, kısa süre sonra söndürülmüştür. Daha sonra yapılan tahkikat ile yangının evin hizmetçisinin vasıtasıyla DP'liler tarafından çıkarıldığı ortaya konmuştur.¹⁷⁸

¹⁷⁴ 27 Haziran 1956 tarihinde TBMM'de kabul edilen kanun 30 Haziran 1956'da Resmî Gazete'de yayınlanmıştır. Bu kanuna göre; siyasi partilerce düzenlenecek gösteri ve yürüyüşler yalnız seçim propaganda devresinde yapılabilirdi. Yapılacak toplantılar için bölgenin en büyük mülki amirinden izin alınmalı, izin vermediği takdirde gösteri veya yürüyüş gerçekleşmezdi. Kanunsuz gerçekleşen gösteri veya yürüyüşlerin dağıtılması emredilmiştir. (Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun. (30 Haziran 1956). *Resmî Gazete*, S: 9346, 14715-14716).

¹⁷⁵ Karayaman. **a.g.e.**, 27-30.

¹⁷⁶ Karayaman. **a.g.e.**, 33-35.

¹⁷⁷ Karayaman. **a.g.e.**, 50-51; Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun'un 7. kısmında kanunsuz toplantılarla gösteri yürüyüşlerinin dağıtılmasına ilişkin şu hüküm yer almaktadır: “Madde 11-12 nci maddede yazılı kanunsuz toplantı veya yürüyüş sayılan hallerin vukuunda veya umumi sükûn ve nizamın bozulması halinde hükûmet komiseri yahut mahallin en büyük mülkiye âmirinin tâyin edeceği memur, o mahalle gelerek topluluğa, kanuna, riayetle dağılmalarını ve dağılmazlarsa zorla dağıtılacaklarını ve gerekirse silâh kullanılacağını ihtar eder.” (Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun. (30 Haziran 1956). *Resmî Gazete*, S: 9346, 14716).

¹⁷⁸ Karayaman. **a.g.e.**, 57-58.

İnönü ve CHP'li heyet 1 Mayıs 1959'da Uşak'tan ayrılacaktı. Lakin 1 Mayıs günü DP taraftarları CHP'yi protesto etmeye ve yalnız buldukları CHP'lilere saldırmaya başlamıştır. Kalabalık bir grup ellerinde dövizler ile İnönü'nün tren istasyonuna gideceği güzergâha konuşlanmıştır. Bu durum karşısında, evvela heyetin çoğunluğu jandarma eşliğinde tren istasyonuna gitmiştir. Ardından İnönü kaldığı evden araba ile istasyona hareket etmiş, arabanın önü kesilince durmak zorunda kalmıştır. İnönü araçtan inmiş kalabalığa: “*Ne istiyorsunuz?*”, “*Ayıp değil mi?*” diye seslenerek kalabalığın arasına girmiş ve istasyona ilerlemiştir.¹⁷⁹ İnönü istasyon büfesine ulaşmış ardından trenin gelmesini beklemiştir. Tren geldiğinde heyeti ile birlikte trene doğru yürümeye başlamıştır. Tam bu sırada DP'li vatandaşların yoğun taş atışı başlamıştır. İnönü de bu sırada kafasına gelen bir taş darbesi ile sendelemiş, kendini zar zor trene atmıştır. Trende şapkasını çıkaran İnönü başının kanadığını fark etmiş ve ilk müdahale orada yapılmıştır. Yolcular trene bindikten sonra da taş yağmuru devam etmiş, vagonların camları kırılmıştır.¹⁸⁰

Uşak Olayları yerli ve yabancı basında büyük yankı uyandırmıştır. İktidar yanlısı gazeteler olayı tasvip eden haberler yaparken, muhalif gazeteler olayı şiddetle kınamıştır. *Time* dergisinde de yer bulan bu olayda, Atatürk ile beraber ülkeyi işgalden kurtarmış ikinci adam olan İnönü için: “*Türkiye’den başka bir minnetarlık beklemek hakkına sahiptir*” diye yazılmıştır.¹⁸¹ Uşak Olayları Türk Silahlı Kuvvetleri içinde de derin bir etki yapmıştır. 27 Mayıs Askerî Darbesi'nin nedenlerinden biri olarak görülen bu olay, İnönü'nün hayatına kast etmeye yönelik teşebbüslerden biri olarak değerlendirilmiş ve bazı ordu mensuplarını harekete geçiren olaylardan olmuştur. Olay sonrasında birçok emekli subay olayları protesto edip İnönü'ye bağlılıklarını bildiren telgraflar çekmiştir.¹⁸² Toker Uşak Olaylarını iktidarın ilk yenilgisi olarak görmüş ve şöyle değerlendirmiştir: “*Eğer iktidarın o tarihlerde biraz akli bulunsaydı idare mekanizmasının artık elinden çıkmış olduğunu anlardı ve Topkapı Olaylarını Kayseri Olaylarını yaratmazdı. İstanbul’da*

¹⁷⁹ Karayaman. **a.g.e.**, 68-71.

¹⁸⁰ Karayaman. **a.g.e.**, 72-75.

¹⁸¹ Karayaman. **a.g.e.**, 101; Uşak Olayları ile ilgili iki ayrı makam dava açmıştır. İlk davayı Uşak Cumhuriyet Başsavcılığı açmış, bu dava 6 Aralık 1960 tarihinde takipsizlik kararı ile neticelendirilmiştir. (Karayaman. **a.g.e.**, 123); İkinci dava 27 Mayıs 1960 müdahalesi sonrası kurulan Yüksek Soruşturma Kurulu tarafından 25 Aralık 1960 tarihinde açılmış fakat 26 Kasım 1961’de sanıklar serbest bırakılmıştır. (Karayaman. **a.g.e.**, 129-131).

¹⁸² Emekli Korg. Naci Tınaz, Emekli General Ekrem Baydar, Emekli Korg. Yusuf Adil Egeli, Emekli Hâkim General Abdülkadir Okyay gibi isimler telgraf çekenlerin arasındadır. (Karayaman. **a.g.e.**, 125-126).

gençlerin gösterisi başlayınca Sıkıyönetimden medet ummazdı. Halbuki DP Uşak dersinden ibret almadı, üstelik olayları iyi değerlendirmedir.”¹⁸³

İnönü’ye karşı yapılan bir başka saldırı ise Uşak ziyaretinin hemen akabinde İstanbul’da gerçekleşmiştir. Ege gezisinin ardından 4 Mayıs 1959 tarihinde İstanbul’a gelecek olan İnönü’yü karşılamak üzere CHP teşkilatları hazırlıklara girişmiştir. Buna karşılık DP’nin üst düzey yöneticileri de 3 Mayıs 1959 tarihinde İstanbul Park Otel’de bir araya gelerek İnönü’ye karşı uygulanacak “suikast” planının emrini vermişlerdir.¹⁸⁴ İstanbul Valisi Ethem Yetkiner 3 Mayıs’ta CHP’li yetkililere Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası gereğince İnönü’yü karşılama teşebbüslerinin kanuna aykırı olduğunu bildirmiştir. Ayrıca İnönü’yü korumak için alınacak güvenlik önlemlerinin yetersiz kalacağını belirtmiştir. CHP’li yetkililer gerekli tedbirin alınması için 4 Mayıs sabahı Vali Yetkiner’e başvurmuş ancak olumlu bir sonuç alamamıştır. Bunun üzerine CHP teşkilatı olası tecavüzlere karşı kendi olanakları ile genel başkanlarını korumaya karar vermiştir.¹⁸⁵

4 Mayıs 1959’da İnönü Yeşilköy Havaalanı’na inmeden evvel plan uyarınca bir gece önceden hazırlanmış grup Topkapı’da İnönü’nün geçeceği güzergâhta konuşlanmıştır. İnönü uçaktan indiğinde kendisine güzergâhın güvensiz olduğu bildirilmiş ancak yine de güzergâhını değiştirmemiştir. İnönü Topkapı’ya geldiğinde kalabalık bir grup tarafından aracının önü kesilmiştir. Bu sırada elleri sopalı bir grup İnönü’nün aracına doğru harekete geçmiştir. Bunun üzerine orada bulunan Polis Memuru Celal Kosova İnönü’yü aracından indirmek istemişse de İnönü direnmiştir. Polis memurlarının saldırganlara karşı etkisiz kaldığı sırada tesadüf eseri orada bulunan Binbaşı Kenan Bayraktar ve birkaç subayı kalabalığı dağıtmıştır. Böylece İnönü sonu ölümle sonlanabilecek bir saldırıdan kurtarılmıştır.¹⁸⁶

¹⁸³ Toker. **a.g.e.**, 232.

¹⁸⁴ DP İstanbul İl Başkanı Kemal Aygün ile Adnan Menderes 3 Mayıs 1959 tarihinde Park Otel’de bir araya gelmiş, suikast planı burada Aygün’e aktarılmıştır. Aygün de ardından Vali Ethem Yetkiner ile temasa geçerek plandan vazgeçilmesini istemiştir. Yetkiner derhâl Bayar’a başvurmuş ancak plandan vazgeçilmemiştir. (Tunçkanat, H. (1996). **27 Mayıs 1960 Devrimi (Diktadan Demokrasiye)**. İstanbul: Çağdaş Yayınları, 86-87).

¹⁸⁵ Tunçkanat. **a.g.e.**, 187-188.

¹⁸⁶ Tunçkanat. **a.g.e.**, 188-190; Olay sırasında saldırganların “Vurun, öldürün” “Paşa öleceksin”, “Tekbir getir” diyerek hücum ettiği belirtilmiştir. (Yıldız. **a.g.e.**, 102); Bu olay Yüksek Adalet Divanı tarafından 24 birleşimde görüşülmüştür. Sonuçta bu olayın Menderes ve Bayar tarafından verilen emirle gerçekleştirilen bir

Hükûmet bu iki olay üzerine ciddi bir tahkikat yürütülmesine izin vermemiştir. Önce olaylarla ilgili yayın yasağı çıkarılmış, ardından olayla ilgili Meclis Tahkikatı açılması önerisi reddedilmiştir. İnönü 5 Mayıs'ta verdiği demecinde: “*Vatandaş hakkına, idare tarafından tecavüz edilmektedir. Bir devleti temelinde kadar sarsan, bundan daha vahim bir arıza olamaz. Devlet kuvvetlerinin müsamahası ile tecavüz, ancak çok zararlı surette hasta olan bir cemiyet bünyesinde olabilir.*” demiştir. DP'nin uygulamaya çalıştığı bu seyahat engelleri ve baskılar 27 Mayıs'a kadar devam etmiştir.¹⁸⁷

1.4.3. Çanakkale ve Kayseri Olayları

CHP'nin kuruluşunun 36. yıl dönümü münasebetiyle yurdun çeşitli bölgelerinde törenler yapılmıştır. Çanakkale'de gerçekleşen törene CHP milletvekillerinden Kasım Gülek ve Esat Mahmut Karakurt katılmıştır. İkili burada partililere hitaben konuşmalar yapmıştır. Ancak burada Karakurt'un söylediği bir söz çarpıtılmış ve DP'ye hakaret ettiği şeklinde vatandaşlara yansıtılmıştır. Ardından 11 Eylül 1959'da Ezine'ye gitmek üzere yola çıkan Gülek ve Karakurt, Geyikli nahiyesinde 11 kişinin saldırısına uğramıştır.¹⁸⁸

Yaşanan bu olay CHP tarafından TBMM'ye taşınmıştır. Ardından CHP Merkez İdare Kurulu ve Meclis Grubu olayın yerinde incelenmesi için milletvekilleri Saffet Omay ve Daniş Yurdakul'u görevlendirmiştir. İçişleri Bakanı Namık Gedik, CHP'nin bu girişimini Menderes'e: “*Bu adamlar kendilerini TBMM'nin üstünde görüyorlar. Meclisin yetkilerine tecavüz ediyorlar...*” şeklinde aktarmıştır. Bu izahat üzerine Menderes: “*O komisyon oraya zor gider, mani olacaksınız.*” şeklinde emir vermiştir. Gedik, bu emri Çanakkale valisi ve DP Çanakkale il başkanına iletmiştir. CHP'li heyet Ayvalık Vapuru ile 19 Eylül 1959 günü Çanakkale'ye gitmiştir. Ancak yapılan tezahürat ve baskılar sonucu, CHP'li heyet geri dönmek zorunda kalmıştır.¹⁸⁹

suikast girişimi olduğu sabit görülmüştür. (TBMM. (1985). Topkapı Olayları. (1959). **Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları**. Ankara: TBMM Matbaası, 953).

¹⁸⁷ Aydemir. **a.g.e.**, 375.

¹⁸⁸ Tören sırasında “CHP seçimi kazansa dahi Demokrat Parti iktidarı vermeyecekmiş” şeklinde söylenen bir söz üzerine Karakurt “O zaman gayri meşru hale gelirler” demiştir. İşte Karakurt'un bu sözü “Esat Mahmut bize gayri meşru dedi, piç dedi” şeklinde tahrif edilerek insanlar kışkırtılmıştır. (Tunçkanat. **a.g.e.**, 175-176).

¹⁸⁹ Tunçkanat. **a.g.e.**, s. 176-178; Toker bu iki milletvekilinin aynı gece İmroz Adası'ndan gizlice Çanakkale'ye geldiğini ve bu durumun DP'lileri çılgına çevirdiğini yazmıştır. Ardından İstanbul'a giden ikili, Bumin Yamanoğlu liderliğindeki bir çete tarafından saldırıya uğramıştır. (Toker. **a.g.e.**, s. 245-246).

Çanakkale’de yaşanan bu olayın akabinde gazeteciler tarafından valiye: “*Milletvekilleri niçin Geyikli’ye gidemiyorlar*” şeklinde sorulan soruya vali: “*...yollar açıktır, gece de gidebilirler, gündüz de.*” şeklinde cevap vermiştir. Bu cevap üzerine ikisi CHP’li vekillere birisi gazetecilere ait olmak üzere üç otomobil 23 Eylül 1959 günü yola çıkmıştır. Ancak Geyikli’ye varmadan saldırıya uğramışlardır. Saldırıya uğrayanlardan birisinin havaya ateş açmasıyla kalabalık dağılmıştır.¹⁹⁰ 1959 yılında yaşanan bu olaylarla ilgili Toker şu sözleri sarf etmiştir: “*Uşak, Topkapı, Geyikli ve Rıhtım Olayları... Bunların hepsi bir tek yazda! DP çılgın haldeydi. Buna karşılık CHP iktidar emanetini devralmaya hazırlanıyordu.*”¹⁹¹

1960 yılına iki parti de bir hesaplaşma yılı olarak girmiştir. Bu sırada Menderes’in halk üzerindeki saygınlığı meydanları dolduran halka bakıldığında artmış gözüküyordu. Ancak diğer yandan üniversite, basın, aydın kitle ile olan ilişkilerinin pek iyi gittiğini söylemek mümkün değildir. Hele ki o sıralarda ordu ile olan ilişkileri hiç iç açıcı değildir. 1960 yılı Ocak ayında iktidar-muhalefet arasında yaşanan çekişmenin en büyük göstergesi iki liderin söylemleri olmuştur. Bu süreçte Menderes, İnönü’yü ihtilal heveslisi olmakla suçlarken, İnönü de Menderes’i din istismarı ve irtica ile suçlamıştır. İki lider şubat ayı itibarıyla yeniden yurt gezilerine başlayarak yeni bir çatışmanın zeminini hazırlamıştır.¹⁹²

1960 yılının ilk olaylarından birisi Kayseri’nin Yeşilhisar ilçesinde çıkmıştır. DP ve CHP ilçe başkanları arasında 16 Şubat 1960 tarihinde yaşanan silahlı çatışma ilçeyi gergin bir havaya sokmuştur. Valilik de yaşanacak olayların önüne geçmek adına iki polis memurunu ilçe kaymakamının emrine vermiştir. 24 Şubat’ta ise daha önce ilçede huzursuzluk çıkaran üçü DP’li birisi CHP’li dört şahıs serbest bırakılmıştır. Bunlardan CHP’li Mehmet Bozkurt, kendisinin eşit muamele görmediğini, DP’li şahıslardan birkaç saat geç bırakıldığını düşünerek çıkar çıkmaz hükûmet konağı önüne giderek bağırıma başlamıştır. Ardından toplanan 100-150 kişilik kalabalık polis tarafından dağıtılmak

¹⁹⁰ Tunçkanat. **a.g.e.**, s. 180-181; DP yönetimi bu olayın üzerini örtmüş ve 27 Mayıs sonrasında kurulan Yüksek Adalet Divanı tarafından bu olay ele alınmıştır. “Çanakkale ve Geyikli Olayları” olarak 11 oturum süren dava daha sonra anayasa güvencesi altında bulunan “seyahat özgürlüğü, haber alma özgürlüğü, can güvenliği, yasa önünde eşitlik gibi hak ve prensiplere tecavüz ettikleri kanısı ile” Anayasanın Cebren Tadili ne Tağyiri Suçuna ait dava ile birleştirilmiştir. (TBMM. (1985). Şartlı Tehdit Çanakkale Geyikli Olayları. (1960). **Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları**. Ankara: TBMM Matbaası, 302).

¹⁹¹ Toker. **a.g.e.**, .246.

¹⁹² Aydemir. **a.g.e.**, 380-384.

istenmiş fakat başarılı olunamamıştır. Olaylar sonrasında üç kişi, polisin ve kaymakamın açtığı ateşle yaralanmış ardından kalabalık dağılmıştır. Bu olayla ilgili olarak 56 CHP'li vatandaş tutuklanmasına rağmen hiçbir DP'li tutuklanmamıştır.¹⁹³

Olayı araştırmak üzere Emniyet Genel müdürü tarafından oluşturulan bir heyetin 26 Mart 1960 tarihinde Yeşilhisar'a gitmesine karar verilmiştir. Heyet, ilk yaptığı araştırmaları 28 Mart'ta merkeze bildirmiştir. Bu raporlarda tüm olayların CHP kışkırtması ile ortaya çıktığı bildirilmiştir. Bu rapor Bakan Gedik tarafından TBMM'de ve devlet radyosunda yayınlanmıştır. Böylece CHP'nin tahrik ile halkı isyana sürüklemek istediği inancına bir temel oluşturulmak istenmiştir. Olayların büyümesine sebep olanlardan; iki polis memuru 500'er lira, kaymakam ise 1000 lira ile ödüllendirilmiştir. İnönü ve beraberindeki bazı milletvekilleri oluşturulmak istenen bu kötü izlenimi yok etmek üzere önce 3 Nisan'da Kayseri'de yapılacak olan CHP Genel Kuruluna katılmaya, ardından da Yeşilhisar'a gitmeye karar vermiştir.¹⁹⁴

CHP'nin bu kararından haberdar olan Menderes, derhâl Bayar'a durumu bildirmiş ve engellenmesini istemiştir. Bunun üzerine Celal Bayar, 2. Ordu Komutanı Suat Kuyaş'ı köşke davet etmiş ve Kayseri'de sıkıyönetim ilanını teklif etmiştir. Fakat Kuyaş, Kayseri olayları için buna gerek olmadığını, gerekli tedbirlerin alındığını bildirmiştir. Bunun üzerine Bayar, Menderes, Gedik ve bazı eski bakanlar 1-2 Nisan 1960 gecesi Başbakanlık Köşkü'nde bir araya gelerek yapılacak işleri kararlaştırmıştır. Ardından da Kayseri Valisi Ahmet Kınık ve General Kemal Çakın'a, İnönü'nün karşılanmasının Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na aykırı olduğu gerekçesiyle engellenmesi emredilmiştir.¹⁹⁵

İnönü'nün 2 Nisan'da trenle Kayseri'ye hareket edeceği öğrenilmiştir. Bu bilgi ışığında daha Kayseri'ye varmadan Himmetdede İstasyonu'nda durdurularak geri döndürülmesi emredilmiştir. Bu görevi yerine getirmesi için 5. Yurt İçi Bölge Komutanı Kemal Çakın tarafından Tabur Komutanı Bnb. Hayrettin Önal görevlendirilmiştir. İnönü

¹⁹³ Tunçkanat. **a.g.e.**, 192-193.

¹⁹⁴ Tunçkanat. **a.g.e.**, 193-194.

¹⁹⁵ Tunçkanat. **a.g.e.**, 194-196; Yıldız. **a.g.e.**, 104-105; Vali Kınık telgraf çekerek İnönü'nün Kayseri'ye gelmemesini bildirmiştir. İnönü bu telgrafa öfkelenip "Maskara! Beni Saidi Kürdî zannediyor galiba..." diye söylenmiştir. (Aydemir. **a.g.e.**, 387).

emredildiği gibi Himmetdede İstasyonu'nda durdurulmuştur.¹⁹⁶ Ancak bu sırada peronlarda bulunan halk İnönü'ye sevgi gösterisinde bulunmaya başlamıştır. Bnb. Önal da emre aykırı olarak halkın İnönü'yle buluşmasına izin vermiştir. Bu olay üzerine Bnb. Önal görevini yerine getirmediği gerekçesiyle görevinden alınmış, yerine Bnb. Selahattin Çetiner getirilmiştir. İnönü, yaklaşık 3 saat gecikme ile Kayseri'ye ulaşmıştır. Burada İnönü'yü 10-15 bin kişilik bir kalabalık büyük bir sevgi ile karşılamıştır.¹⁹⁷

İnönü'nün Kayseri'den sonra 4 Nisan 1960 tarihinde Yeşilhisar'a gideceği hükûmet tarafından haber alınmıştır. Bunun üzerine Vali Kınık'a İnönü'nün Yeşilhisar'a sokulmaması emri verilmiştir. Vali: *"Gerekirse İncesu yolu üzerinde yatacağım."* diyerek verilen emre sadakatini belirtmiştir. Ardından vali gerekli talimatları vererek İncesu yolunu kestirmiştir. İnönü Yeşilhisar'a gitmek üzere hareket ettiğinde İncesu yolunda durdurulmuştur. Burada Bnb. Selahattin Çetiner, İnönü'ye: *"Size ateş emri verecekler"* demiş, İnönü: *"Ateş eder misiniz?"* diye sorunca Çetiner: *"Size ateş etmekten ve kanunsuz bir emri yerine getirmektense kendimi vurmaya tercih edecek şerefli bir subayım"* diye cevap vermiştir.¹⁹⁸

Toker'e göre o gün İncesu'da yaşanan olaylar tarihî bir olayı çağrıştırmıştır. Toker yaşananları şöyle aktarmıştır:

*"Eğer o gün, İsmet Paşa isteseydi, tıpkı Elbe Adasından ayrıldıktan sonra Juan Körfezine çıkıp kendisine karşı gönderilmiş kıtaların selam resmi arasında ve onların iltihakıyla Paris'e yürüyen Napolyon gibi İncesu'dan Ankara'ya kadar gidebilirdi. Bütün barikatlar yıkılmıştı. Asker hükûmetin değil, İsmet Paşanın yanındaydı. Fakat İsmet Paşa istemedi. Serbest seçim istiyordu."*¹⁹⁹

Kayseri'de yaşanan olayların akabinde hem hükûmete hem de İsmet Paşa'ya telgraflar yağmaya başlamıştır. Hükûmete giden telgraflarda yolun açılması istenmiş, İnönü'ye gelen telgraflarda ise İstanbul'dan Kayseri'ye hareket etmek üzere bekleyen gençlerin telgrafları yer almıştır. Ardından İnönü ve milletvekilleri geçiş izni için hükûmet

¹⁹⁶ Himmetdede Tren İstasyonu'nda yaşanan trenin Kayseri'ye varıp varamayacağı mücadelesi Toker tarafından İsmet Paşa'yla DP iktidarı arasındaki "ilk açık kuvvet denemesi" olarak değerlendirilmiştir. (Toker. **a.g.e.**, 310).

¹⁹⁷ Tunçkanat. **a.g.e.**, 198-201; Yıldız. **a.g.e.**, 105-107.

¹⁹⁸ Tunçkanat. **a.g.e.**, 201-202; Yıldız. **a.g.e.**, 107.

¹⁹⁹ Toker. **a.g.e.**, 318.

ile temas kurmuştur. Hükûmet Yeşilhisar'a gitmeme kaydıyla yolun açılmasına izin vermiştir. Böylece İnönü, Ürgüp üzerinden Ankara'ya dönmüştür.²⁰⁰

Olaylardan bir gün sonra iktidarın “güvenilir subay” olarak addettiği Bnb. Çetiner istifa ederek büyük bir tepki ortaya koymuştur. Çetiner'i Osman Özkoçak ve Kamil Savaş adındaki iki subay daha takip etmiştir.²⁰¹ İktidar bu subayların istifa işlemlerini uygulamaya koyup tutuklatmıştır. Ardından bu konuyla ilgili yayın yasağı getirilmiştir. O tarihlerde ordu içerisinde var olan yapılanmalardan habersiz bu üç subay kendilerince “pasif direniş” göstermişlerdir. İktidar bu üç subayın istifa nedeni üzerinde durmamış ve olayı basit bir göreve itaatsizlik olarak değerlendirmiştir. DP'nin olayları iyi analiz edememesi ordu içerisinde güç kaybettiğini görememesine neden olmuştur.²⁰²

1.4.4. Meclis Tahkikat Komisyonunun Kurulması

Kayseri'de yaşanan gelişmelerin ardından DP Grubu Menderes tarafından 7 Nisan 1960 tarihinde toplanmıştır. Mevcut muhalefet ve basın halkı isyana teşvik ettiğini düşünen DP'li vekiller bir Meclis Tahkikat Komisyonu kurularak Yeşilhisar Olaylarının araştırılmasını istemiştir. DP'li Reşat Akşemsettinioğlu ve Zeki Eratman Ankara'da olağanüstü yetkilere sahip bir mahkeme kurularak sert tedbirler alınmasını istemiş, Menderes de bu teklifleri olumlu karşılamıştır.²⁰³ Bu görüşmelerin yapıldığı sırada İnönü İstanbul'da bulunuyordu. Fakat Kayseri gezisi sonrasında oluşan rahatsızlığı sebebiyle odasından çıkamamış ve DP'nin bu düşüncesine yanıt verememiştir. Menderes ise bu sırada Millî Savunma Bakanı Ethem Menderes, üst düzey yöneticiler ve generaller ile bir araya gelip ordunun nabzını yoklamıştır. Fakat bu görüşmede orduya tam anlamıyla güvenemeyeceğini anlamıştır. Ardından da olağanüstü yetkilerle donatılmış bir Tahkikat Komisyonunun kurulması fikrinde sabit kalmıştır. Bu sırada İsmet Paşa'yı içinde Fahri

²⁰⁰ Toker. **a.g.e.**, 319-321.

²⁰¹ Subaylar istifa dilekçelerinde kanunsuz emirlere itaat etmemek üzere çok büyük aşk ile bağlı oldukları subaylık mesleğinden istifa ettiklerini yazmışlardır. (Toker. **a.g.e.**, 22).

²⁰² Yukarıda adı geçen üç subay 27 Mayıs sonrası yeniden orduya dönmek istemiştir. 27 Mayıs yönetimi tarafından subayların istifa gerekçeleri öğrenilerek geri dönüşleri sağlanmıştır. (Toker. **a.g.e.**, 323-324).

²⁰³ Tunçkanat. **a.g.e.**, 203-204.

Belen'in de olduğu 14 emekli general ve amiral ziyaret etmiştir. Bu ziyaret CHP'nin ihtilali kışkırttığı savını güçlendirmiştir.²⁰⁴

Tahkikat Komisyonu kurulmasına ilişkin meclis önergesi DP milletvekilleri Baha Akşit ve Mazlum Kayalar tarafından 18 Nisan 1960 tarihli meclis oturumunda verilmiştir. Özetle CHP'nin ve basın gittiği şehirlerde kasıtlı olarak olay çıkardığı ve bunların kurulacak komisyon tarafından araştırılarak gün yüzüne çıkarılması istenmiştir. Önergede CHP'nin orduyu siyasete çekmek ve meşru iktidarı gayrimeşru şekilde ele geçirmek istediği yer almıştır. Bu gerekçelerle Meclis İç Tüzüğü'nün 177. maddesi gereğince meclis dışında da görev yapabilen, adli yetkilerle donatılmış üç ay süre ile görev yapacak 15 kişiden oluşan bir komisyon kurulması önerilmiştir.²⁰⁵

Önergenin ardından muhalefet adına ilk söz alan İnönü olmuştur. İnönü böyle bir komisyon kurulduğu takdirde siyasi hayatın uçuruma sürükleneceğini belirterek önergenin geri çekilmesini istemiştir. Kurulacak komisyon ile CHP ve basının bir ilişkisi olmadığını belirten İnönü, bu girişimin Türkiye'deki her türlü siyasi faaliyeti durduracağını iddia etmiştir. İnönü konuşmasının devamında: *“Meclis Tahkikat Encümeni namı altında bir baskı idaresi kurmak istiyorlar. Bu baskı idaresi Anayasaya, İnsan Haklarına karşı teşebbüs edilen gayrimeşru bir darbedir.”* demiştir.²⁰⁶

İnönü'nün ardından kürsüye DP'li Samet Ağaoğlu gelmiştir. Bu sırada CHP'li Milletvekili Sırrı Atalay, Ağaoğlu'na *“milyonları çalan adam”* dediği gerekçesiyle tansiyon yükselmiştir. Ardından Atalay 12 toplantı meclisten çıkarılma cezası almıştır. Mecliste yükselen tansiyonda Ağaoğlu, İnönü'nün görüşlerine karşı meclisin yetkileri dâhilinde kurulan komisyonun hukuksuz olduğu iddiasını kabul etmemiştir. Ağaoğlu'na göre, CHP'nin *“taarruz”* olarak adlandırdığı gezilerle İnönü basınla iş birliği yaparak halkı galeyana getirmeye çalışmıştır. Ağaoğlu: *“Memleketi bu anarşi uçurumunun kenarından çekip kurtarmazsanız, istibdadın kapılarını açmış olacaksınız. Türkiye Büyük Millet*

²⁰⁴ Toker. a.g.e., 326-328.

²⁰⁵ T.B.M.M Zabıt Ceridesi. (18 Nisan 1960). Devre: XI, Cilt: 13, İçtima: 3, 189-192.

²⁰⁶ T.B.M.M Zabıt Ceridesi. (18 Nisan 1960), 194-196.

Meclisi bu kapıyı ebediyen açmıyacak ve istibdadın hayattaki son mümessilinin bu kapıdan geçmek emelini hüsrana uğratacaktır.” diyerek sözlerine son vermiştir.²⁰⁷

Samet Ağaoğlu'nun tansiyonu yükselten konuşmasının ardından kürsüye yeniden İnönü gelmiştir.²⁰⁸ İnönü partisi adına yapılan “ihtilal bayraktarlığı” söylemlerini reddetmiş, Meşrutiyet ve Cumhuriyet ihtilallerini yaşadıkdan sonra demokratik rejime geçişleri için harcadıkları emekleri hatırlatmıştır. Devamında insan haklarının ihlal edildiğinden bahseden İnönü o gün kürsüde tarihe geçen şu sözleri söylemiştir:

“...Eğer insan hakları yürütülmez, vatandaş hakları zorlanırsa, baskı rejimi kurulursa ihtilâl behemehâl olur... Biz böyle bir ihtilâl içinde bulunmayız, bulunamayız. Böyle bir ihtilâl dışımızda, bizimle münasebeti olmayanlar tarafından yapılacaktır. Biz demokratik rejim dedik, demokratik rejim kurulmuştur. Bu demokratik rejim istikametinden ayrılıp baskı rejimi haline götürmek tehlikeli bir şeydir. Bu yolda devam ederseniz, bende sizi kurtaramam. Şimdi arkadaşlar, şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilâl meşru bir haktır. Fakat ihtilâl aslında bir millet hayatının asla arzu etmeyeceği, çetin ve tehlikeli bir ameliyattır.”²⁰⁹

İnönü'nün bu sert muhalefetine rağmen DP vekilleri hazırlamış oldukları tavrı 18 Nisan'da mecliste kabul etmiştir. Ardından kurulacak olan Tahkikat Komisyonu için 15 üyeyi meclisteki çoğunluğu ile seçmiştir.²¹⁰ TBMM'nin 18 Nisan 1960 tarihli oturumu tarihî bir oturum olmuştur. Celal Bayar 27 Mayıs'tan yıllar sonra darbeyi tahlil ederken: *“Bence 27 Mayıs düğümünün çözüldüğü nokta, Meclis Tahkikat Encümeni kurulması kararı aldığı gün İsmet Paşa'nın mecliste yaptığı konuşmadır.”* diyerek önemli bir noktaya değinmiştir. Ancak Bayar o günlerde yaptıkları hataları görmek yerine darbenin İnönü tarafından kısıktıldığı görüşünü sürdürmüştür.²¹¹ Korg. Cemal Madanoğlu o günlerle ilgili olarak: *“Bu sırada en çok milleti gayrete getiren, bardağı taşıran damla Demokrat Parti'nin bir Tahkikat Komisyonu kurması oldu. Körlemesine gittiler. Yani ihtilali asıl*

²⁰⁷ T.B.M.M Zabıt Ceridesi. (18 Nisan 1960), 196-206.

²⁰⁸ Mardin Milletvekili Kamil Boran'dan sırasını isteyerek parti grubu adına konuşmak üzere kürsüye çıkmıştır.

²⁰⁹ T.B.M.M Zabıt Ceridesi. (18 Nisan 1960), 206-207.

²¹⁰ Tahkikat Komisyonu üyeleri: Osman Kavuncu, Bahadır Dülger, Nüzhet Ulusoy, Said Bilgiç, A. Hamdi Sancar, Vacid Asena, Kemal Biberöğlü, Kemal Özer, Hilmi Dura, Ekrem Anıt, Nusret Kirişçioğlu, Turan Bahadır, Selâmi Dinçer, Himmet Ölçmen, Necmeddin Önder. (T.B.M.M Zabıt Ceridesi. (18 Nisan 1960), 212-213).

²¹¹ Bozdağ. a.g.e., .99

yapan biz değiliz aslında. Onlar yaptılar.” demiştir.²¹² Aydemir de, Madanoğlu’nun sözlerini tasdik edercesine şu sözleri sarf etmiştir: “Bir ihtilalin patlamasında, yalnız o ihtilali yapanların müdahalesi yoktur. Onlar kadar, kendi hataları, sübjektif görüşleri ve olayları gerçek anlamlarıyla değerlendirip, onlara bir ileri görüşlülük yön tayin etmekteki başarısızlıkları ile zemin hazırlayanların da bu ihtilalde ayrıca hisseleri ve müdahaleleri vardır.”²¹³

Tahkikat Komisyonu kurulmasının gündeme gelmesi ile birlikte muhalif basında sert eleştiriler yer almaya başlamıştır. Gazetelerde Kore halkının diktatöre karşı nasıl ayaklandığı anlatılmaya başlamıştır. 27 Nisan 1960 tarihli meclis oturumunda ise TBMM Tahkikat Komisyonu Yetkilerine Dair Yasa görüşülmüştür. İnönü bu birleşimde: “*Türk milleti Kore milletinden daha az haysiyetli değildir.*” diyerek Kore halkının mücadelesine gönderme yapmıştır. Bu söylem açıkça ihtilale teşvik olduğu gerekçesiyle İnönü 12 oturum meclisten çıkarma cezası almış ve polis zoru ile meclisten dışarı çıkarılmıştır.²¹⁴ İnönü’den başka 12 milletvekili için de 3-5 oturum meclisten çıkarılma cezası verilmiştir. Ardından da Tahkikat Komisyonu Yetkilerine Dair Yasa kabul edilmiştir.²¹⁵

Tahkikat Komisyonu aldığı yetkiler uyarınca sivil ve askerî mahkemelerin hak ve yetkilerini bünyesinde toplamıştır. Bununla birlikte yapılacak olan tahkikatların selameti için yayın yasağı getirilmiş, siyasi toplantı ve gösteriler hakkında karar verebilecek bir makam haline gelmiştir. Ayrıca komisyon yine tahkikatın selameti için her tedbiri alabilir ve hükûmetin bütün vasıflarından yararlanabilirdi. Komisyonun aldığı kararların uygulanmasına muhalefet eden, tahkikatların gizliliğine riayet etmeyen kişiler ise komisyon tarafından 1-3 yıl arasında hapis cezasına çarptırılabilirdi.²¹⁶

²¹² Birand, M. A., Dünder, C., Çaplı, B., (2007). **Demirkırat: Bir Demokrasinin Doğuşu**. (16. Baskı). İstanbul: Doğan Kitapçılık, 113.

²¹³ Aydemir. **İhtilalin Mantığı...**, 289.

²¹⁴ Birand, Dünder, Çaplı. **a.g.e.**, 115; Güney Kore’nin diktatör lideri Syngman Rhee’ye karşı halkın yaptığı ayaklanmayı kastetmektedir. Rhee, yaşanan kanlı olaylar sonucu 27 Nisan 1960 tarihinde istifa etmiştir. (Başkan Rhee Nihayet Dün İstifa Etti. (28 Nisan 1960). *Vatan*, 1).

²¹⁵ Tunçkanat. **a.g.e.**, 236.

²¹⁶ *TB.M.M Zabıt Ceridesi*. (27 Nisan 1960). Devre: XI, Cilt: 13, İçtima: 3, 127; Tahkikat Komisyonuna verilen bu yetkiler ihtilal öncesinde ve sonrasında çok konuşulmuştur. Çoğunluk bu komisyonun kurulmasını ve yetkilerini anayasayı ihlal suçu olarak görmüştür. Ancak Ord. Prof. Sulhi Dönmezer bu fikre katılmamıştır. Dönmezer anayasayı ihlal suçunun TCK’nin 146. ve 147. maddelerini ilgilendiren fiilleri kapsadığını belirtmiştir. Bu veçhile TBMM’nin kendi yetkisini aşarak anayasayla çatışır nitelikte bir karar

Türkiye’de yaşanan bu gelişmeler ABD tarafından da dikkatle izlenmiştir. ABD Ankara Büyükelçisi Fletcher Warren 19 Nisan 1960 tarihli telgrafında CHP’nin Menderes’i Yüce Divana sevkini istediğini ve İnönü’nün 16 emekli general tarafından ziyaretini konu edinmiştir. Warren’e göre bu süreçte her iki parti de çıkarları gereği ABD’ye yanaşmak isteyebilirdi. Bu sebeple ABD’nin iki parti arasında yaşanan meseleden uzak durması önerilmiştir. CIA Başkanı Allen Dulles de 28 Nisan 1960 tarihinde Millî Güvenlik Konseyinde Türkiye’ye ilişkin açıklamalar yapmıştır. Açıklamaya göre, yapılacak bir erken seçimi CHP’nin kazanma ihtimali mevcuttu. Ayrıca Tahkikat Komisyonu ile ortaya konan antidemokratik uygulamalar sürdüğü takdirde Türkiye’de de Güney Kore gibi bir ayaklanmanın olacağı tahmini yapılmıştır.²¹⁷

27 Nisan sonrasında oluşan tabloyu Birand şöyle özetlemiştir: “*Polis zoruyla meclisten çıkartılan muhalefet artık sokaktaydı. Parlamento İnönü’ye kapatılmış, basın tamamen susturulmuştu. Yay gerildikçe geriliyor, basınç hiç durmadan artırılıyordu. Son bir aya girilirken artık muhalefet sokaklardan yükselecek, haberler fisilti gazetesinden okunacaktı. Beklenen deprem başlamıştı. Depremi merkez üssü ise üniversitelerdi...*”²¹⁸

1.5. Gençliğin Olaylara Dâhil Olması

27 Nisan 1960 tarihinde kabul edilen TBMM Tahkikat Komisyonu Yetkilerine Dair Yasa’nın ardından Bakanlar Kurulu Menderes başkanlığında toplanmıştır. Bu toplantıda sıkıyönetim ilan edilmesi kararlaştırılmış, ilan tarihi ile saati başbakana bırakılmıştır. Aynı gece İstanbul’dan Ankara’ya gelen Bayar da bu karara destek vermiştir. Ardından 28 Nisan 1960 günü saat 15.00’ten itibaren Ankara ve İstanbul’da sıkıyönetim ilan edilmiştir. Bu karara karşı ilk protestolar ise üniversitelerden yükselmiştir.²¹⁹

vermesini anayasaya aykırılık suçu olarak değerlendirmiştir. (Taşpınar Dağcı, G. T. (2006). **Osmanlı’dan Cumhuriyete Ordu Siyaset İlişkisi: ve 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi.** (1. Baskı). İstanbul: İlgî Yayınları, 169-170).

²¹⁷ Armaoğlu, F. “Amerikan Belgelerinde 27 Mayıs Olayı”. **Belleten**, LX (227), 211-212; Tahkikat Komisyonunun kuruluş önergesinin verildiği birleşimde CHP de başbakanın Yüce Divana sevkini ile ilgili bir önerge hazırlamıştır. (Başbakanın Yüce Divana Sevki İsteniyor. (17 Nisan 1960). *Vatan*, 1).

²¹⁸ Birand, Dünder, Çaplı. **a.g.e.**, 115.

²¹⁹ Tunçkanat. **a.g.e.**, 213-214; Yıldız. **a.g.e.**, 123-124.

1.5.1. İstanbul Üniversitesinde Çıkan Olaylar

28 Nisan 1960 sabahı İstanbul Üniversitesi öğrencileri okul bahçesinde gösteri yapmak üzere toplanmıştır. Bunu haber alan Emniyet Müdürü Faruk Oktay ve Vali Ethem Yetkiner polis memurlarını üniversiteye göndermiştir. Öğrenciler yetki kanununun anayasayı ihlal ettiğini beyan ederek ilk derse girmemiş ve protestolara başlamıştır. Öğrencilerin protestolarını sindirmek isteyen emniyet kuvvetleri cip ile kalabalığın ortasına dalmıştır. Ardından cipten inen Başkomiser Bumin Yamaoğlu hedef gözetmeksizin öğrenciler üzerine ateş açmış ve bir öğrenci yaralanmıştır. Bunun üzerine öğrenci ve polisler arasında bir arbede yaşanmıştır. Yaşanan olaylar üzerine Zeki Şahin kumandasındaki atlı birlikler gelmiş ve öğrenciler üzerine hücum etmiştir. Öğrenciler de üniversite binasına sığınmıştır. Fakat Zeki Şahin'in emri ile binaya da ateş açılmıştır. Olayları haber alan Rektör Sıddık Sami Onar ve Genel Sekreter Sulhi Dönmezer olay yerine gelmiştir. Ancak her ikisi de polisler tarafından tartaklanıp cipe bindirilmiştir. Emniyete götürülen ikili ardından valiye götürülmüş ve serbest bırakılmıştır.²²⁰

Olaylardan haberdar olan halk öğrencilere destek olmak üzere Beyazıt Meydanı'na toplanmıştır. Halkla beraber öğrenciler de ellerinde Atatürk resmi ve Türk bayraklarıyla meydana toplanmış ve İstiklal Marşı okunmuştur. Bu sırada Zeki Şahin atlı birliklere hücum ve ateş emri vermiştir. Bu hücum sırasında halk ve öğrenciler dört bir yana kaçışırken açılan ateş sonucu Turan Emeksiz orada can vermiş; Hüseyin Onur, Hüseyin Irmak, Cengiz Ballıkaya ve Vedat Boy ağır yaralanmıştır. Yaşanan olaylar öğrencileri daha fazla ateşlendirmiş *"katiller"* diye slogan atmaya başlamışlardır. Bu sırada Sıkıyönetim Komutanı Org. Fahri Özdilek araya girmiş ve öğrencileri dağıtmaya muvaffak olmuştur.²²¹

Yaşanan bu olayları Erkanlı şöyle değerlendirmiştir: *"28 Nisan Üniversite Olayı; potansiyel halde gelişen bu gücü, aksiyon haline getiren ve meşaleyi ateşleyen bir hadise olarak, gerçekte 27 Mayısın başlangıç safhasını teşkil etti."*²²² Üniversitedeki odasında olaylara şahit olan Başgil yaşanan asker-öğrenci yakınlaşmasını görünce kendi kendine şu

²²⁰ Tunçkanat. **a.g.e.**, 215-218 Yıldız **a.g.e.**, 124-125.

²²¹ Tunçkanat. **a.g.e.**, 218-219; Yıldız. **a.g.e.**, 125-126. Org. Özdilek hem İstanbul Sıkıyönetim komutanı hem de 1. Ordu komutanı olarak görev yapmıştır.

²²² Erkanlı, O. (1963). "27 Mayıs Hareketinin Atatürkçülük Açısından İncelenmesi" **Atatürk Konulu Seri Konferanslardan**. İstanbul: Fazilet Basımevi, 11.

sözleri söylemiştir: “*Tamam, dedim. Bu hareket orduya da sirayet ettiğine göre, artık Menderes Hükûmeti gitmiştir.*”²²³

28 Nisan 1960 gecesi Davutpaşa Kışlası teyakkuz hâlinde beklemiştir. Kışlada ihtilal örgütüne mensup subaylar bir araya gelerek durum değerlendirmesi yapmıştır. Burada öğrencilere karşı kötü muamelede bulunulmaması ve ateş emri verildiği takdirde bu emre uyulmaması kararlaştırılmıştır. 29 Nisan sabahı polis birlikleri yerini askerî birliklere bırakmaya başlamıştır. Bu minvalde İstanbul Üniversitesinin etrafı askerî birlikler tarafından çevrilmiştir. Öğrenciler askerleri görünce hep bir ağızdan Plevne Marşı’nı kendilerine uyarlayarak söylemeye başlamıştır. Ardından “*Hürriyet, hürriyet...*”, “*Diktatörler kahrolsun...*” sesleri yükselmeye başlamıştır.²²⁴ İstanbul Teknik Üniversitesinde çıkan olaylar sonucu Merkez Komutanı General Binatlı tarafından birçok öğrenci tutuklanmıştır. Diğer yandan Beyazıt Meydanı’nda da öğrenciler toplanmıştır. Öğrenciler şehit düşen arkadaşları için cenaze töreni düzenlenmesini, yaralı arkadaşlarının iadesini ve kapatılan yurtlarının açılmasını talep etmiştir. Ancak bu istekleri Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından kabul edilmemiştir. Bunun üzerine öğrenciler okul bahçesinde toplanarak tüm geceyi burada geçirmeye karar vermiştir. Gece boyunca askerler de öğrencilerle birlikte nöbet tutmuştur. Bu sırada yaşanan öğrenci ve subaylar arasındaki sigara alışverişi General Binatlı’yı rahatsız etmiştir.²²⁵

29-30 Nisan 1960 gecesi Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun’un talimatı ile okul bahçesinde bulunan 3-4 bin öğrenci C.M.C kamyonlar ile Davutpaşa Kışlasına nakledilmek istenmiştir. Ancak subayların inisiyatif olarak yolda öğrencileri bırakması ile öğrencilerden yalnız 43’ü kışlaya ulaşmıştır.²²⁶ 30 Nisan’da ise öğrencilerin yeni bir miting düzenleyeceği haberi alınmış ve Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından tedbir alınması emredilmiştir. Bu defa Beyazıt Meydanı’nı liseliler doldurmuş ve meydanı çeviren Tank Taburu askerlerine: “*Tarihten utanın, tanklarınızla bize değil düşmana saldırın, zulmün uşakları olmayın, tarih sizi affetmez*” gibi sözler söyleyerek ellerindeki kitapları

²²³ Başgil üniversite bahçesinden polislerin çekilmesinden sonra gelen askerlerle öğrencilerin kucaklaştığını görmüş ve ardından bu sonuca varmıştır. (Başgil. **a.g.e.**,125)

²²⁴ “ Olur mu böyle olur mu, Kardeş kardeşi vurur mu, Kahrolası diktatörler, Bu dünya size kalır mı?” şeklinde söylenmiştir. (Erkanlı. **Askeri Demokrasi...**, 17-19).

²²⁵ Tunçkanat. **a.g.e.**, 219-220.

²²⁶ Tunçkanat. **a.g.e.**, 220-221; Erkanlı öğrencilerin bir kısmının yolda mola verdikleri sırada kaçmasına göz yumduklarını, bir kısmının ise kışlaya getirildikten sonra bırakıldığını yazmıştır. (Erkanlı. **a.g.e.**, 28).

fırlatmışlardır. Askerler kendilerini tutuklamak için değil korumak için geldiklerini belirterek ortamı yumuşatmıştır. Bu defa “Yaşasın ordu!” sloganları atmaya başlayan gençler tankların üstüne tırmanmıştır. Bu sırada gelen bir emir ile tank birliklerinin Beyazıt ile Sultanahmet arasındaki bir bölgeye intikali emredilmiştir. Öğrenciler tankların hareketine rağmen tankların üstünden inmemiş ve bu sırada Nedim Özpölat adındaki bir genç tankın altında kalarak can vermiştir. Yaşanan bu olay subayları derinden etkilemiştir.²²⁷

Tank Taburu belirtilen mevkiye gelince General Refik Tulga yeniden Beyazıt Meydanı'na dönülmesi emrini vermiştir. Ancak yaşanan facianın şokunu atamayan Tabur Komutanı Erkanlı: “*Özür dilerim, vazife yapacak halde değiliz, manzarayı görüyorsunuz, moral düştü, yeni felaketlere sebep olmayalım.*” diyerek Tulga'ya karşılık vermiştir. Tulga yaşanan olayı öğrenmesi üzerine anlayışla karşılaşmıştır. Aynı akşam ise vilayet binasının güvenliğinin sağlanması yönünde bir emir gelmiştir. Zira bu sırada Celal Bayar vilayet binasına gelmiş ve burada: “*Beş kişiden fazla topluluklara ateş edilecek!*” emrinin yer aldığı tebliğ hazırlanmıştır.²²⁸ Yaşanan tüm bu olaylar yayın yasağı sebebiyle basına yansımamıştır.²²⁹ Oysaki Menderes DP iktidarının birinci yıl dönümünde Isparta'da halka şöyle seslenmiştir: “*Tenkrit edilmeyen Hükümet yaşamaz! Tenkidin yasak olduğu devirler geçmiştir. Tenkidi sevmeyecek ve buna set çekecek bir hükümetin payidar kalacağına kani değilim. Muhalefetin ve matbuatın hakkımızda her türlü tenkitleri yapmasını daima isteyen insanlarız.*”²³⁰

1.5.2. Ankara Üniversitesinde Çıkan Olaylar

İstanbul Üniversitesinde yaşanan olayları haber alan Ankara Üniversitesi Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencileri 29 Nisan 1960'ta protesto için bir toplantı düzenlemiştir. Ankara Sıkıyönetim Komutanı General Namık Argüç, toplantıya engel olunması için Ankara Garnizon, Merkez Komutanlığı ve Emniyet Müdürlüğüne yazılı emir vermiştir. Argüç'ün emri doğrultusunda eylem yapacak olan Hukuk Fakültesine 3. Bölük

²²⁷ Erkanlı. **a.g.e.**, 29-31.

²²⁸ Erkanlı. **a.g.e.**, 30-33.

²²⁹ İstanbul ve Ankara Olaylarının Yayınlanması da Yasak Olundu. (29 Nisan 1960). *Akşam*, 1; İstanbul'daki Hadiselerin Neşri Yasak. (29 Nisan 1960). *Ulus*, 1.

²³⁰ Bayar. **a.g.e.**, 154.

sokulmuştur. Bu durum üzerine öğrenciler general ve ordu lehine tezahürat yaparak asker bahçeden çıktığı takdirde dağılacaklarını bildirmişlerdir. Argüç bu isteği olumlu karşılamış ancak Ankara Valisi Dilaver Argun ve Emniyet Genel Müdürü Cemal Gökten gelerek öğrencilerin tutuklanması gerektiğini söylemiştir. 3. ve 4. Bölük askerleri okul bahçesine girince öğrenciler İstiklal Marşı'nı söylemeye başlayarak onları durdurmuştur. Bunun akabinde Argüç askerlerin silahlarını doldurup ateş etmesini istemişse de grup komutanı buna karşı çıkmıştır. Sonuçta Hukuk Fakültesinde ateş açılmamış, yalnız öğrenciler tutuklanmıştır.²³¹

Hukuk Fakültesinde yaşanan olayları öğrenen Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencileri arkadaşlarının bırakılması için derhâl tezahürata başlamıştır. Bunun üzerine polis saldırıya geçmiştir. Öğrenciler polisi durdurmak adına Türk bayrağı açıp İstiklal Marşı okumuştur. Argüç 3. Bölüğe tüfeklerini doldurarak ateş etme emri vermiş, bu sırada öğrencilere su sıkarak üzere gelen itfaiye aracının vitesten çıkarılmak suretiyle uzaklaştırılması ile grup komutanı tüfekleri boşalttırmıştır. Argüç, yeniden ateş emri vermişse de grup komutanı buna uymayacağını bildirmiştir. Ancak Argüç grup komutanını tutukladığını söyleyip yeniden ateş emri vermiştir. Bu sırada 100-200 adet mermi fakülte binasının muhtelif yerlerine isabet etmiştir. Grup komutanı ve başka subayların müdahalesi ile ateş kesilmiştir. Ardından dekan ve profesörlerin girişimleriyle emniyet mensupları fakülte dışına çıkarılmış, böylece olaylar son bulmuştur.²³²

28-29 Nisan olaylarının akabinde NATO toplantısı için İstanbul'da bulunan ABD Dışişleri Bakanı Christian Herter'a Washington'dan bir talimat telgrafı gönderilmiştir. Bu telgrafta Tahkikat Komisyonunun kurulmasından itibaren hükûmetin izlediği yanlış politikaya dikkat çekilmiş ve "CHP'nin tahriki ile bir sivil ayaklanmanın olabileceğinden" söz edilmiştir. Akabinde ABD'nin tüm bu olup bitenleri Türkiye'nin bir iç sorunu olarak görmesini ve Türk liderleriyle görüştüğünde onlara telkin değil bir tavsiye olarak olayların kötü etkilerini aktarması istenmiştir.²³³ Gerek CHP gerek DP'li temsilcilerin ABD Büyükelçisi Warren ile yaptığı görüşmelerde ABD'nin bu tarafsızlığı sürdürdüğü görülmektedir. Mayıs ayında Warren-Zorlu ikili görüşmesinde Warren Zorlu'ya: "*Benim*

²³¹ Tunçkanat. a.g.e., 223-225.

²³² Tunçkanat. a.g.e., 226-226.

²³³ Armaoğlu. a.g.m., 213.

ve büyükelçiliğin bütün çabası, Amerikalıların bu anlaşmazlıkta yer almamasıdır. Biz bu işin dışında kalmalıyız... Biz bir yabancı ülkeyiz ve bu siyasal sorunlar bizim işimiz değildir.” şeklinde politikalarını dile getirmiştir.²³⁴

ABD’li yöneticilerin tespit ettiği CHP tahrikinin elbette DP yönetimi de farkında olmuştur. DP Milletvekili Rıfık Salim Burçak, CHP’nin 1953 yılında üniversitede açtığı ilk CHP ocağı ile beraber üniversitelerde teşkilatlandığını ve bu kuvvetini 27 Mayıs’a giden süreçte etkili bir şekilde kullandığını ifade etmiştir. Burçak, bir yanda üniversite hocalarının, diğer yanda üniversite gençliğinin CHP ve İnönü tarafından tahrik edildiğini bu suretle gençliğin olaylara dâhil olduğunu belirtmiştir.²³⁵ Ancak CHP bunu kati bir gizlilik içerisinde gerçekleştirmiştir. DP iktidarı CHP’yi yer üstünde meşru çalışma ortamından mahrum bırakınca, CHP yeraltı faaliyetlerine girişmiştir. Bu faaliyetler 28 Nisan’dan 27 Mayıs’a kadar yoğun bir şekilde sürdürülmüştür. Toker o günlerde CHP’nin üstlendiği rolü şöyle aktarmıştır:

“...O günlerin bütün olaylarında birinci derece rol sahibi olan CHP’dir.”, “Menderes’e karşı doğan bu karşı koyma hüdayınabit midir? Kendiliğinden doğmuş, kendiliğinden mi gelişmiştir? Hayır. Onu CHP organize etmiş, kanalize etmiş, beslemiş, sloganlarını vermiş, her hareketin çekirdeğini oluşturmuştur, bir beyin rolü oynamıştır. İsmet Paşa, partisinin bu rolü oynadığından haberdardı. Ama kendisi, hiçbir zaman yeraltına geçmedi. Daima açıkta kaldı ve her sözünü açıktan söyledi. Bir tek kişiyle bir komploya girişmedi. Buna karşılık ihtilale yeşil ışık yaktığı bir gerçektir. Eğer o günler İsmet Paşaya ‘DP diktası mı, ihtilal mi?’ diye sorulacak olsaydı ve İsmet Paşa buna serbestçe yanıt verebilseydi ‘ihtilal’ derdi”²³⁶

1.5.3. Çankaya Görüşmesi

İstanbul’daki olayların Ankara’ya intikali üzerine Millî Eğitim Bakanı Atif Benderlioğlu, Ali Fuad Başgil’i Ankara’ya davet etmiştir. Başgil, 29 Nisan 1960 tarihinde Ankara’ya gelmiş, 30 Nisan’da ise Çankaya’da Bayar tarafından ağırlandırılmıştır. Burada Menderes, Koraltan, Zorlu ve birçok DP’li vekil yer almıştır. Bayar, Başgil’den komisyona ilişkin görüşlerini açıklamasını istemiştir. Başgil komisyonun İç Tüzüğü’nün 177. maddesi gereğince kurulmasında bir sakınca olmadığını belirtmiş ancak 28 Nisan sabahı yayınlanan

²³⁴ Armaoğlu, a.g.m., 214-215.

²³⁵ Burçak, R. F. (1976). **Yassıda ve Öncesi**. Ankara: Çam Matbaası, 61-62.

²³⁶ Toker. a.g.e., 333-334.

Yetki Kanunu'nun sınırı aştığını ve bazı noktaların anayasaya aykırı olduğunu belirtmiştir. Bu açıklama üzerine Menderes: “*Meselâ hangi hususlarda?*” diye sormuştur. Bunun üzerine Başgil, adliye vazifesine müdahil olarak kuvvetler ayrılığı ilkesinin ihlal edildiğini ve meclis görüşmelerinin yayın yasağının olmasının “*aleniyet*” ilkesine aykırı olduğunu söylemiştir.²³⁷

Başgil'in açıklamaları Menderes'i tatmin etmemiştir. Menderes aynı görüşte olmadığını belirtmiş ve görüşmelerin aleniyetinin gerekli olduğunu ancak yayınlanmasının gerekli olmadığını söylemiştir. Ayrıca görüşmelerin *Resmî Gazete*'de yayınlanacağını da eklemiştir. Başgil'e göre Menderes basının yaptığı suistimali önlemek adına böyle bir önlem almıştır. Fakat uygulanan yayın yasağının yalnız aleniyete aykırı olmayıp aynı zamanda basın hürriyetine de aykırı olduğunu dile getirmiştir.²³⁸ Bayar araya girip bu tartışmanın artık yersiz olduğunu ve bundan sonraki süreçte nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini Başgil'e sormuştur. Başgil öncelikle Bayar'ın anayasaya uymayan Yetki Kanunu'nu kabul etmeyerek yeniden meclise göndermesini istemiştir. Ardından da gençliğe karşı sert tedbirlerden kaçınılmasını tavsiye etmiştir. Ancak Bayar bu tavsiyelere katılmamış son derece sert davranmayı ve tahrikçileri cezalandırmayı sürdürmek gerektiğini: “*Tenkil zamanı çoktan geçmiştir, şimdi tahrikçileri tenkil zamanıdır.*” şeklinde ifade etmiştir.²³⁹

Başgil, Bayar'ın şiddet yanlısı tavrına karşı çıkararak yapılan gösterilerin kendileri için bir alarm olduğunu söylemiştir. 28 Nisan'da İstanbul Üniversitesi bahçesinde karşılaştığı manzaranın, askerler ile öğrencinin kucaklaşması, bir kader birlikteliği olarak gördüğünü belirtmiştir. Başgil'e göre şiddete başvurmadan hareket edilmeli ve tüm ihtimaller göz önünde bulundurulmalıdır. Konuşma Menderes'in: “*Muhterem hocam bu çıkmazdan kurtulmak için başka ne çare düşündünüz?*” sorusuyla devam etmiştir. Koraltan, Bayar, Menderes ve Başgil dördlüsü özel bir salona geçerek bu mevzuyu

²³⁷ Başgil. **a.g.e.**, 128-130.

²³⁸ Başgil. **a.g.e.**, 130-132.

²³⁹ Başgil. **a.g.e.**, 133-134: Bayar'ın burada kullandığı “tenkil” ifadesi karşısına Yassıada Mahkemelerinde “düşman veya zararlı kimseleri topluca ortadan kaldırma” olarak gelmiştir. Başgil'e göre kullandığı mana kesinlikle bu değildi. Tenkil'in diğer iki anlamı “uzağa gönderme veya herkese örnek olacak bir ceza verme” olarak kullanılmıştır; Tenkil için bkz: 1. Uzaklaştırma kovma. 2. Benzerlerine ibret olacak bir ceza verme, uslandırmak için cezalandırma. 3. Yok etme, tepeleme. Tenkil Etmek: Şiddetle cezalandırmak. Tenkil Olunmak: Topluca ortadan kaldırmak, cezalandırmak. (Mili Eğitim Bakanlığı. (2004). **Örnekleriyle Türkçe Sözlük Cilt 4 (S-Z)**. (4. Baskı). İstanbul: Doğan Ofset, 2840-2841.

tartışmıştır. Başgil, DP yönetiminin üniversite hocaları, yazarlar, gazeteciler ve subaylar gibi etkin grupları ihmal ettiğini söylemiştir. Menderes ise bu gruplara yakınlık göstermek yerine ülkeye yatırımlar yaptıklarını söylemiştir. Başgil bunun üzerine her ikisini birden yaptıkları takdirde başarılı olacaklarını belirtmiştir.²⁴⁰

Toplantının devamı Başgil'in isteği ve Bayar'ın oluru ile Dışişleri Bakanı Zorlu'nun katılımı ile devam etmiştir. Başgil, felaketten kurtulmak için tabiri caizse bir reçete yazmıştır. Buna göre, Menderes Kabinesi istifa edecek ve yeni kabinede muhalefet de yer alacaktı. Böylece "Millî Birlik Kabinesi" oluşturulacaktı. Bunun yanında anayasaya aykırı hükümler içeren Yetki Kanunu da kaldırılacaktı. Böylelikle muhalefetin istediği yapılacak ve hükûmeti itham edecekleri hiçbir mesele kalmayacaktı. Fakat bu fikre Bayar derhâl karşı çıkmış ve bunu bir "zaaf alameti" olarak görmüştür. Menderes kendi istifası ile olayların daha kötüye gideceğinden korktuğunu beyan etmiştir. Başgil ise böyle kabine değişikliklerinin demokratik ülkelerde başvurulan yaygın bir tedbir olduğunu hatırlatmıştır.²⁴¹

Bayar ve Menderes bahsi geçen olayın Türkiye'dekine benzer şartlarda başka ülkelerde gerçekleşip gerçekleşmediğini sormuştur. Bunun üzerine Başgil, 1925 yılında Fransa'da meydana gelen olayları anlatmıştır.²⁴² Ancak bu defa Zorlu: "*Orası Fransa, burası Türkiye. Her memleketin kendine göre hususiyeti vardır.*" demiştir. Ardından halkın Menderes'e olan bağlılığını 15 gün evvel Eskişehir'de 200 bin kişinin alkışlamasıyla örneklendirmiştir. Başgil cevaben: "*Muhakkak bu iyi ve cesaret verici bir durumdur. Fakat diğer taraftan, alkışların şehadet ettiği desteğin sağlamlığına pek fazla inanmamak ve itimad etmemek lazımdır. Çoğu zaman, halkın hisleri aksine istikametten bir rüzgarın esmesine bağlıdır. Tarihte halkın bir gün evvel taptığı kimselerin yüzüne tükürdüğü görülmemiş midir?*" diyerek bu konuya dikkat çekmek istemiştir. Lakin toplantı sona

²⁴⁰ Başgil. **a.g.e.**, 134-136.

²⁴¹ Başgil. **a.g.e.**, 137-138; Başgil, Millî Birlik Kabinesi olarak adlandırdığı kabinenin başına geçmesi için Ali Fuat Cebesoy'u düşünmüştür. Bu meselesi Hayri Ürgüplü'ye de açmış ancak Menderes istifa etmeyince yalnız plan olarak kalmıştır. (Başgil. A. F. (2017). **Yakın Maziden Hatıra Kıvrıntıları**. (3. Baskı). İstanbul: Yağmur Yayınevi, 125-126).

²⁴² 1925 yılında Fransa Devlet Umumi Hukuku kürsüsüne gösterilen iki adaydan teamüllere aykırı olarak bir seçimin yapılması üzerine Paris Üniversite Talebe Cemiyetinin teşviki ile ayaklanma başlatılmıştır. Hükûmeti bu seçimi için suçlayan öğrenciler 15 gün boyunca eylem yapmış ve nihayetinde Herriot Kabinesi istifa etmiştir. Kurulan yeni kabine ise teamül gereği seçilmesi beklenen adayı kürsüye seçmiştir. (Başgil. **27 Mayıs...**, 139).

erdiğinde Bayar, Menderes, Zorlu ve Koraltan'dan hiçbirisi Başgil'in fikirlerine itimat etmemiştir. Başgil, toplantı sonrasında Benderlioğlu'na konuşulanları özetlemiştir. Benderlioğlu da onunla aynı fikirleri paylaşmış ve aynı gece yapılacak kabine toplantısında istifa meselesini gündeme getirmiştir. Fakat kabine iktidarda kalmaya karar vermiştir.²⁴³

İstanbul'da 2 Mayıs 1960 tarihinde NATO Konseyi toplantısı düzenlenecektir. Hükûmet yaşanan olayların o gün de tekrar edebileceği düşüncesiyle tedbir olarak yeni Sıkı Yönetim tebliğleri yayınlamıştır. Buna göre İstanbul'da 32 saat sokağa çıkma yasağı konulmuştur. Ayrıca en küçük topluluklara dahi ateş açılacağı bildirilmiştir. Yayınlanan tebliğlerden biriyle de *Cumhuriyet* gazetesi kapatılmıştır.²⁴⁴ Yayınlanan tebliğler en fazla subaylar üzerinde infial yaratmıştır. Subaylar her ne pahasına olursa olsun tebliğe uymayarak, sivillere ateş açmamaya karar vermiştir. Hatta Erkanlı ve Gürsoytrak gibi subaylar daha da ileri giderek temasta buldukları gençlere ateş açmayacaklarını bildirmiş ve NATO Konseyi toplantısı öncesinde gösteri yapmalarını teşvik etmiştir. Sonuçta toplantının düzenlendiği gün Belediye Sarayı önüne gelen yüzlerce genç NATO temsilcilerinin önünde dövizlere İngilizce, Fransızca: "*Hürriyet istiyoruz*", "*Kahrolsun diktatörler...*" yazıp gösteri yapmıştır. Ancak hükûmet yetkilileri NATO temsilcileri önünde gruba müdahale etmemiştir.²⁴⁵

1.6. 27 Mayıs'ın Eşiğinde İhtilal Örgütleri

28-30 Nisan 1960 tarihleri arasında meydana gelen olaylar ihtilal örgütlerini bir an evvel harekete geçme düşüncesine sevk etmiştir. Bu sebeple örgütün henüz ele geçiremediği kritik noktalarda bulunan komutanlarla temas sağlanmaya ve tespit edebildiği diğer ihtilal örgütleriyle ortak hareket etmeye karar vermiştir. 30 Nisan akşamı kısa bir toplantı yapan Birleşik Örgüt, Karaman tarafından Köksal'a: "*Harekâta hazır mısınız?*" sorusunun yöneltilmesini kararlaştırmıştır. Köksal'a haber vermek üzere gidecek olan Karaman ile birlikte Türkeş de gitmek istemiş ancak Karaman bunun dikkat çekeceğini

²⁴³ Başgil. **a.g.e.**, 139-141.

²⁴⁴ İstanbul'da Aralıksız 32 Saat Sokağa Çıkma Yasağı Kondu. (1 Mayıs 1960). *Akşam*, 1; Bugün Toplananlara Ateş Açılacak. (2 Mayıs 1960). *Akşam*, 1.

²⁴⁵ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 114-115; Özdağ. **a.g.e.**, 160-161; Onuş. **a.g.e.**, 75-76.

söyleyerek kabul etmemiştir. Bu gerekçeyi toplantıdaki diğer subaylar da haklı bulmuştur.²⁴⁶

Karaman, dikkat çekmemek adına elinde bir dosya ile Köksal'ın yanına gitmiştir. Burada Köksal'a komitenin iletmiş olduğu soruyu sormuş, Köksal: *“Hazır değilim”* demiştir. İkili odada görüşürken Türkeş'in Muhafız Alayı Nizamiyesinden içeri girdiğini görmüşlerdir. Karaman ve Köksal derhâl bahçeye Türkeş'in yanına inmiştir. Türkeş, Köksal'a bakarak: *“Hazır mısın Osman? Bu gece ihtilali yapalım.”* demiştir. Türkeş'in gelişinden ve teklifinden rahatsız olan Köksal bir şey konuşmadan gitmelerini istemiştir. İkili Köksal'ın aracı ile Köşk'ten ayrılmıştır. Türkeş aracın içerisinde bu defa Karaman'a: *“Suphi var mısın, bu gece ihtilali ikimiz yapalım?”* demiştir. Karaman cevaben: *“Varım. Yapalım. Ama sende tabanca, bende o da yok. Nasıl yapacağız anlatsana?”* demiştir. Türkeş'in o geceki tavrı Karaman'ı bir hayli tedirgin etmiştir. Karaman bu durumu merkez komiteye bildirerek Türkeş'e karşı daha dikkatli olunması gerektiğini söylemiştir.²⁴⁷

1.6.1. Acuner-Kuytak Örgütü İle Birleşme

Birleşik Örgüt, harekete geçmeden önce Acuner-Kuytak Örgütü ile temas kurup son kez nabız yoklamak istemiştir. Bu bağlamda Acuner-Kuytak Örgütü ile temas sağlanmıştır. Bu örgütte Birleşik Örgüt mensubu Aksoyoğlu da bulunmuş ve her iki komiteyi birden idare etmiştir. 30 Nisan 1960'ta Birleşik Örgüt adına Küçük, Acuner ile görüşmüştür. İkili evvela ihtilal sonrası nasıl bir düzen düşündükleri konusunu konuşmuş ve *“bütün kurum ve kurallarıyla demokrasi”* üzerinde anlaşmıştır. Ardından mesele ihtilalin liderinin kim olacağı sorusuna gelmiştir. Acuner: *“İsmet Paşa”* demiş, fakat Küçük: *“İsmet Paşa asla bunu kabul etmez”* demiştir. Ardından kendilerinin Cemal Gürsel'i lider olarak görmek istediklerini söylemiş ve bu konuda da mutabakat sağlandıktan sonra birleşme kararı alınmıştır.²⁴⁸

Birleşme sağlanınca örgütlerin gücü artmış ancak gizlilik zafiyeti oluşmaya başlamıştır. Özellikle Acuner'in Genelkurmay koridorlarında aleni şekilde Karaman'ı

²⁴⁶ Onuş. a.g.e., 74.

²⁴⁷ Onuş. a.g.e., 74-75.

²⁴⁸ Küçük. a.g.e., 87.

görüp: “*Ya Suphi ne yapacağız. Bu durum ne olacak.*” gibi sorular sorması Birleşik Örgüt mensuplarını tedirgin etmiştir. Bu gibi sebeplerden dolayı Karaman ve Köksal bir süre toplantılara katılmamıştır.²⁴⁹ 5 Mayıs’ta ise Ertuğrul Alatlı’nın evinde Acuner, Küçük, Yurdakuler bir araya gelmiştir. Burada ihtilale katılacak birlikler tespit edilmiştir. Ankara’daki en güçlü birlik olan Muhafız Alayının ele geçirilmemiş olması tedirginlik yaratmıştır. Bu durumda Muhafız Alayının en azından pasif kalmasını sağlamayı kararlaştırmışlardır.²⁵⁰

1.6.2. Harp Okulu Komutanı Sıtkı Ulay’ın Teması

29 Nisan 1960 tarihinde Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesinde yaşanan olaylar sırasında Kur. Alb. Vehbi Ersü’nün yaralandığı haberi Harp Okulu Komutanı Tuğg. Sıtkı Ulay’a ulaşmıştır. Ulay derhâl kurmay arkadaşını ziyaret etmek üzere hastaneye gitmiştir. Bu sırada Ulay’ı gören bir kurmay subay²⁵¹ ona: “*Bunun suçu paşalarımızda. Hayret ediyorum, yok mu başa geçipte ‘DUR’ diyecek bir general?*” demiştir. Bunun üzerine Ulay kendisinin de general olduğunu, kendisi varken neden başka bir general arandığını sormuştur. Ardından subay: “*Söz mü?*” diyerek Ulay’ın boynuna sarılmıştır. Ulay söz vermiş ve ardından: “*Yok mu burada kurmay subaylar, tabancalarını alıp okulda çocuklarını arayacaklarına birleşip Genel Kurmay önüne çıksınlar ve bize de hazır olduklarını bildirsinler? Yeter... Biz yürüeyebiliriz*” demiştir. Bu konuşma ile uzun süredir arayışta olan Ulay örgütle ilk temasını sağlamıştır.²⁵²

Sıtkı Ulay, 1 Mayıs 1960’ta Kara Kuvvetleri Kumandanı Org. Cemal Gürsel’e giderek yaşanan durumu ve ordunun bu durumda alacağı pozisyonu açıkça konuşmak istemiştir. Ulay, Gürsel’in ihtilalin lideri konumunda olduğunu bilmeden, Harp Okulu komutanları ve öğrencilerinin bir müdahaleye hazır ve Gürsel’in emrinde olduğunu söylemiştir. Ancak Gürsel odasında ne evet ne de hayır demiş, Ulay’ı Harp Okulunda

²⁴⁹ Onuş. a.g.e., 73.

²⁵⁰ Küçük. a.g.e., 88.

²⁵¹ Ulay’ın eserinde ismini vermediği subay Özdağ’a göre Kur. Alb. Sezai Okan’dır. (Özdağ. a.g.e., 158); Alb. Küçük de ilk teması Okan’ın sağladığını doğrulamaktadır. (Küçük. a.g.e., 83).

²⁵² Ulay, S. (1968). **Harbiye Silah Başına (27 Mayıs 1960)**. İstanbul: Ak Kitapçılık, s.66-67; Ulay üniversite olayları çıkmadan önce Bursa, Çanakkale, Edremit, Çorlu ve İstanbul’daki birlikleri gezerek nabız yoklaması yapmıştır. Ardından da 28 Nisan gecesi Harp Okulunda düzenlenen kendi dönem mezunlarının 30. hizmet yılı kutlama davetinde bağımsız olarak arkadaşları ile temas kurmuştur. (Ulay. a.g.e., 64-65);

ziyaret edeceğini bildirmiştir.²⁵³ Ulay ziyaretlerine Genelkurmay Lojistik Daire Başkanı Kor. Cemal Madanoğlu ve Personel Daire Başkan Yardımcısı Tuğg. İrfan Baştuğ ile devam etmiştir. Yaptığı görüşmelerde her iki generalden de olumlu dönütler almıştır.²⁵⁴

Sıtkı Ulay'ın 29 Nisan'da Kur. Alb. Okan'la sağladığı ilk temasın ardından Okan durumu Kur. Alb. Sami Küçük'e masasına bıraktığı not ile bildirmiştir. Ulay'ın Harp Akademisinden öğrencisi olan Küçük kendisinden randevu istemiş ve ertesi günü görüşme sağlanmıştır.²⁵⁵ İkisinin Harp Okulunda gerçekleştirdiği görüşme sonucu Ulay: “*Sana evet ya da hayır demeden önce iki arkadaşınızla daha tanışmak isterim.*” demiştir. Bunun üzerine ertesi gün buluşmak üzere ayrılmışlardır. Küçük durumu arkadaşlarına aktarmış, Acuner ve Okan'ı alıp 4 Mayıs'ta gitmeye karar vermiştir. Fakat 3 Mayıs günü öğlen vaktinde Bnb. Refet Aksoyoğlu gelerek Cemal Gürsel'in mecburi izin haberini vermiştir. Ayrıca Ulay'ın DP ile yakın olduğunu belirterek yeni oluşan duruma göre hareket edilmesini söylemiştir. Bunun üzerine Küçük tek gitmiş ve ihbar ile ilişkisi olup olmadığını sormuştur. Fakat Ulay katiben böyle bir şey ile ilişkisi olmadığını bildirmiştir. Ulay'ın samimiyetine güvenen Küçük, arkadaşlarının bir kısmının kendisiyle tanışmaya geleceğini bildirmiştir.²⁵⁶

1.6.3. Gürsel'in Mektubu ve İzni

3 Mayıs 1960 günü saat 11.20'de Gürsel'in emir subayı Yzb. Şeref, Karaman'a gelerek: “*Yarbayım, Paşa'ya izin verildi*” demiştir. Bu haber Karaman ve ardından haber verdiği teşkilatı üzerinde “bomba etkisi” yaratmıştır. Karaman derhâl Gürsel'in yanına giderek durumu sormuş, Gürsel de izin kâğıdını göstermiştir. Gürsel'e ne yapacağını sorduğunda “*Gideceğim.*” demiştir. Karaman, Gürsel'in elinden mektubu alıp kendisine engel olmak istemişse de bunda muvaffak olamamıştır. Karaman, Gürsel'i ikna etmek adına: “*Gidersen her şey çöker.*” demiştir. Ancak kararından emin olan Gürsel: “*Siz bu işi yapacaksınız ve beni çağıracaksınız. Ordu'ya ve Vekil'e ayrı ayrı mektuplar yazdım. Al*

²⁵³ Ulay. a.g.e., 69-70.

²⁵⁴ Madanoğlu, Ulay ile tanışmaya gidecek subayların sol üst ceplerine bir toplu iğne takacağını söylemiştir. (Ulay. a.g.e., 71-73).

²⁵⁵ Küçük hatıratında tarih vermemekle birlikte olayların ardışıklığı takip edilince bu görüşmenin 2 Mayıs tarihinde olduğu tespit edilmiştir.

²⁵⁶ Madanoğlu'nun Ulay'a söylediğine göre Küçük de Ulay'la tanışmaya gidecek subayların sol cebine toplu iğne takacağını söylemiştir. Subaylar Ulay'ı görünce iğneyi çıkarıp geri takacaklar, böylece irtibat kurulabilecektir. (Küçük. a.g.e., 83-84; Onuş. a.g.e., 83-84).

oku Suphi.” demiştir. Karaman mektupları okumayı reddetmiş: “*Bize mektuplarınız değil siz lazımsınız.*” demiştir. İçinden de: “*Gidince seni niye çağırırım.*” diye geçirmiş lakin bunu Gürsel’e söylememiştir. Ardından müsaade isteyerek Gürsel’in yanından ayrılmış ve bu konuşmayı komiteye bildirmiştir. Komite toplantısında Okan: “*Gidersen seni niye çağıracaktınız Paşa?*” diyerek Karaman’ın içinden geçen sözleri dillendirmiştir.²⁵⁷

Gürsel’in izin meselesinin aslı ise şöyledir: Gürsel Yeşilhisar Olaylarından sonra istifa eden üç subayın tutuklanması emrini kanunsuz işlem olarak görmüş ve tahliyesi için uğraşmıştır. Ancak buna muvaffak olmaması için Gürsel kısa süreliğine Edremit’e gönderilmiştir. Yerine vekil bırakılan Org. Suat Kuyuş ise tahliyeyi reddetmiştir. Bu durum Gürsel’i üzmüş ve Gürsel ordudan ayrılmaya karar vermiştir. Emekliliğine az süre kalan Gürsel izin talep etmiş ancak o günün şartlarında bu iznin orduda yaratacağı infial düşünülerek işleme konulmamıştır. Fakat Gürsel’in izin talebi yaklaşık bir ay sonra yazdığı mektupla işleme konulmuştur.²⁵⁸

Olaya sebep olan mektup öğrenci olaylarının hemen akabinde nisan sonu mayıs başında eski harflerle Gürsel tarafından kaleme alınmıştır. Ardından Gürsel mektubu Türkeş’e teslim ederek, Gürsel’in emir subayı Bnb. Şerafettin ile daktilo edilmesini istemiştir. Türkeş üç nüsha hâlinde hazırladığı mektubu Gürsel’e teslim etmiştir. Gürsel bu nüshaların birisini Türkeş’e saklaması için vermiş diğerini de üzerine: “*Ethem Menderes, Millî Savunma Bakanı*” yazarak bakana götürmüştür. Ancak o gün bakan yerinde olmaması sebebiyle Müsteşar Salih Coşkun Paşa’ya vermiştir.²⁵⁹ Mektubun Bakan Menderes’e ulaşması ile birlikte Gürsel bakanlığa çağırılmıştır. Gürsel durumdan Türkeş’i haberdar ederek birlikte gitmeye karar vermişlerdir. Bu sırada her türlü tertibat alınarak olası bir tutuklamada Gürsel’in kurtarılması için birliklere haber verilmiştir. Ancak Gürsel bu görüşmeden gayet rahat çıkmış ve evine gitmiştir.²⁶⁰ Hatta bu görüşme sonunda Türkeş: “*Bakanın tepkisi ne?*” diye sorduğunda Gürsel: “*Bakan da bizim gibi düşünüyor. O da, iktidarın çok ciddi hatalar yaptığı görüşündedir.*” demiştir.²⁶¹

²⁵⁷ Onuş. **a.g.e.**, 80-81.

²⁵⁸ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 115-116.

²⁵⁹ Turgut. **a.g.e.**, 101-102.

²⁶⁰ Turgut. **a.g.e.**, 102-103.

²⁶¹ Birand, Dündar, Çaplı. **a.g.e.**, 119

Gürsel'in Millî Savunma Bakanı Ethem Menderes'e yazdığı metnin ilk hâli şöyledir:

“Aziz Vekilim;

Dün geceki konuşmalarımızdan cesaret ve ilham alarak zat-ı âlilerine, memleketin huzur ve istikrarı için alınması lâzım gelen tedbir ve kararlar hakkında düşüncelerimizi arz etmeyi millî ve vatanî bir vazife bildim.

Sayın Başvekilin açıklamalarını dinledim ve okudum; bunlarda benim düşüncelerimin kabulüne müsait bir zeminin henüz mevcut olmadığı aşikâr olarak belli ise de, gene de görüşlerimin sizlere iblağının zaruretine inanıyorum.

Muhterem Vekilim; şu hakikatı kabul etmek lazımdır ki, Kayseri hadiseleriyle başlayıp son karar ve feci olaylara kadar devam eden vak'alar vatandaş ruhunda derin tesirler ve Hükûmete karşı telafisi güç hoşnutsuzluklar yaratmıştır. Hele Ordunun talebelere karşı ahlaksızca kullanılması, işin vehametini arttırmış, Ordu mensuplarında da huzursuzluk ve güvensizlik hisleri belirmiş, korkulan şey olmuş, Ordu politikaya karıştırılmıştır.

Sayın Vekilim;

Bu ahval küçümsenecek, cebir ve şiddetle geçirilecek şeylerden değildir. Memleket, Hükûmet ve Partinin düştüğü bu müşkül vaziyeti kurtarmak için sükûnetli fakat ciddi ve zecri tedbirler almak lazımdır. Bu tedbirler şunlar olmalıdır:

- 1- Cumhurbaşkanı istifa etmelidir. Cumhurbaşkanlığına Sayın Adnan MENDERES getirilmelidir. Bu muhterem zatı her şeye rağmen Millet'in çoğunluğunun sevmekte olduğuna kaniim, bu sevgiden istifade edilerek kırılanların gönülleri alınmalı ve millete yeniden güven telkin edilmelidir.*
- 2- Kabine'de iyi kabul edilmeyen ve suihalleri bütün memlekete yayılmış bulunan zevat çıkartılmalı ve yeni kabine mutlak dürüst, makul, zorcu değil, adalet ve şefkat hissi taşıyan zevattan kurulmalıdır.*
- 3- İstanbul, Ankara Valileri ve Emniyet Müdürleri süratle değiştirilmelidir.*
- 4- Son çıkarılan ve Tahkikat Komisyonları ihdas eden kanun kaldırılmalıdır.*
- 5- Ankara Örfî İdare Kumandanı değiştirilmelidir.*
- 6- Partilerin Ocak, Bucak teşkilatı kaldırılmalı, sadece Vilâyet merkezlerinde mümessiller bulundurulmalıdır.*
- 7- Parti faaliyetleri azami senede iki defa Vilâyet merkezlerinde ve mahdut partilerle yapılmalıdır.*
- 8- Mevkuf gazeteciler bir af kanunu ile kısa zamanda tahliye edilmelidir.*
- 9- Son hadiseden tevkif edilen talebeler tedricen serbest bırakılmalıdır. İlim müesseseleri yeniden faaliyete geçirilmelidir.*

- 10- Şimdiye kadar çıkarılan bütün antidemokratik kanunlar tedricen kaldırılmalıdır.
- 11- Vatandaş, hürriyet ve eşit muamele hakkına mutlak surette riayet edilmelidir.
- 12- Ordunun mes'eleleri süratle hal edilmelidir.
- 13- Din istismarcılığından vazgeçilmelidir.
- 14- Suistimaller oluyor mu bilmiyorum. Fakat olduğu hakkında umumi bir kanaat mevcuttur ve milletin, Hükûmete karşı itimatsızlığına sebep olmaktadır. Bu gibi kötülüklerin şiddetle bertaraf edilmesi lâzımdır.
- 15- Müstesna zamanlar ve günler haricinde hükûmet büyükleri ile memleket gezilerinde sayısı büyük vatandaş toplulukları ile karşılama yapmaları usulü kaldırılmamalıdır.

Çok muhterem Vekilim;

Bu yazdıklarım aslâ bir parti ve politika mülâhaza ve tesiriyle değildir.

Memleketin durumunun bu tedbirlerin alınmasının zarurî, kıldığına inandığım için arz ediyorum. Sizlerin vatanperverlik ve vicdanlarınıza hitap ediyorum. Memlekette çok şeyler yaptığınız muhakkaktır; fakat bu da aslâ kâfi değildir. Bu yapılan işleri müstemleke idareleri de yapar, yapıyor ve yapmıştır.

Asıl mühim olan toplumun ruhunda yaşama şevk ve azminin geliştirilmesi, hak ve hürriyet aşkının kökleştirilmesi ve vatandaş idrakinin yüksek ve necip hislerle donatılmasıdır. Olaylar bu yolda olmadığımızı göstermektedir. Talebelerin hürriyet duygusu ile yaptıkları mâsumane tezahürata karşı, idarecilerin hatası yüzünden kitalar sevk edilmesi ve onların desteği ile emniyet kuvvetlerinin ilim yuvalarının içine kadar girerek talebeleri, profesörleri ile beraber coplarla ve kurşunlarla tedip etmesi feci bir şeydir.

O hengamede kız talebelerin yürekler parçalayan çığlıklarının analar, babalar ve halk ruhunda onulmaz yaralar açacağını ve açtığını anlamamak, memleketin huzuru bakımından büyük hata olduğuna kaniim. Bizim gençlerimizde hak, adalet ve hürriyet duygularının gelişmesinden ve kemâlinden memnun olmamız lâzım gelmez mi? İstikbâli hissiz, duygusuz müstemleke ruhlu, yalnız maddeci bedbaht insanlara mı bırakmak istiyoruz.

Sayın Vekilim, maruzatım muhakkak ki çok mühim ve hatta çok cüretkâranedir. Fakat memleket için, millet için, Hükûmet ve hatta partilerin selâmeti için dikkate alınması lâzımdır ve hatta çok lâzımdır.

Derin ve sonsuz hürmetlerimi sunarım.

(imza)

Kara Kuvvetleri Kumandanı
Orgeneral

Cemal GÜRSEL”²⁶²

Ethem Menderes’e ulaşan bu mektup Adnan Menderes’e sözlü olarak bildirilmiştir. Daha sonra Yassıada Mahkemelerine de konu olan bu mektup, mahkeme başkanı tarafından Ethem Menderes’e “*Demek böyle bir mektubu, Başbakan’a ayaküstü söylediniz?*” şeklinde sorulmuştur. Ethem Menderes: “*O anda mektubun mahiyetini Başbakan’a okumayı zararlı buldum. Ve olayların yumuşamasını bekledim.*” şeklinde gerekçelendirmiştir. Adnan Menderes ise: “*Cumhurbaşkanının istifa etmesini havsalasının almadığını*” beyan etmiştir.²⁶³

Cemal Gürsel tarafından cumhurbaşkanı olması istenen Adnan Menderes Yassıada Mahkemeleri sonucu idama mahkûm edilmiştir. İhtilal liderinin böyle niyetler beslediği birisine idam kararı çıkması şaşkınlık verici gelebilir. Ancak yazılan mektubun yukarıda verilen ilk hâliyle değil de bizzat yazan tarafından değiştirilmesi, tarihin seyrini değiştirmiştir. Cemal Gürsel 9 Haziran 1960 tarihinde Türkeş’teki nüshayı istemiş ve üstüne eski harflerle düzeltmeler yaparak yayınlanmasına izin vermiştir.²⁶⁴ Cemal Gürsel’in yaptığı değişiklik ile mektubun 1. maddesindeki Adnan Menderes ile ilgili kısım kaldırılmış “*Cumhurbaşkanı istifa etmelidir. Çünkü bütün fenalıkların bu zat’tan geldiği hakkında memlekette umumi bir kanaat vardır.*” şekline dönüştürülmüştür. Ayrıca 6. ve 7. maddeler mektuptan kaldırılarak 13 maddeye düşürülmüştür. Bir de metin sonundaki “*Derin ve sonsuz hürmetlerimi sunarım.*” ifadesi kaldırılıp “*Saygılarımla*” ifadesine çevrilmiştir.²⁶⁵

Ethem Menderes’in emir subayı Adnan Çelikoğlu da bu mektubun aslını 27 Mayıs 1960 akşamı bakanın evinde görmüştür. Çelikoğlu, bakanın tavsiyeler kısmının altını kırmızı kalemle çizdiğini ve mektupla ilgili olarak: “*Anımsadığım kadarıyla, bu olaylarda asıl suçlunun Celal Bayar olduğu, onun istifası ve yerine Adnan Menderes’in geçmesi halinde, işlerin düzeleceği ileri sürülüyordu.*” demiştir.²⁶⁶ MBK Üyesi Haydar Tunçkanat

²⁶² Turgut. **a.g.e.**, 105-107.

²⁶³ Turgut. **a.g.e.**, 103-104.

²⁶⁴ Turgut. **a.g.e.**, 99-101.

²⁶⁵ Türkeş’in hatıralarının yer aldığı eserin ekler kısmında metnin orijinal hâli ve Gürsel’in bizzat eski harflerle yaptığı değişiklikler yer almaktadır. (Turgut. **a.g.e.**, 107-109); Metnin değiştirilmiş hâli 27 Mayıs sonrası Devlet Basımevi tarafından yayınlanan “Ak Devrim” adlı eserde de yer almıştır. (Başbakanlık. (1960). **Ak Devrim**. Ankara: Başbakanlık Devlet Basımevi, 45-46).

²⁶⁶ Çelikoğlu. **a.g.e.**, 128.

da yayınlanan mektubun tedbirler kısmının ilk maddesinin değiştirildiğini yazmıştır. Cemal Gürsel de mektubun ilk hâliyle yayınlanan hâli arasında ufak değişiklikler olduğunu bildirmiştir. Burada Adnan Menderes'e destek vermesinin sebebini, kendisine düşman olan tarafları birbirinden ayırmak suretiyle bir neticeye ulaşmak olduğu şeklinde açıklamıştır.²⁶⁷ Erkanlı da Yassıada da okunan mektubun, yazılan mektubun aslı olmadığını, aslının Türkiye'de olduğunu bildirmiştir.²⁶⁸ Ayrıca Gürsel'in mektubu Suphi Baykam aracılığıyla Toker'e, oradan da İnönü'ye ulaşmıştır. Toker: "...ihtilalden sonra ilan edilen metin, mektubun aslının metni değildir. Gürsel mektubunda, kötülüklerin gerçek kaynağı olarak Celal Bayar'ı gösteriyor, fakat Adnan Menderes'i tutan ve ona güvenen bir ifade kullanıyordu." İfadeleriyle metnin aslının değiştirildiğini doğrulamıştır.²⁶⁹

Türkeş'e göre; Cemal Gürsel tarafından "muhtıra" niteliğini taşıyan bu mektubun yazılmasının ardından Birleşik Örgütte oluşan telaşın sebebi, Gürsel'in gidişinden çok karar değiştirmesi olmuştur. Gürsel: "*Müdahaleyi şimdilik durduralım.*" komutunu Türkiye'ye vermiştir. Ancak Türkiye, o gece Gürsel'in başına geçmelerini ve müdahaleyi başlatmalarını istemiştir. Buna karşılık Gürsel: "*Hayır!*" cevabını vermiş ve 5 Mayıs 1960'ta Ankara'dan ayrılmıştır. Gürsel Ankara'dan ayrılmadan evvel bir de orduya hitaben bir veda mektubu yazmıştır. Gürsel'in veda mektubu hükûmet tarafından hoş karşılanmamış ve yayın yasağı getirilmiştir. Hatta o kadar ilginçtir ki 8 Mayıs'ta yayınlanan yayın yasağında "*Bu neşir (yayın) yasağının neşri dahi yasaktır.*" ibaresi yer almıştır.²⁷⁰

1.6.4. 555 K (5. Ayın 5. Günü Saat 5'te Kızılay'da)

Mayıs ayı başında Ankara sokaklarında kulaktan kulağa 555 K parolası dolaşmıştır. Bu parola; 5. ayın 5. günü saat 5'te Kızılay'da manasını taşımaktaydı. 5 Mayıs 1960 tarihinde saat 5'te halk Kızılay'a toplanmıştır. Hep bir ağızdan yine Plevne Marşı uyarlanıp söylenmiştir. Gösteriler sürerken meclisten dönen Bayar, Koraltan, Menderes üçlüsü yola devam etmek adına araçtan inmiştir. Halk onları görünce: "*Hürriyet istiyoruz.*" diye bağırmağa başlamıştır. Menderes bu durum üzerine: "*Hürriyet olmasa bir*

²⁶⁷ Tunçkanat. **a.g.e.**, 261(dipnotta).

²⁶⁸ Erkanlı. **a.g.e.** 306.

²⁶⁹ Toker. **a.g.e.**, 352.

²⁷⁰ Turgut. **a.g.e.**, 110-114.

başvekile bunları söyleyebilir misiniz?” demiştir. Ardından yaşanan arbedede Menderes’in üstü başı hırpalanmış ve zor bela kendini kalabalık dışına atmıştır. Orada bulunan bir gazeteciye ait araç ile Başbakanlığa gitmiştir.²⁷¹

Yaşanan bu olay sonrasında Menderes’in yaşadığı ağır psikolojik bunalımla birlikte Ethem Menderes’in istifa telkini gelince, Menderes istifa etmeye karar vermiştir. İkili bir plan yaparak yazdıkları istifa mektubunun eşzamanlı olarak radyoya ve Bayar’a ulaşmasını tasarlamıştır. Ancak istifa mektubunun son kez kontrol edildiği sırada Koraltan ikilinin yanına gelmiş ve durumu öğrenerek derhâl Bayar’a bildirmiştir. Bayar da Ethem Menderes’i çağırarak başvekili istifadan vazgeçirmesini istemiştir. Ardından Ethem Bey, Bayar’ın isteğini Menderes’e anlatmış ve Menderes istifadan vazgeçmiştir.²⁷²

5 Mayıs’ta gerçekleşen bu olaylar ile ilgili dikkat çekici bir telgraf trafiği yaşanmıştır. Ankara’dan bütün büyükelçiliklere, sefaret elçiliklerine ve daimi delegelere “yıldırım” koduyla bir telgraf çekilmiştir. Bu telgrafta Kızılay’da yaşanan olaylar biraz farklı anlatılmıştır. Şöyle ki Menderes ve Bayar’ın kalabalığın arasına girerek kalabalığı dağıttığı ve göstericilerin halk tarafından yakalanarak polise teslim edildiği yazılmıştır. Ayrıca Menderes’in saldırıya uğradığı propagandasının CHP tarafından kasıtlı olarak ortaya konduğu, bu durumun tüm yabancı elçiliklere bu şekilde aktarılması gerektiği bildirilmiştir.²⁷³

1.6.5. İhtilalci Kadro Lider Arayışında

5 Mayıs 1960 ihtilal örgütü için önemli bir tarih olmuştur. Örgüt üyeleri bir araya gelerek Gürsel’in yerine kimin getirileceği üzerinde kafa yormuştur. Bu toplantıda Okan, Kabibay, Küçük, Türkeş, Yurdakuler, Alatlı ve Acuner bulunmuştur. Toplantı sonunda Okan, Kara Kuvvetleri Merkez Dairesi Başkanı Tuğg. Rafet Yıldırım’a; Yurdakuler, İstanbul Örfi İdare Kumandanı Org. Fahri Özdilek ve Genelkurmay II. Başkanı Org. Cevdet Sunay’a; Kabibay, Kara Kuvvetleri Lojistik Başkanı Tümğ. Cemal Madanoğlu’na

²⁷¹ İstanbul Üniversitesi öğrencilerinin söylediği gibi “ Olur mu böyle olur mu, Kardeş kardeşi vurur mu, Kahrolası diktatörler, Bu dünya size kalır mı?” şeklinde söylenmiştir. (Tunçkanat. **a.g.e.**, 228-229; Birand, Dündar, Çaplı. **a.g.e.**, 120-121).

²⁷² Aydemir, **İhtilalin Mantiği...**, s.297-298; Çelikoğlu. **a.g.e.**, 128-129.

²⁷³ Başbakanlık. **a.g.e.**, 8; Koçaş. **a.g.e.** 595.

açılmayı teklif etmiştir.²⁷⁴ 6 Mayıs sabahı Yurdakuler ve Erkanlı derhâl İstanbul'a gitmiştir. Fahri Özdilek ile Yurdakuler görüşmüştür. Özdilek Paşa ihtilalin tehlikeli bir yol olduğunu bu fikirden vazgeçilmesini istemiştir. Yurdakuler'in teklifini kabul etmemiş ancak Yurdakuler'i de tevkif ettirmemiştir.²⁷⁵ Ardından Kur. Alb. Bekir Ecevit vasıtasıyla diğer Org. Cevdet Sunay ile temas sağlanmıştır. Ancak Sunay da olumsuz cevap verince bir orgeneral bulma fikrinden vazgeçilmiştir.²⁷⁶

14 Mayıs 1960 sabahı Madanoğlu'nu Kore'den tanıyan Kabibay kendisini ziyaret etmiştir. Kabibay, evvela Madanoğlu'nun nabzını yoklamış onun da kendisi gibi ordunun müdahalesini lüzumlu gördüğünü anlayınca açılmıştır. Madanoğlu teşkilatta kimlerin olduğunu sormuşsa da teşkilata girmeyi kabul etmedikçe hiçbir isim verilmemiştir. Ardından Madanoğlu düşünmek için süre ve bir dahaki gelişinde kuvvet planlarını getirmesini istemiştir. Ertesi akşam Madanoğlu'nun evine Kabibay ile birlikte Acuner de gitmiştir. Madanoğlu bu görüşmede biraz tereddütlü davranmış ancak bu tereddüt kısa süre sonra sona ermiştir. Nihayetinde Madanoğlu "*erkeklik uğruna*" teşkilata girmiştir. Böylece Birleşik Örgüt tam 10 gün sonra yeni Cemal Paşa'sına kavuşmuştur. Teşkilatın belirlemiş olduğu diğer isim olan Rafet Yıldırım ile Okan ve Köksal görüşmüştür. Yıldırım bu teklifi büyük sevinçle kabul etmiştir.²⁷⁷

1.6.6. Türkeş ile İrtibat Kesiliyor

5 Mayıs 1960'ta İzmir'e giden Gürsel ile güvenlik gerekçesiyle hiçbir komite üyesinin temas kurmaması istenmiştir. Ayrıca Gürsel'in hiçbir komite üyesi tarafından uğurlanmaması da istenmiştir. Türkeş ise bu uyarıya aldırış etmeden Gürsel'i uğurlamaya gitmiştir. Genelkurmay NATO Şubesi'nde çalışan Türkeş'in o sırada İzmir'de görevi çıkmıştır. Türkeş gitmeden önce komite üyeleri tarafından Gürsel ile görüşmemesi hususunda uyarılmıştır. Ardından istihbarattan gelen bir bilgi üzerine 8 Mayıs'ta bir

²⁷⁴ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**,117-118; Onuş. **a.g.e.**, 85; Bu toplantıda Alatlı, 3. Ordu Komutanı Org. Ragıp Gümüşpala ile de görüşmeyi tavsiye etmiş ancak kabul edilmemiştir. (Küçük. **a.g.e.**, 85).

²⁷⁵ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**,118-119; Onuş. **a.g.e.**, 85-86.

²⁷⁶ Her iki temasta da generaller kabul etmemiştir Bu durumda subaylar, tekliflerinin kabul edilmediğine üzülmemiş aksine kendilerini ele vermediğine sevinmişlerdir. (Turgut. **a.g.e.**, 115).

²⁷⁷General Yıldırım, bu tekliften birkaç gün sonra Londra'ya tayini çıkması nedeniyle 27 Mayıs'a katılamamıştır. (İpekçi,Coşar. **a.g.e.**, 120-123; Onuş. **a.g.e.**,86-89; Turgut. **a.g.e.**, 115-116); Erkanlı Madanoğlu'na yapılan teklifin "Bu teşkilat en kısa zamanda bir ihtilal yapmak ve memlekete askeri yönetim kurmak kararındadır." şeklinde yapıldığını iddia etmektedir. (Erkanlı, **Anılar Sorunlar...**, s.160).

kurmay albayın, Gürsel'i ziyaret ettiği ve ardından trenle Ankara'ya döndüğü öğrenilmiştir. Bu bilgi ışığında Türkeş'in İzmir'de Cemal Gürsel ile temasa geçtiği düşünülmüştür. Ardından da durum komiteye intikal ettirilerek Türkeş ile temasın kesilmesine karar verilmiştir. Bu durum Türkeş'e Karaman tarafından: "*Alparslan, çok sıkıştık. Deşifre olabiliriz. Birkaç ay sonra buluşmak üzere dağıldık.*" şeklinde bildirilmiştir.²⁷⁸

Türkeş kendisi ile temasın kesilmesinin asıl nedenini anlaması uzun sürmemiştir. Türkeş, Sezai Okan'a giderek son zamanlarda grubun kendisinden uzak kalma sebebini sormuştur. Okan kendisinin istihbarat tarafından deşifre olduğunu düşündüklerini, bu sebeple temasın kesildiğini, bunun geçici bir durum olduğunu söylemiştir.²⁷⁹ Türkeş'in deşifre olduğu haberi Karaman tarafından Esin'e de bildirilmiştir. Esin bu durumu şöyle değerlendirmiştir: "*İhtilali daha ilk andan Halk Partisi'ne angaje ederek, bir Ordu-Halk Partisi işbirliği içerisinde diktatörlüğe dönüşmesinden korktuğum için, Türkeş'in bu şekilde hareketin dışına itilmesi beni endişelendirdi.*" Bunun üzerine derhâl harekete geçen Esin, önce durumu Baykal'a bildirmiş, sonra Türkeş ile konuşmuştur. Türkeş, Esin ile aynı endişeleri paylaştığını beyan etmiştir. Bunun akabinde Esin, Kabibay'a durumu bildirerek Türkeş'in geri alınmasını istemiştir.²⁸⁰ Türkeş'e bağlı olan genç subaylardan Baykal, M. Kaplan, Özdağ ve Er de Türkeş'in örgüte geri alınması için uzun süre baskı yapmışlardır.²⁸¹

Türkeş'in örgütten uzaklaştırılması durumu 27 Mayıs 1960'tan birkaç gün öncesine kadar devam etmiştir. Örgüt harekete geçmeye karar verdikten sonra birlikleri yoklamıştır. Ancak Hava Kuvvetlerinde Ataklı, Çelebi ve Tunçkanat'tan başkasına nüfuz edememiş olmaları sebebiyle bu iş için Türkeş'e başvurulmuştur. Zira Türkeş daha evvel Hava

²⁷⁸ Onuş. **a.g.e.**, 81-83; Türkeş İzmir'e görev için gittiğini, Cemal Paşa ile görüşmediğini ve gidiş gelişini uçakla yaptığını söylemiştir. Bu sebeple Gürsel ile görüşüp trenle Ankara'ya dönen subayın kendisi olmadığını belirtmiştir. (Turgut. **a.g.e.**, s.118).

²⁷⁹ Okan, S. (30 Mayıs 1989). "Bilinmeyen Yönleriyle 27 Mayıs". **Milliyet**, s.11.

²⁸⁰ Esin. **a.g.e.**, s.101.

²⁸¹ Özdağ. **a.g.e.**, 181.

Kuvvetlerinde görev yapan subay arasında hücreleri olduğunu söylemiştir. Bu durumdan yararlanmak adına tekrar Türkeş ile irtibat kurulmuştur.²⁸²

1.7. 27 Mayıs 1960

27 Mayıs nedir? 27 Mayıs'ın ardından basına baktığımızda 27 Mayıs ile ilgili birçok farklı tanımlamalar görebiliriz. Örnek verecek olursak; Özcan Ergüder “Zindandan Kurtuluş”, Yaşar Nabi “İkinci Kurtuluş Savaşı”, A. Hamdi Tanpınar “Kötülüğü Meydana Çıkaran Işık”, Tahsin Yücel “Kara Günlerin Ardı” olarak tanımlamıştır. Toker 27 Mayıs'ı: “27 Mayıs Hareketi meşruiyet yoluyla kurulmasına rağmen gayrimeşru bir fiilî idare haline düşmüş Menderes rejimine karşı meşru bir fiilî idarenin kurulması hareketidir.” olarak görmüştür.²⁸³

27 Mayıs 1960 hareketinin “darbe mi, ihtilal mi?” olduğu konusunda da birçok tartışma bulunmaktadır. Biz bu tartışmalara girmeden 27 Mayıs'ı yapan ve yaşayanlardan birkaç 27 Mayıs tanımı almayı uygun gördük. Özdağ'a göre 27 Mayıs şu manayı taşımaktadır: “İhtilal Türk ulusunu soyan, hürriyetlerini gasbeden bir avuç suçluya karşı değil, Türkiye'nin kaderine karşı yapılmıştır. Bu noktanın böyle bilinmesinde büyük fayda vardır...”²⁸⁴ Ancak yaşanan olaylar, geçen yıllar görüşleri değiştirmiş olacak ki Özdağ daha sonra 27 Mayıs ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır: “Hareketimiz ne darbe-i hükümet ne de ihtilaldi. Bizim için, 27 Mayıs, silahlı kuvvetlerin kurulu düzeni korumağa matuf bir asayiş hareketi idi. Bu operasyona ne ihtilal, ne inkılâp, ‘Millî Birlik Hareketi’ dedik. Silahlı kuvvetlerin mensubu olarak yasanın çizdiği ödevimizi yapmıştık.”²⁸⁵

Türkeş ise şu sözleri söylemiştir: “Biz bu harekete bir asayiş hareketi ve Ak Devrim dedik... 27 Mayıs bir ihtilal değildir, bir ihtilal olarak hazırlanmamıştır.”²⁸⁶ İhtilal örgütü mensuplarından Erkanlı 27 Mayıs'ı şöyle tarif etmiştir: “27 Mayıs bir ihtilal değildir, bir inkılapta değildir, bir hükümet darbesi hiç değildir. Bu klasik tariflerin hiçbirine sığmaz ve

²⁸² Küçük. a.g.e., s.79-80; Türkeş'in tecridi İpekçi-Coşar ikilisine göre 23 Mayıs'a kadar, Onuş'a göre ise 26 Mayıs'a kadar devam etmiştir. (İpekçi, Coşar. a.g.e., 125; Onuş. a.g.e., 83).

²⁸³ Büyük Kurtuluş: 27 Mayıs Devriminin Açıklaması. (1960). İstanbul: Varlık Yayınevi, 14-71.

²⁸⁴ Taylak, M. (1976). **27 Mayıs ve Türkeş**. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 167.

²⁸⁵ Türkeş, Baykal, Özdağ. a.g.e., 51.

²⁸⁶ Türkeş. **27 Mayıs...**, s.21; Bahar, İ. (Haz.). (2011). **Alparslan Türkeş ve Ülkücü Hareket: Turancılık 27 Mayıs ve Milliyetçilik**. (1. Baskı). İstanbul: Hareket Yayınları, 132.

hiçbirisini de dolduramaz. O halde nedir? 27 Mayıs Atatürkçülüğün yeni bir taşması ve boşalmasıdır...’’²⁸⁷

Aydemir, 27 Mayıs Darbesinin 27 Mayıs İhtilaline dönüştüğünü ileri sürmüştür. Ona göre darbeyi ihtilale dönüştüren gelişme onun hukuki bir senet üzerine oturtulmasını sağlayan İlim Heyeti olmuştur.²⁸⁸ Aydemir ihtilali şöyle açıklamıştır:

“İhtilal, ne iyidir, ne de fena. İhtilal toplum yapısında biriken çelişmelerin bir gün patlayışıdır. Bunun için iyi veya fena olduğuna göre değil, ama şartlar tamam olduğu için ihtilal olur. İşte şartların tamam oluşu ile, ihtilal arasında bu zaruret, bağıntı veya illiyettir ki, tarihi determinizm açısından, İhtilalin Mantığını teşkil eder. Bu bakımdan 27 Mayıs İhtilali, tamam olan bir ihtilaldi.”²⁸⁹

Celal Bayar’a göre 27 Mayıs ne bir hükümet darbesi ne de bir ihtilal olmuştur. Çünkü ne kimseye karşı yapılmış ne de kalıcı bir idare düşünülmüştür. Hiçbir parti ve zümreye karşı yapılmayan, kardeş kavgasını önlemek amacıyla girişilmiş bir harekettir. Halk tabanlı olmadığı için ihtilal değildir; bir zümreye karşı yapılmadığı için de bir darbe değildir. Bu yönleriyle: *“27 Mayıs fiili bir durumdur.”²⁹⁰*

Süleyman Kocabaş yıllar sonra 27 Mayıs 1960 Darbesi’ni değerlendirirken, plan ve programdan yoksun “bir gece baskını” ifadelerini kullanmıştır. Ayrıca Kocabaş, 27 Mayıs öncesinde ülkeyi sivil idareye bırakıp bırakmama yönünden bir görüş ayrılığının yaşandığını ve bu görüş ayrılığının darbe sonrasında yaşanan “bir hesaplaşma”ya sebep olduğunu vurgulamıştır. Ona göre darbenin bir plan program halinde gerçekleştirilmemesi ve bir doktrinden yoksun oluşu 13 Kasım 1960 Tasfiyesi ile MBK’nin bölünmesine sebep olmuştur.²⁹¹

1.7.1. 18 Mayıs Toplantısı ve Harekete Geçme Kararı

İhtilal örgütü çalışmalarına hız verirken diğer yandan hükümete bir ihbar dalgası başlamıştır. Bu ihbarlarla 13 Mayıs 1960’ta beş subay, 14 Mayıs’ta üç subay

²⁸⁷ Erkanlı, a.g.m., 3.

²⁸⁸ Aydemir. *İhtilalin Mantığı...*, 357.

²⁸⁹ Aydemir. *a.g.e.*, 25.

²⁹⁰ Bayar. *a.g.e.*, s.13-14.

²⁹¹ Kocabaş, S. (2014). *İhtilalin Kendi Çocuklarını Yiyişi: 13 Kasım 1960 Darbesi ve Alparslan Türkeş*. (1. Baskı). İstanbul: Nasip Ofset, 10-11.

tutuklanmıştır. Ancak bunları takiben bizzat Cumhurbaşkanı Bayar'a Muhafız Alay Komutanı Köksal ve Millî Savunma Bakanı Emir Subayı Çelikoğlu'nun bir darbe teşebbüsünde olduğu ihbar edilmiştir. Köksal, bu ihbarı Millî Emniyetteki arkadaşları vasıtasıyla öğrenmiş ve Bayar kendisini çağırdığı zaman ona göre savunma yapmıştır. Böylece Bayar'a ve hükûmete sadık olduğu hususunda Bayar'ı ikna etmiştir. Ancak atlatılan bu tehlikenin bir daha tekrarlanması durumunda işlerinin hiç de kolay olmayacağını bilen Köksal durumu arkadaşlarına bildirmiştir.²⁹²

Köksal'ın uyarısının ardından 18 Mayıs 1960 tarihinde Kabibay, Okan, Küçük, Acuner, Alatlı, Kuytak ve Yurdakuler'in katılımıyla bir toplantı düzenlenmiştir.²⁹³ Toplantıda harekete geçilmesi gerektiği görüşü ortaya atılmış ancak Acuner kuvvetlerin yeterli olmadığını ileri sürerek buna karşı çıkmıştır. Fakat Kabibay yeterli kuvvetin olduğunu, eğer bir gün kararlaştırılmazsa İstanbul'daki teşkilatı dağıtacağını söylemiştir. Bunun üzerine Acuner: *"Hiç olmazsa ortalığı karıştıracak bir hadise çıkmasını bekleyelim, o zaman harekete geçeriz."* demiştir. Fakat Kabibay tarihin derhâl kararlaştırılmasını istemiştir. Kabibay'ı Okan, Küçük ve Yurdakuler de desteklemiştir. Yapılan tartışmalar sonucu Acuner toplantıyı terk etmiş ve akabinde harekât günü kararlaştırılmıştır. Buna göre 20-26 Mayıs tarihleri arasında en uygun günde harekete geçilmesine ve harekâttan 24 saat önce İstanbul'a bildirilmesine karar verilmiştir. O günkü toplantıda ihtilal sonrası durum görüşülmüş ve köklü reformların yapılması için belirli bir süre iktidarda kalınması teklif edilmiştir. Ancak bu konuyla ilgili alınacak kararın harekât sonrasına bırakılması istenmiştir.²⁹⁴

1.7.2. 21 Mayıs Harp Okulu Yürüyüşü

28 Nisan 1960'ta başlayan öğrenci gösterileri etkisini Kara Harp Okulunda da göstermiştir. Bu tarihi takiben Harbiyeliler arasında gruplar oluşmuş ve bir yürüyüş tertip etmek istemişlerdir. Harbiyelilerin ilk girişimi 7/8 Mayıs akşamı gerçekleşmiştir. Okulda bir karışıklık olduğu haberini alan Ulay, derhâl okula intikal ederek öğrencileri

²⁹² İpekçi, Coşar. a.g.e., 126-128.

²⁹³ Genelkurmay Başkanlığı 23. odada düzenlenen bu toplantıya tecrit sebebiyle Türkçe katılmamış, haberdar edilmemiştir. (Özdağ, a.g.e., 172.)

²⁹⁴ Özdağ, a.g.e., 173-174; İpekçi, Coşar. a.g.e., 128-130.

dağıtmıştır.²⁹⁵ Ancak o gün geri çekilen subaylar 21 Mayıs'ta aynı sükûneti korumamış, Ulay'ın: “*Harbiyeli inerse terlikle pijama ile değil, silahı ile iner. Bekleyin, daha sırası değil.*” emrini çiğneyerek sokaklara inmiştir.²⁹⁶

20 Mayıs 1960'ta Türkiye'ye gelen Hindistan Başbakanı Nehru'yu karşılamak için düzenlenen korteje Harp Okulu da görevlendirilmiştir. Ulay, bu görevi Harp Okulu öğrencilerini yaşanan olaylar karşısında sakin tutamayacağı gerekçesiyle reddetmiştir. Fakat Başbakanlıktan gelen kesin talimat ile Harp Okulu öğrencileri de görevlendirilmiştir. Nehru'nun geçişinin akabinde Kızılay'da gösteriler başlamış ve akabinde polis müdahale etmiştir. Harp Okulu öğrencileri ise üniversiteli öğrencilerle birlik olmak istemişse de subaylar buna engel olmuştur. Yalnız o sırada üniversite öğrencileri “*Dağ Başını Duman Almış*” diye marş söylemeye başlayınca Harp Okulu öğrencileri de onlara katılmıştır. Ancak öğrencilerin marş söylemesinin dahi suç oluşturduğunu belirten Sıkıyönetim Komutanı Argüç, öğrencilerin Sıkıyönetim Karargâhına gönderilmelerini istemişse de Ulay buna engel olmuştur.²⁹⁷

21 Mayıs günü saat 14.00 civarı Harp Okulu Komutanı Ulay'ı, Genelkurmay Başkanı Erdelhun aramıştır. Erdelhun: “*Haberiniz var mı? Sizin okul şimdi Orduevi önünde toplanmış ve Çankaya'ya doğru yürüyüşe geçmişler. Bu emri kim verdi?*” demiştir. Ulay cevaben 400-500 kişinin çarşıda, 1000 kişinin okulda istirahatte olduğunu; yürüyüşle ilgili bir malumatı olmadığını bildirmiştir. Ulay ardından olay yerine giderek burada Harp Okulu öğrencileri ile birlikte okul subaylarının da olduğunu görmüştür. Ulay'ı gören öğrenciler derhâl onu omuzlarına alarak tezahürat yapmaya başlamıştır. Ulay bir yandan kalabalığın isteklerini dinlerken grup Meclis Başkanı Koraltan'ın evinin önüne gelmiştir. İşlerin çığırından çıktığını gören Ulay öğrencilerin yürüyüşü kesmesini istemiş ve kestikleri takdirde Koraltan'a giderek isteklerini iletceğini bildirmiştir. Bunun üzerine öğrenciler Koraltan'ın evinin önünden dağılmışlardır.²⁹⁸

²⁹⁵ Ulay. **a.g.e.**, 67.

²⁹⁶ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 134.

²⁹⁷ Ulay. **a.g.e.**, 73-74.

²⁹⁸ Ulay. **a.g.e.**, 76-79. Öğrencilerin istekleri tutuklanan subayların serbest bırakılmasıdır. Ulay bu meseleyi Koraltan'a bildireceğini söyleyip kalabalığı dağıtmıştır. Ulay, Koraltan'a mevzuu anlatmış ancak bu meseleyi Bayar ile görüşmesini istemiştir.

Subay ve öğrenci grubu akabinde orduevi yakınlarındaki Atatürk Anıtı önünde toplanmış ve İstiklal Marşı söylenmiştir. Burada General Burhanettin Uluç kendilerine katılmıştır. Bu defa Uluç'u omuzlar üstüne alan kalabalık Harp Okuluna doğru yürümüştür. Kalabalığın önünü General Yusuf Demirdağ komutasındaki askerî bir kıta kesmiş ve onları kamyonlara bindirip götürmek istemiştir. Ancak gerek Ulay'ın konuşmaları gerek Hâkim Yzb. Fikret Ekinci'nin konuşmaları ile Demirdağ ikna edilerek öğrencilerin tutuklanması engellenmiştir. Ardından öğrenciler okula girmiş ve olay son bulmuştur.²⁹⁹

Olayların ardından Genelkurmay Başkanı Erdelhun ve Millî Savunma Bakanı Menderes Harp Okuluna gelerek eyleme katılanların ismini istemiştir. Ancak Ulay yazılı tahkikat emrine göre işlemlerin yapılacağını bildirmiştir. Ulay Bakan Menderes'i olayın öğrencilerin değil subayların yürüyüşü olduğuna ikna etmiştir.³⁰⁰ Bu durumun yarattığı tedirginlik ile hem hükûmeti hem de örgütü harekete geçirmiştir. Hükûmet Başbakanlıkta toplanarak Harp Okulunun İzmir'e taşınmasını kararlaştırmıştır. Örgüt ise Ulay tarafından bilgilendirilerek bir an evvel harekete geçilmesi yönünde karar almıştır. 24 Mayıs'ta Başbakan Menderes'i 20 kadar general ziyaret etmiş ve hükûmete bağlılığını bildirmiştir. Bu durum generallerin dahi ordunun alt kademelerinden bir hareketin başladığından habersiz olduğunu göstermiştir. Olayların ciddiyetini kavramak istemeyen Menderes, kendisine tehlikeyi anlatmaya çalışan Mükerrerem Sarol'a Başbakanlık önünde dolaşan askerleri gösterip: "*Doktor, bu Mehmet mi bize silah çekecek? Bu Mehmet mi bize ateş edecek*" demiştir.³⁰¹ Menderes o günlerde iyimser bir hava içerisinde memlekette ihtilal ortamının olmadığını kendi grubuna defalarca söylemiştir. Oysaki grubu onun kadar iyimser olmamış, yeni bir politika ile bu durumdan kurtulmak gerektiğini öne sürmüştür. Harbiye yürüyüşünden endişe duyan DP Grubuna Menderes: "*Harbiye nümayişi zannedildiği kadar önemli değildir.*" diyerek durumun ciddiyetini göz ardı etmiştir. Menderes'in bu iyimserliği ihtilale kadar devam etmiştir.³⁰²

²⁹⁹ Ulay. **a.g.e.**, 79-81.

³⁰⁰ Ulay. **a.g.e.**, 80-81.

³⁰¹ Birand, Dündar, Çaplı. **a.g.e.**, 122-125; Koraltan'a göre hükûmeti Ulay'ın kendilerine yaptıkları açıklamalar yanıltmıştır. Zira Harp Okulunu Eğridir ve Menteş kamplarına gönderme hususundaki karardan da kendilerini Ulay vazgeçirmiştir. (Koraltan. **a.g.e.**, 203).

³⁰² Burçak, **a.g.e.**, 34-35.

1.7.3. Harekât Gününün Tespiti

23 Mayıs 1960'ta Tuğg. İrfan Baştuğ'un evinde örgüt bir araya gelmiştir. Toplantıda Madanoğlu ve örgütün bir süredir iletişimi kestiği Türkeş de hazır bulunmuştur. Toplantıda Ankara'daki kuvvetler tespit edilmiştir. Buna göre kuvvetler: Muhafız Alayı (pasif kalacak), Harp Okulu, 229. Alay 1. Taburu, Solmazer'e bağlı komando grupları, Akkoyunlu'ya bağlı Genelkurmay Hizmet ve Muhafaza Taburu, Baykal'a bağlı Personel Okulu Karargâh Birliği, Ersü'nün süvari alayından bazı birlikler, DüNDAR Taşer'in Tank Taburu, Muzaffer Karan'ın Zırhlı Birlikler Okulundan oluşmuştur. Ayrıca Ayaş ve Çubuk'tan gelecek piyade birliklerine de güvenilmiştir.³⁰³ Toplantıda Acuner-Kuytak ikilisi yine müdahale fikrine muhalefet edince Okan dayanamamış ve yerinden fırlayıp: *"Böyle yapacaksan şimdi git ve bir daha bizimle temas etme"* demiştir. Bu olay üzerine derhâl diğer üyeler araya girerek Okan'ı sakinleştirilmiştir. Ardından Madanoğlu harekâtı silsile ile yapmayı önermişse de bu öneri kabul edilmemiştir.³⁰⁴

Yapılan yoğun tartışmalar sonunda harekâtın 25/26 Mayıs 1960 gecesi yapılmasına karar verilmiştir. İstanbul Grubuna kararı bildirmek üzere de Yurdakuler görevlendirilmiştir. 24 Mayıs sabahı Yurdakuler'e sahte bir izin belgesi düzenlenerek son toplantı yapılmıştır. Burada ihtilalin ertelenmesi gibi bir husus olduğunda ise: *"Washington'daki DüNDAR Seyhan'ın oğlu ikmale kalmış... Alakadar olun."* parolası ile kendisine haber verilmesi kararlaştırılmıştır.³⁰⁵ 25 Mayıs sabahı İstanbul'a inen Yurdakuler burada Kabibay ile buluşmuş ve kendilerine bağlı birliklere *"Bu gece"* parolasını ulaştırmıştır. Yurdakuler tüm birliklere haberi ulaştırdıktan sonra 1. Ordu Karargâhına uğramıştır. Burada kendisini Mehmet Özgüneş karşılamış ve Ankara'dan telefon geldiğini söylemiştir. Bu telefonda kendisine iletilmesi istenen bir ileti bulunuyordu: *"DüNDAR'ın oğlu ikmale kalmış..."*³⁰⁶

Alınan erteleme kararının sebebi Menderes'in Atina'ya gitmesi beklenirken Eskişehir'e gitmesi olmuştur. Örgüt Atina'ya gitmeden önce Hariciye Köşkü'nde

³⁰³ Özdağ, a.g.e., 180-181: O günlerde ateşli bir CHP sempaticanı olan Taşer, Karaman vasıtasıyla örgüte dâhil olmuştur.

³⁰⁴ Onuş, a.g.e., 93.

³⁰⁵ İpekçi, Coşar, a.g.e., 139-141: Örgüt mensubu Seyhan'ın o günlerde gerçekten de Kuleli Askerî Lisesinde bir oğlu bulunmaktaydı. Bu sebeple bu şifreli ileti pek dikkat çekmeyecektir.

³⁰⁶ İpekçi, Coşar, a.g.e., 141-143.

Menderes'i tutuklamayı planlamıştır. Ancak yeni oluşan durum için Eskişehir'den güvenilir subayların bulunması mevzuu ortaya çıkmıştır. Ayrıca ihtilali yürütecek olan piyade birlikleri harekete geçmek için dört yıldızlı generalden yani bir orgeneralden yazılı emir istemişlerdir. Oluşan bu yeni durumun muhakeme edilmesi için harekât kararı ertelenmiştir. Fakat İstanbul'daki tüm birliklere haber verilmiştir. Kabibay ve Yurdakuler yeniden harekete geçip harekâtın ertelendiğini bildirmiştir. Ardından da uçakla geri dönecek olan Yurdakuler'e İstanbul'un ultiyatomu bildirilmiştir. Buna göre Ankara olsun ya da olmasın, en geç yarın, 26 Mayıs, öğlene kadar haber verilmediği takdirde İstanbul harekete geçecektir. Ankara Grubu mevcut şartları 26 Mayıs'ın ilk saatlerine kadar değerlendirmiş ve nihayetinde 26/27 Mayıs 1960 gecesi harekete geçmeye karar verilmiştir.³⁰⁷

Harekete geçme kararı verilmiş ancak piyade birliklerinin kendilerine karşı direnmemesi için Örfî İdare Kumandanlığı aracılığıyla onların Ankara dışına sevki kararlaştırılmıştır. Ankara Garnizon Kumandanı Tuğg. Muammer Ülgen ile Yurdakuler'in temasa geçmesi öngörülmüştür. Zira paşanın kendileri ile birlikte hareket edeceği düşünülmüştür. Piyade birliklerinin düzenleyeceği canlı hedeflerin ele geçirilmesi görevi ise Harp Okulu öğrencilerinden kurulacak komando birliklerine sevk edilmiştir.³⁰⁸ Ardından saat 12.27'de Yurdakuler tarafından İstanbul aranmıştır. Telefonun diğer ucunda Kabibay bulunmaktadır. Yurdakuler, Kabibay'a tarihî parolayı vermiştir: *“Emekli Sandığı'ndan istediğin 2740 lirayı aldım. 10 lirasını kestiler. 2730 lira kaldı. Eskişehir'deki havacı arkadaşın da parasını aldım ama bildiremiyorum. Onu da sen hallediver.”* Bu şu anlama gelmekteydi: 27 Mayıs gecesi saat 4'te yapılması gereken harekât saat 3'e alındı. Eskişehir'deki Menderes'i siz halledin.³⁰⁹

Harekât haberini alan Kabibay derhâl harekâtı Erkanlı'ya bildirmiş, ikili Havacı Mucip Ataklı ve Haydar Tunçkanat'ı bulmuştur. Ataklı'ya durum anlatılmış, Ataklı bu iş için Hava Kur. Yb. Agasi Şen'i, Agasi Şen de arkadaşı Yb. Hulusi Kaymaklı'yı önermiştir. Böylece ikili Eskişehir görevini üstlenmiş ve harekete geçmiştir. Ankara Grubundan Okan

³⁰⁷ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 143-145.

³⁰⁸ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 145-146; Yurdakuler Ülgen'e açılmaya gitmiş ancak açılmasına gerek kalmadan Ülgen'in Erdelhun hakkında “Şeytan diyor ki yap bir ihtilal, topla şu heriflerin hepsini, akılları başlarına gelsin” sözlerini işitmiştir. Bu tavrıyla müdahaleden taraf olacağını anlamıştır. (Özdağ. **a.g.e.**, 188-189).

³⁰⁹ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 146-147; Özdağ. **a.g.e.**, 188-189; Onuş. **a.g.e.**, 97; Tunçkanat, **a.g.e.**, 263. Ankara Grubunda havacı üye bulunmadığı için Menderes'in getirilmesi işi İstanbul'a devredilmiştir.

da: “*Yarın sabah saat dörtte yolcumuz var, biliyorsun...*” diyerek durumu Köksal’a bildirmiştir. Böylece tüm birlikler harekât için hazırlıklara girişmiştir.³¹⁰

1.7.4. TBMM Son Oturumu

TBMM, Tahkikat Komisyonu Yetki Kanunu kabulünden sonra 29 Nisan 1960’ta sıkıyönetim ilanı için bir araya gelmiştir. Bu toplantıda muhalefet milletvekillerinin birçoğu meclisten çıkarılma, ihtar gibi türlü cezalar almıştır. Bu tarihten 11 Mayıs’a kadar olan oturumlara muhalefet milletvekilleri katılmamıştır. 11 Mayıs’ta ise meclis 10 günlük tatil kararı almıştır.³¹¹ Tatilin ardından 23 ve 25 Mayıs’ta iki oturum yapılmıştır. 25 Mayıs 1960 tarihli oturumunda Devlet Bakanı Rıza Akçal meclisin 20 Haziran’a kadar tatil edilmesini önermiştir. Bu teklif karşısında Osman Bölükbaşı şu şekilde tepki vermiştir:

*“Muhterem arkadaşlar, iki gün evvel toplanan Büyük Millet Meclisinin yeniden bir ay tatile girmesi bir takrirle talebediliyor. Evvelâ, bu talepte bulunanlar iki günlük bir faaliyetten sonra, Büyük Millet Meclisinin yeniden tatile girmesini haklı gösterecek ne gibi mucip sebebe sahipseler onu bu kürsüden izah etmelidirler... Memleketin tahammülü ile oynuyorsunuz. İhtilâli siz hazırlıyorsunuz...”*³¹²

Oturumda yapılan oylama neticesinde ise meclis 226 kabul, 117 ret ile önerge kabul edilmiştir. Böylelikle 25 Mayıs 1960 Çarşamba günü saat 17.17’de meclis son oturumunu tamamlamıştır.³¹³ 25 Mayıs’ta DP Grup Toplantısı yapılmış burada 90 milletvekili yaşanan son olayları tartışmak üzere bir önerge vermiştir. Bu önerge sahipleri Tahkikat Komisyonunun kaldırılmasını, erken seçime gidilmesini ve ordudaki hareketliliğin araştırılmasını istemişlerdir.³¹⁴ Bu toplantıda Sıtkı Yırcalı ve Salim Burçak sert eleştiriler yapmışlardır. Ancak Menderes: “*Ben sizi bu çıkmazdan kurtaracağım.*” deyip grubu yatıştırmak istemiştir. Ardından Salim Burçak toplantıyı terk etmiştir. Menderes komisyonun görevini tamamladığını halka açıklayacağını söylemiş ancak bu defa Yırcalı muhalefet etmiştir. Yırcalı hükûmetin istifa ederek, halkın inanacağı yeni bir hükûmetin kurulmasını istemiştir.³¹⁵ Ancak Menderes bu teklifleri kulak ardı etmiş hatta müzakere

³¹⁰ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 147-148.

³¹¹ Tunçkanat. **a.g.e.**, 236-238.

³¹² *T.B.M.M Zabıt Ceridesi*. (25 Mayıs 1960). Devre: XI, Cilt: 13, İçtima: 3, 576.

³¹³ *T.B.M.M Zabıt Ceridesi*. (25 Mayıs 1960). 580.

³¹⁴ Birand, Dünder, Çaplı. **a.g.e.**, 125.

³¹⁵ Yıldız. **a.g.e.**, 171

açılmasına dahi izin vermemiştir. Son kez kürsüye gelen Menderes grubun tepkisini yatıştırıramamış ve: “*Bu gürültüyü parti Reisiniz sıfatıyla şayanı teessüf bulmaktayım.*” diyerek kürsüden inmiştir. Rıfki Salim Burçak, bu son grup toplantısını değerlendirirken Menderes’in sürekli iyimser tavır sergileyip muhalif görüşleri göz ardı ettiğini söylemiştir. Ayrıca Menderes’in parti grubuna karşı ilk defa bu kadar ağır bir dille hitap ettiğini belirtmiştir. Bu toplantıda Menderes ve grubu kırılgan şekilde ayrılmış ve yeni şartlar içinde neler yapılması gerektiğini düşünmeye başlamıştır.³¹⁶

Menderes son toplantının ardından Çankaya’ya Bayar’ın yanına gitmiştir. Burada Bayar tarafından sıkıyönetimin artırıldığı yarı-askerî bir rejim öngörülmüştür. Menderes Eskişehir’e gideceği için bu meseleyi dönüşüne bırakmıştır. Ancak il dışında olacağı için yetkilerini Genelkurmay Başkanı Erdelhun’a bırakarak Ankara’dan ayrılmıştır. Menderes 25 Mayıs 1960’ta uçağı ile Eskişehir Askeri Havaalanı’na inmiştir. Burada kafilesi otomobiller ile askerî üssü geçerken önlerine 40-50 kişilik bir subay topluluğu çıkmıştır. Bu topluluğun kendisini selamlayacağını sanan Menderes’in otomobili yavaşlamıştır. Ancak subaylar “geri-dön” komutu ile geri dönerek Menderes’i protesto etmiştir. Bu hareket Menderes için ihtilalin ayak sesleri olmuştur.³¹⁷

1.7.5. Harekât Planları

26 Mayıs 1960 akşamı saat 20.00’de ihtilalde görev alacak birlik komutanları İstanbul Üniversitesi bahçesinde bir araya gelmiştir. Komutanlar bahçenin ağaçlık ve karanlık bölgesine geçerek orada harekât planını hazırlamıştır. Bu toplantıda Kabibay, Ataklı, Tunçkanat, Gürsoytrak, Yıldız, Mehmet Özgüneş, İlyas Albayrak, Albülvahit Erdoğan, Abdurrahman Doruk, Şefik Soyuyüce, Şükran Özkaya, Muammer Şahin gibi isimler bulunmuştur. Toplantı sonrasında görev paylaşımı yapılmış ve Esin’in önerisiyle “*Vatan-Namus*” parolası kabul edilmiştir.³¹⁸

İstanbul’da harekâta katılacak birlikler, bunların durum ve vazifeleri şöyledir:

³¹⁶ Burçak. **a.g.e.**, 53-55.

³¹⁷ Birand, DüNDAR, Çaplı. **a.g.e.**, 126-127.

³¹⁸ Esin. **a.g.e.**, 105-106; İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 152-153.

1. Örfî İdare Karargâhı: Alb. Doruk, Bnb. Yıldız, Yb. Kabibay, Bnb. Özgüneş, Yzb. Esin tarafından İstanbul harekâtı yürütülecek ve Ankara ile irtibat kurulacaktır. Ayrıca canlı hedeflerin ele geçirilmesi için komando birlikleri gönderilecektir.
2. Birinci Asayiş Bölge Kumandanlığı: Bölge Kumandanı General Ali Keskiner harekâttan habersiz olduğu için Bnb. Soyuyüce karşı hareketi engellemek ile görevlendirilmiştir.
3. İkinci Asayiş Bölge Kumandanlığı: Bölge Kumandanı General Fazıl Çiloğlu harekâtı destekleyeceğini söylemiş ancak yine de temkinli davranılması istenmiştir.
4. Üniversite Asayiş Birlikleri Kumandanlığı: Alb. Erdoğan komutasındaki kumandanlığın vazifesi bölge emniyetini sağlamak ve zırhlı birliklerin köprüden geçişini temin etmektir.
5. Harp Akademileri: Harp Akademilerinde bulunan Özdağ, Kabibay Üçüncü Zırhlı Tugayla birlikte hareket edecek; Ataklı, Çelebi ve Münir Köseoğlu Sıkıyönetim Kumandanlığında görevlendirilmiştir.
6. Anadolu Yakası: İkinci Zırhlı Tugayda bulunan subaylar tarafından Ümraniye Verici İstasyonu, Haydarpaşa Garı gibi önemli yerlerin kontrolü sağlanacaktır.
7. Üçüncü Zırhlı Tugay: Erkanlı kumandasında Davutpaşa Kışlasından gelecek bu tugay Beyoğlu bölgesinden sorumludur. Vali, emniyet müdürü gibi üst makamları tevkif etmek bu tugayın sorumluluğuna verilmiştir.³¹⁹

Ankara'daki durum İstanbul'la benzer şekilde ilerlemiştir. Harp Okulunda saat 20.00'de toplanan subaylar burada Ankara şehir haritası üzerinde ele geçirilecek canlı ve cansız hedefleri belirlemiştir.³²⁰ Ardından subaylar saat 22.00'de yeniden toplanmak üzere dağılmıştır. Ancak tüm subayların gelmesi saat 23.00'ü bulmuştur. Bu saatten itibaren belirlenen hedefler için görev taksimi yapılmaya başlanmıştır. O akşam Harp Okulunda kurulan karargâhta general olarak Tümğ. Madanoğlu, Tuğg. Ulay, Tuğg. Gani Güvener³²¹

³¹⁹ Erkanlı. **Askeri Demokrasi...**, 46-50; İpekçi, Coşar. 152.

³²⁰ Cansız hedefler haberleşmeyi sağlayacak tüm iletişim merkezlerini kapsamıştır. Canlı hedefler ise hükümet erkânı ile ihtilale katılmayan generalleri kapsamaktadır. (Ulay. **a.g.e.**, 96-97).

³²¹ İstanbul'dan Ankara'ya görevli olarak gelen Gani Güvener konaklama için Harp Okulunda kalmak istemiştir. Ulay kendisine harekete geçeceklerini anlatmış ve böylece o da ihtilale katılmıştır. (Ulay. **a.g.e.**, 95-96).

bulunmuştur. Generallerden başka Türkeş, Acuner, Kuytak, Okan, Küçük, Karaman, K. Kaplan, Vehbi Ersü, Aksoyoğlu gibi birçok subay karargâhta toplanmıştır.³²² Madanoğlu: “İttihatçılar iktidara gelirken yemin ederlermiş. Bizde onlar gibi yemin edeceğiz.” diyerek önce yemin ettirmiş sonra plan hazırlanmaya başlanmıştır.³²³

Yaklaşık üç saat süren çalışma saat 02.30’da bitmiştir. Nihayetinde hazırlanan plan şöyledir:

1. Komutanlık Karargâhı: Tümğ. Cemal Madanoğlu, Kur. Alb. Ekrem Acuner, Kur. Yb. Memduh İnceoğlu, Kur. Yb. Suphi Karaman, Kur. Bnb. Kadri Kaplan ve Madanoğlu’nun emir subayı Yb. Recep’ten oluşmuştur.
2. Komutan Yardımcıları: Tuğg. Sıtkı Ulay ve Kur. Alb. Tefik Ercan Bakanlıklar bölgesini, Tuğg. İrfan Baştuğ ve Kur. Alb. Fikret Kuytak Ulus Cebeci bölgesini, Kur. Alb. Sami Küçük ve Kur. Alb. Sezai Okan Sefaretler bölgesini, Alb. Necati Kumruoğlu Jandarma bölgesini, Kur. Alb. Alparslan Türkeş ise Radyoevi Birliklerini idare etmek üzere görevlendirilmiştir.
3. Ulus Bölgesi: Radyoevi, Orduevi, Anadolu Ajansı, Merkez Komutanlığı, TBMM, Hipodrom Hazır kuvveti idare etmek üzere; Kur. Alb. Muzaffer Yurdakuler, Kur. Alb. Nusret Özçelik ve Yb. Hüsnü Temel komutasındaki Harp Okulu 2. Tabur ve 7. Tank Taburu tarafından kontrolü ele almak üzere görevlendirilmiştir.
4. Bakanlıklar Bölgesi: Başbakanlık, Bakanlıklar, Jandarma Genel Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Yenişehir Postanesi; Alb. Müçteba Özden, Yb. Saadettin, Yb. Hikmet Akıncı komutasındaki Harp Okulu 1. Tabur ve Tank Taburu tarafından kontrol altına almak üzere görevlendirilmiştir.
5. Sefaretler ve Bakanlıklar Bölgesi: Yb. Reşit Çölok ve Kur. Yb. Turgut Alpagut görevlendirilmiştir.
6. İnönü’yü Koruma Ekibi: Tuğg. Gani Güvener ve Yb. Salih Yakal görevlendirilmiştir.

³²² Küçük, Okan, Karan, Ersü ve Mithat Ceylan gibi subayların belirlenen saatten geç gelmesi biraz tedirginlik yaratmışsa da hepsinin gelmesi ile durum normale dönmüştür. (Turgut. **a.g.e.**, 137-138).

³²³ Bu yemin metninde: “Bu hareketi vatanımız ve milletimiz için yapıyoruz. Askeri hükümet kurmayacak ve seçimlere gideceğiz.” ibaresi yer almıştır. (Onuş. **a.g.e.**, 115-116).

7. İhtiyat Grubu: Kur. Alb. Mithat Ceylan, Yb. Tarık Güryay ve Yb. Yaşar Başaran komutasında Polatlı'dan gelecek Topçu Okulu subayları ve bir tabur görevlendirilmiştir.
8. Kurtuluş Meydanı Cebeci Bölgesi: Yzb. Rıfat Baykal komutasındaki Personel Okulu Hizmet Bölüğü görevlendirilmiştir.
9. Tandoğan Meydanı: Trafik Okuluna karşı bindirilmiş bir bölük görevlendirilmiştir.
10. Komutanlık Karargâh Koruması: Yb. Galip Doğan komutasında bir bölük görevlendirilmiştir.
11. Millî Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı Bölgesi: Bnb. Akkoyunlu ve birliği görevlendirilmiştir.³²⁴

Bunlardan başka Muzaffer Karan, Dünder Taşer, Rahmi Yeşil, Selahattin Alpaslan gibi bazı subaylar Zırhlı Birlikler Okulunu kontrol altına alıp, Harp Okulu ile irtibatı yürütme görevini üstlenmiştir. 28. Piyade Tümeni Mustafa Kaplan komutasında piyade taburlarını kontrol altına almak üzere görevlendirilmiştir. Muhafız Alayının direnmesi ihtimaline karşı Köksal'ın önceden hazırladığı planlar uygulanacaktı. Köksal, Bayar'ı tuzağa düşürmek ve alayı pasif tutmakla görevlendirilmiştir. Radyoda okunacak bildiriye hazırlama görevi Türkeş'e verilmiştir. Son olarak Ankara Grubu da parolasını belirlemiştir. Buna göre: "*Parola: İnkılap, İşaret: El Kaldırma*" olmuştur.³²⁵

1.7.6. Harekât Başlıyor: Bir Devrin Sonu

İstanbul'da tüm kuvvetler 27 Mayıs 1960 tarihinde saat 02.00'de hazır konuma gelmiştir. İstanbul'un planı gereğince saat 03.00'te bütün hedefler ele geçirilmiş olacaktı. Saat 02.15'te harekât Zırhlı Tugaydan başlamıştır. Tankların gece vaktinde şehir içerisinde dolaşması sıkıyönetim sebebiyle olağanüstü bir olay olarak addedilmemiştir. Böylelikle konvoy polis kontrol noktalarından sorunsuzca geçmiştir. Saat 03.00'te 1. Ordu Karargâhı, Merkez Kumandanlığı, Emniyet Müdürlüğü, Vilayet, Büyük Postane, Yeşilköy Havaalanı, Ümraniye Verici İstasyonu gibi tüm önemli noktalar ele geçirilmiştir. İstanbul'daki

³²⁴ Özdağ. **a.g.e.**, 193-194; Onuş. **a.g.e.**, 117-119.

³²⁵ Erkanlı. **a.g.e.**, 68-69; Parolayı bilmeyen subayların ikinci bir emre kadar hareketten men edilmesi kararlaştırılmıştır. (Coşar, İpekçi. **a.g.e.**, 154); Küçük'ün aktardığına göre radyoda okunacak bildiriye okuma görevi de "tok sesi" nedeniyle Türkeş'e verilmiştir. (Küçük. **a.g.e.**, 97).

ihtilalciler Kumkapı bölgesinde hazır bulunan polis kuvvetinin havaya sıktığı birkaç mermiden başka bir tepkiyle karşılaşmamıştır.³²⁶

İstanbul'da ele geçirilen son cansız hedef İstanbul Radyosu olmuştur. Jandarma Yzb. Ahmet Er ve yanına aldığı bir onbaşı hiçbir direnişle karşılaşmadan radyoevine girmiştir. Radyoevinde görevli bulunan binbaşığı yatağından kaldırıp: *“Binbaşım Türk Silahlı Kuvvetleri idareye el koymuştur. Siz de silahınızı kuşanın ve beni takip edin.”* diyerek radyoyu ele geçirmiştir. Ardından radyoevinin çalıştırılması için teknik subaylara gerekli talimatı vererek Zeytinburnu'ndaki birliğine dönmüştür.³²⁷ Subaylar akabinde İstanbul Sıkıyönetim ve 1. Ordu Kumandanı Org. Fahri Özdilek'i ihtilale katılması için ikna etmek üzere evine gitmiştir. Burada Ordu Kurmay Başkanı Hıfzı Paşa ve General Tulga da hazır bulunmuştur. Daha birkaç dakika evvel ihtilale katılan bu iki general Özdilek'in de ihtilale katılması için çaba harcamıştır. İstanbul radyosundan ilk bildiri okunduktan sonra Fahri Özdilek de ihtilale katılmıştır. Böylece İstanbul harekâtı tamamlanmıştır.³²⁸

Ankara'daki harekâtın başarıya ulaşabilmesi için dört önemli noktaya komando harekâtı yapılması planlanmıştır. Bunlardan ilki Merkez Kumandanlığına Yurdakuler tarafından Merkez Kumandanı Tuğg. Muammer Ülgen üzerine gerçekleştirilmiştir. Ülgen Paşa ihtilalin başladığını öğrenince büyük sevinçle harekâta katılmıştır. Diğer harekât Karaman tarafından Sıkıyönetim Karargâhını ele geçirmek üzere yapılmıştır. Sıkıyönetim Karargâhı da 03.35'te sorunsuz bir şekilde ele geçirilmiştir. Ardından ihtilal karargâhı Sıkıyönetim Karargâhına taşınmıştır.³²⁹ Yapılan diğer iki harekâttan birisi Harp Okulu Spor Öğretmeni Yb. İbrahim Tüter tarafından Zırhlı Birlikler Eğitim Merkez Komutanı Yusuf Demirdağ üzerine diğeri ise Yzb. Solmazer tarafından Kara Kuvvetleri Komutan Vekili Org. Suat Kuyaş ve Ankara Sıkıyönetim Komutanı Korg. Namık Argüç üzerine yapılmıştır. Bu harekâtlar da sorunsuz halledilmiş canlı hedefler bir bir ele geçirilip Harp

³²⁶ Erkanlı. **a.g.e.**, 51-54.

³²⁷ Er. **a.g.e.**, 33-35; Erkanlı'nın aktardığına göre Radyoevinin işgal görevi Bnb. Kenan Ersoy, Yzb. İlyas Albayrak ve Yzb. Hüseyin Güven'den oluşan bir subay grubuna aitken Yzb. Ahmet Er inisiyatif olarak ani bir baskınla burayı ele geçirmiştir. (Erkanlı. **a.g.e.**, 54-55).

³²⁸ Erkanlı. **a.g.e.**, 56-59. General Refik Tulga ihtilale katılmasının mükâfatı olarak 27 Mayıs sabahı İstanbul Askerî valisi olmuştur. Org. Özdilek ise Gürsel gelmediği takdirde Millî Birlik Komitesi'nin başına geçirilmesi düşünülmüştür. Hatta İstanbul'dan yayınlanan ilk tebliğlerde bu sebeple onun ismi bulunmaktadır.

³²⁹ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 159,160; Onuş. **a.g.e.**, 129-131.

Okuluna götürülmüştür.³³⁰ Hedeflerin ele geçirilmesi sırasında Ankara'nın bazı yerlerinde çatışmalar yaşanmıştır. Bu çatışmalar sırasında Tğm. Ali İhsan Kalmaz şehit düşmüştür. Ayrıca dur emrini duymayan araç içindeki bir genç de şehit olmuştur.³³¹

İstanbul'da harekât tamamlanmış ancak Ankara Radyosu'ndan beklenen ses aradan bir saat geçmesine rağmen gelmemiştir. Ayrıca Eskişehir'deki durumun da ne olduğu merak ediliyordu. İşler ters gittiği takdirde bir iç savaş çıkabileceği ihtimali düşünülüyor ve sonunda çare bulunuyordu. Erkanlı var olan belirsizliği çözmek adına İstanbul Radyosu'ndan bildiri okuma fikrini ortaya atmıştır. Böylece Ankara, İzmir ve Eskişehir'e de haber verilmiş olacaktır. Bildiriyi Erkanlı kaleme almış ve Bnb. Kenan Ersoy 04.36'da radyodan okumuştur.³³² İhtilalin ilk bildirisi şöyledir:

“Dikkat, Dikkat!

Burası İstanbul Radyosu:

Büyük Türk Milleti,

Silahlı Kuvvetlerimiz; İstanbul, Ankara, Eskişehir ve diğer büyük merkezlerde 27 Mayıs saat 03.00'ten itibaren idareyi ele almıştır.

Bütün vatandaşlarımızın ve emniyet kuvvetlerimizin Silahlı Kuvvetlerle yakın işbirliği sayesinde bu hareket, hiçbir can kaybı olmadan başarılmıştır.

İstanbul'da ikinci bir tebliğe kadar, Silahlı Kuvvetler Mensupları hariç sokağa çıkma yasağı konmuştur.

Vatandaşlarımızın Silahlı Kuvvetlerin vazifelerini kolaylaştırmalarını ve milletçe ümit edilen demokratik rejimin en kısa zamanda tesisine yardımcı olmalarını rica ederiz.

³³⁰ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 161-162; Yb. Tüter harekâtını 11 kişi ile düzenlemiştir. Bu 11 kişi Harp Okulunun futbol takımındadır. Tüter aralarında iyi anlaşmışları için bu 11 teğmeni yanına almış ve başarılı olmuştur. (Onuş. **a.g.e.**, 132).

³³¹ Ulay. **a.g.e.**, 104-105; PTT Genel Müdürlüğü binasının teslim alınması sırasında sulh ile nöbetçilerden silahını almak isteyen Tğm. Kalmaz nöbetçinin ateşi ile şehit olmuştur. Harekât öncesi kaleme aldığı günlüğüne yazdığı son sözü “Bugün için doğdum, severek gidiyorum.” olmuştur. (Elevli, A. (1960). **Hürriyet İçin: 27 Mayıs 1960 Devrimi**. Ankara: Yeni Desen Matbaası, 168-171).

³³² Erkanlı. **a.g.e.**, 59-63; İstanbul'da tüm işler tamamlandığı hâlde Ankara'dan ses çıkmamasının sebebi İstanbul'un verilen parolayı yanlış anlaması olmuştur. Ankara saat 3'te başlatıp 4'te bitirilmesini istemiş, İstanbul ise saat 3'te bitecek şekilde plan yapmıştır. Bu durumda İstanbul saat 3'te harekâtı tamamladığında daha Ankara birlikleri yeni harekete geçiyordu. (İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 157).

İstanbul Bildirisi okunurken Çankaya’da Bayar direniş hâlinedir. Köksal Muhafız Alay komutanı olarak önceden hazırladığı “A,B,C,D” planlarından C planının uygulanmasını öngörmüştür. Plan gereğince ilk olarak Kavaklıdere Dörtüol Kavşağı ve Köşk arazisinin muhafız alayından önce işgal kuvvetleri tarafından işgal edildiği havası yaratılmalı ve Köşk’e ultimatoma verilerek Bayar zor durumda bırakılmalıdır. Ayrıca Köşk üzerinden alçak uçuş yaparak durumun ciddiyeti hissettirilmelidir. Bu planın uygulanacağını daha 26 Mayıs akşamı Okan ve Küçük’e bildirmiş ve hareket tarzlarını ona göre belirlemelerini istemiştir. Plan gereğince 27 Mayıs gecesi saat 3’te Köksal’ın odasındaki telefon çalmış ve İhtilal Karargâhından Bayar’a iletmek üzere bir ultimatoma verilmiştir.³³⁴

Köksal, ultimatoma aldıktan sonra derhâl Köşk’e çıkmış ve durumu tüm açıklığı ile Bayar’a anlatmıştır. Buna göre 45 dakika içerisinde teslim olmadıkları takdirde Köşk’e ateş açılacaktır. Diğer yandan Ankara’yla temas sağlayan Başyaver Mustafa Tayyar hükümet üyelerinin tutuklandığını Bayar’a bildirmiş ve Bayar psikolojik olarak bir çöküntü içerisine girmiştir. Ancak yine de ultimatoma kabul etmemiş, teslim olmamıştır.³³⁵ Köşk’teki direnci öğrenen karargâh derhâl desteğe gidilmesini istemiştir. Alb. Mehmet Emin Aytekin, Alb. Sami Küçük ve yanına aldıkları birkaç Harbiyeli Köşk’e hareket etmiştir. Muhafız Alay Birlikleri Aytekin ve Küçük’ün olduğu yöne doğru mevzilenmiştir. Bu durumda Küçük derhâl ileri atılmış ve kan akması için teslim olmalarını istemiştir. Bunun akabinde alayı dıştan koruyan birlik ihtilalcilere katılmıştır. Biraz sonra Köksal da sanki esir alınmışçasına Aytekin’e teslim olmuştur. Böylece Köşk’ün direnci kırılmaya çalışılmıştır.³³⁶

Köşk, bir yandan Alb. Küçük’ün Muhafız Alayına bir tank üzerinden girmesi diğer yandan Yb. Cahit Aksoy’a bağlı birliklerin Köşk Birliklerini teslim alması ile kontrol altına alınmıştır. İhtilalcileri Tank Bnb. Muzaffer Karan’ın bir tank ile Köşk

³³³ Başbakanlık. **a.g.e.**, 68; Erkanlı. **a.g.e.**, 62-63; Özdağ. **a.g.e.**, 199.

³³⁴ Mumcu. **a.g.e.**, 74-78.

³³⁵ Mumcu. **a.g.e.**, 80-81.

³³⁶ Aytekin, M. E. (1967). **İhtilâl Çıkmazı**. İstanbul: Dünya Matbaası, 39-41; İlk harekât sırasında Alb. Küçük dakikada 1700 mermi atan uçaksavar taretleri kendi saflarına geçirmeyi başarmıştır. Eğer bu taretler kendilerine ateş etmeye başlasa harekâtın başarısız olma ihtimali çok yüksektir. (Küçük. **a.g.e.**, 99).

merdivenlerine dayanması da desteklemiştir. Bu sırada Köşk'e gelen Tuğg. Burhanettin Uluç içeri girmiş ve Bayar'ı ikna etmeye çalışmıştır. Ardından Küçük de içeriye girmiş ve biraz sonra ikili Bayar'ın iki kolundan tutarak zorla merdivenlerden aşağı indirmiştir. Bayar, Muhafız Alay Komutanı Köksal'ın arabasına bindirilerek Harp Okuluna götürülmüştür. Böylece 27 Mayıs'ın en kritik operasyonu 05.30'da tamamlanmıştır.³³⁷

Köşk'te harekât devam ederken Ankara Radyosu yayına hazırlanmış ve saat 05.25'te Alb. Alparslan Türkeş tarafından şu bildiri okunmuştur:

Dikkat... Dikkat Muhterem Vatandaşlar,

Radyolarınızın başına geçiniz. Güvendiğiniz Silahlı Kuvvetlerinizin sesi bir dakika sonra sizlere hitap edecektir.

Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadiyle Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini eline almıştır.

Bu harekete Silahlı Kuvvetlerimiz, partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır. Girişilmiş olan bu teşebbüs hiçbir şahsa veya zümreye karşı değildir. İdaremi hiç kimse hakkında şahsiyete mütaallik tecavüzkar bir fiile teşebbüs etmeyeceği gibi edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup olursa olsun her vatandaş, kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir. Bütün vatandaşların, partilerin üstünde, aynı milletin aynı soydan gelmiş evlâtları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmeden birbirlerine karşı hürmetle anlayışla muamele etmeleri, ıstıraplarımızın dinmesi ve millî varlığımızın selâmeti için zaruri görülmektedir. Kabineye mensup şahsiyetlerin Türk Silahlı Kuvvetlerine sığınmalarını rica ediyoruz. Şahsi emniyetleri kanun teminatı altındadır.

Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz Birleşmiş Milletler Anayasasına ve insan hakları prensiplerine tamamiyle riayettir. Büyük Atatürk'ün 'Yurtta sulh, cihanda sulh!' prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadıkız. NATO'ya inanıyoruz ve bağlıyız. CENTO'ya da bağlıyız.

³³⁷ AYTEKİN, a.g.e., 41-43; KÜÇÜK, a.g.e., 100-101; BAYAR, Uluç kendisini ikna etmeye çalıştığı sırada silahını önce çıkarıp karşısındakilere doğrultmuş, ardından kendi şakağına dayamıştır. Ancak Bayar tetiğe basmadan üzerine atlayıp teslim olmuşlardır. (BİRAND, DÜNDAR, ÇAPLI, a.g.e., 139-141).

Tekrar ediyoruz; düşüncelerimiz, yurtta sulh, cihanda sulhtur. Türkiye dahilinde bütün garnizonlardaki Garnizon Komutanları o yerin mülki ve askerî idaresine el koyacaklar ve vatandaşların her hususta emniyetini sağlayacaklardır."³³⁸

İhtilal bildirisinde yer alan NATO ve CENTO ile ilgili hükümler hem Batılı müttefiklere aynı siyasal çizginin devam ettirileceği mesajını vermek hem de olası bir dış müdahaleyi engellemek amacı taşımıştır. Radyodan Türkeş'in sesinin duyulması ise daha harekâtın ilk anlarından itibaren isminin kulaklara kazınmasının ve sonrasında oluşacak olan "*İhtilalin güçlü albayı*" imajının temelini atmıştır.³³⁹

Harekâtın son canlı hedefi Menderes Eskişehir'de bulunuyordu. İhtilalciler onu teslim almak ve Eskişehir'de bir yapılanma kurmak üzere Yb. Agasi Şen ve Yb. Hulusi Kaymaklı'yı 26 Mayıs 1960'ta Eskişehir'e yollamıştır. Burada Alb. Muhsin Batur ile temas kurulmuş, Batur derhâl kabul etmiştir. Batur'u General Süleyman Tulgan, Alb. Mustafa Azaklı, Alb. Nadir takip etmiştir.³⁴⁰ Eskişehir'deki birlikler İstanbul Radyosundan okunan bildiri ile harekete geçmiştir. Menderes'in bulunduğu uçak fabrikasını kuşatan birlikler kendisini orada bulamamıştır. Daha sonra yer tespiti için F-86 tayyareleri havalanmış ve Menderes'in Kütahya'ya ilerlediği bilgisini ulaştırmıştır. Bu bilgi üzerine Alb. Batur önce Kütahya Hava Er Eğitim Tugayını arayıp Menderes ve yanındakileri emniyet altına almalarını istemiştir. Ardından Bnb. M. Ali Biltan idaresindeki C-47 uçağı ile Kütahya'ya doğru havalanmıştır.³⁴¹

Batur ve ekibi Kütahya'ya indiklerinde kendilerini Tugay Komutanı Alb. Süleyman Demet ve Vilayet Jandarma Komutanı Hamdi Alkan karşılamıştır. Batur, Menderes'in misafir edildiği Tugay komutanının odasına gitmiştir. Menderes kendisine vaziyetin ne olduğunu sormuştur. Batur: "*Silahlı Kuvvetler, memleket idaresini ele aldı, benim vazifem sizi Eskişehir'e götürmektir.*" demiştir. Menderes: "*Yani beni tevkif mi ediyorsunuz?*" diye sormuş, Batur: "*Sizi emniyet altına alarak Eskişehir'e götüreceğim.*" demiştir. Menderes ardından: "*Suçum nedir?*" diye sormuş Batur da: "*Ben size suç izafe etmekle vazifeli değilim*" cevabını vermiştir. Ardından Menderes ve beraberinde bulunan Hasan Polatkan,

³³⁸ Başbakanlık. **a.g.e.**, 50; Özdağ. **a.g.e.**, 201-202.

³³⁹ Özdağ. **a.g.e.**, 202-203.

³⁴⁰ Batur, M. (1985). **Anılar ve Görüşler: Üç Dönemin Perde Arkası**. (3. Baskı). İstanbul: Milliyet Yayınları, 79-81.

³⁴¹ Batur. **a.g.e.**, 82-83: Batur hareket ederken yanına Alb. Şekip Saybaşı, Bnb. Necati Gültekin, Bnb. Cihat Üstündağ, Ütgm. Erhan Suar ve Tgm. Aytekin Bilgi'den oluşan gönüllü subayları almıştır.

Tahsin Yazıcı ve Zihni Üner üstleri arandıktan sonra uçağa bindirilmiştir. Yolculuk boyunca Menderes devamlı sigara içmiş ve psikolojik olarak çöküntü içerisine girmiştir. Uçak Eskişehir’de durmuş ardından Ankara’ya hareket etmek üzere yeniden havalanmıştır.³⁴² Uçak Ankara semalarına yaklaştığında bir başka uçakla irtibat kurmuştur. İrtibat kurulan uçak İzmir’den gelen Org. Cemal Gürsel’i Ankara’ya getiriyordu. Kaderin cilvesi olarak, bir yanda sabık Başbakan Menderes diğer yanda onu deviren hareketin lideri Gürsel havada karşılaşmışlardır. Artık yolun sonu görülmüş, on yıllık DP iktidarı dört saatte devrilmiştir.³⁴³

³⁴² Batur. **a.g.e.**, 84-85.

³⁴³ Birand, Dündar, Çaplı. **a.g.e.**, 142-143.

2. BÖLÜM

MİLLÎ BİRLİK KOMİTESİNİN 27 MAYIS-13 KASIM 1960 TARİHLERİ ARASINDAKİ FAALİYETLERİ

2.1. Harekâtın Ardından İlk Gelişmeler

27 Mayıs Harekâtının tüm yurttan onaylanması için tüm ordu komutanlıklarının katılması gerekmekteydi. 1. Ordu Komutanı Özdilek katılmış, 2. Ordu Komutanı Kuyuş tutuklanmış, 3. Ordu Komutanı Gümüşpala ile temas sağlanmamıştır. Madanoğlu bu durumun halledilmesi için temas sağlamıştır. Yapılan görüşmeler sonucunda Gümüşpala ihtilale katılmayı kabul etmiştir.³⁴⁴ Ankara’da ilk bildirinin okunmasından itibaren, her okunuştaki yapılan düzeltmeler ile tekrar tekrar okunmaya devam edilmiştir. Eskişehir’den getirilen Polatkan, Menderes, Yazıcı ve Üner bildiriye dikkatlice dinlemiş ve harekâtın tarafsız oluşuna sevinmiştir. Bildirinin tekrar okunuşu ile Kore Türk Tugayı Komutanı Tahsin Yazıcı bildiriye okuyan Türkeş’i tanımış ve şu sözleri söylemiştir:

“...Bu Albay Alpaslan Türkeş’in sesi olacak. Eğer aldanmamışsam biraz evvel söylediğim sözlere yeni delil buldum demektir. Çünkü bu Albay Halk Partisi devrinde birçok badireler atlattı. Onların lehine hareket etmesine imkân yoktur. Anlaşıyor ki, bu hakemlik işidir.”³⁴⁵

Harekâtın başarıya ulaşmasıyla birlikte ülkede bazı insanlar hüznün ve gözyaşına boğulurken bazıları bir bayram havası içerisine girmiştir. 27 Mayıs 1960 sabahının erken saatlerinden itibaren evlerin balkonlarına bayraklar asılmaya başlamış, sokağa çıkma yasağı olmasına rağmen halk sokaklara dökülmüştür. Sokağa çıkma yasağının bitmesinin ardından halk tankların üzerine çıkmaya, askerleri omuzunda taşımaya başlamıştır. Subaylar bu durumdan memnun olmuşsa da ertesi gün “tezahürat artık durmalı” diye anons yapmak

³⁴⁴ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 184; Aytekin, Gümüşpala ile temasın Genelkurmay II. Başkanı Sunay vasıtasıyla sağlandığını ve onun ihtilale iktidarı ettiğini iddia etmektedir. Hatta Aytekin ihtilal sabahı Sunay’ın ihtilal liderliğini üstlendiğini yazmıştır. Ancak bu iddiayı destekleyecek bir kanıt bulunamamıştır. (Aytekin. **a.g.e.**, 45-48); Türkeş ise Gümüşpala’nın, Gürsel Ankara’ya geldikten sonra kendisiyle telefon görüşmesi yapıp, Gürsel’in harekâtın başında olduğundan emin olduktan sonra iltihak ettiğini aktarmıştır. (Turgut. **a.g.e.**, 146).

³⁴⁵ Direnoğlu, Ş. (t.y.). **Alparslan Türkeş**. (5. Baskı). Ankara: Ata Yayınevi, 53.

zorunda kalmışlardır.³⁴⁶ Bu görüntü 27 Mayıs'tan yaklaşık bir ay önce Ali Fuad Başgil'in hükûmeti kalabalıklara aldanmamaları hususundaki uyarısının haklılığını ortaya koymuştur.

İhtilal Karargâhı harekâtın başarıya ulaşması ile birlikte subaylarla dolmuş ve çalışamaz hâle gelmiştir. Bu durum üzerine karargâhın Genelkurmay Başkanlığına nakledilmesi uygun görülmüştür. Böylece Sıkıyönetim Karargâhı Ankara Kumandanlığı olarak Madanoğlu'na bırakılmış ve saat 11 gibi İhtilal Karargâhı Genelkurmay Askerî Şura Salonu'na taşınmıştır.³⁴⁷

2.1.1. Gürsel'in Ankara'ya Gelişi

Kur. Bnb. Avni Eevli, Kur. Bnb. Necati Irmak ve Kur. Yzb. Muzaffer Özdağ tarafından bir C-47 uçağı ile getirilen Gürsel, Ankara Güvercinlik Hava Üssü'ne inmiştir. Ardından 11.30'da Türkeş'in refakatinde Gürsel Genelkurmay Şura Salonu'na gitmiştir.³⁴⁸ Gürsel burada daha evvel tanıdığı üç subay haricindeki subaylarla tanışmış, ardından Türk milletine ilk hitabını yapmıştır. Gürsel salona geldikten sonra: *“Yassıada'yı boşaltalım. Nezaret altına alınıp yargılanacaklar oraya götürülsün.”* şeklindeki ilk emrini de burada vermiştir.³⁴⁹ Ardından Gürsel tarafından yazılan acele bir atama emriyle Türkeş, Basın Yayın Genel Müdürlüğüne getirilmiştir. Bu görev gereğince Türkeş yerli-yabancı basın mensupları ile görüşmüştür.³⁵⁰ Türkeş saat 15.00'te ihtilalin amacını, tarafsızlığını, ihtilal lideri Gürsel'in biyografisine ait bilgileri paylaşmıştır. Gazeteciler tarafından sorulan: *“Memlekette demokrasiyi nasıl ve ne zaman kuracaksınız?”* sorusuna Türkeş: *“En kısa zamanda âdil ve serbest seçimlere giderek... Memlekette kurulan demokrasinin devam etmesi gayesindeyiz...”* demiştir. Ardından seçimler için: *“Demokrat Parti de dâhil mi?”* sorusuna da: *“Şüphesiz...”* diyerek ihtilalin tarafsızlığını koruyacağı izlenimini sürdürmüştür.³⁵¹

³⁴⁶ Birand, Dündar, Çaplı. **a.g.e.**, 159.

³⁴⁷ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 186-187.

³⁴⁸ Turgut. **a.g.e.**, 144-145; Türkeş'in refakatinde Genelkurmay'a getirilen Gürsel'in gelişi en çok Org. Sunay'ı sevindirmiş olacak ki “Aslanım, aslanım” diyerek kendisine sarılmıştır. (Özdağ. **a.g.e.**, 235).

³⁴⁹ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 187; Gürsel bu emri daha uçaktan inmeden evvel kafasında tasarlamış ve iner inmez tatbik edilmesini istemiştir. (Hekimoğlu, M. (1975). **27 Mayıs'ın Romanı**. İstanbul: Çağdaş Yayınları, 138).

³⁵⁰ Turgut. **a.g.e.**, 157

³⁵¹ Taylak. **a.g.e.**, 28-32; Turgut. **a.g.e.**, 148: Böylece Türkeş radyo bildirisinden sonra, basın toplantısı düzenleyerek halkın ve basının dikkatini çeken ilk komite üyesi olmuştur.

Türkeş'in basın toplantısından sonra, Başbakanlıkta Gürsel'in yaptığı konuşma kayda alınarak saat 16.00'dan itibaren radyoda yayınlanmıştır. Gürsel konuşmasında özetle; son bir ayda meydana gelen hadiselerin ülkeyi bir kardeş kavgasına sürüklediğini, bu gidişe bir son vermek için idareye el koyduklarını ancak bu durumun geçici olduğunu ve en kısa zamanda seçimlere gidileceğini söylemiştir.³⁵² Genelkurmay Şura Salonu'nda gün boyu devam eden görüşmeler Gürsel'in: "*Çocuklar, artık ben geldim. Buradayım. Size gerek kalmadı, hepiniz karargâhlarınıza, şubelerinize dönün, gidin!*" emri ile gergin bir hâl almıştır. Okan masaya yumruğunu vurmuş ve bağırmağa başlamıştır. Bu tepkiyi şüphesiz hiç beklemeyen Gürsel: "*Çocuklar hani yorulduunuz. Ben buradayım, merak etmeyin. Sizin hakkınızı, hukukunuzu korurum, demek istedim.*" şeklinde durumu toparlamak istemişse de başarılı olamamıştır.³⁵³ Gürsel'in böyle bir çıkışta bulunmasının sebebi bir an evvel iktidarı sivillere devredip gitmek istemesi olmuştur. Madanoğlu da onun gibi düşünmüş ve bu yönde bazı girişimlerde bulunmuştur. Fakat ihtilal örgütünün tamamı elbette bu iki yüksek rütbeli subay gibi düşünmemiştir. Gürsel komiteden yalnız üç kişiyle temas kurması sebebiyle, Madanoğlu ise komiteye son zamanlarda katılması sebebiyle komitede yaşanan müdahale sonrası oluşacak statü ile ilgili tartışmalardan habersiz kalmışlardır. Komitede Türkeş'in başını çektiği bir grup müdahaleyi yalnız siyasal amaçlara dayandırmamış, sosyal ve ekonomik amaçları da göz önünde bulundurmıştır. Bu grup, ülkenin geri kalmışlık düzeyini sona erdirmek için siyasi kaygılardan arınmış askerî bir hükûmetin bir seçim devresi kadar iktidarda kalmasını amaçlamıştır. Ancak bu fikirlerden habersiz olan Madanoğlu daha ihtilal başarılır başarılmaz İstanbul Üniversitesi'nden profesörleri çağırılmış ve onların bir Anayasa ve Seçim Kanunu yapmasının ardından iktidarı terk etmeyi düşünmüştür. Yalnız bu kararı alırken hiç kimseye danışma lüzumu görmemiştir.³⁵⁴

2.1.2. İlim Heyetinin Daveti

27 Mayıs 1960 sabahı Şefik Soyuyüce, Madanoğlu'nun kendisine bildirdiği listede yer alan akademisyenleri alıp Ankara'ya getirmekle görevlendirilmiştir. Bu doğrultuda Ord. Prof. Sıddık Sami Onar, Ord. Prof. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Ord. Prof. Muammer Raşit Sevig,

³⁵² Özdağ. **a.g.e.**, 245-246; Başbakanlık. **a.g.e.**, 50-51.

³⁵³ Turgut. **a.g.e.**, 149; Tunçkanat. **a.g.e.**, 272.

³⁵⁴ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 193-195; Türkeş'in lideri olarak görülen bu grubun ihtilal öncesinde tespit ettikleri harekât tarzı Erkanlı tarafından kaleme alınmıştır. Temelinde bir inkılap meclisinin olduğu bu plan dâhilinde askerî bir idare kurulup siyasal, sosyal, ekonomik ve askerî reformların yapılması öngörülmüştür. Planın tamamı için Bkz: Erkanlı. **Anılar, Sorunlar...** 14-16.

Prof. Dr. Ragıp Sarıca, Prof. Dr. Naci Şensoy, Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya ve Doç. Dr. İsmet Giritli İstanbul'dan Ankara'ya getirilmiştir. Bu ekibe Ankara'da Ord. Prof. Vasfi Raşit Sevig de katılmıştır. Bu ekip Genelkurmay Şura Salonu'na gelerek ilk toplantısını burada yapmıştır.³⁵⁵

İlim Heyeti adı verilen akademisyenlerin Genelkurmay'a gelişi ile birlikte Madanoğlu: *“Siz profesörler heyeti, Yargıtay, Danıştay, Askeri Şura, hepinizi Millet Meclisine toplayalım. Kurucu Meclisiniz diyelim. İçeriye sokalım. Müddet yarın 12.00'ye kadar. Saat 12.00'ye kadar hükûmetinizi ilan edin Kurucu Meclis olarak. Ben askeri çekeyim.”* demiştir. Ancak heyet başkanı Onar bunu kabul etmemiştir. Onar: *“Yasama yetkisiyle donatılmış bir ihtilal komitesi kuracaksınız. Devlet reisi de sizden, hükûmet reisi de sizden.”* demiştir.³⁵⁶ Ardından salona Gürsel girmiş ve üniversiteye olan inançlarını belirttiikten sonra heyetten en kısa sürede ülkenin ihtiyaçlarına uygun çift meclisli bir anayasa yapmasını istemiştir. Ayrıca üç ay içerisinde ülkeyi sivil idareye terk edeceklerini vurgulamıştır. Gürsel iktidarı kısa sürede terk edecekleri için bakanlıkların müsteşarlar vasıtasıyla yönetilmesi fikrini ortaya atmıştır. Ancak İlim Heyeti ihtilal komitesinin her türlü yasama ve yürütme yetkilerine sahip olduğunu söyleyerek sivil ya da askerî bir hükûmetin kurulmasının gerekliliğine dikkat çekmiştir.³⁵⁷ Bu heyet haziran ayı itibariyle İstanbul Üniversitesinde anayasa çalışmalarına başlamıştır.

2.1.3. İlk Hükûmetin Belirlenmesi

İlim Heyeti ihtilalcilerin arasından ayrıldıktan sonra kurulacak hükûmeti tespit çalışmaları başlamıştır. Öncelikle hükûmetin sivil veya asker olması hususu tartışılmıştır. Bu hususta çoğunluk profesörlerin de etkisiyle bakanların kendi aralarından seçilmesini benimsemiş hatta bakanlıklara gelecek isimleri belirlemişlerdir. Tam bu sırada Madanoğlu masaya yumruğunu vurarak: *“Böyle rezalet olmaz arkadaşlar... Daha evvel aldığımız kararları, ettiğimiz yeminleri ne çabuk unuttunuz? Ben bu işte yokum...”* demiştir. Ardından toplantıyı terk etmek üzere kapıya yönelen Madanoğlu'nu diğer üyeler sakinleştirmiştir. Madanoğlu'nun tepkisi üzerine daha önceden belirledikleri Millî Savunma, İçişleri ve Ulaştırma bakanlıkları haricindeki bakanlıklara sivil şahsiyetlerin getirilmesi kararlaştırılmıştır.

³⁵⁵ Faik, B. (1967). *İhtilalciler Arasında Bir Gazeteci*. İstanbul: Dünya Yayınları, 66-67; Karavelioğlu, K. (2007). *Bir Devrim İki Darbe: 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül*. (1. Baskı). İstanbul: Gürer Yayınları, 45.

³⁵⁶ Birand, Dünder, Çaplı. *a.g.e.*, 161.

³⁵⁷ Karavelioğlu. *a.g.e.*, 46; İpekçi, Coşar. *a.g.e.*, 198-199.

Bu doğrultuda Başbakanlık ve Millî Savunma Bakanlığına Gürsel, İçişleri Bakanlığına Kızıloğlu, Ulaştırma Bakanlığına ise Ulay getirilmiştir. Geri kalan sivil bakanlıkların ise gerekli temasların ardından ertesi gün belirlenmesine karar verilmiştir.³⁵⁸

Org. Gürsel, devlet başkanı, başbakan, Millî Savunma bakanı ve Silahlı Kuvvetler başkumandanı olarak birçok görevi kendi uhdesinde toplamıştır. Ancak bu görevlerin sorumluluğunun ağır olduğunu bildiği için daha önceden tanıdığı Köksal, Türkeş ve Karaman'ın kendisine yardımcı olmasını istemiştir. Ancak bu üçlüden Köksal Muhafız Alay Kumandanlığı ve Cumhurbaşkanı Genel Sekreterliği, Karaman ise Erkân Şubesindeki görevlerini yürütecekti. Bu sebeple Gürsel'e yeterince yardımcı olamayacakları göz önüne alınarak Acuner de Gürsel'in yardımcısı seçilmiştir.³⁵⁹ Ayrıca Rıfat Baykal, Gürsel'in özel kalem müdürlüğüne getirilmiştir. Muzaffer Yurdakuler, Dünder Taşer ve Memduh İnceoğlu ise İçişleri Bakanlığında görevlendirilmiştir.³⁶⁰ Adnan Çelikoğlu bu durumu şöyle tahlil etmiştir: *“İhtilalden sonra başbakanlık özel kalem müdürlüğüne, Rıfat Baykal gelmişti. Ne Türkeş ne de Baykal için ‘getirilmişti’ demiyorum, çünkü onlar öyle istemişler ve oturmuşlardı. Amaçlarının, Gürsel’i yakın markaja almak olduğu çok açıktır.”*³⁶¹

Aynı akşam yapılan toplantının sonunda Ankara Valiliğine Tuğg. İrfan Baştuğ, Emniyet Genel Müdürlüğüne Tuğg. Muammer Ülgen, Jandarma Genel Kumandanlığına Tümğ. Nezihî Fırat getirilmiştir. Ayrıca kapatılmış bütün gazetelerin açılması, hapsedilmiş gazetecilerin tahliye edilmesi kararlaştırılmıştır. Bundan başka meclisin feshi ve siyasi parti faaliyetlerinin yasaklandığı da bildirilmiştir. Son olarak kapatılan üniversitelerin 9 Haziran itibarıyla eğitime başlaması kararlaştırılmıştır. Bu kararlar MBK tebliğleri olarak tek tek yayınlanmıştır.³⁶²

2.1.4. Madanoğlu'nun Fevri Hareketleri

Korg. Madanoğlu, ihtilalin ilk günlerinde kendi başına birçok teşebbüste bulunmuştur. Bunlardan ilki İstanbul Üniversitesi'nden profesörleri getirerek ihtilali meşru bir zemine

³⁵⁸ Coşar. a.g.e., 199-201; Onuş. a.g.e., 194.

³⁵⁹ Coşar. a.g.e., 201.

³⁶⁰ Hekimoğlu. a.g.e., 144.

³⁶¹ Çelikoğlu. a.g.e., 142. Ayrıca bu günlerde Gürsel'in kendisine Ethem Menderes'in ceza almaması için elinden geleni yapacağını söylediğini de ifade etmiştir.

³⁶² Başbakanlık. a.g.e., 53-57.

oturtma çabası olmuştur. Madanoğlu'nun ihtilal mantığına sığmayacak bir diğer teşebbüsü ise sabık Cumhurbaşkanı Bayar'ı istifaya zorlaması olmuştur. Madanoğlu Bayar'ı istifa ettirip ardından bu makama "milletçe muteber" bir şahsı getirip iktidarı sivillere teslim etmeyi düşünmüştür. Ancak Madanoğlu'nun tüm teşebbüslerine rağmen Bayar: "*Tarihe korkak bir adam olarak geçmek istemem.*" diyerek istifa teklifini reddetmiştir.³⁶³ Madanoğlu'nun "muteber kişi" olarak nitelendirdiği şahıs büyük ihtimalle İnönü'dür. Zira ihtilalin ilk saatlerinde Türkeş'e gelen bir telefonda: "*Madanoğlu'nun İnönü'yü Çankaya Köşkü'ne götürmek istediği*" söylenmiştir. Türkeş, bu haberin ardından derhâl Madanoğlu ile temas sağlamaya çalışmışsa da başarılı olamamıştır. Ancak Madanoğlu'nun bu teşebbüsü Gürsel'in gelişi ile sonuçsuz kalmıştır.³⁶⁴

Madanoğlu'nun hiç kimseye sormadan ve tutarsızca yaptığı bir diğer hareket ise tutuklanan DP'lileri serbest bırakması olmuştur. Madanoğlu 27 Mayıs 1960 akşamı Harp Okuluna giderek kabine üyesi hariç 150 DP milletvekilini serbest bıraktırmıştır. Madanoğlu'nun inisiyatifince gerçekleştirilen bu eyleme ilk tepki kendisinin bizzat çağırdığı İlim Heyetinden gelmiştir. İlim Heyeti: "*Siz mebusları bırakırsanız kendiniz de gayri meşru olursunuz. Halbuki bütün mebuslar, yani D.P Mebusları Anayasayı ihlal etmişlerdir.*" diyerek tepki göstermişlerdir. Bunun üzerine Madanoğlu yeniden emir vermiş ve serbest bırakılan mebuslar yeniden tutuklanmıştır.³⁶⁵

Madanoğlu bir diğer önerisini 28 Mayıs'ta Toker ile paylaşmış, İnönü'ye iletilmesini istemiştir. Madanoğlu DP'li Sıtkı Yırcalı ve Şemi Ergin'i bir yanına, CHP'li Kemal Satır ve Turhan Feyzioğlu'nu diğer yanına alarak Kızılay'dan Sıhhiye'ye kadar yürüyeceğini böylelikle ihtilalin tarafsızlığını herkese göstereceğini söylemiştir. Toker bu durumun kendisine "*biraz çocukça*" geldiğini ve daha etkili yollarla halka iletilmesini istemiştir. Ancak Madanoğlu ısrarında devam etmiş: "*Yok yok... Sen bunu Paşaya böyle söyle. Bana birini göndersin.*" demiştir. Toker bu fikri İnönü'ye aktarmış ve akabinde İnönü, Kemal Satır'ı Madanoğlu'na

³⁶³ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 191-193.

³⁶⁴ Turgut. **a.g.e.**, 143-144.

³⁶⁵ Madanoğlu, C. (1962). **C. Madanoğlu İnkılabı Anlatıyor**. Oktay, C. (Derleyen). Ankara: Ülkü Matbaası, 8-10; Madanoğlu, serbest bırakma işlemini Alb. Küçük ile birlikte gerçekleştirmiştir. Serbest bırakılacakların listesini Şemi Ergin ve Sıtkı Yırcalı'ya hazırlatmıştır. (Küçük. **a.g.e.**, 105-106).

göndermiştir. Fakat yapılan yürüyüş netice vermemiş halk DP Grubu mensupları aleyhinde tezahüratlar yapmıştır. Böylece Madanoğlu'nun bu girişimi de başarısız kalmıştır.³⁶⁶

2.1.5. İnönü'nün Müdahaleye Karşı Tutumu

Yapılan müdahaleden ve yayınlanan bildiride yer alan ilkelerden İnönü memnun olmuştur. 27 Mayıs 1960 sabahı sokağa çıkma yasağına rağmen İnönü'nün evinin önü halk tarafından çevrenmiştir. Bu duruma bir tedbir almak amacıyla Alb. Türkeş ve Bnb. Karan derhâl İnönü'nün evine bir tank takımı ve bir piyade bölüğü ile hareket ederek güvenliği sağlamak istemiştir. İkili öncelikle İnönü'nün evinin çevresini kontrol altına almış, ardından İnönü ile görüşmüştür. Kısa bir izahattan sonra İnönü iki subayı tebrik etmiş ve kucaklayarak İhtilal Karargâhına yollamıştır.³⁶⁷ İnönü'nün evine gelen bir başka subay ise Alb. M. Emin Aytekin olmuştur. Aytekin, İhtilal Komitesi adına geldiğini söyleyerek Toker ile temas kumuş, İsmet Paşa'nın evden çıkmamasını ve izahat vermemesini istemiştir. Bu bilgi İnönü'ye iletilince İnönü bu durumu: *"Bizimle bir ilişkileri olsun istemiyorlar demek."* şeklinde yorumlamıştır. Bu durumda CHP Genel Sekreteri İsmail Rüştü Aksal, askerın gitmesinin gelmesi kadar kolay olmayacağı endişesini İnönü ile paylaşmıştır. Ancak İnönü acele etmemeyi ve sükûneti tavsiye etmiştir.³⁶⁸

İhtilalin Lideri konumundaki Gürsel, 28 Mayıs'ta İnönü'yü aramış ve şöyle demiştir: *"Size karşı kusurluyuz Paşam. Hareketimizi size önceden haber veremedik. Fakat verseydik, bizi bundan caydırmak isteyeceğinizi biliyorduk. Yapacak başka birşeyimiz kalmamıştı. Bizi affetmenizi rica ediyoruz. Emirleriniz bizim için daima peygamber buyruğudur, Sayın Paşam..."* Bu açıklamaya karşılık olarak İnönü şunları söylemiştir: *"Memleket ve millet için hayırlı bir iş yaptınız. Büyük bir iş yaptınız. Mutlu ve uğurlu olmasını dilerim. Asıl, başarılarınız için ben sizin emrinizdeyim Paşa Hazretleri. Sizleri anlıyorum. Ne zaman bir arzunuz olursa, emrinize amadeyim"*³⁶⁹

³⁶⁶ Toker, M. (1991). Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları: Yarı Silahlı, Yarı Kûlahlı Bir Ara Rejim 1960-1961. (2. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi. 32-33.

³⁶⁷ Turgut. **a.g.e.**, 141,142; İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 185-186: Böylece Türkeş, İnönü ile görüşen ilk komite üyesi olmuştur.

³⁶⁸ Toker. **a.g.e.**, 17-18

³⁶⁹ Toker. **a.g.e.**, 21.

İnönü, konuşmanın ardından yaptığı değerlendirmede hem kendi desteğine muhtaç göründüklerini hem de kendisine karşı temkinli davrandıklarını söylemiştir. Ancak bu durumda kendilerine karşı bütün yardımları yapacağını da eklemiştir. İnönü o gün komiteye yardım etmek maksadıyla ilk somut adımı atmıştır. Bu adım CHP teşkilatlarına yolladığı bir genelge olmuştur. İnönü bu genelge ile CHP mensuplarının on yıldır süren iktidar hırsıyla hareket etmesini engellemeyi amaçlamıştır.³⁷⁰

29 Mayıs 1960 tarihinde saat 16.30'da İnönü, Gürsel'i ziyaret etmiştir. İnönü, bu ziyaret sırasında Gürsel'e üç tavsiyede bulunmuştur. Bunlar: Orduya hâkim olunması, komite içinde bölünmemeye dikkat edilmesi ve bir an evvel seçimlere gidilmesi hususları olmuştur. Bu görüşmenin ardından Gürsel komiteye gelerek görüşmenin içeriğini anlatmış ve şu sözleri sarf etmiştir: *"Geldi, keramet diye bunları söyledi, ben orduya hâkimim, arkadaşlarıma hâkimim, erken seçimi kendi istiyor. Çünkü gerdeğe girecek damat kadar sabırsızdır."*³⁷¹ Bu görüşmenin ardından İnönü gazetecilere: *"İhtilal idaresinin liderini seçim yapmakta kararlı gördüğünü"* söylemiştir. Gürsel ise bunun bir nezaket ziyareti olduğunu bildirmiştir. Fakat İnönü ihtilalcilerin iktidarda kalma isteklerinin farkına varmış olacak ki arkadaşlarına *"Bunlar kolay kolay seçim yapacağı benzemiyorlar. Çetin bir mücadeleye hazırlanmalıyız!"* demiştir. Görüşmenin kamuoyunda İnönü etkisini artıracığı ve tarafsızlığa gölge düşüreceği düşüncesiyle komiteciler, CKMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı'nı da Başbakanlığa çağırmıştır. Gürsel-Bölükbaşı ikilisi kısa bir görüşmenin ardından ayrılmışlardır. Bölükbaşı görüşme sonrası gazetecilere söyleyecek hiçbir şeyi olmadığını bildirmiştir.³⁷²

2.1.6. Müdahaleye Karşı ABD ve SSCB'nin Tutumu

28 Mayıs 1960 sabahı ABD Ankara Büyükelçisi Fletcher Warren, Selim Sarper ve Cemal Gürsel üçlüsü görüşmüştür. Bu görüşmede Warren, Gürsel'e: *"Latin Amerika ülkelerinde görev yaptığım zaman çok darbeler gördüm... Bu darbe ise şimdiye kadar şahidi olduğum darbelerin en dakik, en etkin ve en süratli olanıdır."* demiştir. Warren akabinde Gürsel'e darbe

³⁷⁰ Toker. **a.g.e.**, 21-23; Genelge için bkz: **a.g.e.**, 21-23.

³⁷¹ Taşpınar Dağcı. **a.g.e.**, 146. Metin Toker'in anlatımıdır; Erdoğan Örtülü, Gürsel'in İnönü hakkındaki sözlerini "İhtiyar Lider, gerdeğe girmeğe hazırlanan bir delikanlı kadar iktidar için arzulu ve telaşlı görünüyor!" olarak aktarmıştır. (Örtülü, E. (1966). **Üç İhtilalin Hikâyesi, 13 Kasım-22 Şubat-21 Mayıs**. (1. Baskı). Ankara: Ayyıldız Matbaası, 13); Bu anlatımı M. Ali Birand da desteklemektedir. Bkz: Birand, Dündar, Çaplı. **a.g.e.**, 166.

³⁷² Örtülü. **a.g.e.**, 12-13.

sonrası yapılması gereken şeylerle ilgili bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Warren, Türkiye’de yaşanan darbe ile ordunun politikaya karışmama geleneğinin bozulduğunu ve bundan sonra ordunun politika dışında tutulmasının zorluğunu ifade etmiştir. Türkiye’nin yeni konumuyla istikrarlı bir ülke konumundan çıktığını bu sebeple eski konumuna dönene kadar yardımlar konusunda Amerikan Kongresinin etkilenebileceğini söylemiştir. Warren, son olarak bir an evvel seçimlere gidilmesi gerektiğini belirtmiş bu hususta Gürsel kendisine teminat vermiştir.³⁷³ Amerika Birleşik Devletleri yeni kurulan Türk Hükümetini 30 Mayıs 1960’ta resmen tanımıştır.³⁷⁴

İhtilalin ilk günlerinde SSCB Ankara Büyük Elçisi Rijov Türkeş’i elçilik binasında akşam yemeğine davet etmiştir. Türkeş bu yemeğe Dışişleri Bakanlığı Ekonomi Dairesi Genel Müdür Yardımcısı Mehmet Baydur ile birlikte gitmiştir. Elçi Rijov, Kafkasya’daki Türkiye sınırından itibaren Karadeniz kıyılarının 259 km derinliğine kadar bütün alanı silahtan arındıracaklarını ve Türkiye’ye her yıl 500 milyon dolar hibe vereceklerini söylemiştir. Bunun karşılığında ise Türkiye’nin NATO’dan çıkmasını talep etmiştir. Türkeş, Sovyetler ile dost olduklarını ancak Türkiye’nin NATO’dan çıkmayacağını belirtmiştir. Türkeş, Rijov tarafından yapılan bu teklifi Gürsel’e iletmiş ancak Gürsel görüşmeye değer bir hadise olarak bulmamıştır.³⁷⁵ SSCB, yeni Türk Hükümetini 31 Mayıs 1960’ta tanımıştır. Bu tarihten itibaren Gürsel ve Kruşçev basın üzerinden birbirine gönderme yapma şeklinde temas kurmuştur. Ancak Türkiye’nin bulunduğu ittifak sisteminden vazgeçmek istemeyişi bir ilerleme kaydedilmesini engellemiştir.³⁷⁶

³⁷³ Armaoğlu. a.g.m. 216-217; Akalın, C. (2000). **Askerler ve Dış Güçler: Amerikan Belgeleriyle 27 Mayıs Olayı**. İstanbul: Çağ Pazarlama, 184-186. Bu görüşme gayriresmî gerçekleşmiştir. Gürsel Warren’den memur maaşlarının ödenmesi hususunda yardım istemiş ancak bu konunun gelişimi ile ilgili bir belge yoktur.

³⁷⁴ Amerika Hükümeti Resmen Tanıdı. (31 Mayıs 1960). *Akşam*, 1.

³⁷⁵ Turgut. a.g.e., 220-223.

³⁷⁶ Akalın. a.g.e., 187-190: 25 Haziran’da Moskova Radyosu Türkçe yayın yapmış ve ABD ve SSCB’nin Türkiye’ye yaptığı yardımları karşılaştırmıştır. Radyo ertesi gün Moskova’da bulunan Türk işçilerini öven bir yayın yapmıştır. Ardından Kruşçev 28 Haziran’da Türkiye’nin tarafsızlığı hâlinde iki ülke arasındaki münasebetlerin daha fazla gelişebileceğini ifade etmiştir. Gürsel ise 8 Temmuz’da verdiği cevapta mevcut ittifaklarının ikili ilişkileri engelleyici bir durum olmadığını belirtmiştir.

2.2. Askerî Hareketi Rayına Oturtma Girişimleri

2.2.1. Anayasa Komisyonu Raporu

İstanbul Üniversitesi Rektörü Ord. Prof. Sıddık Sami Onar başkanlığında Ceza Hukuku Profesörü Naci Şensoy, Medeni Hukuk Ord. Prof. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Esas Teşkilat Hukuku Prof. Hüseyin Nail Kubalı, İdare Hukuku Profesörü Tarık Zafer Tunaya, İdare Hukuku Doçenti İsmet Giritli'den oluşan heyet bir rapor yayınlamıştır.³⁷⁷ Bu rapora göre sabık hükûmet anayasayı ihlal suçu ile meşruiyetini kaybetmiştir. Öte yandan ordunun müdahalesi kardeşkanına son verdiği ve anayasayı ihlal eden bir idareyi ortadan kaldırdığı için meşru gösterilmiştir. Ayrıca ordunun fiilî durum karşısında alması gereken iki tedbir gösterilmiştir. Bunlardan ilki geçici bir hükûmet kurarak idareyi ele alması, diğeri ise işlemez hâle gelen anayasanın hak ve adalet prensiplerine dayanan bir anayasa ile değiştirilmesi olmuştur. Ayrıca millet iradesine daha fazla imkân verecek bir seçim kanunu hazırlanması gerektiği öngörülmüştür. Anayasanın ve seçim kanununun hazırlanması görevi de yukarıda ismi geçen İstanbul Üniversitesi akademisyenlerine ve Ankara Üniversitesinden dâhil edilecek akademisyenlere bırakılmıştır³⁷⁸

Yayınlanan bu rapor Aydemir tarafından 27 Mayıs Darbesini 27 Mayıs İhtilaline dönüştüren belge olarak görülmüştür.³⁷⁹ Faroz Ahmad da Aydemir ile benzer düşünceleri aktarmaktadır. Ona göre 28 Mayıs'ta sunulan belge 27 Mayıs'ı hukuki bir zemine oturtarak meşrulaştırmıştır.³⁸⁰ Başgil ise Türk ordusunun "kardeşkanı dökmeme" adına yaptığı beyanını yeterli ve meşru bulmuştur. Ancak ortada bir anayasayı ihlal suçunun bulunmadığını belirtmiştir. Başgil, anayasayı ihlal suçu ile anayasaya aykırılık suçlarının birbirine karıştırıldığını belirterek DP iktidarının anayasaya aykırı kanun yaptığını belirtmiştir. O günlerde anayasaya aykırılığı denetleyecek bir kurum, Anayasa Mahkemesi, olmadığı için birkaç kişinin sözü ile bunun

³⁷⁷ Elevli. **a.g.e.**, 190; Başbakanlık. **a.g.e.**, 64. Komisyonunda bulunan Sevig kardeşler Onar ve Velidedeoğlu'nun etkisiyle komisyondan çıkarılmıştır. Bu iki akademisyenin yerine Ankara Üniversitesinden Prof. Dr. Bahri Savcı, Prof. Dr. İlhan Arsel ve Doç. Dr. Muammer Aksoy alınmıştır. 28 Mayıs sabahı yayınlanan Anayasa Komisyonu raporunda bu sebeple Sevig kardeşler yer almamıştır. (Faik. **a.g.e.**, 67-68).

³⁷⁸ Elevli. **a.g.e.**, 191-193; Başbakanlık. **a.g.e.**, 65-66.

³⁷⁹ Aydemir. **a.g.e.**, 357

³⁸⁰ Ahmad. **a.g.e.**, 164-165.

ispatlanamayacağını belirtmiştir. Bu yönleriyle 28 Mayıs 1960'ta yayınlanan Anayasa Komisyon Raporu'nu hatalı bulmuştur.³⁸¹

2.2.2. Millî Birlik Hükûmetinin Kurulması

Bir hükûmet kurulmasına ilişkin çalışmalar 27 Mayıs'ta başlamış ve 28 Mayıs'ta da devam etmiştir. Yapılan son temaslar sonucu MBK'nin 27 Numaralı Tebliği ile yeni hükûmet 29 Mayıs 1960'ta açıklanmıştır. Bu doğrultuda oluşan kabine aşağıdaki gibidir:

Başbakan ve Millî Savunma Bakanı	Cemal Gürsel
Devlet Bakanı	Şefik İnan
Devlet Bakanı	Amil Artus
Adalet Bakanı	Abdullah Gözübüyük
İçişleri Bakanı	Muharrem İhsan Kızıloğlu
Dışişleri Bakanı	Selim Sarper
Maliye Bakanı	Fehmi Yavuz
Bayındırlık Bakanı	Daniş Koper
Ticaret Bakanı	Cihat İren
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı	Nusret Karasu
Gümrük ve Tekel Bakanı	Fethi Aşkın
Ziraat Bakanı	Feridun Üstün
Ulaştırma Bakanı	Sıtkı Ulay
Çalışma Bakanı	Cahit Talas
Sanayi Bakanı	Muhtar Uluer
Basın-Yayın ve Turizm Bakanı	Zühtü Tarhan
İmar ve İskân Bakanı	Orhan Kubat ³⁸²

Böylelikle ilk “Millî Birlik Hükûmeti” kurulmuştur. Dışişleri Bakanı Selim Sarper önce askerî bir hükûmet kurulacağı için bakanlık görevini kabul etmemiştir. Bu sebeple bu makama Fahri Korutürk getirilmiştir. Ancak radyoda hükûmetin ilanı ile birlikte Sarper derhâl Gürsel'e başvurmuş ve hiçbir açıklama yapılmadan onun adı Dışişleri bakanı olarak okunmaya başlamıştır. Böylece Sarper ilk başta ihtiyatlı davrandığı bu makama kendi arzusuyla getirilmiştir.³⁸³

Bakanlar Kurulu, ilk toplantısını 30 Mayıs 1960'ta Gürsel başkanlığında yapmıştır. Toplantının ana konusu salıverilen milletvekillerinin yeniden tutuklanması hususu olmuştur.

³⁸¹ Başgil. **Yakın Maziden...**, 128-132.

³⁸² Başbakanlık. **a.g.e.**, 61; Elevli. **a.g.e.**, 196. Tablo tarafımızca hazırlanmıştır.

³⁸³ Özdağ. **a.g.e.**, 257.

Nihayetinde kabinede tutuklamaların gerçekleşmesi kararı alınmıştır. Kabine, ilk toplantısını tanışma amaçlı yapmasına rağmen birçok karar almıştır. Bunlar: Huzur ve güven ortamının sağlanması için parti ayrımı yapmadan vatandaşların bir görülmesi, kötü tesirlere yol açtığı için parti faaliyetlerine izin verilmemesi, antidemokratik kanunların derhâl ortadan kaldırılması, ekonomik durumun düzeltilmesi için tedbirler alınması ve yabancı ülkelerle girişilen dostça münasebetlerin devamının sağlanması olmuştur. Bakanlar Kurulu ertesi gün itibarıyla gündemli olarak çalışmaya başlamıştır.³⁸⁴

2.2.3. Türkiye'nin Başbakanlık Müsteşarlığına Gelişi

28 Mayıs 1960'ta Türkeş, Gürsel'e Başbakanlık ve Dışişleri Bakanlığına ait kasaların hâkim gözetiminde açılmasını teklif etmiş, Gürsel de bu teklifi makul bulmuştur. Ertesi gün sıra kasaların açılmasına gelmiş ancak anahtarlar olmadığı için anahtarları almak üzere Selim Sarper, Fazıl Akkoyunlu ve Türkeş Harp Okuluna gitmiştir. Burada evvela Bayar ile görüşülmüş kendisine DP'lilerin silahlanıp ayaklanma çıkaracağı yönündeki söylentiler sorulmuş, Bayar böyle bir ihtimal olmadığını söylemiştir. Ardından Çankaya Köşkü'ne ait anahtarları kendilerine teslim etmiştir. Türkeş ve beraberindekiler Adnan Menderes'in yanına gitmiştir. Menderes, Türkeş'e hitaben: *"Muhterem Albayım, Biz iki siyasi parti olarak saç saça, baş başa birbirimizle çok çetin mücadeleye girmiştik... Ordunun müdahalesi iyi oldu bu bakımdan... Arzu ederseniz kendi sesimden teybe beyanat veririm. Arzu ederseniz, kendi el yazımla bir bildiri yazıp, size vereyim."* demiştir. Ancak Türkeş buna gerek olmadığını söylemiş ve anahtarları alarak yanından ayrılmıştır. Ardından Dışişleri Bakanı Zorlu ve Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur'un yanına gidilerek anahtarlar teslim alınmıştır.³⁸⁵

Türkeş, anahtarları aldıktan sonra kasa anahtarlarını görevli hâkimlere teslim etmiştir. Hâkimler, dört ayrı kurul hâlinde çalışmaya başlamıştır. Ancak kasalar, anahtarlar ve şifreler ellerinde olmalarına rağmen açılmamıştır. Bunun üzerine hâkimlerin huzurunda kaynak makineleri kullanılarak tek tek açılmış ve zapta geçirilmiştir. Bu tutanakların birer kopyası Maliye ve Millî Savunma bakanlıklarına gönderilmiştir.³⁸⁶ 29 Mayıs'ta kasa sayımları devam ederken

³⁸⁴ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 224-226; Yıldız. **a.g.e.**, 271; Baskı Rejimi Kanunları Kalkıyor. (31 Mayıs 1960). *Akşam*, 1,5.

³⁸⁵ Turgut. **a.g.e.**, 151-153.

³⁸⁶ Başbakanlık, Cumhurbaşkanlığı, Dışişleri ve Başbakanlık müsteşarının evinde olmak üzere toplamda 9 kasa açılmıştır. Bu kasalardaki örtülü ödenek hesabı ile ilgili Müsteşar Türkeş görevinden ayrılıp Hindistan'a sürgüne gönderildiğinde karalama kampanyası yapılmıştır. Kasaların açılış hikâyesini o günlerde *Millî Yol* dergisi açıklamıştır. ("27 Mayıs'tan Sonra Ahmet Salih Korur'un Başbakanlıktaki Kasaları Nasıl Açıldı?")

Başbakanlık Levazım müdürü ve ilgili memurlar Türkeş'e Başbakanlık müsteşarının veya başbakanın kim olacağını sormuştur. Zira memur maaşlarının yatırılabilmesi için ita amiri sıfatıyla belgelerin imzalanması gerekmekteydi. Türkeş bu durumda: “*Getirin ben imza edeyim*” demiş ve imzalamıştır.³⁸⁷ Ardından 30 Mayıs 1960'ta çıkan *Resmî Gazete*'de Türkeş Başbakanlık müsteşarı olarak yer almıştır. Böylece Türkeş kendi inisiyatifiyle Başbakanlık müsteşarı olmuştur. O günlerde pek dikkat çekmeyen bu makam Türkeş'in güçlenmesi ile dikkatleri üstüne çekmiştir.³⁸⁸ Komite üyelerinin bu makamın gücünün farkında olmadığını Madanoğlu şöyle izah etmiştir: “...*Doğrusunu isterseniz, ben o zaman müsteşarlığı sadece bir memuriyet zannedirdim. Ama sonraları baktım ki bu bildiğiniz memuriyet değilmiş. Bayağı Başvekillik gibi bir şeymiş.*”³⁸⁹ Özdağ'a göre Türkeş bu makama gelmesiyle birlikte “*Kudretli Albay*” imajının inşasına başlamıştır.³⁹⁰

2.2.4. Yassıada Kararı

Cemal Gürsel'in Ankara'ya gelişi ile verdiği ilk talimat: “*Yassıada'ya boşaltın!*” olmuştur. Ancak ihtilalin üçüncü gününe kadar böyle bir girişimde bulunulmamıştır. Bu süreci hızlandıran iki olay vardır. Bunlardan ilki, 29 Mayıs 1960'ta DP Genel Merkezinde toplanan birkaç yüz kişinin pasif direnişe geçtiği haberi Madanoğlu'na ulaşmıştır. Madanoğlu derhâl Alb. Mithat Ceylan'a yanına DP'li Yırcalı'yı alarak bu olayı yatıştırmasını istemiştir. İkili DP Genel Merkezine gitmiş, kalabalık Yırcalı'yı görünce derhâl tezahürata başlamıştır. Ancak bu sırada DP'lilere karşı tezahürat yapmak isteyen kalabalık bir grup etraflarını sarmış ve Yırcalı'yı tartaklamak istemiştir. Bu teşebbüs üzerine Alb. Ceylan, Yırcalı'yı araca bindirerek oradan uzaklaştırmıştır. Ardından komiteye gelerek bu olayı anlatmış ve serbest bırakılan DP'li vekillerin tehdit altında olduğunu söylemiştir. Hem bu saldırı hem de İlim Heyetinin uyarısı üzerine DP'li vekiller 29 Mayıs akşamı yeniden tutuklanmıştır.³⁹¹ İhtilalcileri, DP'li milletvekillerini Yassıada'ya sevki konusunda hemfikir kılan bir diğer olay İçişleri Bakanı Namık Gedik'in intiharı olmuştur. 28 Mayıs itibariyle psikolojik çöküntü içerisine giren Gedik 29 Mayıs'ta hiçbir şey

(13 Nisan 1962). *Millî Yol*, (12), 11-13. Diğer taraftan F. Rüştü Zorlu'nun evinden alınan mücevherlerin de Türkeş tarafından Hindistan'a kaçırıldığı propagandası yapılmıştır. Ancak bu mücevherler Maliye Hazinesinde çıkmıştır. Bakanlık bir açıklama ile bu duruma açıklık getirmiştir. Türkeş bu olayla ilgili tüm zabıtları hatıralarını anlattığı eserde yayımlanmıştır. Zabıtlar için bkz. (Turgut. **a.g.e.**, 16-174).

³⁸⁷ Turgut. **a.g.e.**, 157.

³⁸⁸ Karavelioğlu. **a.g.e.**, 50.

³⁸⁹ Madanoğlu. **a.g.e.**, 12.

³⁹⁰ Özdağ. **a.g.e.**, 258.

³⁹¹ Coşar, İpekçi. **a.g.e.**, 219-221; Özdağ. **a.g.e.**, 259-260.

yememiş ve konuşmamıştır. Hatta o gün ağır bir sinir krizi geçirmiş, Ethem Menderes'in müdahalesi ile yatıştırılmıştır. Ancak ilerleyen saatlerde Ethem Menderes ile aynı odada tutulan Gedik, Menderes uykuya daldıktan sonra odasının camından atlayarak intihar etmiştir.³⁹² Yaşanan bu iki olay sonrası 30 Mayıs 1960'ta Yassıada'ya 200 kişilik ilk grup gönderilmiştir. Böylece DP'liler için Yassıada günleri başlamıştır.³⁹³

2.3. Millî Birlik Komitesi

27 Mayıs'ı gerçekleştiren subaylar MBK adı altında seçimler yapılincaya kadar görev yapma prensibi üzerinde anlaşmıştır. Ancak subayların bir kısmı iktidarda uzun süre kalıp seçimleri geriye atmayı ve reformlar yapmayı istemektedir. Diğer bir kısmı ise derhâl geri çekilip iktidarı tek başına Gürsel'e bırakma fikrini taşımıştır. İlim Heyeti ise komitenin yasama ve yürütme yetkisini seçimlere kadar ellerinde bulundurmasını tavsiye etmiştir.³⁹⁴ Bu sırada Ankara'da olduğu gibi İstanbul'da da bir MBK bulunmaktadır. İstanbul'da ihtilalin başarıya ulaşmasının ardından Org. Fahri Özdilek harekâtın başına geçirilmiştir. Akabinde radyodan okunan bildiri de İstanbul MBK başkanı olarak Özdilek'in adı okunmuştur. Bu komite Özdilek, Kabibay, Erkanlı, Yıldız, Ataklı, Gürsoytrak, Özgüneş, Esin, Karavelioğlu, Çelebi gibi isimlerden oluşmuştur.³⁹⁵

28 Mayıs 1960 tarihi itibariyle Ankara'da MBK adı altında Başbakanlık binasında toplantılar yapılmaya ve kararlar alınmaya başlanmıştır. İstanbul Grubundan Esin, Erkanlı, Kabibay, Gürsoytrak ve Ataklı 29 Mayıs'ta Ankara'ya giderek MBK çalışmalarına katılmaya başlamıştır.³⁹⁶ İstanbul Grubu üyeleri salona girdiklerinde 50-60 kişilik kalabalık bir grubun masanın etrafında toplandığını ve her kafadan bir sesin çıktığı etkisiz bir toplantı grubu olduğunu fark etmiştir. Erkanlı, bu sırada komiteyi bir düzene sokmadıkları takdirde yaptıkları hareketin kısa sürede felakete sonuçlanacağını ifade etmiştir. Hele ki her masaya oturan subayın "*ben komite üyesiyim*" deyip kalkmaması büyük bir kargaşaya yol açmıştır.³⁹⁷

³⁹² Coşar, İpekçi. **a.g.e.**, 221-223; Namık Gedik İntihar Etti. (30 Mayıs 1960). *Akşam*.(2. Baskı), 1.

³⁹³ Özdağ. **a.g.e.**, 260.

³⁹⁴ İpekçi, Coşar. **a.g.e.** 226.

³⁹⁵ Esin. **a.g.e.**, 108-110.

³⁹⁶ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 227

³⁹⁷ Erkanlı. **a.g.e.**, 18-19.

2.3.1. Millî Birlik Komitesinin Teşkili

Ortada bir komite bulunuyor ancak Bakanlar Kurulu ile ilişkileri ve yetkilerini düzenleyen bir yasa, talimat vs. bulunmuyordu. Bu sebeple MBK'nin yetki ve sorumluluklarını belirlemek üzere komitenin iki hukukçu üyesi olan Özdağ ve Esin görevlendirilmiştir. İkili bu konuyla ilgili bir tasarı hazırlayacak ve ardından profesörler tarafından incelenecekti. Son olarak da tasarı komite tarafından incelenip uygun görülmesiyle takdirde yürürlüğe girecekti.³⁹⁸ Görüşülen bir diğer mesele komitenin açığa çıkıp çıkmaması hususu olmuştur. Bu hususta bazı üyeler, MBK üyelerinin açıklanmasını orduda huzursuzluk yaratacağı gerekçesiyle uygun bulmamışlardır. Bu üyelere göre isimlerin açıklanması yüzlerce subayın gerçekleştirmiş olduğu hareketi yalnız bir grubun yaptığı algısını oluşturur, bu da ordu içerisinde tepkilere yol açabilirdi. Bu sebeple seçimlere kadar komite mensuplarının gizli olarak çalışması öngörülmüştür. Aksi tezi iddia eden üyeler ise komitenin yasama yetkisini üstleneceği için açık olmasının gerekliliğine vurgu yapmıştır. Zira komite gizli kaldığı takdirde bu durumun suistimal edilebileceği belirtilmiştir.³⁹⁹

Tartışma konusu olan bir başka konu komitenin kuruluş şekli olmuştur. Kimileri hiyerarşik düzende bir komite istemiş, kimileri ise buna karşı çıkmıştır. Özdağ, hiyerarşik düzen isteyenlere tepki gösterip: *“Bu bir ihtilal konseyidir, ihtilal konseylerinde rütbe farkı gözetilemez. Esasen ben bu farkı tamamen ortadan kaldırmak üzere bir teklifte bulunacağım: Arkadaşlar bundan sonraki toplantılara girerken yeşil yakalı, beyaz ceketler giysinler...”* demiştir. Komitenin açığa çıkması fikrine şiddetle muhalefet eden Hava Yb. Agasi Şen idarenin derhâl sivillere bırakılmasını istemiştir. Daha sonra MBK üyesi kartını fırlatıp bir daha toplantılara katılmamıştır.⁴⁰⁰

31 Mayıs 1960'ta gerçekleşen komite toplantısına Devlet Bakanı Amil Artus de katılmıştır. Artus, Bakanlar Kurulu ile MBK ilişkilerini düzenlemek üzere bir mevzuat hazırlanmasını önermiştir. Ardından bu konu görüşülmüş, Esin ve Özdağ bu konuda görevlendirilmiştir. Haziran ayı başında İlim Heyetinden Kubalı, Velidedeoğlu ve Aksoy ile görüşülmüş ve MBK'nin teşkili konusunda onlara düşen görev bildirilmiştir. Ardından üç akademisyen ve Artus o günkü toplantıya katılarak görüşlerini bildirmişlerdir. Buna göre, geçici

³⁹⁸ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 227-228.

³⁹⁹ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 228.

⁴⁰⁰ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 229-230; Aytekin'e göre de ordunun ortak hareketi olarak yürütülen bu hareketi 1950'lerin hukukuna bağlayarak böyle bir komitenin kurulması sakat bir davranış olmuştur. (Aytekin. **a.g.e.**, 67).

bir anayasa yapılmalı ve bunda MBK yer almalıydı. Oturum başkanı Küçük, kendilerinin de bu minvalde düşündüğünü hatta Esin ile Özdağ'ın bir taslak hazırladığını söylemiştir. Bunun üzerine üç akademisyen, iki komiteci ve bir bakanın taslak üzerinde çalışıp son şeklini vermesine karar verilmiştir.⁴⁰¹

1-2 1960 Haziran gecesi Özdağ-Esin ikilisinin hazırladığı 25 maddelik geçici anayasa taslağı profesörlerin dahli ile 27 maddeye çıkarılmıştır. Komitenin bu iki temsilcisi ve profesörler arasında süren görüşmeler neticesinde taslak son şeklini 5 Haziran'da almış ve komiteye sunulmuştur. 5 Haziran'da komiteye sunulan taslak gece saat 02.00'ye kadar görüşülmüştür. Nihayetinde 9. madde haricindeki tüm maddeler kabul edilmiştir. Bu madde ile MBK üyelerinin isimleri kamuoyuna ilan edilecektir. Ancak MBK üye listesinde yer alan Ertuğrul Alatlı, Mithat Ceylan, Abdurrahman Doruk, Hasan Kaya, Cevdet Kırcı, Muharrem İhsan Kızıloğlu, Necati Kumruoğlu, Dündar Taşer, Muzaffer Karan ve Fazıl Akkoyunlu gibi isimlere itiraz edilmiştir. Bu durum 9. maddenin karara bağlandığı 11 Haziran'a kadar devam etmiştir.⁴⁰²

11 Haziran'a kadar süren bu belirsizlik, bir üst komisyon kurularak MBK'nin belirlenmesine karar verilmesiyle son bulmuştur. Buna göre Ankara Grubundan: Ekrem Acuner, Suphi Karaman, Sami Küçük, Sezai Okan, Alparslan Türkeş; İstanbul Grubundan: Orhan Erkanlı, Orhan Kabibay ve Ahmet Yıldız'dan oluşan sekiz kişilik bir üst komisyon oluşturulmuştur.⁴⁰³ Bu komisyon MBK üyelerini; 27 Mayıs'a kadar gördüğü hizmet, 27 Mayıs'ın başarılmasında olan hizmeti ve kişisel değerleri üzere üç kıstasa göre seçmiştir. Komitede yer almak üzere üç havacı, iki denizci bir de jandarma için kontenjan ayrılmış, komisyonun ağırlığı karacı subaylara verilmiştir. Daha önce hazırlanan listede itiraz edilen Taşer'i Karaman, Karan'ı ise Okan desteklemiştir. Diğer itiraz edilen üyeler Alatlı, Ceylan, Doruk, Kaya, Kırcı, Kızıloğlu, Kumruoğlu gibi isimler ise liste dışı bırakılmıştır. İlk listede yer almayan Selahattin Özgür ve

⁴⁰¹ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 229-230.

⁴⁰² Özdağ, **a.g.e.**, 263-268; İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 233-234.

⁴⁰³ Bu üst komisyon üyeleri hakkında ihtilaflar bulunmaktadır. Komite Üyesi Ahmet Er, içerisinde Özdağ ve Esin'in de yer aldığı 9 isim saymaktadır. (Er. **a.g.e.**, 39.); Diğer Komite Üyesi Ahmet Yıldız ise 7 kişiden oluşan içinde Erkanlı'nın yer almadığı bir grup vermiştir. (Yıldız. **a.g.e.**, 180); Bir diğer Komite Üyesi Numan Esin bu 8 kişiye ek olarak Mucip Ataklı ve kendisinin bu üst komisyonda yer aldığını yazmıştır. (Esin. **a.g.e.**, 114). Abdi İpekçi-Sami Coşar, Sami Küçük, Orhan Erkanlı, Sinan Onuş ve Erol Maraşlı'nın 8 kişi üzerinde birleştiğini görmekteyiz. Bu sebeple biz de böyle kabul edebiliriz. (İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 236, Küçük. **a.g.e.**, 108; Erkanlı. **Askeri Demokrasi...**, 76; Onuş. **a.g.e.**, 185-186; Maraşlı, E. (2010). **Darbe İçinde Darbe 13 Kasım 1960/ Ondörtler Olayı**. İstanbul: Bilge Oğuz, 46)

Münir Köseoğlu ise denizci subaylara ayrılan kontenjan sayesinde komiteye girmiştir. Böylece 38 kişilik MBK oluşturulmuştur.⁴⁰⁴

Sami Küçük; Doruk, Kumruoğlu ve Ceylan'ın 27 Mayıs öncesi örgütle fazla bir ilgisi olmadıkları, Alatl'ın ise harekât günü Ankara'da bulunmadığı için liste dışında kaldığını söylemiştir.⁴⁰⁵ Türkeş; Ceylan'ın komite çalışmalarını İnönü'ye naklettiği gerekçesiyle, Alatl'ın ise "Kıyma Makinesi Bildirisi"⁴⁰⁶ sebebiyle liste dışı kaldıklarını, Kırca ve Kumruoğlu'nun ise komite çalışmalarını beğenmeyip başka görevlere atanmak istedikleri için liste dışı bırakıldıklarını aktarmıştır.⁴⁰⁷ Komitenin seçimi sırasında Koçaş, Seyhan, Aydemir, Mentеш gibi eski ihtilalcilerin alınmasını Türkeş tavsiye etmiş, Kabibay da desteklemiştir. Ancak diğer üyelerin muhalefeti sebebiyle kabul edilmemiştir.⁴⁰⁸ Netice itibariyle bu konunun halli ile geçici anayasa tamamlanmıştır. Ardından 14 Haziran 1960 tarihli *Resmî Gazete*'de yayınlanmıştır. MBK, soyadları alfabetik sıraya göre sıralanmış şekliyle aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Rütbesi	Soyadı, Adı
Orgeneral	GÜRSEL, Cemal (MBK Başkanı)
Kurmay Albay	ACUNER, Ekrem
Yarbay	AKKOYUNLU, Fazıl
Kurmay Yarbay	AKSOYOĞLU, Refet
Hava Kurmay Albay	ATAKLI, Mucip
Tümgeneral	BAŞTUĞ, İrfan
Kıdemli Yüzbaşı	BAYKAL, Rıfat
Hava Kurmay Kıdemli Yüzbaşı	ÇELEBİ, Emanullah
Jandarma Yüzbaşı	ER, Ahmet
Kurmay Yarbay	ERKANLI, Orhan
Kurmay Kıdemli Binbaşı	ERSÜ, Vehbi
Kurmay Yüzbaşı	ESİN, Numan
Kurmay Kıdemli Binbaşı	GÜRSOYTRAK, Suphi
Kurmay Yarbay	KABİBAY, Orhan
Kurmay Binbaşı	KAPLAN, Kadri
Kurmay Yarbay	KAPLAN, Mustafa
Kurmay Yarbay	KARAMAN, Suphi
Kıdemli Binbaşı	KARAN, Muzaffer

⁴⁰⁴ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 237.

⁴⁰⁵ Küçük. **a.g.e.**, 108.

⁴⁰⁶ Demokrat Partili yöneticilerin Et ve Balık Kurumunda kıyma makineleriyle öldürdükleri gençleri kıyma gibi çektikleri yalandır. Bu yalana o vakit de birçok kişi inanmıştır. Ancak komite böyle asılsız iddialar yayan kişileri aralarına almak istememiştir. (Esin. **a.g.e.**, 114); Zikredilen olay, Alatl tarafından radyoda bildiri olarak yayınlanmıştır. Bu haber üzerine Ankara Et ve Balık Kurumuna bir operasyon düzenlenmiş ardından olayın asılsız olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak bu yalan ihbar Alatl'ın komite dışında kalmasına sebep olmuştur. (Turgut. **a.g.e.**, 182).

⁴⁰⁷ Turgut. **a.g.e.**, 198.

⁴⁰⁸ Turgut. **a.g.e.**, 196-197.

Kurmay Yüzbaşı	KARAVELİOĞLU, Kâmil
Kurmay Albay	KÖKSAL, Osman
Deniz Kurmay Binbaşı	KÖSEOĞLU, Münir
Kurmay Albay	KUYTAK, Fikret
Kurmay Albay	KÜÇÜK, Sami
Tümgeneral	MADANOĞLU, Cemal
Kurmay Albay	OKAN, Sezai
Kurmay Yüzbaşı	ÖZDAĞ, Muzaffer
Orgeneral	ÖZDİLEK, Fahri
Kurmay Binbaşı	ÖZGÜNEŞ, Mehmet
Deniz Kurmay Yüzbaşı	ÖZGÜR, Selahattin
Kurmay Binbaşı	ÖZKAYA, Şükran
Kıdemli Yüzbaşı	SOLMAZER, İrfan
Kurmay Binbaşı	SOYUYÜCE, Şefik
Binbaşı	TAŞER, Dündar
Hava Kurmay Albay	TUNÇKANAT, Haydar
Kurmay Albay	TÜRKEŞ, Alparslan
Tuğgeneral	ULAY, Sıtkı
Kurmay Yarıbay	YILDIZ, Ahmet
Kurmay Albay	YURDAKULER, Muzaffer ⁴⁰⁹

Buna göre komite 2 orgeneral, 1 tümgeneral, 2 tuğgeneral, 8 albay, 7 yarıbay, 11 binbaşı ve 7 yüzbaşidan oluşmuştur. Subaylardan 3'ü havacı, 2'si denizci 1'i de jandarmaya mensuptur. Ayrıca 38 kişinin 16'sı İstanbul, geri kalanlar Ankara Grubundan komiteye alınmıştır. Bu tablo göstermektedir ki; MBK'nin büyük çoğunluğu orta ve alt rütbeli subaylardan oluşmuştur.

2.3.2. Millî Birlik Komitesine Tepkiler

Komitenin seçiminde yapılan yoğun tartışmaların sebebi geleceğe dönük yapılan hesaplar olarak değerlendirilmiştir. Komitede yaşanan bu ayrılık havası 8 Haziran 1960'ta Fransız *Le Monde* gazetesine de yansımıştır. Gazetede bir tarafta Gürsel liderliğinde demokratik düzene geçişi savunan bir grubun olduğu diğer tarafta ise Türkes'in liderliğini yaptığı Radikallerin ikinci bir Atatürk devrimi gerçekleştirmek üzere iktidarda kalma arzusunda olduğu belirtilmiştir.⁴¹⁰ Müşerref Hekimoğlu da komitenin tespit işinin harekâttan bir hafta sonrasına kalmasının üyelerin inançlarının ve tavırlarının öne

⁴⁰⁹ *Resmî Gazete* (14 Haziran 1960). S:10525, 1534; Rütbeler gazetesindeki listede yer almamaktadır. Rütbeler için Turgut ve Er'in eserinden yararlanılmıştır. (Turgut. **a.g.e.**, 200-201; Er. **a.g.e.**, 39-42). Düz yazı şeklinde verilen bilgiler tarafımızca tabloya çevrilmiştir.

⁴¹⁰ Özdağ, **a.g.e.**, 268.

çıkmasına sebep olduğunu vurgulamıştır. Ona göre komite seçilirken gruplaşmalar ve ileriye dönük hesaplar yapılmış ve böylece birbiri ile uyumsuz iki grup meydana getirilmiştir.⁴¹¹ Komite Üyesi K. Kaplan, seçim sırasında çeşitli gruplaşmaların olduğunu ve grupların birbirlerine üstün gelmek adına kendi adamlarını komiteye sokmaya çalıştığını belirtmiştir. Bu gruplaşmada Acuner, Karaman, Türkeş ve havacı üyelerin etkili olduğunu söylemiştir.⁴¹²

MBK dışında kalan subayların birçoğu kendilerine haksızlık yapıldığını düşünerek buna tepki göstermiştir. Seyhan bu tepki sahiplerinin başında gelmiştir. Seyhan, kendilerinin yurt dışında olması sebebiyle komite dışında bırakılmasını anladığını ancak Faruk Ateşdağlı, Nejat Kumuşoğlu, Turan Okan, Nuri Hazer, Necati Ünsalan, Şükrü İlkin, Faruk Güventürk, Naci Asutay, Necmi Bek, Rıza Akaydın gibi eski ihtilalcilerin neden alınmadığını idrak edemediğini ifade etmiştir. Seyhan da komite oluşurken şahsi menfaatlerin ve gruplaşmaların araya girdiğini ve bu sebeple birçok subayın MBK'ye alınmadığını ileri sürmüştür.⁴¹³

Komite dışında kalan subayların küskün, haksızlığa uğramış tavrı uzun süre devam etmiştir. Öyle ki 27 Mayıs sonrası Erkanlı'nın oğlunun sünnet düğününde bir araya gelen subaylar, gelecekte yaşanacak olayların kısa bir kesitini yaşamışlardır. İstanbul Yeşilyurt'ta gerçekleşen bu törende; bir yanda CHP İstanbul İl Örgüt üyeleri, bir yanda Erkanlı'nın Davutpaşa Kışlasından arkadaşları, diğer yanda ise komite arkadaşları bulunmuştur. Burada CHP'li üyeler bir yandan, komite üyelerine diğer yandan komite dışı kalan subaylara yakınlık göstermeye çalışmıştır. Komite dışında kalan subaylar ise bir araya gelip, komitede yer alan arkadaşlarının tavırlarından rahatsızlıklarını konuşmuşlardır. Törende "protestocu" subayların olduğu masada Seyhan: "*Şunların çalımına bakın. Komite üyeliği sizlerin hakkı idi. Yanlış bir grup oluştu, yanlış kişiler mevki kazandılar, sizler niye hakkınızı aramıyorsunuz?*" diye serzenişte bulunmuştur.⁴¹⁴ İhtilale İstanbul'dan katılan subaylardan Tevfik Subaşı MBK'nin oluşumundan huzursuz olan subayların,

⁴¹¹ Hekimoğlu. **a.g.e.**, 144: Gazeteci Müşerref Hekimoğlu'nun kardeşi Mukadder hanım Komite Üyesi Selahattin Özgür ile evlidir. Bu sebeple Hekimoğlu komite ilişkilerine vâkıftır.

⁴¹² Akalın. **a.g.e.**, 291.

⁴¹³ Seyhan. **a.g.e.**, 82-83: Seyhan'ın saydığı subayların çoğunluğu daha sonra kendisinin ve Talat Aydemir'in içinde bulunduğu 22 Şubat Olayı ile gündeme gelmiştir.

⁴¹⁴ Subaşı, T. (2004). **Bir Arpa Boyu: 27 Mayısın Gizli Tarihi**. (1. Baskı). İstanbul: Karakutu Yayınları, 162-164.

iktidarı ele geçirme uğruna CHP'liler tarafından kışkırtıldığını ve sürecin değişime uğradığını belirtmiştir. Subaşı, yaşanan olayları şöyle özetlemiştir: *“Millî Birlik Komitesi'nin oluşturulmasındaki aksaklıklar, fazla bir zaman geçmeden 22 Şubat ve 21 Mayıs Olaylarını getirdi. Yeminli grupların oluşması, 27 Mayıs 1960 ihtilaline sahip çıkmak davranışı perdelemesi arkasında iktidar olma heveslerini yarattı.”*⁴¹⁵

MBK'nin kuruluşu yalnız askerleri ilgilendirmiyor, böyle bir komitenin kurulması ve iktidarda olması siyasi partileri de alakadar ediyordu. Bu yönde Osman Bölükbaşı'nın MBK üyelerinin mecliste yemin ettiği günün akşamında gazeteci Hekimoğlu'na söylediği şu sözler manidardır: *“Bu yeminde ihtilâlin felsefesi saklı. Şimdi tüm politikacılar sahneden çekilmeli. Yalnız Demokrat Parti değil, öteki partiler de kapanmalı, bir süre politikaya paydos! Tüm kuruluşlar yeni baştan düzenlenmeli.”* Bölükbaşı'nın bu yaklaşımına karşın CHP bambaşka bir siyaset izlemiştir. CHP, siyaset sahnesinden geri çekilmek şöyle dursun daha fazla öne çıkmak çabası içerisine girmiştir. O günleri bize Hekimoğlu şöyle aktarmıştır: *“İhtilâlin gerçek yapıcısı gibi göğüslerini kabartarak yürüyorlardı. Çoluk çocuğun politikaya akli ermiyeceğini söylüyorlardı. Seçimlerin bir an önce yapılmasında sayısız yararlar olduğunu anlatıyorlardı. Unutulmaktan korkuyorlardı. Çok CHP'li iktidar görüntüsündeydi.”*⁴¹⁶

2.3.3. Millî Birlik Komitesi Görev ve Yetkileri

MBK'nin görev ve yetkileri Geçici Anayasa'daki “Millî Birlik Komitesi” başlığında yer almıştır. Buna göre: MBK üyeleri yemin metnini Türk milletinin huzurunda okuyarak göreve başlardı.⁴¹⁷ MBK, yasama yetkisini doğrudan doğruya kendisi, yürütme yetkisini ise Devlet Başkanınca tayin edilip komite tarafından onaylanan Bakanlar Kurulu eliyle kullanırdı. Yargı yetkisini ise tarafsız ve bağımsız mahkemelerce yürütürdü. Eski iktidar mebuslarını yargılamak üzere Yüksek Adalet Divanı ve Yüksek Soruşturma Kurulu kurulmuştur. MBK, bakanları denetleme ve görevden çıkarma yetkisine sahiptir. MBK

⁴¹⁵ Subaşı. a.g.e., 158.

⁴¹⁶ Hekimoğlu. a.g.e., 145-146.

⁴¹⁷ Yemin Metni: “Bir karşılık beklemeden, ahlâk, adalet, hukuk ve insan hakları prensiplerinden ve vicdani kanaatlerimden başka bir sınırla bağlı olmaksızın kendimi Türk Milletine adadım. Vatanın ve Milletın mutluluğuna ve Milletın egemenliğine aykırı bir ülkü gütmeyeceğim. Demokratik Cumhuriyeti yeni Anayasaya göre düzenlemek ve iktidarı yeni Meclise devretmek ülküsüne bağlılıktan ayrılmıyacağım. Bunun için şerefim, namusum ve bütün mukaddesatım üzerine and içerim.” (Resmî Gazete (14 Haziran 1960). S:10525, 1533).

üyeleri yazılı yemin metnine ihaneti bir mahkeme tarafından ispat olunmadıkça ve vatana ihanet, hırsızlık gibi suçlardan mahkûm olmadığı sürece komiteden ihraç edilemezdi. MBK üyeleri hakkında soruşturma açılabilmesi için ise komitenin 6/7'sinin hazır bulunduğu bir toplantıda 4/5 çoğunluk gerekliydi. MBK müzakereleri Komite İktüzüğü gereğince yapılırdı. MBK başkanının bulunmadığı zamanlarda üyeler soyadlarının alfabetik sırasıyla komite müzakerelerine başkanlık ederdi. Komitede her bir üye tek oy sahibi olmakla beraber, oy eşitliği olduğu takdirde başkanın olduğu tarafın kararı kabul edilirdi. MBK üyelerinin 1/7'sinden fazlası hükûmet merkezi dışında devamlı görev alamazdı. MBK adi çoğunlukla aksine karar vermedikçe, Komitenin müzakereleri gizli yapılır ve müzakere ve kararları yayınlanamazdı. MBK genel seçimlerle açılacak olan TBMM'nin göreve başlaması ile hukuki varlığını kaybedecekti.⁴¹⁸

Geçici Anayasa'ya göre ant içmeleri gereken komite üyeleri, bunun için uygun bir yer aramış sonuçta zor da olsa eski Meclis binasında yemin etmeye karar vermişlerdir. Ayrıca buranın yemin töreninden sonra devamlı çalışma yeri olmasına karar verilmiştir. 21 Haziran'da eski Meclis binasında ilk toplantısını yapmıştır.⁴¹⁹ Gürsel, bu toplantıda kulaklarına MBK üyeleri arasında ihtilaf olduğu yönünde haberler geldiğini söylemiş ve: *“Resimlerin dili varsa, şunun iyi bilinmesi lazımdır ki, bizim aramızda hiçbir ihtilaf yoktur.”* şeklinde bu haberleri yalanlamıştır.⁴²⁰ 24 Haziran'da ise komite üyeleri Mecliste yemin ederek yasal olarak yasama görevini ifa etmeye başlamıştır.⁴²¹ MBK, ardından Meclis Genel Kurulu gibi çeşitli ihtisas komisyonları oluşturmuştur. İhtisas komisyonları ve üyeleri aşağıda verilen tablodaki gibidir:

⁴¹⁸ *Resmî Gazete* (14 Haziran 1960). S:10525, 1533-1534.

⁴¹⁹ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 243-244; Millî Birlik Komitesi Meclis Binasında Dün Çalışmalarına Başladı. (22 Haziran 1960). *Cumhuriyet*, 1.

⁴²⁰ Başkan Gürsel Komite Üyeleri Arasında İhtilaf Olduğu Söylentisini Yalanladı. (22 Haziran 1960). *Vatan*, 1,5.

⁴²¹ MB. Komitesi Üyeleri Tören ile And İçtiler. (25 Haziran 1960). *Ulus*, 1,6.

Komisyon	İlgili Bakanlıklar	Üyeleri	
Güvenlik Komisyonu	<ul style="list-style-type: none"> • Millî Savunma • İçişleri • Dışişleri • Ulaştırma 	<ul style="list-style-type: none"> • Fazıl Akkoyunlu • Mucip Ataklı • Ahmet Er • Orhan Kabibay • Kadri Kaplan • Suphi Karaman 	<ul style="list-style-type: none"> • Münir Köseoğlu • Cemal Madanoğlu • Fahri Özdilek • Sıtkı Ulay • Muzaffer Yurdakuler
İktisat Komisyonu	<ul style="list-style-type: none"> • Maliye • Sanayi • Ticaret • Tarım • Gümrük ve Tekel 	<ul style="list-style-type: none"> • Refet Aksoyoğlu • İrfan Baştuğ • Rıfat Baykal • Vehbi Ersü • Dündar Taşer 	<ul style="list-style-type: none"> • Kâmil Karavelioğlu • Osman Köksal • Fikret Kuytak • Şükran Özkaya • Şefik Soyuyüce
Sosyal İşler Komisyonu	<ul style="list-style-type: none"> • Basın-Yayın ve Turizm • Millî Eğitim • Sağlık ve Sosyal Yardım • Çalışma • Adalet 	<ul style="list-style-type: none"> • Numan Esin • Suphi Gürsoytrak • Sami Küçük • Mustafa Kaplan • Ahmet Yıldız 	<ul style="list-style-type: none"> • Muzaffer Karan • Mehmet Özgüneş • Muzaffer Özdağ • İrfan Solmazer • Alparslan Türkeş
Bayındırlık ve İmar Komisyonu	<ul style="list-style-type: none"> • Bayındırlık • İmar ve İskân 	<ul style="list-style-type: none"> • Emanullah Çelebi • Selahattin Özgür 	<ul style="list-style-type: none"> • Haydar Tunçkanat
Sekreterlik	-	<ul style="list-style-type: none"> • Ekrem Acuner • Orhan Erkanlı 	<ul style="list-style-type: none"> • Sezai Okan⁴²²

Komisyonların kuruluşu esnasında Özdağ tarafından hazırlanan Komite İçtüzüğü de kabul edilmiş ve böylece komite müzakereleri yasama meclisi usulüne bağlanmıştır. Ancak komite görüşmelerinin zaptı meselesi buna ters işlemiştir. Komite toplantıları gizlilik içerisinde yürütüldüğü için detaylı zabıtlar tutulmamıştır. Ayrıca komiteye dışardan zabıt kâtabi almak yerine komitenin en genç iki üyesi Esin ve Özdağ kâtabilik görevini yürütmüştür. Fakat kısa bir süre sonra zabıt tutmamanın tutmaktan daha sakıncalı olduğu düşünülerek zabıt kâtabilerinin alınarak muntazam zabıtların tutulması kararlaştırılmıştır. Bu yönde tutulan ilk zabıt komite üyelerinin yemin ettiği 24 Haziran olmuştur. Fakat komite tartışmalarının kızıştığı anlarda gizlilik kararı verilerek zabıt kâtabileri dışarı çıkarılmıştır. Bu usulün çok yaygın hale geldiği günlerde “zabıttan çıkarılması” teklifleri de reddedilmeye başlanmıştır.⁴²³

⁴²² İpekçi, Coşar. a.g.e., 244-245; Özdağ. a.g.e., 275. Düz yazı şeklinde verilen bilgiler tarafımızca tabloya çevrilmiştir.

⁴²³ İpekçi, Coşar. a.g.e., 245-246: Zabıttan çıkarılma tekliflerinin reddedildiği günler, ileride değinecek olduğumuz, komite içerisinde çatışmaların başladığı günlerdir.

2.3.4. Emniyet Kontrol Koordinasyon Servisi

27 Mayıs'tan kısa bir süre sonra MBK içerisinde Millî Emniyet Teşkilatı, Jandarma Teşkilatı ve diğer istihbarat birimlerinin yer aldığı birimlerle irtibat sağlamak üzere bir "Emniyet Grubu" oluşturulmuştur. Kabibay'ın başkan yapıldığı bu gruba Karaman, Solmazer ve Esin de dâhil edilmiştir. Bu grup çalışma prensiplerini belirlerken Karaman'ın teklifi ile grubun adı "Emniyet Kontrol Koordinasyon Servisi" olarak değiştirilmiştir. Dört subay bu isim değişikliğinden sonra elde ettikleri her bilgiyi komite ile paylaşmama yönünde bir yemin etmişlerdir.⁴²⁴ Özdağ'a göre: "*Kabibay kendisine gelen bilgileri her zaman değerlendirebilecek kadar kararlı olamamıştır.*"⁴²⁵

2.4. İhtilal Hukukunun Düzenlenmesi

Eski iktidar mensuplarının nasıl yargılanacağı konusunda haziran başına kadar kesin bir hüküm verilmemiştir. Bu belirsiz durumun çözülmesi için 2 Haziran 1960'ta gerçekleştirilen komite toplantısına Ankara Hukuk Fakültesi Dekanı Naci Şensoy, Adalet Bakanı Abdullah Gözübüyük, Devlet Bakanı Amil Artus ve Askerî Hâkim Alb. Rıza Tunç katılmıştır. Toplantı sonucunda eski iktidar mensuplarının tahkikat ve takibat şeklini tespit etmek için "uluslararası şöhrete sahip" Ceza Hukuku Profesörü Tahir Taner başkanlığında bir heyet oluşturulmasına karar verilmiştir. 2 Haziran akşamı Ord. Prof. Taner başkanlığındaki heyet radyodan bildirilmiştir.⁴²⁶

MBK 5 Haziran 1960 tarihli oturumda Prof. Dr. Velidedeoğlu, Kubalı, Aksoy ve Bahri Savcı'nın da Ceza Komisyonunda yer almasını istemiştir.⁴²⁷ Nihayetinde komisyon ilk toplantısını 10 Haziran'da Ord. Prof. Taner başkanlığında yapmıştır. Bu toplantıya ismi radyodan okunan Dönmezer katılmamış onun yerine Aksoy katılmıştır. Adalet Bakanı Gözübüyük: "*Demokrat Parti iktidarına mensup devlet ricalinden kazai mesuliyeti*

⁴²⁴ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 257-258: Grubun yeni ismi, dört subayın soyadının baş harflerini temsilen oluşturulmuştur.

⁴²⁵ Özdağ. **a.g.e.**, 279: Burada kastedilen durum 13 Kasım arifesinde gelen ihbarların göz ardı edilerek tasfiyeye razı olunmasıdır.

⁴²⁶ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 249-250: Adalet Bakanı Gözübüyük, Devlet Bakanı Artus, Basın-Yayın Bakanı Tarhan, Yargıtay 1. Daire Başkanı Salim Başol, Prof. Dr. Sulhi Dönmezer, Prof. Dr. Nurullah Kunter, Prof. Dr. Sahir Erman, Askerî Hâkim Rıza Tunç, Askerî Adli Hâkim Kamil Rona, Askerî Adli Hâkim Refet Tüzün bu komisyonda yer almıştır.

⁴²⁷ Özdağ. **a.g.e.**, 277.

*gerektiren fiilleri işlemiş bulunanlar hakkında yapılacak soruşturma ve kovuşturmanın şekli ve mahiyetini tespit hususunda bir rapor hazırlanmasının istendiğini” diğer üyelere bildirmiştir.*⁴²⁸

Komisyounun yargılamalarla ilgili hem ceza hem de usul hukuku bakımından inceleme yapması gerekmektedir. Başkan Taner, öncelikle sanıkların yargılanması konusunda mevcut ceza hukukunda değişiklik yapıp yapılmaması hususunda üyelerin fikirlerini sormuştur. Üyelerden bazıları ihtilalin özel hukuku olduğunu ileri sürerek yürürlükteki ceza hukukunda değişiklikler yapmak gerektiğini ileri sürmüştür. Komisyon Başkanı Taner ise: “*Kanunsuz suç ve ceza olmaz*” ilkesi ışığında mevcut kanunların işlenmesi gerektiğini savunmuştur. Taner’in bu düşüncesine Aksoy: “*İnanç lazım, inanç...*” diyerek karşı çıkmıştır. Bu defa Taner: “*Ne demek istiyorsun... Beni ihtilalin meşruiyetine inanmamakla mı itham ediyorsun?*” diyerek karşılık vermiştir. Ardından komisyonda yürütülen tartışma ilmî bir müzakere olmaktan çıkmış toplantı dağılmıştır. Komisyon Başkanı Taner, ertesi gün görevden ayrılmak istediğini belirtmiştir. Ancak buna bir formül bulunarak komisyonun Usul ve Ceza Komisyonu olarak ikiye ayrılmış, Taner’in bulunduğu usul komisyonuna Aksoy alınmamıştır.⁴²⁹

Yapılan yoğun çalışmalar sonucu Usul Komisyonu 14 Haziran 1960’ta tamamlanan raporunu MBK’ye sevk etmiştir. MBK’de iki gün boyunca görüşülen rapor “*Yüksek Adalet Divanı’nın Muhakeme Usulüne Ait Geçici Kanun*” adıyla 18 Haziran’da *Resmî Gazete*’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Buna göre önce Yüksek Soruşturma Kurulu olayları inceleyecek, ardından son tahkikatın açılmasına karar verildiği takdirde Yüksek Adalet Divanına sevk edilecektir. 26 maddeden oluşan bu geçici kanunla yapılacak soruşturma ve muhakeme ile ilgili tüm aşamalara yer verilmiştir.⁴³⁰ Geçici Kanun *Resmî Gazete*’de ilan edildikten sonra Yüksek Soruşturma Kurulu için üyelerin tespiti çalışmaları başlamıştır. 30

⁴²⁸ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 252.

⁴²⁹ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 252-253: Usul Komisyonu: Tahir Taner, Nurullah Kunter, Sahir Erman, Refet Tüzün, Rıza Tunç, Salim Başol, Kamil Rona, Naci Şensoy, Hasan Gürsel’den oluşmuştur. Ceza Komisyonu: H. Nail Kubalı, H. Veldet Velidedeoglu, Sahir Erman, Burhan Köni, Feyyaz Gölcüklü, Muammer Aksoy, Naci Şensoy’dan oluşmuştur.

⁴³⁰ Yüksek Adalet Divanının Muhakeme Usulüne Ait Geçici Kanun. (18 Haziran 1960). *Resmî Gazete*, (10529), 1565-1566.

Haziran'da Yargıtay 6. Ceza Dairesi Başkanı Celalettin Kurelman başkanlığındaki 30 üye açıklanmıştır.⁴³¹

Bir yandan Yüksek Soruşturma Kurulu açıklanırken diğer yandan Ceza Komisyonu da Ceza Kanunu'ndaki değişikliği tamamlamıştır. Ancak bu değişikliğin Anayasa Komisyonu üyeleri ve bazı ceza hukuku profesörleri tarafından görülmesi istenmiştir. Bu sebeple 30 Haziran'da Nurullah Kunter, Sulhi Dönmezer, Faruk Erem ve Anayasa Komisyonu üyeleri Ankara'ya davet edilmiştir. Bunlardan başka Burhan Köni, Sahir Erman ve Feyyaz Gölcüklü gibi Ceza Komisyonu üyeleri de toplantıda hazır bulunmuştur. Neticede 2 Temmuz'a kadar görüşmeler yapılmış ve ardından tasarı komiteye sunulmuştur. Komite bu tasarıyı kabul etmiş ve 11 Temmuz 1960 tarihli *Resmî Gazete*'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.⁴³² Buna göre:

“Madde 1 — Türk Ceza Kanununun 146 ncı maddesine aşağıdaki fıkra eklenmiştir:

Birinci fıkrada yazılı suçta ikinci fıkrada gösterilenden gayri surette iştirak eden fer'i şerikler hakkında beş seneden onbeş seneye kadar ağır hapis ve amme hizmetlerinden müebbeden memnuiyet cezası hükmolunur.”

Madde 2 — Türk Ceza Kanununun 56 ncı maddesi kaldırılmıştır.

Madde 3 — Yukarıki madde hükmü, bu kanunun yürürlüğe girmesi tarihinden önce işlenmiş olan ve Türk Ceza Kanununun 125 -133,141, 142, 146, 149, 150 ve 163 üncü maddelerinde yazılı bulunan Vatana hıyanet suçları hakkında da uygulanır.”⁴³³

Madde 1 ile anayasayı ihlal suçundan ikinci derecede suçlu olanlara 5-15 sene hapis cezası ve kamu hizmetlerinden ebediyen yasaklanma cezası verilebilirdi. Sözü geçen 56. madde ise 65 yaşını doldurmuş mahkûmlar için idam cezasının infazını önleyen maddedir. Bu maddenin kaldırılması ile sabık hükûmet üyelerinden 65 yaşını aşmış üyelerin idam cezası tatbik olunabilirdi. Madde 3 ile yapılan değişikliklerin geçmişte işlenmiş suçları da kapsamaya sağlanmıştır.

⁴³¹ Soruşturma Kurulu Açıklandı. (1 Temmuz 1960). *Ulus*, 1.; Merkezi Soruşturma Kurulu bünyesinde 9 farklı Soruşturma Kurulu görev yapmıştır. Bunlar sabık iktidara izafe edilen suçları araştırmıştır. Soruşturma Kurulları için bkz: Erkanlı. **a.g.e.**, 99-102.

⁴³² İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 254-255: Komite tarafından 6 Temmuz tarihinde kabul edilmiştir.

⁴³³ Türk Ceza Kanununun 146 ncı Maddesine Fıkra Eklenmesi ve 56 ncı Maddesinin Kaldırılması Hakkında Geçici Kanun. (11 Temmuz 1960). *Resmî Gazete*, (10548), 1687).

Böyle bir değişikliğin yapılmasında 65 yaşını doldurmuş mahkûmların “yaş zırhına bürünerek” bazı sanıkları da idamdan kurtarmak adına bütün suçları kendi üzerine alacağı ve gerçek faillerin cezasız kalacağı ihtimali etkili olmuştur. Öyle ki bazı komite üyeleri Bayar’ın idamdan kurtulması hâlinde: “*Önce Bayar’ı sonra kendisini vurup intihar edeceğini*” beyan etmiştir. Bazı profesörlere göre yaş haddinin kaldırılması ile bu gibi ihtimallerin önüne geçilmiştir.⁴³⁴ Türkeş, böyle bir değişikliğin yapılmasına hukuktaki: “*Cevaplar makable şâmil olmaz.*” anlayışının çiğnendiğini ifade ettiklerini ancak Prof. Aksoy’un: “*Şimdi normal hukuk cari değildir. İhtilal hukuku caridir. Yani ihtilal hukukunda böyle bir prensip bahis konusu edilemez.*” şeklinde karşılık verdiğini belirtmiştir.⁴³⁵ Netice itibarıyla MBK tasarımı kabul etmiş, ardından da eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın idam talebi ile Yüce Divan’a sevk edilmesine karar vermiştir.⁴³⁶

2.5. Millî Birlik Komitesinin Yapısı ve Faaliyetleri

2.5.1. Millî Birlik Komitesinin Fikrî Yapısı

İhtilal öncesinde var olan fikrî bölünmüşlük, 27 Mayıs’ın ilk ayından itibaren gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. İhtilalin ilk günlerinde Türkeş Başbakanlık Müsteşarlığı, Küçük komite organizasyonu, Madanoğlu Ankara Kumandanlığı, Köksal Muhafız Alay Komutanlığı görevlerini üstlenmişlerdir. Bu üyeler ellerinde bulunan güç sayesinde komite içinde ve dışında taraftar toplamaya başlamıştır. O günlerde temelde iki grup vardır. Bunlar bir tarafta Türkeş’in başını çektiği iktidarda belirli süre kalmayı savunan grup olan “Radikaller” ve diğer tarafta Küçük’ün başında yer aldığı iktidarın derhâl devrini isteyen “Demokratlar” grubudur.⁴³⁷

Komitelerde yer alan bu ayrılığın gerekçesi 27 Mayıs’ı üyelerin nasıl değerlendirdiği olmuştur. Demokratlara göre: “*27 Mayıs’ın gayesi; Anayasa dışına çıkmış, keyfî ve başarısız bir iktidarı bertaraf etmek, suçluları cezalandırmak, yeni bir Anayasa ve seçim*

⁴³⁴ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 255-256; Özdağ bu intihar sözünü Orhan Erkanlı’nın ettiğini belirtmiştir. (Özdağ. **a.g.e.**, 278).

⁴³⁵ Taylak. **a.g.e.**, 75-76.

⁴³⁶ C. Bayar’ın İdam Talebi İle Yüce Divan’a Sevkine Karar Verildi. (13 Temmuz 1960). *Vatan*, 1,5: MBK bu kararı 7 Temmuz’da gerçekleştirdiği toplantısında almıştır.

⁴³⁷ Örtülü. **a.g.e.**, 7-8.

kanunu yaparak, Silahlı Kuvvetlerin hakemliğinde yapılacak serbest seçimlerle iktidarı kazanan tarafa devretmektir.” Bu görüşün ana gerekçesine göre 27 Mayıs gerçekleştirilmiş ve hedefin ilk ayağı tamamlanmıştır. O hâlde yeni anayasa yapıp iktidar devredilmelidir. Zira iktidarın kısa sürede devredileceğine dair halka söz verilmiştir. Bu söz yerine getirilmeli ve halkın katılımına dayanan bir iktidar kurulmalıdır. Onlara göre köklü reformlara ihtiyaç vardır fakat bunlar uzun soluklu işler olduğu için sivillere bırakılmalıdır. Ayrıca ihtilal ile birlikte suçlanan kişileri cezalandırma işlemi de sivillere bırakılmalıdır. Zira ileride verilen cezaların sorumluluğu komiteye yüklenebilirdi. Tüm bunların yanında iktisadi hayatın sivillere bırakılmadıkça düzelmeyeceği anlayışı hâkim olmuş, bu sebeple iktidarın devredilerek iktisadi hayatın da normale dönmesi istenmiştir. Son olarak DP tecrübesinden sonra partilerin keyfi ve hissî davranışlar içerisine girmeyeceği düşünülmüştür. Bu sebeple yapılan işler yeterli görülmüş ve daha fazlasına gerek duymadan iktidarın devri istenmiştir.⁴³⁸

Kocabaş bu grubun iktidarı İnönü’ye devretme isteğinin altında üç sebep sıralamıştır. Bunlardan ilki: “*Seçkinci-Devletçi devlet geleneği*” olmuştur. Bu sebebin temelinde İsmet Paşa’nın İstiklâl Harbi yıllarından beri üzerinde taşıdığı “kahramanlık ve karizması” yatmıştır. Bu gruba göre ülkeyi kurtuluşa götürecek tek kişi İnönü olmuştur. İkinci sebep: “*Ülke yönetiminde ehliyetsiz ve liyakatsiz oluş*” olarak sıralanmıştır. Bu görüşe göre başta Madanoğlu olmak üzere bu gruba dâhil birçok subay devlet yönetme hususunda bir hayli tecrübesiz ve zayıftı. Bu sebeple de yönetim İnönü’ye devredilmeliydi. Son sebep ise: “*Demokrasiye biran önce geçmek isteği*” olarak verilmiştir. Buradaki temel gerekçe ise 27 Mayıs bildirisinde de okunan en kısa zamanda yönetimin sivillere devredileceği yönündeki taahhüt yatmıştır.⁴³⁹

Radikallere göre ise: “*27 Mayıs’ın gayesi; gayri meşru hale gelmiş ve memleketi iflâsa sürüklemiş bir iktidarı yıkmak, Türkiye’yi çağdaş uygarlık seviyesine çıkarmak için gerekli olan her türlü; sosyal, hukukî, ekonomik ve manevî islâhatı yaptıktan sonra iktidarı devretmektir.*” Onlara göre 27 Mayıs basit bir hükûmet darbesi değildir. Bu sebeple de amacı Anayasa ve Seçim Kanunu yapmak değil ülkenin ihtiyacı olan reformları gerçekleştirmek olmuştur. Komitenin halka vaat ettiği en kısa zaman, reformların bittiği en

⁴³⁸ Erkanlı. a.g.m., 17; Erkanlı. a.g.e., 136-137.

⁴³⁹ Kocabaş. a.g.e., 18.

erken tarih olarak görülmüştür. Ayrıca ihtilali bir emrivaki olarak gören Radikaller, iktidarın devrinden önce oy kaygısı olmadan reformların gerçekleştirilmesini zorunlu görmüşlerdir. Halkın idareye katılımı istenmeden önce buna engel olan “baskı grupları” ortadan kaldırılarak tam manasıyla demokrasi tesis edilmelidir. Zira diğer türlü “şekli demokrasi” yaşanacağına inanmışlardır. Radikallere göre ihtilal idaresi Atatürkçülük doktrinini rehber edinerek bu yolda çalışmalı ve kalkınma devri MBK tarafından sağlam bir temele oturtulduktan sonra iktidar devredilmelidir. Onlara göre partiler çıkar grupları ile çatıştıkları zaman bu konularda taviz verebilirdi. Ayrıca ihtilal idaresinin tarafsızlığı söz konusu ise siyasi bakımdan boşluğa düşmüş olan kitlelerin toparlanması için beklenmesi istenmiştir. Başlanmış ve henüz tamamlanmamış faaliyetlerin tamamlanmasının ardından iktidarın devri öngörülmüş, şayet demokrasi isteniyorsa MBK’nin iktidarda kalıp-gitmesi hususunda halkoyuna başvurulması istenmiştir.⁴⁴⁰

Radikallerin görüşlerine tamamlayıcı olarak Kocabaş birkaç gerekçe sıralamıştır. Bunların başında Radikallerin de defaatle belirttiği; demokratik seçimlerle işbaşına gelen iktidarların oy kaygısı ile hareket edeceği ve bu kaygı sebebiyle ülkenin kalkınması için gerekli reformları yapmayacağı, bunun için iktidarda bir seçim dönemi kadar kalınması gerektiği yer almıştır. İkinci gerekçe olarak Kocabaş, Radikallerin: “*Bir ideolojik görüş ve sistem anlayışına sahip olmaları*” diyerek özellikle Türkeş’in ve onunla hareket edenlerin topluma uygulayabilecek bir ideolojik sisteme sahip olduğunu belirtmiştir. Üçüncü gerekçede ise: “*Kendilerini ülke yönetecek ehliyet ve liyakete görmeleri*” diyerek diğer grubun aksine Radikallerin ülke yönetimi hususunda kendilerine olan güvenini sıralamıştır. Son gerekçe olarak: “*İktidarı ülke yönetiminde yetersiz olarak görülen İnönü’ye teslim etmemek düşüncesi*” diye belirtmiştir. Buna göre TSK’nin iktidarı bir partiden alıp diğerine devretme gibi bir misyonu yoktur. Ayrıca İnönü’nün memleketin ihtiyacı olan davaları çözeceğine inanılmıyordu. Bu sebeple iktidar İnönü’ye devredilmemeliydi.⁴⁴¹

Muzaffer Özdağ’a göre 27 Mayıs: “*400 yıllık tarihi gelişmenin ve Atatürk devrimlerinin bir devamıdır... İhtilalin amacı kendi gücü ile yaşayan Türkiye yaratmaktır.*⁴⁴² İşte bu amaçların tatbiki için Radikaller reformlar yapılması gerektiğini

⁴⁴⁰ Erkanlı. a.g.m., 17-19; Erkanlı. a.g.e., 137-140.

⁴⁴¹ Kocabaş. a.g.e., 19-21.

⁴⁴² Özdağ, M. “27 Mayısın Nedeni ve Amacı. (15 Ekim 1960). **Kim.** 9(119), 22.

düşünmüştür. Bu doğrultuda; toprak reformu, eğitim reformu, sağlık reformu, sosyal yardımlaşma reformu, din reformu ilk öncelik verilenler olmuştur. Ayrıca iş seferberliği başlatılmalı, ağır sanayi hamlesine girişilmeli, atom enerjisi için çalışmalar yapılmalıydı. Son olarak da millî savunmanın yeniden örgütlenmesi düşünülmüş ve bu doğrultuda bir ordu reformu ortaya atılmıştır. Ayrıca bu grup daha bağımsız bir dış politika için CENTO'dan ayrılmayı düşünmüştür. Diğer yandan Asya ve Afrika'daki kurtuluş hareketlerini de desteklemiştir.⁴⁴³

Yukarıda görüşlerine yer verilen Radikal Grubu başlangıçta Türkeş, Esin, Özdağ, Er, Solmazer, M. Kaplan, Baykal ve Taşer gibi komite üyeleri oluşturmuştur.⁴⁴⁴ Bu grupta yer alan Dündar Taşer, ihtilal öncesine kadar koyu bir CHP taraftarıdır. Ancak ihtilal sonrasında, CHP'nin ihtilali kendi iktidarına çevirme çabasına karşı çıkararak Radikal Gruba katılmıştır.⁴⁴⁵ Demokratlar olarak adlandırılan grubu ise ayrı ayrı hizipler oluşturmuştur. Bu hiziplerin ilkinin Küçük-Madanoğlu ikilisi oluşturmuştur. Bu ikilinin fikri iktidarın bir an evvel sivillere devri olmuştur. Bu ikili hizbe Kabibay-Erkanlı ikilisi yakın olmuş ancak Temmuz ayının ortasından itibaren uzaklaşarak Radikal Gruba yaklaşmıştır. Bir diğer ikili hizip Okan-Köksal tarafından oluşturulmuştur. Bu ikili de iktidarın sivillere devredilmesini istemiştir. Böylece Madanoğlu-Küçük ve Okan-Köksal ikili hizipleri komitede Demokratları temsil etmiştir. Komitede varlığını sürdüren bir diğer grup ise CHP ile sürekli temas hâlinde olan Acuner, Kuytak ve Aksoyoğlu üçlüsüdür. Gürsoytrak da bu gruba yakındır. Bu grup iktidarın CHP'ye devrini savunmuştur. Aynı tezi savunan bir diğer grup ise komitenin havacı subayları olan Ataklı, Çelebi ve Tunçkanat'tan oluşmuştur. Bu iki grup da komitede "CHP'li Grubu" temsil etmiştir.⁴⁴⁶

Görüldüğü üzere komitede oluşan gruplar başlangıçta ihtilal öncesi örgütlenmelere göre şekillenmiştir. Bu süreç daha sonra temelinde gitme-kalma esasına dayanan bir kamplaşmaya gitmiştir. Tüm bu gerekçeler her iki grubun da hem 27 Mayıs'a hem de ülkenin geleceğine farklı pencerelerden baktığını göstermektedir. İşte bu farklı pencereler günün birinde MBK üyelerinin bir kısmına yurt dışında zoraki memuriyet yaşatırken, bir diğer kısmına altın heykeller vaad edip süngüler altında demokrasinin yolunu açmıştır.

⁴⁴³ Özdağ. **a.g.e.**, 282-283

⁴⁴⁴ Er. **a.g.e.**, 44.

⁴⁴⁵ Özdağ. **a.g.e.**, 281.

⁴⁴⁶ Özdağ. **a.g.e.**, 283; Seyhan. **a.g.e.**, 89.

2.5.2. Komitenin Birliği İçin nemli Bir Toplantı

Komite içerisindeki bölünmüşlüğü ortadan kaldırmak adına Radikaller ve Demokratlar 9 Temmuz 1960'ta önemli bir toplantı düzenlemiştir. Cumhurbaşkanı Genel Sekreteri Köksal'ın odasında düzenlenen toplantıya Türkeş, Solmazer, Esin, zdağ, Kabibay, Erkanlı, Okan, Küçük, Köksal ve Seyhan katılmıştır.⁴⁴⁷ Toplantıda öncelikle ihtilalcilerin hangi kuvvete dayanarak iktidarı devam ettirdikleri hususu konuşulmuştur. Bu hususta 1 Numaralı Geçici Anayasa ile hukuki hükümlere dayandığı kabul edilmiştir. Ancak buna mukabil komitenin emniyetinin sağlanması konusu ele alınmıştır. şöyle ki ihtilal orduya dayanarak yapılmış ve ordu yeni bir müdahalede bulunabilirdi. Bu sebeple ihtilali hukuki kuvvete dayandırmadan önce emniyetin sağlanması gerekmektedir. Bu amaçla bir emniyet istihbarat teşkilatının kurulması kararlaştırılmıştır.⁴⁴⁸

Toplantıda görüşülen bir diğer mesele hkmetin bir hkmet programı hazırlaması meselesi olmuştur. Toplantıda bulunan üyeler hazırlanacak programın komite tarafından verilecek teklif ve temel görüşler uyarınca hazırlanmasına karar vermiştir. Ardından komite teklif ve temel görüşleri hazırlanarak bu doğrultuda bir hkmet programının oluşturulması sağlanmıştır. Komite tarafından hkmete verilen bu temel görüşler Türkiye'nin her yönden kalkınmasını ele almıştır. Bu sebeple bu temel görüşler Radikallerin tesiri olarak grlmştir. Ancak bu fikirleri Radikaller haricinde destekleyen birçok kişi bulunmaktadır. Onlardan birisi olan Seyhan reformların gerekliliğini şöyle ifade etmiştir: *“Zemindeki enkaz temizlenip kaide düzeltilmeden, yıkıntılı arsaya inşa edilecek bina, iğri bğrr yıkılma eğilimli çirkin bir geekondudan farksız olurdu.”*⁴⁴⁹

Aynı gece toplantının devamında Seyhan, MBK için yeni bir çalışma düzeni teklif etmiştir. Buna göre MBK'nin yasama ve yürütme yetkisini kullanması için her bakanlığa bağlı bir yan komisyon ile çalışması teklif edilmiştir. Böylece her bakanlıktan beşer kişilik birer yan komisyon kurulması ve bu komisyonun üyelerinin bakanlık ile niversitelerin

⁴⁴⁷ İhtilal ncesinde Washington'a gönderilen Dündar Seyhan ihtilalden yaklaşık bir ay sonra yurda geri çağrılmıştır. Bu tarihten itibaren komiteye ye olmamasına rağmen komite çalışmalarında etkin rol oynamıştır.

⁴⁴⁸ Seyhan. **a.g.e.**, 90-91; Bu istihbarat teşkilatı kısa süre sonra Kur. Yb. Süreyya Yüksel başkanlığında kurulmuştur. Seferberlik Tetkik Kurulu başkanı olan emekli Kur. Alb. Faruk Ateşdağlı'nın emrinde yetişmiş subaylardan oluşan bu teşkilat Başbakanlık binasında gizli olarak faaliyet yrtmştir. (Seyhan. **a.g.e.**, 111).

⁴⁴⁹ Seyhan. **a.g.e.**, 91-92.

tanınmış, yetenekli kişilerinden oluşması tasarlanmıştır. Komisyon ile MBK arasındaki koordinasyonu sağlamak üzere bir de genel sekreterlik kurulması teklif edilmiştir. Bu teklif de o gece büyük çoğunlukla kabul edilmiştir.⁴⁵⁰ Ardından yine Seyhan tarafından bir siyasi parti kurulması teklif edilmiştir. 27 Mayıs'ın tarafsızlığı için başsız kalan seçmenin birileri tarafından koordine edilmesi gerekiyordu. Bu görevi yürütmek üzere MBK tarafından gerekli altyapı çalışmasının yapılması istenmiştir. Böylece MBK bir parti hâline dönüşüp iktidara oturabilir ve ülke için gerekli reformları daha kolay yapabilirdi. Bu doğrultuda Millî Birlik Partisi'nin kurulması fikri o gece kabul edilmiştir.⁴⁵¹

Ele alınan bir diğer konu bakanlıklara komite üyelerinin atanması meselesi olmuştur. Zira komite üyeleri bazı bakanlıkları kontrol altında tutmuş ve kendilerinin bakanlar üstü bir statüye sahip olmasını kullanarak o bakanlığı zaten yönetmiştir. Bu durumda da bakanların görev yapması olanaksız hâle gelmiştir. Bu durumun halli için komite üyelerinden bir Bakanlar Kurulu oluşturma fikri ortaya atılmıştır. Ancak hangi bakanlığa kimin atanacağı meselesi ve 38 üyeye birer bakanlığın tahsis edilemeyecek olması sebebiyle bu teklif reddedilmiştir.⁴⁵² O gece görüşülen en mühim mesele ise komite içinde çekişmelere son vermek ve birliği sağlamak adına yeni bir komite kurulması olmuştur. Oluşacak yeni komite MBK içerisindeki ayrışmaları engellemek adına komiteye götürülecek konuların önce oluşturulacak bu iç komitede görüşülmesi ve akabinde ortak hareket edilmesi teklif edilmiştir. Bu komiteyi o gece toplantıda bulunan üyeler oluşturacaktı. Neticede yapılan teklif kabul edilmiştir. Ardından yapılan seçim ile komite başkanlığına Sezai Okan getirilmiştir. Ancak bu toplantıda alınan kararların bir kısmı uygulamaya konulurken bir kısmı şahsi çıkarlar sebebiyle uygulanmamıştır.⁴⁵³ Özdağ'a göre ise: "*Toplantı daha baştan ölüdür.*" Çünkü Radikaller milletin ana davaları tezini savunmayı sürdürmüş, Demokratlar ise iktidarı devretmek hususundaki ısrarından vazgeçmemiştir. Diğer yandan bu sıralarda CHP saflarında başlayan seçim isteği komiteyi olumsuz etkilemiştir.⁴⁵⁴

⁴⁵⁰ Seyhan. a.g.e., 93-94.

⁴⁵¹ Seyhan. a.g.e., 94-96.

⁴⁵² Seyhan. a.g.e., 96-97.

⁴⁵³ Seyhan. a.g.e., 97-98.

⁴⁵⁴ Özdağ. a.g.e., 284.

9 Temmuz 1960'ta kurulan bu 9 kişilik yeni komite ikinci toplantısından itibaren bir araya gelmemiştir. Zira Küçük, böyle bir komitenin varlığını MBK'ye açıklamıştır. Bu birliğin muhafaza edilmemesinin sebebi ise kişiler arasındaki husumetler olmuştur. Örneğin Küçük, sınıf arkadaşı olan Türkeş'ten hiç hazzetmemiştir. Okan, komitenin genç üyelerine özellikle de Özdağ'a karşı husumet beslemiştir. Diğer yandan yurt dışı görevinde olan Mentеш'in dönmesiyle de havacı grup onun liderliğinde yeniden örgütlenerek bir güç hâline gelmiştir. Bu durum komite içindeki dengeleri bozmuştur.⁴⁵⁵

2.5.3. İhtilalin Tarafsızlığı Meselesi

İnönü-Gürsel görüşmesinden sonra CHP'nin ihtilal yönetimi ile arasındaki iletişim kesilmiştir. İnönü, bu teması yeniden tesis etmek adına 30 Mayıs 1960'ta eski ihtilalci Cemal Yıldırım'ı evine çağırarak ondan ihtilalci subaylarla temas kurmasını istemiştir.⁴⁵⁶ İnönü, öncelikle komitede yer alan subayların kimler olduğunu öğrenecek, ardından teşhis koyarak faaliyete geçecekti. İnönü tarafından girişilen bu teşebbüsü Toker: "*CHP'nin MBK'ye çengel atma operasyonu*" olarak adlandırmıştır. Yıldırım, komiteye dâhil olan Ulay ile temasa geçip, onu İnönü ile görüştürmek istemiş ancak Ulay bunu kabul etmemiştir. Bu sırada Turhan Feyzioğlu, Kemal Satır, Emin Paksüt, Turgut Göle ve İsmail Rüştü Aksal gibi CHP'liler de MBK ile temas sağlamaya çalışmışsa da başarılı olamamışlardır.⁴⁵⁷

Toker, 30 Mayıs 1960 tarihli *Akis* dergisinde "Bugünkü Vazifemiz" başlığıyla yayınladığı yazısında hem millete hem de orduya belirli vazifeler biçmiştir. Toker'in yazısının bir bölümü şöyledir:

"...Şimdi, bir endişenin zerresinin yüreklere düşmediğini iddia etmek yersizdir. Askeri ihtilâller çok zaman böyle iyi niyetlerle başlar, en iyi niyetliler ancak aradan vakit geçince dâvalarını unuturlar ve milletlerinin hakiki arzularını bir tarafa iterek koltuk sıcaklığının rehabetine kendilerini terkederler. Bugün Türkiye'de, böyle bir ihtimali pek uzak ihtimal saydıracak bir kaç şahsi sebep vardır. Yeni idarenin başındaki zat imtihanını vermiş bir vatanseverdir. Hareketin motörü mevkiinde bulunan genç subaylar öyle bir muhitin çocuklarıdır ki milletleriyle daimi temas

⁴⁵⁵ Seyhan. a.g.e., 112.

⁴⁵⁶ İnönü, İ. (2017). **Defterler: 1919-1973**. (2. Baskı). (Haz. Demirel, A.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 568: Defterde "C. Yıldırım ile görüşme. Temas tertibi." şeklinde yazılmıştır.

⁴⁵⁷ Toker. a.g.e. 29-30.

halini muhafaza edeceklerdir. Sonra, bir 'İnönü faktörü' mevcuttur ki Demokrasimizin büyük teminatı vasfını dün nasıl taşıyorsa, bugün de, yarın da taşıyacaktır... Meşru ihtiraslarımızı dahi seçim gününe saklarsak cemiyetimiz bir kaç ay içinde bir asırlık mesafe kat eder ve rüyalarımızdaki Türkiye en kısa zamanda gerçekleşir”⁴⁵⁸

Toker'in bu yazısıyla iktidarın bir an evvel sivillere devrini istemesi ve demokrasinin teminatı olarak İnönü'yü göstermesi komitede tepkilere sebep olmuştur. Hele ki Toker'in İnönü'nün damadı olması ve bu yazıyı onun yazdırdığı düşüncesiyle kendisini “demokrasinin teminatı” olarak göstermesi üyeleri kızdırmıştır.⁴⁵⁹

İhtilalin tarafsızlığını koruması gerektiğine inanan üyeler, İnönü ile görüşülmesine izin vermemiştir. 1 Haziran 1960 tarihinde Gürsel'in CENTO toplantısında yaptığı konuşma ise CHP'nin hiç hoşuna gitmemiştir. Zira Gürsel buradaki konuşmasında: “...Müdahale edilmediği takdirde bir kardeş kavgasının kaçınılmaz bir zaruret haline geleceğine inanıyorduk. Zamanı geldiğine kani olduk ve müdahale ettik.” demiştir.⁴⁶⁰ Ardından Fahri Özdilek'in 3 Haziran'da yaptığı konuşmada, 27 Mayıs'ın hiçbir partiye karşı yapılmadığını söylemesi CHP'yi rahatsız eden bir diğer açıklama olmuştur. Bu iki açıklamanın CHP'yi rahatsız eden yanı, CHP'nin ihtilalin gerekçesine ters düşmüş olmasıdır. Zira CHP bu müdahalenin kardeş kavgasını önlemek adına değil, bir dikta rejimine karşı yapıldığını savunmuştur. Ortada bir kardeş kavgası olduğu takdirde bu kendisini de kapsayacaktır.⁴⁶¹

İnönü, MBK'nin kendisine ve partisine karşı ördüğü bu duvarı aşmak adına evvela 5 Haziran 1960'ta ifa edilecek olan Kurban Bayramı'nda harekete geçmiştir. Damadı Toker'den, Gürsel ile görüşmek için randevu almasını istemiştir.⁴⁶² Ancak bu teşebbüs Gürsel'in emir subayının gün tespit edip dönüş yapacağını söylemiş olmasına rağmen dönüş yapmaması ile sonuçsuz kalmıştır. Toker, yeniden arayıp hatırlatma teklifinde bulunmuşsa da İnönü bu teklifi kabul etmemiştir.⁴⁶³ Toker, bu randevu talebinin hemen

⁴⁵⁸ Toker, M. (30 Mayıs 1960). “Bugünkü Vazifemiz”. *Akis*, XVIII (301), 5.

⁴⁵⁹ Özdağ. *a.g.e.*, 272-273: Bu sırada Erkanlı ve Kabibay gibi üyeler henüz Radikal Grupla beraber değildir.

⁴⁶⁰ O Günlerin Fevkaladelikleri Dolayısıyla Resmî Gazete'ye Girmeyen Yayınlar. (6 Temmuz 1960). *Resmî Gazete*. (10544), 1668.

⁴⁶¹ Özdağ. *a.g.e.*, 272

⁴⁶² İnönü'nün defterinde bu talep “Bayram tebriki için görüşmek istedim. Cevap vereceğiz dediler yarına tehir ettiler.” olarak yer almıştır. (İnönü. *a.g.e.*, 569).

⁴⁶³ Toker. *a.g.e.*, 23-24.

akabinde “Hatalı Teşhisten Sakınalım” başlığıyla *Akis* dergisinde yeni bir yazı yayınlamıştır. Bu yazısında, Türkiye’de bir Nasır’ın ortaya çıkma ihtimaline ve hareketin partiler üstü tavrının aydınlar nezdinde bir değer taşımadığına değinmiştir. Toker’in yazısının bir bölümü şöyledir:

“‘İnkılap Hareketi’ adını taşıyan İhtilalde görülmemiş, inanılmaz bir rahatlık içinde başarıya ulaştığı için hakiki mahiyeti bazı kimselerin gözünden kaçmıştır. Bunun, elbette ki son derece mükemmel hazırlanmış, ama nihayet bir askeri darbe olduğu kanaati ilk günlerde yabancı basına hakim olmuştur. Bu yüzdendir ki Türkiyede de bir Nasırın ortaya çıkması ihtimali bilhassa anglo-sakson çevrelerde yüreklere endişe serpmiştir. Başka bir fikir, Türkiyede Silahlı Kuvvetlerin politika dolayısıyla bir felâkette eşiğine gelmiş memleketi, milleti himayesi altına aldığı, ona gerçek demokrasi için yetiştireceği fikri olmuştur. Ba, paternalizmin, yani bir nevi vesayet iddiasının bir müddet Türkiyedeki rejimin karakterini teşkil edeceği zehabını uyandırmıştır... Hareketin partilerüstü vasfı, çirkin politikacı hangi safta bulunursa bulunsun ona karşı vaziyet almaya hazır bulunulmasıdır. Ama politikanın kendisine düşmanca tutum, bir takım diktatörlüklerin temel felsefesini teşkil eden ‘memleketi politika âfetinden koruma’ fikri Türkiyenin namuslu aydınları nezdinde zerrece itibar taşımamaktadır...”⁴⁶⁴

Gürsel-İnönü görüşmesine yönelik ikinci teşebbüs ise 10 Haziran 1960’ta gerçekleşen Hürriyet Şehitleri Cenaze Töreni öncesinde yaşanmıştır. Toker, Türkeş’i arayarak İnönü’nün cenazede bulunmak istediğini ancak protokolde yeri olup olmadığını sormuştur. Ancak Türkeş, törene Gürsel’in katılmayacağını, onu oğlunun temsil edeceğini, İnönü’yü temsilen de Toker’in gelebileceğini söylemiştir. Toker, böyle bir konumunun bulunmadığını söyleyerek bu teklifi reddetmiştir. Komite üyelerinin bir Gürsel-İnönü görüşmesi önlemek istemesinin sebebi ise yukarıda da zikredildiği gibi ihtilalin tarafsızlığına gölge düşürmeme anlayışı olmuştur. Bu ikinci teşebbüsten sonra İnönü, Gürsel’in kendisiyle bir araya gelmek istemediğini anlamış ve bu konuyla ilgili hiçbir şey konuşmamaya ve yeni bir teşebbüste bulunmamaya karar vermiştir.⁴⁶⁵

MBK ve CHP arasındaki gerilim 14 Haziran’da komitenin yayınlamış olduğu 32 Sayılı Bildiri ile iyice artmıştır. Bu bildiri Toker tarafından ihtilalcilerin CHP’ye karşı ilk açık tavrı olarak değerlendirilmiştir.⁴⁶⁶ Gürsel’in imzasını taşıyan bildiri şöyledir:

⁴⁶⁴ Toker, M. (9 Haziran 1960). “Hatalı Teşhisten Sakınalım”. *Akis*, XVIII (303), 5.

⁴⁶⁵ İpekçi, Coşar. *a.g.e.*, 260-261; Taylak. *a.g.e.*, 50-51.

⁴⁶⁶ Toker. *a.g.e.*, 84.

“Aziz vatandaşlar,

Bazı kimselerin Millî İnkılap hareketini kendi partilerine mal ederek vatandaşlar arasında propaganda yapmakta ve diğer parti mensupları üzerinde baskıya yeltenmekte oldukları muhtelif kaynaklardan öğrenilmiştir.

İnkılabın ilk gününden itibaren hassasiyetle durulan bu mevzuu hiçbir şahsın, hiçbir zümrenin lehine yapılmış bir hareket değildir.

Muhterem halkımızın, köylü ve işçilerimizin demokrasiye kavuşması, hak ve hürriyetinin teminatı, iktisadi kalkınması ana prensibimizdir.

İdari makamların kendi bölgelerinde cereyan edecek bu şekil hareketler üzerinde hassasiyetle durmalarını rica ederim.”⁴⁶⁷

Bildiri CHP tarafından kendileri için yayınlanmış olarak değerlendirilince komite adına Sami Küçük derhâl bir açıklama yapmıştır. Küçük, bu tebliğin hiçbir zümreyi hedef almadığını ve yalnız ikaz mahiyetinde olduğunu bildirmiştir. Ardından Millî Birlik Partisi adında bir parti kurulacağı iddialarını da yalanlamıştır.⁴⁶⁸ Bildiride söz edilen hareketler o günlerde DP taraftarlarına karşı oluşan baskıya yönelikti. CHP'liler sanki CHP iktidar olmuşçasına davranmaya başlamış ve ocak-bucak başkanları türemiştir. Bu defa DP'nin kendilerine yaptığını iddia ettikleri zulmü onlar DP'lilere karşı yapmaya başlamıştır. Bildiriyi üstüne alınan İnönü, 16 Haziran'da partisinden Kemali Beyazıt, Orhan Öztrak ve Turhan Feyzioğlu'nun İçişleri Bakanı Kızıloğlu'na gönderip bilgi almak istemiştir. Kızıloğlu kendisine gelen CHP heyetine yaşanan olaylar ile ilgili örnekler vererek bildirin gereğini anlatmıştır. Ancak bu açıklama İnönü'yü tatmin etmemiştir. İnönü, aynı akşam yaptığı toplantıda bu bildirin yalnız ihtilalin tarafsızlığını ifade etmediğini aynı zamanda *“Eski DP'lilere kırılmış bir göz”* olduğunu söylemiştir.⁴⁶⁹

Toker'e göre 32 Numaralı Bildiri komitenin tümünün düşüncelerini yansıtmıyordu. Toker bildiriyi: *“Kızıloğlu-Türkeş tipi, bir yandan ihtilali 'CHP'nin tasalludu'ndan (sataşmasından) korumak, diğer taraftan daha uzun iktidar yılları peylemek isteyenlerin eseri idi.”* şeklinde değerlendirmiştir.⁴⁷⁰ CHP ve İnönü'ye göre bu bildiride bir de gizli ileti

⁴⁶⁷ Millî İnkılap Hiçbir Partiye Mal Edilemez. (15 Haziran 1960). *Akşam*, 1; Millî Birlik Komitesinin Tebliği. (15 Haziran 1960). *Ulus*, 1,5.

⁴⁶⁸ Millî Birlik Partisi Kurulmıyacak ve Bu İsim Parti İsmi Olmıyacak. (16 Haziran 1960). *Cumhuriyet*, 1,5.

⁴⁶⁹ Toker. *a.g.e.*, 84-85.

⁴⁷⁰ Toker. *a.g.e.*, 86-87.

verilmiştir. Bu ileti bildiride yer alan “iktisadi kalkınma” olmuştur. Onlara göre işin içine bir defa iktisadi kalkınma girdiğinde MBK’nin iktidar süresi kendiliğinden sonu belli olmayacak bir müddete uzamış oluyordu. Bu durum ise CHP’nin iktidarı önünde bir engel olarak görülmüştür. Ancak o günlerde bu konu ile ilgili bir harekette bulunulmamıştır.⁴⁷¹

2.5.4. CHP’nin Seçim Arzusu

İhtilali yapanlar, üç ay içerisinde tarafsız seçimlerin yapılacağını daha iktidarlarının ilk saatlerinde dile getirmiştir. Ancak bunun imkânsız bir vaat olduğu kısa bir süre sonra anlaşılmıştır. İnönü ise bu olayları ve açıklamaları hep uzaktan takip etmiş ve dikkatlice yeni bir strateji izlemeye başlamıştır. Hele ki artık komite ile arasında direkt bir irtibatın olmaması onu daha dikkatli davranmaya sevk etmiştir. Diğer yandan bu sırada komite içerisinde birtakım gruplaşmalardan bahsedilmeye başlanmıştır. “İhtilalin Kudretli Albayı” olarak adlandırılan Türkeş ve onun gibi düşünenler ihtilal idaresinin devamını istiyorlardı.⁴⁷² İktidarın bir an evvel sivillere devrini isteyenler ise o sıralarda sistemli bir yapılanma içerisine girememiştir. Radikaller olarak anılan Türkeş ve arkadaşları o günlerde daha sistemli bir çalışma yürütmektedirler.⁴⁷³

Devlet Başkanı Gürsel, 27 Haziran 1960’ta radyo başına geçmiş ve halka hitap etmiştir. Gürsel’in değindiği konu yine DP’li vatandaşlara karşı yapılan kötü muameleler olmuştur. Gürsel: “*Bu hareket, şu veya bu parti hesabına değil, partili partisiz, bütün vatandaşların hak ve huzuru için yapılmıştır. Ve bu hareket Demokrat Partiye karşı da değildir.*” şeklinde kendisinin ve komitenin tavrını bir kez daha ortaya koymuştur.⁴⁷⁴ 2 Temmuz’da Başbakanlıktan yayınlanan bildiri ile üç önemli konuya değinilmiştir. Bunlardan ilki; tüm siyasi derneklerden bağımsız “*Millî Kültür Dernekleri*” adında ilim, sanat, fikir ve folklor hareketlerini yürütecek derneklerin açılacağıdır. İkincisi; devlet dairelerinde düzenlenen keyfi ziyafet ve kokteyllere son verilmesi kararıdır. Bir diğer önemli mesele ise Millî Eğitim Seferberliği kapsamında köylere gazete gönderilmesi

⁴⁷¹ Toker. a.g.e., 87-88.

⁴⁷² Aydemir. *İkinci Adam...*, 481, 483.

⁴⁷³ Özdağ. a.g.e., 284.

⁴⁷⁴ Devrim D.P’ye Karşı Yapılmamıştır. (28 Haziran 1960). *Vatan*, 1,5.

kararıdır. Gürsel 4 Temmuz'da İstanbul'da yaptığı konuşmada ise “*Yeni parti kurulabilir. Bu siyasi faaliyet değildir, teşkilatlanmadır.*” demiştir.⁴⁷⁵

5 Temmuz 1960'ta İnönü ve Gürsel ikilisi birer mülakat yapmışlardır. Ertesi gün ise *Cumhuriyet* gazetesinin bir sayfasında adeta Gürsel-İnönü düellosu yaşanmıştır. Sayfanın bir tarafında “*İnönü umumî seçimlerin bir an önce yapılmasını istiyor*” başlığı, diğer tarafında “*Gürsel ‘Seçimler için daha epeyce zamana ihtiyaç vardır’ dedi*” başlığı altındaki mülakatları yer almıştır.⁴⁷⁶ İkilinin böyle bir karşılaşmada yer alması İnönü-Gürsel ayrılığının ilk açık örneği olarak değerlendirilmiştir.⁴⁷⁷

Yapılan açıklamaların hemen akabinde Toker, *Akis* dergisinde yeniden seçim çağırısı yapmıştır. Bu çağırıda seçim için kesin bir tarihin verilmesini istemiştir. Komite tarafından bu çağırının İnönü tarafından yapıldığı düşünülmüştür. Toker'in yazısının bir kısmı şöyledir:

“27 Mayıs İnkılâbı, dış görünüşü itibariyle bir askeri hükûmet darbesidir. Askerî hükûmet darbeleri, en meşru hallerde bile bir meşruiyetsizlik veçhesi taşıdıklarından ve nihayet bir vesayet idaresini sürdürmeye kalkıştıklarından hür âlemde hiç bir zaman fazla tutulmamışlardır. Bir fenalığı bir başka fenalıkla tedaviye kalkışmak, basiret noktasından tereddütler uyandırmıştır. Hele askerî hükûmet darbesi yolundan iktidar alanların bunu seçimle meşru ellere tevdiye çıkardıkları güçlükler bilindiğinden, Nasırın, Kasımın, Castro'nun misali ortada olduğundan 27 Mayıs inkılâbının ‘en kısa zamanda seçim’ taahhüdünün niçin böylesine ilgi çektiği kolaylıkla anlaşılabilir. Platonik ‘en kısa zaman’ tabirinin yerine bir kesin tarihin ilânında artık büyük fayda vardır.”⁴⁷⁸

İki lider arasında yaşanan bu anlaşmazlığı gidermek adına İnönü ile mülakat yapan Cevat Fehmi Başkut bu defa 9 Temmuz'da Gürsel ile görüşmüştür. Gürsel bu görüşmede: “*Seçimlerin bir an evvel yapılmasını bizde istiyoruz. Fakat tatbikata geçince bunun o kadar çabuk olmayacağı anlaşıldı.*” demiştir.⁴⁷⁹ Ancak erken seçim talebine Anayasa Komisyonu Başkanı Onar'dan ret gelmiştir. Onar 10 Temmuz'da verdiği demeçte: “*Seçimlerin çabuk yapılması kadar hatalı bir iş olamaz. Meselelerin bitaraf bir hükûmet*

⁴⁷⁵ Gürsel ‘Bugün Yeni Parti Kurulabilir’ Dedi. (5 Temmuz 1960). *Akşam*, 1,5.

⁴⁷⁶ İnönü Umumî Seçimlerin Bir An Önce Yapılmasını İstiyor. (6 Temmuz 1960). *Cumhuriyet*, 5.

⁴⁷⁷ Toker. **a.g.e.**, 88.

⁴⁷⁸ Toker, M. (6 Temmuz 1960). “Balayının İyisi”. **Akis**, XVIII (307), 11.

⁴⁷⁹ İnönü'nün Temennilerine Karşı Gürsel Ne Düşünüyor?. (10 Temmuz 1960). *Cumhuriyet*, 1,5.

ve bîtaraf bir idare altında halledilmesi lazımdır.” demiştir.⁴⁸⁰ Onar’ın bir süre seçimsiz yönetimden yana tavır alması, Toker tarafından: “Ankara’da bu yolda çalışanların, başta Türkes, ekmeğine yağ sürdü.” olarak değerlendirilmiştir.⁴⁸¹ Özdağ’a göre, Onar uzatılmış bir askerî idareden yana değildir ancak CHP’nin iktidarı ele geçirme konusundaki aceleciliği partisiz aydınlar tepki uyandırmıştır. Ayrıca Onar, Yassıada Duruşmaları bitmeden iktidarın devrini istememektedir.⁴⁸²

CHP’nin bu tavrına karşılık diğer muhalefet partisi lideri Osman Bölükbaşı seçim tarihinin uzatılmasından yana tavır izlemiştir. Bölükbaşı: “Partilerin yeni duruma göre, yeni baştan teşkilatlandırılmaları mutlak bir zarurettir... Ne C.H.P, ne de M.P., hadiselerin sarstığı derme çatma teşkilatlarla seçimlere gidebilirler. Girseler de seçimlerden yüzlerinin akı ile çıkabilecekleri şüphelidir.” demiştir.⁴⁸³ İnönü de 10 Temmuz’da İstanbul’da Gürsel’in verdiği demeç ile ilgili olarak: “Esas itibariyle aramızda münakaşa yoktur. Orgeneralin buyurdukları çok istifadelidir.” yorumunu yapmıştır.⁴⁸⁴ Özdağ’a göre, bu cevaba rağmen CHP’liler endişe içine girmişlerdir. Zira bu, son zamanlarda komiteden yedikleri ikinci darbe olmuştur. İlk darbe ise partilerin Ocak-Bucak Teşkilatlarının kapatılması olmuştur.⁴⁸⁵

2.5.5. Ocak-Bucak Teşkilatlarının Kapatılması

MBK, 27 Mayıs öncesinde oluşan toplumsal bölünmüşlüğü ortadan kaldırmak adına evvela Ocak-Bucak Teşkilatlarının kaldırılmasını uygun görmüştür. Halkın bölünmüşlüğünden duyulan rahatsızlığa bir çare arayan komite adına durumu Solmazer şöyle açıklamıştır: “Gayemiz, parti bayrakları altında çeşitli zümrelere ayrılmış vatandaşları ayyıldızlı bayraklar altında toplamaktır...” İşte bu düşünce ile harekete

⁴⁸⁰ Seçimlerin Çabuk Yapılması Kadar Hatalı İş Olamaz. (11 Temmuz 1960). *Cumhuriyet*, 1,5.

⁴⁸¹ Toker. **a.g.e.** 98.

⁴⁸² Özdağ. **a.g.e.**, 285.

⁴⁸³ Türkes. 1944 Milliyetçilik..., 96; Uzman, N. (Haz.). (2017). Türkes Konuşuyor: Alparslan Türkes’in Hatıraları (1939-1961). Ankara:Berikan Yayınevi, 111.

⁴⁸⁴ İnönü: ‘Esas İtibariyle Aramızda Münakaşa Yoktur’ Dedi. (11 Temmuz 1960). *Cumhuriyet*, 1,5.

⁴⁸⁵ Özdağ. **a.g.e.**, 286.

geçilmiş ve DP'den kalan kadroların CHP tarafından doldurulacağı tehlikesi ile süreç hızlandırılmıştır.⁴⁸⁶

Ocak-Bucak Teşkilatlarının kaldırılmasına ilişkin kararı Bakanlar Kurulu 23 Haziran 1960'ta almış ve ardından onaylanması için komiteye sevk etmiştir.⁴⁸⁷ Bakanlar Kurulunun bu fikrini destekleyen bir yazıyı hemen ertesi gün *Vatan* gazetesi köşe yazarı Özcan Ergüder kaleme almıştır. Ergüder, iktidar partisine mensup her ocak başkanını “kral” olarak nitelendirmiş ve 60.000 ocak olduğuna göre 60.000 kralın vatandaşın üstünde olduğunu belirtmiştir. Ergüder, ocak teşkilatlarının bulunmasının yalnız “krallar yaratılması” bakımından zararlı olmadığını, aynı zamanda bütün köy ve kasabaları “Demokrat ve Halkçı” olarak ayırdığını belirtmiş ve kaldırılmasını desteklemiştir.⁴⁸⁸ Aynı gün MBK tarafından “*Kültür Ocağı*” kurulmasının düşünüldüğü haberi verilmiştir.⁴⁸⁹

Alınan kararı yine *Vatan* gazetesi köşe yazarlarından Oktay Akbal da desteklemiştir. Akbal, Bakanlar Kurulunun almış olduğu bu kararı yerinde bulmuş, Bakanlar Kurulundan Halkevi ve Halk Odalarının hiçbir partiye bağlı olmadan yeniden teşkilatlandırılmasını talep etmiştir.⁴⁹⁰ Akbal'ın bu teklifini 7'si ordinaryüs 18'i profesör 28'i doçent, 54'ü asistan olmak üzere 107 öğretim üyesi, Gürsel'e Halkevlerinin yeniden açılması yönünde yazdığı mektup ile destek vermiştir.⁴⁹¹ Anayasa Komisyonu Üyesi Tarık Zafer Tunaya, Halkevlerinin yeniden teşkilatlandırılıp, Millî Eğitim Bakanlığına bağlanarak “*Kültür Evi*” adıyla açılacağı müjdesini vermiştir.⁴⁹²

Basında Ocak-Bucak Teşkilatlarının kaldırılıp yerine ne getirileceği tartışmaları devam ederken komitede bu mesele görüşülmeye başlanmıştır. Bu görüşmeler sırasında kadın ve gençlik kollarının kaldırılıp kaldırılmaması tartışılırken komite üyelerinden birisi: “*İnönü de kadın ve gençlik kollarının kaldırılmasına razı olmaz.*” demiştir. Bunun üzerine hiddetlenen Gürsel şu sözleri söylemiştir: “*Bıktık bu İsmet Paşa'dan tuvalete gitsek İsmet Paşa'ya mı soracağız? Kırk senedir bu zatın peşinden gittik, geldiğimiz yer belli... Yeter*

⁴⁸⁶ Özdağ. a.g.e., 286.

⁴⁸⁷ Partilerin Ocak, Bucak Teşkilatı Kaldırılıyor. (24 Haziran 1960). *Vatan*, 1.

⁴⁸⁸ Ergüder, Ö. (25 Haziran 1960). “Ocak ve Bucaklar” *Vatan*, 3.

⁴⁸⁹ M.B.K. Sözcüsü: Kültür Ocağı Kurulması Düşünülmektedir. ” (25 Haziran 1960). *Ulus*, 1,5.

⁴⁹⁰ Akbal, O. (27 Haziran 1960). “Parti Ocakları Yerine Halk Odaları” *Vatan*, 3.

⁴⁹¹ Halkevlerinin Yeniden Açılması Teklif Edildi. (28 Haziran 1960). *Ulus*, 1.

⁴⁹² Halkevleri Yerine Kültür Evi Açılıyor. (27 Haziran 1960). *Vatan*, 1,5.

artık, bundan sonra devleti biz idare edeceğiz. Paşa evinde otursun ve işlerimizi karıştırmayın. Oynamak istenen oyunları biliyorum; siz de ne Halk Partisi'ne ne de İsmet Paşa'ya ve diğerlerine alet olmayın. Sorumluluk bizimdir, yetkilerimizi de biz bildiğimiz ve anladığımız biçimde kullanacağız...” Bu konuşma komite üyeleri üzerinde hayret uyandırmıştır.⁴⁹³ Nihayetinde komite 4 Temmuz 1960'ta kabul ettiği öneriyi 6 Temmuz'da “3512 Sayılı Cemiyetler Kanununa Ek Geçici Kanun” başlığıyla *Resmî Gazete*'de yayınlamıştır. Bu kanun uyarınca, siyasi partilerin il ve ilçe merkezleri dışında bulunan Ocak-Bucak Teşkilatları kaldırılmıştır. Gençlik ve kadın kolları ise il ve ilçe merkezleriyle sınırlı tutulmuştur.⁴⁹⁴

İnönü, Ocak-Bucak Teşkilatlarının kaldırılmasıyla ilgili olarak *Cumhuriyet* gazetesinde yaptığı mülakat sırasında konuşmuştur. İnönü burada, Ocak-Bucak Teşkilatlarının partizanlık doğurduğunu, memurlar üzerinde baskılar yarattığını kabul etmiştir. Ancak diğer yandan bu teşkilatları vatandaşların memleket meseleleri ile ilgilenmesi için bir “*siyasi mektep*” olarak adlandırmıştır. İnönü'ye göre bu teşkilatlar vasıtasıyla oluşan baskı idaresi teşkilatların kaldırılmasıyla ortadan kalkmayacaktı. Bu ancak idarecilerin partizanlık anlayışından vazgeçmesiyle olabilirdi. Bu sebeple Ocak-Bucak Teşkilatlarının kaldırılmasını doğru bulmamıştır.⁴⁹⁵ İnönü'nün bu konuşmasına Gürsel 9 Temmuz'da yaptığı konuşmada cevap vermiştir. Gürsel, İnönü'nün Ocak-Bucak Teşkilatlarının faydası olarak gördüğü şeylerin “hâsıl olmadığını” ifade etmiştir. Gürsel bunun aksine: “*Ocaklar ve bucaklar yüzünden köyler, nahiyeler kanlı şekilde ikiye bölünmüş, iki taraf camilerini, kahvelerini ayırmış, hatta kız alıp vermemeye başlamıştır. Biz memleketteki ve bilhassa köylerde, bucaklarda son haddine varmış olan huzursuzluğu ortadan kaldırmak gayesiyle bu kanunu çıkardık*” demiştir.

2.5.6. Millî Birlik Komitesine Yapılan Tabii Senatörlük Teklifi

CHP ve İnönü, MBK'nin seçime gitmekte acele etmediğini anlayınca yeni bir taktik uygulamıştır. CHP, komite üyelerinin hayatlarını garanti altına alarak onları seçime

⁴⁹³ Erkanlı. **Anılar Sorunlar...**, 301: Erkanlı'ya göre Gürsel, üzerindeki “İsmet Paşa'nın manevi ağırlığından kurtulmak istiyordu” ve bunu yapmak için böyle bir çıkış yapmıştı.

⁴⁹⁴ 3512 Sayılı Cemiyetler Kanununa Ek Geçici Kanun. (6 Temmuz 1960). *Resmî Gazete*, (10544), 1661.

⁴⁹⁵ İnönü Umumi Seçimlerin Bir An Önce Yapılmasını İstiyor. (6 Temmuz 1960). *Cumhuriyet*, 1,5; İsmet İnönü ile Mülakat. (7 Temmuz 1960). *Ulus*, 1,5.

götürebileceğini düşünmüştür. Bu doğrultuda CHP ile irtibat hâlinde olan komite üyelerinden Aksoyoğlu aracılığıyla komiteye “tabii senatörlük” teklif edilmiştir.⁴⁹⁶ Aksoyoğlu’nun getirmiş olduğu bu teklif, Bülent Ecevit tarafından basına taşınmıştır. Ecevit yazısında ordu mensubu MBK üyelerinin bir kez siyasete bulaşmış olduğunu, bundan sonra orduya dönmelerinin zor olduğunu belirtmiştir. Bunun çözümü için Ecevit şöyle demiştir:

“MBK üyelerinin ordu saflarına dönemeyecekleri açık olduğuna göre; demokrasiye geçildikten sonra orduyu devrimci unsurlara destek için CHP gerek Millî Birlik Komitesi geçici hükûmet üyelerinin, Cumhuriyet Türkiye’sinde yeni ve kurulacak Cumhuriyet Meclisi adını taşıyacak Ayan Meclisinin ilk dönemine tabii üye olmalarını teklif etmektedir...”⁴⁹⁷

Yazının devamında böylece Türk ordusunun devrim hareketinin intikali devresinde de önemli bir görevi ifa etmiş olacağı belirtilmiştir.⁴⁹⁸ Ancak bu teklif o günlerde komite tarafından görmezden gelinmiştir. Böylelikle CHP’nin bu girişimi de sonuçsuz kalmıştır.

2.5.7. İnceleme ve Araştırma Kurulları

Ceza Kanunu’ndaki değişikliğin halka açıklandığı 11 Temmuz 1960’ta Bakanlar Kurulu Mecliste hükûmet programını MBK üyelerine okumuştur. Programın bir hafta içerisinde MBK üyeleri tarafından incelemesi ve onaylaması beklenmiştir.⁴⁹⁹ Hükûmetin geçici olduğu düşünülerek programın kısa tutulmasına özen gösterilmiş ancak bir hükûmetin değinmesi gereken hususlara kısa da olsa yer verilmiştir. Fakat bu programın mahiyeti MBK üyelerini fazla ilgilendirmemiştir. Zira MBK üyeleri Bakanlar Kurulu ile iş birliği yapmak yerine 22 Temmuz’dan itibaren kurulan İnceleme ve Araştırma Kurulları ile çalışmayı kendilerine uygun görmüştür. Özellikle iktidarda uzun süre kalıp reformlar yapmayı düşünen komite üyeleri geniş bir danışman kitlesini aralarında barındırmıştır. Öyle ki meclis bünyesinde bulunan beş ayrı komisyonun İnceleme ve Araştırma Kurulları üyelerinin sayısı yüzü aşmıştır.⁵⁰⁰ MBK’nin Bakanlar Kurulu ile uyumlu bir şekilde

⁴⁹⁶ Özdağ. **a.g.e.**, 288.

⁴⁹⁷ Ecevit, B. (10 Temmuz 1960). “CHP’nin Teklifi”. **Ulus**, 1,5.

⁴⁹⁸ Ecevit, B. (10 Temmuz 1960). “CHP’nin Teklifi”. **Ulus**, 1,5.

⁴⁹⁹ Hükûmet Programı Dün Açıklandı. (12 Temmuz 1960). **Vatan**, 1,5.

⁵⁰⁰ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 256-257.

çalışmak yerine, İnceleme ve Araştırma Kurulları ile çalışmasında hiç şüphesiz 9 Temmuz'da Çankaya'da yapılan toplantının etkisi görülmektedir.

2.5.8. Millî Amale Hizmet/ Millî Emniyet Teşkilatı

Millî Emniyet Teşkilatı veya Millî Amale Hizmet (MAH) olarak anılan Türk istihbarat servisi 1941 yılında kurulmuştur. Kuruluşundan 1953 yılına kadar teşkilatın başkanlığını Naci Perker yürütmüştür.⁵⁰¹ Ardından teşkilat başkanlığına sırasıyla General Behçet Türkmen, Ahmet Salih Korur, Prof. Dr. Hüseyin Avni Göktürk ve Büyükelçi Celal Tevfik Karasapan getirilmiştir. Bu süreçte İngiliz, Fransız ve Amerikan istihbarat servisleriyle ilişkiler bir hayli yoğun hâl almıştır. 27 Mayıs sonrasında ise MAH'ta yenileşme çalışmalarına gidilmiş ve MAH resmî bir hüviyete kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bu çalışma ancak 1965 yılında tamamlanarak kurum Millî İstihbarat Teşkilatı adını almıştır.⁵⁰²

MBK yönetiminin MAH'ı millîleştirme ve yeniden organize etme adına attığı ilk adım 27 Mayıs'ın ikinci ayında olmuştur. Başbakanlık Müsteşarı Türkeş, göreve geldikten sonra devletin kurum içi yapılanmalarını tespit etmeye başlamıştır. Bu sırada İçişleri Bakanlığı binasında gizli bir odada Amerikalıların çalıştığını görmüştür. Ardından yaptığı soruşturmada bunların Merkezî İstihbarat Teşkilatı (CIA/Central Intelligence Agency) yetkilileri olduğunu ve Türk polisiyle komünizm ile mücadele için iş birliği yaptığını öğrenmiştir. Türkeş, burada tüm evrakların evvela CIA tarafından incelendiğini akabinde Türk yetkililere teslim edildiğini tespit etmiştir. Bu durum üzerine Türkeş, bu odanın kaldırılması ve CIA yetkililerinin bakanlıktan çıkarılması emrini vermiştir.⁵⁰³

Türkeş'in bu girişimi üzerine CIA derhâl harekete geçerek Türkeş'in geri adım atmasını istemiştir. Ancak Türkeş geri adım atmayınca bu defa ABD Ankara Büyükelçiliği 1. Sekreteri William H. Doyle, Türkeş'e iki ülke arasında yapılan iş birliğini içeren belgelerin birer kopyasıyla birlikte bu durumu izah eden bir mektubu 25 Temmuz 1960 tarihinde yollamıştır. Bu belgelerden ilki 1959 yılında imzalanmış "secret" damgalı bir

⁵⁰¹ Arcayürek. **a.g.e.**, 40.

⁵⁰² Arcayürek. **a.g.e.**, 43-46: Bu süreçte CIA ve MAH arasındaki ilişki bir bilgi alışverişini geçmiştir. Zira CIA, MAH personellerine ayda 100 bin lira öder hâle gelmiştir.

⁵⁰³ Turgut. **a.g.e.**, 202.

Bakanlık Kararnamesi'dir. Bu kararnamede her iki devlet teşkilatlarının çalışma yapısı, teşkilatlanma şekli yer almaktadır. Böylece MAH-CIA iş birliğinin resmî kanallardan yürütüldüğü belgelenmiştir.⁵⁰⁴ Gönderilen ikinci belge ise “Türk Millî Polisiyle Resmileştirilmiş İşbirliği” başlığıyla on yıldır iki teşkilatın yaptığı iş birliğini özetlemiştir. Buna göre yapılan iş birliği gereğince 1951’den 1959 yılına kadar Türk polisine 855.000 dolar harcama yapılmıştır.⁵⁰⁵ Rasim Ekşi’ye göre bu belgeler ile Amerikalılar: “*Biz size bu kadar para verdik, bizden vazgeçemezsiniz*” demek istemişlerdir.⁵⁰⁶ Ancak Türkes: “*Komünizimle mücadele için ortak çalışmaya evet, İçişleri Bakanlığı’ndaki CIA Bürosu’na hayır!*” demiştir.⁵⁰⁷ Böylece CIA İçişleri Bakanlığı dışında çalışmak zorunda kalmıştır.

MBK yönetiminin MAH’a yönelik attığı ikinci adım teşkilatın başına Alb. Naci Asutay’ı getirmesi olmuştur. Amaçları MAH’ı “çağa uygun, dışa dönük ve etkili bir teşkilat” hâline getirmektir. Ancak Asutay’dan istenilen verim alınamamıştır. Zira teşkilatın etkin isimlerinden Ziya Selşik yeni başkanın etkin olmasını engellemiştir. Komite bu duruma son verip gerekli adımları atmak adına öncelikle teşkilatın başına Tümğ. Naci Aşkun’u getirmiştir. Ardından en başta Ziya Selşik olmak üzere teşkilat üyelerinin %90’ı tasfiye edilmiştir. Böylece MAH içerisindeki CIA uzantıları da büyük oranda temizlenmiştir.⁵⁰⁸ İşte MAH içerisinde yapılan bu girişimler 1965 yılında Millî İstihbarat Teşkilatının kurulmasının temeli olmuştur.

2.5.9. Beyaz Zambaklar Memleketinde

15 Temmuz 1960 tarihi itibariyle *Cumhuriyet* gazetesi yazarları Cevat Fehmi Başkut, Yaşar Kemal ve Ecvad Güresin’in katkılarıyla “*İkinci Cumhuriyetin İhtilal Meclisi Üyeleri*” yazı dizisi başlamıştır. 13 Ağustos 1960 tarihine kadar süren bu yazı dizisinde 27 komite üyesi ile yapılan görüşmeler yayınlanmıştır. Komite üyeleri burada hayatlarını, okudukları kitapları, 27 Mayıs’a katkılarını ve Türkiye’nin geleceği için düşüncelerini aktarmışlardır. Şüphesiz bu yazı dizisi o zamanlar komite üyelerinin fikrî yapısı hakkında

⁵⁰⁴ Ekşi, R. (2007). *Amerikan, İngiliz ve Fransız Belgelerinde Alparslan Türkes*. (2. Baskı). İstanbul: Bilge Oğuz, 195-197; Turgut. *a.g.e.*, 203-206;

⁵⁰⁵ Ekşi. *a.g.e.*, 198-199; Turgut. *a.g.e.*, 210-212.

⁵⁰⁶ Ekşi. *a.g.e.*, 200.

⁵⁰⁷ Turgut. *a.g.e.*, 210.

⁵⁰⁸ Arcayürek. *a.g.e.*, 50-51; Onuş *a.g.e.*, 181.

da bilgiler vermiş ve tüm ülkenin dikkatini çekmiştir. Bu sebeple yazı dizisinin içeriğine değinmek gerektiğini düşünmekteyiz.

15 Temmuz'da komitenin genel yapısı, bir günlük işleyişi hakkında bilgiler verilmiştir. Ertesi gün ilk görüşme MBK Başkanı Gürsel ile yapılmıştır. Gürsel konuşmasında din istismarı konusunda kesinlikle taviz vermeyeceklerini belirtmiştir. Gürsel, Atatürk inkılapları konusunda: *“Arkada bıraktığımız devrede inkılapların geri gittiğine inanıyorum.”* demiştir. Gürsel, halkın anlaması ve yanlış yollara sapmaması için Türkçe Kur'an-ı Kerim'i de desteklediğini belirtmiştir.⁵⁰⁹ Gürsel'den sonra komitenin ikinci etkin ismi olan Türkeş ile görüşülmüştür. Türkeş de DP devrinde gerici hareketlerin hızlandığını belirtmiş ve: *“Türk camiiinde Türkçe Kuran okunması gerektiğini”* savunmuştur.⁵¹⁰ Ardından görüşülen Köksal Türkiye'nin en büyük davasının “Kültür davası” olduğunu söylemiş ve din istismarına karşı anayasaya madde konulmasını dile getirmiştir. Ayrıca Köksal da Türkçe Kur'an meselesini desteklemiştir.⁵¹¹

19 Temmuz'da Küçük ile görüşülmüştür. Küçük, millî eğitim meselesinin değinilmesi gereken meselelerin başında geldiğini söylemiş ve köy enstitülerinin bu yönde millet hayatında yeniden rol oynayabileceğini belirtmiştir. Küçük, yarım kalmış Atatürk reformlarının iktidarı devralacak partiler tarafından yapılmasını arzuladıklarını söylemiş ancak: *“Müspet şekilde ele almayacaklarını tahmin ediyorum”* demiştir. Din istismarı konusunda da diğer üyeleri desteklemiştir.⁵¹² Küçük'ten sonra konuşan Erkanlı, memleketin en önemli meselesi kendisine sorulduğunda: *“Eğitim meselesi”* demiştir.⁵¹³ Erkanlı'nın “ülkenin en mühim meselesi eğitim meselesi” beyanını Sıtkı Ulay,⁵¹⁴ Fahri Özdilek,⁵¹⁵ Şükran Özkaya,⁵¹⁶ Mehmet Özgüneş,⁵¹⁷ Muzaffer Yurdakuler,⁵¹⁸ Ahmet

⁵⁰⁹ Başkut, C. F. (16 Temmuz 1960). “İkinci Cumhuriyetin İhtilal Meclisi Üyeleri”. **Cumhuriyet**, 1,4.

⁵¹⁰ Başkut, C. F. (17 Temmuz 1960). “İkinci Cumhuriyetin İhtilal Meclisi Üyeleri”. **Cumhuriyet**, 1,5.

⁵¹¹ Başkut, C. F. (18 Temmuz 1960). “İkinci Cumhuriyetin İhtilal Meclisi Üyeleri”. **Cumhuriyet**, 1,5

⁵¹² Kemal, Y. (19 Temmuz 1960). “İkinci Cumhuriyetin İhtilal Meclisi Üyeleri”. **Cumhuriyet**, 1,4.

⁵¹³ Kemal, Y. (20 Temmuz 1960). “İkinci Cumhuriyetin İhtilal Meclisi Üyeleri”. **Cumhuriyet**, 1,5.

⁵¹⁴ Güresin, E. (21 Temmuz 1960). “İkinci Cumhuriyetin İhtilal Meclisi Üyeleri”. **Cumhuriyet**, 1,5.

⁵¹⁵ Güresin, E. (23 Temmuz 1960). “İkinci Cumhuriyetin İhtilal Meclisi Üyeleri”. **Cumhuriyet**, 1,5: “Eğitim davası memleketin baş davasıdır.”

⁵¹⁶ Kemal, Y. (28 Temmuz 1960). “İkinci Cumhuriyetin İhtilal Meclisi Üyeleri”. **Cumhuriyet**, 1,5

⁵¹⁷ Kemal, Y. (2 Ağustos 1960). “İkinci Cumhuriyetin İhtilal Meclisi Üyeleri”. **Cumhuriyet**, 1,5: “Bugün memleketin en büyük davası halk eğitimi davasıdır. Yeni kuracağımız Türk Kültür Ocaklarının bu davada büyük bir faydası olacağını sanıyorum.”

⁵¹⁸ Kemal, Y. (4 Ağustos 1960). “İkinci Cumhuriyetin İhtilal Meclisi Üyeleri”. **Cumhuriyet**, 1,5: “Eğitim davası en önemli milli davamızdır.”

Yıldız,⁵¹⁹ Rifat Baykal⁵²⁰ ve Suphi Gürsoytrak⁵²¹ gibi üyeler de desteklemiştir. Konuşmalarında eğitim meselesine ağırlık veren üyelerin büyük çoğunluğu köy enstitülerinin yeniden teşkilatlandırılarak hayata geçirilmesini de desteklemiştir. Diğer üyeler memleketin en önemli meselesi olarak şunları sıralamıştır: “köy meseleleri”,⁵²² “ekonomik hayatın bozukluğu, toprak meseleleri ve orman kanunları”,⁵²³ “kültür davası”,⁵²⁴ “ahlak davası”,⁵²⁵ “sosyal ahlak ve adaletin kurulması”,⁵²⁶ “mali ve iktisadi meseleler”.⁵²⁷

Yapılan görüşmeler sırasında komite üyelerine kendilerini en fazla etkileyen kitaplar sorulmuştur. Komite üyeleri: *Büyük Nutuk*, *Beyaz Zambaklar Memleketinde*, *Kral Oidipus*, *Vadideki Zambak*, *Çalığışu*, *Yaban*, *İnce Memed*, *Türkçülüğün Esasları*, *Kızıl Elma*, *Aşk Ahlakı*, *Sefiller*, *Ana ve Poli Anna* gibi birçok kitap ismi vermiştir. Komite üyelerinden cevap olarak en fazla Atatürk’ün *Büyük Nutuk*’u ve Grigoriy Petrov’un *Beyaz Zambaklar Memleketinde* adlı eserleri gelmiştir. *Beyaz Zambaklar Memleketinde*⁵²⁸ eseri, esaret içindeki Finlandiya memleketinin, asker, öğretmen, din adamı, doktor kısaca tüm aydın kitlesinin hep beraber ülkeyi geri kalmışlıktan kurtarma hikâyesini anlatır.

Beyaz Zambaklar Memleketinde eserini söyleyen üyelerden M. Kaplan bu eseri okuyup “böyle bir memleket ve dünya hasreti çektiğini” belirtmiştir.⁵²⁹ Komite üyelerinin

⁵¹⁹ Kemal, Y. (9 Ağustos 1960). “İkinci Cumhuriyetin İhtilal Meclisi Üyeleri”. **Cumhuriyet**, 1,5:

⁵²⁰ Başkut, C. F. (11 Ağustos 1960). “İkinci Cumhuriyetin İhtilal Meclisi Üyeleri”. **Cumhuriyet**, 1,5: “Memleketin en önde gelen davaları bence birbiriyle iştiraki bulunan maarif meselesi, toprak reformu ve orman davasıdır.”

⁵²¹ Kemal, Y. (9 Ağustos 1960). “İkinci Cumhuriyetin İhtilal Meclisi Üyeleri”. **Cumhuriyet**, 1,5: “Bence en başta eğitim geliyor. Sonra iktisadi mesele.”

⁵²² Kemal, Y. (26 Temmuz 1960). “İkinci Cumhuriyetin İhtilal Meclisi Üyeleri”. **Cumhuriyet**, 1,5: Numan Esin: “Köyün meseleleri... Bir toprak reformuna kati zaruret vardır.

⁵²³ Kemal, Y. (31 Temmuz 1960). “İkinci Cumhuriyetin İhtilal Meclisi Üyeleri”. **Cumhuriyet**, 1,5

⁵²⁴ Güresin, E. (1 Ağustos 1960). “İkinci Cumhuriyetin İhtilal Meclisi Üyeleri”. **Cumhuriyet**, 1,5: Emanullah Çelebi: “Kanaatimce en önemli dava kültür davasıdır.”

⁵²⁵ Kemal, Y. (3 Ağustos 1960). “İkinci Cumhuriyetin İhtilal Meclisi Üyeleri”. **Cumhuriyet**, 1,5: Mucip Ataklı: “Ahlaksızlığın sebebi memleketi idare edenlerin şahsi hırs ve menfaatlerini milli menfaatlerin üzerinde tutmalarıdır.”

⁵²⁶ Kemal, Y. (5 Ağustos 1960). “İkinci Cumhuriyetin İhtilal Meclisi Üyeleri”. **Cumhuriyet**, 1,5: Muzaffer Karan: “Bence memleketin tek önemli meselesi var. O da sosyal ahlak ve adaletin kurulması.”

⁵²⁷ Kemal, Y. (6 Ağustos 1960). “İkinci Cumhuriyetin İhtilal Meclisi Üyeleri”. **Cumhuriyet**, 1,4: Şefik Soyuyüce: “Memleketin şu anda en mühim meselesi mali ve iktisadi meseledir.”

⁵²⁸ Eser 1928 yılında Türkçeye çevrilmiştir. Kitabı okuyan Mustafa Kemal Atatürk, kitaptan etkilenmiş ve ülkedeki bütün eğitim kurumlarının özellikle de askerî okulların ders programına dâhil edilmesini emretmiştir. Bu süreçten sonra Türk subayları bu kitabı rehber olarak okumuştur. (Petrov, G. (2018). **Beyaz Zambaklar Ülkesinde**. (Çev: Osmanov, E.). İstanbul: Koridor Yayıncılık, 48).

⁵²⁹ Kemal, Y. (30 Temmuz 1960). “İkinci Cumhuriyetin İhtilal Meclisi Üyeleri”. **Cumhuriyet**, 1,5.

çoğunluğunun bu eser ismini vermesi komiteye muhalif çevrelerin komiteye saldırması için bir fırsat olmuştur. Örneğin Şevket Süreyya komite üyelerine hangi kitabı okudukları sorulduğunda çoğunluğun “*Beyaz Zambaklar Memleketinde*” cevabını verdiğini, “bu küçük çeviri kitabının” yanında bir de “*Poli Anna*”yı okumuş. Hani şu masum genç kızın hikayesini!” diyerek komite üyelerini küçümsemiştir. Hatta “*O halde, bütün hayatında ve ders kitapları dışında bu küçük esercikten, müstakbelin ihtilalcileri hangi dersi, hangi kültürü alabilirlerdi?*” diyerek bunu komite üyelerinin kültür seviyesi olarak görmüştür.⁵³⁰ Ancak komite üyeleri “*Beyaz Zambaklar Memleketinde*” ismini vermeyi daha önce yaptıkları bir toplantıda kararlaştırmışlardır. Özdağ’a göre: “*Amaç kamuoyunu kendileri hakkında yanlış bilgilendirmedir.*”⁵³¹ Fakat yukarıda komite üyelerinin ülkenin geleceğine ve millî davalarına ilişkin verilen bilgiler, bunun mümkün olmadığını, görüşmelerde komite üyeleri hakkında önemli bilgiler edinildiğini göstermiştir. “*Poli Anna*” ise Şükran Özkaya tarafından “Çocukluğunuzda sizi en çok etkileyen eser nedir?” sorusuna cevap olarak verilmiştir.⁵³²

2.6. Türk Silahlı Kuvvetlerinde Tasfiye

1950’li yıllardan beri kurulan tüm ihtilal örgütleri, ordu içerisinde bir gençleştirme hareketinin zarureti üzerinde durmuştur. Özellikle genç subayların oluşturduğu bu örgütler, nitekim 27 Mayıs’ı gerçekleştirdiklerinde de ilk olarak bu yönde harekete geçmişlerdir.

2.6.1. Tasfiyenin Gerekçesi

Yapılacak olan bu hareketin genellikle temel gerekçesi ordu içerisinde yaşanan yığılma olmuştur. 1933 yılından itibaren subay ihtiyacını karşılamak adına Harp Okuluna daha fazla öğrenci alınmış ve dolayısıyla daha fazla mezun verilmesine sebep olmuştur. Özellikle II. Dünya Savaşı sırasında bu sayı bir hayli artmıştır. Şöyle ki Türkiye 1939-1945 yılları arasında Harp Okulundan 6273 subay, Harp Akademisinden 210 kurmay subay mezun etmiştir.⁵³³ Bu sayı savaş yıllarındaki koşullarda ihtiyacı karşılamış ancak sonraki yıllarda yığılmaya sebep olmuş ve askerî “piramit tersine dönmüştür”. Yani rütbelerin alt

⁵³⁰ Aydemir. a.g.e., 476

⁵³¹ Özdağ. a.g.e., 292.

⁵³² Kemal, Y. (28 Temmuz 1960). “İkinci Cumhuriyetin İhtilal Meclisi Üyeleri”. *Cumhuriyet*, 1,5

⁵³³ Özdağ. *Ordu Siyaset...*, 128.

kademelerden üst kademelere doğru bir koni oluşturması gerekirken 1960 yılına gelindiğinde oval bir hâl almıştır. Bunun bir diğer sebebi 1942 yılında Subay Terfi Kanunu'nda yapılan değişiklik olmuştur. Bu değişiklik ile bir asteğmene 19 sene sonra albay rütbesine yükselebileme imkânı sağlanmıştır.⁵³⁴ Alt rütbelerdeki bu hızlı değişim orta ve alt rütbede subay kalmamasına sebep olmuştur. Bu durum 1950 yılında yapılan kanun değişikliği ile yeniden düzenlenmiştir. Buna göre asteğmenlikten albaylığa yükselme süresi; kara subayları için 28, deniz subayları için 25 ve hava subayları için 24 seneye yükseltilmiştir. Ancak bu kanun değişikliğinde general/amiral rütbesindeki subayların yalnız birim içerisindeki oranları verilerek sayılarının belirtilmemesi bu defa üst kademelerde de şişmeye sebep olmuştur.⁵³⁵

27 Mayıs 1960 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde 272 general/amiral mevcuttu. Bu sayının 50'si orgeneral/oramiral, 24'ü korgeneral/amiral, 56'sı tümgeneral/tümamiral, 142'si ise tuğgeneral/tuğamiraldir. Bu durumda Ordu Terfi Kanunu'ndaki oranlara göre bir sonraki terfi senesinde 2 orgeneral/oramiral, 9 korgeneral/amiral, 20 tümgeneral/tümamiral kadrosu kalmış, tuğgeneral/tuğamiral kadrosu ise tamamıyla dolmuştur.⁵³⁶ O günlerde Kara Kuvvetleri Komutanlığında yarbay ve binbaşılardan toplam sayısı 7589'dur. 1200 kişilik kontenjanı bulunan albay kadrosunda 2662 albay bulunmaktadır. Onların alt kademesi olan yüzbaşı, üsteğmen ve teğmen sayısı ise 5000'in biraz üzerindedir.⁵³⁷ O tarihlerde hiçbir NATO ülkesinde bu kadar albay bulunmamaktadır. Örneğin; Kandıra'da bulunan bir piyade alayında 23 albay, yarbay ve binbaşı bulunurken ancak 8 yüzbaşı, üsteğmen ve teğmen bulunuyordu. Bu durum ise emir komuta zincirinin bozulmasına ve disiplinsizliğe sebep olmuştur.⁵³⁸

Türkeş tasfiyenin orduda gençleştirme için bir zaruret olduğunu ve gerekçesini: “Yüzbaşılardan bulunacağı kadroları albaylar idare ediyorlardı.” şeklinde ifade etmiştir.⁵³⁹ Tasfiyeyi gerçekleştiren heyette bulunan Seyhan yukarıda sayılan sebeplerin yanında farklı bir görüş daha ileri sürmüştür. Seyhan'a göre bu tasfiyenin psikolojik sebepleri

⁵³⁴ Subaylar Heyetine Mahsus Terfi Kanunu. (25 Haziran 1942). *Resmî Gazete*, (5141), 3241-3243.

⁵³⁵ Subaylar Heyetine Mahsus Terfi Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Ve Bu Kanuna Geçici Maddeler Eklenmesine Dair Kanun. (24 Mart 1950). *Resmî Gazete*, (7465), 18149-18150.

⁵³⁶ Özdağ. Menderes Döneminde..., 298.

⁵³⁷ Özdağ. **a.g.e.**, 298; Yıldız. **a.g.e.**, 207.

⁵³⁸ Onuş. **a.g.e.**, 190.

⁵³⁹ Uzman. **a.g.e.**, 93.

bulunmaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri ve Millî Birlik Komitesi arasında o günlerde bir “kompleks” yaşanmaktaydı. Bu kompleksin sebebi rütbeleri yüzbaşidan başlayan bir komitenin ülkeyi yönetmesine karşı yüksek rütbeli subayların bunu hazmedememesi olmuştur. Bu sebeple bir gençleştirme hareketi yapılarak ordu içerisinde yüksek rütbelerde bulunanların ordudan tasfiyesi düşünülmüştür.⁵⁴⁰ Ayrıca MBK, ülkenin bir zihniyet değişimine uğramasını istemiştir. Bunun başlangıç noktası olarak da ordu görülmüştür. Modern ordu şartlarından uzak kalan subaylar ordudan uzaklaştırılacak ve böylece ordu gençleştirilecektir. Ardından bu subayların yönetim tecrübelerinden faydalanmak amacıyla sivil bürokrasiye sevki düşünülmüştür. Bu subayların tecrübesiyle siyasi alandaki reformların gerçekleştirilebilirdi. Bütün bunlar nihayetinde “Yeni Türkiye” inşası için ilk adım sayılmıştır.⁵⁴¹ Erkanlı, ordu içerisinde girişilen bu tasfiye hareketini “Silahlı kuvvetler reformu” olarak adlandırmış ve amacını şöyle açıklamıştır: *“Türkiye’de kuruluşu, mevcudu, eğitimi, donatımı, sevki-idaresi, lojistik desteği, harp gücü; millî bünyemize, ekonomik gücümüze ve imkânlarımıza, millî politikamıza en uygun niteliklere sahip bir silahlı kuvvetler meydana getirmektir.”*⁵⁴²

2.6.2. Tasfiye Hareketinin Planlanması ve İcrası

Türk Silahlı Kuvvetlerinde girişilen bu tasfiye hareketi ile ilgili ön hazırlık çalışmaları 28 Haziran 1960’tan birkaç gün önce başlamıştır. Bu çalışmayı komitenin Güvenlik Komisyonu Üyesi ve Erkânî Harbiye Şubesi Eski Müdürü Karaman üstlenmiştir. Karaman’a yardımcı olmak üzere görevlendirilen kurmay albaylar: Şinasi Orel, Halit Sencer ve Dündar Seyhan’dır. Ancak bu konuyla ilgili çalışmalar tamamlanıncaya kadar gizli tutulmuştur.⁵⁴³

Bu çalışmalar sürerken 13 Temmuz 1960 tarihinde Büyükelçi Warren, Devlet Başkanı Cemal Gürsel’in daveti üzerine Başbakanlığa gelmiştir. Bu ziyaret sırasında Gürsel’in yanında Türkeş de bulunmuştur. Toplantıyı Gürsel açmış ve Türk ordusunda geniş kapsamlı bir tasfiye hareketi yapacaklarını ve bu sebeple emeklilik işlemleri için 100 milyon lira gerektiğini söylemiştir. Ancak Warren, Gürsel’in bu söylemine Türk ordusunun

⁵⁴⁰ Seyhan. **a.g.e.**, 101.

⁵⁴¹ Seyhan. **a.g.e.**, 102-103.

⁵⁴² Erkanlı. **a.g.e.**, 38.

⁵⁴³ Onuş. **a.g.e.**, 190-191.

savaş gücünün azalacağı ve Amerikan kaynaklarının dış yardıma müsait olmadığı gerekçeleriyle karşı çıkmıştır. Warren bu teklifi “siyasi bir karar” olarak görmüş ve hem Türkiye hem de Amerika için kötü sonuçlar doğuracağını telgrafla Amerika’ya bildirmiştir. Warren’in bu çekimsiz tavrına karşı Albay Türkeş “ısrarlı ve aceleci” davranmıştır. 24 Temmuz’da gerçekleşen ziyaret sırasında bu defa Türkeş, 100 milyona acele ihtiyaçları olduğunu söylemiş ancak Warren yine olumsuz yanıt vermiştir. Bunun üzerine Türkeş: “*Bu parayı başka yerden bulacağız.*” diyerek büyükelçiye rest çekmiştir.⁵⁴⁴ Bu çıkış Elçi Warren’in kafasını karıştırmış olacak ki merkeze çektiği telgrafta Gürsel hükûmetinin istediği yardımdan daha fazlasını isteyebileceğini ve bunu vermedikleri takdirde Türkiye’nin 500 milyon dolara ulaşan “*Sovyetler’in baştan çıkarıcı teklifine*” dayanamayacağını belirtmiştir. Warren, Türkiye’nin bu yardımı kabul ettiği takdirde: “*ABD ve Batı Dünyası büyük, trajik bir yenilgi tatmış olur.*” demiştir.⁵⁴⁵

İki ülke arasındaki ilişkiler böyle gergin bir hâl aldığı sırada NATO Başkomutanı General Norstad devreye girmiştir. Norstad, 25 Temmuz 1960’ta Ankara’ya bir günlük ziyarette bulunmuş ve gerekli temasları sağladıktan sonra Washington’a dönmüştür. Norstad, 2 Ağustos’ta Amerikan Genelkurmay Başkanı General Twining’in de dâhil olduğu bir toplantıya katılmış ve Türk ordusunda yapılacak tasfiyenin siyasi bir karar değil bir zaruret olduğunu söylemiştir. Norstad Türk ordusunun yenilenmesi için 10 milyon dolarlık bir yardım yapılmasını teklif etmiştir. Ardından 4 Ağustos’ta Başkan Eisenhower, Büyükelçi Warren vasıtasıyla gizli bir mesaj yollamıştır. Bu mesajda Türkiye’nin Amerika’ya karşı dostane tavrı sebebiyle Amerika’nın sorunlarının çözümüne yardımcı olacağını bildirmiştir. Böylelikle orduda gerçekleşecek tasfiye için 10 milyar dolarlık bir yardım yapılması kabul edilmiştir. Ancak bu yardım doğrudan doğruya bu tasfiye için değil Türk bütçesini desteklemek şeklinde gösterilmiştir.⁵⁴⁶ Cüneyt Akalın’a göre 25 Temmuz’da gerçekleşen bu görüşme “*Türk-Amerikan ilişkilerinde kilometre taşlarından*

⁵⁴⁴ Armaoğlu. a.g.m., 218-219.

⁵⁴⁵ Akalın. a.g.e., 195.

⁵⁴⁶ Armaoğlu. a.g.m., 220; 1960 yılında 1 dolar 9 Türk lirası olarak işlem görmüştür. (Türkiye İstatistik Kurumu. (2014). **İstatistik Göstergeler 1923-2013**. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, 569); Bu yardım 27 Mayıs sonrası Amerika’dan alınan ikinci yardım olmuştur. Türkeş, ilk olarak 27 Mayıs’ın hemen dış temsilciliklerin maaşlarını ödeyemediklerini ve bu hususta Amerika’ya başvurulduğunu, bunun için 15 milyon dolar gönderildiğini belirtmiştir. İkinci olarak ordu tasfiyesi sırasında Amerika’nın 12 milyon dolar gönderdiğini ve bu iki yardımın da hibe şeklinde yapıldığını aktarmıştır. (Turgut. a.g.e., 215-216); Karevelioğlu da Amerika’dan 12 milyon dolar alındığını ve bu sayede emeklilik ikramiyelerinin ödendiğini yazmıştır. (Karavelioğlu. a.g.e., 66).

biridir.” Zira bu görüşme sonrasında Norstad Türk hükûmetinin isteklerini anlamış ve bizzat ABD Başkanı Eisenhower’a taşıyarak gerekli yardımın yapılmasını sağlamıştır. Böylelikle Türk- Amerikan ilişkileri de yeniden rayına oturmuştur.⁵⁴⁷

Norstad’ın ziyaretinin hemen ardından MBK, 26 Temmuz 1960 gecesi olağanüstü toplantıya çağırılmıştır. Toplantının konusu orduda yapılacak “gençleştirme” hareketi için hazırlanmış olan “5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununa ek Geçici Kanun” tasarısı görüşülmüştür.⁵⁴⁸ Bu tasarı ile subayların emekli maaş ve ikramiyelerinde iyileştirme yapılarak, mağdur olmaması istenmiştir. Ayrıca tasfiye iki aşamalı gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak ordu üst kademesinde tasfiye yapılmış ardından orta ve alt rütbeli subaylara geçilmesine karar verilmiştir. Neticede tasarı o gece kabul edilerek kanunlaşmış ancak *Resmî Gazete* de ancak tasfiye işlemi başladıktan sonra yayınlanmıştır.

Böylece yapılan değişiklik ile kanunun 1. maddesi: “*Subay, askerî memur ve Astsubaylardan 25 fiilî hizmet yılını dolduranlar emekliliklerini isteyebilecekleri gibi, kurumlarınca da re'sen emekliye sevkedilebilirler.*” şeklini almıştır. Ayrıca 30 yıl hizmet yapan subayların emekli maaşları son maaşının %50’sinden %70’ine çıkarılmıştır. 30 yılın üstünde veya altında olanlara her sene %1 artı veya eksi oranda hesaplanması öngörülmüştür. 25 yıl fiilî hizmeti dolduran subayların 1 yıllık maaş tutarında ikramiye alması kanunda yer almaya devam etmiştir.⁵⁴⁹ Böylece üst kademelerde yapılacak olan tasfiyenin hukuki zemini sağlanmıştır.

Kanunun tasfiyenin ikinci aşamasına yönelik değişiklikleri ise eklenen 4 geçici madde ile olmuştur. Buna göre: 20 Ağustos 1960 tarihine kadar emekliye ayrılma talebinde bulunan binbaşı ve daha yukarı rütbeli subayların 25 hizmet yılı şartı aranmaksızın emeklilik işlemlerinin yapılacağı belirtilmiştir. Bu şekilde emeklilik talebinde bulunan subayların emekli ikramiyelerinin son iki yıllık maaş tutarı kadar olması hükmü yer

⁵⁴⁷ Akalın. **a.g.e.**, 195-196.

⁵⁴⁸ Özdağ. **a.g.e.**, 302.

⁵⁴⁹ 5434 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununa Ek Geçici Kanun. (5 Ağustos 1960). *Resmî Gazete*, (10570), 1893.

almıştır.⁵⁵⁰ Bu geçici maddeler binbaşı, yarbay ve albay rütbelerinde yaşanan tıkanıklığı çözmek adına subayları emekliliğe teşvik için koyulmuştur.

Tasarının kabul edilmesinin ardından ilk olarak emekli edilecek generallerin tespiti ele alınmıştır. Bu hususta 28 Temmuz'da yine ön çalışmayı Seyhan, Karaman, Sencer ve Orel dörtlüsü yapmıştır. Seyhan bu tespit yapılırken bütün generallerin emekli edilmesini teklif etmiştir. Ancak bu teklifi kabul görmemiştir. Ardından aynı teklifi komitede de yapmış ancak özellikle Gürsel bu teklife şiddetle karşı çıkmıştır.⁵⁵¹ Nihayetinde kimlerin gidip kalacağı tartışması sonlanmış ve 235 generalin emekli edilmesine karar verilmiştir. Ancak bu işin büyük bir gizlilik içerisinde yürütülmesi için Orel, Karaman ve Seyhan tarafından bir plan yapılmıştır. Buna göre ordu kumandalarının tasfiyesi kendilerine bildirilmeden önce yerine geçecek kumandanın görev yerine ulaşması ve görevi devralarak emeklilik tebligatını ilgili kumandana bildirmesi kararlaştırılmıştır.⁵⁵²

Karaman, 30 Temmuz 1960 tarihinde emeklilik listelerini alıp imza için Başbakanlıkta bulunan Gürsel'e götürmüştür. Gürsel'in tereddüt duyacağı düşüncesiyle kendisine destek olmaları için yanında Köksal, Türkeş ve Baykal'ı da götürmüştür. Karaman'ın beklediği gibi olmuş ve Gürsel sayının çok olduğunu belirterek imzalamak istememiştir. Ancak Karaman ve Baykal'ın ısrarıyla Gürsel imzalamak zorunda kalmıştır.⁵⁵³

Listelerde bulunan subaylara tebliğ işi için Karaman-Seyhan ikilisi görevlendirilmiştir. 1 Ağustos'ta Karaman, Tuğgeneral Nazmi Karakoç'u aramış ve ertesi gün 15 günlük bir yolculuğa çıkacaklarını saat 10.00'da Etimesgut Havaalanı'nda hazır bulunmasını istemiştir. Karakoç, bu kesin talimat üzerine nereye gideceklerini dahi soramamıştır. Ertesi gün uçağa binmeden önce nereye gittiklerini sormuşsa da ancak Karaman uçak havalandıktan sonra "devlet sırrı" diye belirterek orduda yapılan tasfiye hareketini kendisine anlatmıştır. Bu hususta Karakoç'un Diyarbakır'daki 24. Kolordu

⁵⁵⁰ 5434 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununa Ek Geçici Kanun. (5 Ağustos 1960). *Resmî Gazete*, (10570), 1893.

⁵⁵¹ 28 Temmuz tarihini M. Özdağ vermiştir. (Özdağ. **a.g.e.**, 302); Karavelioğlu, Seyhan'ın "Genelkurmay Başkanı bile albay olsun" teklifinde bulunduğunu ancak bunun kabul edilmediğini belirtmiştir. (Karavelioğlu. **a.g.e.**, 67).

⁵⁵² Seyhan. **a.g.e.**, 105-106.

⁵⁵³ Özdağ. **a.g.e.**, 304.

Komutanlığına atandığı da kendisine bildirilmiştir. Ancak 3 Ağustos'a kadar kimseye bu konu hakkında bir şey söylememesini ve saat tam 19.00'da makamı işgal etmesini istemiştir. Karakoç, bu görevin kendisine ağır olduğunu söylemişse de kararın kati olduğu bildirilmiştir.⁵⁵⁴

Uçak Diyarbakır'a inmek üzere iken Kolordu Komutanı Tural'a ileti gönderilerek havaalanına gelmesi istenmiştir. Uçak burada 20 dakika durmuş ve bu süre zarfında Tural'a "devlet sırrı" denilerek yapılacak tasfiye hareketi anlatılmıştır. Ardından Tural'ın ertesi gün saat 14.00'te gelecek uçak ile Diyarbakır'dan ayrılıp İstanbul'a gitmesi ve 1. Ordu Komutanlığı makamını işgal etmesi istenmiştir. Karakoç ve Tural ikilisine talimatın yazılı olduğu zarf verilerek uçak havalanmıştır. Ekip ardından 1. Ordu Komutanı Muzaffer Alankuş ile irtibata geçerek İstanbul'a hareket etmiştir. Saat 17.00'de Karaman-Seyhan ikilisi Alankuş'un görevlendirdiği iki subay tarafından karşılanmıştır. Saat 18.00'de Alankuş ile birlikte Fikret Esen, Memduh Tamgaç, Şefik İlder ve Refet Ülgenalp paşalar orduvinde hazır bulunmuştur. Ardından heyet Alankuş'un lojmanına geçmiş ve orada tasfiye operasyonu anlatılmıştır. Ardından Genelkurmay Başkanlığı makamına Cevdet Sunay'ın, Kara Kuvvetleri Komutanlığına ise Alankuş'un getirildiğini bildirmiştir. Alankuş'un ertesi gün 16.00'da gelecek uçak ile Ankara'ya hareket etmesi bildirilmiş ve ardından zarfı teslim edilmiştir.⁵⁵⁵

İstanbul'da yapılan bu temasın ardından Karaman İstanbul'da kalmış, Seyhan ise Ankara'ya dönmüştür. Ertesi gün Seyhan, yanına MBK Üyesi Selahattin Özgür ve Tümğ. Ali Keskiner'i alarak 2. ve 3. Ordu komutanlıklarındaki değişiklikleri koordine etmek adına tekrar yola çıkmıştır. İlk istikametleri Konya 2. Ordu olmuştur. Ali Keskiner'e uçakta durum anlatılmış ve ardından 2. Ordu Komutanlığına atandığı bildirilerek zarflar kendisine teslim edilmiştir. Onun da makamı tam 19.00'da işgal etmesi istenmiştir.⁵⁵⁶ Uçak Konya'ya inmeden evvel karargâh ile irtibata geçilerek 2. Ordu Komutanı Tümğ. Alkoç'un havaalanına gelmesi gerektiği bildirilmiştir. Uçak indikten sonra Alkoç'a kısa bir izahat

⁵⁵⁴ Onuş. **a.g.e.**, 191-193; Özdağ. **a.g.e.**, 304-305.

⁵⁵⁵ Onuş. **a.g.e.**, 194-195. Bu sırada mevcut Genelkurmay Başkanı Org. Ragıp Gümüşpala'dır. Gümüşpala 27 Mayıs'ın hemen akabinde bu göreve getirilmiştir; Yaşanan olayları Seyhan benzer şekilde anlatmaktadır. Ancak Seyhan önce İstanbul'a sonra Diyarbakır'a gittikleri şeklinde aktarmıştır. Burada Seyhan'ın bir hafıza yanılması yaşadığı düşünülebilir. Zira olayları 1 Ağustos yerine 1 Temmuz olarak anlatmıştır. (Bkz. Seyhan. **a.g.e.**, 106-107).

⁵⁵⁶ Onuş. **a.g.e.**, 196; Özdağ. **a.g.e.**, 306.

verilerek 3. Ordu Komutanlığına atandığı bildirilmiştir. Alkoç durumundan hiç hoşnut olmamış bir şekilde biraz sonra Keskiner'e dönerek: "*Yahu Ali Paşa, senin hiç ordu kumandanı olacağın aklından geçer miydi?*" demiştir. Keskiner cevaben: "*Kaderde bu da varmış paşam.*" demiştir.⁵⁵⁷

Konya'da gerekli işler halledildikten sonra saat 16.00'da Erzurum'da olmak için harekete geçilmiştir. Bu sırada durumu hâlâ kavramamış olan Alkoç, Seyhan'a: "*Sen, koskoca bir ordu komutanını ilk mektebe götürülen bir çocuk gibi, elinden tutmuş götürüyorsun.*" demiştir.⁵⁵⁸ Alkoç'a göre bu olay "27 Mayıs'tan daha büyük bir olay" olarak görülmüştür. Nihayetinde saat 16.00'da Erzurum'a inen uçağı Tümğ. Muhittin Onur karşılamıştır. Ardından bir araçla 3. Ordu Komutanı Korg. Danyal Yurdatapan'ın yanına gidilmiştir. Yurdatapan'dan tüm generalleri karargâha çağırması istenmiştir. Saat tam 19.00'da Tümğ. Celal Alkoç ordunun gençleştirilmesi hususunda bir konuşma yapmış ve emekli olan generallere tebligatlarını vermiştir. Emekli olan 3. Ordu Komutanı Yurdatapan dâhil tüm generaller bu durumu soğukkanlılık ile karşılamıştır.⁵⁵⁹

3 Ağustos 1960 Çarşamba günü saat 19.00'da Türk Silahlı Kuvvetlerinin yüksek kumanda kadrosu tamamen değişmiştir. Genelkurmay Başkanı Org. Ragıp Gümüşpala'nın da dâhil olduğu 235 general/amiral emekli edilmiştir. Böylece ordu içerisinde yalnız 20 adet general/amiral bırakılmıştır. Bu haber tüm generallere saat 19.00'da bildirilirken eş zamanlı olarak da radyo yayınının yapılması planlanmıştır. Ancak bu yayın Türkeş tarafından unutulmuş ve biraz gecikmeli yapılmıştır. Emekliye sevk edilen general ve amirallerin 38 tanesi ordu, tümen, tugay komutanlığı gibi aktif görevlerde bulunmalarına rağmen hiçbir direniş göstermemişlerdir.⁵⁶⁰ 4 Ağustos akşamına kadar tüm generaller emekli ikramiyelerini almıştır. Böylece ordu içerisinde gerçekleştirilen tasfiye hareketinin ilk ayağı başarı ile tamamlanmıştır.

Tasfiye ile ilgili her şey 1 Ağustos'ta hazır olmasına rağmen her şeyin 4 Ağustos'ta nihayete ermesini bizzat Karaman ayarlamıştır. Karaman, gençliğinden beri bir Enver Paşa

⁵⁵⁷ Seyhan. **a.g.e.**, 107-108.

⁵⁵⁸ Seyhan. **a.g.e.**, 108.

⁵⁵⁹ Onuş. **a.g.e.**, 197-198; Özdağ ve Seyhan heyeti Korg. Yurdatapan'ın karşıladığını aktarmıştır. (Özdağ. **a.g.e.**, 306-307; Seyhan. **a.g.e.**, 108.)

⁵⁶⁰ Özdağ. **a.g.e.**, 307-308.

hayranı olmanın yanında onun tüm hayat hikâyesini ezberlemiştir. 4 Ağustos gününe ehemmiyet vermesi de işte buradan gelmektedir. Enver Paşa 4 Ağustos'ta Türkistan'da şehit olmuştur. Karaman onun şehit olduğu güne genç ve dinamik bir ordu armağan etmek istemiştir. Zira 1913'te Enver Paşa'nın gerçekleştirdiği ordu dinamizmi sayesinde Mustafa Kemal Paşa 35 yaşında tümen komutanı olmuştur. Karaman da bu yolda giderek Enver Paşa'dan 50 yıl sonra ordu içerisinde benzer bir atılım yapmak istemiştir.⁵⁶¹

Böyle bir tasfiye yapılacağıнын sinyalinin aslında Gürsel 2 Ağustos'ta Harp Akademileri mezuniyet töreninde yaptığı konuşmada vermiştir. Gürsel konuşmasında, Türk ordusunun senelerden beri politikaya alet edildiğini ve bunun ordu bünyesinde yaralar açtığını belirtmiştir. Gürsel konuşmasının devamında: *“Bu hasta bünyeyi ameliyat etmeden sağlam bir hale getirmeye imkân yoktur. Bu ameliyat yapılacaktır.”* demiştir. Ardından ordunun “dinamik” bir hâle getirileceğini vurgulamıştır.⁵⁶² Ertesi gün gazetelerin manşetlerinde tasfiye haberi yer almıştır. Buna göre 235 general/amiralin emekliye ayrıldığı, MBK'de yer alan generallerin de kendi istekleriyle emekliliğe ayrıldığı ve emeklilik kanununda yapılan değişiklikler yer almıştır. Yapılan tasfiye neticesinde Kara Kuvvetlerinden: 5 orgeneral, 13 korgeneral, 54 tümgeneral, 108 tuğgeneral; Deniz Kuvvetlerinden: 1 oramiral, 2 koramiral, 3 tümamiral, 9 tuğamiral; Hava Kuvvetlerinden: 4 korgeneral, 7 tümgeneral, 14 tuğgeneral; Jandarma Kumandanlığından ise 5 tuğgeneral emekliye ayrılmıştır.⁵⁶³ Gençleştirme hareketi sonrası Genelkurmay Başkanı Org. Cevdet Sunay, İkinci Başkan Tuğg. Şefik İlter, Kara Kuvvetleri Kumandanı Korg. Muzaffer Alankuş, Hava Kuvvetleri Kumandanı İrfan Tansel, Jandarma Genel Kumandanı Tümğ. Nurettin Onur, 1. Ordu Kumandanı Tümğ. Cemal Tural, 2. Ordu Kumandanı Tümğ. Ali Keskiner, 3. Ordu Kumandanı Korg. Celal Alkoç olmuştur.⁵⁶⁴

4 Ağustos 1960'ta Gölcük'te konuşan Gürsel eski iktidarın *“orduyla canı gönülden alakadar olmadığını, şahsi menfaatleri için ordu menfaatlerini çiğnediğini”* bu suretle kara ordusunda 50 kişilik general kadrosu varken 200 generalin bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca Gürsel, kara ordusunun 1200 kişilik albay kadrosu olmasına rağmen 2600 albayın

⁵⁶¹ Onuş. a.g.e., 199-200.

⁵⁶² Ordumuz Genç ve Dinamik Bir Ordu Haline Getirilecek. (3 Ağustos 1960). *Cumhuriyet*, 1,5.

⁵⁶³ 235 General ve Amiral Emekliye Sevk Edildi. (4 Ağustos 1960). *Cumhuriyet*, 1,5.

⁵⁶⁴ Yeni Tayin Olunanlar. (4 Ağustos 1960). *Vatan*, 1,5.

bulduğunu ve dolayısıyla bu duruma da el atacaklarını belirtmiştir.⁵⁶⁵ 5 Ağustos tarihli *Cumhuriyet* gazetesi “5000’e Yakın Subay Daha Emekliye Sevk edildi” manşetiyle haber yapmıştır.⁵⁶⁶ Bu haber üzerine ortalık karışmıştır. MBK, işe el atarak bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride: “*Bu sabah İstanbul’da intişar eden bir gazetede 5 bin subayın emekliye sevk edileceği hakkında bir haber çıkmıştır. Bu haber hakikate uygun değildir.*” ifadesiyle haber yalanlanmıştır. Bildirinin devamında 42 sayılı Kanun uyarınca emeklilik işlemlerinin yapılacağı bildirilmiştir.⁵⁶⁷ Ardından 6 Ağustos’ta tasfiye işlerinden sorumlu olan Karaman bir açıklama yapmıştır. Karaman, binbaşı, yarbay ve albaydan oluşacak tasfiye işleminin 20 Ağustos ve 1 Eylül tarihleri arasında yapılacağını, tasfiye rakamının ise 2000 olduğunu söylemiştir. Ayrıca arzu eden subayların 20 Ağustos’a kadar bizzat başvuru yapıp geçici kanunun verdiği haklardan yararlanabileceğini de belirtmiştir.⁵⁶⁸

4 Ağustos’ta yapılacak olan tasfiyenin ikinci ayağı için Genelkurmay Başkanlığı Karargâhı emri ile yeni tasfiye için oranlar belirlenmiştir. Buna göre albayların %70’i, yarbayların %50’si, binbaşılardan ise %30’unun emekliye sevk edilmesi öngörülmüştür. Emeklilik işlemlerinde bir hataya mahal vermemek adına emekli olacak sınıf subaylarının listeleri sınıf şubeleri tarafından tespit edilmiştir. Ek olarak 10’ar kişiden oluşan özel heyetlerce ikinci bir liste daha oluşturulmuştur. Bu listelerin MBK’ye götürülmeden her iki listede de yer alan subayların emekliye sevki kararlaştırılmıştır.⁵⁶⁹

Yapılan başvurular ve değerlendirmeler sonucunda, subayların iki aşamalı olarak emekliye sevki öngörülmüştür. 30 Ağustos 1960’ta terfi alacak subayların 2 Eylül’de emekliye ayrılmaları, böyle bir durumu olmayanların ise 20 Ağustos itibariyle emekli

⁵⁶⁵ 1200 Kişilik Kadroya Karşı 2600 Albay Var. (5 Ağustos 1960). *Akşam*, 1,5.

⁵⁶⁶ 5000’e Yakın Subay Daha Emekliye Sevk edildi. (5 Ağustos 1960). *Cumhuriyet*, 1.

⁵⁶⁷ Faik. **a.g.e.**, 59-60.

⁵⁶⁸ 20 Ağustos’a Kadar İsteyen Üst Subay Ordudan Ayrılabilir. (7 Ağustos 1960). *Vatan*, 1,5; 42 Sayılı Kanunun verdiği haklardan yararlanmak isteyen subaylardan birisi de o zamanlar albay olan Kenan Evren’dir. Kenan Evren rütbesinin değer kaybettiğini düşünüp emekli olmak için komisyona başvurmuştur. Ancak bu emeklilik başvurusunu hemşerisi olan Alb. Sami Küçük işleme koydurmamış ve ardından Evren’i vazgeçirmiştir. Evren kısa süre sonra albaylık konumundan rahatsız olmuş şekilde komitedeki diğer hemşerisi Köksal’ın yanına gidip gelmeye başlamıştır. Evren, daha evvel yürürlükte olan Kore Kıdemi ile ilgili kararnamenin yeniden yürürlüğe girmesini rica etmiştir. Zira Evren de Kore’de görev yapmış ancak bu kararname yürürlükte olmadığı için bir sene evvel terfi etme şansını bulamamıştır. Köksal akabinde kararnameyi yeniden hazırlatıp Millî Savunma Bakanlığına teklif olarak göndermiştir. İşte o günlerdeki “iltimas kıdemi” sayesinde Evren daha sonra Kara Kuvvetleri kumandanı ve akabinde Genelkurmay başkanı olmuştur. (Karavelioğlu. **a.g.e.**, 72-73.) Karavelioğlu’nun bu anlatımını Evren’in 1960 ve 1961 yılında Köksal’a gönderdiği mektuplar ve Köksal’ın hatıraları desteklemektedir. (Bkz: Mumcu. **a.g.e.**, 152-157).

⁵⁶⁹ Onuş. **a.g.e.**, 200; İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 265.

edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda 20 Ağustos'ta 251, 2 Eylül'de 3332 olmak üzere toplam 3583 subay emekliye ayrılmıştır. Bu tasfiyede süvari ve veteriner sınıfında tasfiye oranı %95, muhabere ve istihkâm sınıfında %60-65, piyade sınıfında %70-75, topçu sınıfında ise %70'dir. Ek olarak tasfiye başlangıcında binbaşı rütbesinde %30 oranında belirlenen tasfiye oranı Karaman'ın kendi inisiyatifiyle %10'a düşürülmüştür.⁵⁷⁰

Ordu içerisinde yapılan bu tasfiye operasyonu daha sonra büyük yankılar uyandırmıştır. Subayların birçoğu yapılan tasfiye sırasında kendilerine haksızlık yapıldığını iddia etmiştir. M. Emin Aytekin olayı "*Eminsu Katliamı*"⁵⁷¹ olarak nitelendirmiştir. Ardından da: "*Evet, bu bir katliamdır. Liyakatsizin liyakatliyi, isimsizin şöhretliyi, cahilin bilgiliyi, tecrübesizin tecrübeliyi yok ettiği bir katliamdır bu.*" şeklinde, tasfiyeye karşı olan düşüncesini belirtmiştir. Aytekin bu tasfiyenin "*fikirsizliğe, tecrübesizliğe, ihtirasa, bilgisizliğe, kıskançlığa*" bağlı nedenler ile gerçekleştirildiğini ileri sürmüştür.⁵⁷²

Tasfiye hareketine yön verenlerden Seyhan, böylesine büyük bir tasfiyenin hiç hatasız bir operasyon olduğunu iddia edemeyeceklerini söylemiştir. Ancak Seyhan, bu tasfiye hareketinde asla "şahsi kin ve intikam duygularının" rol oynamasına ihtimal vermediğini belirtmiştir. Seyhan'a göre giden subaylar da en az kalanlar kadar değerlidir. Seyhan bu durumu: "*Kalanların en değerlisi olarak üzerinde fikir birliğine varılmış bir subayın, gidenlerin en değersizinden farkı, ikiz kardeşlerden birinin boyunun biraz kısa olması kadardır.*" şeklinde özetlemiştir.⁵⁷³

2.7. Yeni Gelişmeler ve Millî Birlik Komitesi

İnönü-Gürsel ikilisi arasındaki temassız dönem, 24 Temmuz 1960'ta Gürsel'in İnönü'ye gönderdiği Lozan tebrik telgrafı ile son bulmuştur.⁵⁷⁴ Gürsel: "*Sayın İnönü.*

⁵⁷⁰ Özdağ. **a.g.e.**, 309-311: Özdağ 2 Eylül'de tasfiye edilenlerin sayısını, muhtemelen bir toplama hatası sonucu, 3381 genel toplamı ise 3672 olarak vermiştir. Fakat listelerde yer alan grupların her birini topladığımız takdirde bizim verdiğimiz sonuca ulaşılmıştır.

⁵⁷¹ EMİNSU: Emekli İnkılap Subayları'nın kısaltmasıdır. Emekli edilen subaylar ileride kurdukları dernek sebebiyle bu kısaltma ile anılmıştır.

⁵⁷² Aytekin. **a.g.e.**, 70.

⁵⁷³ Seyhan. **a.g.e.**, 110.

⁵⁷⁴ Toker'e göre: MBK ve CHP arasındaki bilinmeyen vasıtalar aracılığıyla gerçekleşen temaslardan karışıklıklara sebep olması nedeniyle komite İnönü ile görüşülmesine karar vermiştir. (Toker. **a.g.e.**, 103).

Lozan günü münasebetiyle zat-ı devletinizi hürmetle ve hayranlıkla hatırlamak, benim için zevkli bir vazifedir. Memlekete yaptığınız hizmetler içinde Lozan, daima bir âbide olarak yaşayacaktır. Derin saygılar...” şeklinde mesajını yollamıştır.⁵⁷⁵ İnönü bu mesajdan memnun olmuş ve şahsi not defterine “*Gürsel’in Lozan teb.*” olarak kaydetmiştir.⁵⁷⁶ Ardından da Gürsel’e: “*Lozan günü münasebetiyle bildirmek lütfunda bulunduğunuz âlicenap iltifatlarınıza şükranlarımı arz ederim. Yüce ve asil vazifelerinizde devamlı başarılar dileğiyle saygılarımı sunarım.*” şeklinde karşılık vermiştir.⁵⁷⁷ Ancak ikili arasındaki bu temas yalnız “devlet adamlığı” gereği olup, birer siyasi jestten ileri gitmemiştir.

2.7.1. İhtilalin Nasır’ı

İhtilalin ilk günlerinden itibaren Batı dünyası, Türkiye’deki ihtilali Mısır İhtilaline benzetmiş ve kısa süre sonra Türk ihtilalinin Nasır’ını aramaya başlamıştır. Yabancı basın mensuplarına göre Mısır’ın General Necib’i Gürsel’di. Fakat Nasır’ı kimdir? Bu konudaki yakıştırmayı tamamlamaları çok uzun sürmemiştir. Türkeş’in ilk basın toplantısından itibaren izlediği siyaset kısa süre sonra “İhtilalin Kuvvetli Adamı” “Türkiye’nin Nasır’ı” propagandasına dönüşmüştür.⁵⁷⁸ Toker, Türkeş’in Başbakanlık Müsteşarlığı makamının önemini kavrayan tek subay olduğunu söylemiştir. Neticede kıvrak zekâsıyla buraya yerleşmeyi bilmiş, kendi kendine Başbakanlık müsteşarı olmuştur. Bu süreçten sonra Türkeş daima ihtilalin iki numaralı adamı gibi görünmeye gayret etmiştir. İnönü’nün erken seçim isteğine karşı çıkmış ve bunu ihtilali CHP’ye devretmek olarak görmüştür. İnönü ise bu süreçte sessiz kalmayı, ihtilal idaresiyle açıktan çatışmamayı uygun görmüştür.⁵⁷⁹

27 Mayıs sonrasında meydana gelen 22 Şubat ve 21 Mayıs Olayları’nın önemli isimlerinden olan Osman Deniz bu durumu şöyle açıklamıştır: “*İhtilalin gerçek lideri*

⁵⁷⁵ Gürsel’in Mesajı. (25 Temmuz 1960). *Akşam*, 5.

⁵⁷⁶ İnönü. **a.g.e.**, 573.

⁵⁷⁷ İnönü’nün Gürsel’in Mesajına Cevabı. (26 Temmuz 1960). *Ulus*, 1.

⁵⁷⁸ Toker. **a.g.e.** 43-44.

⁵⁷⁹ Toker. **a.g.e.** 45-46.

olarak Türkes görünüyordu. Başbakanlık müsteşarı olarak çalıştığı dönemde başarılı olmuştur. Görevden alındıktan sonra bakanlıktaki boşluğu doldurulamamıştır.”⁵⁸⁰

Toker, Türkes’e Nasır yakıştırmasını kendisinin yapmadığını bizzat Batılı gazetecilerin bulduğunu söylemektedir. Ancak Toker’in kaleme aldığı “*Hatalı Teşhisten Sakınalım*”,⁵⁸¹ “*Balayının İyisi*”,⁵⁸² “*İyi Niyet ve Ötesi*”⁵⁸³ yazılarında Türkiye’de bir Nasır karakterinin ortaya çıkma ihtimali ustalıkla işlenmiş ve Türkes işaret edilmiştir. Yine Toker’in dergisi *Akis*’te, Gürsel’in Trabzon gezisinde halkın arasında bulunduğu bir fotoğrafın altına “*sembol adam*” yakıştırması yapılırken, Türkes’in fotoğrafının altında “*çalışan beyin*”, Mucip Ataklı’nın fotoğrafının altında ise “*iyi dosttur*” yazılmıştır.⁵⁸⁴ Böylelikle bilinçaltına yapılan göndermeler ile Türkes-Nasır yakıştırması işlenmiştir.

Tüm bu açıklamalar bizi Mısır ihtilaline kısaca değinip her iki ihtilali ve karakterlerini incelemeye sevk etmektedir. Mısır ihtilali, 22/23 Temmuz 1952 gecesi “Hür Subaylar Ordusu” tarafından yapılmıştır. Bu ihtilalin başında en yüksek rütbeli olarak albaylar yer almış ve onların lideri konumunda da Albay Cemal Abdülnasır bulunmuştur. Ancak ihtilalin gerçekleştirilmesinin ardından bir generale ihtiyaç duyulmuş ve General Necib 23 Temmuz sabahı vazifeye getirilmiştir. Ardından General Necib ihtilalin ve devletin fiilî başkanı olurken Nasır onun yardımcısı olmuştur. Nasır’ın ihtilal sonrası krallığın tasfiyesi, toprak reformu, Süveyş Kanalı’nın millileştirilmesi, soylular ve paşalar saltanatının kaldırılması, ordunun yeniden teşkili, halk yaşantısında değişiklikler ve İsrail’in çökertilmesi gibi geniş ölçekli planları bulunmaktaydı. Nasır, öncelikle bu yolda ilerlemesine engel olduğunu düşündüğü General Necib’i tasfiye ederek iktidarı ele geçirmiştir. Ardından makul ve kademeli şekilde yürüttüğü reformlar ile yarı sömürge konumunda olan Mısır’ı istiklaline kavuşturmuştur. Bu yönde attığı en önemli adım 1956 yılında Süveyş Kanalı’nı millileştirmesi olmuştur.⁵⁸⁵

⁵⁸⁰ Deniz, O. (2018). **Parola: Harbiyeli Aldanmaz**. (4. Baskı). (Haz. Bradley. Y). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 17-18.

⁵⁸¹ Toker, M. (9 Haziran 1960). “Hatalı Teşhisten Sakınalım”. **Akis**, XVIII (303), 5.

⁵⁸² Toker, M. (6 Temmuz 1960). “Balayının İyisi”. **Akis**, XVIII (307), 11.

⁵⁸³ Toker, M. (13 Temmuz 1960). “İyi Niyet ve Ötesi”. **Akis**, XVIII (308), 7.

⁵⁸⁴ Bir Seyahatin Hikâyesi. (27 Temmuz 1960). *Akis*, XVIII (310), 14,16.

⁵⁸⁵ Aydemir. **a.g.e.**, 90-92.

27 Mayıs İhtilali, ihtilal kadrolarının genç subaylar tarafından icra edilmesi ve sonra bir generalin başa geçirilmesi açısından Mısır İhtilali'ne benzetilebilir. Ancak Gürsel, Necib gibi tepeden inme bir lider değildir. Aksine ihtilale daha önce katkı sağlaması yönüyle Necib'den ayrılmaktadır. Nasır gibi Türkeş'in de ihtilal sonrasına ilişkin fikirleri bulunmaktaydı. Türkeş'in planı şöyledir: İhtilal komitesi ihtilalden sonra demokratik bir meclis olarak yasama faaliyetlerini yürütecek ve mutlak surette tarafsız olacaktır. Adalet mekanizması mutlak tarafsızlık içerisinde çalışacaktır. Seçimler acele değil gerekli köklü reformların icrasından sonra yapılacaktır. DP'li vatandaşlar suçlu görülmeyecek ve yeni kurulacak partilere katılımı sağlanacaktır. İhtilal komitesi seçimlere kadar yasama faaliyetlerini Kurucu Meclis ile birlikte yürütecek ve Millî Birlik Partisi adıyla seçime gidecektir.⁵⁸⁶ Nasır ve Türkeş'in yapılacak "köklü reformlar" konusunda hemfikir olduğunu söylemek gerekir. Ancak Nasır demokratik bir idareden yana değilken, Türkeş bir parti kurup iktidara gelmeyi ve demokratik nizam ile ülkeyi yönetmeyi istemiştir.

Türkeş, bu yoğun propagandanın yapıldığı günlerde Gürsel'e "Türkeş'e dikkat et" mektuplarının geldiğini, bu mektuplarda Türkeş'in 1944 Turancılık Davası faaliyetlerine değinildiğini ve "Türkiye'nin Nasır'ı" teması işlendiğini ifade etmiştir. Kısaca Türkeş'i bir diktatörlük kurma hevesinde olmakla suçlamışlar ve günün birinde Gürsel'i indirip başa geçeceği mesajı verilmiştir. Oysaki Türkeş, dikta hevesinde olmadıklarını, ihtilalden hemen birkaç ay sonra siyasi parti kurma faaliyetlerine giriştiklerini, iktidarın alelacele CHP'ye devrine karşı olduklarını vurgulamış ve bu iddialara karşı çıkmıştır.⁵⁸⁷ Bu iddiaların yoğunlaştığı günlerde Türkeş, Gürsel'e gidip müsteşarlıktan istifa etmek istediğini söylemiştir. Gürsel bu teklif karşısında: "*Oğlum merak etme sana sonsuz itimadım var!*" diyerek kendisini teskin etmiştir. Ancak bu cümlesine rağmen Gürsel bir evham içerisine girmeye başlamıştır.⁵⁸⁸

⁵⁸⁶ Örtülü. **a.g.e.**, 14-15; Maraşlı. **a.g.e.**, 84-85.

⁵⁸⁷ Turgut. **a.g.e.**, 256-257.

⁵⁸⁸ Maraşlı. **a.g.e.**, 87.

2.7.2. Gürsel-İnönü Teması

MBK ve CHP arasında gizli vasıtaların temaslar sağladığını bizzat Toker ifade etmiştir. Bu bağlamda İnönü-Gürsel arasında haber taşıyıp, temas sağlayan kişi Gürsel'i İzmir'den alıp Ankara'ya getiren uçakta bulunan bir binbaşısıdır. Hatta bu binbaşı daha sonra Toker'in matbaasında bir iki kitap da bastırılmış olan Binbaşı Avni Eevli'dir.⁵⁸⁹ Eevli, ilk olarak Toker ile görüşmüştür. Toker'e, Türkeş'e karşı beslenen endişelerin en kısa zamanda sona ereceği ve uygun zamanda Türkeş'in müsteşarlık makamından indirilerek "kudretli albayın kudretsiz bırakılacağı"nı söylemiştir. Ardından Eevli tekrar gelmiş ve Türkeş'in komite içi faaliyetlerini İnönü'ye aktarmıştır. Eevli, Türkeş'in komite içerisinde bir grup kurduğunu, Türkeş ve grubunun iktidarın sivillere bırakılmaması hususundaki çalışmalarını aktarmıştır. Gruba mensup subayların ismini vermiştir. Toker bu durumu şöyle değerlendirmiştir:

*"Türkeş'in hedefi yalnız İsmet Paşa değildi. Türkeş'e kalsa, Gürsel'i de devirecek ve Mısır'ın Nâsır'ı gibi olacaktı. Fakat komitedeki çoğunluk aksi fikirdeydi ve Cemal Gürsel'in etrafındaydı. Bunlar, Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığı koltuğuna oturmakla beslediği niyeti, biraz geç de olsa anlamışlardı. Onu oradan kaldıracaklardı. Sonra da tasfiyesi yoluna gideceklerdi."*⁵⁹⁰

Gürsel'in İnönü ile temas etmesi gerektiği hususunda Başyaveri Agasi Şen sürekli kendisine telkinlerde bulunmuştur. Şen'in bu telkinleri komite tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Komite üyeleri, Gürsel'in gerçekleştireceği temasın, ihtilalin tarafsızlığına gölge düşürecek yorumlara sebep olacağını ileri sürmüşlerdir. Ancak Ağustos ayına geldiğinde Agasi Şen, Gürsel'i "İnönü ile temas etmenin temas etmemekten daha mahzurlu olduğu hususunda" ikna etmiş olacak ki bir görüşme ayarlamıştır.⁵⁹¹ Gürsel'in bu kararı verip görüşmeye razı olmasındaki bir diğer etken ise komite içi çekişmelerden yorulması ve Nasır benzetmesinin etkisiyle Türkeş'e karşı düşüncelerinin değişmesi olmuştur. Artık Gürsel, "evladım" dediği Türkeş'e karşı güvensizleşmiştir.⁵⁹²

⁵⁸⁹ Cemal Gürsel'i getiren uçakta binbaşı rütbesinde Kur. Bnb. Avni Eevli ve Kur. Bnb. Necati Irmak bulunmuştur. Bu ikiliden 1960 yılında Toker'in matbaasında kitap bastıran kişi Avni Eevli'dir. Şöyle ki Necati Irmak'ın basılmış bir eseri de yoktur. Bu irtibatı Eevli'nin sağladığını Ümit Özdağ da doğrulamaktadır. (Bkz. Özdağ. a.g.e., 313).

⁵⁹⁰ Toker. a.g.e., 101- 102.

⁵⁹¹ İpekçi, Coşar. a.g.e., 262.

⁵⁹² Özdağ. a.g.e., 313.

Gürsel, 1960 yılı Ağustos ayı başında İstanbul'a gitmiştir. Bu sırada Gürsel Florya'da, İnönü Heybeliada'daki evinde istirahat etmektedir. Agasi Şen de bu durumdan kendine vazife çıkarıp 5 Ağustos'ta Heybeliada'daki evi arayıp randevu istemiştir. Ancak telefona çıkan garson durumu yanlış anlamış ve Gürsel'in yaverinin ertesi gün saat 8'de ziyarete geleceğini bildirmiştir. İnönü bu talebi kabul etmiştir. Ancak ertesi gün saat 20.00 civarında Gürsel'in gelmesi İnönü'yü büsbütün şaşırtmıştır. İkili saat 20.10'dan 20.55'e kadar baş başa görüşmüştür.⁵⁹³

Bu ziyaret İnönü'nün not defterine şu şekilde yansımıştır:

"Cemal Gürsel'in ziyareti S.20.

- 1- *Din meselesi-Reform. İrtica teşkilatından kurtulma. Türkçe ibadeti gözleri tutmuyormuş.*
- 2- *Şark meselesi (kürtçülük) fazla endişe var. Sivas'a toplanmalar veya toplanacaklarmış. 80 kişi. 15 sene dönmesinler diyor.*
- 3- *Ordunun tenkisini anlattı güveniyor.*
- 4- *Seçim 1961 Ekim."*⁵⁹⁴

Bu kısa not şu konuşmaları ifade etmiştir. Cemal Gürsel'in ziyareti saat 20.00'de gerçekleşmiştir. Gürsel, görüşme sırasında ilk olarak dinde bir reform düşündüklerini, dini gerici yapıların elinden kurtarmak istediklerini ve bu hususta bir din kurultayı yapmayı planladıklarını söylemiştir. Ardından İnönü tarafından kendisine "Türkçe ibadet ve Türkçe ezan" meselelerini gözlerinin tutup tutmadığı sorulmuştur. Gürsel tutmadığını ifade etmiştir. Gürsel ikinci olarak doğudaki Kürtçülük hareketlerine karşı alacakları tedbirlerden bahsetmiştir. Bu hususta doğudaki ağaları Sivas'a nakletmeyi ve 15 sene orada zorunlu ikamet ettirmeyi düşündüklerini ifade etmiştir. İnönü, Gürsel'e bunun bir çıkar yol olmadığını ifade ederek Kürtçülük ile mücadele için Kürt asıllı kişilerin Türklüğe ısındırılmasını ve memleket hizmetinde önemli roller verilmesi gerektiğini söylemiştir.⁵⁹⁵

Konuşmada görüşülen üçüncü mesele ordudaki "tenkiset" olmuştur. İnönü bu hareketi beğenmediğini, gençleştirme için başka bir yol izlenmesi gerektiğini söylemiştir.

⁵⁹³ Toker. **a.g.e.**, 104-105; Özdağ bu görüşme sırasında Erkanlı ve Baykal'ın da Gürsel'e eşlik ettiğini söylemiştir. (Özdağ. **a.g.e.**, 314).

⁵⁹⁴ İnönü. **a.g.e.**, 574.

⁵⁹⁵ Toker. **a.g.e.**, 105-106.

Buna karşın Gürsel, yaptıkları hareketi savunmuş ve bu tasfiyenin olumsuz bir olay yaratmayacağı hususunda emin konuşmuştur. Son olarak seçim tarihi görüşülmüştür. Gürsel, işlerin ancak 1961 Ekim’inde biteceğini, 29 Ekimde Meclisin açılacağını söylemiştir. İnönü bu tarihe itiraz etmemiş ancak “*Mademki işlerin ancak o zaman bitebileceği inancındasınız, pekâlâ. Fakat bu tarihi, kesinlikle, derhâl ilan ediniz*” demiştir.⁵⁹⁶ İnönü böylece kesin tarihin ilan edilmesini sağlayarak komitenin seçime gitmesi hususunu garantiye almak istemiştir.

Görüşmenin ertesi günü Türkeş İstanbul’a gelmiştir. Türkeş ile görüşen muhabirler Gürsel-İnönü görüşmesi hakkında izahat istemiştir. Türkeş bu konuyla ilgili: “*Bu bir nezaket ziyaretidir. Devlet başkanı bu ziyareti daha önceden yapmak istiyordu, fakat meşguliyetinin fazlalığı buna mani idi. Ayrıca ben iki asker arasında yapılan ve çok samimi bir hava içinde geçen görüşmenin faydalı olduğu kanaatindeyim.*” demiştir.⁵⁹⁷ Ancak Gürsel-İnönü görüşmesinin ilk tesiri 8 Ağustos 1960’ta Gürsel’in gazetecilere verdiği beyanat ile gün yüzüne çıkmıştır. Gürsel bu beyanatında, seçimler için ilk hedefin 27 Mayıs 1961 tarihi olduğunu açıklamış, birkaç aylık gecikme olabileceğini de belirtmiştir.⁵⁹⁸ Bu açıklama ile İnönü’nün Gürsel üzerindeki ağırlığı hissedilmeye başlanmıştır.

Gürsel-İnönü görüşmesinin ardından Gürsel’in İnönü’nün istediği tarzda beyanatlar verdiği görülmüştür. Ancak bu durumda Türkeş ve arkadaşları “İhtilali yapmaktaki amaçlarının CHP’yi iktidara getirmek değil, hedeflenen devrimleri yapmak olduğu” görüşünü sürdürmüştür. Komitenin bir kanadının iktidarı bir an evvel CHP’ye devretme isteği, diğer kanadının ise uzun soluklu devrimler yapma niyeti kısa sürede bir iç çatışmaya yol açmıştır. Bu durum Silahlı Kuvvetler içerisinde de hissedilmeye başlanmıştır.⁵⁹⁹

24 Ağustos 1960 Çarşamba günü saat 10.00’da İnönü, Gürsel’e Florya’da iade-i ziyaret yapmıştır. O gün ikili arasında “*Emekli subaylar, Norstadt ile görüşmesi, Kürt meselesi.*” görüşülmüştür.⁶⁰⁰ Bu durum üzerine Türkeş, komitenin emniyetinden sorumlu

⁵⁹⁶ Toker. **a.g.e.**, 106.

⁵⁹⁷ Türkeş, Gürsel ile İnönü Görüşmesini Açıkladı. (8 Ağustos 1960). *Vatan*, 1.

⁵⁹⁸ Seçimler İçin İlk Tarih 27 Mayıs 1961. (9 Ağustos 1960). *Cumhuriyet*, 1,5.

⁵⁹⁹ Deniz. **a.g.e.**, 18.

⁶⁰⁰ İnönü. **a.g.e.**, 576.

Kabibay'ı çağırıp gerekli tedbirlerin alınmasını istemiştir.⁶⁰¹ Bu süreçte gizli yapılan MBK toplantılarında sızmalar meydana gelmeye başlamıştır. Komitede görüşülen her mevzu gizli celseler hâlinde gerçekleşmesine rağmen "CHP Karargâhı" tarafından duyulmaya ve bu yönde basın yönlendirilmeye başlamıştır. Komitenin Radikal Grubu bu durumdan rahatsız olarak Millî Emniyetin teknik elemanlarına komite toplantı salonunu aratmıştır. Bir neticeye varamayınca bu defa hizmet eden sağır ve dilsizleri tekrar muayene ettirmiştir. Ancak yine bir netice elde edememiştir. Bu haberleri CHP Karargâhına sızdıranların komitedeki CHP'li üyeler olduğu ise çok sonra anlaşılmıştır.⁶⁰² Komite içerisinde baş gösteren bu güvensizlik ortamı ise tarafları komite dışında kuvvet aramaya sevk etmiştir. Bu yönde atılan ilk adım eski ihtilalcileri yanına çekmek olmuştur.⁶⁰³

2.7.3. Eski İhtilalcilerin Yurda Dönüşü

Ordu içerisinde ilk ihtilal fikrinin çıkışından itibaren etkin olarak ihtilal örgütleri içerisinde bulunan bazı subaylar, yurt dışı görevleri sebebiyle harekâta katılamamıştır. İhtilal sırasında Seyhan Washington'da, Aydemir Kore'de, Koçaş Londra'da, Menteş ise Napoli'de görev yapmaktadır. Bu subaylardan yurda ilk dönen isim Seyhan olmuştur. Seyhan, 20 Haziran 1960'ta komite tarafından yurda çağırılmış ve 23 Haziran'da yurda dönmüştür. Bu tarihten itibaren komitenin çalışmalarında, özellikle de ordu tasfiyesinde etkin rol oynamıştır.⁶⁰⁴ Seyhan, Radikal Grupla birlikte hareket etmiştir. Seyhan'dan sonra yurda Menteş dönmüştür. Menteş, komitedeki havacılar ile bir grup oluşturarak Radikallere karşı durmuştur.⁶⁰⁵

8 Ağustos 1960'ta ise Aydemir yurda dönmüştür. Aydemir evvela İzmir'e inmiş burada kendisini Okan karşılamıştır. Türkeş telgraf çekerek gelişini tebrik etmiş ve karşılamaya gelmeyişinden dolayı üzüntüsünü belirtmiştir. Aydemir, yurda döndükten sonra ilk görev yeri Harp Okulu Kurmay Başkanlığı olmuştur. 12 Ağustos'ta Ankara'ya gelen Aydemir burada ilk gözlemlerini yapmaya başlamıştır.⁶⁰⁶ Aydemir'in geleceğini de kimseye söylemeyen Okan, onu Etimesgut Havaalanı'nda yalnız karşılamıştır. Ardından

⁶⁰¹ Taylak. **a.g.e.**, 98.

⁶⁰² Türkeş, Baykal, Özdağ. **a.g.e.**, 33-34.

⁶⁰³ Özdağ. **a.g.e.**, 315.

⁶⁰⁴ Seyhan. **a.g.e.**, 84-85.

⁶⁰⁵ Özdağ. **a.g.e.**, 315-316.

⁶⁰⁶ Aydemir, T. **a.g.e.**, 51-52.

Meclise ve eski arkadaşlarının yanına götürmüştür. Aydemir burada Ersü, Seyhan, Türkeş ve Köksal ile görüşmüştür. Köksal ile görüşmesi sırasında Köksal Aydemir'e: *"Talat hayatta bir tek hata yaptın. O da Türkeş'i içeri soktun."* demiştir. Bunun üzerine Aydemir: *"Evet içeriye soktum, fakat ben Kore'ye gittikten sonra siz aranızda ona neden bu kadar fırsat verip sivriltiltiniz, niye frenlemediniz? Yegâne endişeniz bu ise, ben onun hareketlerini frenlerim, olmazsa hayatım pahasına olsun ona bir çare bulurum."* demiştir.⁶⁰⁷

Aydemir, aynı günün akşamı Türkeş'i makamında ziyarete gitmiştir. İkili komitenin ve ülkenin durumu üzerine konuşurken içeri Özdağ girmiştir. Türkeş, Aydemir'i eski komite arkadaşı olarak tanıtmıştır. Bunun üzerine Özdağ komitelerinin ne kadar eski olduğunu sormuştur. Aydemir, "1956" dediği zaman Özdağ "bizler daha evvel 1952 senesinde kurmuştuk" diyerek üstünlük sağlamak istemiştir. Aydemir o günlerde ülke şartlarının gayet iyi olduğunu komite kurmanın sakat bir anlayış olduğunu anlatmıştır. Ardından ikili birbirinden pek hazzetmeyerek odadan ayrılmıştır.⁶⁰⁸ Aydemir ülkeye dönüşü sonrası ilk tahlili bugünlerde yapmıştır. Sonuç şöyledir:

*"Ortada bir Türkeş muamması vardı. Başvekâlet makamını işgal etmesi herkesi ürkütüyordu. Çünkü orada o her şeye hâkim durumdaydı. İlerisi için tehlikeli görülüyordu. Onun için arkadaşlarla görüşmelerde onun oradan uzaklaştırılmasına karar verildi. Bu vazifeyi Osman Köksal ile Sezai Okan üzerine aldı ve layıkıyla yaptılar."*⁶⁰⁹

Aydemir, yurda gelişi itibarıyla komitenin Radikal Grubuna karşı olan üyelere yakın olmuştur. Bu birliktelik ağustos ayının sonlarına doğru da bir hayli yoğunlaşmıştır. Aydemir 24 Ağustos 1960'ta Menteş'e giderek *"Temel Görüşlerim ve Çalışma Tarzım"* başlığıyla ülkenin o günden sonrası için tasarladığı planını sunmuştur. Böylece Aydemir'in fikirlerini öğrenen Menteş, onu kendileri için bir destek olarak görmüş ve kendi grup toplantılarına çağırmıştır. Ancak Aydemir toplantıya katılmamıştır.⁶¹⁰ Menteş bu görüşme sonrasında Aydemir'e Seyhan ile ilgili endişelerini aktarmıştır. Ardından ikili Seyhan ile görüşmeye gitmiştir. Mesele yeni oluşacak kabinenin sivil ya da asker olmasıdır. Seyhan istifa eden 10 bakanın yerine komiteden 10 kişinin tayinini istemiş, ikili ise buna karşı

⁶⁰⁷ Aydemir, T. a.g.e., 52-53.

⁶⁰⁸ Aydemir, T. a.g.e., 53.

⁶⁰⁹ Aydemir, T. a.g.e., 54.

⁶¹⁰ Aydemir, T. a.g.e., 54-57.

çıkıştır. Ancak Seyhan bu tepkilere karşı çıkararak: “Arkadaşlar komite ikiye ayrılmıştır. Bu iki grup bir gün gelecek birbirini temizleyecektir. Fakat şunu bilin ki kuvvet bizdedir, o halde bizler muvaffak olacağız. Bu şekilde hareket edilmediği takdirde başka çıkar yol yoktur.” demiştir. Bunun üzerine ikili: “Bu fikirlerini hiçbir surette tasvip etmiyoruz. İş eğer kuvvet gösterisine kaldıysa, değişebilir” demiştir. Bu konuşma üzerine Aydemir-Menteş ikilisi harekete geçerek Türkeş grubunun faaliyetlerini ilgili arkadaşlarına bildirmiştir. Ardından da komite içi kulisler başlatılarak hiçbir gruba mensup olmayan üyeleri kendi yanlarına çekmeye çalışmışlardır.⁶¹¹

Bu sırada 30 Ağustos 1960'ta ordu içerisine yeni atamalar yapılmıştır. Türkeş, Aydemir'i kendisine bağlı zannederek onu Harp Okulu Kumandanlığı makamına teklif etmiştir. Bu teklife Türkeş'e taraftar olduğu gerekçesiyle Madanoğlu ve Küçük karşı çıkmıştır. Okan, Köksal ve Acuner ise desteklemiştir.⁶¹² Teklife Karaman ve Solmazer de karşı çıkmıştır. Karaman, Aydemir'in Ankara dışına atanmasını istemiş ve: “Harp Okulu'na atamak intihar olur. İntihar ediyoruz.” diyerek karşı çıkmıştır. Ancak yapılan oylama sonucu Aydemir'in Harp Okuluna atanmasına karar verilmiştir.⁶¹³ Aydemir okul kumandanlığı görevine başladıktan sonra Türkeş'e yakın çevrelerin mesai saatleri dışında okul ziyaretlerinden rahatsız olarak Alay Kumandanı Turgut Alpagut'a şu emri vermiştir: “Bundan sonra hiçbir komite üyesi içeriye yalnız bırakılmayacak. Geldiklerinde mesai dahili ise bana getirilecek veya haberdar edilecek. Mesai harici ise nöbetçi amiri refakatinde ziyaretçi salonunda kabul edilecek.”⁶¹⁴

Aydemir'den başka MBK dışında kalmış ancak ihtilalin hazırlanması sırasında önemli hizmetleri bulunan subaylar kritik noktalara getirilmiştir. Bu bağlamda, Jandarma Okul Kumandanlığına Necati Ünsalan, 28. Tümen ve Ankara Garnizon Kumandanlığına Nuri Hazer, Havacılık Okulu Kumandanlığına Necmi Bek, Millî Emniyet Başkan Yardımcılığına Naci Asutay, İstanbul Millî Emniyet Müfettişliğine Nejat Kumuşoğlu, Ankara Emniyet Müdürlüğüne Şükrü İlkin, İstanbul Merkez Kumandalığına Faruk Güventürk, 229. Piyade Alayına (Ankara Merkez Alayı) İhsan Erkan getirilmiştir. Bunların yanında ihtilalciler güven duyduğu bazı subayları yine kritik mevkilere getirmişlerdir.

⁶¹¹ Aydemir, T. a.g.e., 57-58.

⁶¹² Aydemir, T. a.g.e., 59.

⁶¹³ Onuş. a.g.e., 214.

⁶¹⁴ Aydemir, T. a.g.e., 59.

Genelkurmay İstihbarat Başkanlığına Refik Kurttekin, Harp Akademileri Kumandanlığına Faruk Gürler, İstanbul Garnizon ve 66. Tümen Kumandanlığına Yusuf Alpmansu getirilmiştir.⁶¹⁵

Özdağ'a göre yapılan bu tayinler yaklaşan bir hesaplaşmanın hazırlığı olmuştur. Yapılan tayinlerden Şükrü ilkin, Necati Ünsalan, Nejat Kumuşoğlu, Naci Asutay; Seyhan ve Kabibay'ın yakın arkadaşıdır ve komitenin Radikal Grubu tarafından bu görevlere getirilmiştir. Ancak İlkin ve Ünsalan Türkeş'ten pek hazzetmemektedir. Bu sebeple de olağanüstü bir durumda Türkeş'in yanında bulunduğu için Kabibay'ı desteklemeyeceklerdir.⁶¹⁶ Baykal bu durumu yıllar sonra şöyle değerlendirmiştir: *“Rejimin emniyeti için eski arkadaşlarımızı kritik kıtalara tâyin edilmişlerdi. Fakat samimi olarak itiraf ettikleri gibi 13 Kasım'a mâni olabilmek şöyle dursun, kendi ifadelerine göre, kandırılarak alet olmuşlardı.”*⁶¹⁷ İki grubun da kendine komite dışında müttefik arama çabası ise bir hata olmuştur. Zira komite dışında kalan, özellikle Aydemir gibi düşünen, üyeler komitenin dağılması yolunda hareket etmişlerdir.

MBK'nin tasfiye sonrasında yapmış olduğu bu kritik tayinler ihtilalin ve komitenin güvenliği için zaruri görülmüştür. Bu hareket tarzı İnönü'ye göre: *“kendine göre ordu yapmak”* şeklinde tanımlanmıştır Ancak İnönü böyle bir girişimi neticeye ulaştırmanın mümkün olmadığını düşünmüştür. Neticede kim kimi tayin ederse etsin, kişinin emrinde görünen birliklerin günün şartlarına ve hâkim havasına göre hareket edeceğini belirtmiştir. Toker de bu tarihten sonra gelişen olayların İnönü'nün tanımını doğruladığını şöyle ifade etmiştir: *“...Komitenin 'kendine göre bir ordu yapma' hevesinin etkisiyle tanzim edilen ordunun 13 Kasımda komitenin bir kısım üyelerine karşı, 6 Haziran 1961'de ise açıkça komiteye karşı nasıl bir tavır aldıklarına bakmak İsmet Paşanın teşhisini bir kere daha doğrular.”*⁶¹⁸

⁶¹⁵ Seyhan. **a.g.e.**, 111.

⁶¹⁶ Özdağ. **a.g.e.**, 317

⁶¹⁷ Türkeş, Baykal, Özdağ. **a.g.e.**, 37-38.

⁶¹⁸ Toker. **a.g.e.**, 115.

2.7.4. Türk Kültür Derneklerinin Kuruluşu

Partilerin Ocak-Bucak Teşkilatlarının kaldırılmasına ilişkin tasarı komiteye devredildikten sonra basın yerine ne geleceği sorusunun cevabını aramaya başlamıştır. Bu bağlamda MBK adına ilk açıklama komite basın sözcülerinden Numan Esin tarafından 24 Haziran 1960'ta yapılmıştır. Esin, “Millî eğitimi yaymak ve vatandaşlara kültürel yardımda bulunmak” adına Türk Kültür Ocaklarını kurulmasını düşündüklerini ifade etmiştir.⁶¹⁹ Diğer yandan *Vatan* gazetesi yazarı Oktay Akbal ve bazı akademisyenler ise yeniden Halkevi ve Halk Odalarının hayata geçirilmesini ancak partilerden bağımsız şekilde teşkilatlandırılmasını istemiştir.⁶²⁰ Anayasa Komisyonu Üyesi Tarık Zafer Tunaya, Halkevlerinin Millî Eğitim Bakanlığına bağlanarak “*Kültür Evi*” adıyla açılacağı yönünde beyanat vermiştir.⁶²¹

Türk Kültür Derneklerinin kuruluşuna ilişkin tüzük çalışmaları ilgili komisyon tarafından 5 Temmuz 1960 tarihi itibariyle tamamlanmıştır. Türk Kültür Derneklerinin okuma salonları, spor salonları, konferans salonları açarak kültürel faaliyetler yürütmesi planlanmıştır. Ayrıca yapılan plan gereğince derneğin temmuz ayı itibariyle faaliyete geçmesi düşünülmüştür.⁶²² Ancak beklenen olmamış ve açılışı ağustos ayına kalmıştır. Bu süreçte komite üyelerinin Türk Kültür Ocaklarına ilişkin birçok beyanati olmuştur. Türkeş, Cevat Fehmi Başkut ile *Cumhuriyet* gazetesinde yaptığı mülakatta Türk Ocakları ve Halkevlerinin ömürlerini tamamladığını bu sebeple politikanın etkisinden uzak Kültür Ocakları kurmak istediklerini belirtmiştir.⁶²³ Yine komite üyelerinden Mehmet Özgüneş, bu konuya ilişkin olarak: “*Bugün memleketin en büyük davası halk eğitimi davasıdır. Yeni kuracağımız Türk Kültür Ocaklarının bu davada büyük bir faydası olacağını sanıyorum.*” demiştir.⁶²⁴

Türk Kültür Dernekleri, “halkı ve aydınları birbirleri ile yaklaştırmak ve kaynaştırmak amacıyla” Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde yürütülen bir projenin ürünü

⁶¹⁹ Türk Kültür Ocaklarının Kurulması Düşünüyor. (25 Haziran 1960). *Cumhuriyet*, 1,5; M.B.K Sözcüsü Kültür Ocağı Kurulması Düşünülmektedir. (25 Haziran 1960). *Ulus*, 1,5.

⁶²⁰ Akbal, O. (27 Haziran 1960). “Parti Ocakları Yerine Halk Odaları”. *Vatan*, 3; Halkevlerinin Yeniden Açılması Teklif Edildi. (28 Haziran 1960). *Ulus*, 1.

⁶²¹ Halkevleri Yerine Kültür Evi Açılıyor. (27 Haziran 1960). *Vatan*, 1,5.

⁶²² Kültür Derneklerinin Tasarısı Hazır. (6 Temmuz 1960). *Vatan*, 1,5.

⁶²³ Başkut, C. F. “İkinci Cumhuriyetin İhtilal Meclisi Üyeleri”. (17 Temmuz 1960). *Cumhuriyet*, 1,5.

⁶²⁴ Kemal, Y. “İkinci Cumhuriyetin İhtilal Meclisi Üyeleri”. (2 Ağustos 1960). *Cumhuriyet*, 1,5:

olmuştur.⁶²⁵ Dernek, 17 Ağustos 1960'ta Devlet Başkanı Gürsel, Millî Eğitim Bakanı Prof. Dr. Fehmi Yavuz, Komite üyeleri Küçük ve Özdağ, CHP Genel Sekreteri İ. Rüştü Aksal, ODTÜ Rektörü Turhan Feyzioğlu ve Prof. Dr. Afet İnan'ın katılımıyla açılmıştır. Türk Kültür Dernekleri Başkanı Şahap Homriş açılış konuşmasında: *“Türk Kültür Dernekleri partili ve partisiz her türlü vatandaşındır. Her türlü yıkıcı ve bozguncu ve gerici cereyandan millî kültürümüzü ve manevi değerlerimizi korumak azmindeyiz. Atatürk yolunda yürüyeceğiz ve Atatürk yolunda öleceğiz.”* demiştir. Tören'de Gürsel ve Yavuz da konuşmuştur. Her ikisi de derneğin amaçlarından bahsederek, derneğin Türk milletinin yararları için önemini vurgulamıştır. Açılış sırasında yalnız ayran ikram edilmesi üzerine Gürsel: *“İkramın ayran olması da bir mana taşıyor. Pürüzsüz Türk. Çalışmalarımız sadece Türk'ün kemali için olacaktır. Bu da onun delili.”* demiştir.⁶²⁶

Tören sırasında Homriş tarafından Gürsel'e fahri başkanlık beratı verilmiştir. Türk Kültür Derneklerinin mekân meselelerinin uygun Halkevi binaları ve kitaplıklarından tesis edileceği ve İzmir Şubesi'nin 21 Ağustos'ta açılacağı bizzat Gürsel tarafından ifade edilmiştir. Ayrıca dernek faaliyetlerinin yürütülmesi için UNESCO tarafından geniş yardım edileceği bildirilmiştir.⁶²⁷ Özdağ'a göre komite içindeki gruplar kendine müttefik ararken Türkes sosyal alanda kendisine destek olacak bu derneği kurdurtmuştur. Ardından bununla da yetinmeyip bir gazete kurdurtmaya ve dergi çıkarmaya karar vermiştir.⁶²⁸

2.7.5. Millî Birlik Komitesi Yayın Organı: Öncü Gazetesi

27 Mayıs hareketinden sonra yapılacak reformların anlatılması ve komiteye sözcülük etmesi amacıyla bir gazete kurulması fikri komitede ele alınmıştır. Muhalif kanat bu fikre şiddetle karşı çıkmıştır. Ancak Türkes, bu hususta Gürsel'i ikna ederek desteğini almıştır. Ardından gazetenin kuruluşu ile ilgili girişimlerde bulunmuştur. Türkes evvela İktisadi Kalkınma Ajansı (İKA)'nın sahibi Ziya Tansu ile irtibat sağlamış ardından finansal destek için Yapı Kredi Bankası Müdürü Kazım Taşkent ile temas sağlamıştır.⁶²⁹ 15

⁶²⁵ Türkes. **27 Mayıs...**, 61; Taylak. **a.g.e.**, 153. Türkes daha sonra bu derneğin Marksist ve bölücü faaliyetlere karşı millî bilinci uyandırmak adına kurulduğunu ifade etmiştir. (Turgut. **a.g.e.**, 270).

⁶²⁶ Türk Kültür Derneği Dün Merasimle Açıldı. (18 Ağustos 1960). *Cumhuriyet*, 1,5.

⁶²⁷ Türk Kültür Dernekleri Dün Ankara'da Törenle Açıldı. (18 Ağustos 1960). *Vatan*, 1,5.

⁶²⁸ Özdağ. **a.g.e.**, 317-318.

⁶²⁹ Turgut. **a.g.e.**, 244-245; İpekçi-Coşar, Kazım Taşkent'in bizzat Gürsel'e başvurarak bir gazete kurulması hâlinde kredi desteği sağlayacağını iddia etmiştir. (İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 339). Ancak Taşkent bunu

Ağustos 1960 tarihinde 50 bin sermayeli “Yeni Işık Limited Şirketi” Türkeş’in yakın çevresinde bulunan Muzaffer Türkeş, Öcal Uluç, Hikmet Aslanoğlu ve Ziya Tansu tarafından kurulmuştur.⁶³⁰ Ancak Ankara Valiliğine yapılmış müracaatı öğrenen gazeteci Müşerref Hekimoğlu bunu gazetesinde yazdığı yazıyla dile getirmiştir. Komite üyesi olan eniştesi Selahattin Özgür’ü de haberdar ederek, konunun komite gündemine gelmesini sağlamıştır.⁶³¹

Komite, özellikle Türkeş’in eşinin şirketin ortaklarından olmasından rahatsızlığını dile getirmiş ve Türkeş’e baskı yapmıştır. Bu baskı üzerine Türkeş, şirketi feshettirip meseleyi kapatmıştır. Ancak şirketin feshedildiği gün Ziya Tansu ile bir anlaşma yaparak gazeteyi çıkarma görevini ona vermiştir. Tansu da Altan Öymen, Nilüfer Yalçın ve Oktay Ekşi üçlüsünü yanına alarak gazete kadrosunu oluşturmuştur. Kadro oluştuktan sonra gazetenin ismi tespit edilmek üzere bir toplantı yapılmıştır. Burada Öcal Uluç “Yeni Işık” ismini teklif etmişse de şirketin adını hatırlatacağı endişesiyle kabul edilmemiştir. Ardından Türkeş gazetenin “Öncü” ismini almasını istemiş ve öyle olmuştur. Gazetenin finansman desteği ise Taşkent tarafından açılan 350.000 liralık kredi vasıtasıyla sağlanmıştır.⁶³²

Gazetenin ilk sayısı Bakanlar Kurulunun istifasının hemen ardından 26 Ağustos 1960 tarihinde yayınlanmıştır. İlk sayının başyazısı “*Yol Kavşağında Bir Öncü*” başlığıyla Prof. Dr. Aydın Yalçın tarafından kaleme alınmıştır. Yalçın, yazısının başında Türk devriminin gayesini aktardıktan sonra gazetenin amacını şöyle açıklamıştır:

“Bu gazete ön yargı, sabit fikir, sathi bilgi ve düşünceye yer vermiyen, hür düşünceli ve seviyeli bir yayın organı olmak azmindedir. Hürriyet düzenine inanmış insanlar olarak fikrinden korkmamak fikirleri damgalamamak, bilgicilik ve aşırı iddialarla, başkalarının ve okurlarının fikir ve kanaatlarına hürmetsizlik etmemek kararındadır. Demokratik düzenin çokluk ve çeşitlilik içinde birlik olduğuna, hürriyet içinde düzen ve ahengin, rasyonel tartışma ve ikna usulleriyle temin edilebileceğine inanmaktayız. Meselelerin tartışılmasında hem görüş ve kanaata

reddetmiştir. Taşkent, kendilerine yapılan başvuru üzerine kredi sağladığını, kendisinin hiçbir teşebbüste bulunmadığını dile getirmiştir. (Dipnotta: İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 466).

⁶³⁰ Muzaffer Türkeş, Alparslan Türkeş’in eşidir. Öcal Uluç, Türkeş’in yardımcısı Alb. Fuat Uluç’un oğludur. Hikmet Aslanoğlu ise Türkeş’in diğer yardımcısıdır. (Örtülü. **a.g.e.**, 62).

⁶³¹ Hekimoğlu. **a.g.e.**, 50.

⁶³² Örtülü. **a.g.e.**, 62-63.

sahip olma, hem de karşılıklı fikri anlayış, tevazu ve hoşgörülülükle karşılaşmanın kabili teklif olduğunu yayınlarımızla göstermeye çalışacağız.”⁶³³

Öncü gazetesi 13 Kasım 1960’a kadar komitenin Radikal Grubunun en büyük destekçisi olmuştur. Bu süreçte yayınladığı köşe yazıları ile daima yapılacak köklü reformları desteklemiştir. Gazetenin komite ile ters düştüğü ilk nokta üniversitede yapılan tasfiye hareketi sırasında olmuştur. Bu süreçten sonra gazete yazılarına Türkeş eliyle müdahale edilmeye başlanmıştır. Komite içerisindeki anlaşmazlıklar arttığı günlerde gazete içerisinde de durum pek iç açıcı değildir. Gazete sahibi Ziya Tansu ile Genel Yayın Müdürü Altan Öymen anlaşmazlık içerisine girmiştir. Bu vaziyet 13 Kasım ile birlikte son bulmuştur.⁶³⁴ 13 Kasım’da komitenin Radikal Grubunun tasfiye edilmesiyle birlikte gazetede de işler değişmiştir. 13 Kasım’a kadar Türkeş’e akıl hocalığını yapmış ve Öncü’de Radikallerin savunuculuğuna soyunmuş olan emekli Askerî Hâkim Fikret Ekinci, bu defa taraf değiştirmiştir. 13 Kasım sabahı Ziya Tansu’ya gazeteyi devretmesi için baskı yapmış ve nihayetinde gazete Altan Öymen ve Nilüfer Yalçın’a devredilmiştir.⁶³⁵

2.7.6. Bakanlar Kurulunun Azli ve Etkileri

MBK ile Bakanlar Kurulu uyum içerisinde çalışmamıştır. Zaten bu uyum olmadığı için de MBK, İhtisas Komisyonları kurarak devleti yönetmiştir. Buna karşın Bakanlar Kurulu, ordu içerisinde yapılan büyük çaplı tasfiyeyi bile “herkes gibi” olaylar bittikten sonra öğrenmiştir. Ayrıca Bakanlar Kurulunun 11 Temmuz 1960’ta MBK’ye okumuş olduğu hükûmet programı da aradan bir buçuk ay geçmesine rağmen onaylanmamıştır. Kısacası hükûmet meclis tarafından güvenoyu almamıştır. Bu durum doğal olarak Bakanlar Kurulunu rahatsız etmiştir. Bakanlar Kurulu, Fahri Özdilek başkanlığında yaptığı 25 Ağustos tarihli toplantısında bu durumu ele almıştır. Nihayetinde de tüm sivil üyelerin hep birlikte istifa etmesine karar verilmiştir. Bu kararın Özdilek tarafından başkan Gürsel’e iletilmesi istenmiştir.⁶³⁶

MBK, aynı gün toplantı hâlinde iken bu istifa haberini öğrenmiş ve derhâl harekete geçmiştir. MBK’ye göre, üyeler istifa ettiği takdirde bu kamuoyunda MBK’ye karşı

⁶³³ Yalçın, A. (26 Ağustos 1960). “Yol Kavşağında Bir Öncü”. **Öncü**, 1,5.

⁶³⁴ Örtülü. **a.g.e.**, 63-65.

⁶³⁵ Örtülü. **a.g.e.**, 61-62.

⁶³⁶ Coşar, İpekçi. **a.g.e.**, 266-267.

güvensizlik ortamının oluşmasına sebep olabilirdi. Bu sebeple kabine istifa etmeden kendileri tarafından azledilmesine karar verilmiştir. Ardından Bakanlar Kurulu üyelerinin isimleri tek tek okunarak oylanmaya başlanmıştır. Bu oylama neticesinde Amil Artus, Selim Sarper, Ekrem Alican, Fehmi Yavuz ve Fethi Aşkın dışındaki 10 sivil bakanın affedilmesine karar verilmiştir.⁶³⁷ Bu karar aynı gece radyodan ilan edilmiştir. Ertesi gün gazetelerin manşetlerinde bakanların görevinden alındığı haberi yer almıştır. Basın boşalan bakanlıklara yapılacak tayinlerin bir iki gün içerisinde açıklanmasını beklemiştir.⁶³⁸ Ancak bu durum beklenenden uzun sürmüştür. Zira komite yeni bakanların sivil mi asker mi olacağı konusunda anlaşmazlığa düşmüştür.

Komite bu kararı görüşmek üzere toplantı hâlinde iken Başkan Gürsel, İstanbul'dan Ankara'ya gelmiştir. Gürsel'i karşılamak için havaalanına Türkeş ve Madanoğlu gitmiştir. Zira her ikisi de Gürsel'i yalnız bırakmanın mahzurlarından korkmuş, kurulacak hükûmet konusunda kendi fikrini aşlamak istemiştir.⁶³⁹ 25 Ağustos 1960 gecesini komite yeni kurulacak hükûmetin sivil veya asker olması durumunu tartışmıştır. Ancak Erkanlı bu toplantıyı şöyle yorumlamıştır: *“O toplantıda esas mesele bakanların sivil veya asker olmasından ziyade, ihtilalin ihtilal olarak yaşatılması veya satılması idi.”*⁶⁴⁰

Komite içerisindeki ilk ciddi ihtilaf 25 Ağustos gecesini ortaya çıkmıştır. Bu olaydan önce komitede belirli gruplaşmalar olmuştur. Belirgin olarak Madanoğlu, Baştuğ, Ataklı, Tunçkanat, Çelebi, Kuytak, Acuner, Gürsoytrak, Ersü, Aksoyoğlu ve Özkaya gibi isimler iktidarın bir an evvel sivillere teslimini istemiştir. Bu grubun CHP ile temas hâlinde olduğu bilinmekteydi. Diğer grup ise uzun vadeli reformlar yapmak isteyen subaylardan oluşmuştur. Bu grupta Türkeş, Esin, Solmazer, Özdağ'ın yaptığı gizli toplantılar diğer komite üyelerini tedirgin etmiştir. Ayrıca özellikle komitede Türkeş'e karşı yapılan olumsuz propaganda, onun şahsı üzerinden grubunu yıpratmıştır. Bu iki grubun birbirinden

⁶³⁷ Coşar, İpekçi. **a.g.e.**, 268.

⁶³⁸ 10 Bakan Görevinden Affedildi. (26 Ağustos 1960). *Vatan*, 1,5; 10 Bakan Görevinden Affedildi. (26 Ağustos 1960). *Akşam*, 1,5; 10 Bakan Vazifeden Affedildi. (26 Ağustos 1960). *Ulus*, 1,5; Kabinede Dün Gece Değişiklik Yapıldı. (26 Ağustos 1960). *Cumhuriyet*, 1,5; 10 Bakan Görevden Affedildi. (26 Ağustos 1960). *Öncü*, 1,5.

⁶³⁹ Toker. **a.g.e.**, 121.

⁶⁴⁰ Erkanlı. **a.g.e.**, 29.

şüphe duyması ilerleyen günlerde birinin diğerini ekarte etme fırsatı kolladığı düşüncesine dönüşmüştür.⁶⁴¹

Radikaller, ağustos sonu eylül başı itibariyle: Türkeş, Kabibay, Erkanlı, Taşer, Esin, Solmaz, Özdağ, Er, Baykal, M. Kaplan, Karaman, Yıldız ve Karavelioğlu'ndan oluşmaktaydı. Her iki grubun da dışında kalıp reformların gerekliliğini düşünen bir grup daha bulunmaktadır. Bu grubu Köksal, Okan ve Küçük üçlüsü oluşturmuştur. Ancak bunlar kısa süre sonra özellikle Türkeş'ten duydukları çekince ile iktidarın devrini isteyen grup ile iş birliğine gitmiştir. Komitenin geri kalanları ise iki grup arasında gidip gelmiştir. Her iki grubu uzlaştırma görevini ise K. Kaplan üstlenmiştir.⁶⁴²

Komite içerisindeki bu gruplaşma, Radikallerin azledilen 10 bakanın yerine asker üyelerin getirilmesi fikriyle belirginleşmiştir. Zira Radikallere karşı duyulan şüpheler bu teklif ile birleştirilmiştir. Özellikle Köksal grubu bu teklifle hükûmetin belirli bir grubun tesiri altında bırakılacağını düşünerek karşı grupla birlikte hareket etmiştir. Zira bakanlara ilişkin teklif ilk gece reddedilmiş, ardından komite içi kulisler başlamıştır. Radikaller bakanlıklar için getirilecek kişileri bile belirlemiştir. Bu doğrultuda Çalışma Bakanlığına Küçük, Sanayi Bakanlığına Okan, Bayındırlık Bakanlığına Köksal, Devlet Bakanlığına Türkeş, Tarım Bakanlığına Esin, Millî Eğitim Bakanlığına Özdağ ve Basın Yayın Bakanlığına Yıldız'ın getirilmesi öngörülmüştür. Nihayetinde yapılan boşta kalan bakanlıklara komiteden subayların getirilmesi teklifi 18 kabul 19 ret oyuyla sonuçlanmıştır.⁶⁴³ Böylece komite içerisinde ilk günden beri var olan bölünmüşlük tam manasıyla ortaya çıkmıştır.

Komite böyle ikiye bölünmüşken, yeni sivil bakanların bulunması da bir hayli zor olmuştur. Kabineye 4 Eylül'e kadar 7 bakan dâhil edilmiştir. Bunlar: Tarım Bakanı Osman Tosun, Devlet Bakanı Hayri Mumcuoğlu, Devlet Bakanı Nasır Zeytinoğlu, Ticaret Bakanı Mehmet Baydur, Sağlık-Sosyal Yardım Bakanı Ragıp Üner, Çalışma Bakanı Mehmet Raşit

⁶⁴¹ Coşar, İpekçi. **a.g.e.**, 302-303.

⁶⁴² Coşar, İpekçi. **a.g.e.**, 304-305.

⁶⁴³ Coşar, İpekçi. **a.g.e.**, 305-306. Kabul oyu kullanan üyelerden 13'ü tespit edilebilmiştir. Bunlar: Türkeş, Kabibay, Erkanlı, Esin, Özdağ, Yıldız, Solmaz, Taşer, Akkoyunlu, Baykal, Soyuyüce, Özgüneş ve Karaman'dır. (Dipnotta: Coşar. **a.g.e.**, 465). Geri kalan beş kişinin ise bu sıralarda Radikal Gruba yakın olan Yıldız ve Karavelioğlu ile daha sonra tasfiye edilen 14 Radikal Üyeden Er, Karan ve Köseoğlu olması muhtemeldir.

Beşerler, Sanayi Bakanı Şahap Kocatopçuoğlu olmuştur.⁶⁴⁴ Geriye Millî Eğitim, Basın Yayın ve Turizm Bakanlığı ile Bayındırlık bakanlıkları kalmıştır. Basın Yayın ve Turizm Bakanlığı ise 6 Eylül'de kaldırılmıştır.⁶⁴⁵ Kabine 8 Eylül'de DTCTF Dekanı Prof. Dr. Bedrettin Tuncel'in Millî Eğitim Bakanlığına getirilmesi ile bir kişi eksik olmakla birlikte iki hafta sonra toplanmıştır.⁶⁴⁶ 10 Eylül'de İstanbul Teknik Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Mukbil Gökdoğan'ın Bayındırlık Bakanlığına getirilmesi ile Bakanlar Kurulu tamamlanmıştır.⁶⁴⁷ Bu sırada MBK direktiflerini açıklamış ve hükûmetin buna göre hükûmet programını hazırlaması beklenmiştir. Bu direktifte devletin temel meseleleri belirlenmiştir. Hükûmetin iktidarda kaldığı sürede kısa ve uzun vadeli reformları gerçekleştirmesi istenmiştir. Bu reformlar kapsamında millî eğitim, millî savunma, ekonomi, sağlık, ticaret ve bayındırlık gibi bütün meseleler yer almıştır.⁶⁴⁸

2.7.7. Anayasa Komisyonunda Bölünme

İstanbul Üniversitesi öğretim üyelerince kurulan Anayasa Komisyonu Ankara'da Muammer Aksoy, Bahri Savcı, İlhan Arsel'in de katılımıyla haziran ayından itibaren anayasa çalışmalarına başlamıştır. Komisyonun ilk toplantıları samimiyet içinde geçmiş ancak zamanla görüş ayrılıkları meydana gelince şiddetli tartışmalar yaşanmıştır. Özellikle Kubalı, Aksoy, Tunaya, Giritli ve Savcı çeşitli konularda Komisyon Başkanı Onar ile tartışma yaşamıştır. Bu şiddetli tartışmaların yaşandığı toplantılardan birisinde Tunaya, dil eşitliği konusunu dile getirmiş ancak Onar buna şiddetle karşı çıkmış, Kürtçülük hareketi üzerine mahzurlarını anlatmıştır. Ardından kızışan ortamda Onar: "*Tarık Bey... Tarık Bey... Ben sizin zannettiğinizden daha milliyetçiyim.*" diyerek toplantıyı terk etmiştir.⁶⁴⁹

Komisyonunda en fazla tartışma yaşanan konulardan birisi korporatif sistem meselesi olmuştur. Komisyon başkanı Onar, korporatif sisteme inanmış ve siyasi partilerin memleketin idaresindeki tek güç olmasını zararlı bulduğunu belirtmiştir. Ancak Giritli, Tunaya, Aksoy gibi üyeler buna karşı çıkmıştır. Onlara göre siyasi partiler zayıflatılmamalı aksine güçlendirilmelidir. Onar, bu görüş sahiplerinin mecliste mesleki teşekküller yerine

⁶⁴⁴ Kabineye 6 Yeni Bakan Girdi. (4 Eylül 1960). *Vatan*, 1,5.

⁶⁴⁵ Basın Yayın Bakanlığı Kalktı. (7 Eylül 1960). *Vatan*, 1,5.

⁶⁴⁶ M. Eğitim Bakanlığına Prof. Tuncel Getirildi. (8 Eylül 1960). *Vatan*, 1,5.

⁶⁴⁷ Bayındırlık Bakanlığına Mukbil Gökdoğan Getirildi. (11 Eylül 1960). *Öncü*, 1,5.

⁶⁴⁸ Komitenin Hükûmete Direktifi Dün Açıklandı. 11 Eylül 1960). *Öncü*, 1,5.

⁶⁴⁹ İpekçi, Coşar. *a.g.e.*, 297.

parti temsilcilerinin güçlü olması konusundaki görüşlerinin CHP kaynaklı olduğunu düşünmüştür. Zira kendisine muhalefet eden üyelere Aksoy o sırada resmî olarak da CHP'ye üyedir. Tunaya ve Giritli resmen olmasa da gönül bağıyla CHP'li olarak görülmektedir. Ayrıca bu ikilinin komisyon çalışmalarını CHP'ye ve basına sızdırmaları da Başkan Onar'ı rahatsız etmiştir. *Akis* ve *Kim* dergilerinin de sürekli olarak komisyondan Tunaya ve Giritli'den bahsetmeleri Onar'ın şüphelerini büsbütün güçlendirmiştir.⁶⁵⁰

Onar bu durumdan rahatsızlığını belirtmek üzere 23 Ağustos 1960'ta Ankara'ya gitmiştir. Bu sırada Başkan Gürsel de komisyonu ziyaret etmek üzere İstanbul'a gitmiştir. Gürsel komisyondan çalışmalar ile ilgili bilgi almıştır. Burada CHP'nin MBK üyelerine tabii senatörlük teklifi gündeme gelmiştir. Gürsel bu üyeliğin bir devre için olmasını uygun gördüğünü belirtmiştir. Diğer yandan Ankara'ya giden Onar, burada MBK toplantısına katılmıştır. Onar, Giritli ve Tunaya'nın CHP'den aldıkları talimatlar ile hareket ettiklerine dair şüphelerinden bahsetmiştir. Bu şartlar altında komisyonda çalışmasının mümkün olmadığını belirten Onar: “*Ya onlar, ya ben...*” diyerek tavrını ortaya koymuştur. Bunun üzerine komite iki üyenin komisyondaki görevlerine son verileceğini bildirmiştir.⁶⁵¹

Ardından Gürsel'in gelişi ile durum kendisine anlatılmış ve Gürsel de karara onay vermiştir. Bunun üzerine 31 Ağustos 1960'ta Tunaya ve Giritli'nin Anayasa Komisyonu üyeliğinden affedildiği Komisyon Başkanı Onar ve Devlet Başkanı Gürsel tarafından kendilerine bildirilmiştir.⁶⁵² 1 Eylül günü affedilen iki üyenin yerine İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku kürsüsünden Doç. Dr. Vakur Versan ve Doç. Dr. Lütfü Duran tayin edilmiştir.⁶⁵³ Böylece bir tarafta MBK'deki bölünmeler, diğer tarafta Anayasa Komisyonundaki bölünmeler ile yeni bir devreye girilmiştir.

2.7.8. Basında İnönü ve Radikaller

1960 yılı sonbaharına girilirken bir yandan Türkeş'e Nasır benzetmeleri yapılırken diğer yandan geçmişe dönük hesaplar ortaya çıkarılmıştır. Bunlardan ilki Türkeş'in 1944 yılında Türkçülük-Turancılık Davasında yargılanması olmuştur. Türkeş'in bu dava

⁶⁵⁰ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 298-299.

⁶⁵¹ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 299-300

⁶⁵² İpekçi, Coşar. **a.g.e.**,

⁶⁵³ Anayasa'yı Hazırlayan Komisyonda İki Üye Değiştirildi. (2 Eylül 1960). *Vatan*, 1,5.

sırasında uğradığı işkencelerden bahsedilmiş ve onun yeniden “İrkçi” hevesler peşinde koşabileceği dile getirilmiştir.⁶⁵⁴ Türkeş’i yıpratmaya yönelik hareketlerden birisi de isminin Feyzullah olduğu ve binbaşı rütbesine yükseldikten sonra adını beğenmeyerek Alparslan ismini aldığı iftirası olmuştur.⁶⁵⁵ Ayrıca bu sırada Türkeş’in İnönü ile arasında husumet olduğuna dair söylentiler de başlamıştır. 6 Ağustos’ta gerçekleşen İnönü-Gürsel görüşmesi sırasında Türkeş’in İnönü’ye elini uzatmadığı kulaktan kulağa yayılmıştır.⁶⁵⁶ Hâlbuki Türkeş o sırada İstanbul’da değil Ankara’dadır. Bu konuyla ilgili ilk açıklama Türkeş adına İstanbul Vali Yardımcısı Kur. Bnb. Turhan Yavçan⁶⁵⁷ tarafından yapılmıştır. Yavçan, Türkeş ile İnönü arasında hiçbir anlaşmazlık olmadığını belirtmiş ve ardından: *“Bu gibi müşterek ideal sahibi insanların, memlekete hizmet etmiş insanlarla hiçbir ihtilafı olamaz.”* demiştir.⁶⁵⁸

Türkeş kendi şahsına yöneltilen iddiaları yalanlamak adına 30 Ağustos 1960’ta basına bir demeç vermiştir. Türkeş demecinde, İnönü’nün cumhurbaşkanlığı sırasında meydana gelen Türkçülük hareketi sebebiyle tırnaklarının söküldüğü iddialarını yalanlamış ve İnönü ile arasında bir anlaşmazlık olmadığını belirtmiştir. Türkeş açıklamasını şöyle sürdürmüştür:

“Her şuurlu Türk aydını gibi, ben de yurdumu milletimi seven bir insanım. En büyük arzum, milletimizi hürriyet, refah ve kudret içinde görmektir. Bizim vazifemiz, aydınlara düşen şey mazinin kirli işlerini karıştırıp, eski yaraları kanatmak ve yeni acılara sebep olarak yurtdaşlarımız arasındaki münasebetleri zararlı hale getirmek değildir. 1944’te cereyan eden Türkçülük hareketi tarihe ve maziye mal olmuş bir hadisedir... Biz, batı bilim ve kültürüne giden yol üzerinde ve Atatürk’ün Türk milletine işaret ettiği hedeflere yürümek azmindeyiz. Bizi bu

⁶⁵⁴ Türkeş. **a.g.e.**, 35.

⁶⁵⁵ Türkeş. **a.g.e.**, 168.

⁶⁵⁶ Özdağ. **a.g.e.**, 326.

⁶⁵⁷ Daha sonra ordudan kurmay albay rütbesinde emekli olan Turhan Yavçan’ın soyadı o günlerde bazı gazetelerde yanlış yazılmıştır. *Ege Ekspres* gazetesi “Yalçın”, *Cumhuriyet* gazetesi “Yavşın” olarak almıştır. (A. Türkeş ile İ. İnönü Arasında İhtilaf Yok. (27 Ağustos 1960). *Ege Ekspres*, 1,7; İnönü ile Türkeş Arasında İhtilaf Yok. (27 Ağustos 1960). *Cumhuriyet*, 1,5) Aynı şekilde Ü. Özdağ da Yavşın olarak almıştır. (Özdağ. **a.g.e.**, 326). Ancak gerek Talat Aydemir’in hatıratı gerek daha sonraki yıllarda o günün gazetecilerinden Öcal Uluç’un haberi bize soyadının Yavçan olduğunu göstermektedir. (Aydemir, T. **a.g.e.**, 52; Uluç, Ö. “Akzambak ve Asena”. (15 Ocak 2016). **Türkiye Gazetesi**: <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/ocal-uluc/589717.aspx>. Adresinden 5 Ağustos 2018 tarihinde alınmıştır.

⁶⁵⁸ İnönü İle Türkeş Arasında İhtilaf Mevcut Değildir. (27 Ağustos 1960). *Vatan*, 1,5.

yoldan hiçbirşey çeviremeyecektir. Bu yolda yürürken asla küçük menfaat zümrelerinin ve politika bezirgânlarının oyununa düşmeyeceğiz.”⁶⁵⁹

Türkeş, bu beyanatı ile bir yandan iftiraları yalanlayıp geçmişe sünger çekmeyi dile getirmiş diğer yandan “politika bezirgânlarının” oyunlarına dikkat çekmiştir. Bu ifadelerin sahibi şüphesiz CHP olmuştur. Hem bu açıklamaya cevap olarak hem de komitenin Radikal Grubunun fikirlerine binaen konuşmasını İnönü, 9 Eylül 1960’ta partisinin kuruluş yıl dönümünde yapmıştır. İnönü 9 Eylül Zaferi’nden çok partili hayata geçiş denemelerine kadar birçok konuyu açıklamış ardından konuyu 27 Mayıs’a getirmiştir. İnönü, 27 Mayıs’ı yeniden tanımlamış ve bundan sonra izlenmesi gereken yol haritasını çizmiştir. İşte İnönü’nün o meşhur 9 Eylül Nutku şöyledir:

“Talihsizlik ve kayıp devrini kapatıp ileri ve aydınlık devri açan son, kat’i millet müdahalesi 27 Mayıs İnkılabı şeklinde vuku bulmuştur. 3 ay zarfında, 27 Mayıs’tan evvelki cemiyet ve siyaset hayatımızı artık hatırlamaz olmuş gibi bir halimiz var... 27 Mayısı millet içinde siyasi partilerin birbirleriyle çekişerek halkı saç saça, baş başa getirmeleri üzerine ordunun kavgaya tutuşanları ayırması suretinde görmek çok yanlış ve çok zararlı bir teşhistir. Böyle bir teşhis, zorbalık yolunu tutmuş olan, aslında millet azınlığını teşkil eden zümre ile millet hakları için hapisanelerde ve meydanlarda canla başla mücadele edenleri, yani zor kullanarak milleti köle haline getirmek isteyenlerle millet haklarını korumaya çalışan gençleri ve yaşlıları, millet çokluğunu teşkil eden asıl halkı aynı gözle görmek olur. Eski iktidar her suretle meşruiyetini kaybetmiş bir azlık idi. Onun karşısında bulunan bir parti iki parti değil, millet çoğunluğunu teşkil eden bir millî mukavemet ve muhalefet cephesiydi... Şimdi hepimiz için mühim olan tek mesele, içinde bulunduğumuz inkılâp devrinin, başladığı başarı ile ve şerefle sona ermesinin, memleketimiz bakımından başlıca selâmet yolu olduğu üzerinde, vatandaşların anlayışını toplamaktadır. İnkılap devri 1961 Ekiminde, B.M.M’ne vazifenin devri suretiyle nihayete erecektir... Şimdi, inkılapların tabiatında olan bir başka meseleyi tahlil etmek isterim. Milleti selamete çıkarmış olan inkılapçılar, 1961 Ekiminden sonra yeni idareler tarafından nasıl görüleceklerdir? İnkılapçıların hayat görüşlerinde benimsedikleri ideal meseleleri, yeni idarecilerce layık olduğu hörmetle gözde tutulacaktır. Her inkılapçı için ati emniyet birince derecede, yapmış olduğu işin asaleti içinde mevcuttur. Birinci B.M.M.’de böyle idi. İlk kesin hedefe varır varmaz, şerefle ayrıldılar ve millet gözündeki hörmet ve mevkilerini muhafaza ettiler. Millî Birlik inkılâpçıları, yeni Türkiyenin temel meseleleri üzerinde ileri bir anlayış ve zihniyet sahibi olarak memleket idaresinde yer almışlardır...”⁶⁶⁰

İnönü’nün bu konuşması basında ve komitede büyük yankı uyandırmıştır. Komite üyelerinin birçoğu bunu kendilerine karşı bir meydan okuma olarak görmüştür. İnönü’ye

⁶⁵⁹ Türkeş: “Tırnaklarımın Söküldüğü Yalandır” Dedi. (31 Ağustos 1960). *Vatan*, 1,5.

⁶⁶⁰ ‘Selamet Doğru Teşhisle Başlar’. (10 Eylül 1960). *Vatan*, 1,5.

ilk tepki aynı gün İzmir'in kurtuluşu yıl dönümü vesilesiyle İzmir'de bulunan komite üyeleri tarafından verilmiştir. İlk olarak Baykal: *“Biz bu ihtilali şunun için, bunun için; yalnız 3-5 sâkıtı kenara atmak için yapmış değiliz.”* demiştir. Konuşmasının devamında 27 Mayıs'ın millî birliği sağlama rolüne değinen Baykal: *“Türk Milletinin el ve gönül birliği ile yarattığı millî birliğe kastetmek isteyenler milletin sinesinde kahrolacaklardır.”* demiştir.⁶⁶¹ Ardından yine İzmir'de bulunan komite üyelerinden Esin konuşmuştur. Esin, İnönü'nün 27 Mayıs tahliline karşı bir tahlil yapmıştır. İnönü ve Esin'in beyanatları aynı gün *Vatan* gazetesinin karşılıklı sütunlarında yayınlanmıştır. Bu şüphesiz iki farklı fikriyatın basına yansıyan düellosu olmuştur. Esin ihtilalin tarafsızlığını koruması gerektiğini vurgulamış, politikacıların şahsi menfaatleri yüzünden durumun bu hâle geldiğini şöyle ifade etmiştir:

*“Millî Birlik hareketi hiçbir vatandaşı kitesine düşman değildir. Ordu tarafsızdır. İlk günlerde bir kısım vatandaşlar zannetti ki, milletin bir kısmını teşkil edenler üzerine ihtilal, bütün zulmü ile ilerleyecektir. Bir kısmı da zannetti ki ihtilali bizinkiler yaptı. Son günlerde istediğimiz oldu. Hayır ne o ne de bu... İhtilal milleti birbirine kaynaştırarak, birleştirecek ve tarafsızlığını muhafaza edecektir. Yıllardan beri politikacılar birbirine düştü... Birbirlerine düşüp milleti ihmal ettiler, milleti birbirine düşman yaptılar. Yıllardan beri yalnız menfaat kapılarını çalan politika simsarlarının elinden milleti kurtarmak için ihtilal yaptık. Memlekette, taraflı, gayri adil bir idare vardı. Sadece 1950-60 arası değil. Yıllardan beri idareciler milleti ihmal ettiler. Kendi hasis derterine düştüler.”*⁶⁶²

İnönü'nün beyanatını dergisinin bir sonraki sayısında damadı Toker, *“İnönü Konuştu”* başlıklı yazısında desteklemiştir. Toker de tıpkı İnönü gibi ihtilalin bir kardeş kavgasına karşı değil zalim idarecilere karşı yapılmış olduğunu iddia etmiş, iktidarın devri için belirtilen Ekim 1961 tarihinde komitenin vazifesini tamamlayacağını söylemiştir.⁶⁶³ İnönü'nün 9 Eylül demecine karşı komite bir yorum yapmamayı uygun görmüştür. Ancak komitenin Radikal Grubu beyanatta kendi düşüncelerine açıkça yapılan saldırıyı sineye çekmemiştir. Türkeş ve grubunun basında açıklamalar yapacağı haberi gizli ahbabları tarafından Toker'e: *“Mukabeleyi Özdağ ile Esin ve Türkeş yapacakları...”* şeklinde aktarılmıştır.⁶⁶⁴ Bunun üzerine Toker ve CHP'li basın Radikallerden yapılacak açıklamayı beklemeye başlamıştır. Bu sırada MBK Üyesi ve Ankara Valisi İrfan Baştuğ 12 Eylül

⁶⁶¹ Milletın Sualine Cevap Verildi. (10 Eylül 1960). *Ege Ekspres*, 1,7.

⁶⁶² 27 Mayıs'ın Bir Başka Teşhisi. (10 Eylül 1960). *Vatan*, 1,5.

⁶⁶³ Toker, M. (12 Eylül 1960). “İnönü Konuştu”. *Akis*, XIX (317), 7.

⁶⁶⁴ Toker. *a.g.e.*, 140.

1960'ta geçirdiği trafik kazası sırasında hayatını kaybetmiştir.⁶⁶⁵ Böylece bir iki gün boyunca komite ve basın cenazeyle meşgul olmuştur.

Toker'in sabırsızlıkla beklediği ilk açıklama Özdağ'dan gelmiştir. 14 Eylül'de Sağlık Memurları Okulunda konuşan Özdağ, eğitimin önemine ve Atatürk İhtilali'nin maksatlarına değinmiştir. Ardından Özdağ: *“Biz, İkinci Kuvayı Milliye nesliyiz ve Atatürk İnkılaplarının murakıbyız. Atatürk devrimlerini temelleştirmek bizim vazifemizdir... 27 Mayıs Türk ulusunu soyan bir avuç insana karşı değil, Türklüğün kaderine karşı yapılmış bir ayaklanmadır.”* demiştir.⁶⁶⁶ Özdağ ertesi gün İstanbul, Ankara, Ege ve Atatürk Üniversitesi öğretim üyeleri ile bir araya gelmiştir. Özdağ burada da 27 Mayıs Hareketi'nin: *“Türk Milleti'nin kaderine karşı yapıldığını”* belirtmiş, yapılan diğer teşhislerin hatalı ve gerçeğe aykırı olduğunu beyan etmiştir. Özdağ konuşmasının devamında bir “var olma-yok olma savaşı” içinde olduklarını bunun ancak bilimin eşliğinde yapılacak reformlar ile çözüme ulaşabileceğini söylemiştir.⁶⁶⁷

Özdağ'ın İkinci Kuva-yı Milliye benzetmesine karşı ilk tepki *Cumhuriyet* gazetesi yazarı Nadir Nadi'den gelmiştir. Nadi, Özdağ'ın İkinci Kuva-yı Milliye olarak adlandırdığı devrimin Birinci Kuva-yı Milliye'nin devamı olarak sayılması gerektiğini söylemiş ve bu mücadelenin yaşayan ismi İnönü ile temas kurmaları gerektiğini belirtmiştir. Nadi, komite üyelerinin İnönü'ye uzaklığından rahatsız olmuş ve şöyle demiştir: *“Sayın Özdağ, temsil ettiği hareketin tüm bağımsız ve yansız bir karakter taşıdığı noktasında ısrar ederken biraz da babasına omuz silken bir evlad durumuna düşmüş ve böylece çevremizdeki Atatürk ve devrim düşmanlarına cesaret vermiş olmuyor mu?”*⁶⁶⁸

2.7.9. Sadi Koçaş'ın Komite Birliğini Sağlama Çabası

Londra'da bulunan Sadi Koçaş eylül ayı başında almış olduğu yazılı emir gereğince 11 Eylül 1960 tarihinde Ankara'ya gelmiştir. Böylece Seyhan, Menteş ve Aydemir'den sonra “eski ihtilalci kadronun” son temsilcisi de yurda dönmüştür. Koçaş, gelişinin ertesi günü önce Genelkurmay Başkanı Sunay'ı ziyaret etmiştir. İkili kısa süre zarfında ordunun

⁶⁶⁵ Ankara Valisi ve M.B.K. Üyesi Baştuğ Şehit Oldu. (13 Eylül 1960). *Akşam*, 1,5.

⁶⁶⁶ İkinci Kuvayı Millîye. (15 Eylül 1960). *Cumhuriyet*, 1,5.

⁶⁶⁷ Devrim İçin 3 üncü Teşhis. (16 Eylül 1960). *Vatan*, 1,5.

⁶⁶⁸ Nadi, N. (17 Eylül 1960). “İki Kuvayı Milliye”. *Cumhuriyet*, 1,3.

ve ülkenin durumu üzerinde konuşmuştur. Sunay, orduda yapılan tasfiye hareketinde kendilerine danışmadan hareket edilmesinden dolayı rahatsızlığını bildirmiştir. Ardından Sunay, kendisini Gürsel'in çağırdığını, bu sebeple Başbakanlığa gitmesini söylemiştir. Koçaş, Genelkurmaydan ayrılıp derhâl Başbakanlığa gitmiştir.⁶⁶⁹

Koçaş, Başbakanlığa geldiğinde kendisini Baykal karşılamış ve kısa bir sohbetin ardından Gürsel ile görüşmüştür. Bu görüşme sırasında kısa bir sohbetten sonra konu ihtilalin durumuna gelmiştir. Koçaş, Gürsel'e durumun nasıl olduğunu sormuş, bunun üzerine Gürsel derhâl: *"Gel ve başlattığın gibi temizle. Bir sürü söz dinlemez adamı başıma sarıp gittin. Şimdi birbirleriyle anlaşamıyorlar."* diye şikâyet etmeye başlamıştır. Ardından komite içi anlaşmazlıkları anlatmış, bu durumu çözmesi için her iki tarafla da görüşmesini istemiştir.⁶⁷⁰

Koçaş, Gürsel'in tavsiyesi üzerine temaslara başlamıştır. Bu bağlamda ilk olarak Türkeş ile görüşmüştür. Koçaş, sivil görev alınmaması hususundaki ilk örgüt prensiplerinden bahsetmiştir. Türkeş, prensip itibariyle haklı olduğunu ancak kendisinin göreve gelişinin istisnai bir durum olduğunu söylemiştir. Türkeş ardından, bazı arkadaşlarının sivil görevleri almasıyla birlikte: *"...karaya vurmuş balığa döndüler. Şaşırıldılar, bocaladılar ve bu yüzden de, ya tesadüflerle, ya da bazı dış etkilerle çok yanlış yollara saptılar. Çok yanlış görüşlerin peşine düştüler."* demiştir. Bu vaziyette olanların başında da Koçaş'ın samimi arkadaşları Küçük ve Köksal'ın olduğunu belirtmiştir. Bu sebeple hem Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Komutanlığı hem de Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği görevini yürüten Köksal'ın en azından genel sekreterlik görevinden ayrılarak buraya Koçaş'ın getirilmesini istediğini söylemiştir. Koçaş görev hususunda bir şey dememiş ancak kısa sürede böyle bir bölünme yaşanmasını anlamlandıramamıştır. Bölünmenin gerçek sebebini anlamak için diğer arkadaşları ile görüşeceğini belirtmiştir. Görüşme sonunda Türkeş'in samimi olduğu kanaatine varmıştır.⁶⁷¹

Koçaş, Türkeş'in odasında Köksal'ı aramış ve akşam kendisiyle görüşmek istediğini söylemiştir. İkili akşam yemeğinden sonra buluşmak üzere sözleşmiştir. Koçaş,

⁶⁶⁹ Koçaş. a.g.e., 687-690.

⁶⁷⁰ Koçaş. a.g.e., 690-692.

⁶⁷¹ Koçaş. a.g.e., 741-742.

aradaki zamanı değerlendirmek adına bir diğer arkadaşı olan Küçük'ün evine gitmiştir. Küçük, kendisi için Türkeş'in yerine Başbakanlık müsteşarlığı görevini düşündüklerini söylemiştir. Ancak bu teklife de bir cevap vermemiştir. Koçaş ardından Köksal ile görüşmüştür. Koçaş-Köksal ikilisi o gece sabaha kadar konuşmuş ve durum değerlendirmesi yapmıştır. Köksal bu görüşme sırasında komiteyi CHP'den yana politika izleyenler, onlara karşı olup iktidarda kalmak isteyenler ve kendi grupları olarak sınıflandırmıştır. Bu gruplarda yer alan en önemli kişinin Türkeş olduğunu söylemiştir. Köksal'a göre Türkeş'in bulunduğu mevki ileride sakıncalı olabilirdi. Gürsel'in Cumhurbaşkanlığında dışarı ile irtibatı kesilmiştir. Ancak Gürsel Başbakanlığa gittiğinde Türkeş duruma hâkim konuma gelmekteydi. Bu sebeple Türkeş'in görevden alınmasının memleket için hayati önem taşıdığını belirtmiştir. Türkeş'in görevden alınmasının kolaylaştırılması için ise Koçaş'ın bu makama oturmasını istemiştir.⁶⁷²

Görüşme sonucunda Koçaş, Köksal'ın olaylara bir oldu-bitti gözüyle baktığı kanaatine varmıştır. Ancak kendisi yaptığı dört görüşmenin bıraktığı intiba sonucu bu olaylara alet olmamak adına hiçbir görev kabul etmeden Londra'ya dönmeye karar vermiştir. Ertesi gün komite üyesi Baştuğ'un cenazesi olduğu için ona katılmaya, ardından Gürsel'e durumu bildirerek dönmeye karar vermiştir. Koçaş, cenazeye katılmış burada İstihbarat Başkan Yardımcısı Cihat Akyol ile görüşmüştür. Akyol kimlerle görüşüp görüşmediğini sorduktan sonra, Koçaş'ın Türkeş'in yerine getirilmek istendiğini bu nedenle dikkatli olması gerektiğini söylemiştir. Koçaş, kendisine teklif edilen bu görevden nasıl haberdar olduğunu sormuştur. Akyol, bunu Talat Aydemir'den duymuştur. Zira Aydemir kendi konumundan memnun kalmamış ve verilecek bir siyasi görevin peşine düşmüştür. Ancak Türkeş'in makamından edilirken ülkeye Londra'dan Koçaş'ın çağrılmasına Aydemir bir hayli kızgın ve bu duruma kızgınlığını Akyol'a anlatmıştır. Tüm bunları öğrenen Koçaş, kararını netleştirmiş ve dönmeye karar vermiştir.⁶⁷³

Koçaş, cenaze yerinde Akyol'dan ayrıldıktan sonra Alb. Sami Su ile karşılaşmıştır. Bu defa Sami Su kendisini uyarmıştır. Su: *“Geç kaldın. Kalma burada. Etkili olmazsın. Sana da çamur atmaya kalkarlar. Hatta buna hemen niyetlenenler var. Üzerler seni. Ah ilk*

⁶⁷² Koçaş. a.g.e., 744-745.

⁶⁷³ Koçaş. a.g.e., 746-748. Koçaş 9 Subay Olayı'nda da Akyol'un uyarılarını dinlediği için ifşa olmamıştır.

günlerde gelebilseydin.” diyerek bir an evvel dönmesini istemiştir.⁶⁷⁴ Cenazeden sonra Koçaş, Okan ile birlikte Meclise ardından da Süvari Gruplarının gösterilerini izlemeye gitmiştir. Burada Aydemir ile karşılaşmışlar, Akyol’un söyleminin aksine Aydemir, Koçaş’ı çok samimi karşılamıştır. Ardından üçlü Harp Okuluna giderek mevcut meseleleri görüşmüş, konu yine Türkeş’e gelmiştir. Aydemir, Koçaş’ın kalmasını tavsiye etmiştir. Ona göre komite eski ihtilalci Koçaş üzerinde anlaşabilir ve bu isme Gürsel de itiraz etmezdi. Ancak Aydemir’in bu tavrı Koçaş’ı oldukça şaşırtmıştır. Zira Türkeş, Koçaş’a yazdığı mektupta Aydemir, Seyhan ve Koçaş üçlüsünün dışında kalmasından duyduğu üzüntüyü belirtmiştir. Ayrıca Türkeş-Aydemir ikilisinin maziye dayanan dostluklarının olduğunu bilen Koçaş bu konuşmadan şüphe etmiştir. Akabinde de Aydemir’e Türkeş ile olan samimiyeti hasebiyle onu ikna etmesini söylemiştir. Bunun üzerine Aydemir: *“Biz her yolu denedik. Tek çare Gürsel’in ikna edilmesi ve O’nun işi ciddi tutabilmesidir. Eğer o keser atarsa bu iş olur. Yoksa Türkeş’i kimse yerinden oynatamaz.”* demiştir. Bu cevap üzerine Koçaş: *“Özür dilerim. Ben bu işi senin teklif ettiğin şekilde yapamam. Çünkü Türkeş de diğerleri gibi arkadaşımdır. 9 Subay olayından bir yıl sonra yeniden örgütlenen ilk 6 kişiden biri de odur.”* diyerek konuşmayı sonlandırmıştır.⁶⁷⁵

Koçaş, 14 Eylül 1960’ta Gürsel ile görüşmeden önce son kez Türkeş ile görüşmüştür. Görüşmede Koçaş, komite içerisindeki ayrılıktan duyduğu üzüntüyü belirtmiş ve yeniden ayrılığın nedenini sormuştur. Bunun üzerine Türkeş, Köksal ve Madanoğlu’nun ikili oyunları sebebiyle komitede güven ortamının kalmadığını söylemiştir. Ardından konu Köksal’ın üç görevi birden yürütmesine gelmiştir. Bunun üzerine Koçaş, Türkeş’in de iki görev birden yürüttüğünü söylemiştir. Ancak Türkeş, müsteşarlığa bir zorunluluk hâlinde geldiğini ve artık kendisi için bu makamın bir itibar meselesi olduğunu belirtmiştir. Koçaş, aynı durumun karşı taraf için de geçerli olduğunu söylemiş ve her iki tarafın da görevleri sivillere teslim ettiği takdirde böyle bir itibar kaybının yaşanmayacağını belirtmiştir. Türkeş, yerine bir askerın teklif edilmesi hâlinde ne yapması gerektiğini sormuş, Koçaş askeri kabul etmemesini söylemiştir. Koçaş, kendisinin teklif edilmesi hâlinde de kabul etmemesini istemiştir.⁶⁷⁶

⁶⁷⁴ Dipnotta Koçaş. a.g.e., 748.

⁶⁷⁵ Koçaş. a.g.e., 749-751.

⁶⁷⁶ Koçaş. a.g.e., 751-753.

Koçaş, Türkeş'in anlattıklarını duyunca üzülmüş ve kader birliği yapmış arkadaşlarının arasına girmek istemediğini belirterek hiçbir görev istemediğini söylemiştir. Ancak istedikleri takdirde anlaşmazlıkları gidermek için çalışacağını da belirtmiştir. Koçaş, tekrar yaşanan ayrılığın sebebini sormuştur. Türkeş: “*Aslında hiç...*” demişse de komite içerisinde CHP peşinde koşanların, onun sözcülüğünü yaptığını da belirtmiştir. Türkeş'e göre arkadaşları bazı fırsatçı grupların etkisinde kalmış ve alelacele seçime gitme isteği de buradan kaynaklanmıştır. Koçaş, Türkeş'e endişeleri konusunda hak vermiş ancak seçim konusunda o da erken olmasından yana tavır izlemiştir. Koçaş'ın erken seçim isteği ihtilali bir partiye mâl etmek için değil askerî bir diktanın oluşmasına mani olmak için olmuştur.⁶⁷⁷

Koçaş, Türkeş'ten sonra Gürsel ile görüşmeye gitmiştir. Gürsel'e Londra'ya döneceğini ve gitmeden evvel toplamış olduğu bilgileri kendisine sunacağını söylemiştir. Ancak Gürsel, kendisine ihtiyacı olduğunu söyleyerek gitmemesini, kendi görevini kendisinin seçmesini istemiştir. Fakat Koçaş kararının kesin olduğunu bildirerek gideceğini söylemiştir. Gürsel, kendisine büyükelçi olmasını teklif etmişse de Koçaş bu teklifi de kabul etmemiştir. Bunun üzerine Gürsel, Devlet Bakanı olarak görev almasını istemiş ancak Koçaş bu teklifi de reddetmiştir. Koçaş, kendisinden politikacı olmayacağını belirtmiş ve Türkeş'in yerine sivil birisini getirdikleri takdirde sorunun çözüleceğini söylemiştir. Gürsel bunun üzerine Hilmi İncesulu ismini tanıyıp tanımadığını sormuştur. Koçaş tanımadığını söylemiş ve böylece görüşme sonlanmıştır.⁶⁷⁸

Koçaş, Gürsel'le görüştüktan sonra vedalaşmak üzere Aydemir'in yanına gitmiştir. Aydemir, ihtilal için canlarını ortaya koydukları hâlde diğerlerinin kendilerinden üst görevde bulunmalarından rahatsızlık duyduğunu söylemiştir. Koçaş bu şikâyetçi sözlerden rahatsız olup bu şikâyetlerin yersiz olduğunu söylemiştir. İhtilali kimin yaptığının değil neticesinin ne olduğunu görüp sevinmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca Aydemir'in kendi rütbesinden daha üst rütbe olan Harp Okulu Kumandanlığını azımsamamasını söylemiştir. Aydemir bunun üzerine birden parlamış ve senelerce yönettiği kişilerin başa gelmesini hazmedemediğini, tek hatasının Kore'ye gitmek olduğunu ifade etmiştir. Bunun üzerine Koçaş, Kore'ye gitmese dahi kendisini örgüte almayacaklarını söylemiştir. Ayrıca 9 Subay

⁶⁷⁷ Koçaş. a.g.e., 755-756.

⁶⁷⁸ Koçaş. a.g.e., 757-760.

Olayı sonrasında kurulan örgüte Aydemir'in dâhil edilmediğini, bu örgütün Aydemir'i Kore'ye gönderdiğini ve 27 Mayıs'ı gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Bu gerçekleri öğrenen Aydemir daha da sinirlenmiştir. Kendisinin Harp Okulu gibi pasif bir göreve verilmesinden yakınmıştır.⁶⁷⁹ Koçaş hem Aydemir'in bu tavrının hem de komite arkadaşlarının böyle görevler dağıtmasının daha evvel belirlemiş oldukları prensiplere aykırı olduğunu belirtmiştir. 27 Mayıs'ın yüceltilmesi için komite içerisindeki anlaşmazlığın çözülmesi gerektiğini ve bu konuya ağırlık verilmesini istemiştir. Böylece ikilinin görüşmesi sonlanmış ve vedalaşıp ayrılmışlardır.⁶⁸⁰

Koçaş ardından İstanbul'a dönmek üzere uçağa binmiştir. Uçakta Kabibay ile Seyhan ikilisini görmüştür. Seyhan derhâl Koçaş'ın yanına gelerek mevcut durum üzerine konuşmaya başlamıştır. Seyhan: *"Komite içinde Türkeş'e karşı birleşenler var. Tümünü bir araya getirsen, bir Türkeş etmezler. Ondan başka liderlik vasfı olan var mı içlerinde?"* demiş, ardından arabuluculuk etmesi için Koçaş'ın kalmasını istemiştir. Ancak Koçaş: *"İnsan psikolojisi 'akıl satmayı sever ama akıl satanları pek sevmez'. Ben de kalsam birkaç gün sonra aynı alerjiyi bana da duyacaklarından eminim. Bir yararım olmayacağına göre neden kalayım?"* demiştir.⁶⁸¹

Böylece Sadi Koçaş 12-14 Eylül tarihleri arasında yaptığı yoğun temaslar ile komite içerisindeki ayrılıkları bizzat gözlemlemiştir. Bu ayrılıkların kilit ismi olarak Türkeş ve Köksal ikilisi görülmüştür. Ancak Koçaş, bu durumun çözülmesi için Türkeş'in görevden ayrılmasının olayları dindireceğine inanmış ve bunu Gürsel'e bildirmiştir. Böylece olaylar Türkeş'in istifasına doğru seyretmeye başlamıştır.

2.7.10. Gürsel'den Emrivaki: Kurucu Meclis

Gürsel-İnönü görüşmesinin gerçekleşmesinin ardından, Gürsel'in komiteden çok İnönü'nün etkisine girdiği gözlemlenmiştir. Zira Gürsel'in bu yolda attığı ilk adım İnönü ile görüşmesinin ardından seçim tarihleri için 27 Mayıs 1961 tarihini vermesi olmuştur. Bu yolda yaptığı ikinci açıklama eylül ayı başında 29 Ekim 1961 tarihi olmuştur. Gürsel bu

⁶⁷⁹ Koçaş. a.g.e., 760-763.

⁶⁸⁰ Koçaş. a.g.e., 763-764.

⁶⁸¹ Koçaş. a.g.e., 766-767.

açıklamaları komiteye danışmadan yapmış ve bir emrivaki hâline getirmiştir. Bu durum ise komite içerisinde huzursuzluk yaratmıştır. Bu sıralarda komitede tabii senatörlük ve komitenin bir parti hâline gelmesi meseleleri tartışılmış ancak çeşitli gerekçeler ile reddedilmiştir.⁶⁸²

Komitede tartışılan bir diğer mesele ise Temsilciler Meclisi yani bir Kurucu Meclis kurulup kurulmaması hususu olmuştur. Türkeş ve grubu bu fikre karşı çıkmış MBK'nin yetkilerini devretmesine razı olmamıştır. Onlara göre MBK, Kurucu Meclis görevini yerine getiriyordu ve bu sebeple bir Danışma Meclisi kurulmalıydı. Aksi fikri savunanlar ise işleri bir Temsilciler Meclisine devredip ellerini hiçbir şeye sürmeden çekilip gitmek istemiştir. Bu konuya ilişkin önemli bir gelişme bir emrivaki hâlinde 17 Eylül 1960'ta Gürsel'in düzenlediği basın toplantısı sırasında gerçekleşmiştir. Toplantı öncesinde basın mensuplarına merak edilen konularda soru ve cevapları yazılı birer broşür dağıtılmıştır. Burada Kurucu Meclis ile ilgili sorunun cevabında: "*Millî Birlik Komitesi aynı zamanda bir Kurucu Meclis vazifesi görmektedir.*" yazılmıştır.⁶⁸³

Basın toplantısı sırasında Gürsel birçok konuda açıklama yapmıştır. Ancak mesele Kurucu Meclisin teşkiline gelince şu sözleri sarf etmiştir: "*Biz kurucu meclis fikrine iki ay evvel geldik. Çalışmalar ilerliyor. Bir heyet bu hususta hazırlık yapıyor. Yakında neticelerini alacağız.*" demiştir.⁶⁸⁴ Bu cevap hem oradaki basın mensuplarında hem de broşürü hazırlayan Türkeş'te şok etkisi yaratmıştır. Ayrıca bu cevap ile komitede henüz karara varılmayan bir mesele de emrivaki hâline gelmiştir.⁶⁸⁵ İpekçi-Coşar'a göre, Gürsel'in broşürde yazanın aksine bir yönde açıklama yapması Türkeş'e güveninin kalmaması ve aksi yönde hareket etmeye karar vermesi olarak değerlendirilmiştir.⁶⁸⁶

Gürsel, ayrıca Özdağ, Esin ve İnönü arasında basına yansıyan tartışmayla ilgili görüşünü de belirtmiştir. Gürsel: "*Şahıslar istediği gibi düşünebilir. Her vatandaş dilediğini söyler.*" diyerek böyle bir tartışmada taraf olmadığı izlenimini vermiştir. Ardından Gürsel'e: "*Millî Birlik Komitesi üyelerinden bazılarının son günlerdeki*

⁶⁸² İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 311-312.

⁶⁸³ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 312-313.

⁶⁸⁴ Gürsel Kurucular Meclisine Taraftar. (18 Eylül 1960). *Vatan*, 4,5.

⁶⁸⁵ Toker. **a.g.e.**, 149-150.

⁶⁸⁶ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 313.

demeçlerinden -komitenin 1961 Ekiminden sonra da işbaşında kalması ihtiyacı belirlemiştir-sonucuna varılabilir mi?” şeklinde sorulan soruya Gürsel “hayır” cevabını vermiştir.⁶⁸⁷ Tüm bu cevaplar Gürsel’in Radikaller Grubundan hızla uzaklaştığını göstermektedir. Ertesi gün Türkeş, gazeteciler tarafından kendisine İnönü’nün beyanatı ile ilgili sorulan sorulara cevap vermekten kaçınmıştır. Türkeş, İnönü’nün 9 Eylül beyanatından farklı görüşlere sahip olduğunu belirtmiş ancak İnönü ile ayrıldıkları hususları açıklaması istendiğinde: *“Polemiğe girmeyeceğim.”* diyerek konuyu kapatmıştır.⁶⁸⁸ Ancak Gürsel’in Kurucu Meclise ilişkin yapmış olduğu açıklama Radikallerin komite içerisinde güç kaybettiğinin göstergesi olmuştur.

2.7.11. Radikaller ve Profesörlerin Gizli Görüşmesi

Komite içerisinde ve basında Radikaller güç kaybetmeye başlamışken Türkeş kendine bir destek bulmak adına yeni bir girişimde bulunmuştur. Türkeş, 20 Eylül 1960’da Anayasa Komisyonu Üyesi Kubalı’yı aramış ve derhâl Ankara’ya davet etmiştir. Kubalı, Onar ve Velidedeoğlu’nu da yanında getirmeyi teklif etmiş bu teklif olumlu karşılanmıştır. Üç profesör derhâl harekete geçmiş ve Ankara’ya ulaşmıştır. Profesörler önce Meclise gelmiş, ardından Erkanlı tarafından Ankara Palas’a yönlendirilmiştir. Aynı akşam Radikallerden Türkeş, Kabibay, Erkanlı, Baykal ve Özdağ otele gelerek kendileri ile görüşmüştür. Anayasa Komisyonu üyelerini otelde gören bazı gazeteciler geliş nedenlerini sormuş, üyeler anayasaya ilişkin hükümlerle ilgili bilgi alışverişi yapmaya geldiklerini söylemiştir.⁶⁸⁹

Komite üyelerinin gelmesiyle birlikte ise asıl mesele ortaya konmuştur. Türkeş: *“Son zamanlarda ortaya bir Kurucu Meclis meselesi atıldı. Siz böyle bir meclisin şimdi kurulmasını uygun bulur musunuz?”* diyerek komisyon üyelerinin fikrini sormuştur. Onar ve Velidedeoğlu, mevcut süreçte Kurucu Meclisin kurulmasının uygun olmadığını, komitenin tam yetkiyle görevde kalmasının gerektiğini söylemişlerdir. Ardından Kubalı söz almıştır ve şöyle demiştir:

⁶⁸⁷ Gürsel Kurucular Meclisine Taraftar. (18 Eylül 1960). *Vatan*, 4,5.

⁶⁸⁸ Türkeş, İnönü İle Bazı Noktalarda Birleşiyor. (18 Eylül 1960). *Vatan*, 1,5.

⁶⁸⁹ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 314.

“Bence Yassıada duruşmaları sonuçlanmadan ve hükümler infaz edilmeden idareyi sivil bir iktidara bırakmanız doğru değildir. Bu itibarla en az bir buçuk yıl iktidarda kalmanız gerekecek. Bu müddet zarfında birtakım esaslı işlere girişmek istediğinizi anlıyorum. Bunları yalnız başınıza yapmaya kalkarsanız Komite olarak kolay ve çabuk yıpranırsınız. Buna mukabil temsil mahiyeti haiz bir organın mesuliyet ortaklığını alırsanız o zaman siz yıpranmaktan korunursunuz. Fakat eğer maksadınız devamlı bir askeri idare kurmak ise o takdirde bu meseleyi ayrıca konuşmamız gerekir.”⁶⁹⁰

Kubalı'nın bu açıklamasının ardından Türkeş profesörlere: *“Ne buyrulur?”* diye sormuştur. Onar ve Velidedeoğlu, politikacılara güven duymadıklarını, Kurucu Meclise sızacak politikacıların idareyi etkileyip yapılması gereken işleri bozabileceğinden bahsetmişlerdir. Toplantının ardından Kubalı, meselenin bir de Gürsel ile konuşulması gerektiğini söylemiş ve Türkeş'ten randevu istemiştir. Türkeş, orada bu talebi kabul etmişse de ertesi gün telefon edip Gürsel'in rahatsız olduğunu bildirmiştir.⁶⁹¹

2.8. Komitedeki Gruplaşmaların Derinleşmesi ve Parçalanma

1960 yılı Eylül ayı komite tartışmalarının had safhaya ulaştığı, gerginliğin arttığı bir ay olmuştur. Bu gerginlik ortamı tarafların birbirine üstünlük kurmak adına giriştiği teşebbüsler ile sürmüş ve en nihayetinde taraflardan birisi diğerini ekarte edince son bulmuştur. İşte 1960 yılı Eylül, Ekim ve Kasım ayları komite içerisindeki bu tartışmalara sahne olmuştur.

2.8.1. Millî Birlik Partisi

MBK'nin bir parti kurması ve başsız kalan seçmeni kendi çatısı altında toplamasına yönelik ilk söylem Gürsel'e aittir. Gürsel, 27 Mayıs'ın akabinde kurulan Millî Birlik Hükûmeti kabine toplantılarından birisinde bunu dile getirmiştir. Kabine üyeleri seçimlere yalnız CHP ve Millet Partisi ile gitmenin mahzurlarından bahsetmiş ardından DP seçmeninin bir parti kurmasına izin verip verilmeyeceği hususunda Gürsel'e soru sormuştur. Bu soruya cevaben Gürsel: *“Acele etmeyin, ben hazırlık yapıyorum. Bir parti kuracağım. O zaman siz de oraya girersiniz.”* demiştir. Ancak kısa süre sonra Gürsel bu

⁶⁹⁰ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 314-315.

⁶⁹¹ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 315.

fikrinden vazgeçmiştir.⁶⁹² Komitenin bir parti kurma düşüncesi basında duyulunca, Küçük böyle bir teşebbüs olmadığını açıklamıştır.⁶⁹³

Komitenin bir parti kurmasına ilişkin ikinci teşebbüs, komitenin geleceğine ilişkin politikalarının belirlendiği 9 Temmuz 1960 toplantısında gündeme gelmiştir. Burada komitenin başsız kalan DP'li kitleleri Millî Birlik Partisi bünyesinde bir araya getirmesi kararı alınmıştır. Bu konu daha sonra komiteye taşınmış ve Millî Birlik Partisinin kurulmasına karar verilmiştir.⁶⁹⁴

Radikaller, yapacakları köklü değişiklikleri uygulama fırsatı sağlaması bakımından bu parti fikrinin her daim destekçisi olmuştur. Türkeş, müsteşarlık görevini sürdürürken yardımcısı Albay Fuat Uluç'u bir parti çalışması yürütmesi için görevlendirmiştir. Türkeş, parti fikrine Gürsel'i de ikna etmiş ve Gürsel kendisine bazı siyasilerle görüşmesini tavsiye etmiştir.⁶⁹⁵ Gürsel'in tavsiyesi üzerine Türkeş, Ekrem Alican ile parti kurma meselesini görüşmüştür. Daha sonra Ulay'ın evinde Memleketçi Serbest Parti Genel Başkanı Enver Adakan'ın katılımıyla müşterek bir toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantıda Millî Birlik Partisi üzerinde mutabakat sağlanmıştır. Konu akabinde komiteye taşınmıştır. Bu teklife Ataklı, Çelebi, Kuytak, Acuner, Okan, Tunçkanat, Küçük, Gürsoytrak, Madanoğlu gibi isimler karşı çıkmıştır.⁶⁹⁶ Gürsel ise uzun süre parti kurma fikrini desteklemiş hatta Türkeş'e görüşme yapması hususunda telkinlerde bulunmuştur. Bunun temel sebebi mevcut konumunu korumak istemesi olmuştur. Ancak bu isteğinin, İnönü ve CHP tarafından hissedilmesini istememiştir.⁶⁹⁷

Türkeş, parti meselesi ile ilgili çalışmalarını eylül ayında hızlandırmıştır. Bu süreçte Gürsel; Ekrem Alican, Abdullah Gözübüyük, Emniyet Genel Müdürü Necip San, Prof. Aydın Yalçın gibi isimlerle de görüşmüştür. Yalçın'ın evinde yapılan toplantıda partinin doktrin ve prensiplerini tespit üzerine çalışılmıştır. Türkeş'in parti kurma girişimini duyan Sarper de gelip kendisini tebrik etmiştir. Ardından İnönü'yü iyi tanıdığını ve ona karşı

⁶⁹² Soysal, İ. (20 Mayıs 1987). "27'nci Yılında 27 Mayıs: İhtilalin Adalet Bakanı Amil Artus'un Anıları". **Milliyet**, 10.

⁶⁹³ Milli Birlik Partisi Kurulmıyacak ve Bu İsim Parti İsmi Olmıyacak. (16 Haziran 1960). *Cumhuriyet*, 1,5.

⁶⁹⁴ Seyhan. **a.g.e.**, 94-96.

⁶⁹⁵ Maraşlı. **a.g.e.**, 57-58.

⁶⁹⁶ Turgut. **a.g.e.**, 235-236.

⁶⁹⁷ Taylak. **a.g.e.**, 100-101.

temkinli olunması gerektiğini söylemiştir. Türkeş ise İnönü'nün tavırlarından çekinmediğini söyleyerek bu uyarıyı göz ardı etmiştir.⁶⁹⁸ Bu süreçte bir taraf CHP şemsiyesi altında kalmak isterken diğer taraf DP mirasına sahip çıkarak yeni bir oluşum yaratmak istemiştir.

Bu sırada komitenin parti kurma teşebbüsünden İnönü haberdar olmuştur. İnönü'nün şahsi not defterinde 10 Eylül 1960 tarihinde yaptığı bir görüşme dikkat çekmektedir. İnönü 10 Eylül'de Enver Adakan ile görüşmüştür. Adakan, Türkeş ve Ulay'ın parti kurma teşebbüslerinden kendisine bahsetmiştir. İnönü, ertesi gün Kasım Gülek ile görüşmüştür. Görüşme sonucu, MBK üyelerinin parti kurmamalarını, onların kendi partilerine alınmalarını planlamıştır.⁶⁹⁹ İnönü, 25 Eylül'de CHP Milletvekili Ahmet Karamüftüoğlu ile görüşmüştür. Bu görüşmede Karamüftüoğlu'nun birkaç gün önce Türkeş ile yaptığı görüşmenin detayları kendisine aktarılmıştır. Görüşme sonunda İnönü, Türkeş'in Karamüftüoğlu'na söylediği: "*C. Gürsel devlet reisi kalsın. İnönü millet babası kalsın.*" şeklindeki sözü not almış ve bunu CHP'yi tanımamak olarak değerlendirmiştir.⁷⁰⁰ İnönü aldığı haber üzerine derhâl harekete geçmiş, Türkeş ve onun grubuna karşı bir karalama politikası başlatmıştır. Türkeş ile ilgili Turancılık suçlamaları öne sürülmüştür. Ardından Türkeş'in İnönü'ye saygısızlık yaparak Gürsel ile gittiği görüşmede elini sıkmadığı basına yansımıştır. Bu haberlerle Türkeş'in şahsında tüm Radikaller yıpratılmak istenmiştir.⁷⁰¹

29 Eylül 1960 tarihinde DP, Ankara 4. Asliye Hukuk Mahkemesi tarafından Cemiyetler Kanunu ve Parti Tüzüğüne aykırı davrandığı gerekçesiyle kapatılmıştır.⁷⁰² Bunun üzerine parti kurma meselesi de ikinci kez komite gündemine gelmiştir. Bu hususta Radikallerin görüşünü Türkeş şöyle ifade etmiştir: "*Bizim görüşümüz, başsız kalmış Demokrat Partili vatandaş kitlesini, toparlamak, organize etmek ve ondan sonra da seçime gitmek idi... Ben öyle zannediyorum ki, bu şekilde hareket edersek, seçimi kazanabiliriz ve bu sefer de seçimi kazanmış iktidar olarak işe devam ederiz.*"⁷⁰³ Bu fikre komitenin

⁶⁹⁸ Turgut. **a.g.e.**, 238-239.

⁶⁹⁹ İnönü. **a.g.e.**, 578-579.

⁷⁰⁰ İnönü. **a.g.e.**, 580.

⁷⁰¹ Yıldız. **a.g.e.**, 191-192.

⁷⁰² Demokrat Parti Dün Kapatıldı. (30 Eylül 1960). *Vatan*, 1,5: Partiyi kapatma davası DP'li müteahhit Mustafa Geyven'in başvurusu ile açılmıştır.

⁷⁰³ Taylak. **a.g.e.**, 83.

Demokrat ve CHP’li kanadı başlangıçta karşı çıkmıştır. Bunu diktaya giden yolda bir araç olarak görmüşlerdir. Radikalleri bu tekliften vazgeçirebilmek için partinin MBK tarafından değil, MBK’den ayrılacak üyeler tarafından kurulmasını teklif etmiştir.⁷⁰⁴ Radikaller, bu teklifi kendilerini komite dışına sürüklemek olarak algılamış ve kabul etmemiştir. Ardından komitenin bir bütün hâlinde siyasette yer alacağı için tüm üyelerin istifa etmesini teklif etmiştir. Ancak bu fikir de karşı grup tarafından kabul görmemiştir.⁷⁰⁵ Tarafların bu konuda uzlaşamaması üzerine parti kurma teşebbüsü sonuçsuz kalmıştır. Bu sırada yaşanan tartışmalar ise tarafların birbirine karşı olan güvenini azaltmıştır.

2.8.2. Türkeş’in Müsteşarlık Görevinin Sonlanması

1960 yılı Eylül ayı itibariyle bütün gözler Türkeş üzerine çevrilmiştir. CHP çevresi içine MBK’nin Demokrat kanadını da alan bir çember çizip ortasına Türkeş’i koymuştur. Türkeş’in Demokrat Partili çevrelerle ittifak içerisinde olduğu partiye nüfuz ederek ele geçirmek istediği söylentileri yayılmıştır. Diğer yandan Türkeş’in diktatör olma hevesi iddiaları yayılmaya devam etmiştir. Bu hususta Gürsel’in Türkeş’ten şüphe duyması sağlanarak Türkeş’in görevden alınmasına ikna edilmiştir. Nihayetinde mesele komite toplantısında gündeme gelmiştir. Türkeş kendi istifası için yapılan bu teklifi kürsüden yaptığı açıklama ile reddetmiştir.⁷⁰⁶ Ardından Türkeş grubundan karşı teklif gelmiştir. Radikaller: *“Madem Türkeş’in görevden alınması isteniyor, o halde aramızda ek görev almış bütün arkadaşlar bu görevlerinden ayrılıp yalnızca MBK üyesi olarak kalsınlar.”* teklifini yapmıştır. Bunun üzerine teklif sahipleri teklifini o günlerde geri çekmiştir.⁷⁰⁷

Türkeş’e karşı yapılan bu baskı o günlerde komiteden uzaklaştırılmış ama bunun tekrarlanacağı veya başka bir şekilde olacağı da beklenmekteydi. Türkeş, kendisine karşı yapılan baskılar CHP kanadından geldiği için İnönü ile temas sağlamaya karar vermiştir. İnönü ile görüşmek üzere Özdağ’ı görevlendirmiştir. Özdağ, İnönü ile görüşmüş ve Radikallerin görüşlerini İnönü’ye aktarmıştır. İnönü görüşme boyunca seçimlerin yapılması hususundaki kararlılığını Özdağ’a yansıtmıştır. Neticede iki taraf da birbirinin niyetlerini iyice anlamıştır. Özdağ, görüşme sonunda gelerek İnönü’nün kendilerine

⁷⁰⁴ Yıldız. **a.g.e.**, 190-191.

⁷⁰⁵ Esin. **a.g.e.**, 166.

⁷⁰⁶ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 306-307; Örtülü. **a.g.e.**, 33.

⁷⁰⁷ Maraşlı. **a.g.e.**, 87; İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 308.

güvenmediğini ve seçim konusundaki ısrarını aktarmıştır.⁷⁰⁸ Bu sırada İnönü'ye başka bir haberci gelmiştir. Gürsel tarafından gönderilen haberci Türkeş'in görevden alınacağı haberini bildirmiştir. Bu defa zamanı sorulduğunda haberci: “*Derhâl!*” demiştir. Ardından İnönü derhâl ile kastedilene sormuş ve: “*Eylül bitmeden*” cevabını almıştır.⁷⁰⁹

Komite içerisinde bu gerginlik yaşanırken, komite üyelerinin gezici ekipler ile yurt gezileri yapmaları ve halka MBK'nin amaçlarını anlatmaları istenmiştir. Bu gezilere Gürsel, Madanoğlu, Türkeş, Okan, Özdilek ve Kabibay dışında kalan üyelerin katılması planlanmıştır. Ancak son anda Köksal, Ataklı ve Çelebi de Radikallerin kendilerine karşı bir harekette bulunabileceğini düşünerek geziye gitmekten vazgeçmiştir. Bu durum Radikalleri de şüphelendirmiş ve Taşer'in de Ankara'da kalmasına karar vermişlerdir.⁷¹⁰ Geziler 21 Eylül 1960'ta başlamış, aynı gün Türkeş görevden alınarak yerine Hilmi İncesulu getirilmiştir. Türkeş görevden alındığına ilişkin haberi ancak saat 18.00'de duymuştur. Türkeş haberin ardından durumu Taşer ile görüşmüştür. Haberi duyduktan sonra gazetelere Türkeş'in istifa ettiği açıklanmıştır.⁷¹¹ Toker'e göre böylece: “*İhtilal kendisine İsmet Paşanın 9 Eylülde çizdiği yörüngeye girmeye başlamıştır.*”⁷¹²

Türkeş, bu görevden: “*Necip-nasır hikâyelerinden usanmışım. Cemal Paşa'ya gidip, sizin emrinizdeyim, müsteşarlıktan ayrılıyorum, affımı rica ediyorum.*” şeklinde istifa ederek ayrıldığını söylemiştir.⁷¹³ Ancak kendi grubundan Erkanlı ve Esin'in beyanları bunun bir istifa değil görevden alma şeklinde olduğunu ortaya koymuştur.⁷¹⁴ Erdoğan Örtülü de Türkeş'in istifa ettiğine inanmış ardından konuya ilişkin şu değerlendirmeyi yapmıştır: “*Türkeş, ister kendi arzusu ile ister tazyik altında olsun, istifa etmekte çok şey kaybetmişti, hatta 13 Kasım İhtilâlini o anda başlatmış olmuştur.*”⁷¹⁵

⁷⁰⁸ Örtülü. **a.g.e.**, 34; Maraşlı. **a.g.e.**, 88; Özdağtüm olaylar yaşandıktan sonra bu görüşmeye ilişkin şu açıklamayı yapmıştır: “Belki de bizim 13 Kasım'da dışarıya gönderilmemize benim bu konulmam sebep olmuştur. Çünkü yakın siyasi tarihimiz gösteriyor ki, bu sayın lider (İnönü) kendisi gibi düşünmeyi tahrip eden bir siyasey makinesidir.” (Kocabaş. **a.g.e.**, 35).

⁷⁰⁹ Toker. **a.g.e.**, 150.

⁷¹⁰ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 343-344.

⁷¹¹ Toker. **a.g.e.**, 150-152;

⁷¹² Toker. **a.g.e.**, 152.

⁷¹³ Turgut. **a.g.e.**, 260.

⁷¹⁴ Erkanlı. **a.g.e.**, 305; Esin. **a.g.e.**, 164.

⁷¹⁵ Örtülü. **a.g.e.**, 37.

Türkeş, istifasının ardından diğer üyelerin de komite dışındaki görevlerinden istifa etmesi yönünde komitede çalışmalara başlamıştır. Komite dışında görevi bulunan Ulay, Özdilek, Yıldız ve Baykal'ın bulunduğu bir toplantıda komite üyelerinin idari görevlerinden ayrılması prensip kararı üzerinde anlaşılmıştır.⁷¹⁶ Bu karara göre MBK üyelerinin işgal ettikleri idari makamları sivil şahıslara bırakmaları ve sivil görev almamaları kararlaştırılmıştır. Bu kararlar Gürsel hariç diğer üyelerin istifa etmesi kararlaştırılmıştır. Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürü Ahmet Yıldız karara uymuş ve 28 Eylül 1960 tarihinde görevinden çekilmiştir.⁷¹⁷

2.8.3. Komitede Ciddi Tartışmalar ve Yeni Gruplaşmalar

Komite içerisindeki tartışmalar ve komite üyeleri arasındaki saygı gün geçtikçe yerle bir olmuştur. İşte bunlardan birisi 27 Mayıs'ı takip eden günlerde Ankara Orduevinde yaşanmıştır. Ankara Orduevinde Ataklı, Tunçkanat, Er ve onlara hakem olarak Hava Yüzbaşı Hüseyin Güven bir araya gelmiştir. Burada Tunçkanat: *“Ben Hava Kurmay Albay’ım. Devlet idaresinden anlamam en iyisi bu işi büyük devlet tecrübesi olan İsmet İnönü’ye burakmalıyız.”* demiştir. Bunun üzerine Güven hiddetlenerek şu sözleri sarf etmiştir:

*“Madem ki devlet idaresinden anlamıyorsunuz o halde neden ihtilale girdiniz? Şimdi sizin için yapılacak bir şey var. Ya istifa eder köşenize çekilirsiniz veya ordu içindeki birliğinize dönersiniz. Ama müsaade edin biz genç subaylar bu devleti idare etmek hususunda üstün azme iradeye ve karara sahibiz. Lütfen bizim yolumuzu tıkamayınız.”*⁷¹⁸

Komite içerisindeki bir diğer ciddi tartışma Gürsel'in başkanlık yaptığı bir toplantı sırasında yaşanmıştır. Gürsel üyelerin birbirlerinden şüphe ve endişeleri olup olmadığı yönünde başkanlığa verilen önerge ile toplantıyı açmıştır. Gürsel sırayla komite üyelerine birbirlerinde şüpheleri olup olmadığını sormuştur. Üyelerin büyük çoğunluğu şüphesi olmadığını söylerken Madanoğlu ve Tunçkanat şüpheleri olduğunu belirtmiştir. Ardından sıra Er'e gelmiştir. Er şüphe ve endişeleri olduğunu söylemiş ve ardından şöyle devam etmiştir:

⁷¹⁶ Örtülü. a.g.e., 38.

⁷¹⁷ Komite Üyeleri Âmme Hizmeti Görmeyecek. (29 Eylül 1960). *Cumhuriyet*, 1,5.

⁷¹⁸ Er. a.g.e., 45.

“Arkadaşlar biz dağdan inerek iktidarı alaşağı eden ve sonra onu satmaya kalkan, iktidarı haraç ve mezata çıkararak siyasi eşkıyalar değiliz. Biz bu hareketi İsmet İnönü'nün Kayseri, Uşak, Topkapı, Geyikli olaylarının savasını görmek için de yapmadık. Sayın Refet Aksoyoğlu sizin C.H.P. ile temas etmekte olduğunuz özellikle C.H.P.'li Suphi Baykam'la görüşmelerde bulunduğunuz iktidarın Halk Partisi'ne devri hususunda çalışmalar yaptığınız iddiaları ve söylentileri vardır. Eğer bunlar doğru ise teessüfe şayan bulurum. Eğer bunlar yalan yanlış iddialarsa sizden özür dilerim. Biz bu ihtilali milletimizin içinde bulunduğu sıkıntıları dikkate alarak milletimizi Milli Birlik ve beraberliğe götürmek ve devleti yeniden yapılandırmak niyetiyle ülkenin acil sorunlarına çözüm getirmek maksadıyla bir seçim dönemi iktidarda kaldıktan sonra bir seçim ortamı hazırlayıp adil bir seçimle yeniden demokratik düzene dönmek düşüncesiyle bu işin içine girdik. İhtilali bu maksatla yaptık.”⁷¹⁹

Bu konuşma aslında komite içerisindeki ayrılığın ne kadar derin olduğunu göstermiştir. Türkeş'in istifasının ardından beklenen sükûnet yaşanmamış, bu defa komitede ikilik yaşandığına dair haberler yayılmaya başlamıştır. Gürsel bu dedikodulara son vermek için 1 Ekim 1960'ta gazetecilere beyanat vermiştir. Gürsel, bazı yerli ve yabancı gazete mensuplarının komite içerisinde dikta eğiliminde bir grubun bulunduğu ve bu grubun kendi lideri etrafında birleşerek komiteden ayrı çalışmalar yaptığı yönündeki iddiaları reddetmiştir. Ayrıca komite üyelerinin konuşmalarının bir kısmının tahrif edilerek eleştirildiğini de belirtmiş ve bu gibi haberlerin gerçeğe aykırı olduğunu söylemiştir. Gürsel konuşmasının devamında komitenin tam bir vahdet içerisinde çalıştığını ve komitenin parçalanmasından fayda bekleyenlerin başarılı olamayacaklarını söylemiştir.⁷²⁰

Gürsel, komite içerisinde ikilik olmadığını söylemiştir ancak hakikat böyle değildir. Eylül sonu ekim başına doğru komite içerisindeki kutuplaşmalar artmış, komite toplantıları kavgalara dönüşmüştür. Komitenin genç üyelerinden Esin'in başkanlık yaptığı toplantılardan birinde Özdağ, Atatürkçülüğe dönüş ve milletin kaderini değiştirmek adına bir konuşma yapmıştır. Bu konuşma sırasında Madanoğlu: *“Biz bu uzun işleri bırakalım, bizim bunlara aklımız ermez. Vazifemiz D.P. iktidarını yıkmaktı, yıktık bitti. Çağırılım İsmet Paşa'yı iktidarı devredelim; biz de kenara çekilelim.”* diyerek sözünü kesmiştir.⁷²¹ Bu müdahale üzerine Özdağ çok sinirlenmiş ve Madanoğlu'na şu cevabı vermiştir:

⁷¹⁹ Er. a.g.e., 46-47.

⁷²⁰ Komitede İkilik Haberi Yalandır. (2 Ekim 1960). *Vatan*, 1,5; Gürsel'in Mühim Açıklaması. (2 Ekim 1960). *Ege Ekspres*, 1,5.

⁷²¹ Erkanlı. a.g.e., 161; Kocabaş. a.g.e., 23.

“Paşam siz istediğiniz yere gidebilirsiniz, kimse sizi zorla tutmuyor. Zaten yanlışlıkla geldiğiniz ve bir türlü vazifenizi, fonksiyonunuzu idrak edemediğiniz bu topluluk bir İhtilâl Meclisi’dir. Burada herkesin rütbesi ve sıfatı eşittir ve birdir: İhtilâl Meclisi üyeliği. Burası kışla değil, siz de general değilsiniz; oturduğunuz yerden müdahale etmeyin, fikriniz varsa, söz alın ve kürsüden söyleyin. Şunu da bilin ki, biz İsmet Paşa’nın kiralık askerleri değiliz ve olmayacağız. İhtilâl İsmet Paşa’yı iktidara getirmek için yapılmamıştır. Her defa İsmet Paşa’ya iktidarı devretmekten bahsediyorsunuz, kimin malını kime veriyorsunuz; M.B. İktidarının gerçek sahibi Türk ordusudur, biz onun temsilcileriyiz. İktidarı zamanı gelince yapılacak seçimleri kazanana devrederiz; önce devrimler yapılacak sonra da seçimler...”⁷²²

Bu çıkışın ardından Madanoğlu çok sinirlenmiş ve toplantı salonunu terk etmiştir. Hatta Madanoğlu bu genç subaylara küsererek uzun süre komite toplantılarına katılmamıştır.⁷²³ Erkanlı’ya bu olay: *“Komite’nin devrimci kanadının, diğerlerine karşı ilk açık taarruzu”* olmuştur. Ayrıca Madanoğlu o günü hiç unutmamış ve o günden sonra bu yüzbaşılardan kurtulmak için çareler aramaya koyulmuştur. Nihayetinde oluşan durumu Erkanlı: *“Paşa’nın fendi yüzbaşıları yendi, 13 Kasım oldu.”* şeklinde özetlemiştir.⁷²⁴

Komitelerde bu gibi tartışmaların yaşandığı dönemde, komite dört gruba ayrılmış durumdadır. Radikaller, Demokratlar ve CHP’lilerin yanı sıra bir de tarafsız grup bulunmaktadır. Komitenin Radikal Grubu bu sıralar Türkeş, Baykal, Esin, Solmazer, Özdağ, Kabibay, Erkanlı, Taşer ve Er’den oluşmaktadır. Bu üyelere reformların gerekliliğinden bahseden Karan da katılmıştır. Türkeş konusunda çekimser davranan Soyuyüce ise henüz ortadadır. Köseoğlu, ekim ayında Türkeş ile irtibat kurmuş ve gruba dâhil olmuştur. İhtilalin hazırlığından beri Türkeş’le yakın olan M. Kaplan da bu gruba dâhildir. Akkoyunlu, Özgüneş ve Karaman da bu süreçte Radikal Grup ile birlikte hareket etmiştir.⁷²⁵

Başlangıçta Acuner, Kuytak, Aksoyoğlu’ndan oluşan CHP’li grup giderek büyümüştür. Bu grup; Yıldız, Özkaya, Ersü, Özgür, Ataklı, Tunçkanat ve Çelebi ile genişlemiştir. Demokratlar Grubu; Küçük, Madanoğlu, Okan, Köksal ve Gürsoytrak’tan oluşmuştur. Bu gruptan Köksal, üç general, Gürsel-Ulay-Özdilek, ile sıkı irtibat kurmuştur.

⁷²² Erkanlı. **a.g.e.**, 161-162; Kocabaş. **a.g.e.**, 23.

⁷²³ Onuş. **a.g.e.**, 215.

⁷²⁴ Erkanlı. **a.g.e.**, 162.

⁷²⁵ Özdağ. **a.g.e.**, 342.

Geriye kalan Karavelioğlu, Yurdakuler ve K. Kaplan ise tarafsızlar grubunu oluşturmuştur. Bu grup özellikle o günlerde Radikallere yakın olan Karaman ve Özgüneş ile irtibat sağlamıştır. Ancak bu tablo ilerleyen günlerde yeniden değişime uğramıştır.⁷²⁶

2.8.4. Babıali ile İlişkilerin Bozulması

Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürü Ahmet Yıldız 28 Eylül 1960'ta görevinden istifa etmiştir. Ancak onun görevi başında iken hazırlamış olduğu basın ile ilgili iki yasa çalışması bulunmaktadır. Bunlardan ilki gazete patronlarının hâkimiyetini kırmak ve basın işçilerinin güvencesini sağlamak için diğeri de basın işçilerinin statüleri ve basın kuruluşlarının ihtiyaç ve reklamları ile ilgilidir. Ancak bu sıralarda kulaktan kulağa basın makinelerinin devletleşeceği ve özel ilanların ancak hükûmet tarafından verilebileceği söylentileri dolaşarak ortamı bir hayli germiştir.⁷²⁷ Bu iddiaları Bülent Ecevit *Cumhuriyet* gazetesinde dile getirmiştir. Ecevit, söz konusu ihtimaller gerçekleşip basın devletleştiği takdirde Türk basınının uçuruma itileceğini söylemiştir.⁷²⁸

Ortamın böylesine gergin olduğu günlerde komite üyelerinden M. Özdağ 7 Ekim'de Türkiye Millî Talebe Federasyonunda öğrenciler ile bir araya gelmiştir. Burada Özdağ: "*Basının mutlak manada hür olmasını arzu ediyoruz. Basın iç hürriyetine kavuşmuş değildir.*" demiştir. Özdağ konuşmasının devamında Babıali de Doğu Anadolu'daki toprak ağalarına benzer ağaların olduğunu söylemiş ve akabinde şu sözleri sarf etmiştir: "*Biz 27 Mayıs'ta hürriyet verdik. Yurda demokrasiyi getirirken Bâbîâli'den de geçeceğiz. Türkiye'de derebeylik müessesesini yaşatmayacağız.*"⁷²⁹ Özdağ ertesi gün kendisine sorulan Babıali'den nasıl geçileceği sorusuna da: "*Fikir işçileriyle beraber geçeceğiz.*" demiştir. Ardından üniversitelerde yapmayı düşündükleri "ilmileştirme" hareketinden bahsetmiştir.⁷³⁰

Özdağ'ın basına ilişkin yapmış olduğu bu açıklamalar, basın patronları tarafından tepkiyle karşılanmış ardından bu konuşma çarpıtılmaya başlanmıştır. Toker, Radikallerin

⁷²⁶ Özdağ, a.g.e., 342-343.

⁷²⁷ Özdağ, a.g.e., 346.

⁷²⁸ Ecevit, B. (6 Ekim 1960). "Basının Sosyalleştirilmesi." *Ulus*, 1,5.

⁷²⁹ M. Özdağ Bir Kısım Basına Çattı. (8 Ekim 1960). *Cumhuriyet*, 1,5.

⁷³⁰ Özdağ 'Mürtecileri Temizleyeceğiz' Dedi. (9 Ekim 1960). *Cumhuriyet*, 1,5.

orduyu ele geçirdikten sonra sırayı basın ve üniversiteye getirdiğini böylece kendilerine yan kuvvetler sağlayıp, Türkeş liderliğinde iktidarda kalma planları yaptığını iddia etmiştir.⁷³¹ *Cumhuriyet* yazarı Nadir Nadi ise öncelikle devletin basını her yönüyle hür hâle getirmesini ardından işçi haklarına, sendikal faaliyetlere el atmasını istemiştir. Nadi, gazete kâğıdının, ilanının ve dağıtımının hükûmet tarafından yapılması söylentilerine dikkat çekmiş bunun basını hükûmetin eline iteceğini söylemiştir.⁷³²

Basına ilişkin tepkiler Toker'in *Akis* dergisinde de yer bulmuştur. *Akis*, Türkeş'in son zamanlarda gündemde olan basının patron baskısından kurtarılması hususunda "fikir şampiyonluğu" yaptığını yazmıştır. Ayrıca dergide yer alan Gürsel'in fotoğrafının altına yazılan: "*Gürsel dinliyor*", "*Basiretinin sesini mi?*" şeklindeki ifadeler de manidar olmuştur.⁷³³ Türkeş'e ithaf edilen fikir şampiyonluğu aslında eski Basın Yayın Genel Müdürü Yıldız'a aittir. Ancak her fırsatta Radikallere sataşan *Akis* ve aynı düşünceye sahip olanlar bunu da onlara mâl etmiştir. Komite ise henüz basının verdiği tepkiden etkilenmemiş şekilde kararlılıkla çalışmalarını yürütmüştür.⁷³⁴

2.8.5. Yassıada Mahkemeleri

1960 yılı Mayıs ayının son günlerinde eski hükûmet mensuplarının sevki ile başlayan Yassıada günleri, haziranın ilk haftasına kadar normal şartlarda ilerlemiştir. Zira bu süreçte tutukluların havalandırmaya çıkması, radyo dinlemesi ve gazete okuması serbesttir. Ancak 9 Haziran itibariyle tüm bunlar yasaklanarak Yassıada dışarıyla tecrit edilmiştir. Temmuz ayı itibariyle Soruşturma Kurulları faaliyete geçmiştir. Ancak bu kurulların işlerini titizlikle yapması sebebiyle soruşturmalar ağır işlemiştir. Bu sebeple de kurulların sayısı zamanla artırılmıştır. Yassıada'ya 23 Ağustos'ta gelen Dördüncü Soruşturma Kurulu üyeleri işlerin yetişmeyeceğini anlayınca iki yardımcı kurul ile soruşturmalara devam etmiştir.⁷³⁵

⁷³¹ Toker. **a.g.e.**, 156-157.

⁷³² Nadi, N. (9 Ekim 1960). "Her Şeyin Yeri ve Sırası Var". **Cumhuriyet**, 1,3.

⁷³³ Yurtta Olup Bitenler. *Akis*, XIX (323), 23.

⁷³⁴ Özdağ. **a.g.e.**, 347.

⁷³⁵ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 269-274.

Yüksek Adalet Divanının oluşturulmasına yönelik çalışmalar MBK Üyesi Erkanlı ve Devlet Bakanı Amil Artus tarafından yürütülmüştür. Önce gizli tebligatlar ile yürütülen faaliyetler ile 15 Eylül 1960 tarihinde Yargıtay Başkanı Recai Seçkin Yüksek Adalet Divanı Başkanlığına getirilmiştir. Ancak bir hafta sonra Seçkin görevden istifa etmiştir. Onun yerine bu makama Salim Başol getirilmiştir. Başol ve divan üyeleri 3 Ekim'de kendilerine tahsis edilen özel uçakla İstanbul'a gelmiş ve ardından çalışmalarına başlamıştır.⁷³⁶

Yassıada'da ilk duruşma 14 Ekim 1960 sabahı Anayasayı İhlal Davası ile başlamıştır.⁷³⁷ Başladığı andan itibaren bu davaların kısa sürede neticelenmeyeceğini anlayan Gürsel, Yassıada ve yargılamalar ile ilgili ilk defa konuşmuştur. Gürsel, Erkanlı'ya: *“Bir halt ettik, bu profesörlerin sözüne uyduk, başımıza dert açtık. Ne yapmak lazım geldiğini bende kestiremedim. Bu iş uzarsa kötü olur; anladığıma göre kısa kesmek de zor, bir defa başladık. Biraz daha düşünelim ve bir formül bulalım.”* demiştir. Gürsel, 15 Ekim'de Erkanlı'yı köşke çağırılmış ve ona: *“Yassıada işi ne olacak?”* Yargılamaların uzun süreceğini söylüyorlar. Neticede ağır cezalar verilecek, idamlar çıkacak, bunları infaz edecek miyiz? Memleketi yeniden kana boyamak istemiyorum; bizim vazifemiz kardeşliği, toleransı geri getirmektir.” demiş ardından da fikrini sormuştur. Dosyaların durumunu ve tahminî yargılama süresini belirten Erkanlı bu konuya ilişkin teklifini birkaç gün sonra sunacağını söylemiştir.⁷³⁸

Gürsel-Erkanlı görüşmesinden sonra Erkanlı durumu bağlı olduğu Radikal Grup ile görüşmüştür. Neticede idamlara karşı çıkılmasına karar verilmiştir. Ardından Erkanlı, Gürsel ile yeniden görüşmeye gitmiş ve durumu özetlemiştir. Erkanlı öncelikle yargılamaların hızlandırılması için yeni kanunların çıkarılması gerektiğini ve mevcut usul kanunlarının değiştirilmesi gerektiğini söylemiştir. Yargılamalar sonucunda verilecek cezaları ise üçe ayırıp formüle etmiştir. Bu formülü şöyle açıklamıştır: *“En fazla suçlu saydıklarımızı, memlekette kalması zararlı görülenleri yurt dışına sürelim, Atatürk de 150 kişiyi sürdü, sonra affetti... Çok az bir kısmını, halkın ciddiyetle suçladığı ve halk vicdanında mahkûm olmuş kişileri hapse atalım. Geri kalanları da biz komite olarak*

⁷³⁶ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 348-349; Erkanlı. **a.g.e.**, 104-105.

⁷³⁷ Türk Tarihinin En Büyük Davası Dün 9.30'da Başladı ve 18'e Kadar Sürdü. (15 Ekim 1960). *Cumhuriyet*, 1,5.

⁷³⁸ Erkanlı. **a.g.e.**, 298.

affedelim.” Gürsel bu teklifi prensip olarak kabul ettiğini ancak güvendiği birkaç hukukçu ile konuştuğundan sonra neticeyi bildireceğini, şimdilik komiteye bu husustan bahsetmemesini söylemiştir. Erkanlı, bu formülün 13 Kasım ile suya düştüğünü ifade etmiştir.⁷³⁹

Yassıada’da yargılamalar devam ederken, komite içerisindeki ayrılıklar iyice belirginleşmiştir. Hatta bu ayrılık Yassıada’ya da yansımıştır. Bu sırada Radikallerin komite içinde bir iç darbe yapacağı ve ardından eski hükûmet üyelerini serbest bırakacağı söylentileri dolaşmaya başlamıştır. Bu duruma engel olmak adına komitenin havacı üyeleri Yassıada’da kendilerine bağlı gruplarla irtibata geçmiş ve tüm binaların altına tahrip kalıbı yerleştirmiştir. Böylece Radikaller bir komite içi darbe ile iktidara geldiği takdirde Yassıada’nın havaya uçurulması kararlaştırılmıştır.⁷⁴⁰

2.8.6. İktidar İçin “Siyasi Rüşvet”: Tabi Senatörlük ve Cumhurbaşkanlığı

CHP’nin ihtilalin ilk aylarında ortaya attığı ve Ecevit tarafından 10 Temmuz 1960’ta basına taşınan tabii senatörlük meselesi 14 Ekim’de yeniden komite gündemine gelmiştir.⁷⁴¹ CHP, bir an evvel seçime gitmek adına kendine bağlı komite üyelerini bu yönde harekete geçirmiştir. Komite üyesi Yıldız bu konuda Gürsel’i ikna etmeye memur edilmiştir. Nihayetinde bu hususta Gürsel’i ikna etmeyi başarmıştır. Bu konu komitede müzakere edilirken CHP’li komite üyeleri: *“Bir Kurucu Meclis kuralım. Halk Partililere bu işi teslim edelim. Tabi Senatörlük Kurumu kurulsun. Tabii senatör olalım, böylece de cumhuriyeti kollamış, gözetmiş oluruz.”* fikrini savunmuştur. Bu teklif karşısında Radikallerden Solmazer: *“Biz Halk Partisinden siyasi rüşvet mi alacağız? Böyle bir şeyi almaktansa kafama kurşun sıkırım. Reddediyoruz.”* şeklinde tepki göstermiştir. Radikallerin en genç üyelerinden Özdağ: *“Kurucu Meclis olmaz! Biz komite olarak varız!”* diyerek tepki göstermiştir.⁷⁴² Bu teklif karşısında Er de şöyle tepki göstermiştir: *“Bu bir siyasi rüşvettir. İsmet Paşa’nın iktidarı elimizden almak için bize karşı siyasi bir*

⁷³⁹ Erkanlı. **a.g.e.**, 299-300.

⁷⁴⁰ Özdağ. **a.g.e.**, 349; Kocabaş. **a.g.e.**, 50.

⁷⁴¹ Türkeş. **a.g.e.**, 47.

⁷⁴² Maraşlı. **a.g.e.**, 116-117.

oyundur...’’⁷⁴³ Uzun süren tartışmaların sonunda yapılan oylama ile “tabii senatörlük meselesi” 26 ret ve 11 kabul oyu ile reddedilmiştir.⁷⁴⁴

Tabii senatörlük meselesi halledilmiş, komitede büyük oranda görüş birliği sağlanmış diye düşünülürken başkan Gürsel yeni bir çıkış yapmıştır. 17 Ekim 1960’ta gazeteciler tarafından kendisine yöneltilen: “Cumhurbaşkanlığı için size müracaat ederlerse kabul edecek misiniz?” sualine Gürsel: “Millet bana zaten müracaat ederek, başkanlığı asla bırakmamamı, bu görevde kalmamı istiyor, eğer milletimin arzusunu ciddi, samimi ve çoğunluğun isteği olarak kabul edersem vazifeden kaçınmam.” demiştir.⁷⁴⁵ Gürsel’in bu cevabı CHP kanadını derhâl harekete geçirmiştir. CHP bunu kendilerine bir mesaj olarak algılamıştır. Toker, Gürsel’in “Cumhurbaşkanlığı ateşiyle yandığını” ve bu ateşin kendileri tarafından beslenmediği takdirde başka grupların eline geçerek Türkiye’yi karışıklığa sürükleyeceğini iddia etmiştir.⁷⁴⁶

İhtilalin hemen akabinde daha seçimin üç ay içerisinde yapılacağı söylentileri devam ederken Aksal, Toker’e: “Şimdi mesele, iki Paşaya yer bulma meselesidir.” demiştir. Ancak o günlerde böyle bir şeyin olmasını elbette planlamamışlardır. Ayrıca Gürsel’in de ihtilalin başında böyle bir planı gözükmemektedir. Fakat ekim ayında Gürsel’in yaptığı bu çıkış ile CHP yeni bir çözüm arayışına gitmiştir. Nihayetinde de CHP cumhurbaşkanlığı makamına Gürsel’in getirilmesini kabul etmiştir. Toker’e göre: “MBK devrinin ‘dananın kuyruğu’ önemdeki olayı, 14’lerin, yani askeri idareyi sürdürme taraflarının tasfiyesi hareketi Gürsel’in cumhurbaşkanlığı konusunda CHP tarafından kendisine güvence verilmesinden sonra yürütülmüştür.”⁷⁴⁷

Aslında CHP’nin her iki girişimi de planlı ve sistemli olarak gerçekleştirilmiştir. İnönü’nün emriyle Aksal, Feyzioğlu ve diğer CHP’liler 9 Eylül beyanatından itibaren MBK içinde “sondaj” çalışmaları başlatmıştır. Bu çalışmalar neticesinde Türkeş ve grubunun kendilerine biat etmeyeceğini anlamış ve bunun için bir çare aranmıştır. Nihayetinde MBK üyeleri için tabii senatörlük, Gürsel için cumhurbaşkanlığı fikri ortaya

⁷⁴³ Er. a.g.e., 45.

⁷⁴⁴ Türkeş. a.g.e., 48; Örtülü. a.g.e., 41; Taylak. a.g.e., 111.

⁷⁴⁵ Org. Gürsel Seçimlerde Cumhurbaşkanlığına Adaylığını Koyacak. (18 Ekim 1960). *Cumhuriyet*, 1,5.

⁷⁴⁶ Toker. a.g.e., 161-162.

⁷⁴⁷ Toker. a.g.e., 163-164.

atılmıştır. Ancak bu süreçte Gürsel'in parti kurarak öyle cumhurbaşkanlığı olacağı söylentileri dolaşmıştır. Bunu kendileri için bir tehdit olarak gören Acuner, Kuytak ve Menteş gibi CHP'li üyeler derhâl durumu partiye bildirmiştir. Ardından Gürsel'in tarafsız bir cumhurbaşkanı olması için zemin hazırlanmıştır.⁷⁴⁸

Gürsel'in 17 Ekim 1960 tarihinde verdiği beyanat ise kendileri için bir "yeşil ışık" olarak değerlendirilmiştir. Bu sebeple 18 Ekim akşamı Afet İnan'ın evinde Acuner ve Kuytak İnönü ile bir araya gelmiştir. İki komite üyesi "Cumhurbaşkanlığı pazarlığında" aracı olmak üzere orada hazır bulunmuştur. Yaklaşık dört saat süren toplantı sonucu İnönü, Gürsel'in cumhurbaşkanı olacağı konusunda gerekli teminatı vermiştir. Ayrıca Türkeş grubunun bu teklife karşı çıktığı takdirde bertaraf edilmeleri de kararlaştırılmıştır. Bu konuda da MBK'ye tam destek verileceği söylenmiştir. Toker'e göre o gece "14'lerin suyunun tam kaynadığı akşam" olmuştur. Bu tarihten sonra Türkeş grubuyla İsmet Paşa bir çatışma havasına girmişken, öteki grup "balayı havasına" girmiştir.⁷⁴⁹

2.8.7. Komitede Uzlaşma Çabaları

Komite içerisinde yaşanan huzursuzluktan rahatsız olan her bir komite üyesi kendince çareler aramaya başlamıştır. Bunların ilki Türkeş tarafından gerçekleştirilmiştir. Türkeş, Aydemir'i ziyaret etmiş ve ona durumu anlatmıştır. Ardından Menteş'in de katılımıyla üçlü bir toplantı yapılmıştır. Aydemir, Türkeş grubunun iktidarda kalma fikirlerinden vazgeçtiği takdirde durumunun düzeleceğini belirtmiştir. Türkeş, bu durumu kabullenmiş ve ardından daha geniş katılımlı bir toplantı yapılmasına karar verilmiştir.⁷⁵⁰ Bu doğrultuda komitenin uzlaştırıcı üyelerinden Karavelioğlu ile K. Kaplan da çaba sarf etmiş ve üyelerle tek tek görüşerek uzlaşma sağlamaya çalışmıştır.⁷⁵¹

Bir diğer uzlaşma teşebbüsü ise Kabibay, Karaman ve Küçük'ten gelmiştir. 14 Ekim 1960'ta Yassıada'ya giden komite üyeleri 15 Ekim'de Emirgan'da bir araya gelerek komitenin durumunu değerlendirmiştir. Karaman, toplantı sırasında: "*Arkadaşlar, komite*

⁷⁴⁸ Toker. **a.g.e.**, 167-168.

⁷⁴⁹ Toker. **a.g.e.**, 171-174; O akşamki mühim toplantı İnönü'nün hususi not defterinde de yerini almıştır. Görüşülen mesele ve görüşmede yer alan kişiler bizzat aynıdır. (İnönü. **a.g.e.**, 582).

⁷⁵⁰ Aydemir, T. **a.g.e.** 61-62.

⁷⁵¹ Karavelioğlu. **a.g.e.**, 98-99.

içinde ikilik kötüye gidiyor. Bu işe mani olmamız lazım. Gelin Türkeş'i devreden çıkaralım. Bu işi biz ele alalım ve ikiliğe son verelim." teklifinde bulunmuştur. Küçük, Türkeş ile ilgili bu teklife cevap vermemiş ancak komitenin kurtuluşu için çareler sıralamıştır. Bu doğrultuda: *"Ordudan elimizi, dilimizi çekelim. Tabanımızı genişletmek için bir meclis kuralım. Bütün gayretimizi komiteye sarf edelim."* demiştir. Ardından Ankara'ya dönüşleri ile birlikte daha geniş katılımlı bir toplantıda bu konunun görüşülmesi kararlaştırılmıştır.⁷⁵²

23 Ekim 1960 akşamı Türkeş, Kabibay, Karaman, Erkanlı, Esin ve Özdağ ile Küçük, Okan, Köksal, Ataklı, Acuner ve Kuytak Meclisin bir odasında bir araya gelmiştir. 24 Ekim sabahına kadar süren toplantı sonucunda ülkenin reformlara ihtiyacı olduğu ve bunun sivil iktidarlar tarafından başılamayacağı hususunda her iki taraf birleşmiştir. 29 Ekim 1961 tarihine kadar reformların gerçekleştirilmesi için gayret edilmesine ancak reformlar tamamlanmadığı takdirde bir seçim devresi kadar başta kalmak üzere referanduma gidilmesine ve kabul edildiği takdirde 4 yıl daha iktidarda kalınmasına karar verilmiştir. Fikir birliği sağlandıktan sonra bu mevzunun ertesi gün komiteye taşınmasına karar verilmiştir.⁷⁵³

25 Ekim 1960'ta MBK üyelerinin emekliye sevk edilmelerini öngören tasarı tamamlanmıştır. Bu komitenin artık askerî idare olmaktan çıkıp bir sivil idare olması yönünde önemli bir adım olarak görülmüştür.⁷⁵⁴ Aynı gün komiteye bir gece evvel alınan karar getirilmiştir. Bu toplantıda generaller hariç 28 üye hazır bulunmuştur. Görüşmeler sabaha kadar sürmüş ve bir gün önce prensip olarak benimsedikleri karar üzerinde 24 kabul oyuyla mutabık kalınmıştır. Üyelerden Ataklı, Tunçkanat, Çelebi ve Gürsoytrak ret oyu vermiştir. Bu üyeler bir an evvel seçime gidilmesi yönünde ısrar etmiştir. Alınan bu karar ile ortam biraz yumuşamıştır.⁷⁵⁵

Toplantıda alınan karar Radikal Grubun zaferi olarak görülmüştür. İhtilalin ilk günlerinden beri seçimleri ertelemek üzere girişilen mücadele, sonunda başarılmıştır.⁷⁵⁶ İki gün sonra gerçekleştirilen üniversite tasfiyesi ise tüm planları alt üst etmiştir. Zira bu

⁷⁵² Onuş. **a.g.e.**, 216-217.

⁷⁵³ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 352-353.

⁷⁵⁴ Türkeş. **a.g.e.**, 49.

⁷⁵⁵ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 353; Onuş. **a.g.e.**, 217.

⁷⁵⁶ Özdağ. **a.g.e.**, 353.

tasfiye orduda yapılan tasfiye kadar sessiz sedasız olmamıştır. Bu tasfiye hareketinin akabinde üniversite, basın ve gençlik topyekûn komiteye hücum etmeye başlamıştır. İşte bu taarruzlar komite üyelerinde endişe yaratmış ve kurulan bu birliğin kısa süreli olmasına sebep olmuştur.⁷⁵⁷

2.8.8. Üniversite Tasfiyesi

İstanbul Üniversitesinde var olan huzursuzluklar temmuz-ağustos aylarında komiteye ve basına yansımış, ardından komite harekete geçmiştir. İstanbul Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. N. Şazi Kösemihal, Üniversite Rektörü Onar'a bir mektup yazarak üniversite içerisinde kurulan gruplaşmaları anlatmıştır. Kösemihal bu duruma son vermek için 1908, 1915, 1919 ve 1933'de olduğu gibi üniversitenin dışarıdan bir müdahale ile tasfiyeye ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Üniversitedeki gayriahlaki durumun uzun süredir devam ettiğini ancak üniversite muhtariyetini kaldırmak için fırsat kollayan DP iktidarına fırsat vermemek için daha önce bu şikâyeti yapmadığını belirten Kösemihal, üniversiteleri el üstünde tutan MBK yönetiminin bu konuya eğilmesini istemiştir.⁷⁵⁸

Kösemihal'in üniversite ile ilgili bu iddiasına Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Takiyettin Mengüşoğlu: "*Edebiyat Fakültesi, Üniversitemizin en sakin fakültesidir. Klik mevcudiyeti iddiası tamamen yersizdir.*" cevabını vermiştir. Ancak Kösemihal bu cevaptan tatmin olmamış ve bir kısım üyelerin bu kliklere sığındığını söylemiştir. Ardından üniversitede "gerici, anti-Kemalist ve modern bilimden uzak" birçok öğretim üyesi olduğunu söylemiştir.⁷⁵⁹ Kösemihal'e bu açıklamalarından dolayı fakülte yönetimi tarafından soruşturma açılmıştır. Diğer yandan da İstanbul Tıp Fakültesi öğretim üyeleri bir anket komisyonu kurmuş ve çalışmalara başlamıştır. Böylece üniversite tasfiye süreci üniversitenin kendi eliyle başlatılmıştır.⁷⁶⁰

1960 yılı Temmuz ayı sonunda komite, Üniversite Muhtariyet Kanunu'nu ele almış ve üniversitede bir tasfiyenin gerekli olduğu görüşü ortaya atılmıştır. Bu konuyu ele almak

⁷⁵⁷ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 353.

⁷⁵⁸ Edebiyat Fakültesi Profesörleri Arasında Tasfiye İcrası İsteniyor. (16 Ağustos 1960). *Cumhuriyet*, 1,5.

⁷⁵⁹ Doç. Kösemihal İthamlarına Devam Ediyor. (19 Ağustos 1960). *Cumhuriyet*, 5.

⁷⁶⁰ Özdağ. **a.g.e.**, 356.

üzere komitenin genç üyeleri derhâl harekete geçmiştir.⁷⁶¹ Bu konuyla özellikle Solmazer ve Erkanlı ilgilenmiş, nihayetinde de konu komiteye taşınmıştır.⁷⁶² Komite üyeleri öngörülen iki kanun ile hem üniversite personeline gayriahlaki davranışları olan üyeleri tasfiye etmeyi hem de üniversitenin yapısını yeniden düzenleyen bir reformu düşünmüştür. Aslında üniversitede girişilen bu reform hareketini isteyen, komitenin Radikal üyelerinin sürekli temas kurduğu üniversite hocaları ve öğrenciler olmuştur. Üniversiteden tasfiye edilecek öğretim üyelerinin listesi ise bizzat yine kendi beyanları ile oluşmuştur. Öğretim üyeleri birbirlerini “*solcu, sağcı, kürtcü, mason, gerici, cahil, kitapsız, politikacı vs.*” ithamlarla ifşa etmiştir. Nihayetinde bu listeler komiteye taşınmıştır.⁷⁶³

MBK 26 Ekim 1960 tarihli saat 00.45’teki ikinci oturumunda üniversite meselesini görüşmüştür. Bu mesele İrfan Solmazer tarafından Sosyal İşler Komisyon raporu olarak komiteye sunulmuştur. Solmazer, üniversitede yapılacak tasfiyenin gerekçesini oturumun başında yaptığı şu konuşmayla açıklamıştır:

*“27 Mayıs İnkılâbının gayesi, istikbalde memleketi idare edecek şahıslar olarak, şahsi menfaat duygusundan uzak bir nesil yetiştirmek ve memleket hizmetine millî şuuru tam olarak kendini vermiş, yarının Türkiye'sine sahip olacak çocuklarımızı mükemmel olarak yetiştirmektir. İşte bu gayeye ulaşmak yolunda, şimdi müzakere edeceğimiz kanun teklifi, yaşlı ve ilmî bakımdan yetersiz olan bazı öğretim üyelerinin üniversiteden affına dair kanun teklifidir.”*⁷⁶⁴

Solmazer’in konuşmasının akabinde üniversiteden affedilecek üyeler ve üniversite kanununda yapılacak değişiklikler görüşülmüştür. Üniversitelerden affedilecek öğretim üyelerinin isimleri tek tek görüşüldükten sonra karara varılmıştır.⁷⁶⁵ Nihayetinde 28 Ekim 1960 tarihli *Resmî Gazete*’de yayınlanan 114 sayılı Kanun ile 147 öğretim üyesi görevinden affedilmiştir. Bunlardan 28’i ordinaryüs profesör, 57’si profesör, 44’ü doçent, 17’si asistan ve 1’i öğretim görevlisidir. Ayrıca birisi ordinaryüs, birisi profesör ve ikisi doçent olmak üzere dört öğretim üyesi de başka üniversitelere tayin edilmiştir.⁷⁶⁶ Aynı gün çıkan 115 sayılı Kanun ile 1946 yılında yürürlüğe giren Üniversite Kanunu büyük ölçüde

⁷⁶¹ Ulay. **a.g.e.**, 150.

⁷⁶² Turgut. **a.g.e.**, 217.

⁷⁶³ Erkanlı. **a.g.e.**, 44-45.

⁷⁶⁴ *Millî Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı*. (26 Ekim 1960). Cilt:2, İçtima: 28, 35-36.

⁷⁶⁵ Küçük. **a.g.e.**, 144.

⁷⁶⁶ Üniversiteler Öğretim Üyelerinden Bazılarının Vazifelerinden Affına ve Bazılarının Diğer Fakülte ve Yüksek Okullara Nakline Dair Kanun. (28 Ekim 1960). *Resmî Gazete*, (10641), 2426-2427.

değiştirilmiştir. Fakülte yönetimi, senato, öğretim üyelerinin unvan alması gibi birçok husus ele alınmış ve değişikliklere gidilmiştir.⁷⁶⁷

İstanbul, Ankara, İzmir, Atatürk ve İstanbul Teknik üniversitelerinden 147 öğretim üyesinin görevinden affedilmeleri üzerine 28 Ekim 1960'ta İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar istifa etmiştir. Onar: “*Üniversite denen bir müessese kalmamıştır. Üniversite tamamen çökmüştür. Artık hayrını görsünler.*” diyerek tepkisini göstermiştir.⁷⁶⁸ Özdağ'a göre Onar aslında tasfiyeye karşı değildir. Zira tasfiyeye karşı olsa Tunaya'nın emeklilik gerekçesi olarak gösterilen bir belgeyi bizzat Solmazer'e ulaştıran kişi olmazdı. Ancak Onar, tasfiyenin kendi kontrolü dışında gerçekleştiği için böyle bir tepki göstermiştir.⁷⁶⁹

28 Ekim 1960'ta Ankara'da Prof. Dr. Cahit Talas, Prof. Dr. Yavuz Abadan, Doç. Dr. Muammer Aksoy gibi isimler bir araya gelerek basın açıklamasında bulunmuştur. Hepsinin birleştiği tek nokta yapılan tasfiye hareketinin gerekli olduğu ancak yanlış kişilerin üniversitelerden uzaklaştırıldığı hususu olmuştur.⁷⁷⁰ Diğer yandan İstanbul'dan da tepkiler yükselmiştir. İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Fikret Narter istifa etmiştir. 1 Kasım'da yapılması beklenen İstanbul Üniversitesinin açılış töreni de ertelenmiştir.⁷⁷¹ Ecevit, “*Üniversite'ye Neden Vuruldu?*” başlıklı yazısıyla, yapılan tasfiyenin yanlışlığına dikkat çekmiştir.⁷⁷² MBK'nin yayın organı olan *Öncü* gazetesinde dahi başyazar Aydın Yalçın bu hareketi tasvip etmediğini belirtmiştir. 27 Mayıs'ın üniversite öncülüğünde gerçekleştiğini söyleyen Yalçın, bunun akabinde üniversite hasta deyip bir ameliyat yapmanın hata olacağını söylemiştir.⁷⁷³

Yapılan tasfiye hareketi, çıkarılan diğer kanunu gölgede bırakmıştır. Basın, ordu tasfiyesinde olduğu gibi sessiz kalmamış ve bu tasfiyeyi “skandal ve nankörlük” olarak değerlendirmiştir. Diğer yandan gençlik ve halk tasfiyeye tepki göstermeye başlamıştır. Gelen tepkiler üzerine Esin, Solmazer ve Özdağ derhâl İstanbul'a hareket etmiştir.⁷⁷⁴ Prof. Dr. Cihat

⁷⁶⁷ 13/6/1940 Tarih ve 4936 Sayılı Üniversiteler Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Madde Eklenmesi Hakkında Kanun. (28 Ekim 1960). *Resmî Gazete*, (10641), 2427-2432.

⁷⁶⁸ Rektörler İstifa Etti. S. Sami Onar ‘Üniversite Çökmüştür’ Dedi. (29 Ekim 1960). *Vatan*, 1,5.

⁷⁶⁹ Özdağ. *a.g.e.*, 258.

⁷⁷⁰ Profesörler Protesto Ediyor. (29 Ekim 1960). *Cumhuriyet*, 1,5.

⁷⁷¹ 1 Kasım'da Açılış Yapılmıyor. (29 Ekim 1960). *Cumhuriyet*, 1,5.

⁷⁷² Ecevit, B. (29 Ekim 1960). “Üniversite'ye Neden Vuruldu?” *Ulus*, 3.

⁷⁷³ Yalçın, A. (28 Ekim 1960). “Üniversitede Tasfiye”. *Öncü*, 1,2.

⁷⁷⁴ Faik. *a.g.e.*, 78.

Abaoğlu gelen tepkiler üzerine konuyu Esin ile görüşmüştür. Ardından gazetecilere: “İyi bir kanunla iyi olmıyan bir tasfiyeyi yan yana görmeğe gönlüm razı olmuyor, bu hatanın düzeltilmesi çaresi elbet bulunacaktır.” demiştir.⁷⁷⁵ Ancak 29 Ekim 1960’ta Erkanlı yaptığı açıklamada Rektör Onar’ın sözlerine binaen şunları söylemiştir: “Rektör Onar’ın sözlerini asla tasvib etmiyoruz. Üniversite onlarla kaim ise, Türkiyede üniversite yoktur.”⁷⁷⁶ Aynı gün Ankara Üniversitesi Rektörü Suut Kemal Yetkin: “Bu şartlar altında fazla kalamazdım.” diyerek istifa etmiştir.⁷⁷⁷ Ankara’da da öğrenci teşkilatları bir tebliğ yayımlayarak tasfiyeyi protesto etmiş ve: “Alınan karar düzeltilmezse kürsülerin karşılarında boş anfiler yer alacaktır.” diyerek derslere girmeme kararı almıştır.⁷⁷⁸ Komite üyeleri Esin ve Erkanlı 29 Ekim gecesi yaptıkları basın toplantısında tasfiyeye ilişkin soruları cevaplamıştır. Bu toplantıda, yapılan tasfiye sırasında oluşabilecek hataların sonradan düzeltilip düzeltilmeyeceği sorulmuştur. Erkanlı, böyle bir düzeltmenin mevzubahis olmadığı cevabını vermiştir.⁷⁷⁹

30 Ekim 1960’ta yeniden basın mensuplarının karşısına çıkan Erkanlı, bu defa tam tersi istikamette bir beyanatta bulunmuştur. Erkanlı, üniversite istediği takdirde tarafsız bir komisyon kurularak tasfiyenin yeniden incelenebileceğini söylemiştir. Bu inceleme sonunda eğer hataların yapıldığı sabit olursa geri dönüşlerin sağlanabileceğini belirtmiştir.⁷⁸⁰ 31 Ekim akşamı Ankara’da MBK üyeleriyle Ankara Üniversitesi Senato üyeleri bir araya gelmiştir. Toplantı sonunda komite bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiri ile: “Söz konusu kanunların ortaya koyduğu problemlerin, Üniversite muhtariyeti esprisi içerisinde yeniden gözden geçirilmesi hususunda görüş birliğine vardı.” açıklaması yapılmıştır.⁷⁸¹

MBK, üniversitede giriştiği bu hareket ile bir anda üniversite ile basının tepkisini üzerine çekmiş ve en başından beri reformların arkasında duran üniversitenin desteğini kaybetmiştir. Bu süreçte basının yaptığı baskı ile bir hayli yıpranmıştır. Bedii Faik, komitenin bu yıpranmışlığını şöyle aktarmıştır: “27 Mayıs’tan bu yana henüz beş ay geçmiştir ama Millî Birlik Komitesi en az

⁷⁷⁵ Faik. a.g.e., 80.

⁷⁷⁶ Erkanlı’nın Üniversite Öğretim Üyelerinin Affı Hakkındaki Beyanatu. (30 Ekim 1960). *Cumhuriyet*, 5.

⁷⁷⁷ Ankara Üniversitesi’nin Rektörü de Dün İstifa Etti. (30 Ekim 1960). *Öncü*, 1,5.

⁷⁷⁸ Ankarada Öğrenciler Derse Girmeyecek. (30 Ekim 1960). *Vatan*, 1,5.

⁷⁷⁹ M.B.K. Üyelerinin Dün Gece Yaptıkları Basın Toplantısı. (30 Ekim 1960). *Cumhuriyet*, 1,5.

⁷⁸⁰ O. Erkanlı ‘Tasfiyede Hata Olmuşsa Düzeltilebilir’ Dedi. (31 Ekim 1960). *Öncü*, 1,5.

⁷⁸¹ Üniversitedeki Tasfiye İşi Yeniden İncelenecek. (1 Kasım 1960). *Vatan*, 1,5.

beş yıllık kadar yıpranmış ve ihtilal sanki üzerinden beş uzun yıl geçmiş kadar çizgilenmiş, buğulanmış, donuklaşmıştır!”⁷⁸²

Tasfiye hareketinden sonra komitede baskın olan “iktidar sorumluluğunu taşıma” düşüncesi yerini “iktidarı bir an evvel bırakma” düşüncesine bırakmıştır. Zira üniversiteden ve basından gelen yoğun baskı komite üyelerinin birçoğunu korkutmuştur. 25 Ekim gecesi iktidarda gerekirse bir seçim devresi kadar daha kalmaktan bahseden komite üyeleri usulca görevi sivillere terk edip gitmek istemiştir. Bu yönde eğilim gösterenlerin başında Gürsel gelmiştir. En başından beri böyle bir komitenin iktidarına karşı olan Gürsel, bu sıralarda yeni bir çıkar yolu aramaya koyulmuştur. Nihayetinde 31 Ekim’de Turhan Feyzioğlu’na bir mektup yazarak Kurucu Meclis çalışmalarına başlamasını istemiştir. Gürsel’in komiteden habersiz başlatmış olduğu bu teşebbüs daha büyük sorunların doğmasına sebep olmuştur.⁷⁸³

2.8.9. Kurucu Meclis

Kurucu Meclise ilişkin ilk tartışmalar 1960 yılı Ağustos ayında Türkeş’in kendi el yazısıyla “Millet Şurası” adıyla bir meclisin toplanmasını talep etmesiyle başlamıştır. Ancak o günlerde böyle bir teklif fazla önemsenmemiştir.⁷⁸⁴ Bu tarihten sonra ilk ciddi çıkış 17 Eylül’de Gürsel tarafından yapılmışsa da bunun şahsi olduğu söylenerek göz ardı edilmiştir. Gürsel’i bir Kurucu Meclis kurma fikrine sevk eden olaylar Anayasa Komisyonu çalışmalarının sonucu ve üniversite tasfiyesi sonrasında meydana gelen tepki olmuştur.

Anayasa Komisyonu, Anayasa Tasarısını 4 Ekim’de teslim etme sözü vermiş ancak beklenen sürede teslim edememiştir. Zira bu süre zarfında komisyonda kurulacak olan Cumhuriyet Senatosunda mesleki teşekküllerin yer alıp almaması tartışma konusu olmuştur. Onar ve grubu Senatonun 2/3 oranında mesleki teşekküllerden oluşmasını isterken Aksoy ve grubu tüm Senatonun seçimle iş başına gelmesini istemiştir. Günler süren tartışmalar 17 Ekim’de Aksoy’un komisyonu terki ile sonuçlanmıştır. 18 Ekim’de Anayasa Tasarısı, farklı konularda komisyon üyelerinin her birinin ayrı şerhleri ile Dolmabahçe İrtibat Bürosunda Yzb. Nazım Dinçer’e 40 nüsha olarak teslim edilmiştir. Ardından tasarı Erkanlı’ya gönderilmiş, Erkanlı da

⁷⁸² Faik. **a.g.e.**, 83.

⁷⁸³ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 362-363.

⁷⁸⁴ Türkeş. **a.g.e.**, 50.

Çankaya'da Gürsel'e takdim etmiştir. Bu takdim sırasında Komisyon Üyesi Aksoy da bulunmuş ve tasarını bir Kurucu Meclisten geçirmenin gerekliliğini Gürsel'e aktarmıştır⁷⁸⁵

Üniversitede yapılan tasfiye hareketinin yaratmış olduğu etki üzerine, komitede bir Kurucu Meclis kurulması fikrini ileri süren üyelerden Ulay, 28 Ekim 1960'ta istifa etmiştir. Ulay, istifası sırasında Gürsel'e komite içi çatışmalardan duyduğu rahatsızlığını dile getirmiştir.⁷⁸⁶ Bu istifanın akabinde Gürsel, Ulay'ı 31 Ekim'de geri çağırarak, istifasını geri almasını ve Kurucu Meclis hususunda bir kanun tasarısı hazırlamasını istemiştir. Bunun üzerine Ulay derhâl istifasını geri alıp çalışmalara başlamıştır.⁷⁸⁷ Gürsel, aynı gün ODTÜ rektörlüğünden istifa eden Turhan Feyzioğlu'na Kurucu Meclis ve anayasa çalışmalarını yürütme görevini vermiştir.⁷⁸⁸ Gürsel, bu görevi Feyzioğlu'na gönderdiği mektupla başlatmış ve 20 gün içerisinde tamamlamasını istemiştir. Ancak o günlerde komitede bu yönde alınmış bir karar mevcut değildir.⁷⁸⁹ Gürsel'in komiteden habersizce giriştiği bu iki teşebbüsten ilki kısa süre sonra komite üyelerini birbirine düşürmüştür.

Komitenin bir kısmı üniversite tasfiyesinden sonra sırf komiteyi parçalanmaktan kurtarma ve emniyet düşüncesiyle Kurucu Meclise taraftar olmuştur. Radikallerden Kabibay, Taşer ve Özdağ gibi üyeler şahsi demeçleriyle bu kurumu reddetmiştir. Ancak bir yandan da bu meclisin kendileri olmadan kurulamayacağını rahatlığını yaşamışlardır. Radikallerin böyle rahat olmasının sebebi Kurucu Meclisin kurulabilmesi için anayasa değişikliğine ihtiyaç olmasıdır. Anayasa değişikliği için ise 4/5 çoğunluk gereklidir ve bu çoğunluğu Radikaller olmadan sağlamak mümkün değildir.⁷⁹⁰

Komitede bu sırada Ülkü ve Kültür Birliği Tasarısı'nın ortaya çıkması komite içindeki tartışmaları iyice alevlendirmiştir. Taraflar birbirinden ayrı toplantılar düzenlemeye başlamıştır.⁷⁹¹ Komite toplantılarında üyeler tabancalarını kılıfından çıkarmış olarak bir araya gelmiştir. 3 Kasım 1960'ta Özdağ'ın evinde Solmazer, Esin, Er, Taşer, Türkeş, M. Kaplan, Baykal, Akkoyunlu ve Karavelioğlu bir araya gelmiştir. Burada komitede yapılabilecek bir

⁷⁸⁵ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 355-361.

⁷⁸⁶ Ulay. **a.g.e.**, 151-152.

⁷⁸⁷ Ulay. **a.g.e.**, 154-155.

⁷⁸⁸ Kurucu Meclis'e Karar Verildi. (1 Kasım 1960). (1 Kasım 1960). *Ulus*, 1,5.

⁷⁸⁹ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 363.

⁷⁹⁰ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 363-364.

⁷⁹¹ Ulay. **a.g.e.**, 155.

tasfiye görüşülmüş ancak netice alınamamıştır. Karavelioğlu, bu toplantıyı diğer gruplara bildirmiş ve bu ihbar ile komitedeki güvensizlik ortamı bir kat daha artmıştır.⁷⁹²

5 Kasım 1960 gecesi Madanoğlu, Ulay ve Velidedeoğlu bir araya gelmiş ve Kurucu Meclis meselesini tartışmıştır. Velidedeoğlu bir Kurucu Meclis fikrine karşı çıkmış ve mevcut komitenin kurucu meclis işlevini gördüğünü söylemiştir. Madanoğlu, komite içi ikiliğin giderilmesi adına bu meclisin beklemesi taraftarı olmuştur. Ulay ise Kurucu Meclisin gerekliliğini bildiren uzun bir konuşma yapmıştır. Konuşmanın akabinde komite içerisindeki bölünmeyi öğrenen Velidedeoğlu: *“Ha... Şimdi iş değişti. Bakınız, eğer sizin aranızda bir vahdet yok ise, fikir ihtilafları devam ediyorsa, yeni tehlikelere girmektense, o zaman bu Meclisi hemen kurun, en hayırlısı da bu olur...”* demiştir. Bunun üzerine Ulay tasarıyı tamamlamış ve komiteye sunmuştur. Ancak bu tasarıya Radikaller büyük tepkiler göstermiş, Ulay ile Baykal tartışmıştır.⁷⁹³

Toker, o günlerde Gürsel’in Kurucu Meclis Kanunu’nu mevcut komiteden geçirmek niyetinde olmadığını, aklında “başka komite” olduğunu aktarmıştır. Kısacası Gürsel’in bir tasfiye hazırlığı içerisinde olduğunu söylemiştir. O günlerde Gürsel, Adalet Bakanı Amil Artus’a Radikalleri kastederek: *“Bunlar bizi tasfiye edecekleri sanıyorlar. Sansınlar bakalım.”* deyip bıyık altından gülmüştür. Bu olay Toker’e göre yapılacak tasfiyenin iması olarak görülmüştür.⁷⁹⁴ İpekçi-Coşar o günlerde Kurucu Meclis meselesini şöyle analiz etmiştir: *“Aslında bu 13 Kasım operasyonunu zorunlu kılan en önemli sebep bu olacaktı. Kurucu Meclis’in Komite’de alınacak bir kararın gerçekleşmesinin mümkün olamayacağı anlaşılınca kapanan hukuk yolunu ihtilal metoduyla açmaya karar verilmişti.”*⁷⁹⁵

2.8.10. Ülkü ve Kültür Birliği Tasarısı

13 Kasım öncesinde en fazla şüphe çeken olaylardan birisi Ülkü ve Kültür Birliği Tasarısı olmuştur. Bu tasarı Radikallerin ihtiraslarının bir tezahürü olarak görülmüş ve hatta Türkeş’e mâl edilmiştir. Oysaki Türkeş’in tasarısı ile ilişkisi bulunmamaktadır. Tasarı Kur. Alb.

⁷⁹² Özdağ. a.g.e., 362.

⁷⁹³ Ulay. a.g.e., 156-157; Özdağ. a.g.e., 362-363.

⁷⁹⁴ Toker. a.g.e., 194-195.

⁷⁹⁵ İpekçi, Coşar. a.g.e., 364.

Muhterem Seral⁷⁹⁶ başkanlığındaki bir grup tarafından hazırlanmış ve ardından Komite Sekreteri Erkanlı'ya iletilmiştir. Seral başkanlığındaki grup aslında 27 Mayıs'ın ilk günlerinde ihtilalin fikrî yapısını halka duyurmak amacıyla kurulmuştur. Bu grubun hazırlayıp köylere gönderdiği kitapçıklar büyük beğeni toplamıştır. İş daha sonra Türkiye'nin kültürel kalkınması meselesine gelince siyasi tesirlerden uzak bir teşkilatın kurulması öngörülmüştür. İşte bu teşkilat, Ülkü ve Kültür Birliği adıyla gün yüzüne çıkmıştır. Seral, Kasım ayı başında bu teşebbüsü bazı komite üyelerine aktarmıştır. Erkanlı, Esin ve Özdağ gibi üyelere tasarıyı benimsetmiştir. Komite Sekreteri Erkanlı da tasarı Sosyal İşler Komisyonunu ilgilendirdiği için başta Komisyon Başkanı Küçük olmak üzere Esin, K. Kaplan, Okan, Soyuyüce ve kendi adını tasarının altına yazarak komiteye sunmuştur.⁷⁹⁷

Komite 3 Kasım günü yaptığı toplantısında Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğünün yeniden teşkilatlandırılması adına bir önerge görüşmüştür. İşte bu sırada Akkoyunlu yakında "Ülkü Birliği" geleceğini ve bu teşkilatın Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğünü kendi bünyesine alacağını söylemiştir. Karan, bu açıklamaya karşı çıkmış, Ülkü Birliği ile mevcut konunun alakalı olmadığını söylemiştir.⁷⁹⁸ Ardından tasarıda imzası bulunan Küçük, Ülkü Birliği Kanunu adında bir tasarının verildiğini ancak bunun yarın görüşülmeyebileceğini söylemiştir. Küçük, bu teşkilatın birçok genel müdürlüğü bünyesinde toplaması sebebiyle komitenin teklifi ile değil de Bakanlar Kurulu teklifi olarak görüşülmesini istemiştir.⁷⁹⁹

Ülkü ve Kültür Birliği Teşkilatı Başkanlığının, Başbakanlığa bağlı olarak çalışması öngörülmüştür. Teşkilat Başkanlığına; Millî Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Basın-Yayın Genel Müdürlüğü, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü ve Vakıflar Genel Müdürlüğünün tüm teşkilat ve kadrolarının bağlanması tasarlanmıştır.⁸⁰⁰ Ayrıca teşkilatın 12 bölge müfettişliği ve bunlara bağlı il ve ilçe temsilcilikleri oluşturulması düşünülmüştür. Teşkilat Genel başkanın Danıştay, Yargıtay, Sayıştay, Genelkurmay ve Askeri Yargıtay başkanları ile üniversite rektörleri ve teşkilata dâhil altı ana müessesenin başkanlarından oluşan bir kurul tarafından seçilmesi öngörülmüştür. Bu teşkilatın genel başkanı altı yıl süre ile görevde bulunacak ve Bakanlar

⁷⁹⁶ Muhterem Seral Harp Akademisi Harp Tarihi hocalarındandır. Birçok komite üyesinin hocalığını yapmıştır. (Esin. **a.g.e.**, 141).

⁷⁹⁷ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 370-372: Erkanlı, genellikle önemli bulduğu tasarıların altında ilgili komisyon üyelerinin isimlerini yazıp komiteye sevk etmiştir.

⁷⁹⁸ Millî Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı. (3 Kasım 1960). Cilt:2, İçtima: 31, 6.

⁷⁹⁹ Millî Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı. (3 Kasım 1960), 27.

⁸⁰⁰ Özdağ. **a.g.e.**,

Kurulunun tabii üyesi olacaktır. Başkan, ahlaki zaaf ve idari yetersizlikler sebebiyle heyet tarafından görevinden azledilebilecek bunun aksi durumlarda görevine son verilemeyecektir.⁸⁰¹

Teşkilatın kuruluş gayesi şu 23 madde ile özetlenmiştir:

1. Millî İnkılap ülküsünü millete yaymak ve gelişmenin manevi temelini oluşturmak.
2. Türk milletini en küçük birimine kadar millî bilinç etrafında toplamak ve çağdaş medeniyet anlayışını kazandırmak.
3. Çalışma heyecanını halka kazandırmak.
4. Milleti ayrıştıran fikir ve düşüncelere karşı mücadele etmek.
5. İnkılapçı aydınları ve gençleri ülkü ve kültür davası etrafında birleştirmek.
6. Kültürel alandaki faaliyetler ve sonuçlarını ekonomik düzene uyarlamak.
7. Şehirlerle köyler ve aydınlarla köylüler arasındaki kültürel uçurumu ortadan kaldırmak.
8. Millî eğitim seferberliğini teşkilat bünyesinde örgütlemek.
9. Ülkede dil birliğini sağlamak.
10. Millî kültür yönünde güzel sanatları geliştirmek ve yaymak.
11. Tıbbın sosyalleşmesini sağlamak.
12. Ziraat faaliyetlerini yeni hamleler ile desteklemek.
13. İmar ve iskân faaliyetlerini özellikle köylerde desteklemek.
14. Köylerde ve diğer geri kalmış bölgelerde sosyal ve ekonomik teşkilatlanmaları desteklemek.
15. Kişisel ve toplumsal ahlakın gelişimini sağlamak.
16. Yeni nesli çağdaş medeniyet anlayışı ve inkılapçı ruh ile yetiştirmek.
17. Beden terbiyesini yaygınlaştırmak.
18. Ülkenin her bir köşesine ülkü ve kültür faaliyetlerini ulaştırmak.
19. Basın yayım organlarını günlük siyasi tesirlerin etkisinden kurtarmak.
20. Köylerin ülkü ve kültür birliği ile aydınlatılıp gelişmesini sağlamak.
21. Particiliğin sosyal ahlak ve demokrasi ruhuna uygun hâle gelmesini sağlamak.
22. Kişi ve toplum olarak sosyal dayanışma ruhu oluşturmak.
23. İnkılapların geniş kitlelere ulaşmasını ve benimsenmesini sağlamak.⁸⁰²

⁸⁰¹ Türkeş. **a.g.e.**, 59-60. Altı ana müessese başkanları şunlardır: Ülkü Birliği Başkanı, Millî Eğitim Bakanı, Basın-Yayın Genel Müdürü, Diyanet İşleri Başkanı, Beden Terbiyesi Genel Müdürü ve Vakıflar Genel Müdürü. (Özdağ. **a.g.e.**, 366).

Tasarıya ilişkin ilk açıklama aslında 27 Ekim 1960'ta komitenin gayriresmî yayın organı *Öncü* gazetesinde yapılmıştır. Gazetede: “*Türk Ulusunu çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırmak.*” gayesiyle Başbakanlığa bağlı olarak bir Ülkü ve Kültür Birliği Başkanlığının kurulacağı yazılmıştır.⁸⁰³ Ancak o günlerde gündemin üniversite tasfiyesi ile dolu olması sebebiyle bu haber göz ardı edilmiştir. Daha sonra tasarının komiteye gelmesi ile birlikte, daha tasarıya ilişkin basına izahat verilmeden, CHP’li basın taarruza başlamıştır. Ecevit gazetedeki köşesinde, daha tasarıyı görmedikleri hâlde teşkilatın adını kaygı uyandırıcı olarak gördüğünü söylemiştir. Ecevit, bu tasarının demokratik usullere aykırı olacağını Mısır’daki “*Millî İstikamet Bakanlığı*” benzeri bir yapıda olabileceğini söylemiştir.⁸⁰⁴

5 Kasım’da komite sekreterlerinden Okan, ilgili bakanlıklara, Devlet, Basın-Yayın ve Turizm, Maliye ve Millî Eğitim, bir yazı yollayıp tasarının kendilerine Başbakanlık kanalı ile gönderildiğini söylemiş ve ilgili dairelerin tasarıyı incelemesini istemiştir. Ayrıca Seral tarafından 10 Kasım’da bakanlık temsilciliklerine tasarı hakkında bilgi verileceğini ve bakanlıkların görüşlerini en geç 14 Kasım’a kadar komite sekreterliğine bildirmeleri istenmiştir.⁸⁰⁵

Ecevit, 9 Kasım 1960 tarihli yazısında bir varsayım üzerinden tasarının anayasaya uygun olup olmayacağı hususunu ele almıştır. Ecevit, tasarının tıpkı anayasa gibi Kurucu Meclise bırakılmasını istemiştir.⁸⁰⁶ Ancak aynı gün *Öncü* gazetesi Millî Eğitim Bakanlığının ortadan kaldırılarak Ülkü ve Kültür Birliği Teşkilatının kurulacağını yazmıştır. Gazetede teşkilatın kuruluş gayesi ve ana unsurları yer almıştır.⁸⁰⁷ Tasarının basında yer almasıyla birlikte ortalık karışmıştır. Özellikle CHP’li çevreler ağır eleştirilerde bulunmuştur. Tasarı Radikallerin art niyetlerinin tipik bir örneği olarak görülmüştür.⁸⁰⁸ CHP’li basın “devlet içinde devlet yaratılıyor” diye tepki göstermiş, tasarının kaynağı olarak da Türkeş gösterilmiştir.⁸⁰⁹ Ecevit, teşkilatın gayesinin ve yapısının açıklanmasından sonra “*Tehlikeli Tasarı*” başlığıyla yazısını

⁸⁰² Türkeş. **a.g.e.**, 62-64; Özdağ. **a.g.e.**, 365.

⁸⁰³ Ülkü ve Kültür Birliği Başkanlığı Kuruluyor. (27 Ekim 1960). *Öncü*, 1,5.

⁸⁰⁴ Ecevit, B. (5 Kasım 1960). “Ülkü ve Kültür Birliği Nedir?”. **Ulus**, 1,2.

⁸⁰⁵ Özdağ. **a.g.e.**, 366.

⁸⁰⁶ Ecevit, B. (9 Kasım 1960). “Yapıdan Önce Temel”. **Ulus**, 1,2.

⁸⁰⁷ Ülkü ve Kültür Birliği Tasarısı Hazırlandı. (9 Kasım 1960). *Öncü*, 1,5.

⁸⁰⁸ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 372.

⁸⁰⁹ Onuş. **a.g.e.**, 221.

kaleme almıştır. Bu yazıda: “Uğruna bir ihtilal yapılan demokrasi, ameliyat masasında iken ölecektir.” diyerek tasarının antidemokratik olduğunu söylemiştir.⁸¹⁰

Vatan gazetesi başyazarı A. Emin Yalman “İki Yoldan Hangisi?” başlıklı yazısıyla demokrasi ve dikta yönetimlerinden hangisinde ilerleneceğini sormuştur. Yalman, Hitler, Mussolini ve Orta Doğu ülkelerinde meydana gelen dikta yönetimlerinden örnekler vermiş ve ilerlemek için benzeri maceralara atılmamayı önermiştir.⁸¹¹ *Vatan* gazetesinin bir başka yazarı Burhan Apad: “Demokrasi ile ülkü birliğini bağdaştırmak görüşünün savunulur hiçbir yönü yok.” diyerek tasarıya karşı çıkmıştır.⁸¹² Yine aynı gazeteden Emil Galip Sandalcı: “Eğitim Bakanlığı bir Ülkü ve Kültür Birliği Genel Başkanlığı teşkilatı içinde –bir tanesi ‘Ülkü Birliği Başkanlığı’ adını taşıyan- altı başkanlıktan biri olarak eritilirse bu takdirde rejime yeni bir ad bulmak gerekir.” diyerek tasarının totaliter bir rejim değişimine yol açabileceğini söylemiştir.⁸¹³

Toker o günlerde oluşan olumsuz intibai şöyle özetlemiştir: “Türkeş grubu için kamuoyu önünde son itibar yıkıntısı, ‘Ülkü ve Kültür Birliği’ adını taşıyan bir talihsiz tasarının komiteye getirilmesi ve bunun, Türkiye grubunun fikirlerinin bir tercümanı sayılması oldu.”⁸¹⁴ Ancak bu doğrultuda bir algı operasyonunun yapılmasında Toker’in de hissesi büyüktür. Toker, bu tasarı ile kurulacak örgütün, Radikallerin “SS Örgütü” olacağını söylemiştir. Ona göre Radikaller dış Türklerle ilgilenme macerasında bu örgütü kullanacaktı. Ayrıca tasarının felsefesinin bir partiler üstü yönetim yaratmaktan ziyade “devlet içinde devlet” kurma amacına hizmet edeceğini söylemiştir. Radikallerin kuracağı bu partiler üstü yönetim ileride Türk toplumunun bütün düşünce yapısının teşkilat başkanının ideolojisine bağlanacağını ve bu yönde de baskı olacağını ifade etmiştir.⁸¹⁵

Toker’e göre Ülkü ve Kültür Birliği Teşkilatı şu anlama gelmekteydi: “Örgüt sadece Türkiye’in totaliter eğilimlere bağlı, ırkçı düşüncelerine de tercüman oluyordu. Örgütün bir adım ötesi ‘toplama kampları’ olacaktı.” Bu durumun önüne geçebilmek “alaturka Hitler’in doğmasını engellemek” adına MBK’nin karşı kanadı harekete geçmiştir. Zira hem tasarı zararlı görülmekte hem de Kurucu Meclisin kurulabilmesi için gerekli çoğunluğun sağlanamayacağı

⁸¹⁰ Ecevit, B. (13 Kasım 1960). “Tehlikeli Tasarı”. *Ulus*, 1,2.

⁸¹¹ Yalman, A. E. (12 Kasım 1960). “İki Yoldan Hangisi?”. *Vatan*, 1,3.

⁸¹² Apad, B. (12 Kasım 1960). “Demokrasiden Tek Ülkücülüğe”. *Vatan*, 2.

⁸¹³ Sandalcı, E. M. (12 Kasım 1960). “Teşkilatlı Ülkü ve Kültür Birliği”. *Vatan*, 3.

⁸¹⁴ Toker. *a.g.e.*, 198.

⁸¹⁵ Toker. *a.g.e.*, 198-200.

bilinmektedir. Bu sebeplerle Madanoğlu ve Grsel tasfiye için anlaşmış ve “baskın basanıdır” ilkesi ile komitenin bir kısmını tasfiye etmeye karar vermiştir. 13 Kasım 1960 sabahı MBK artık 37 kişi değildir.⁸¹⁶

⁸¹⁶ Toker. **a.g.e.**, 201.

3. BÖLÜM

13 KASIM 1960 TASFİYESİ (ONDÖRTLER) VE SONRASINDAKİ GELİŞMELER

3.1. 13 Kasım 1960 Tasfiyesi

13 Kasım 1960 Tasfiyesi'nin nihai kararı bu tarihten birkaç gün evvel verilmiştir. Ancak böyle bir tasfiyenin gerçekleşme ihtimali aylar öncesinden ortaya atılmıştır. Komite içindeki karşıt gruplar her an birbirlerini tasfiye edebilme ihtimali ile bir tedirginlik içerisinde son günlerini geçirmiştir. Komitenin iki generali Madanoğlu ve Ulay, 1960 yılı Eylül ayı başında komite içerisindeki çatışmalardan rahatsızlık duyduğunu önce kendi aralarında konuşmuş ardından da Gürsel'e açmıştır. Üçlü arasında geçen konuşmada kesin bir karara varılmamışsa da o günlerde yaşanan hadiseler Gürsel'i Türkeş grubundan uzaklaştırıp, Madanoğlu ve Ulay'a yakınlaştırmıştır. Zira Türkeş'in görevinden uzaklaştırılması, üniversitede yapılan tasfiyenin etkileri ve Gürsel'in kendi başına Kurucu Meclisin kurulma emrini vermesi de bunun göstergesidir. Bu süreçte Gürsel yalnız Madanoğlu-Ulay ikilisinin etkisinde kalmamış, başta Başyaveri Agası Şen olmak üzere birçok komite içi ve dışı şahısların etkisinde kalmıştır.⁸¹⁷

3.1.1. Tasfiye Öncesi Son Temaslar

MBK'de bir tasfiyenin yaşanacağı Kurucu Meclis meselesinin ortaya atılması ile kesinleşmiştir. Bu durumda taraflardan hangisinin önce hareket edeceği ve hareket tarzının ne olacağı merakla beklenmeye başlanmıştır. İstanbul Üniversitesinin açılış törenine katılmak üzere 1960 yılı Kasım ayı başında Radikal Grup'tan Türkeş, Solmazer, Kabibay, Erkanlı ve Esin İstanbul'a gitmiştir. Açılışın akabinde grup İstanbul birlikleri ile temaslarda bulunmuş ve Bebek Sahili'nde araçlarının içerisinde gizli bir toplantı yapmıştır. Bu toplantıda Türkeş, karşı grubun ortadan kaldırılarak komite yönetimini ele almayı teklif etmiştir. Erkanlı ise komite dışında görevi olan komite üyelerinin -Köksal, Madanoğlu ve Ulay- görevlerinden istifaya zorlanmalarını ve bu hususun Gürsel'e açılmasını istemiştir. Yapılan görüşme sonucu Türkeş'in görüşü benimsenerek karşı tarafı tasfiye kararı

⁸¹⁷ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 397-399.

alınmıştır. Buna göre bir sonraki hafta çarşamba veya cuma günü tasfiye hareketinin gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. Grup, ertesi gün Yeşilköy Askerî Havaalanı'nda saat 12.00'de buluşmak üzere ayrılmıştır.⁸¹⁸

Türkeş, ertesi günü havaalanına gitmiş ancak arkadaşlarının onun yanına gelmek yerine Gürsel'i Florya Köşkü'nde ziyarete gittiğini öğrenmiş ve içinden "eyvah" çekmiştir. Gürsel ile görüşmeye giden üyeler buluşma yerine geç de olsa gelmişlerdir. Gürsel'in komite üyelerinin görevlerinden çekilmesi yönünde kararlı olduğunu bu sebeple karşı tarafı tasfiye etmeye gerek olmadığını söylemişlerdir. Türkeş, Gürsel'in arkadaşlarını ikna etmeyi başardığını görmüş ve bu durum hiç hoşuna gitmemiştir. Arkadaşlarına Gürsel'in bu teklifleri kabul etmeyeceğini söylemiştir. Ancak arkadaşları Gürsel'in Ankara'ya döner dönmez bu meseleyi halletme taahhüdü verdiğini söyleyerek onu savunmuştur. Ardından 6 Kasım 1960'ta Radikaller Ankara'ya dönmüştür.⁸¹⁹ Böylece Radikal Grup'un harekete geçme kararı iptal edilmiştir. Bu iptal kararı ise seneler sonra Erkanlı'da pişmanlık uyandırmıştır. Erkanlı, bu karardan dönmeleri ve iyimser tavırları sebebiyle baskına uğradıklarını dile getirmiştir.⁸²⁰

Devlet Başkanı Gürsel ise 6 Kasım'da Zonguldak'a hareket etmiştir. 7 Kasım sabahı yaptığı konuşma ise manidar bir içeriğe sahiptir. Gürsel: *"Memleket idaresini, milletin idaresini sağlam bir demokratik idareye götürmeği hedef tutarak çalışıyoruz. Dikta rejimleri belki önceleri biraz başarı gösterir gibi olabilirler. Amma bunların sonu mutlaka hüsrandır."*⁸²¹ diyerek komite içerisinde dikta heveslisi olarak addedilen gruba da meydan okumuştur. Ardından 8 Kasım'da İstanbul'a dönen Gürsel burada Park Otel'de 1. Ordu Komutanı Tural ve İstanbul Valisi Tulga ile gizli bir toplantı yapmıştır. Bu toplantıda komitenin durumu konuşulmuş ve yapılacak tasfiyeye 1. Ordu Komutanı Tural da yeşil ışık yakmıştır.⁸²² Radikallerin tasfiyesi hususunda 66. Tümen Komutanı Tümç. Güventürk de Gürsel' güvence vermiştir. Ancak Güventürk, Erkanlı ve KABibay'ın liste dışında

⁸¹⁸ Turgut. **a.g.e.**, 271-272.

⁸¹⁹ Türkeş bu görüşmenin 5-6 Kasım tarihinde gerçekleştiğini bildirmiştir. (Turgut. **a.g.e.**, 273-274); İpekçi-Coşar ise bu görüşmenin Gürsel'in Zonguldak ziyareti sonrasında 8 Kasım'da gerçekleştiğini ifade etmektedir. Ancak üyelerin 6 Kasım'da Ankara'ya dönmüş olması Türkeş'in verdiği tarihi doğrulamaktadır. (İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 399).

⁸²⁰ Erkanlı. **a.g.e.**, 148.

⁸²¹ Gürsel 'Kara Kuvvetle Mücadele Ediniz' Dedi. (7 Kasım 1960). *Cumhuriyet*, 1,4.

⁸²² İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 399.

tutulmasını, onların bu gruba dâhil edilmemesini istemiştir. Gürsel, Güventürk'e kendisine verdiği destek için teşekkür etmiş ve Erkanlı ile Kabibay için de garanti vermiştir.⁸²³

8 Kasım 1960'ta gazetelerde MBK Üyesi Özdağ'ın 10 Kasım ile ilgili verdiği beyan yer almıştır. Özdağ beyanında: *"O gün Atatürk anılmayacak, yaşanacaktır. O gün bir yas günü olmayacaktır. O gün yüzlerde hüüzün dolu olmasını, bayrakların yarıya inmesini ve basının kara başlıklarla çıkmasını arzu etmiyoruz."* demiştir.⁸²⁴ Ancak Özdağ'ın bu beyanı suiistimal edilerek, Atatürk'ün anılmayacağı, anma törenlerinin yapılmayacağı propagandasına dönüşmüştür. Bu durumdan rahatsız olan Köksal komitenin 9 Kasım tarihli toplantısında bu konuyla ilgili taktir vermiştir. Köksal, Özdağ'ın yetkisi dâhilinde olmadığı hâlde böyle bir beyanatta bulunmasını eleştirmiştir. Özdağ, 10-17 Kasım tarihlerinin Atatürk Haftası olması yönünde yaptıkları çalışmadan bahsederek, konunun çarpıtıldığını, maksadının Atatürk'ü anlamak ve onun ülküsü yolunda ilerlemek olduğunu söylemiştir. Özdağ'ı, Er ve Esin de desteklemiştir. Ardından taktir geri çekilmiş ve gündeme geçilmiştir.⁸²⁵ Bu toplantı 1. Millî Birlik Komitesinin son toplantısı olmuştur.

9 Kasım 1960'ta Gürsel, İstanbul'dan Ankara'ya hareket etmiştir. Kendisini karşılamak üzere Köksal'ın teklifi ile Madanoğlu gitmiştir.⁸²⁶ Gürsel havaalanına indikten sonra ikili Gürsel'in makam aracına binmiştir. Burada şoför ile aralarındaki cam kaldırılmış ve komitenin sonunu getiren konuşma yapılmıştır. Gürsel: *"Madanoğlu ne dersin, bunların 7 tanesini, Kars Kalesi'ne kapatsak nasıl olur?"* demiştir. Madanoğlu: *"Kararlı mısınız"* demiş ardından *"Kararlıyım"* cevabını alınca: *"Öyleyse 7 mi olur 14 mü olur onu bana bırakın."* demiştir.⁸²⁷

Erkanlı, komite içerisindeki bölünmenin düzeleceği umuduyla 11 Kasım'da Gürsel'i Başbakanlıkta ziyaret etmiştir. İkili burada evvela Kurucu Meclis meselesini konuşmuştur. Gürsel, bir an evvel Kurucu Meclisin teşkilini ve seçimlere gidilmesi arzusunda olduğunu dile getirmiştir. Erkanlı ise bu hususta acele edilmemesini ve bu

⁸²³ Kocabaş. **a.g.e.**, 46-47.

⁸²⁴ 10 Kasım Günü Gençlik Kendini Millete ve Atatürk İdealine Adayacak. (8 Kasım 1960). *Ulus*, 1.

⁸²⁵ *Millî Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı*. (9 Kasım 1960). Cilt:3, İçtima: 34, 3-7.

⁸²⁶ Özdağ. **a.g.e.**, 369: Madanoğlu bu teklifi başta garipsemiş ancak Gürsel'in kendisini beklediğini anlayınca derhâl karşılamaya gitmiştir.

⁸²⁷ Arcayürek. **a.g.e.**, 34; Birand, Dünder, Çaplı. **a.g.e.**, 181: Buradaki 14 rakamı tesadüf eseri 7'nin katı olduğu için söylenmiştir.

mecliste yalnız CHP'nin değil DP'nin de temsil edilmesini istediklerini söylemiştir. Ayrıca yapılacak reformların ne olacağı sorulduğunda Gürsel, cumhurbaşkanı olarak bu reformları tamamlayacağını ifade etmiştir. Ardından kendisinin cumhurbaşkanı olması ihtimalinin zayıf olduğunu söyleyen Erkanlı'ya da, kendisini cumhurbaşkanı seçmeyen meclisi dağıtacağını söylemiştir. Gürsel, komiteden umudunu kestiğini, anlaşmazlıklar olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Erkanlı: *“Fakat müsaadenizle arz edeyim, başlıca hata sizindir; otuz sekiz kişiyi idare edemediniz ve bizi bu duruma getirdiniz.”* demiştir. Gürsel, bu suçlamaları kabul etmemiş ve Türkeş'i suçlamıştır. Bunun üzerine Erkanlı: *“Paşa'm anlaşıldı, siz bu komiteden ümidi kesdiniz, dayanacak ve seçimlere kadar ayakta duracak bir destek arıyorsunuz; bunun için kurucu meclisi acele kurmak niyetindesiniz”* demiştir. Gürsel cevaben: *“Evet bir mesned arıyorum, süratle seçimleri yaptırmak istiyorum.”* demiştir.⁸²⁸

Erkanlı, Gürsel ile görüşmesinin ardından Meclise gitmiştir. Burada 10 Kasım törenleri için Ankara'ya gelen öğrencilere uçak tahsis edilip edilmemesi hususunda Ataklı ile tartışmıştır. Ataklı, Komite Sekreterliğine uçak tahsis edilemeyeceğini söyleyince ortalık karışmıştır. Erkanlı, Ataklı'ya: *“Senin gözlerinde dolaşan ölüm korkusunu zaten uzun zamandır görmekteydim.”* deyip odasına gitmiştir.⁸²⁹ Erkanlı, odasında bir istifa mektubu yazmış ve bunu Gürsel'e iletmek üzere harekete geçmiştir. Arkadaşları kendisine engel olmaya çalışmışsa da başarılı olamamıştır.⁸³⁰ Erkanlı mektubunda komite çalışmalarının düzelmesi için Gürsel'e iki çözüm önerisi sunmuştur. Bunlardan ilki komiteyi feshedip yetkilerini Kurucu Meclise devretmek diğeri ise komite içinde bir tasfiye yapmak, birliği sağlamak olmuştur. Erkanlı ilk hareket tarzının komite içinde büyük yaralar açacağına işaret ederek ikinci hareket tarzını desteklemiştir. Ancak bu tasfiyenin gerçekleştirilmesi için komite içinde bir tasfiye komisyonu kurulmasını veya tüm üyelerin gizli oyu ile gerçekleşmesini önermiştir.⁸³¹

Erkanlı, istifasının ardından Meclisteki evraklarını toplayarak İstanbul'a gitmiştir. Burada evrakları arkadaşının evine saklamıştır.⁸³² Erkanlı'nın istifa mektubunu alan Gürsel

⁸²⁸ Erkanlı. **a.g.e.**, 151-152.

⁸²⁹ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 404.

⁸³⁰ Erkanlı. **a.g.e.**, 153.

⁸³¹ Erkanlı. **a.g.e.**, 155-156.

⁸³² İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 406.

bu durumdan şüphe duymuştur. Bu durumu Madanoğlu'na bildirerek derhâl harekete geçilmesini istemiştir. Zira Erkanlı'nın istifa edip İstanbul'a gelmesi komite içinde yapılacak bir darbenin hazırlığı olarak değerlendirilmiştir. Hatta yapılacak darbe için Meclise sığınaklar hazırlatıldığı, komite üyelerinin buraya hapsedilip infaz edileceği dedikoduları dolaşmaya başlamıştır. Öyle ki kimin kimi vuracağı dahi belirlenmiştir. İşte bu durum komitenin karşı grubunu derhâl harekete geçirmiştir.⁸³³

3.1.2. Tasfiyenin Planlanması

11 Kasım 1960 gecesi Çankaya'da Madanoğlu'nun evinde yapılan bir toplantı ile tasfiyenin planı yapılmıştır. Bu toplantıya özel bir yemek süsü verilmiş ve Radikal Grup'a yakın subaylar çağırılmamıştır. Toplantıda yapılacak tasfiyenin planlaması işi Ankara kumandanı olan Madanoğlu'na bırakılmıştır.⁸³⁴ Yapılan toplantıda Gürsel, Madanoğlu, Ulay, Acuner, Kuytak, Küçük, Köksal, Okan, Ataklı, Tunçkanat, Çelebi, Aksoyoğlu, Gürsoytrak, Ersü ve Özkaya hazır bulunmuştur.⁸³⁵ Yıldız, Özgüneş, Yurdakuler, Karavelioğlu, Kaplan ve Karaman ise toplantıya çağırılmamıştır. Zira içerisinde bu altı kişinin de bulunduğu 20 kişilik bir tasfiye listesi oluşturulmuştur. Ancak tasfiye edileceklerin, tasfiye edenlerden fazla olmasının mahzurları düşünülerek bu sayı azaltılmış ve on dört üye üzerinde karar kılınmıştır.⁸³⁶

Tasfiyenin yapılacağı günün tayinine sıra gelince Madanoğlu: *“Pazar günü yapalım. Tatil günü toparlamak daha kolay olur.”* demiştir. Bunun üzerine Gürsel: *“Bir günde hazırlanamazsın. Gelecek Pazar'a bırakalım.”* demiştir. Ancak Madanoğlu itiraz ederek: *“Bana bir gün yeter paşam. Gelecek Pazar'ı beklersek arada onlar bizi toparlarlar...”* demiştir. Böylece tasfiyenin 13 Kasım 1960 Pazar günü sabahı yapılması kararlaştırılmıştır.⁸³⁷ 12 Kasım sabahı Radikallerin İstanbul'a gidecekleri ve Ülkü Kültür Birliği Tasarısı ile ilgili konuşulacağı haberi alınmıştır. Bunun üzerine onları takip etmek

⁸³³ Erkanlı. **a.g.e.**, 153-154.

⁸³⁴ Ulay. **a.g.e.**, 167.

⁸³⁵ Küçük. **a.g.e.**, 117: Küçük, tasfiye listesinin 12 Kasım gecesi oluşturulduğunu beyan etmiştir.

⁸³⁶ Esin. **a.g.e.**, 177-178.

⁸³⁷ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 408; Benzer anlatım: Arcayürek. **a.g.e.**, 34.

için Ulay, Küçük ve Gürsoytrak da İstanbul'a gitmiştir. Ancak Radikal Grup'tan kimse İstanbul'a gitmemiştir.⁸³⁸

12 Kasım 1960'ta Radikal Grup'a mensup Taşer'e bir bilgi gelmiştir. CHP ileri gelenlerinden Ali İhsan Göğüş ile Taşer Ankara Palas'ta geç saatlere kadar görüşmüştür. Burada Göğüş, Taşer'in Radikal kanattan ayrılmasını ve CHP'den aday olmasını istemiştir. Ardından tasfiye edilecek listede yer alan 13 üyenin isimlerini saymıştır. CHP ileri gelenlerinin komitenin yarısından fazlasının habersiz olduğu bu tasfiyeden haberdar olması ise dikkat çekicidir.⁸³⁹ 13 Kasım'ın ertesi günü ise CHP'nin gayriresmî yayın organı *Akis* de manidar bir şekilde Türkeş'in fotoğrafının altına "*Konya yolu düz gider*" yazarak yayınlamıştır.⁸⁴⁰

12 Kasım günü, Radikal Grup'a mensup üyelerden Kabibay, Solmazer, Baykal, Er, Esin ve Özdağ TBMM'ye gitmiş ve burada tarafsız olarak görülen Yurdakuler ile görüşmüştür. Burada komite meseleleri tartışılmış Yurdakuler Gürsel ile görüşerek komite içi huzuru sağlamaya çalışacağını söylemiştir.⁸⁴¹ Yine aynı gün içerisinde Türkeş, Harp Okuluna giderek Aydemir ile görüşmüştür. Türkeş, komitenin artık işlemez hâle geldiğini, lağvedilip yeni bir komitenin teşkil edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Aydemir, Türkeş'i teskin edip komitenin varlığından yana olduğunu söylemiştir. İkili görüşürken Mentеш Aydemir'i arayarak görüşme talebinde bulunmuştur. Aydemir, Mentеш'i okula davet etmiş ancak Mentеш buna yanaşmamıştır. Ardından Aydemir, Türkeş'i yollayıp Mentеш'in evine gitmiştir. Kendisini Mentеш ile birlikte Çelebi karşılamıştır. Üçlü beraber Jandarma Okuluna gitmiş ve burada tasfiye kararı Aydemir'e bildirilmiştir. Aydemir, tasfiyeyi desteklemiş ve 13 Kasım sabahı saat 06.00'da Harp Okulunda bulunmak üzere yanlarından ayrılmıştır.⁸⁴²

12 Kasım 1960'ta İstanbul'da bulunan Gürsoytrak ve Küçük, yanlarına Hukuk Fakültesi Dekanı Naci Şensoy'u da alarak Ankara'ya dönmek üzere harekete geçmiştir. Uçakta Şensoy'a, Kurucu Meclise muhalefet edenlerin olduğunu bu hususta ne yapılmasını

⁸³⁸ Ulay. **a.g.e.**, 167.

⁸³⁹ Özdağ. **a.g.e.**, 371.

⁸⁴⁰ Kaçırılan Albay. (14 Kasım 1960). *Akis*, XIX (330), 14.

⁸⁴¹ Özdağ. **a.g.e.**, 372.

⁸⁴² Aydemir, T. **a.g.e.**, 63.

önerdiğini sormuşlardır. Şensoy, ikna yoluna gidilmesini tavsiye etmiştir. Ancak Gürsoytrak ve Küçük ısrarla ikna yolunun başarılı olmadığını ve onların çoğunluğu alınmadıkça Kurucu Meclisin teşkilinin mümkün olmadığını söylemiştir. Ardından ikili: *“Peki Komite’yi feshetsek, bir yenisini teşkil etsek ve o zaman sağlanacak beşte dört çoğunlukla Kurucu Meclis’i gerçekleştiresek? Bu bir yol değil midir?”* diye sormuştur. Bunun üzerine Aksoy: *“Evet, bu bir yoldur, ama bu şekilde mesele hukuk sahasından çıkar, bir başka sahaya girer ki, ona da benim aklım ermez. Benim size verebileceğim yegâne tavsiye, işi ikna yoluyla halletmeye çalışmanızdır.”* demiştir. Aksoy, kendisine sorulan bu soruların gerekçesini ertesi sabah radyodan okunan bildiri ile öğrenmiştir.⁸⁴³

12 Kasım 1960 Cumartesi günü akşama doğru tasfiye hazırlıklarına başlanmıştır. Çankaya Köşkü ile Ankara Kumandanlığı arasında bir tebliğ trafiği başlamıştır. Gürsel’in Başyaveri Agasi Şen, eski harflerle yazılmış olan Gürsel’in tebliğini kumandanlığa ulaştırmıştır. Buna göre MBK’nin tümünün tasfiye edildiği ve yürütme yetkilerinin de Gürsel tarafından üstlenildiği bildirilmiştir. Ancak Madanoğlu, Köksal ve Okan bu tebliğe karşı çıkarak geri alınmasını istemiştir. Bu itirazlar sonucu Gürsel tebliği geri çekmiş ve MBK’nin feshedilerek 23 kişiden oluşan MBK’nin kurulduğuna dair tebliğ esas alınmıştır. 13 Kasım sabahı da bu tebliğ radyolardan okunmuştur.⁸⁴⁴ Aynı gün acele bir emirle İstanbul’a giden üyelerden Ulay’ın da Ankara’ya dönmesi istenmiştir. 12 Kasım akşamı saat 22.30’da Çankaya’ya gelen Ulay, burada tasfiye hazırlıklarına başladığını görmüştür.⁸⁴⁵

12 Kasım gecesi Ankara’da harekât Çankaya Köşkü ile Ankara Kumandanlığı tarafından yürütülmüştür. İstanbul’daki harekâtı ise 1. Ordu Kumandanı Cemal Tural ile birlikte bazı komite üyelerinin yürütmesi kararlaştırılmıştır. 13 Kasım sabahı tasfiye edilecek 14 üyenin hangisinin İstanbul, hangisinin Ankara’da olacağı bilinmediği için mektuplar ikişer nüsha hâlinde hazırlanıp ilgililere teslim edilmiştir. Hazırlanan plan uyarınca 14 üyeye eş zamanlı olarak 13 Kasım sabahı saat 06.55’te evlerinde sivil polisler ve birer subay eşliğinde zarfların teslim edilmesine karar verilmiştir. Ayrıca güvenlik

⁸⁴³ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 400-402.

⁸⁴⁴ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 409-410.

⁸⁴⁵ Ulay. **a.g.e.**, 168.

tedbiri olarak saat 04.55'te tüm üyelerin evlerinin telefon bağlantısının kesilmesi planlanmış ve bu iş için İçişleri Bakanı Kızıloğlu görevlendirilmiştir.⁸⁴⁶

İçişleri Bakanı Kızıloğlu, kendisine verilen görevleri gerçekleştirmek üzere Emniyet Genel Müdürü Necip San ve Ankara Valisi İhsan Orgun ile görüşmüştür. Necip San verilen tasfiye kararını mevcut anayasaya aykırı bulmuş ve böyle bir harekâta yer almayacağını, kendisinin “müstafi”⁸⁴⁷ sayılmasını veya nezaret altına alınmasını istemiştir. Kızıloğlu, bu kararı olgunlukla karşılamış ve o gece San olaylara dâhil olmadan görevinde kalmıştır.⁸⁴⁸ Vali Orgun ise kendisine verilen vazifeyi tereddütsüz kabul etmiştir. Burada Orgun'a tasfiyenin icrası için yalnız Ankara Valiliğinin görevlendirildiği bildirilmiştir. Ayrıca Ankara Emniyet Müdürü Şükrü İlkin'i görevden alarak yerine yardımcısı Ali Ulvi Sulukioğlu'nu getirmesi, komite üyelerinin telefonlarını kesmesi, tebligat zarflarını ulaştırması gibi birçok görev de tarafına bildirilmiştir.⁸⁴⁹

Tasfiyenin icrası için komite üyelerinin oturduğu Ankara Saraçoğlu Mahallesi polisler tarafından sarılmış, Çankaya'ya giden yollar kesilmiştir. Radyoevi, Büyük Postane ve İnönü'nün evi askerî birlikler tarafından koruma altına alınmıştır. Ayrıca İstanbul Emniyet Müdürü Kur. Alb. Muammer Şahin görevinden alınarak yerine Kur. Alb. Halim Kural getirilmiştir. İstanbul Emniyet Müdürlüğü İstanbul Merkez Kumandanlığı tarafından kuşatılmıştır. Ankara Merkez Komutanlığına giriş çıkışlar kontrol altına alınmıştır. Giriş çıkışlar için Madanoğlu'nun köpeğinin adı olan “*Can Can*” parola olarak belirlenmiştir.⁸⁵⁰ Böylece tüm hazırlıklar tamamlanmış, geriye tasfiyenin icrası kalmıştır.

3.1.3. Tasfiyenin İcrası

12/13 Kasım 1960 gecesi Türkeş ve Esin durumun kötüye gittiğini bu nedenle birlikte güvenilir buldukları birliklerde yatmayı kararlaştırmışlardır. Ancak o gece kendi deyimleri ile “tembellikleri tutmuş” ve evlerinde kalmışlardır.⁸⁵¹ Bir baskın olabileceği

⁸⁴⁶ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 408-409.

⁸⁴⁷ Müstafi: Bir işten kendi isteği ile çekilmiş, istifa etmiş. (Mili Eğitim Bakanlığı. (2004). **Örnekleriyle Türkçe Sözlük Cilt 3 (L-R)**. (4. Baskı). İstanbul: Doğan Ofset, 2058.

⁸⁴⁸ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 446,449.

⁸⁴⁹ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 452-453.

⁸⁵⁰ Özdağ. **a.g.e.**, 373.

⁸⁵¹ Esin. **a.g.e.**, 169.

varsayımı ile Taşer de günlerce Etimesgut Zırhlı Tümede kalmıştır. Ancak o gece geç saatlere kadar Kızılay'da arkadaşları ile durum değerlendirmesi yapmış ve taksi bulup Zırhlı Tugaya gidememiştir. Bunun üzerine Taşer yürüyerek evine gitmiştir. Aradan 2 saat geçtikten sonra ise korkulan şey başına gelmiştir.⁸⁵²

Yapılan plan uyarınca 13 Kasım sabahı, 14 üyenin evine gidilerek Cemal Gürsel imzalı şu tebligat yapılmıştır:

“Sayın...

1. *Türk Silahlı Kuvvetleri adına, millete verilen sözün yerine getirilmesinde uğranılan aksaklıklar ve güçlükler karşısında vaki istek üzerine Milli Birlik Komitesi'ni feshetmiş bulunuyorum.*
2. *Başarmış olduğunuz yüksek hizmete layık bir şekilde size verilecek olan dış görevi beklemenizi, bu müddet içinde memleketin ve şahsınız menfaati bakımından dışarı çıkmamanızı, ziyaretçi kabul etmemenizi, aksi takdirde hakkınızda 6 ve 25 numaralı kanunların tatbik edileceğini bugünden (13 Kasım) itibaren emekliye sevk edilmiş bulunduğunuzu bildiririm.”⁸⁵³*

Bu tebligatın ulaşması gereken 14 üye: Akkoyunlu, Baykal, Er, Erkanlı, Esin, Kabibay, M. Kaplan, Karan, Köseoğlu, Özdağ, Solmazer, Soyuyüce, Taşer ve Türkeş'tir. Ancak bu üyelerden Kabibay, 13 Kasım sabahı evinde bulunamamış ve kendisine tebligat yapılamamıştır. Kabibay'ın evinde bulunamaması büyük tedirginlik yaratmıştır. Kabibay, yurt genelinde aranmışsa da bulunamamıştır. Bir ahabının evine saklanan Kabibay, iki gün sonra kayınbiraderini yollayarak kendisine tebligat yapılmak üzere beklediği haberini yetkililere yollamıştır. Böylece 14. üyeye de tebligat yapılmıştır.⁸⁵⁴

Tebliğatı alan üyelerin bazıları durumu derhâl kabullenmiş, bazıları ise çare aramaya çalışmıştır. Bu üyelerden Özdağ, haberi alır almaz karşı dairesinde oturan komite üyesi Yurdakuler'in yanına gitmiştir. Tasfiyeden habersiz olan Yurdakuler durumu şaşkınlıkla karşılamıştır.⁸⁵⁵ Özdağ buradan derhâl Köşk'ü aramış ve Gürsel ile görüşmüştür. Gürsel'e hitaben: “*Sayın Orgeneralim, vahim bir hata işlenmektedir. Bu,*

⁸⁵² Metin. **a.g.e.**, 264.

⁸⁵³ 14 M.B.K Üyesine Gönderilen Mektup. (15 Kasım 1960). Vatan, 1.; Erkanlı. **Askeri Demokrasi...**, 89-90.

⁸⁵⁴ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 412-413.

⁸⁵⁵ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 411

büyük buhranlara yol açacaktır. Şuanda Yassıada'da Anayasayı ihlâl davası görülmektedir. Dikkat buyrulsun. Durumu ve fikirlerimi arz etmek isterim.” demiştir. Bunun üzerine Gürsel: *“Derhâl gel görüşelim.”* demiştir.⁸⁵⁶ Yurdakuler ile yola çıkan Özdağ, yolda Taşer ile karşılaşmıştır. Üçlü önce Çankaya'ya yönelmek istemiş, bu mümkün olmayınca Meclise gitmiştir. Burada Özdağ ve Taşer tutuklanmış ve ardından Ankara Merkez Komutanlığına götürülmüştür.⁸⁵⁷

Tasfiye haberinin duyulması üzerine M. Rıfki Erdoğan'ya bağlı Ankara Muhafız Taburu birlikleri alarma geçmiştir.⁸⁵⁸ Erdoğan, Er'in evine giderek onunla irtibat kurmak istemiştir. Ancak evin etrafı polislerle çevrili olduğu için bu mümkün olmamıştır. Erdoğan, akabinde Jandarma Alay Komutanı Hayrettin Tolunay'ın yanına gitmiş ve harekete geçme çağrısı yapmış ancak olumlu bir cevap alamamıştır. Bunun akabinde Erdoğan, Türkeş'in evine giderek kendisi ile irtibat sağlamaya çalışmıştır. Türkeş'in evinden dışarı çıkabilen tek kişi olan kızı Ayzıt, Erdoğan'ya içerisinde temasa geçmesi gereken isimlerin yazılı olduğu bir dergi vermiştir. Verilen derginin içerisinde Harp Okulu Kumandanı Aydemir'in Türkeş'in emrinde olduğu ve onunla görüşülerek harekete geçilmesi yazılmıştır. Bu haber üzerine Erdoğan, Ögütçüoğlu ve Naci Kuşadalı bir araya gelerek durum değerlendirmesi yapmıştır. Ancak yeterli kuvvet olmadığı için harekete geçilememiştir.⁸⁵⁹

Türkeş'i kaçırma ve karşı harekete geçmeye yönelik bir başka düşünce Nejdet Sancar tarafından ortaya atılmıştır. Sancar, Galip Erdem ve İbrahim Metin'e Türkeş'in kaçırılması talimatını vermiştir. Türkeş'in evinin dışarı ile tecrit edildiğini gören Erdem ve Metin ikilisi Dikimevi'nde oturan Necmettin Seferoğlu'na giderek Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayında görevli Mehmet Alanyuva'nın evini sormuştur. Üçlü gece yarısı Alanyuva'nun oturduğu apartmana gitmiş ancak oturduğu daireyi bilmediği için evini bulamamıştır. Böylece bu teşebbüs de başlamadan bitmiştir.⁸⁶⁰ Sefercioğlu, yıllar sonra bu olayı: *“Neyse ki bu sonu neye varacağı bilinmeyen serüven başlamadan bitmiş, Sayın*

⁸⁵⁶ Türkeş, Baykal, Özdağ. **a.g.e.**, 60; “14'ler Erzurum Kalesi'nde Kurşuna Dizileceklerdi”. (10-16 Kasım 1986). *Yankı*, (815), 39.

⁸⁵⁷ İpekçi, Coşar. **a.g.e.**, 412.

⁸⁵⁸ Erdoğan, 1952 yılından itibaren mensup Er ve Esin ile aynı grupta yer almıştır. Erdoğan, 1958 yılında Ankara'ya tayini ile birlikte Türkeş ile temas içerisine girmiş ve bu birliktelik 13 Kasım 1960'a değin devam etmiştir.

⁸⁵⁹ Metin. **a.g.e.**, 279-282.

⁸⁶⁰ Metin. **a.g.e.**, 263.

Türkeş'i kurtarma çılgınlığı kuvveden fiile çıkmadan suya düşmüştür.” şeklinde değerlendirmiştir.⁸⁶¹ Metin ise: “O kritik günlerde bizler, Türkeş'in kurşuna dizilebileceği endişesini taşıyorduk ve bizim için O, Türkeş değil, Türk Milletinin kaderi idi.” diyerek harekete geçme isteklerinin temel gerekçesini açıklamıştır.⁸⁶²

MBK'de yapılan bu tasfiye hareketi kamuoyuna da 13 Kasım 1960 Pazar sabahı saat 07.30'da Ankara'dan yapılan özel radyo yayını ile bildirilmiştir. Buna göre 13 Kasım tarihinden itibaren millet ve memleket menfaatlerini tehlikeye sokacak duruma düşen MBK feshedilmiştir. Yerine 23 kişiden oluşan yeni MBK oluşturulmuştur. Yeni MBK'nin en kısa zamanda kurulacak Kurucu Meclis ile birlikte memleketi demokratik nizamla düzenlemesi öngörülmüştür. Ayrıca görevinden affedilen 14 üyenin ordudan da emekliye sevk edildiği bildirilmiştir.⁸⁶³

Dündar Taşer 13 Kasım Tasfiyesi'nin gelişimini yıllar sonra şöyle anlatmıştır:

“M.B.K.'nin 38 üyesi vardı, bir de onların en yakınında bulunan tam güvendikleri arkadaşları. Önce o çevreye el attılar. ‘Siz niye MBK üyesi değilsiniz? Sizin hakkınız yenmiştir. Asıl işi siz yaptınız da neden ikinci plana düştünüz’ gibi sözlerle haset ve iğbirar⁸⁶⁴ hislerini uyandırdılar. Arkasından MBK üyeleriyle temasa geçtiler, her üye için bir ekip kuruldu. Dostu, hısımları, hemşehrisi bulundu ve onunla irtibata, ona telkinde bulunmaya memur edildi.

Genel yapı böylece tespit edildikten sonra, bu duvarı yıkmak için gayretler başladı. İlk iş, bu duvardan bir taş sökmektir. Biliyorlardı ki bir taşı oynattırlar mı, duvar gücünü kaybedecek ve çökecektir. Ondan sonra enkazı yığıp, yerine istedikleri gecekonduyu oturtmak kabildir.

Oynatılacak ve sökülecek taşı tesbite gelmişti sıra. Kim olmalıydı bu? Kısa bir tetkikten sonra ‘Türkeş’ ismi üzerinde karar kıldılar. Başbakanlık müsteşarlığını yapıyordu. CHP iktidarı devrinde ismi bazı olaylara karıştırılmıştı. Gerçi bütün ithamlardan beraat etmişti amma olsun. Bu nokta, kaşına kaşına yara edilebilirdi.

⁸⁶¹ Metin. a.g.e., 262.

⁸⁶² Metin. a.g.e., 263.

⁸⁶³ Yeni komitenin üyeleri şunlardır: Gürsel (Başkan), Acuner, Aksoyoğlu, Ataklı, Çelebi, Ersü, Gürsoytrak, Karaman, K. Kaplan, Karavelioğlu, Köksal, Kuytak, Küçük, Madanoğlu, Okan, Özdilek, Özgüneş, Özgür, Özkaya, Tunçkanat, Ulay, Yıldız, Yurdakuler. (Milli Birlik Üyelerinden 14’ü Dün Komiteden Uzaklaştırıldı. (14 Kasım 1960). *Vatan*, 1,5; İnkılapta Islahat: M.B.K. Feshedildi. (14 Kasım 1960). *Ulus*, 1,5).

⁸⁶⁴İğbirar: 1. Tozlanma, üzerine toz konma. 2. Hatırı kalma, güvenme, kırılma. (Mili Eğitim Bakanlığı. (2004). *Örnekleriyle Türkçe Sözlük Cilt 2 (F-K)*. (4. Baskı). İstanbul: Doğan Ofset, 1347.

Bir yandan CHP'ye dayalı basın, bir yandan da kulak gazetesi harekete geçirildi. Önce yavaş yavaş, yarım sözlerle imalarla; sonra, daha yüksek dozda iftiralar atıldı. MBK üyelerinin geri kalanı için övgüler, beğeniler söylendi. Övülen kişilerle özel temaslara, istişareler yapıldı. Dr. Afet İnan'ın Kızılay'daki evinde Ekrem Acuner, Fikret Kuytak, İsmet İnönü, İsmail Rüştü Aksal buluştular e MBK içinde anlaşmazlık yaratılmış, komite ikiye bölünmüştü. Bu bölümlerden biri, diğerini bertaraf edecekti. Kimi tasfiye edecek ise etsin neticede zaafa uğrayacak ve CHP iktidarına yol açılacaktı. Hesap ettikleri gibi oldu. 13 Kasım'da, MBK'nin 14 üyesine karşı, diğerlerinin tertiplendiği komplo, başarıya ulaştı ve geri kalan 23 kişi CHP'nin yürüncesine girmek zorunda kaldı.”⁸⁶⁵

3.1.4. Yurt Dışı Görevleri

Tasfiye hareketi başarıya ulaştıktan sonra tasfiye edilen 14 üye Mürted Hava Üssü'ne götürülmüştür. Bu üyelerin durumunun tespiti için Gürsel başkanlığındaki yeni MBK bir araya gelmiştir. Yapılan toplantıda Radikallerin dikta rejimini hayal ettiği dile getirilmiştir. Tunçkanat, bu toplantıda “Ondörtlerin kurşuna dizilmesini” istediğini dile getirmiş ve bu konuda bir kanun teklifi vermiştir. Ancak 27 Mayıs'a kan bulaşmaması gerektiği düşünülerek bu öneri reddedilmiştir.⁸⁶⁶ Hatta daha sonra Gürsel bu konuya ilişkin: ‘Ondörtler dua etsinler ki, işin içinde ben vardım. Yoksa hepsi de kurşuna dizileceklerdi. Buna ben engel oldum.’ demiştir.⁸⁶⁷

Aslında tasfiye edilecek üyelerin ne olacağı 12 Kasım 1960 gecesi belirlenmiştir. 13 Kasım'da, tasfiyeye ilişkin mektupta da dış görevlere verilecekleri belirtilmiştir. Ancak bu durum kamuoyu ile 15 Kasım'da yayımlanan gazetelerde yer almıştır.⁸⁶⁸ Aynı gün komite, Dışişleri Bakanlığı Kuruluşu Hakkındaki 3312 sayılı Kanun'a Ek Kanun çıkararak, bakanlık bünyesinde istihdam edilmek üzere 14 müşavirlik kadrosu açtırmıştır. Bu kanun uyarınca 14 üyenin en az iki yıl yurt dışı görevinde bulunması zorunlu tutulmuştur.⁸⁶⁹ Böylece ileride “Ondörtler/14'ler” olarak anılacak olan 14 üyenin durumları resmî hâl almıştır.

⁸⁶⁵ Taşer, D. (1975). *Mesele*. (3. Baskı). Ankara: Töre-Devlet Yayınevi, 332-333; Metin. **a.g.e.**, 222-224.

⁸⁶⁶ Örtülü. **a.g.e.**, 54-56.; Maraşlı. **a.g.e.**, 136.

⁸⁶⁷ Maraşlı. **a.g.e.**, 137; Uzman. **a.g.e.**, 125.

⁸⁶⁸ Affedilen Üyelere Yurt Dışında Vazife Veriliyor. (15 Kasım 1960). *Cumhuriyet*, 1,5.

⁸⁶⁹ Dışişleri Bakanlığı Kuruluşu Hakkındaki 3312 Sayılı Kanuna Ek Kanun. (17 Kasım 1960). *Resmî Gazete*, (10657), 2537.

17 Kasım 1960'ta ise gazetelerde Ondörtlerin tayin edildikleri ülkeler yayınlanmıştır. Buna göre üyeler ve tayin "sürgün" yerleri şunlardır: Türkeş, Yeni Delhi (Hindistan); Kabibay, Ottawa (Kanada); Köseoğlu, Stockholm (İsveç); Erkanlı, Mexico (Meksika); M. Kaplan, Lizbon (Portekiz); Karan, Oslo (Norveç); Soyuyüce, Kopenhag (Danimarka); Akkoyunlu, Kabil (Afganistan); Baykal, Tel Aviv (İsrail); Taşer, Rabat (Fas); Esin, Madrid (İspanya); Solmazer, La Haye (Hollanda); Özdağ, Tokyo (Japonya); Er, Bingazi (Libya). Ondörtlerin bir hafta içerisinde aileleri ile birlikte görev yerlerine gitmeleri öngörülmüştür.⁸⁷⁰

Mürted Hava Üssü'nde gözaltında bulunan Ondörtler, harekete geçmek için geç kaldıklarını anlamışlardır. Türkeş, Mürted Hava Üssü'nden ayrılıp görev yerine gitmeden arkadaşları ile vedalaşmıştır. Bu sırada harekete geçme hususunda sorumlu gördüğü Kabibay'ın odasına girmiş ve şu sözleri söylemiştir:

*"Napolyon, meşhur Seliç Savaşı'na hazırlanırken, gece yarısı topçusuna, şöyle bağırdı: 'Aktivite, aktivite! Vites, vites!' Yani, hareket edin, acele edin, süratle hareket edin, diyordu. Kabibay, ben de size hep süratle hareket etmemiz gerektiğini söylemiştim. Çünkü aramızda bir zaman yarışı vardı. Ama arkadaşlar, bunu benimsemiyorlardı."*⁸⁷¹

Görev yerine ilk olarak 18 Kasım 1960'ta Fazıl Akkoyunlu hareket etmiştir. Onu ertesi günü Türkeş, Özdağ, Er, Esin, Taşer ve M. Kaplan takip etmiştir.⁸⁷² 19 Kasım günü Mürted Havaüssü'ne yeni oluşan MBK üyeleri ziyarete gelmiştir. Bu bağlamda Köksal, Özgüneş, Gürsoytrak ve Karaman gibi üyeler gelmiş ancak hiçbirisi Türkeş'i ziyaret etmemiştir.⁸⁷³ Mürted'e gelen üyelerden birisi de komitenin arabulucularından Kadri Kaplan olmuştur. Kaplan ile Er arasında ilginç bir konuşma geçmiştir. Er, Kaplan'a hitaben: "Yarbayım, siz Rus Çarı Nikola kadar olamadınız?" demiştir. Kaplan hayretle: "O da ne demek?" deyince Er şu cevabı vermiştir: "Çar Nikola Gazi Osman Paşa'nın kılıcını almamıştı. Siz bizim bütün silahlarımızı aldınız. Her komite üyesine verilen gümüş

⁸⁷⁰ M.B.K. den Çıkarılan 14 Üyenin Yeni Görevleri Dün Açıklandı. (17 Kasım 1960). *Vatan*, 1; Kabibay'ın tayin olduğu Kanada'nın agraman vermemesi üzerine Kabibay, daha sonra Brüksel'e tayin olunmuştur. (Örtülü. **a.g.e.**, 56).

⁸⁷¹ Turgut. **a.g.e.**, 279.

⁸⁷² İlk Yolcu: Fazıl Akkoyunlu. (19 Kasım 1960). *Vatan*, 1,3.

⁸⁷³ Turgut. **a.g.e.**, 279.

plaketleri de aldınız.” Bu cevap üzere Kaplan: “*Ahmet, bu sözün çok ağır olmadı mı?*” deyip üzgün bir şekilde oradan ayrılmıştır.⁸⁷⁴

19 Kasım’da yurttan ayrılan 6 üyeden bazılarının gazetelere verdiği iddia edilen beyanlar daha sonra tartışma konusu olmuştur. Taşer’in tasfiye için “*Millet için hayırlı oldu.*” şeklinde beyanat verdiği gazetelerde yer almıştır.⁸⁷⁵ Ancak Taşer o gün hiçbir gazeteciye beyanat vermediğini, bunların hayal ürünü olduğunu söylemiştir.⁸⁷⁶ Benzer şekilde Esin’in: “*Onlar haklı idiler. Geride kalan arkadaşlarımız daha iyi çalışabilirler.*” şeklindeki beyanını yayınlamıştır.⁸⁷⁷ Fakat Esin o gün gazetecilere şu açıklamayı yaptığını ifade etmiştir: “*Türkiye’ye demokrasinin zararlı olduğu şeklinde bir fikrimiz yoktu. Biz, bir askeri diktatörlük peşinde değildik. Böyle suçlamalar varsa, gerçeğe aykırıdır. Türkiye’nin geçmişteki demokrasi deneyiminden zararlı çıktığı iddiası da geçerli değildir. Böyle bir iddiada bulunan yoktur.*”⁸⁷⁸

Ondörtlerden Solmazer, Soyuyüce, Karan ve Köseoğlu 20 Kasım 1960’ta görev yerlerine hareket etmiştir.⁸⁷⁹ Geriye kalan 3 üyeden Kabibay 21 Kasım,⁸⁸⁰ Baykal 22 Kasım⁸⁸¹ ve son olarak Erkanlı 23 Kasım⁸⁸² tarihinde yurttan ayrılmıştır.⁸⁸³ Böylece MBK’nin 14 üyesi dünyanın dört bir yanına dağıtılmıştır. Bu görevler tasfiyeyi yapanlar için bir devlet görevi iken tasfiye edilenler için bir sürgün olmuştur.⁸⁸⁴ Faik yaşanan bu olayı şöyle ifade etmiştir: “*İhtilallerin hazin fakat o nisbette değişmez kaderi bu!... Önce omuzlarına basarak yükseldiklerini keser biçersin, sonra birbirine dönüp, kader birliği*

⁸⁷⁴ Er. a.g.e., 75.

⁸⁷⁵ 14’lerin Dün Altısı Daha Gitti. (20 Kasım 1960). *Vatan*, 1,3.

⁸⁷⁶ Örtülü. a.g.e., 56.

⁸⁷⁷ 14’lerin Dün Altısı Daha Gitti. (20 Kasım 1960). *Vatan*, 1,3.

⁸⁷⁸ Esin. a.g.e., 176.

⁸⁷⁹ Dünkülerle Giden Üyeler 11’i Buldu. (21 Kasım 1960). *Akşam*, 1,5.

⁸⁸⁰ Affedilen Üyelerin 12.si de Görevine Başlamak Üzere Brüksel’e Hareket Etti. (22 Kasım 1960). *Akşam*, 1,5.

⁸⁸¹ Affedilen 13. Üye Dün Gitti. (23 Kasım 1960). *Cumhuriyet*, 1,5.

⁸⁸² 14’lerin Sonuncusu da Mexico’ya Gönderildi. (24 Kasım 1960). *Vatan*, 1,5.

⁸⁸³ Ondörtlerden Soyuyüce, Taşer ve Erkanlı haricindeki 11 üye ülkeye dönüşüne kadar gittikleri yerlerde görev yapmıştır. Soyuyüce 30 Mayıs 1961’de Kopenhag’dan Roma’ya nakil edilmiştir. (14’lerden Ş. Soyuyüce Roma’ya Nakledildi. (30 Mayıs 1961). *Milliyet*, 1.); Taşer, 22 Temmuz 1961 tarihinde Bern’e tayin olunmuştur. (Bern Büyükelçiliği Nezdinde Müşavirliğe Dünder Taşer’in Tayini. (22 Temmuz 1961). *BCA*, 030.11.1.286.19.13) Erkanlı ise 6 Haziran 1961 tarihinde Ottawa’ya ardından 24 Eylül 1962 tarihinde Atina’ya tayin olmuştur. (Ottawa Büyükelçiliği Nezdinde Müşavirliğe Orhan Erkanlı’nın Tayini. (6 Haziran 1961). *BCA*, 030.11.1.285.13.20; Atina Büyükelçiliği Nezdinde Müşavirliğe Orhan Erkanlı’nın Tayini. (24 Eylül 1962). *BCA*, 030.11.1.293.26.9).

⁸⁸⁴ Turgut. a.g.e., 280.

yaptıklarına sıra gelir!...”⁸⁸⁵ Böylece büyük umutlar ile başlanan Millî Birlik Hareketi bir sürgün ile son bulmuştur. Bundan sonraki süreç komitenin kontrolü dışında işlemeye başlamıştır.

13 Kasım 1960 Tasfiyesinden yıllar sonra Nasrullah Uzman tasfiyeye ilişkin çok doğru bir noktaya değinmiş ve şu açıklamayı yapmıştır:

*“Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan beylerin idamları da dâhil olmak üzere birçok konuda Türkeş Bey’i ve beraberindekileri kendilerine engel olarak gören MBK, kamuoyunda 14’ler olarak da bilinen, 14 kişiyi emekliye sevk etmek suretiyle görevden uzaklaştırmıştır. Türkeş bey ile beraberindekileri görevden uzaklaştıran MBK, onların Türkiye’deki varlıklarına da tahammül edememiş ve zoraki atamalar ile yurtdışına görevlendirmek suretiyle onları sürgün etmiştir.”*⁸⁸⁶

3.1.5. Radikallere Göre Tasfiyenin Nedenleri ve Değerlendirmeler

13 Kasım Tasfiyesi’ni yapanlar, tasfiye edilenlerin dikta hevesinde olduklarını beyan etmiş ve bu gerekçeye dayanarak tasfiyeyi gerçekleştirmiştir. Ancak tasfiye edilenlere göre 13 Kasım Tasfiyesi’nin gerekçeleri farklıdır. Bu hususta Türkeş 13 Kasım’ın sebeplerini şöyle sıralamıştır:

1. “MBK üyelerinin bir kısmının ısrarla İnönü’yü desteklemesi.” MBK içerisinde CHP’yi destekleyen grup bir an evvel seçimlerin yapılarak iktidarın CHP’ye devrini istemiştir. Ancak komite içerisindeki Radikaller bu fikre karşı çıkmıştır. Onlar Gürsel liderliğinde bir parti kurarak MBK’nin siyasete girmesi görüşünü savunmuştur. Neticede İnönü iktidarına kavuşmak için 14 komite üyesini ortadan kaldırmıştır.⁸⁸⁷
2. “MBK üyelerinin bir kısmının siyasi ülküden yoksun olması.” Türkeş’e göre MBK’nin bazı üyeleri iktidardan ve devleti idare etme sorumluluğundan kaçmış ve akabinde İnönü’nün etkisine girmiştir. Türkeş, komiteyi “*Yapıcılar, İstikballerini CHP’ye Bağlayanlar ve Olaylara Seyirci Kalanlar*” olarak üçe ayırmıştır.

⁸⁸⁵ Faik. a.g.e., 92.

⁸⁸⁶ Uzman, N. “İki Darbe Arası Dönemde MHP’nin TBMM’de Temsili”. **Ülkü Ocakları**. Sa:143, 38.

⁸⁸⁷ Türkeş. **1944 Milliyetçilik...**, 94-101; Türkeş. **27 Mayıs...**, 88-95; Uzman. **a.g.e.**, 108-117; Bahar. **a.g.e.**, 194-200.

“Yapıcılar” olarak adlandırdığı kendi grubunun köklü reformlar arzuladığını, “İstikballerini CHP’ye Bağlayanların” ise bir an evvel iktidarın CHP’ye devrini istediği ve son grubun ise yalnızca olaylara seyirci kaldığını belirtmiştir.⁸⁸⁸

3. “MBK üyelerine yapılan tabii senatörlük teklifi.” CHP, MBK üyelerini kendi yanına çekmek adına tabii senatörlük teklifinde bulunmuştur. Radikaller bunu siyasi rüşvet olarak değerlendirmiş ancak ihtilale amaçsız katılan üyelerin büyük kısmı buna tamah etmiştir. Ayrıca bu süreçte CHP, komitenin bir gazete sahibi olmasını baltalamak için de gayret sarf etmiştir.⁸⁸⁹
4. “Radikallerin milliyetçi, Türkçü ve reformcu bir yapıya sahip olması ve bu durumun karşı tarafı tedirgin etmesi.” Radikallerin Türkçü bir mefkûreye sahip olması özellikle komünist çevrelerce bir tehdit olarak algılanmıştır. 13 Kasım’ı takip eden günlerde Muzaffer Özdağ’ın kardeşi Muammer Özdağ ile karşılaşan Yaşar Kemal kendisine: “Gördün mü komünistler milliyetçileri nasıl yendi. Sizinkileri yurt dışına sürdük, attık.” demiştir.⁸⁹⁰
5. “Türkeş hakkında yapılan Irkçılık propagandası.” Türkeş’e göre yapılan Irkçılık-Turancılık propagandası hem yurt içi hem de yurt dışında infial uyandırmıştır. Neticede Türkeş’i tanımayan çevrelerin, özellikle de yabancı çevrelerin, 13 Kasım’ın meydana gelmesinde etkisi olmuştur.⁸⁹¹
6. “MBK üyelerine yapılan masonluk teklifi.” 27 Mayıs’ın hemen akabinde Mason Locaları tarafından MBK üyelerine masonluk teklif edilmiş ancak üyelerin hiçbirisi bu teklifi kabul etmemiştir. Ardından bir grup genç subay İstanbul Mason Locasını basmış, bu durum masonları ürkütmüştür.⁸⁹² Bu hususta Alb. Talat Turhan’ın iddiaları bulunmaktadır. Turhan, Gürsel’in etrafının mason üyeler tarafından çevrildiğini ifade etmiştir. Ona göre bunların başında Gürsel’in başyaveri Alb. Agasi Şen, İstanbul Valisi Tümğ. Refik Tukga gelmiştir. Turhan, 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül kabinelerinde mason üyelerin etkin olduğunu ve ulusalcı tavidan rahatsız olarak bir takım girişimlerde bulunduğunu ifade etmiştir. Kocabaş da bu

⁸⁸⁸ Türkeş. **1944 Milliyetçilik...**, 101-103; Türkeş. **27 Mayıs...**, 96-98; Uzman. **a.g.e.**, 117-120; Bahar. **a.g.e.**, 201-203.

⁸⁸⁹ Türkeş. **1944 Milliyetçilik...**, 103-104; Türkeş. **27 Mayıs...**, 98; Uzman. **a.g.e.**, 120; Bahar. **a.g.e.**, 203.

⁸⁹⁰ Türkeş. **1944 Milliyetçilik...**, 104; Türkeş. **27 Mayıs...**, 99; Uzman. **a.g.e.**, 123; Bahar. **a.g.e.**, 203-204.

⁸⁹¹ Türkeş. **1944 Milliyetçilik...**, 105; Türkeş. **27 Mayıs...**, 99-100; Uzman. **a.g.e.**, 124; Bahar. **a.g.e.**, 204.

⁸⁹² Türkeş. **1944 Milliyetçilik...**, 105; Türkeş. **27 Mayıs...**, 100; Uzman. **a.g.e.**, 124; Bahar. **a.g.e.**, 204.

ifadelere dayanarak 13 Kasım'da masonların etkin olabileceğine ihtimal vermiştir.⁸⁹³

7. "13 Kasım, 27 Mayıs Anayasasının ihlali ve çiğnenmesi hareketidir." Türkeş, 27 Mayıs'ı yapanların DP iktidarını anayasayı ihlalden dolayı itham ederken diğer taraftan kendilerinin 13 Kasım ile 27 Mayıs Anayasası'nı ihlal ettiklerini belirtmiştir. Ona göre 13 Kasım'da iktidarda kalanlar, meşru ve haklı davranışlarına tahammül edemedikleri MBK üyelerine anayasayı ihlal etmek suretiyle ihanet etmiştir.⁸⁹⁴

Radikallerin etkin isimlerinden Erkanlı da 13 Kasım Tasfiyesi'nin nedenlerini şöyle sıralamıştır.

1. "Komitenin bir liderinin olmayışı ve Gürsel'in ihtilal liderliği vasıflarını taşınamaması".⁸⁹⁵
2. "27 Mayıs'ın yanlış takdim edilmesi, halka doğru anlatılmaması ve belirli bir siyasi doktrinden yoksun olması. MBK üyeleri arasında bulunan fikri ve çıkar ayrılıkları.
3. Türkeş'e karşı yapılan "ikinci adam, kuvvetli adam" gibi Ortadoğu örneklemeleri.
4. Gürsel'in cumhurbaşkanlığı, komite üyelerinin ise senatörlük arzusu.
5. Siyasi partilerin –özellikle CHP'nin- komite içişlerine müdahale etmesi ve komite üyelerinin buna alet olması.
6. Komite içerisindeki CHP sempaticizmi ve Gürsel'in yanlarına çekilmesi.
7. Komitenin Radikal Kanadı'nın erkem seçim konusunda engel olmalarına karşı, karşı grubun bu engeli ortadan kaldırma isteği.
8. Komite içerisindeki kararsızların esen rüzgâra göre yön değiştirmesi ve oluşan dengede belirleyici olmaları.⁸⁹⁶

Radikallerden Numan Esin ise tasfiyelerine ilişkin ilginç bir iddia ortaya atmıştır. Esin, tasfiye hareketinde ABD'nin parmağı olmasından şüphelenmiştir. Türkiye'de Seferberlik Tetkik Kurulu veya Özel Harp Dairesi olarak ifade edilen, Batıda Gladio ve basında Kontrgerilla olarak adlandırılan yapının 27 Mayıs'ın getirmiş olduğu yenilikçi ve

⁸⁹³ Kocabaş. **a.g.e.**, 68-89.

⁸⁹⁴ Türkeş. **1944 Milliyetçilik...**, 105-106; Türkeş. **27 Mayıs...**, 100-101; Uzman. **a.g.e.**, 124-125; Bahar. **a.g.e.**, 205-206.

⁸⁹⁵ Erkanlı. **Anılar, Sorunlar...**, 142-143. Erkanlı'ya göre Gürsel "ısmarlama bir lider" olarak görülmüştür. Bu sebeple de ihtilali iyi organize edememiş ve komiteyi de bir arada tutamamıştır.

⁸⁹⁶ Erkanlı. **Anılar, Sorunlar...**, 142-145.

sol eğilimli fikirlere karşı tepki göstermiş olabileceğini ifade etmiştir.⁸⁹⁷ Ancak bu iddialarını temellendirecek bir kanıt bulunamamıştır.

Taşer ise 13 Kasım'ın nedenlerini, faillerini ve sonuçlarını şöyle açıklamıştır:

“Aydemir ve benzerlerinin hasedi, Madanoğlu ve benzerlerinin aczi, CHP liderlerinin ihtiras potasında birleşti ve 13 Kasım darbesi icra edildi. Fesat denizi taşmış ve 27 Mayıs'ı boğmuştu.

Bu yeni bir harekettir, eskisinin umdeleri ile alâkası yoktur. Yönü başka, yönetimi başka, iktidarın terkibi ve tertibi başkadır.

27 Mayıs partilere kapalıdır. 13 Kasım'ın hükûmeti, partili bakanlar kullanır.

27 Mayıs meclisi subaydır. 13 Kasım meclisi tek partilidir.

27 Mayıs ak'dır 13 Kasım Kara'dır.

Binaenaleyh bugün içinde bulunduğumuz şartlar 27 Mayıs'ın değil, 13 Kasım'ın neticesidir. İyi veya fena, 27 Mayıs'la hiçbir alâkası yoktur. 13 Kasım'ın neticesini 27 Mayıs'a izafet etmek; 13 Kasım, 27 Mayıs'dan doğduğuna göre, 27 Mayıs'la aynı saymak, 'DP, CHP'den doğduğuna göre CHP'dir,' demek gibi bir hatadır. Böyle bir iddiayı ne DP'liler, ne CHP'liler kabul eder. Fakat 13 Kasım'ı bilmezlikten gelip 27 Mayıs iddiasında bulunmak hem CHP'nin hem de AP'nin ittifak ettikleri bir haldir.”⁸⁹⁸

Kocabaş: “İki darbenin de azmettiricisi İnönü” diyerek 27 Mayıs 1960 ve 13 Kasım 1960 olaylarında İnönü'nün etkisi olduğunu vurgulamıştır.⁸⁹⁹ Kocabaş'a göre: “14'lerin tasfiyesinin 'baş aktör'ü İnönü olmuş, bu her defasında 14'ler tarafından dile getirilmiştir. Türkeş, Eyüp Aktepe'ye 'Ancak biz asıl davayı İsmet Paşa'yı devre dışı bırakmadığımız zaman kaybetmiştik' demişti.” Ancak İnönü'yü devre dışı bırakma hususunda ne Gürsel ne de Türkeş gerekli çabayı gösterememiştir. Sonuç olarak İnönü kısa süre sonra darbenin “sivil lideri” olmuştur. Lider olmasının ardından komite içerisindeki taraftarlarının da desteğiyle 13 Kasım 1960 Tasfiyesi gerçekleştirilmiştir.⁹⁰⁰

⁸⁹⁷ Esin. a.g.e., 172-173.

⁸⁹⁸ Taşer. a.g.e., 19-20; Metin. a.g.e., 230-231.

⁸⁹⁹ Kocabaş. a.g.e., 28.

⁹⁰⁰ Kocabaş. a.g.e., 36-37.

3.1.6. Tasfiye Sonrası Oluşan Yeni Durum

13 Kasım Tasfiyesi sonrasında birçok yorum yapılmıştır. Ancak tasfiyenin hazırlanmasında büyük payı olan basın ve özellikle de *Akis*'in yorumu dikkate değer görülmüştür. İşte *Akis*'in yorumu şöyledir: “*İhtilali Babıâlıden geçireceklerdi. İhtilali Beyazıttan geçireceklerdi. İhtilali Milli Eğitim Bakanlığında geçireceklerdi. Aaa! Bir de baktık İhtilal Milli Birlik Komitesinden geçivermemiş mi? Hem de toz ederek!*”⁹⁰¹ Tasfiyenin bir diğer hazırlayıcısı İnönü, 13 Kasım 1960'ta 28 Kasım 1960'a kadar grip olduğu gerekçesiyle evinden çıkmamıştır. 28 Kasım'da evinde düzenlemiş olduğu basın toplantısında 13 Kasım'a ilişkin soruları cevapsız bırakması ise İnönü'nün “kendi eserinden kaçması” olarak değerlendirilmiştir. CHP ve İnönü bu süreçte Kurucu Meclis çalışmaları ile ilgilenmiştir.⁹⁰² İnönü o sıralarda yalnızca not defterine bir not düşmekle yetinmiştir. O not şöyledir: “*Milli Birlik Komitesinden Türkes ve hepsi 14 üyenin çıkarılması.*”⁹⁰³

13 Kasım Tasfiyesi beklenenin aksine ülke sorunlarını çözmemiş hatta daha büyük sorunlara yol açmıştır. Zira 13 Kasım ile MBK zayıflamış, Aydemir ve Tansel'in başını çektiği iki ayrı cunta oluşmuştur. Ondörtlerin tasfiyesinde en etkin konumda olan bu ikiliden Aydemir, aslında Ondörtlerin güvendiği kişi olmasına rağmen onlara ihanet etmiştir. Aydemir'in cuntasına Ersü, Özgür, Karavelioğlu; Tansel'in cuntasına ise Tunçkanat, Çelebi ve Ataklı gibi komite üyeleri dâhil olmuştur. Acuner, Aksoyoğlu, Kuytak, Özkaya ve Yıldız gibi isimler ise CHP ile ilişki içerisinde olmuştur. Böyle MBK'nin gücü zayıflamıştır. Diğer yandan ordu içerisinde Ondörtlere taraftar olan gruplar da belirmeye başlamıştır. Bu durum ise ülkeyi huzursuzluğa sevk etmiştir.⁹⁰⁴

Yukarıda kısaca izah edilen durumu, tasfiyeyi gerçekleştiren komite üyeleri daha sonraki süreçte izah etmiştir. Örneğin Gürsel 1962 yılı Temmuz'unda kendisini ziyarete gelen Kabibay ve Baykal'a gözleri yaşlı bir şekilde: “*13 Kasım'ın bir hata eseri olduğunu, politik bir*

⁹⁰¹ M.B.K 14 Sarı Zarfın Hikayesi. (18 Kasım 1960). *Akis*, XIX (331), 7.

⁹⁰² Örtülü. **a.g.e.**, 57.

⁹⁰³ İnönü. **a.g.e.**, 586.

⁹⁰⁴ Örtülü. **a.g.e.**, 66-68.

komploya kurban gittiklerini” söylemiştir.⁹⁰⁵ 13 Kasım sonrasında oluşan durumu komite üyesi Yıldız şöyle aktarmıştır:

*“Darbeden sonra MBK, büyük oranda güç yitirmesine uğramış ve Silahlı Kuvvetler’in üst katları, görünürde olmasa da, siyasal iktidara çok etkin bir ortaklı konumuna gelmişlerdir. 13 Kasım tasfiyesi, 27 Mayıs’ın genel niteliklerine, amaçlarına ve tarihimizde yerine hiç uygun gelmeyen bir hareketti. Kuşkusuz olmasa idi birçok başarı daha kolay sağlanabilecekti.”*⁹⁰⁶

Tasfiyenin MBK’yi zayıflattığı ve Türk Silahlı Kuvvetleri içerisinde yeni bir cuntaya sebep olduğu tezini tasfiyenin icracılarından Küçük de kabul etmiştir. Küçük, 13 Kasım’ın analizini şöyle yapmıştır:

*“Bu 14 Üyeyi evlerinden alarak Mürted Hava Üssü’nde, yeni atanan yerlerine gitmek için kısa bir süre bekleten komite, iktidarının belki en güçlü günlerini yaşarken, onları oraya getiren subayların da şuur altında asıl gücün kendilerinde olduğu fikri filizlenmeye başlamıştır. Böylece MBK’nin en güçlü günü, onun zirveden aşağı doğru inmeye başladığı gün olmuştur. Şuur altında filizlenen bu fikir ilerde Silahlı Kuvvetler Birliği adıyla sahneye çıkacaktı.”*⁹⁰⁷

Kocabaş da 13 Kasım Tasfiyesi’ni şöyle değerlendirmiştir: *“14’lerin tasfiyesi, orduda darbelere ve darbe rejimine birlik ve beraberlik getirmedi. Yeni bölünmelerin ortaya çıkmasına sebep oldu ki, bu Silahlı Kuvvetler Birliği’nin kurulmasıdır.”*⁹⁰⁸ Küçük ve Kocabaş’ın da dile getirdiği bu zirveden düşüş 13 Kasım’dan kısa süre sonra başlamış ve Türk Silahlı Kuvvetleri içerisinde geniş bir kitleyi toplayan “Silahlı Kuvvetle Birliği” adında bir cunta ortaya çıkmıştır. Bu cunta uzun süre ülkeyi kâh perde arkasından kâh sahneye çıkmak suretiyle yönetmiştir.

3.2. Silahlı Kuvvetler Birliği

3.2.1. Silahlı Kuvvetler Birliğinin Kuruluşu

Siyasi hayatta Kurucu Meclis meselesi ve eski Demokratların kuracağı bir parti konuşulurken ordu içerisinde de yeni oluşumlar baş göstermiştir. 13 Kasım’ın akabinde zayıflayan MBK’nin zafiyetinden istifade eden birtakım subaylar hem siyasi hem de askerî

⁹⁰⁵ Türkeş, Baykal, Özdağ. **a.g.e.**, 42.

⁹⁰⁶ Yıldız. **a.g.e.**, 201.

⁹⁰⁷ Küçük. **a.g.e.**, 119.

⁹⁰⁸ Kocabaş. **a.g.e.**, 80-81.

alanda etkin olabilmek için Silahlı Kuvvetler Birliği (SKB) adıyla bilinen cuntayı kurmak üzere harekete geçmiştir.⁹⁰⁹ Türk Silahlı Kuvvetleri içerisindeki bu cunta oluşumunun başlangıç noktası 13 Kasım 1960 Tasfiyesi olarak görülmüştür. Bu tezi Aydemir, Çelikoğlu, Örtülü, Küçük, Karavelioğlu, Ulay ve Ahmad'ın beyanları da desteklemektedir.⁹¹⁰ Kur. Yb. Talat Turhan'a göre de SKB'nin kuruluşu "13 Kasım Operasyonu" ile başlamıştır. Zira 14 üyenin yurt dışına gönderilmesi ile beraber orduda hizipleşmeler başlamıştır. Bu hizipleşmelere son vermek ve Türk Silahlı Kuvvetleri içerisindeki hiyerarşiyi yeniden tesis etmek adına SKB oluşturulmuştur.⁹¹¹

1960 Kasım'ının son günlerinde MBK üyesi Ataklı ve Çelebi İstanbul'a gitmiş ve burada 1. Ordu Komutanı Cemal Tural ile görüşmüştür. Bu görüşmede 1. Ordu Kurmay Başkanı Emin Arat ve Radyo Kumandanı Turan Çağlar da hazır bulunmuştur. MBK üyeleri Ataklı ve Çelebi, ülkede Gürsel, Köksal, Madanoğlu, Ulay ve Okan'ın bir "direktuar"⁹¹² idaresi kurmayı tasarladıklarını anlatmış ve bu durumun engellenmesi için Tural'dan yardım istemiştir. Tural: "vah...vah... yazık...durum böyle olmamalıydı" gibi sözler sarf edip komite üyelerini yatıştırmaya çalışmıştır.⁹¹³ Bu görüşmeden iki gün sonra 66. Tümen Kumandanı Tuğg. Faruk Güventürk'ün odasında Tuğg. Faruk Gürler, Tuğg. Yusuf Alpmansu, Kur. Alb. Emin Arat, Kur. Alb. Zarif Çetindağ, Kur. Alb. Turan Çağlar ve Kur. Yb. Ahmet Germeç'in katılımıyla bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda Ondörtlerin tasfiyesiyle umdukları istikrarı bulamadıkları, hatta durumun daha da kötüye gittiği gerekçesiyle SKB'nin kurulması kararlaştırılmıştır. Teşkilatın yegâne amacı ordunun haksız yere zedelenmiş olan itibarını kurtarmak ve onu siyasetten uzak tutmak olmuştur. Teşkilata yalnız ordu mensuplarının yemin ettikten sonra

⁹⁰⁹ Örtülü. **a.g.e.**, 107-108.

⁹¹⁰ Aydemir. **a.g.e.**, 69; Çelikoğlu. **a.g.e.**, 159; Örtülü. **a.g.e.**, 107; Küçük. **a.g.e.**, 123; Karavelioğlu. **a.g.e.**, 134; Ulay. **a.g.e.**, 200; Ahmad. **a.g.e.**, 171.

⁹¹¹ Seyhan. **a.g.e.**, 134.

⁹¹² Direktuar (Directoire): 1795 yılında Fransa'da kurulan bir yönetim biçimidir. Bu yönetim biçiminde yürütme kuvveti tek kişi yerine, beş kişilik bir kurula verilmiştir. Bu kurula Direktörle Meclisi (Directoire), üyelerine ise direktör (yönetici) denilmiştir. (Armaoğlu, F. (2010). **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**. (6. Baskı). İstanbul: Alkım Yayınevi, 97). Gürsel, Köksal, Madanoğlu, Ulay ve Okan'ın beş kişi olması ve yönetimi bu beş kişinin ele alma isteği sebebiyle böyle bir benzetme yapılmış olabilir.

⁹¹³ Faik. **a.g.e.**, 101; Seyhan'a göre evvela Güventürk ile görüşülmüş ardından onun desteği alınarak Tural'a başvurulmuştur. Ayrıca Seyhan, İstanbul'a gidenler arasında Özkaya ve Menteş'in de bulunduğunu ifade etmiştir. (Seyhan. **a.g.e.**, 135-136.

alınması kararlaştırılmıştır. Bu yeminde TSK'nin siyasetten uzak kalması ve MBK'nin müspet icraatlarını desteklemesi yolunda çalışacağı yer almıştır.⁹¹⁴

Genelkurmay Başkanı Sunay, Silahlı Kuvvetler Birliğinin varlığından haberdar olur olmaz durumu yerinde incelemek üzere derhâl İstanbul'a gitmiştir. Sunay, bu konuda Tural'ı yoklamış ve bu yoklama Tural'ı bir süre birlikten uzak tutmuştur. Sunay daha sonra böyle bir birliğin varlığını 1. Ordu Kurmay Başkanı Emir Arat'tan öğrenmiştir. Sunay, teşkilatın kuruluşunda ordu içerisindeki hiyerarşinin muhafazası ve böyle bir gücün kendi kontrolü altında tutulması için birliğe sahip çıkmıştır. Ardından Sunay, birliğe ait yemini Türk Silahlı Kuvvetleri'ne bir emir olarak bildirmiştir. Sunay'ın birliğin varlığını kabul etmesiyle birliğe katılım artmıştır.⁹¹⁵

İstanbul'da SKB'nin temeli atılmışken, benzer bir oluşum da Ankara'da görülmüştür. Bu oluşumun da kuruluş gerekçesi olarak ordu içerisinde bozulan hiyerarşinin yeniden tesisi görülmektedir. Ancak bunun yanında özel sebepler de bulunmaktadır. Özellikle 13 Kasım'dan sonra Madanoğlu ve Köksal'ın iktidarda etkin hâle gelmesi komite dışındaki subayları rahatsız etmiş, bunun üzerine Aydemir harekete geçmiştir.⁹¹⁶ MBK üyelerinin Ankara ve İstanbul'da kumandanları tesir altına almaya çalıştığı, Ondörtlerin mağduriyetine inanan subayların gruplaşması üzerine Aydemir 25 Aralık 1960 tarihi itibarıyla SKB'nin kurulma faaliyetlerine başlamıştır. Bu maksatla Ankara ve İstanbul'daki kumandanlar toplanarak TSK'nin siyasetten arındırılması, emir komuta zincirinin yeniden tesisi ve subayların siyasi tesirden uzak kalması adına birliğin temeli atılmıştır.⁹¹⁷

Ankara'daki oluşum Harp Okulu Kumandanı Kur. Alb. Talat Aydemir, Genelkurmay İstihbarat Daire Başkanlığında görevli Kur. Alb. Dündar Seyhan, Jandarma Subay Okulu Kumandanı Kur. Alb. Necati Ünsalan, Ankara Merkez Kumandanı Kur. Alb. Selçuk Atakan başta olmak üzere 72 subay "Mürted Protokolü" denen bir protokol imzalamıştır.⁹¹⁸ Genelini albayların oluşturduğu bu teşkilat "Albaylar Cuntası" olarak adını duyurmuştur. Bu cuntaya

⁹¹⁴ Faik. **a.g.e.**, 101-102; Yemin için bkz: Aydemir. **a.g.e.**, 78; Faik. **a.g.e.**, 102.

⁹¹⁵ Faik. **a.g.e.**, 103-105.

⁹¹⁶ Çelikoğlu. **a.g.e.**, 159.

⁹¹⁷ Aydemir. **a.g.e.**, 69.

⁹¹⁸ Protokol üç maddeden oluşmaktadır. Burada Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarının siyasetle ilgilerini kesmesi, her kumandanın yalnız astlarını idare edip üstlerine bağlanması ve siyasilerden emir almaması kararlaştırılmıştır. (Örtülü. **a.g.e.**, 109).

Talat Aydemir liderlik etmiştir. Ancak daha sonra Güventürk'ün liderlik ettiği İstanbul cuntası ile birleşmiş ve her ikisi birden Genelkurmay'a bağlanmıştır.⁹¹⁹ Bu birleşimin ardından her iki cuntaya birden SKB adı verilmiştir. Birleşen SKB, Ünsalan'ın komutanlığını yaptığı Jandarma Subay Okulunda toplantılar yapmaya başlamıştır. Toplantılara İstanbul Grubu'ndan Faruk Gürler, Turan Çağlar, Zarif Çetindağ gibi isimler katılmıştır. General Refik Tulga'nın katılımıyla birlikte SKB'nin fikri ve plan merkezi İstanbul Harp Akademisine kaymıştır.⁹²⁰

Ordu içerisinde kısa zaman zarfında büyüyen SKB'nin, MBK tarafından öğrenilmesi ile birlikte komite üyeleri endişeye kapılmıştır. Üyelerin yarısından fazlası bu oluşuma karşı çıkmış, azınlıkta kalanlar SKB ile temasa geçerek kendilerini garanti altına almak istemiştir. Bu doğrultuda Ataklı, Tunçkanat, Çelebi, Acuner, Özgür, Özkaya, Kuytak, Ersü ve Aksoyoğlu bu birliği desteklemiştir. Bunlardan üç havacı -Ataklı, Çelebi ve Tunçkanat- İrfan Tansel ile ilişki kurarak birçok havacı subayı da birliğe dâhil etmiştir. Nisan ayında Hava Kuvvetleri Komutanı Tansel, Donanma Kumandanı Necdet Uran ve Jandarma Genel Kumandanı Abdurrahman Doruk birliğe dâhil olmuştur. Bu tarihten itibaren birliğin liderliğini Tansel üstlenmiştir.⁹²¹

3.2.2. Silahlı Kuvvetler Birliğinin Yapısı ve Görüşleri

SKB içerisinde birçok farklı gruba dâhil subaylar bulunmuştur. Bu subayların hepsi daha sonra tek bir yöne kanalize edilmiştir. SKB, ordunun özellikle de tank birliklerinin sevdiği Erkanlı ve taraftarları; 1944 yılı Turancılar Hareketi içerisinde yer almış milliyetçiler, mukaddesatçılar ve DP'liler tarafından sevilen Türkeş'in taraftarları; liberal görüşleri ile öne çıkan Kabibay'ın taraftarları; 27 Mayıs hareketine katılmış ancak komite dışında kalmış subaylar; 27 Mayıs hareketiyle baskına uğramış ve bir daha böyle bir baskına uğramak istemeyen generaller ve ihtilalin hedefine ulaşmadığını, daha 5-10 yıl askerî iktidarın devam etmesini isteyen subaylardan oluşmuştur.⁹²²

SKB, Ankara merkez olmak üzere İstanbul, Eskişehir ve Erzurum'da faaliyet göstermiştir. Teşkilatın temel amacı, ülkeyi tehlikeye atmadan seçime götürmek ve nihayetinde seçimi kazanan partiye iktidarı devretmek olmuştur. Bu amacın tatbiki için "Genel Görev ve

⁹¹⁹ Seyhan. **a.g.e.**, 137; Erkanlı. **Askeri Demokrasi...**, 95.

⁹²⁰ Faik. **a.g.e.**, 105-106.

⁹²¹ Örtülü. **a.g.e.**, 111.

⁹²² Çelikoğlu. **a.g.e.**, 165.

Düşünceler” denilen bir anlaşma metni hazırlanmış ve bu metin üzerine tüm üyeler yemin etmiştir. Buna göre:

1. *Milli Birlik Komitesi içinde bulunan ve Ankara Garnizon Komutanı ile Muhafız Alay Komutanı bu görevlerinden ayrılacaklardı.*
2. *Gürsel ile bağlantıları bulunan kuvvet kumandaları arasında görülen Milli Savunma Bakanı Org. Alankuş, Deniz K.K. ve Kara K. K. Görevden uzaklaştırılacak.*
3. *Kurucu meclis anayasa hazırlığını bitirecek, seçime zamanında gidilecek.*
4. *Yassıada mahkemeleri kararlarına kimse müdahale etmeyecek ve mahkeme heyeti kararları aynen uygulanacak.*
5. *Komutanların tayin yerleri değiştirilmeyecek. Siyasi iktidarlara bu husus anlatılacak.*
6. *Seçimlerde hangi parti kazanırsa iktidara onlar geçecek.”⁹²³*

SKB'nin kuruluşu ile birlikte MBK, Kurucu Meclis ve CHP olmak üzere üç kuvvet ortaya çıkmıştır. MBK'nin büyük çoğunluğu CHP ile eşzamanlı olarak çalışmıştır. MBK'nin demokrat kanadını temsil eden Gürsel, Madanoğlu, Okan ve Köksal SKB'ye karşı vaziyet almıştır. Ancak hem CHP ile hem de SKB ile irtibat hâlinde olan Acuner SKB'yi desteklemiştir. Çelikoğlu'na göre Acuner'in SKB'yi destekleme amacı ileride cuntayı CHP doğrultusunda kullanmak olmuştur. Madanoğlu ve Köksal ise SKB'nin sözleşmesi ile kendilerini tehlike altında görmüştür. Zira “Genel Görev ve Düşünceler” metninde komite üyelerinin sivil-askerî görevden ayrılması istenmiştir. Madanoğlu ve Köksal ise 13 Kasım'da Ondörtleri yurtdışına göndermek için kullandıkları bu güçten vazgeçmek istememiştir.⁹²⁴

3.3. Kurucu Meclisin Teşkili ve Siyasal Hayatın Normalleşmeye Başlaması

Kurucu Meclis'in teşkiline ait tasarı 6 Aralık 1960'ta MBK'ye teslim edilmiştir.⁹²⁵ Ardından tasarıyı görüşen MBK üzerinde değişiklikler yaparak 13 Aralık 1960 tarihinde Kurucu Meclis Teşkili hakkındaki kanunu kabul etmiştir. Buna göre Millî Birlik Komitesi ile yeni kurulacak olan Temsilciler Meclisinden oluşmak üzere bir Kurucu Meclisin teşkiline karar verilmiştir. Kurucu Meclisin anayasa ve seçim kanunu hazırlayıp en geç 29 Ekim 1961 tarihinde yapılacak seçimlere kadar görevde kalması kararlaştırılmıştır.⁹²⁶

⁹²³ Çelikoğlu. a.g.e., 159.

⁹²⁴ Çelikoğlu. a.g.e., 166.

⁹²⁵ Kurucu Meclis Tasarısı M.B.K. ne Dün Verildi. (7 Aralık 1960). *Vatan*, 1.

⁹²⁶ 1924 Tarih ve 491 Sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununun Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkındaki 12 Haziran 1960 Tarihli ve 1 Sayılı Geçici Kanuna Ek «Kurucu Meclis Teşkili» Hakkında Kanun. (16 Aralık 1960). *Resmî Gazete*, (10682), 2766.

Temsilciler Meclisinin seçimi için 13 Aralık'ta bir kanun çıkarılarak meclisin seçimi ve yer alacak temsilci grupları belirlenmiştir. Kanun uyarınca temsilciler grubu üyeleri ve kontenjanları aşağıdaki gibidir.

Temsilci Grupları	Kontenjanlar
a) Devlet Başkanı ve Millî Birlik Komitesi tarafından seçilecek temsilciler:	1. Devlet Başkanı, 10 2. Millî Birlik Komitesi, 18
b) Bakanlar Kurulu üyeleri:	MBK üyesi hariç Bakanlar 15
c) İller temsilcileri:	75
d) Siyasal partiler temsilcileri:	1. Cumhuriyet Halk Partisi, 49 2. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, 25
e) Diğer teşekküller ve kurumlar temsilcileri:	1. Barolar temsilcileri, 6 2. Basın temsilcileri, 12 3. Eski Muharipler Birliği temsilcileri, 2 4. Esnaf teşekkülleri temsilcileri, 6 5. Gençlik temsilcisi, 1 6. İşçi sendikaları temsilcileri, 6 7. Odalar temsilcileri, 10 8. Öğretmen teşekkülleri temsilcileri, 6 9. Tarım teşekkülleri temsilcileri, 6 10. Üniversite temsilcileri, 12 11. Yargı organları temsilcileri, 12. ⁹²⁷

Kurucu Meclisin teşkiline dair yasanın basında yer almasından sonra tüm temsilci grupları Temsilciler Meclisine gönderecekleri üyeleri belirlemeye başlamıştır. Bu yönde ilk temsilci seçimi 17 Aralık 1960 sabahı Yargıtay tarafından yapılmıştır.⁹²⁸ Tam raylar yerine oturmaya başlarken 19/20 Aralık gecesi İskenderun'da Atatürk Heykeli'ne yapılan bir bombalı saldırı ile tansiyon yükselmiştir. Başlangıçta olayı bir gemi patlaması sanan halk sokaklara dökülmüş ve olayın aslını öğrenmesi ile birlikte derhâl gösteriye başlamıştır.⁹²⁹ 21 Aralık'ta İskenderun'da olayı protesto etmek adına büyük çapta bir miting düzenlenmiştir. Aynı gün olayın faileri de yakalanarak adli soruşturma başlatılmıştır.⁹³⁰

24 Aralık'ta Ankara'da büyük çaplı bir yürüyüş düzenlenmiştir. Gençler, Ankara'nın farklı noktalarından hareketle Anıtkabir'e ulaşmış ve burada Atatürk'ün huzurunda İstiklal marşı okunmuştur. Aynı gün İskenderun Emniyet müdürü ve Jandarma komutanları değiştirilmiştir.⁹³¹ 27 Aralık itibariyle 2'si profesör, 2'si astsubay, 6'sı avukat

⁹²⁷ Temsilciler Meclisi Seçimi Kanunu. (16 Aralık 1960). *Resmî Gazete*, (10682), 2770.

⁹²⁸ Kurucu Meclis İçin İlk Seçim: 4 Yargıtay Üyesi Belli Oldu. (18 Aralık 1960). *Vatan*, 1.

⁹²⁹ İskenderun'da Atatürk Heykeline Dinamit Atıldı. (20 Aralık 1960). *Vatan*, 1,5.

⁹³⁰ Bombayı Atanlar Gece Yakalandı. (22 Aralık 1960). *Vatan*, 1,5.

⁹³¹ Gericiler Lanetlendi. (25 Aralık 1960). *Vatan*, 1,5.

olmak üzere olayla ilgisi olduğu düşünölen 65 zanlı tutuklanmıştır.⁹³² Bu olaya ilişkin oluşun gündem ertesi gün CKMP'nin, 30 Aralık'ta ise CHP'nin Temsilciler Meclisine göndereceği temsilcileri tespiti yerini tekrar Kurucu Meclise bırakmıştır.⁹³³

1961 yılının ilk günlerinde Kurucu Meclisin teşkiline ilişkin çalışmalar hızlandırılmıştır. Öncelikle 4 Ocak 1961 tarihinde eski kabine istifa etmiş ve yerine 5 Ocak'ta yeni kabine ilan edilmiştir.⁹³⁴ 6 Ocak'ta ise büyük bir coşku ile Yusuf Kemal Tengirşek'in başkanlık oturumunda Kurucu Meclis açılmıştır.⁹³⁵ Kurucu Meclis başkanlığına, 9 Ocak 1961'de Kazım Orbay seçilmiştir.⁹³⁶ 13 Ocak'ta ise siyasi parti faaliyetlerine kısıtlı olarak izin verilmiştir. İzin verilmesinin ardından derhâl Ekrem Alican'ın başını çektiği bir grup, yeni siyasi parti kurulması yönünde çalışmalara başlamıştır.⁹³⁷ Böylece iç siyasette normalleşme başlamıştır.

Kurulacak olan partilerin temelinde iki kitle yer almıştır. Bunlardan ilki eski DP oylarını toplamak adına eski demokrat milletvekillerini kendi partilerine almak, diğeri ise "EMİNSU" olarak adlandırılan emekli subayların parti içerisine alarak bir güç elde etmek olmuştur. Bu yönde hareket eden eski Genelkurmay Başkanı Org. Ragıp Gümüşpala ile Ekrem Alican'ın iki ayrı parti kurma faaliyeti, o günlerde DP oylarına hangisinin hükmedeceği konusunda merak uyandırmıştır.⁹³⁸

Alican'ın Yeni Türkiye Partisi uzun süre "Türkiye'nin 3. büyük partisi kuruluyor" şeklinde lanse edilmişse de, parti kurulmadan evvel 11 Şubat 1961 tarihinde Türk siyasal hayatına altı yeni parti dâhil olmuştur. Bunlar: Cumhuriyetçi İslahat Partisi, Adalet Partisi, Bedri Örtensoy'un Çalışma Partisi, Memleketçi Parti, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi ve Mutedil Liberal Parti'dir.⁹³⁹ Parti içi anlaşmazlıkları halleden Yeni Türkiye Partisi ise 13 Şubat'ta kurulmuştur. Aynı gün onunla birlikte Türkiye İşçi Partisi, Düstur Partisi, Güven

⁹³² Tevkif Edilenler 65'e Yükseldi. (27 Aralık 1960). *Vatan*, 1,5.

⁹³³ CHP 49 Temsilcisini Tespit Etti. (31 Aralık 1960). *Vatan*, 1,5.

⁹³⁴ Kabine Dün Gece İlan Edildi. (6 Ocak 1961). *Vatan*, 1,5.

⁹³⁵ K. Meclis Açıldı. (7 Ocak 1961). *Vatan*, 1,5.

⁹³⁶ Kazım Orbay T. Meclisi Başkanlığına Seçildi. *Akşam*, 1.

⁹³⁷ Üçüncü Parti Kurucuları Bugün Müracaat Ediyor. *Akşam*, 1.

⁹³⁸ Turan, Ş. (2002). Türk Devrim Tarihi V: Çağdaşlık Yolunda Türkiye (27 Mayıs 1960-12 Eylül 1980). (1. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi, 66.

⁹³⁹ Dün Altı Yeni Parti Kuruldu. (12 Şubat 1961). *Vatan*, 1,5.

Partisi, Kemalist Gençlik Partisi ve Millete Hizmet Partisi kurulmuştur.⁹⁴⁰ Yine aynı gün, daha iki gün önce kurulan Memleketçi Parti, Adalet Partisi ile birleşme kararı almıştır.⁹⁴¹

Parti kurma çalışmalarına 6/7 Eylül Olayları sebebiyle Yassıada'da yargılanıp beraat eden Fuad Köprülü de katılmıştır. Köprülü, Ankara merkezli Yeni Demokrat Parti adıyla bir parti kurmuştur. Bu sırada İstanbul'da Demokrat Parti adıyla yeni bir parti daha kurulmuştur. Ancak İçişleri Bakanlığı kurulan yeni partilerde “demokrat” adının kullanılmamasını istemiştir. Nihayetinde her iki parti de “demokrat” ismini kullandığı için dağıtılmıştır.⁹⁴² Ülkede siyaset normale dönme çabası içerisine girmişse de Demokrat Parti'ye ve dahi onun ismine duyulan antipati devam etmiştir. Bu durum özellikle ordu içerisindeki huzursuzluğu artırmıştır.

Kurucu Meclisin teşkili ile birlikte bir anayasa ve bir seçim kanunu yapılması yönünde çalışmalara da başlanmıştır. 9 Ocak 1961'de 20'şer kişiden oluşan Anayasa Komisyonu ve Seçim Komisyonu oluşturulmuştur. Anayasa Komisyonu kısa süre sonra Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal başkanlığında çalışmalarına başlamıştır. Hazırlanan tasarı 9 Mart 1961 tarihinde Temsilciler Meclisi Başkanlığına sunulmuştur. Temsilciler Meclisinde kabul gören tasarı 9 Mayıs'ta MBK'ye sunulmuştur. MBK, bazı değişiklikler öngörmüş ve bu değişikliklerin yapılmasının ardından tasarıya son şekli verilmiştir. 27 Mayıs 1961 tarihinde Kurucu Meclis toplantısında oya sunulan tasarı 260 kabul 2 ret oyu ile kabul edilmiştir. Anayasanın yürürlüğe girmesi için ise 9 Temmuz 1961 tarihinde referandum yapılmasına karar verilmiştir.⁹⁴³

Bir yandan yeni siyasi partilerin kurularak seçimlere hazırlanması, diğer yandan anayasa çalışmalarının tamamlanıp halkoyuna sunulması beklenirken ordu içerisinde oluşan cunta ve MBK bir hesaplaşma içerisine girmiştir. Böylece normalleşme evresine giren siyasal hayat yeniden askerî tahakküm altına girmiştir.

⁹⁴⁰ Parti Enflasyonu: 6 Parti Daha Kuruldu. (14 Şubat 1961). *Akşam*, 1,5.

⁹⁴¹ Adalet Partisi ile Memleket Partisi Dün Birleştiler. (14 Şubat 1961). *Vatan*, 1,5.

⁹⁴² Turan. **a.g.e.**, 66-67.

⁹⁴³ Turan. **a.g.e.**, 56-57.

3.4. Silahlı Kuvvetler Birliğinin Zirvesi: Haziran Olayları

SKB gibi bir cuntanın varlığını Köksal, Madanoğlu ve Okan öğrenmiş ancak bu durumu MBK'ye bildirmemiştir. Gürsel'in emir subayı Agasi Şen, bir subay tarafından kendisine yapılan cuntaya katılma teklifi üzerine bu oluşumdan haberdar olmuştur. Şen, cuntada kimlerin bulunduğunu sormuş ve Tansel, Tural, Gürler, Güventürk, Tulga, Hazer, Ünsalan, Aydemir ve Menteş gibi isimlerin varlığını öğrenmiştir. Cuntadan haberdar olan Şen, derhâl durumu Gürsel'e bildirmiştir. Bunun üzerine Gürsel, bu oluşumu yok etmek adına harekete geçmeye karar vermiştir. Bu doğrultuda Agasi Şen'i Hava Kuvvetleriyle temas sağlamaya memur etmiştir. Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanı Fahri Buran ile temas sağlayan Şen, MBK'nin üç havacı subayı -Ataklı, Tunçkanat ve Çelebi- ile Tansel'in ve hatta MBK'nin toptan tasfiyesi için harekete geçmiştir.⁹⁴⁴

Bu süreçte komite üyelerinin yarısından fazlası SKB'nin tasfiyesini zorunlu olarak görmüştür. Ancak bunun bir plan dâhilinde kademeli olarak yapılmasını istemiştir. Bunun için de ilk olarak ordu üst kademeleri ile temas sağlayıp kuvvet toplanmıştır. Millî Savunma Bakanı Muzaffer Alankuş, Kara Kuvvetleri Komutanı, Celal Alkoç, 2. Ordu Komutanı Şefik İlter, Deniz Kuvvetleri Komutanı Zeki Özbek MBK'nin yanında yer alırken Genelkurmay 2. Başkanı Muhittin Önür, Donanma Kumandanı Necdet Uran, 1. Ordu Komutanı Cemal Tural SKB'nin yanında yer almıştır. Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay ise iki taraf arasında uzlaştırıcılık görevini yürütmüştür. Gürsel, bu konuyu Çankaya'da Madanoğlu, Köksal, Ulay ve Kızıloğlu'nun yer aldığı bir toplantıda görüşmüş ve Tansel'in tasfiyesine karar vermiştir. Tasfiye için ise Alankuş, Alkoç ve Madanoğlu'nu görevlendirmiştir.⁹⁴⁵

Gürsel, edindiği bilgiler ışığında Hava Kuvvetlerinin Tansel'in değil, Ataklı'nın elinde olduğunu ve kendisine karşı bir darbe hazırlığında olduğunu öğrenmiştir. Bunun engellenmesi için cuntanın dağıtılmasını emretmiştir. Bu doğrultuda Madanoğlu'nun 1. Ordu Komutanı Tural ile görüşmesini ve cuntada yer alanların listesini tespit etmesini istemiştir. Ancak yapılan görüşme sonucu Tural'dan olumlu bir yanıt alınamamıştır. Bunun

⁹⁴⁴ Tunçkanat. **a.g.e.**, 428-429; Yıldız. **a.g.e.**, 208-209. Kesin tarih tespit edilememekle birlikte Mayıs ayının son günlerinde harekete geçilmiştir.

⁹⁴⁵ Örtülü. **a.g.e.**, 112-113.

üzerine Tural derhâl Ankara'ya çağırılarak Gürsel tarafından sorguya çekilmiştir. Diğer taraftan Ataklı da Köşke çağırılmış ve o da sorguya çekilmiştir. Ardından Madanoğlu tarafından Tansel aranarak evinden çıkmasının yasaklandığı kendisine bildirilmiştir. Bu durum SKB üyelerini tedirgin etmiştir.⁹⁴⁶

Olayların bu denli ciddi bir boyuta gelmesi üzerine Tunçkanat, Agasi Şen'i aramış ve köşke geleceğini bildirmiştir. Köşteki görüşmede Şen, Tunçkanat'a Hava Kuvvetlerinin idaresinin Tansel'de değil Ataklı'da olduğunu ve Gürsel'e karşı bir hareket planının olduğunu anlatmıştır. Tunçkanat ise yanlış varsayımlar ile yanlış bir karar verildiğini, Tansel'in komite tarafından o göreve getirildiğini ve görevden ancak komite tarafından alınabileceğini söylemiştir. Akabinde konu komitede görüşülmüştür. Yapılan toplantıda Tansel'in görevine devam etmesi ve bir ay süre ile Avrupa seyahatine çıkması, nihai kararın seyahat sonrasında verilmesi kararlaştırılmıştır. Kararın uygulanması için ise Sunay'a gidilmesi uygun görülmüştür.⁹⁴⁷

Tunçkanat, Ulay ve Karavelioğlu Genelkurmay Başkanı Sunay'ı ziyaret etmiştir. Ziyaret için giden komite üyeleri Sunay'ın makamında Alankuş, Alkoç, Tamgaç ve Madanoğlu'nun toplantı hâlinde olduğunu görmüştür. Akabinde komite üyeleri Sunay ile görüşmüştür. Görüşme sırasında Karavelioğlu, Tansel'in görevden alınmasının Hava Kuvvetleri içerisinde oluşturacağı olumsuz etkiden bahsetmiştir. Sunay ise komite üyelerini teskin etmeye çalışmıştır. Ancak tatmin olmayan Karavelioğlu: *“Siz Genelkurmay Başkanımız olarak Hava Kuvvetlerindeki değişikliğin bir silahlı müdahaleye ve kan dökülmesine sebep olmayacağından emin misiniz? Arkadaşlarımıza ne diyelim?”* demiştir. Sunay bu soru üzerine sinirlenmiş ve: *“Sıtkı, dün biz bunları konuşurken sen burada değil miydin, bugün gelmiş bana hesap soruyorsunuz, ortalığı karıştırıyorsunuz!”* demiştir. Devamında *“Durun bakalım, daha tayin çıkmadı, bir daha düşünelim.”* diyerek gelen MBK üyelerini göndermiştir.⁹⁴⁸

1 Haziran 1961'de Hava Kuvvetlerinin kuruluş yıl dönümü olması sebebiyle o gece Orduevinde bir kokteyl verilmiştir. Tansel'in durumunun gizlenmesi için üç havacı

⁹⁴⁶ Tunçkanat. **a.g.e.**, 429; Yıldız. **a.g.e.**, 209. Bu olay 1 Haziran günü gerçekleşmiştir.

⁹⁴⁷ Tunçkanat. **a.g.e.**, 430-431.

⁹⁴⁸ Karavelioğlu. **a.g.e.**, 132; Tunçkanat. **a.g.e.**, 432.

Tansel'i alarak Orduevine getirmiş ve burada tebrikleri kabul etmiştir. Ertesi gün ise Tansel'in Washington'a tayin edildiği, Hava Kuvvetleri Komutanlığı vekilliğine Süleyman Tulgan'ın getirildiği öğrenilmiştir. Bu hareket Hava Kuvvetleri ile Gürsel, Madanoğlu ve Şen üçlüsü arasında bir savaşın başlamasına neden olmuştur.⁹⁴⁹

Gürsel ve ekibinin planına göre Tansel'in tayini gizli tutulacak ve 5 Haziran günü *Resmî Gazete*'de yayınlandığı sırada Tansel tutuklanıp Washington'a gönderilecekti. Ancak tasfiye planı Genelkurmay 2. Başkanı Muhittin Önür tarafından öğrenilmiş ve SKB haberdar edilmiştir. Bu planın engellenmesi için SKB'ye bağlı birlikler alarma geçirilmiştir. 5 Haziran 1961 sabahı Tansel uçağa bindirilip Washington'a gönderilmek üzere iken havacı subaylar harekete geçmiştir. Mentеш, bir jet filosunu kumanda ederek Tansel'in uçağı Türk sınırlarından çıkmadan çembere almış ve geri dönme emri vermiştir. Böylece Tansel'i götüren uçak geri dönmeye mecbur kalarak Mürted Hava Üssü'ne inmiştir.⁹⁵⁰

Bir emrivaki halinde gerçekleşen Tansel'in görevden alınması kararının akabinde Eskişehir'de Hava Kuvvetleri 9. Üs Komutanı Alb. Ahmet Dural, 1. Üs Komutan Vekili Kur. Yb. Hulusi Kaymaklı ve Kurmay Başkanı Kur. Alb. Hüsnu Özkan bir durum değerlendirmesi yapmıştır. Nihayetinde de Tansel'in tasfiyesine karşı çıkmışlardır. Akabinde yeni Kuvvet Komutanı Tulgan'ı Eskişehir'e davet etmiş böyle bir kararı tanımadıklarını söylemişlerdir. Ardından SKB'nin mukavemet çağrısına destek olmuştur.⁹⁵¹

Olayların yaşandığı sırada İstanbul'da bulunan Sunay, derhâl Ankara'ya dönerek 28. Tümen Karargâhında tüm kumandanları toplantıya çağırmıştır. Bu toplantıya Alkoç hariç tüm kumandanlar katılmıştır. Toplantıda SKB adına sözcülüğü Aydemir üstlenmiştir. Aydemir, tasfiye planını hazırlayanların hepsinin derhâl emekliye sevkini talep etmiştir. Ancak Sunay, daha uzlaştırıcı bir konuşma yaparak toplantıyı sonlandırmıştır. Aydemir'e

⁹⁴⁹ Tunçkanat. **a.g.e.**, 433.

⁹⁵⁰ Örtülü. **a.g.e.**, 116-118.

⁹⁵¹ Batur. **a.g.e.**, 95-96: Daha sonra Ahmet Dural orgeneral, Hulusi Kaymaklı korgeneral ve Hüsnu Özkan Tuğgeneral rütbelerine kadar yükselmiştir.

de daha salim bir kafa ile düşüncelerini ve öyle taleplerini bildirmelerini söylemiştir. Ardından SKB Karargahında albaylar bir araya gelmiş ve bir ultiatom hazırlamıştır.⁹⁵²

Bizzat Talat Aydemir'in kaleminden çıkan ultiatom ile Tansel'in görevine iadesi, kendilerini ihbar eden subayların emekliye sevki, Madanoğlu ve Köksal'ın kumandanlıkları bırakarak komitedeki görevlerine dönmeleri, silahlı kuvvetlerin ve komitenin haberi olmadan orduda tasfiye ve görev değişikliği yapılmaması, Deniz Kuvvetleri komutanı, Kara Kuvvetleri komutanı ve Millî Savunma bakanının emekliye sevki ve komite üyelerinin seçimlere kadar tasfiye veya istifaya zorlanmaması istenmiştir.⁹⁵³

Ültimatoma Sunay tarafından Gürsel'e ulaştırılması uygun görülmüştür. Bu vesileyle önce ultiatom Sunay'a ulaştırılmıştır. Sunay da 7 Haziran 1961'de Gürsel'e SKB'nin isteklerini bildirmiştir. Ancak Gürsel bu istekleri aşırı bularak direnmek istemiştir.⁹⁵⁴ Bu sırada bazı F-86 uçakları Çankaya üzerinde alçak uçuşlar yaparak komiteyi baskı altına almak istemiştir.⁹⁵⁵ Bu sırada iki subay, komite ile ilişkisi bilinen gazeteci Bedi Faik'e gelerek durumu İnönü'ye iletmesini istemiştir. Faik de CHP'li Hıfzı Oğuz Bekata vasıtasıyla durumu İnönü'ye bildirmiştir. İnönü olayı öğrendikten sonra derhâl Gürsel'i aramış ve ultiatomu kabul etmesini tavsiye etmiştir.⁹⁵⁶

Gürsel, direnmek istemişse de MBK'nin zayıf olduğunu gören SKB, kararında diretmiş ve iki gün sonra SKB'nin istekleri kabul edilmiştir. Bu kararın kabulüne bazı komite üyeleri karşı çıkarak istifa edeceklerini söylemiştir. Ancak sadece 9 Haziran 1961'de Madanoğlu komutanlık ve komite görevinden istifa etmiştir.⁹⁵⁷ Ayrıca ultiatomun kabulü ile birlikte Gürsel'in başyaveri Agasi Şen de cuntanın isteği üzerine emekli edilmiştir.⁹⁵⁸ 11 Haziran'da Tansel yeniden Hava Kuvvetleri Komutanlığı görevine

⁹⁵² Örtülü. **a.g.e.**, 118-119.

⁹⁵³ Aydemir. **a.g.e.**, 71-72; Çelikoğlu. **a.g.e.**, 168; Örtülü. **a.g.e.**, 119

⁹⁵⁴ Örtülü. **a.g.e.**, 121.

⁹⁵⁵ Ulay. **a.g.e.**, 199

⁹⁵⁶ Faik. **a.g.e.**, 109-114.

⁹⁵⁷ Madanoğlu, o günlerde istifa nedenini soran gazetecilere yazmamak şartıyla: "Biz bu ihtilali senatör olmak için yapmadık." demiştir. ("Madanoğlu: 'Biz Bu İhtilâli Senatör Olmak İçin Yapmadık'." (17 Haziran 1987). Tercüman, 9). Halbuki gerçekte istifanın altında başka sebepler yatmıştır. Senatörlüğe karşı çıkıp bunu siyasi rüşvet olarak nitelendiren Ondörtleri yurt dışına sürgün eden Madanoğlu, onları sürgün etmek için taviz verdiği kuvvetler tarafından makamından edilmiştir.

⁹⁵⁸ Soysal, İ. (27 Mayıs 1987). "İhtilalin Adalet Bakanı Amil Artus'un Anıları. **Milliyet**, 10.

getirilmiştir. Bir hafta sonra Alankuş, Alkoç ve Özek emekliye sevk edilmiştir. İstifaların ardından Kara Kuvvetleri Kumandanlığına Önür, Deniz Kuvvetlerine ise Uran getirilmiştir. Bunu takiben Köksal Muhafız Alayı Kumandanlığından, Kızıloğlu da İçişleri Bakanlığından istifa etmiştir. Böylece cuntanın tüm istekleri yerine getirilmiştir.⁹⁵⁹

Haziran ayında yaşanan bu olay ile birlikte komite büsbütün zayıflamış yalnız ismi kalmıştır. Ayrıca ülkenin yönetimi de cuntanın egemenliğine girmiştir. yaşanan bu trajik durumu Örtülü şöyle aktarmıştır:

“Milli Birlik Komitesi artık sadece bir isimden ibaret kalmıştır. 13 Kasım İhtilali Milli Birlik Komitesini maddi ve manevi güçten mahrum bırakmıştı ama siyasi tarihimize 6 Haziran olayları diye geçen olaylar kadar kahredici ve çöktürücü olmamıştı. Denebilir ki, 6 Haziran olayları, komiteyi sadece kendisine verilen direktifleri formalize eden bir grup haline getirmiştir... Haziran 1961 ayının ikinci yarısından sonra memleketin idaresi fiilen Türk Silahlı Kuvvetler Birliğine geçti.”

Yaşanan olaylar şunu da göstermektedir ki 13 Kasım’ın baş aktörü Madanoğlu, bu teşebbüste eski ihtilalcilerin yardımıyla muvaffak olmuştur. Bu sebeple de onların önemli mevkilerde kalmasına göz yummuştur. Zira onların artık kendisini desteklediğini zannetmiştir. Fakat eski ihtilalcilerin başını çektiği SKB’nin kuruluşu ile birlikte iktidarı elinde bulunduran Madanoğlu bu durumu kabullenmek istememiş ve onu dağıtmak üzere harekete geçmiştir. Ancak bu teşebbüs SKB’nin değil Madanoğlu’nun sonu olmuştur.⁹⁶⁰

Bir başka önemli nokta ise 1961 Haziran Olayları SKB’nin, Türk Silahlı Kuvvetlerini siyasetin dışında tutma amacıyla kurulduğu söylenen teşkilatın, büsbütün siyasetin içine çekmesi olmuştur. Bu durumu Seyhan şöyle açıklamıştır:

“Görülyüyor ki; Silahlı kuvvetler Birliği teşkilatının, Orduyu siyaset zehrinden temizlemek, siyaset dışında tutmak gibi, zahiren ortaya atılan, maksatlarla ilgisi yoktur. Zamanın Bakan ve Kuvvet Kumandanlarını emekli etmeye kadar isteklerini uzatmış ve uygulatmış bir teşkilât siyaseti bizzat kontrol ediyor, demektir ki bunun adına iktidar denir.”⁹⁶¹

⁹⁵⁹ Örtülü. **a.g.e.**, 121-122.

⁹⁶⁰ Seyhan. **a.g.e.**, 138.

⁹⁶¹ Seyhan. **a.g.e.**, 139-140.

Haziran Olayları ile iktidarı fiilen ele geçiren SKB, 28 Haziran 1961'de bir araya gelerek prensiplerini belirlemiş ve ardından bu prensiplerini Genelkurmay Başkanlığı aracılığıyla bütün silahlı kuvvetlere bir genelge ile duyurmuştur.⁹⁶² Bu prensipler şunlardır:

1. *Ana prensipler üzerinde kader birliği edilen hayati meselelerdir. Bu prensiplerin komite, meclis ve gerekse dışarda takip ve tahakkuku için her türlü gayret ve kuvvet sarfedilir. Memleketin ve rejimin selameti icabı Silahlı Kuvvetler bu yolda ikaz ve silahlı müdahale yapar.*
2. *Şu veya bu şekilde tecellisinde ihtilal yaratmayacak ve ihtilâl rejiminin teminatını tehlikeye düşürmeyecek meselelerin hallinde teşebbüs, teşvik ve tavsiyeden ileri gidilemez, silahlı mücadelede değer bir risk olarak kabul edilemez.*
3. *Ana prensipler:*
 - a. *MBK Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bölünmez bir uzvudur. Onlara vaki bir tecavüz Türk Silahlı Kuvvetleri'ne yapılmış addedilir.*
 - b. *MBK azaları arasında komiteyi yıpratıcı bir ayrılığı Türk Silahlı Kuvvetleri asla tasvip etmez.*
 - c. *Seçimde iktidara gelecek siyasî kuvvet, ihtilâl ve inkılâba ve bunu yapanlara karşı intikamcı bir hürriyet taşıyamaz. Seçimlere kadar partilerin durumu yakından takip edilir.*
 - d. *Yassıada davasında birinci derece suçlular için yüksek adalet divanının verdiği kararlar derhâl tasdik ve infaz edilecektir.*
 - e. *Genel seçimler Yassıada Mahkemeleri sonra erdikten ve cezalar infaz edildikten sonra yapılacaktır. Bu tarih 29 Ekim 1961'i geçemez.*
 - f. *Müspet yoldan ayrılmadıkça seçimlerin sonuna kadar MBK fesih veya başka bir yolla azaltılamaz ve dağıtılamaz. (İhanetleri Komite tarafından karar altına alınmadıkça)*
 - g. *Seçimlerden evvel MBK başkanının herhangi bir sebeple görevinden ayrılması halinde, Devlet Reisi bir numaralı Anayasa Kanununun hükümleri gereğince seçilecektir.*
 - h. *MBK'nın prensip kararı ve tenkisat maksadı ile emekliye sevk edilenler tekrar Silahlı Kuvvetlere alınamazlar.*
 - i. *Atatürk inkılapları aleyhine hiçbir şekilde taviz verilemez.*
 - j. *Seçimle gelen iktidarca ihtilâli hazırlayan ve yapanlar, ihtilâl hükûmeti devamınca ihtilâl icabı olan hizmetler ve görevlerde çalışanlar, Yüksek Adalet Divanı Üyeleri bu hizmetlerden mesul tutulamazlar ve mahkeme edilemezler.*
 - k. *Bu prensip anlaşmasına varanlar ihtilâl ve inkılâbın teminatını sağlamak için birleşmiş olduklarından, siyasî bir topluluk ve karşı ihtilâlciler olarak vasıflandırılmazlar ve böyle bir gaye de taşımazlar.*
 - l. *Avdetlerine bir mahsur olmadığı Silahlı Kuvvetlerce kanaat hasıl oluncaya kadar 14'ler yurda avdet edemez. Bu hususta karar komitece verilir.*
 - m. *MBK üyeleri, seçimden sonra partisiz Cumhuriyet Senatosu üyesi olarak hizmet ettikleri müddetçe Anayasa esasları dâhilinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin bir parçası olmakta devam edecektir.*
 - n. *MBK, çıkardığı kanunlar ve icraatından dolayı seçimle gelen iktidarca sorumlu tutulamaz.*

⁹⁶² Aydemir, T. a.g.e., 76.

- o. *Türk Silahlı Kuvvetleri, prensipler tahakkuk ettikten ve siyasi iktidarı vaat edildiği gibi Anayasa esaslarına göre partilere devrettikten sonra siyaset dışında kalacak ve asli görevine dönecektir.*”⁹⁶³

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin tüm birliklerine gönderilen bu prensipler, Seyhan'ın SKB'nin TSK'yi siyaset dışında tutma yönünde bir amacı olmadığı tezini güçlendirmektedir. Zira haziran ayında gerçekleşen olaylar sırasında SKB'nin tavrı ve bu olaylar sonunda benimsemiş olduğu prensipler onun siyaset dışında kalmaktan ziyade siyasetin göbeğine oturmuş olduğunu gösterir. Ayrıca SKB, prensiplerinin son maddesinde yer alan şartı da hiçbir zaman gerçekleştirilemeyip, kışlasına dönememiştir. İlerleyen zamanlarda gelişen olaylar SKB'yi hep bir adım daha siyasetin içine çekmiştir.

3.5. Siyasi Gelişmeler ve Silahlı Kuvvetler Birliğinin Tavrı

3.5.1. Anayasa Referandumu

Anayasa referandumu için tarihin belirlenmesinin ardından siyasi partiler kendi seçmen kitlelerini “evet ya da hayır” yönünde oy kullanmak üzere tesir altına almaya başlamıştır. Siyasi partilerin çoğunluğu “evet” propagandası yapmıştır. Ancak Adalet Partisi (AP), “Hayırda hayır vardır” kampanyasını yürütmüştür.⁹⁶⁴ Bu durumdan haberdar olan Gürsel 27 Haziran 1961'de yaptığı açıklamada AP'yi kastederek: “*Benim işittiğime göre onlar hayır demek niyetindedirler. Kendileri bilirler. Ben radyoda vatandaşlarıma bir konuşma yapacağım ve Anayasaya evet demelerini isteyeceğim.*” demiştir.⁹⁶⁵

AP'nin anayasa referandumuna “hayır” oyu kullanacağı yönünde bir izlenim oluşmuşken, 30 Haziran'da gazetelerde AP üyesi olduğu tespit edilen Ahmet Çiftçi adında bir vatandaşın yer altı faaliyetleri yürüttüğü ve 26 Haziran'da güvenlik güçleri tarafından gözaltına alındığı haberi yayınlanmıştır. Şahsın üzerinden çıkan beynamede referandum günü harekete geçmek üzere bir isyan hazırladığı tespit edilmiştir. Beynamede kendilerine mukavemet eden askerlerin öldürülmesinde tereddüt edilmemesi yazılmıştır. İstanbul Sıkıyönetim Kumandanlığı tarafından yayınlanan tebliğde Tural, bu gibi yıkıcı

⁹⁶³ Aydemir, T. **a.g.e.**, 77-78.

⁹⁶⁴ Karavelioğlu. **a.g.e.**, 162.

⁹⁶⁵ Gürsel, A.P. Küçük Hesap Peşinde Dedi. (28 Haziran 1961). *Akşam*, 1,5.

faaliyetlere karşı halkın uyanık olmasını istemiştir.⁹⁶⁶ Bu olay hiç şüphesiz AP'ye ve onun güttüğü politikaya karşı orduda memnuniyetsizlik oluşturmuştur.

Partilerin referanduma ilişkin faaliyetlerinin sonunda 9 Temmuz 1961 tarihinde Türk siyasi tarihinin ilk anayasa referandumu gerçekleşmiştir. Mevcut 12.747.901 seçmenin %81'i referandumda oy kullanmıştır. Bu oylama neticesinde %61.7 evet, %38.3 hayır oyu çıkmıştır.⁹⁶⁷ Referandumda Aydın, Bolu, Çorum, Denizli, İzmir, Kütahya, Manisa, Sakarya, Samsun ve Zonguldak'ta "hayır" oyları "evet" oylarından daha yüksek çıkmıştır.⁹⁶⁸ Hem hayır oylarının genel oranı, hem de bahsi geçen şehirlerde hayır oylarının yüksek çıkması eski DP'li seçmenin mevcut yönetime bir tepkisi olarak değerlendirilebilir.

3.5.2. Yuvarlak Masa Toplantısı

SKB içerisinde geçmişte MBK'de olduğu gibi fikir ayrılıkları kısa süre sonra meydana çıkmıştır. Birliğe mensup subayların bir kısmı 27 Mayıs'ın getirip gerçekleştirmediği fikirlerin uygulanmasını sağlamak adına SKB'nin iktidara el koymasını ve yeni anayasanın öngördüğü nizamı uygun bir geleceğe ertelemeyi düşünmüştür. Subayların diğer bir kısmı ise Türk milletine verilen sözün tutulmasını ve seçimler sonrasında iktidarın kazanacak partiye devredilmesini istemiştir. Ancak iktidarın DP'nin mirasçısı olan partilere devrine her iki tarafta karşı çıkmıştır. Bu durumda iktidarın CHP'ye devrinden başka bir seçenek kalmamıştır.⁹⁶⁹

SKB'nin 25 Ağustos 1961'de Jandarma Okulunda gerçekleştirdiği toplantıya yurt dışı görevinden dönen "eski ihtilalcilerden" Seyhan da katılmıştır. Seyhan, yemin ettikten sonra SKB'ye dâhil olmuştur. Aynı akşam Jandarma Genel Kumandanı Tuğg. Abdurrahman Doruk başkanlığında genel kurul toplantısı yapılmıştır. Bu toplantı sırasında söz alan Seyhan Ondörtler hakkındaki görüşlerini SKB'ye bildirmiştir. Seyhan, Ondörtlerin fikirlerini gerek TSK gerek aydın çevrelerden benimseyen büyük bir kitlenin

⁹⁶⁶ Yeraltı Faaliyetinin İçyüzü Açıklandı. (30 Haziran 1961). *Vatan*, 1,5; Yıkıcı Faaliyete Kalkışan Teşkilat Ortaya Çıkarıldı. (30 Haziran 1961). *Ulus*, 1,5; Gizli Şebekenin İçyüzü Açıklandı. (30 Haziran 1961). *Akşam*, 1,5.

⁹⁶⁷ Türkiye İstatistik Kurumu. (2008). **Halk Oylaması Sonuçları 2007, 1988, 1987, 1982, 1961**. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, 2.

⁹⁶⁸ Türkiye İstatistik Kurumu. **a.g.e.**, 2-8.

⁹⁶⁹ Seyhan. **a.g.e.**, 146.

varlığından söz etmiştir. SKB'nin iktidarının devamı için Ondörtlerin belirttiği tarzda halkın ikna ve oluru ile iktidarda kalınması gerektiğini belirtmiştir. Seyhan, bu durumu halka anlatmak ve ikna etmek için Ondörtlerin yurda dönmesini, ardından onlardan kurulacak bir heyetin durumu halka anlatmasını istemiştir.⁹⁷⁰

Seyhan'ın ortaya atmış olduğu bu fikir 4 gün boyunca tartışılmıştır. Ancak havacılardan Fevzi Arsin ve Tunçkanat kesin bir şekilde Ondörtler ile işbirliği yapılmasını reddetmiştir. Mentеш ve Ataklı ise bu işbirliğinin ilerleyen dönemlerde Ondörtlerin bir kısmı ile yapılabileceğini söylemiştir. Aydemir ise Ondörtlerin hepsi ile ortak çalışma taraftarı olarak görünmüş ancak bunun vakti gelmeden yapılması hâlinde SKB'yi tehlikeye sokacağını belirtmiştir.⁹⁷¹ Böylece SKB içerisinde Ondörtlerin durumu gündeme gelmiştir. Ancak o günlerde hiç kimse SKB'nin mevcut yapısının değişmesini istememiştir.

Anayasa oylamasında çıkan “hayır” oyları ve Ahmet Çiftçi Olayı sebebiyle SKB içerisindeki Albaylar Cuntası⁹⁷² parti genel sekreterlerinin katılacağı bir yuvarlak masa toplantısı yapılmasını istemiştir. Yuvarlak masa toplantısının evvela genel sekreter bünyesinde gerçekleştirilmesi, ardından parti liderleri ve Gürsel başkanlığında bir “Zirve Toplantısı” yapması öngörülmüştür. 31 Ağustos 196 tarihinde TBMM'de MBK, CHP, CKMP, Yeni Türkiye Partisi (YTP) ve Milliyetçi Serbest Parti (MSP) genel sekreterleri ve genel idare kurulundan üçer kişinin katılımıyla toplantı başlamıştır.⁹⁷³

MBK toplantısının amacını, rejimin sağlam temellere dayandırılması için iç politikadaki ilişkilerin olgun bir biçimde seyretmesi ve yeniden bir ihtilal yaratacak davranışlara mahal vermemek için çaba sarf etmek olarak açıklamıştır.⁹⁷⁴ Toplantı için

⁹⁷⁰ Seyhan. **a.g.e.**, 148-149.

⁹⁷¹ Seyhan. **a.g.e.**, 150.

⁹⁷² Albaylar Cuntası: SKB içerisinde Kara ordusunu Alb. Talat Aydemir, Deniz ordusunu Alb. Nazım Özkan, Hava ordusunu Alb. Halim Mentеш ve Jandarmayı Alb. Emin Arat temsil etmiştir. Bu subayların oluşturduğu birliğe ise Albaylar Cuntası denilmiştir. Bu cunta özel bir karargâhta TSK'de yapılması gerekenleri, siyasi arenadaki politikayı takip etmiş ve bu yönde Milli Savunma bakanı aracılığıyla hükûmete direktif vermiştir. (Örtülü. **a.g.e.**, 124).

⁹⁷³ Örtülü. **a.g.e.**, 131-132. Toplantıya katılan delegeler şunlardır: MBK adına, Acuner, Gürsoytrak, Aksoyoğlu, Köksal, Kaplan, Yıldız, Okan, Karavelioğlu; CHP adına, İsmail Rüştü Aksal, Turan Feyzioğlu, Emin Paksüt, Ferit Melen; AP adına, Şinasi Osma, Cevdet Perin, Kamil Tekerek, Kamuran Evliyaoğlu; CKMP adına, Abdülhak Kemal Yörük, Fuat Arna, Seyfi Öztürk, Mustafa Kepir; YTP adına, İrfan Aksu, Esat Eğilmez, Ertuğrul Alatlı, Celal Gündoğdu; MSP adına, Esat Çağa, Naci Bozkurt, Zafer Tanyolaç ve Süleyman Vaner. (Tunçkanat. **a.g.e.**, 442-443.).

⁹⁷⁴ Tunçkanat. **a.g.e.**, 438-439

Acuner tarafından 12 maddelik bir gündem hazırlanmıştır. Bu gündemde, devrimin siyasi istismara uğratılmaması, Yassıada Mahkemeleri kararlarının tartışılmaması, ayrımcılığa karşı durulması, seçimlerin meşru bir şekilde yapılması, dinin siyasete alet edilmemesi, ocak bucak teşkilatlarının yeniden kurulmasına teşebbüs edilmemesi, orman davasının siyasi propaganda hâline getirilmemesi gibi konular yer almıştır.⁹⁷⁵

31 Ağustos 1961 Salı günü saat 09.00'da MBK Üyesi Acuner başkanlığında başlayan toplantılar 5 gün içerisinde yapılan 10 oturum ile sona ermiştir. Bu toplantıların nihayetinde "Milli And" hazırlanmıştır. Ancak bunun bir kısmının Yüksek Adalet Divanının kararlarının açıklanmasından sonra yayınlanması kararlaştırılmıştır. Ardından 5 Eylül 1961 Salı günü saat 15.00'te "Zirve Toplantısı" yapılmıştır. Bu toplantı da "Milli And" parti liderleri tarafından imzalanmıştır.⁹⁷⁶

Milli And, 27 Mayıs'a sahip çıkmayı ve onun getirmiş olduğu özgürlükçü ruhun muhafazasını temel almaktadır. 27 Mayıs öncesinde yaşanan partiler arası çekişmelere ve basının susturulmasına da karşı çıkmaktadır.⁹⁷⁷ Ancak Yassıada kararlarından sonra yayınlanan kısmı dikkat çekicidir. Burada şu ifadeler yer almaktadır:

" Türk Milletinin vicdanından yükselen emre uyarak milletin direnme hakkını kullanan Türk Silahlı Kuvvetlerinin,

Hiçbir zümre veya siyasi teşekkül lehine olmaksızın gerçekleştirmiş bulunduğu 27 Mayıs İhtilalinin siyasi maksatlarla, her ne surette olursa olsun istismarına müsaade etmiyeceğimizi kesin olarak beyan ve,

*Bu ihtilalin yıktığı milli vicdanın mahkûm ettiği Demokrat Parti zihniyetini ve onu temsile veya devam ettirmeye teşebbüs mahiyetindeki her türlü davranışı şiddetle reddederiz. "*⁹⁷⁸

Milli And olarak adlandırılan bu beyannamede yer alan ifadeler açıkça bize, Seyhan'ın izleniminin doğru olduğunu göstermiştir. Zira Seyhan, SKB'nin DP mirasına

⁹⁷⁵ Örtülü. **a.g.e.**, 133-134; Tunçkanat. **a.g.e.**, 440-441.

⁹⁷⁶ Tunçkanat. **a.g.e.**, 443. Zirve Toplantısına CKMP lideri Bölükbaşı katılmamış yerine Başkanvekili Ahmet Oğuz katılmıştır. Zira Bölükbaşı, Yassıada kararları sonrasında açıklanacak olan andı kabul etmemiş ve bu sebeple de Zirve Toplantısı'na katılmamıştır. Bu sebeple de imzalanan belgelerin altında diğer parti liderlerinin imzası varken onun yoktur. (Örtülü. **a.g.e.**, 135-136).

⁹⁷⁷ Milli And tamamı için bkz. Tunçkanat. **a.g.e.**, 444-447.

⁹⁷⁸ Karavelioğlu. **a.g.e.**, 163; Tunçkanat. **a.g.e.**, 449.

konmuş partilerin iktidarını istemediğini söylemiştir. Yassıada sonrasında açıklanmış olan kararların mahiyeti de bu doğrultuda olmuştur. İşte bu durum yapılacak olan seçimlerin ve seçim sonrası atmosferin temelini oluşturmuştur.

3.5.3. Yassıada Kararları

Siyasi partiler imzalanan Milli And'ın ardından seçim hazırlıklarına başlamıştır. Partilerden milletvekili ve senatör olmak adına birçok vatandaş başvuruda bulunmuştur.⁹⁷⁹ Partilere adaylık başvurularının devam ettiği sırada 11 Eylül 1961'de Yüksek Adalet Divanı Başsavcısı Altay Ömer Egesel, Adalet Bakanı Kemal Türkoğlu'nu ziyaret etmiştir. Egesel, ziyaret öncesi gazetecilerle konuşmuş ve 15 Eylül'de Yassıada Davalarının sona erip kararın tek celsede açıklanacağını söylemiştir.⁹⁸⁰ Karar gününün yaklaşması üzerine İstanbul Sıkıyönetim Kumandanlığı tüm izinleri iptal ederek emniyet tedbirlerini artırmıştır.⁹⁸¹

Kararların açıklanacağı günün yaklaşması ile beraber Meclis koridorlarında Aydemir, Hazer, Menteş ve Ünsalan'ın isimleri yankılanmaya başlamıştır. Zira Albaylar Cuntası idamların onaylanmasından yana tavır sergilemiştir. MBK ise idamlar konusunda ikiye ayrılmıştır. 12 Eylül'de Bakanlar Kurulu ile müşterek bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda Maliye Bakanı Kemal Kundaş verilecek idam cezalarının müebbet hapse çevrilmesini önermiştir. Ancak bu öneriye Ataklı şiddetle karşı çıkmıştır. Bu toplantı sırasında Ulay-Acuner ikilisi de idamların uygulanıp uygulanmaması yönünde tartışmıştır. Özdilek ve Ulay, İnönü'nün idamlara karşı olduğunu söylemiş, bu da tepkiyle karşılanmıştır.⁹⁸²

13 Eylül 1961'de Mecliste Genelkurmay Başkanı Sunay, 2. Başkan Tamgaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Önür, Hava Kuvvetleri Komutanı Tansel ve Deniz Kuvvetleri Komutanı Duran'ın da katılımıyla MBK toplantısı yapılmıştır.⁹⁸³ Bu toplantıda Ataklı: *“DP kuyruklarının susması için idam kararı verilirse, infaz edilmelidir.”* diyerek idamdan

⁹⁷⁹ Adaylık İçin CHP'ye 1800 Kişi Başvurdu. (10 Eylül 1961). *Vatan*, 1,5.

⁹⁸⁰ Bütün Kararlar Bir Celsede Açıklanacak. (12 Eylül 1961). *Akşam*, 1.

⁹⁸¹ Sıkı Tedbir Alındı. (13 Eylül 1961). *Akşam*, 1.

⁹⁸² Hekimoğlu. *a.g.e.*, 174-175.

⁹⁸³ Hekimoğlu. *a.g.e.*, 177.

taraf olduğunu belirtmiştir. Ulay ve Yıldız ise idamların ülkede karışıklığa sebep olacağını ileri sürerek uygulanmamasını istemiştir. Acuner ve Kuytak ise idam kararlarının tasdik yetkisinin kendilerinde olduğunu ve uygulanmasından yana olduğunu belirtmişlerdir. Toplantıda Küçük: *“Ben bu başı 27 Mayıs sabahı yerinden kopmuş sayıyorum. Bundan sonra onu sadece ve sadece Allah yerinden koparabilir.”* diyerek idamların infazına taraftar olmadığını belli etmiştir.⁹⁸⁴

Sunay ise ordunun idamlar ile ilgili temayülünü belirtmek adına şöyle demiştir: *“Münakaşalara katılmak niyetinde değiliz. Zira bu hukuka sahip olmadığımızı müdrükiz. Ordu, Yassıada’dan çıkacak kararların yüksek komitenizce aynen uygulanacağını umut etmektedir. Ölüm cezası çıkmazsa hoşnutsuzluk olabilir. Bu onlara baskı ve tazyik demek değildir. Ordu, Millî Birlik Komitesi’ne inanmaktadır. Allah yardımcımız olsun.”*⁹⁸⁵

14 Eylül 1961 sabahı komite yeniden bir araya gelmiştir. Bu toplantıda Kadri Kaplan idamın olumlu ve olumsuz yönlerini belirten bir şema ile durumu ortaya koymuştur. Bu sırada Özdilek, İnönü’den gelen bir mektubun okunmak üzere kendisine verildiğini söylemiştir. İnönü, Yassıada kararları hakkında açıktan bir açıklama yapmak yerine böyle bir yöntem izlemiştir. Ancak idama taraftar olan üyeler İnönü’nün böyle bir konuya karışamayacağını belirtip mektubun okunmasını reddetmiştir. Neticede İnönü’nün mektubu okunmadan toplantı sona ermiştir.⁹⁸⁶

15 Eylül 1961’de ise Yüksek Adalet Divanı kararları uçak ile İstanbul’dan Ankara’ya ulaşmıştır. Bunun üzerine MBK kararların oylanması için toplanmıştır. Küçük’e göre toplantı öncesi beliren temayül oy birliği ile alınan kararların onaylanması diğerlerinin ise müebbet hapse çevrilmesi yönünde olmuştur.⁹⁸⁷ Neticede Yüksek Adalet Divanı 15 idam, 31 müebbet ve 123 beraat kararı vermiştir. İdam kararı verilen mahkûmlar: Celal Bayar, Adnan Menderes, F. Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan, Refik Koraltan, Ağâh Erozan, İbrahim Kirazoğlu, Ahmet Hamdi Sancar, Nusret Kirişçioğlu,

⁹⁸⁴ Tuşalp, E. (27 Mayıs 1999). “Menderes Zorlu ve Polatkan’ı İdama Götüren Tutanaklar”. **Milliyet**, 13.

⁹⁸⁵ Tuşalp. **Milliyet...**, 13; Hekimoğlu. **a.g.e.**, 177.

⁹⁸⁶ Hekimoğlu. **a.g.e.**, 178-179. İnönü yazdığı mektupta, idam cezalarının infazını milli menfaatlere aykırı bulduğunu, siyasi suçlardan verilen idam cezalarının yeryüzünde pek çok medeni ülkede kalktığını beyan etmiş ve idamların onaylanmamasını istemiştir. (Turan. **a.g.e.**, 77-78).

⁹⁸⁷ Küçük. **a.g.e.**, 126-127.

Bahadır Dülger, Emin Kalafat, Baha Akşit, Osman Kavrakoğlu, Zeki Eratman ve Rüştü Erdelhun'dur.⁹⁸⁸

15 Eylül toplantısı öncesi SKB komiteyi tesir altına alıp idamları onaylatmak adına hareket etmiştir. Komite üyelerinden Özgür evden çıkmadan evvel kardeşinin eşi Kuvvet Hekimoğlu'na: “*Bu işe başımızı koyduk. Ben idamları onaylamayacağım bunu bil. Bu gece dönmeyebilirim de, o zaman kızım ve karım sana emanet!...*” demiştir.⁹⁸⁹ Komite toplantısı başlamadan evvel Meclis binası Mentesh'in kumandasındaki birlikler tarafından çevrilmiştir. İdamlar onaylanmadığı takdirde harekete geçilmesi ve MBK'yi tasfiye ederek idareye el konulması kararlaştırılmıştır.⁹⁹⁰ Meclise gelen Karaman, burada oluşan baskıyı bizzat gözlemlemiştir. Meclise geldiği sırada Yurdakuler kendisine: “*28. Tümen'in genç subayları galeyana içindeler. Tümen komutanı bu galeyanı durduramadığı için istifaya kalkıştı.*” demiştir. Ancak Karaman bu haberin kendilerine gözdağı vermek adına uydurulduğunu düşünmüştür.⁹⁹¹

15 Eylül 1961 Cuma günü saat 18.30'da tarihî toplantı başlamıştır. Toplantı sırasında ABD Başkanı Kennedy'den mesaj gelmiş ve komiteye okunmuştur. Akabinde üyeler kararların oy birliği ile alınmasını teklif etmişse de bu teklif Gürsel tarafından reddedilmiştir.⁹⁹² Toplantıda öncelikle oy çokluğu ile alınan idam kararları görüşülmüştür. Yapılan oylama sonrasında oy çokluğu ile verilen idam kararları 12'ye karşı 10 ile reddedilmiştir. Böylece 11 kişi idamdan kurtulmuştur. Akabinde ise oy birliği ile verilen idam kararlar görüşülmüştür. Ancak bu sırada üç komite üyesi taraf değiştirmiş ve oy birliği ile verilen idamları onaylamıştır. Böylece 13'e karşı 9 oy ile oy birliği ile verilen idam cezaları onaylanmıştır.⁹⁹³

Oy birliği ile idam kararı verilenlerin oylaması sırasında Gürsel, Özdilek, Ulay, Küçük, Köksal, Karaman, Gürsoytrak, Özgür ve Karavelioğlu'dan oluşan 9 kişi idamların aleyhinde oy kullanmıştır. Geriye kalan Ataklı, Çelebi, Tunçkanat, Acuner, Kuytak,

⁹⁸⁸ Yüksek Adalet Divanı 15 İdam Kararı Vermişti. (16 Eylül 1961). Vatan, 1,5; Menderes, Bayar, Zorlu ve Polatkan'ın idam kararları oy birliği ile verilmiştir.

⁹⁸⁹ Hekimoğlu. **a.g.e.**, 180-181.

⁹⁹⁰ Örtülü. **a.g.e.**, 139.

⁹⁹¹ Tuşalp. **Milliyet...**, 13.

⁹⁹² Tuşalp. **Milliyet...**, 13.

⁹⁹³ Hekimoğlu. **a.g.e.**, 183-184.

Yurdakuler, Okan, Ersü, Kaplan, Aksoyoğlu, Özkaya, Özgüneş ve Yıldız lehte oy vermiştir.⁹⁹⁴ Bu üyelerden Yıldız ve Özgüneş aleyhte oy kullanacağını belirtmesine rağmen cuntanın yaptığı tehditlere yenik düşerek taraf değiştirmiştir. Özgüneş, oylamadan iki gün sonra Aydemir'in ölüm tehdidi sebebiyle lehte oy verdiğini ancak pişman olduğunu Küçük'e söylemiştir.⁹⁹⁵ Ancak yaşanan bu pişmanlık, üzerine aldığı tarihî sorumluluğu üzerinden atmasını sağlamamıştır.

MBK, oy birliği ile idamına karar verilen Bayar konusunda ise karar değiştirmiştir. Komite Menderes, Zorlu ve Polatkan'ın cezalarını onaylamış ancak Bayar'ın cezasını 65 yaşını geçtiği gerekçesiyle müebbet hapis cezasına çevirmiştir.⁹⁹⁶ Ancak MBK, 11 Temmuz 1960'ta yürürlüğe soktuğu "*Türk Ceza Kanununun 146 ncı Maddesine Fıkra Eklenmesi ve 56 ncı Maddesinin Kaldırılması Hakkında Geçici Kanun*"⁹⁹⁷ ile 65 yaşı geçmiş vatandaşlarının idam cezasının onaylanmasını sağlamıştır. Bu sebeple Bayar'ın idam cezasının müebbet hapse çevrilme gerekçesinin yaş haddinden olması zayıf bir ihtimaldir.

Bayar'ın idamı ile ilgili olarak Aytunç Altındal ve Rasim Ekşi, Papa 23. John'un Bayar'ın idamına engel olduğunu iddia etmiştir. Bu iddiaya temel olarak ise Bayar ve John arasındaki dostluğu göstermiştir. Şöyle ki 1933-1945 yılları arasında Türkiye'de kardinal olan Angelo Roncalli bu sırada Bayar ile dostluk kurmuştur. Bayar 1950 yılında Cumhurbaşkanı olduktan sonra ikili arasındaki dostluk devam etmiştir. Roncalli, Vatikan'ın Türkiye'de bir büyükelçilik açması için Bayar'dan ricada bulunmuş, Bayar da bu ricasını kabul ederek büyükelçiliğin açılması için gerekli talimatları vermiştir. 1958 yılında Roncalli 23. John adıyla Papa seçilmiştir. Bayar, daha önce hiçbir Müslüman devlet başkanının yapmadığını jesti yaparak papayı makamına giderek tebrik etmiştir. Papa 23. John, dostunun bu jestine Bayar'ın idam kararının verilmesinden hemen önce karşılık vermiştir. John, idam kararından bir gece önce bizzat Ankara'ya göndermiş olduğu kardinali vasıtasıyla: "Celal Bayar idam edilirse Papa'yı ve tüm Katolik âlemini karşılarında bulacaklarını" içeren mesajı iletmiştir. Böylece Bayar idamdan kurtulmuş,

⁹⁹⁴ Karavelioğlu. **a.g.e.**, 148-149; Küçük. **a.g.e.**, 127.

⁹⁹⁵ Küçük. **a.g.e.**, 128.

⁹⁹⁶ Komite 15 İdamın 12'sini Müebbet Hapis Yaptı. (16 Eylül 1961). *Akşam*, 1.

⁹⁹⁷ Türk Ceza Kanununun 146 ncı Maddesine Fıkra Eklenmesi ve 56 ncı Maddesinin Kaldırılması Hakkında Geçici Kanun. (11 Temmuz 1960). *Resmî Gazete*, (10548), 1687. Kanun, daha önce II. bölüm de açıklanmıştır.

Menderes, Zorlu ve Polatkan idam edilmiştir.⁹⁹⁸ Ancak Altındal ve Ekşi'nin bu iddialarının da sağlam bir temele dayanmadığını söylemek gerekmektedir.

3.5.4. İdam Kararları ve Ondörtler

Ondörtlerin temeli sayabileceğimiz Er-Esin-Özdağ Örgütünün Türkeş'in liderliğine girmesi ile birlikte benimsedikleri prensiplerde "Sabık hükûmet üyelerinin yurtdışına gönderilmesi" hususu yer almıştır.⁹⁹⁹ Bu yönde 27 Mayıs'ı takip eden günlerde bir girişimde bulunulmuştur. Gürsel, DP'li vatandaş ve parlamenterlerin ne yapılacağı konusunda Türkeş'in fikrini sormuş, bunun üzerine Türkeş: "İsviçre'ye gönderelim." demiştir. Buna göre DP ileri gelenlerinin İsviçre'ye yollanması ve masraflarının Türkiye Cumhuriyeti tarafından karşılanması fikri Gürsel'e izah edilmiştir. Gürsel bu teklifi beğenmiş ve akabinde Dışişleri Bakanı Sarper'e anlatmıştır. Sarper'in de beğendiği bu teklifin uygulanması için Sarper'e derhâl dış ülkeler ile temaslara başlaması bizzat Gürsel tarafından emredilmiştir.¹⁰⁰⁰

Gürsel tarafından benimsenen ve altyapı çalışması yapılan bu plan dâhilinde, 30-40 kişilik DP'li kadronun İsviçre'ye gönderilmesi, şartlar normale döndüğü zaman ülkeye dönüşlerinin sağlanması düşünülmüştür. Ancak bu fikrin komiteye intikali ile birlikte çetin tartışmalara sebep olmuştur. Komitede Okan, Ulay'a dönüp: "Paşam bak, bizim merhametli arkadaşımız geldi. Demokratları korumaya çalışırken, onların vatan haini olduklarını acaba hiç düşünmedi mi?" demiştir. Ardından Küçük, Türkeş'e hitaben: "Bunlar, buz gibi vatan haini. Vatan hainlerini dışarı göndermek ne demek? Böyle iş olmaz! Onları, kesinlikle mahkemeye vereceğiz. Hırsızlıklarını, ihanetlerini, kanun eliyle cezalandıracağız." demiştir. Komite üyelerinin böyle sert tepkiler vermesi üzerine Radikallerin bu planı suya düşmüştür.¹⁰⁰¹

⁹⁹⁸ Altındal, A. (2007). **Vatikan ve Tapınak Şövalyeleri**. (11. Baskı). İstanbul: Alfa Basım Yayım, 77-78; Ekşi. **a.g.e.**, 178-179.

⁹⁹⁹ Er. **a.g.e.**, 32.

¹⁰⁰⁰ Turgut. **a.g.e.**, 186-187.

¹⁰⁰¹ Turgut. **a.g.e.**, 189-190; Tunçkanat, sürgün fikrinin komiteye babası 150'liklerden olan Madanoğlu tarafından getirildiğini ancak kabul görmediğini beyan etmiştir. ("DP Liderlerinin Yurt Dışına Gönderilmesini Madanoğlu Önerdi". (29 Eylül-5 Ekim 1986). *Yankı*, (809), 14.

Radikallerin bu planıyla ilgili Menteş Grubu'ndan Hv. Yzb. Remzi Oral yıllar sonra Er'e şu sözleri söylemiştir: *“Eğer 14'ler yani sizler diğer grubu tasviye edip yurt dışına sürseydiniz ve Yassıadayı'da boşaltmaya kalksaydınız ona fırsat vermeden Yassıada'da binaların altına döşediğimiz tahrip kalıplarıyla hapisteki bütün insanlarla beraber binaları havaya uçuracaktık.”*¹⁰⁰² Bu beyanat göstermektedir ki hükûmet üyelerinin infazı hem komitenin bir kısmı hem de cunta tarafından el birliği ile gerçekleştirilmiştir.

İdamların tasdiki süresince Ondörtlere Türkiye'den mektuplar yazılmıştır. Mektupların geneli genç subayların idam taraftarı oldukları ve Ondörtlerin de idama karşı çıkmaması yönünde olmuştur. Bu mektuplara cevaben Er: *“Değil ordunun genç subayları dünyanın bütün orduları idamlardan yana olsa bile biz gene de idamlara karşıyız.”* cevabını vermiştir.¹⁰⁰³ Ondörtlerden Esin de benzer yönde fikir beyan etmiş ve idamlara karşı çıkmıştır. Böylece tarihî bir vebalin altında kalmaktan kurtulmuştur.¹⁰⁰⁴

Ondörtlerin Yassıada kararlarına ilişkin ortak kararı ise daha kararlar açıklanmadan önce verilmiştir. Türkeş, kader arkadaşları ile temasa geçmiş ve fikirlerini sormuştur. Yapılan fikir yoklaması sonucu Ondörtlerin idamlara karşı olduğu tespit edilmiştir. Ardından Özdağ, Türkeş ve Akkoyunlu üçlüsü Yeni Delhi'de buluşmuştur. Üçlü Gürsel, İnönü, MBK üyeleri ve parti mensuplarına birer mektup yazarak konunun hassasiyetini belirtmiş ve idam kararı çıktığı takdirde bunların infaz edilmemesini istemiştir.¹⁰⁰⁵

Türkeş, Gürsel'e yazmış olduğu mektubu Dışişleri Bakanı Sarper aracılığıyla Gürsel'e ulaştırmıştır. 7 Eylül 1961 tarihli bu mektupta idam cezalarının infazı hâlinde ülkede huzursuzlukların baş göstereceğini ve siyasi suçlardan dolayı idam cezası verilmesinin uygun olmadığını belirtmiştir. Ayrıca Yüksek Adalet Divanı'nın vereceği idam kararlarının incelenmesi ve onaylanmasının 27 Mayıs MBK'ne ait olduğunu söylemiştir. Mevcut durumda ise yasama organının yalnız MBK'den oluşmadığını Temsilciler Meclisi ile MBK'den müteşekkil Kurucu Meclisin olduğunu belirtmiştir. Bu durumda idam kararlarının 13 Kasım Komitesi tarafından incelenmesinin hukuki ve meşru

¹⁰⁰² Er. a.g.e., 63.

¹⁰⁰³ Er. a.g.e., 92.

¹⁰⁰⁴ Esin. a.g.e., 225-226.

¹⁰⁰⁵ Turgut. a.g.e., 332.

olmayacağını belirtmiştir.¹⁰⁰⁶ Ancak Türkeş'in bu mektubu bir karşılık bulmamış ve idamlar 13 Kasım sonrasında oluşan komite tarafından görüşülerek onaylanmıştır.

İdam cezalarının tasdik kararı 16 Eylül 1961 tarihli *Resmî Gazete*'de yayınlanmıştır.¹⁰⁰⁷ Aynı gün sabaha karşı eski Dışişleri Bakanı Zorlu ve eski Maliye Bakanı Polatkan hakkında verilen idam cezaları infaz edilmiştir. Hastalanan Menderes'in idamı ise ertelenmiştir.¹⁰⁰⁸ Ertesi gün Ord. Prof. Dr. Sedat Tavat ve beraberindeki heyetin kontrolleri sonrasında Menderes'in sağlık durumunun normale döndüğü tespit edilmiş ve ardından infaz işlemi gerçekleştirilmiştir.¹⁰⁰⁹ Böylece ihtilale kan bulaşmış ve uzun yıllar sürececek olan bir dramın kapısı aralanmıştır.

3.5.5. 15 Ekim 1961 Seçimleri ve 21 Ekim Protokolü

18 Eylül 1961 tarihinde Ankara sessiz bir güne uyanmıştır. On yıl ülkeyi yönetmiş olan bir başbakanın asılmasına rağmen ne bir protesto ne de bir tepki gösterilmiştir. Askerler oluşabilecek tepkilere karşı önceden hazırlık yapmasına rağmen bunların hiçbirisini kullanmak zorunda kalmamıştır.¹⁰¹⁰ Bu süreçte DP'nin mirasçısı olan AP'nin başında emekli bir asker Gümüşpala'nın bulunması bir olay çıkmasına mani olmuştur. Gümüşpala 27 Mayıs sürecinde ihtilalcilerin kısa süre de olsa Genelkurmay başkanlığını yapmış ve onları yakinen tanımıştır. Sürekli partililerine “Ahval ve şeraiti düşünmeleri” yönünde telkinlerde bulunmuştur. Zira o günlerde ülke yönetiminde üç kuvvet unsuru mevcuttur. Bunlar: Parçalanmasıyla birlikte gücünü yitirmiş MBK, Sunay liderliğindeki SKB ve Aydemir'in başı çektiği Albaylar Cuntası'dır.¹⁰¹¹ İşte seçime bu ahval ve şerait içersinde gidilmiştir.

Yassıada Kararlarının açıklanmasından tam bir ay sonra 15 Ekim 1961 tarihinde genel seçimler yapılmıştır. Seçimlere CHP, CKMP, AP ve YTP katılmıştır. AP ve YTP seçim boyunca DP seçmeninden oy almak adına mücadele etmiştir. Seçim

¹⁰⁰⁶ Turgut. **a.g.e.**, 333-334; “Türkeşin Gürsele Mektubu”. (26 Ocak 1962). *Milli Yol*, (1), 7.

¹⁰⁰⁷ “T.C. Milli Birlik Komitesi Kararı.” (16 Eylül 1961). *Resmî Gazete*, (10908), 5161.

¹⁰⁰⁸ İki İdam İnfaz Edildi. (17 Eylül 1961). *Ulus*, 1.

¹⁰⁰⁹ A. Menderes İdam Edildi. (18 Eylül 1961). *Vatan*, 1.

¹⁰¹⁰ Birand, M. A., Dündar, C., Çaplı, B. (2016). **12 Mart: İhtilalin Pençesinde Demokrasi**. (1. Baskı). İstanbul: Can Yayınları, 21.

¹⁰¹¹ Birand, Dündar, Çaplı. **a.g.e.**, 23-24.

propagandalarının yapıldığı süreçte partiler imzalamış oldukları Milli And ilkelerine aykırı davranmış ve DP anlayışının ölmediğini savunmuştur.¹⁰¹² Yapılan seçim sonucunda Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosunda oluşan sonuç aşağıdaki tablodaki gibidir.

Partiler	Millet Meclisi		Cumhuriyet Senatosu	
	Oy Oranı	Üye Sayısı	Oy Oranı	Üye Sayısı
AP	%34,8	158	%35,5	71
CHP	%36,7	173	%37,2	36
CKMP	%14,0	54	%13,5	16
YTP	%13,7	65 ¹⁰¹³	%14,0	27 ¹⁰¹⁴

Seçimler, en az 400 milletvekili kazanarak 10 yıl önce bıraktığı iktidarı geri alacağını düşünen CHP için hayal kırıklığı ile sonuçlanmıştır. AP ve YTP eski DP seçmeninden topladıkları oylar ile hem Millet Meclisinde hem de Cumhuriyet Senatosunda çoğunluğa sahip olmuştur. Bu tabloya göre AP ve YTP cumhurbaşkanlığı seçimlerinde birlikte hareket ettikleri takdirde kendi adaylarını seçme hakkına sahip olmuştur.¹⁰¹⁵

Seçim sonuçlarının bir diğer önemli yanı ise hiçbir partinin tek başına iktidar olma şansının olmamasıdır. Bu durumda partilerin koalisyon hükûmeti kurmasının önu açılmıştır. Ancak bir yandan AP-YTP ve CKMP'nin koalisyon kurarak CHP'yi muhalefette bırakacağı söylemleri diğer yandan Ali Fuat Başgil'in cumhurbaşkanlığı adayı olacağını söylenmesi cuntayı yönetime el koyma yönünde bir eğilime sevk etmiştir. Cunta, seçimlerin iptalini ve siyasi partilerin feshedilerek iktidarın ordu tarafından ele geçirilmesini istemiştir. Ancak cunta içerisinde yer alan Menteş Grubu öncelikle siyasi partilerin CHP'nin iktidara gelmesi hususunda ikna edilmesi, başarılı olunmadığı takdirde ordunun işe el atması fikrini öne sürmüştür. Bu fikir üzerine Aydemir ve Menteş'in arası açılmış, bazı komite üyeleri de cuntadan ayrılmıştır.¹⁰¹⁶

¹⁰¹² Turan. **a.g.e.**, 82.

¹⁰¹³ Web: <http://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>. Adresinden 7 Temmuz 2018 tarihinde alınmıştır.

¹⁰¹⁴ Turan. **a.g.e.**, 83. Dönemin gazetelerinde YSK kesin sonuçları olarak AP 70, YTP 28 senatör olarak verilmiştir. (Seçim Sonucu Resmen Açıklandı. (21 Ekim 1961). *Akşam*, 1; Y. Seçim Kurulu Seçim Sonuçlarını Resmen Açıkladı. (21 Ekim 1961). *Vatan*, 1,5; Kesin Neticeler Açıklandı. (21 Ekim 1961). *Ulus*, 1,5.

¹⁰¹⁵ Turan. **a.g.e.**, 83.

¹⁰¹⁶ Örtülü. **a.g.e.**, 144-145.

Seçimler sonrasında oluşan tabloyu ve ordunun tavrını Feroz Ahmad şöyle açıklamıştır:

“1961 Seçimleri neo-demokrat partiler için büyük bir yenilgi ve İnönü'nün CHP'si için bir zaferle sonuçlansaydı, ordu yeni seçilen rejimi ihtiyatlı ve pasif bir muhafızı rolüyle yetinebilirdi. Fakat sonuçlar, siyasi ve toplumsal yapıyı değiştirmeden iktidarı sivillere devretmenin tehlikelerine karşı uyarılarda bulunanların öngörülerini doğruladı... Bu sonuçlar içerde ve dışarda, Menderes'in bir zaferi ve 27 Mayıs rejimine karşı bir kınama oyu olarak yorumlandı. Böylesi bir siyasi ortamda ordunun kışlalara geri dönüp olayların gidişatını izlemesi imkânsızdı.”¹⁰¹⁷

Ahmad'ın da belirttiği gibi seçim sonuçları siyasal ve toplumsal yapının değiştirilmeden, yani gerekli reformları yapmadan iktidarın sivillere devrine taraf olmayan Radikallerin öngörülerini doğrulamıştır. Sonuçta ordu, yıktığı Menderes iktidarının ve onunla aynı zihniyeti paylaşan insanların iktidara gelmemesi adına yeniden siyasi olaylara müdahil olmuştur. Tarihe “21 Ekim Protokolü” olarak geçen askerin müdahale kararının altında bu temel yatmıştır.

21 Ekim 1961 günü saat 14.30'da İstanbul Harp Akademilerinde 10 general ve 28 albayın katılımıyla gerçekleştirilen toplantı neticesinde 21 Ekim Protokolü imzalanmıştır. Protokol şöyledir:

“1. Türk Silahlı Kuvvetleri mensupları “Aşağıdaki açık imzaları bulunan” 21 Ekim 1961 günü saat 14.30'da toplanmışlar ve gündemlerinde mevcut olan konuları müştereken müzakere etmişler ve ittifakla aşağıdaki karara varmışlardır:

- a. Türk Silahlı Kuvvetleri 15 Ekim 1961 günü yapılmış olan seçimden sonra gelecek yeni Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanmadan evvel fiilen duruma müdahale edecektir.*
- b. İhtilal milletinin hakiki ve ehliyetli mümessillerine tevdi edilecektir.*
- c. Bütün siyasi partiler faaliyetlerinden men edilecek, seçim neticeleri ile MBK feshedilecektir.*
- d. Bu kararın tatbiki 25 Ekim 1961'den sonra bir güne tehir edilmeyecektir.*

2.İşbu zabut varakası üç nüsha tanzim edilmiş ve bütün üyeler tarafından imza edilmiştir.”¹⁰¹⁸

¹⁰¹⁷ Ahmad. **a.g.e.**, 174-175.

¹⁰¹⁸ Aydemir, T. **a.g.e.**, 82-83; Seyhan. **a.g.e.**, 155-156; Örtülü. **a.g.e.**, 145-146; İsen, C. K. (2010). **22 Şubat-21 Mayıs Geliyorum Diyen İhtilal**. (1. Baskı). İstanbul: Kaknüs Yayınları, 30-32.

Protokolün imzalanmasının ardından kurulacak askerî hükûmetin üyeleri bile belirlenmiştir. Başbakanlığa Org. Kazım Orbay, İçişleri Bakanlığına Faruk Gürler gibi isimler yazılmıştır.¹⁰¹⁹ Aynı gece Ankara Grubu İstanbul'a davet edilmiştir. Aydemir, Atakan, Menteş, Arsin, Tufan Akkoç derhâl İstanbul'a gitmiştir. Protokol metnine havacılar itiraz etmiş ancak çoğunluğun verdiği karara uyacaklarını belirtmişlerdir. Ardından protokolü tasvip ederek aynı gece Ankara'ya dönmüşlerdir. 22 Ekim'de Ankara Mürted Hava Üssü'nde bir toplantı yapılmıştır. Burada protokol görüşülmüş ve Ankara Grubu tarafından kabul edilerek imzalanmıştır.¹⁰²⁰

22 Ekim 1961'de Ali Fuat Başgil, Cenevre'den İstanbul'a gelmiştir. Gazeteciler kendisine aday olup olmayacağını sormuş ancak Başgil kesin bir cevap vermemiştir. Ardından Ankara'ya hareket eden Başgil güzergâh boyunca vatandaşların alkış ve tezahüratları ile karşılaşmıştır. 23 Ekim'de Ankara'ya gelen Başgil burada geniş bir kitle tarafından karşılanmış ve aday olması istenmiştir. Aynı gün içerisinde AP, YTP ve CKMP'li milletvekilleri Başgil'i ziyaret etmiş ve adaylığı hususunda talepte bulunmuşlardır. Nihayetinde Başgil, adaylık beyannamesini yazarak imzalamıştır.¹⁰²¹

Aynı günlerde Ataklı, Eskişehir'e gitmiş ve burada nabız yoklaması yapmıştır. Yaptığı ilk temaslar sonucu havacı subayların müdahale karşıtı olduğunu görmüştür. Ataklı burada Genelkurmay 2. Başkanı Memduh Tamgaç'a 21 Ekim Protokolü'nden bahsetmiş ve Genelkurmay Başkanı Sunay'ı durumdan haberdar etmesini istemiştir.¹⁰²² Sunay müdahale haberini aldıktan sonra 23 Ekim'de kuvvet komutanları, ordu komutanları, kolordu komutanları ile müşterek bir toplantı düzenlemiştir. Toplantıda Sunay, Gürsel'in cumhurbaşkanı, İnönü'nün başbakan seçilmesi hâlinde olayların normale döneceğini belirtmiştir. Bunun üzerine generaller müdahale kararından vazgeçmiştir.¹⁰²³

Ordunun müdahalesinin önlenmesi için parti liderlerinin de bu fikri benimsemesi gerekmektedir. Zira Tansel: *"Eğer Ali Fuat Başgil Cumhurbaşkanı seçilirse Çankaya Köşkü'ne ilk bombayı ben atarım."* diyerek kendisinin ve cuntanın bu husustaki tavrını

¹⁰¹⁹ Birand, Dündar, Çaplı. **a.g.e.**, 28.

¹⁰²⁰ Aydemir, T. **a.g.e.**, 83; Seyhan. **a.g.e.**, 156; İsen. **a.g.e.**, 32.

¹⁰²¹ Başgil. **a.g.e.**, 155-159.

¹⁰²² Tunçkanat. **a.g.e.**, 461-462.

¹⁰²³ Aydemir, T. **a.g.e.**, 83-84

ortaya koymuştur.¹⁰²⁴ Bu sebeple aynı gün Çankaya’da Gürsel ve parti liderleri bir araya gelmiştir. Bu toplantıya Sunay ve kuvvet kumandaları da katılmıştır. Toplantıda Sunay, durumun hassasiyetini anlatmıştır. Ardından Gürsel’in cumhurbaşkanı seçilmesi, Yassıada mahkûmlarına af çıkarılmaması, EMİNSU’ların orduya dönmemesi ve 147 öğretim üyesinin üniversiteye dönmemesi hususunda partilerden teminat istenmiştir. Bu hususlar; Yassıada mahkûmları ve öğretim üyelerinin geri dönüşü TBMM’ye bırakılmak şartıyla kabul edilmiştir.¹⁰²⁵

23 Ekim 1961 akşamı Başgil’i kaldığı otelde Özdilek ve Ulay ziyaret etmiştir. Kısa bir sohbetten sonra mesele Başgil’in adaylığına gelmiştir. Bu sırada Ulay, Başgil’e hitaben: *“Adaylığınızı geri almanız lazımdır. Gürsel Paşa’nın karşısında başka bir adaylığa müsaade edemeyiz.”* demiştir.¹⁰²⁶ Buna karşın Başgil şöyle demiştir:

*“Yanlış yoldasınız, Paşam. Dürüst bir seçimden sonra tutulacak yol bu değildir. Demokrasi hukuku emreder ki, seçimler her safhasında, serbest olsun, zorlanan bir seçimden hayır gelmez. Sizde seçim, dikta rejimlerinde görülen seçimdir. Sizler demokrasi yolunda yürüyeceğinizi söylediniz. İktidarı, seçimde kazananlara teslim edeceğinize söz verdiniz, hatta yemin ettiniz. Ben buna inanarak Cenevre’den kalktım, geldim. Sizlere yakışan, verdiğiniz sözü tutmanızdır.”*¹⁰²⁷

Bu cevabın üzerine Özdilek: *“Biz de demokrasi dedik durduk ve seçimlere öyle girdik. Seçimlerden çıkan netice bu mu olmalıydı?”* diyerek CHP’nin kazanmasını umduklarını ve oluşan tablodan memnuniyetsizliğini belirtmiştir. Ancak Başgil seçimlerde anormal bir şey görmediğini ve demokrasiye uygun şekilde gerçekleştiğini söylemiştir. Ardından Ulay araya girmiş ve şu sözleri söylemiştir:

“Bizi anlamanız lazımdır. Müşkül bir durumdayız. Son günlerde bizim, hükûmet olarak kuvvetimiz yoktur. Orduda yeni bir junta kurulmuştur. Bize bu junta dikte etmekte talimat vermektedir. Biz bugün devlet radyosuna bile hâkim değiliz. Radyo da juntanın emrindedir. Adaylığınızı geri almanız hususunda bize talimat veren de bu juntadır. Biz size juntadan aldığımız talimatı tebliğ ediyoruz. Kabul edip etmemek size aittir. Fakat kabul etmediğiniz takdirde, sizin hayatınızı garanti

¹⁰²⁴ Tunçkanat. **a.g.e.**, 457.

¹⁰²⁵ Yıldız. **a.g.e.**, 219.

¹⁰²⁶ Başgil. **a.g.e.**, 160-163. Bu görüşme sırasında Ulay, Başgil’e hitaben: *“Sen cumhurbaşkanı olursan ne top atılır ne bir şey. Senin cipin hazır, koyacaklar seni bir cipe, yukarıda bir yere götürecekler, orada akıbetin meçhul. Belki Etlik’e mezarını bile hazırlamışlardır senin.”* diyerek durumun vahametini aktarmıştır. (Birand, Dündar, Çaplı. **a.g.e.**, 38).

¹⁰²⁷ Başgil. **a.g.e.**, 163.

edemeyiz. Bunu açık söyleyelim. Netice yalnız bundan da ibaret kalmayacaktır. Meclis açılmadan dağıtılacak, seçimler iptal edilecek, partiler kapatılacak ve askeri idare devam ettirilecektir. Siz, bir hukuk profesörü olarak, memleketin böyle bir akibete düşmesine elbette razı olmazsınız.”¹⁰²⁸

Sarf edilen sözler Başgil'i çok etkilemiştir. Özellikle memleketin üzerinden askerî idarenin kalkmaması hususu kendisini endişelendirmiştir. Bunun üzerine Başgil hem adaylıktan çekilmeye hem de seçilmiş olduğu senatörlükten istifa etmeye karar vermiştir. Bu kararını akabinde AP'li yöneticilere bildirmiştir. Onlar yapılan tehditlerin “kurusıkı” olduğunu söylemişlerdir. Ancak Başgil, zamanında Menderes'in de böyle tehditleri kulak ardı ettiğini ve akibetinin meydana geldiğini söyleyerek kararının kesin olduğunu söylemiştir.¹⁰²⁹ Ardından Başgil istifa ederek İsviçre'ye dönmüştür. Böylece cuntanın müdahale etmesi için bir gerekçe kalmamıştır. Ancak bu süreçte demokrasi ağır bir yara almıştır.

3.5.6. Ondörtlerin Yurda Dönüş İsteği ve TBMM'nin Açılışı

Seçimlerin hemen akabinde, 16 Ekim 1961'de bir araya gelen MBK, mevcut durumu değerlendiren ve Ondörtleri öven bir tebliğ yayınlamıştır. Bu tebliğ şöyledir:

“Millî Birlik Komitesi olarak 27 Mayıs 1960 sabahı aziz milletimiz ilan ettiğimiz amaç ve içtiğimiz andın, bugün millî iradenin her türlü şüpheden uzak olarak gerçekleşmesini görmenin sevinç ve bahtiyarlığı içinde, iktidarı devrederken aşağıdaki hususları milletimizin itilâna arz ederiz.

Vatanseverlikleri tarihin değişmez hükmüne bağlanmış olan 38 ihtilal arkadaşının andlarıyla milletimize karşı teyid ettikleri müşterek inançları demokratik hukuk düzenine girerken, bu hedefe varılacak yollarda ihtilallerin tabiatında mevcut keskinliklerin doğurduğu bazı metod ayrılıkları belirtmişti. Bunun sonucu olarak sadece bir kadro kanunu olan 127 sayılı kanunla dışarda hükümet müşavirliği verilen ondört arkadaşımız bu vazifelerini de büyük bir ciddiyetle yapmışlardır. Hazırlanış, icra ve tarih önünde mesuliyet ortaklığını yüklendikleri ihtilalin bugün milletçe idrak ettiğimiz sonucunda onların da ortak inançları olduğunu milletimize arz ederiz.”¹⁰³⁰

¹⁰²⁸ Başgil. **a.g.e.**, 163-164.

¹⁰²⁹ Başgil. **a.g.e.**, 165-166.

¹⁰³⁰ 14 M.B.K. Üyesi Dönüyor Mu?. (17 Ekim 1961). *Vatan*, 1,5; MBK, 14'leri Öven Bir Tebliğ Yayınlandı. (17 Ekim 1961). *Akşam*, 1,5. Erkanlı. **Anılar, Sorunlar...**, 185-186.

Yayınlanan bu tebliğ, basında Ondörtlerin geri döneceği şeklinde yorumlanmıştır. Gürsoytrak bu hususta gazetecilere, görevlerinden istifa ettikleri takdirde Ondörtlerin yurda dönüşünün mümkün olduğunu söylemiştir.¹⁰³¹ Erkanlı'ya göre böyle bir bildirinin yayınlanmasında cunta ve komite içerisinde kendilerini destekleyen grupların etkisi olmuştur. Böyle bir tebliğin yayınlanması üzerine komite üyeleri Brüksel'de bir araya gelmiştir. Burada Brüksel Sefareti teleksi ile Türkiye ile bağlantı kurulmuştur.¹⁰³² Bu temas sırasında Kabibay, Erkanlı ve Kaplan'dan oluşan üç kişilik heyetin meclisin açılışında bulunmak üzere Türkiye'ye gelmeleri ve ardından geri dönmeleri talep edilmiştir. Böyle bir talepte bulunmalarının sebebi ise; Ondörtler üzerinde oluşturulan kötü izlenimi ortadan kaldırmak, meclis açılışında bulunarak desteklediklerini göstermek ve haklarında atılan iftiraların gerçeği yansıtmadığını açıklamak olmuştur.¹⁰³³

Ondörtlerin bu talebi MBK tarafından cuntaya sevk edilmiştir. Cunta ise olayı Sunay'a sevk etmiş ve Sunay Ondörtlerin talebine şöyle karşılık vermiştir:

“Türkiye'ye dönmenizi arzu ederiz, zaten son tebliğ bunun delilidir. Fakat durum çok karışıktır, seçim sonuçları ordunun büyük kısmını tatmin etmemiştir; bunlar yeniden baş kaldırmak için lider arıyorlar ve sizin bir an önce dönmenizi istiyorlar. Bu şartlar altında Türkiye'ye gelmeniz büyük olaylara sebep olabilir. Biz yatıştırıcı formüller peşindeyiz, bize yardımcı olun. Sizler vatansever insanlarsınız, memlekete kötülük yapmak istemezsiniz. Bundan sonra sizin bütün problemlerinize bizzat ben meşgul olacağım ve münasip zamanda yurda dönmenizi sağlayacağım; şimdilik lütfen beni dinleyin ve gelmeyin...”¹⁰³⁴

Ondörtler, bu tavsiyeye uymuş ve yurda dönmemiştir. Bu hareket Erkanlı'ya göre “Hayatlarının ikinci büyük hatası” olmuştur.¹⁰³⁵ Görüşmeler sonunda Seyhan “*Apartman kiraya verilecektir.*” parolasını K. Kaplan ve Karaman'a bildirmiş ve meclisin açılması hususunda Ondörtlerin desteğinin alındığını belirtmiştir.¹⁰³⁶ Bu görüşmeden birkaç gün sonra 25 Ekim 1961 tarihinde “II. Cumhuriyet Meclisi” olarak adlandırılan TBMM görevine başlamıştır.¹⁰³⁷ Ancak bu defa Meclisin açılışı sivil demokrasinin tecellisi olarak değil, askerî tahakküm altında gerçekleşmiştir. Zira Mecliste milletvekilleri yemin ederken,

¹⁰³¹ 14 M.B.K. Üyesi Dönüyor Mu?. (17 Ekim 1961). *Vatan*, 5.

¹⁰³² Erkanlı. **a.g.e.**, 186.

¹⁰³³ Hekimoğlu. **a.g.e.**, 186.

¹⁰³⁴ Erkanlı. **a.g.e.**, 187.

¹⁰³⁵ Erkanlı. **a.g.e.**, 187.

¹⁰³⁶ Türkeş. **1944 Milliyetçilik...**, 110-111; Uzman. **a.g.e.**, 131.

¹⁰³⁷ Hakimiyet Milletindir. (26 Ekim 1961). *Vatan*, 1.

Meclis localarında omzu kalabalık yıldızlarla dolu askerler bulunmuştur. Bu durum özellikle AP'li milletvekillerini tedirgin etmiştir.¹⁰³⁸ Ertesi gün yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminde oylamaya katılan 607 üyenin 434'ünün oyunu alarak Gürsel, Türkiye Cumhuriyeti'nin 4. cumhurbaşkanı olmuştur.¹⁰³⁹ AP'li vekiller kendi adaylarını çıkaramadıkları için yalnızca boş oy atarak tepki gösterebilmiştir. Ancak yaşanan bu seçim ve ardındaki gelişmeler Türk siyasal hayatında yeni bir geleneği başlatmıştır. Artık Cumhurbaşkanlığı makamı Genelkurmay Başkanlığı'nın bir üst rütbesi hâline gelmiş ve bu gelenek uzun süre devam etmiştir.¹⁰⁴⁰

Ardından sıra Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu başkanlarını seçmeye gelmiştir. Ancak ne mecliste ne de senatoda hiçbir partinin tek başına çoğunluğu sağlayamaması bu seçimi zorlaştırmıştır. Nihayetinde partiler Millet Meclisinde CHP'nin, Cumhuriyet Senatosunda ise AP'nin adayını desteklemek üzere mutabakat sağlamıştır.¹⁰⁴¹ 28 Ekim 1961'de yapılan senato başkanlığı seçiminde AP'nin adayı Suat Hayri Ürgüplü Cumhuriyet Senatosu başkanı seçilmiştir.¹⁰⁴² CHP'nin Millet Meclisi başkan adayı Fuat Sirmen ise ancak 1 Kasım günü 9. turda Millet Meclisi başkanı olmuştur.¹⁰⁴³

Son olarak başbakan'ın belirlenmesi ve koalisyon hükûmetinin kurulması kalmıştır. Gürsel, en başından beri desteklediği YTP Genel Başkanı Erkem Alican'ın başbakan olmasını istemiştir. Diğer yandan Millet Meclisinde en fazla sandalye sahibi olan CHP Genel Başkanı İnönü ise muhalefette kalacaklarını beyan etmiştir. AP, kendi liderliğinde CKMP ve YTP ile üçlü bir koalisyon düşünmüşse de YTP ve CKMP bu teklife pek sıcak bakmamıştır. Gürsel'in 2 Kasım'da başlamış olduğu temaslar Genelkurmay Başkanı Sunay ve ordunun da tesiri ile sonuçlanmıştır. Nihayetinde Ordunun da isteği ile Gürsel 10 Kasım'da İnönü'yü hükûmeti kurmakla görevlendirmiştir. İnönü yaptığı temaslar sonucunda 20 Kasım 1961 tarihinde AP ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk koalisyon hükûmetini kurmuştur.¹⁰⁴⁴

¹⁰³⁸ Birand, Dündar, Çaplı. **a.g.e.**, 44.

¹⁰³⁹ Gürsel, Cumhurbaşkanı Oldu. (26 Ekim 1961). *Vatan*, 1,5.

¹⁰⁴⁰ Birand, Dündar, Çaplı. **a.g.e.**, 45-46.

¹⁰⁴¹ Partililerin Yaptıkları Anlaşma Dün Millet Meclisinde Bozuldu. (29 Ekim 1961). *Vatan*, 1,5.

¹⁰⁴² Ürgüplü Senato Başkanı Seçildi. (29 Ekim 1961). *Akşam*, 1.

¹⁰⁴³ Sirmen Meclis Başkanı. (2 Kasım 1961). *Vatan*, 1,5.

¹⁰⁴⁴ Turan. **a.g.e.**, 87-89.

3.6. Süngüler Altında Demokrasi

3.6.1. 9 Şubat Protokolü ve 22 Şubat Olayı

Koalisyon hkmeti kurulmuş, siyasi hayat normalleşmeye başlamış diye düşünülürken 1962 yılı başında yeni bir kargaşa başlamıştır. Toker'e göre bu sıralarda Türkiye'de birisi görünen diğeri görünmeyen olmak üzere iki otorite kaynağı bulunmuştur. Bu sırada hkmet görünen otorite iken SKB görünmeyen otorite kaynağı olmuştur.¹⁰⁴⁵ Koalisyon hkmetinin birbiriyle uyumsuzluğu ve siyasi af kanunu çıkartma hususundaki çabalar orduyu huzursuz etmiştir. 1962 yılı Ocak ayında "Gericiliği ve Komünizmi Tel'in" mitinginde ortaya çıkan kanlı çatışmalar ordunun memnuniyetsizliğini bir kat daha artırmıştır. Başbakan İnönü 17 Ocak'ta yapmış olduğu radyo konuşmasında dikta rejimine karşı duracaklarını belirtmiştir.¹⁰⁴⁶

19 Ocak 1962'de Genelkurmay Başkanlığında Sunay ve 72 kumandanın katılımı ile bir toplantı düzenlenmiştir. Toplantıda Sunay, demokrasiden yana olan tavrını ve hkmetin desteklenmesi yönündeki fikrini beyan etmiştir. Albaylar Cuntası ise bu fikri pek tasvip etmemiştir. Cuntadan Necati nsalan "Memleketin kaderinin seksen yaşındaki bir lidere terk edilemeyeceğini" belirtmiştir.¹⁰⁴⁷ Aydemir ise Sunay'a hitaben ülkenin durumunun Güney Kore'ye benzer bir hal alacağını kendisine temmuz ayında söylediğini belirtmiş ve ardından mevcut durumun ihtilal havasına doğru seyrettiğini söylemiştir.¹⁰⁴⁸ Toplantının akabinde Sunay, derhâl Pembe Köşk'e gitmiş ve İnönü'ye: "*Paşam ordu arkanızdadır.*" diyerek teminat vermiştir.¹⁰⁴⁹ Hâlbuki Albaylar Cuntası böyle bir teminatın arkasında değildir.

1962 yılı Ocak ayının son günlerinde AP Milletvekili Nuri Beşer'in iki masasında subaylar ile ailelerine söylemiş olduğu küfür ve hakaret içerikli sözler ordudaki tansiyonu bir hayli yükseltmiştir. AP, nce Beşer'i partiden ihraç etmiş, ardından dokunulmazlığı

¹⁰⁴⁵ Toker, M. (1992). Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları: İnönü'nün Son Başbakanlığı 1961-1965. (2. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi, 54.

¹⁰⁴⁶ rtl. **a.g.e.**, 166-167.

¹⁰⁴⁷ örtülü. **a.g.e.**, 168.

¹⁰⁴⁸ İsen. **a.g.e.**, 41-42.

¹⁰⁴⁹ Birand, Dündar, çaplı. **a.g.e.**, 54.

kaldırılarak tutuklanmıştır.¹⁰⁵⁰ Ancak hem siyasi hayatta beklenen istikrarın sağlanamaması hem de DP'nin varisi partilerin subaylara karşı tutumları orduyu yeniden harekete geçirmiştir. 9 Şubat 1962'de Balmumcu Çiftliği'nde 54 kumandanın katılımıyla bir toplantı yapılmış ve "9 Şubat Protokolü" olarak bilinen bir belge imzalanmıştır. Bu protokol ile 28 Şubat 1962'de kadar hiyerarşik nizam içerisinde müdahale etme kararı alınmıştır.¹⁰⁵¹

Protokol, tıpkı 21 Ekim Protokolü gibi önce İstanbul'da imzalanmış ardından Ankara'ya intikal ettirilmiştir. Ankara'da 11 Şubat'ta Aydemir, Arat, Uran ve diğer Ankara üyeleri protokolü imzalamıştır.¹⁰⁵² Ancak cuntanın havacı kanadı böyle bir müdahaleye karşı çekingen davranmıştır. Zira müdahale sonrasında kurulacak olan idarede MBK'nin 37 kişi olarak düşünülmesi havacıları rahatsız etmiştir. Bu sebeple de havacılar müdahalenin ertelenmesi yönünde bir eğilim göstermiştir.¹⁰⁵³

SKB'nin almış olduğu müdahale kararını öğrenen Sunay, 18 Şubat günü kuvvet, ordu ve kolordu komutanlarını Ankara'ya çağırmıştır. Genelkurmayda yapılan toplantıda Sunay müdahale kararından haberdar olduğunu belirtmiş ve böyle bir şeye taraf olmadığını söylemiştir. Bu durumda müdahalenin hiyerarşik olarak gerçekleşme ihtimali zayıflamıştır. Ayrıca Hava Kuvvetlerinin durumunun halledilmeden bir müdahale yapılmaması gerektiği hususunda da cunta hemfikir olmuştur.¹⁰⁵⁴ Toplantı sonrası General Tulga gerekirse bu işi yalnız başına yürüteceğini albaylara bildirmiştir. Ancak bunun için öncelikle İstanbul'da temaslar yapması gerektiğini söylemiştir. Ertesi gün İstanbul'da temaslarda bulunan Tulga, Sunay'ın buradaki komutanları müdahalenin iptali yönünde ikna ettiğini görmüştür. Neticede kendisi de artık hiyerarşik bir müdahalenin olmayacağını anlayarak iptal kararını Ankara'ya bildirmiştir.¹⁰⁵⁵

19 Şubat'ta Sunay bu defa Aydemir, Atakan, Ünsalan gibi Albaylar Cuntasının etkin isimlerini yanına çağırmıştır. Sunay ile birlikte kuvvet komutanları da hazır bulunmuştur. Yaklaşık 4 saat süren toplantıda Sunay, müdahale kararından vazgeçilmesi

¹⁰⁵⁰Toker. **a.g.e.**, 55; Örtülü. **a.g.e.**, 172; Birand, Dündar, Çaplı. **a.g.e.**, 50.

¹⁰⁵¹ Seyhan. **a.g.e.**, 175; Aydemir, T. **a.g.e.**, 92-92; Aytekin. **a.g.e.**, 187;

¹⁰⁵² Seyhan. **a.g.e.**, 177.

¹⁰⁵³ Aydemir, T.. **a.g.e.**, 94-95.

¹⁰⁵⁴ Aydemir, T. **a.g.e.**, 95-96; Seyhan. **a.g.e.**, 180.

¹⁰⁵⁵ Örtülü. **a.g.e.**, 179.

gerektiğini anlatmıştır. Ancak albaylar ordunun alt kesimlerinden gelen baskıyı engelleyemeyeceklerini belirtmiştir. Atakan, şayet bu baskının kendileri tarafından oluşturulduğuna inanılıyorsa istifa etmeye hazır olduklarını belirtmiştir. Ancak Sunay, kendilerine itimat ettiğini söyleyerek albayların emniyetinden de kendisinin sorumlu olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁵⁶

Albaylar Cuntasının müdahale kararından vazgeçmeyeceğini ve bunların ülkenin ikbali için tehlike oluşturduğunu anlayan İnönü derhâl harekete geçmiştir. Öncelikle ordu içerisinde büyük bir kitleye sahip Albaylar Cuntası dağıtılacaktı. Bunun için albayların görev yerlerinin değiştirilerek onları kuvvetlerinden mahrum bırakmaya ve ardından cuntayı dağıtmaya karar vermiştir. İnönü, bu tasfiye operasyonu için albayların tayin kararlamelerini hazırlamış ve ardından Hava Kuvvetlerini alarma geçirerek düğmeye basmıştır.¹⁰⁵⁷

Aydemir, 20 Şubat 1962 akşamı başbakanlık, üniversite ve basın olmak üzere üç ayrı kanaldan tutuklanacağına ve Albaylar Cuntası'nın dağıtılacağına dair haberler almıştır. Bunun üzerine kıtaları başında durmayı uygun görerek geceyi geçirmek üzere Harp Okuluna gitmiştir. 20/21 Şubat gecesi saat 00.00'da 15. Kolordu Kumandanı Fikret Esen, Aydemir'i aramış ve saat 03.00'te harekete geçeceklerine dair haber aldıklarını, kesinlikle böyle bir şeye kalkışmamalarını söylemiştir. Aydemir, böyle bir şeyden haberi olmadığını belirtmiştir.¹⁰⁵⁸ Saat 01.00 civarında 229. Piyade Alayından bir subay Aydemir'e telefon etmiş ve Genelkurmay'a birtakım subayların gelerek alayı kontrol altına aldıklarını bildirmiştir. Ardından alarma geçilip geçilmeyeceği sorulmuş ancak Aydemir buna lüzum görmemiştir. Konuşmanın ardından Aydemir derhâl Ankara Merkez Kumandanı Atakan'ı aramış ve vaziyeti sormuştur. Atakan, gece harekete geçileceği yönünde bir ihbar alındığını söylemiştir.¹⁰⁵⁹

Gece saat 01.15'te Hava Kuvvetleri Karargâhında bir toplantı yapılmıştır. Burada Genelkurmay başkanı, Kara Kuvvetleri komutanı hazır bulunmuştur. Bunlardan başka tabii senatörlerden Ataklı ve Tunçkanat emekli oldukları hâlde resmî elbiselerini giyerek

¹⁰⁵⁶ Aydemir, T. **a.g.e.**, 96; Seyhan. **a.g.e.**, 182-183.

¹⁰⁵⁷ Birand, Dündar, Çaplı. **a.g.e.**, 60.

¹⁰⁵⁸ Aydemir, T. **a.g.e.**, 97; Seyhan. **a.g.e.**, 183; Örtülü. **a.g.e.**, 183-184; İsen. **a.g.e.**, 46-47.

¹⁰⁵⁹ Seyhan. **a.g.e.**, 183-184.

toplantıya katılmıştır. Toplantı devam ederken saat 02.00’de Hava Alb. Fevzi Arsin, Ünsalan’a Ankara istikametine doğru tankların ilerlediği haberini vermiştir. Ünsalan, derhâl harekete geçmiş ve Tank Tabur Kumandanı Yb. Haldun Doran ile temasa sağlamıştır. Ünsalan’ı karşısında gören Doran şaşırılmış ve: “Albayım siz dışarıda mısınız? Genel Kurmay Başkanı dışarıda mı?” diye sormuştur. Bunun üzerine Ünsalan: “Nereden çıkarıyorsun bunları? Ne oluyor? Bu hareketin sebebi ne?” diye sormuştur. Doran: “Havacıların alarma geçerek evlerden subay ve astsubaylarını otobüslerle topladıklarını tespit ettik. Arkadan kumandanlarımızı ve siz büyüklerimizi havacıların tevkif ettiği haberi geldi. Biz de, Kara Kuvvetleri olarak sizleri kurtarmak için harekete geçtik. Bu gece her şeyi yapmaya hazırız.” demiştir. Ancak Ünsalan: “Böyle bir şey yok. Tabura dön ve alarma son ver!” emrini vermiştir.¹⁰⁶⁰

Olaylar böyle seyrederken durumu tetkik eden Aydemir, evvela Ataklı ve Tunçkanat’ın resmî elbiseler giyerek “Harp Okulu Meclisi kuşatıyor” iddiası ile Meclis Muhafız Taburunu harekete geçirdiğini ifade etmiştir. Buna karşılık Tank Taburu, 229. Piyade Alayı ve Süvari Grubu karşı alarma geçmiştir. Bu sırada Tank Taburunun Ankara’ya ilerlediğini öğrenen Aydemir, Bahtiyar Yalta’yı gönderip “geri dön!” emrini vermiştir. Akabinde Genelkurmay 2. Başkanı Tamgaç Harp Okulunu teftiş etmiş ve tüm öğrencilerin uyduğunu görmüştür.¹⁰⁶¹ Böylece kasıtlı veya kasıtsız olduğunu bilinmemekle birlikte, asılsız ihbarla birliklerin alarma geçirildiği anlaşılmıştır.

Olayların sorumlusu olarak görülen 229. Piyade Alayı Kumandanı Alb. İhsan Erkan ve Tank Taburu Kumandanı Haldun Doran 21 Şubat 1962 sabahı mecburi izne çıkarılmıştır.¹⁰⁶² Aynı gün saat 11.00’de Aydemir, Ünsalan ve Atakan Genelkurmay Başkanlığına çağırılmıştır. Burada Sunay ile birlikte Önür ve Doruk da hazır bulunmuştur. Subay albaylara, Hava Kuvvetlerinin alarm halinde olduğunu, bir ultimatoma verdiği söylemiştir. Buna göre gece meydana gelen olayların albayların tertibi olduğu ve onların yeri değiştirilmediği sürece alarma son verilmeyeceği bildirilmiştir. Kısacası Sunay: “Sizleri feda etmek zorundayım.” demiştir. Bu karara albaylar sert tepki göstermiş ve kendilerine haksızlık yapıldığını bildirmiştir. Aydemir, tabancasını masanın üstüne koymuş

¹⁰⁶⁰ Seyhan. a.g.e., 184.

¹⁰⁶¹ Aydemir, T. a.g.e., 99-100; İsen. a.g.e., 48.

¹⁰⁶² Seyhan. a.g.e., 186.

ve: “Beni şimdi ya bununla temizlersiniz ya da Divan-ı Harbe verirsiniz. Eğer geceki harekete ben sebep olduysam, beni kurşuna dizdirirsiniz. Benim damarlarımda CHP kanı dolaşmıyor, vatanperverlik kanı dolaşıyor. Böyle bir haksızlığa tahammül edemem. Siz şayet kumandansanız, esas suçluları cezalandırırsınız.” demiştir. Ancak bu cevap Sunay’ı memnun etmemiş ve albayları odasından çıkarmıştır.¹⁰⁶³

Aydemir-Seyhan ikilisi 22 Şubat 1962 sabahı olayları tekrar gözden geçirmiş ve ardından bir rapor hâlinde İstanbul’a bildirmiştir. Bu bağlamda 20/21 Şubat gecesi meydana gelen olayların failleri olarak görülen Ataklı ve Tunçkanat hakkında hukuki işlem yapılması, Genelkurmay 2. Başkanı Tamgaç’ın durumunun gözden geçirilmesi talep edilmiştir. İstanbul bu haber üzerine albayları itidale davet etmiş, bu sırada Sunay subayları tekrar karargâha çağırmıştır.¹⁰⁶⁴ Aydemir, gidip gitmeme hususunda biraz tereddüt yaşamıştır. Bu sırada Atakan, Aydemir’i aramış ve kendisinin de çağrıldığını söylemiştir. Ardından durumdan şüphe ederek Aydemir’in karargâha gelmemesi telkininde bulunmuştur. Böylece Aydemir, Harp Okulu Alay Kumandanı Turgut Alpagut’un gitmesine karar vermiştir.¹⁰⁶⁵

Toker’in aktardığına göre bu süreçte yaşanan tüm gelişmelerden, cuntanın faaliyetlerinden İnönü haberdar olmuştur. Ancak İnönü kendisine bağlı olan Sunay vasıtasıyla durumu idare etmiştir. İkili birbirinden bilgi alışverişi yapmış ve tansiyonun yükseldiği anlarda birlikte hareket etmiştir.¹⁰⁶⁶ Bu yönüyle Albaylar Cuntası için bir plan hazırlanmıştır. Plan uyarınca Aydemir ve arkadaşları Genelkurmay’a çağrıldıkları sırada yerlerine yeni görev sahipleri atanacak ve böylece devir teslim işlemleri halledilip sükûnet içerisinde cuntanın ileri gelenleri Ankara’dan uzaklaştırılacaktı. 22 Şubat günü İnönü Toker’e: “*Bakalım, ne tepki gösterecekler?*” diyerek olayları dikkatle takip etmiştir. Ancak Aydemir’in durumdan şüphe edip karargâha gitmemesi ve ardından direnişe geçmesi bütün planı alt üst etmiştir.¹⁰⁶⁷

¹⁰⁶³ Aydemir, T. **a.g.e.**, 101; Birand, Dünder, Çaplı. **a.g.e.**, 62.

¹⁰⁶⁴ Seyhan. **a.g.e.**, 191-192.

¹⁰⁶⁵ Aydemir, T. **a.g.e.**, 103; İsen. **a.g.e.**, 52.

¹⁰⁶⁶ Toker. **a.g.e.**, 55.

¹⁰⁶⁷ Toker. **a.g.e.**, 72-73.

Saat 13.00'te Ankara Merkez Kumandanı Atakan, Harp Okulu Alay Kumandanı Alpagut, Muhafız Alay Kumandanı Şükrü İlkin, 229. Piyade Alay Kumandanı İhsan Erkan ve Tank Tabur Kumandanı Haldun Doran'ın Genelkurmay Karargâhında tutuklandığı haberi Harp Okuluna ulaşmıştır. Bunun üzerine Aydemir-Seyhan ikilisi bir karar vermek zorunda kalmıştır. Aydemir, 666 teğmene durumu açıklamış ve desteklerini almıştır. Ardından saat 13.30'da alarm vererek 22 Şubat Olayı'nı başlatmıştır.¹⁰⁶⁸

Mevcut durum İstanbul ve Sivas'taki birliklere intikal etmiş ve oralarda da alarm verilmiştir. Saat 15.00'te tüm kıtalar hazır hâle gelmiştir. Bu sırada Çubuk ve Polatlı'dan sevk edilen karşı birlikler de Aydemir'in emrine girmiştir. İşte bu saatlerde Aydemir'in kuvvetleri 18 bin kişiye ulaşmıştır.¹⁰⁶⁹ Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alay Komutanlığı Fethi Gürcan tarafından ele geçirilmiştir. Burada İnönü ve kuvvet komutanları toplantı halindeydiler. Gürcan, Aydemir'e köşkte bulunanları gözaltına almayı teklif etmişse de Aydemir bunu kabul etmemiştir.¹⁰⁷⁰ Aydemir'in bu kararı olayların seyrini değiştirmiştir. İnönü köşkten ayrılırken yanındaki komutanlara: *"İşte şimdi partiyi kaybettiler."* demiştir.¹⁰⁷¹

Hükûmet alarm durumuna son verilmesi için Ekrem Alican'ı aracı olarak göndermiştir. Burada Alican'a tutuklanmış subayların serbest bırakılması ve yapılan tayinleri iptal şartı ile alarm durumuna son verileceği bildirilmiştir. Alican şartları bildirmek üzere okuldan ayrılmış ve ardından İnönü'ye iletmiştir. Ancak İnönü bu şartları kabul etmemiştir.¹⁰⁷² Hava Kuvvetleri Karargâhına sığınmış olan hükûmet görevlileri ve parti başkanları burada orta yolun bulunması için çare aramaya başlamıştır. Neticede önce Sunay, ardından İnönü kan dökülmemiş olmasını göz önünde tutarak olaya karışan subaylar hakkında cezai tatbikat yapılmayacağına dair bir beyanata yazılı olarak Harp Okuluna bildirmiştir. Ancak tayinlerin iptali hususu kabul edilmemiştir. Albaylar durumu kendi aralarında müzakere ettikten sonra kardeşkanının dökülmemesi gerekçesi ile bir

¹⁰⁶⁸ Seyhan. **a.g.e.**, 192-193; Aydemir, T. **a.g.e.**, 103.

¹⁰⁶⁹ Birand, Dünder, Çaplı. **a.g.e.**, 71.

¹⁰⁷⁰ Seyhan. **a.g.e.**, 193-194; Aydemir, T. **a.g.e.**, 103.

¹⁰⁷¹ Birand, Dünder, Çaplı. **a.g.e.**, 74; Deniz. **a.g.e.**, 78.

¹⁰⁷² Seyhan. **a.g.e.**, 195; İsen. **a.g.e.**, 68-69; Birand, Dünder, Çaplı. **a.g.e.**, 75.

harekâta bulunmaktan vazgeçmiştir.¹⁰⁷³ Böylece 22 Şubat Olayı kan dökülmeden son bulmuştur.

22 Şubat Olayı sonrasında olaylara doğrudan veya dolaylı olarak karışan 69 subay ve 4 astsubay emekliye sevk edilmiştir. Bu subayların başında Aydemir, Atakan, Alpagut, Seyhan, İlkin, Erkan, Arat, Yalta ve Gürcan gibi isimler yer almıştır. Bu isimler daha sonra “22 Şubatçılar” olarak anılmaya başlamıştır.¹⁰⁷⁴ Ayrıca 22 Şubatçılar ile yakın ilişkisi olduğu düşünülen 11 generalin yerleri 11 Temmuz 1962’de değiştirilmiştir. Bunu 24 Temmuz’da yapılan “terfi atamaları” sırasında yapılan değişiklikler takip etmiş ve 12’si general 26’sı albay olmak üzere 38 subayın daha yerleri değiştirilmiştir.¹⁰⁷⁵

22 Şubat’ın mağdurlarından Osman Deniz, 22 Şubat’tan birkaç gün önce Tuğg. Faruk Gürler ile yaptığı temas sonrasında 9 Şubat Protokolü’nü imzalayan komutanların aslında kendilerini oyaladığını fark etmiştir. Deniz süreci şöyle aktarmıştır:

“Silahlı Kuvvetler Birliği örgütü içinde başlangıçtan beri oyun oynanıyordu. Oyunun iki sahnesi mevcuttu. Bir sahnede örgüte inanmış, ihtilal davasına sınıksız bağlı taraflar; diğer sahnede ise birincilerin tersine ihtilale inanmış görüntüsü içinde, hatta birinci sahnedekilerden daha ateşli görünenler vardı. Davaya yürekten bağlanmış olanlar, albaylar ve daha küçük rütbeliler ile onlara inanmış birkaç generalden ibaretti. Davaya inanmış görünenler ise Cevdet Sunay dahil generaller, amiraller ve onların yandaşı bazı albaylardı. Yalnızca ikbal ve rütbe peşinde olan bu gruptakiler önce örgütü 13 Kasım 1960’ta 14’ler olayı için kullanmış, 21 Ekim ihtilal protokolünü tanzim edip sonradan vazgeçmiş ardından Silahlı Kuvvetler içinde kilit mevkide bulunan ihtilalci subayları temizlemeye yönelmişlerdir. İşte, son protokolden de çirkin bir tetttiple vazgeçenler, böylece Ankara’daki örgüt üyelerini politikacı+asker kışkacına alarak ihanet edenler aynı general ve amirallerdir. Sahnelenen bu oyunları altlarına imzalarını attıkları protokolleri tetkik etmekle görmek mümkündür. Herhalde hiçbir vicdan sahibi diyemez ki bu general ve amiraller bu protokolleri zorla imza etmişlerdir! Tam aksine imzalarını koyan bu general ve amiraller, bu davaya baş koymuş ihtilalci subayları eyleme geçmek için ateşlemişlerdir. Bu son safhada, Silahlı Kuvvetler içinde 27 Mayıs 1960’tan beri ihtilalin kilit adamlarının büyük bölümü ekarte edilecektir. İşte sahnelenen oyunun özeti budur!”¹⁰⁷⁶

¹⁰⁷³ Seyhan. a.g.e., 196-197; Aydemir, T. a.g.e., 104-105.

¹⁰⁷⁴ İsen. a.g.e., 94-97; Deniz. a.g.e., 108-110.

¹⁰⁷⁵ Aydemir, T. a.g.e., 110-112.

¹⁰⁷⁶ Deniz. a.g.e., 69-70.

Çelikoğlu 22 Şubat'ın bir ihtilal teşebbüsü değil bir komplo olabileceğinden şüphe etmiştir. Zira önlerinde imzalanmış ancak kısa süre sonra vazgeçilmiş 21 Ekim Protokolü varken, bundan kısa süre sonra yeni bir protokolün imzalanması ve bir müdahaleye kalkışılması Çelikoğlu'nu şüphelendirmiştir.¹⁰⁷⁷ Çelikoğlu 22 Şubat Olayı ile ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“Tahrik ederek 9 Şubat Protokolünü imza edenler ve ettirenler, kendi imzalarını inkâr etmek suretiyle küçük rütbeli subayın kanına girdiklerinin farkında değiller miydi acaba? Yoksa bu olaylar sırf albaylar grubunu harekete geçirip kendilerini temize çıkarmak için mi planlanmıştı? Onu bilmenin imkânı yok. Yalnız, bundan sonra gelişecek olayların bir senaryosunun önceden yazıldığı ve ilgili personelin ona göre seçildiği açık açık anlaşılıyor.”¹⁰⁷⁸

İhtilalciler ile yakın temasları bulunan gazetecilerden Bedii Faik de 22 Şubat Olayı'nın bir ihtilal teşebbüs üolmadığını ileri sürmüştür. Faik, 22 Şubat'ı askerî usullere uymayan bir alarm olarak görmüş ancak bir ihtilal olarak görmenin hatalı olacağını ileri sürmüştür.¹⁰⁷⁹ Benzer şekilde gazeteci Hekimoğlu da ihtilal olmadığını ifade etmiştir. Hatta *Le Monde* gazetesi yazarı Amber Buzoğlu'na olaylar gerçekleşmeden hemen önce Ankara'da durumun kritik olduğunu belirtmiş ve kısa süre sonra bir “ihtilalcilik oyunu, operetin” gerçekleşeceğini belirtmiştir.¹⁰⁸⁰

Olaylardan kısa süre sonra Osman Köksal, Başbakan İnönü'ye bir telgraf çekmiştir. Bu telgrafta 22 Şubat Olayı'nda meydana gelen kaynaşmada hükûmetin büyük sorumluluk sahibi olduğunu belirtmiştir. Yaşanan bu olayın sonraki süreçleri etkileyeceğini ifade eden Köksal, bu olayın iyi tahlil edilerek tedbirlere başvurulmasını, aksi takdirde yeni olayların meydana gelebileceğini ifade etmiştir. İnönü bu mektuba karşılık olarak yalnızca teşekkür etmiştir.¹⁰⁸¹

Köksal'ın bu uyarı mektubuna karşın İnönü askere olan tavrını değiştirmemiş ve Aydemir'i tamamen ortadan kaldırmak adına harekete geçmiştir. İşte o günlerde yaşanan durumu Faik şöyle aktarmıştır:

¹⁰⁷⁷ Çelikoğlu. a.g.e., 182

¹⁰⁷⁸ Çelikoğlu. a.g.e., 183.

¹⁰⁷⁹ Faik. a.g.e., 219

¹⁰⁸⁰ Hekimoğlu. a.g.e., 202-203.

¹⁰⁸¹ Mumcu. a.g.e., 158-159.

“İnönü adetâ, taahhütnamesine uyararak gerçekleştirdiği takipsizliği, onları durmaksızın itham ederek kendiliğinden suya düşürmek gibi bir yeni plân uyguluyordu!... İtham sağnağı karşısında susmıyacıkları muhakkak olan 22 Şubatçılar cevap verdikçe tahrikçi sayılacaklar, esasen yatışmamış olan kuşkuları tekrar ayaklandırmış sayılacaklar ve böylece yeni takiplere, koğuşturmalara pekâlâ müstehak olabilecekleri gibi, herhangi bir harekete de sürüklenebileceklerdi!...

İnönü bu plânı sonuna kadar uygulamış, uygulatmış ve hesabına en fazla da Talat Aydemir’i uydurabilmiştir!...

21 Mayıs, bu hesabın son yekûn çizgisi idi.”¹⁰⁸²

3.6.2. AP-CHP Koalisyonunun Dağılması

22 Şubat Olayı sonrasında birçok subay emekliye sevk edilmiş birçok subayın da görev yerleri değiştirilmiştir. Ancak Cumhurbaşkanı Gürsel, bundan daha fazlasını istemiştir. Gürsel ve İnönü ikilisi 5 Mart 1962 tarihinde bir araya gelmiştir. Bu görüşme sırasında Gürsel, Genelkurmay Başkanı Sunay başta olmak üzere ordu içerisinde geniş çaplı bir tasfiyenin yapılması gerektiğini söylemiştir. Gürsel, yaşanan tüm olaylara Sunay’ın da başında bulunduğu SKB’nin sebep olduğu bu nedenle Sunay’ın görevden alınarak birliğin dağıtılması gerektiği görüşünü savunmuştur.¹⁰⁸³ Bu görüşmede Gürsel, Sunay’ın görevden alınarak yerine 6 Haziran Olaylarında emekli edilen eski Kara Kuvvetleri Komutanı Alkoç’un getirilmesini istemiştir. Ancak her iki istek de İnönü tarafından reddedilmiştir.¹⁰⁸⁴

İnönü, ordudan hesap sormak yerine olayların üzerine bir çizgi çekmek istemiştir. Bu isteğini de Gürsel’e şu şekilde aktarmıştır:

“Bu ihtilal yapmış bir ordudur. Bin çalkantıdan geçmiş, bu çalkantılar sırasında herkes bir tutum takınmıştır. Şunu demiştir, buna imza atmıştır, şu tertibe karışmıştır, bu görüşü savunmuştur. Bugün nereye geldik? Demokratik bir rejimdeyiz ve ben memleketin Başbakanı olarak bir silahlı ayaklanmayı onlarla birlikte bastırdım. Ben burada çizgiyi çekerim. Bu çizginin üstünde kalan hiçbir şeyi karıştırmam, karıştırtmam, hesabını sormam, hesabını sordurtmam. Ama bu

¹⁰⁸² Faik. a.g.e., 225.

¹⁰⁸³ Toker. a.g.e., 92-93.

¹⁰⁸⁴ İnönü. a.g.e., 616: İnönü’nün not defterine olay şu şekilde geçmiştir: “Cemal Gürsel ile görüşme. Cevdet Sunay’ın değişmesini red. Alkoç’u istiyor. Olmaz.”

çizgiden sonra ordudan disiplin isterim ve disiplinsizlikleri en ağır şekilde cezalandırırım.”¹⁰⁸⁵

İnönü, Gürsel’in teklifini savuşturduktan sonra bu defa AP Lideri Gümüşpala’nın istekleri ortaya çıkmıştır. 22 Şubatçılara ilişkin bir af çıkması için AP’nin desteği gerekmektedir ancak Gümüşpala: “*Ya hepsi, ya hiçbiri!*” diyerek Kayseri’de bulunan eski DP’li mahkûmlar için de af gelmesini istemiştir. Bu mesele uzun süre iki hükûmet ortağının temel sorunu olmuştur. İnönü bu konuda daha fazla ısrar edildiği takdirde istifa etmeyi göze almıştır.¹⁰⁸⁶

Gümüşpala’nın böyle bir istekte bulunmasının altında Gürsel’in parmağı olduğu düşünülmüştür. Zira İnönü’nün, Gürsel ve Gümüşpala tarafından sıkıştırıldığı takdirde tarafların birisine yanaşacağı düşünülmüştür. Ancak İnönü, Sunay ile 23 Nisan 1962’de yaptığı görüşme sonrasında Sunay’ın desteğini sağlamıştır. İkilinin her konuda birbirini desteklemesi burada da devam etmiştir. Sunay bu görüşme sonrasında “*Ordu affi ile diğerini karıştırmak çirkin harekettir. Bu iyi niyetli insanların yaptığı bir şey değildir. İyi niyetli olmayanlar ile orduyu karşı karşıya getirmek istiyorlar.*” demiştir. Bu konuşmayı takiben 30 Nisan’da 22 Şubatçılar ile ilgili af kanunlaşarak Meclisten çıkmıştır.¹⁰⁸⁷

22 Şubatçılar ile ilgili affın çıkmasının ardından siyasi af meselesi daha çok gündeme gelmeye başlamıştır. İnönü’nün şahsi not defterinde 30 Nisan ile 30 Mayıs arasında yapılan görüşmelerin çoğunluğunun bu mesele üzerine olduğu görülmüştür. Nihayetinde İnönü, 30 Mayıs’ta gerçekleştirdiği grup toplantısında “*mehil verilmeksizin*” istifa etme kararı almıştır. İnönü ertesi gün öğlene doğru istifasını yazılı olarak Gürsel’e sunmuştur.¹⁰⁸⁸ Böylece Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk koalisyon hükûmeti dağılmıştır.

İnönü’nün istifası üzerine Almanya’da bulunan Sunay derhâl ülkeye dönmüştür. Sunay önce İnönü ile görüşmüş ardından Gürsel’in yanına gitmiştir. Burada Gürsel’e İnönü’den başka birinin Başbakanlığa gelmesini ordunun kabul etmeyeceğini söylemiştir. Bu baskı üzerine Gürsel 2 Haziran 1962’de yeni hükûmetin kurulması vazifesini “*Malatya*

¹⁰⁸⁵ Toker. **a.g.e.**, 93.

¹⁰⁸⁶ Toker. **a.g.e.**, 96-97.

¹⁰⁸⁷ Toker. **a.g.e.**, 100-102.

¹⁰⁸⁸ İnönü. **a.g.e.**, 619-621.

Milletvekili İsmet İnönü'ye" vermiştir.¹⁰⁸⁹ İnönü koalisyon için CKMP ve YTP liderleri ile görüşmüştür. Tüm konularda anlaşmaya varılmış ancak başbakan yardımcılıkları konusunda sorun çıkmıştır. CHP'nin başbakan yardımcılığına Feyzioğlu'nu getirmek istemesi Alican tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine İnönü tüm ipleri koparmış ve koalisyon görüşmelerini bitirerek hükûmeti kurma görevini Gürsel'e iade etmiştir. İnönü'nün görevi iadesi Ankara'da bomba etkisi yaratmıştır. Sunay derhâl olaylara müdahil olarak İnönü ve Gürsel ile görüşmüştür. Ordunun beklentisini anlatmış ve böylece İnönü yeniden hükûmeti kurma görevini üstlenmiştir.¹⁰⁹⁰

Nihayetinde CHP-CKMP-YTP üçlü koalisyon hükûmeti 25 Haziran 1962 tarihinde kurulabilmiştir. Üç parti uygulayacakları siyasi ilkeleri içeren bir "Koalisyon Protokolü" imzalamış ve hükûmet programını da buna göre yapmıştır. Koalisyon hükûmetinin hükûmet programı 2 Temmuz'da Meclise sunulmuştur. Program 134 red, 4 çekimser ve 259 kabul oyu ile kabul edilmiştir. Böylece İkinci İnönü Koalisyon Hükûmeti kurulmuştur.¹⁰⁹¹ İnönü yeni hükûmeti kurup ülke içi istikrarı sağlamaya çalışırken bu defa orduda yeni kaynaşmalar meydana gelmeye başlamıştır.

3.6.3. 11 Havacı Subay Olayı

Hava Kuvvetleri Komutanı Tansel'in görev başına getirilmesi komitenin üç havacısı -Ataklı, Çelebi, Tunçkanat- vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Bu üçlü ile Tansel arasında uzun süre dostane ilişkiler yaşanmıştır. 1961 Haziran Olayları sırasında da Tansel'in yanında durmuşlar ve görevinde kalmasını sağlamışlardır. Bu olayın akabinde Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanlığına Hüsnü Özkan getirilmiştir. Ancak kısa süre sonra kısa süre sonra Ataklı-Özkan ikilisi Tansel'e karşı birleşmiştir.¹⁰⁹²

Hava Kuvvetleri Komutanlığı 13 Kasım Tasfiyesi, Haziran Olayları ve 22 Şubay Olayı'nın ana kuvveti olmuştur. Bu sebeple Türk Silahlı Kuvvetleri içerisinde havacıların ayrı bir yeri olmuştur. Ataklı da bu yeri mümkün mertebe kullanmaya gayret etmiştir.¹⁰⁹³

¹⁰⁸⁹ Toker. **a.g.e.**, 110.

¹⁰⁹⁰ Toker. **a.g.e.**, 112-117.

¹⁰⁹¹ Turan. **a.g.e.**, 98-99.

¹⁰⁹² Batur. **a.g.e.**, 113-114.

¹⁰⁹³ Örtülü. **a.g.e.**, 273

22 Şubat'ın hemen akabinde Hava Kuvvetleri içerisinde dört kademedan oluşan bir cunta teşkil edilmiştir. Bu kademelerin her biri ayrı vazifeler üstlenmiş diğer cuntalardan farklı olarak içerisinde iki kadın üye barındırmıştır.¹⁰⁹⁴

Tansel bu cuntadan kısa süre sonra haberdar olmuş ancak harekete geçmek için uygun vakti beklemiştir. Zira halkın gözünde kahraman olarak görülen havacı subayların bir anda yok edilmesini göze alamamıştır. Ayrıca cuntanın hangi kadrolara sahip olduğunu ve mevcudiyetini tespit etmek adına bir süre rahatça hareket etmesine izin vermiştir.¹⁰⁹⁵ Cunta 1962 Eylül ayından itibaren yoğun bir çalışma devresine girmiştir. General Özkan'ın odasında toplantılar yapılmış ve bu toplantılarda alınan kararlar neticesinde hareket edilmiştir. Toplantılarda ülkenin problemleri, yapılacak ihtilalin öncesi-sonrasına ilişkin planlar ve bağlantılı olunan siyasetçiler kayıt altına alınmıştır.¹⁰⁹⁶

Cunta bir süre sonra Hava Kuvvetleri Kurmay Başkan Yardımcısı Tuğg. Süleyman Tuncel'e kendilerine katılma teklifi yapmış ancak Tuncel bu teklifi reddetmiştir. Ardından cunta faaliyetlerini artırmış ve geceleri alarm vermeye başlamıştır. Bu durum silahlı kuvvetler içerisindeki huzursuzluğu artırmıştır. Bunun üzerine Subay derhâl harekete geçilerek cuntanın dağıtılması emrini vermiştir. Tansel, bu konuda itidalli davranarak Alb. Menteş'i Bandırma Üs Kumandalığına, Alb. Arsin'ı Mürted Üs Kumandanlığına tayin ederek karargâhtan uzaklaştırmak istemiştir. Ancak cunta ve ona bağlı birlikler tayinlere karşı gelmiştir. Hatta Tansel'in görevden alınarak yerine Özkan'ın getirilmesini talep etmişlerdir. Bu isteğe karşı Batur ve Tuncel taviz vermeden Tansel'in yanında duracaklarını belirtmiştir.¹⁰⁹⁷ Bu durum üç havacının daha bir yıl önce Tansel'i görevi başında tutmak için verdiği gayreti hatırlayanlar için bir ibret hikâyesi olmuştur. Zira artık çıkarlar ayrılmış ve taraflar değişmiştir.

¹⁰⁹⁴ Bu kadın üyeler teşkilatın dördüncü kademesinde yer almış ve sekreterlik yapmıştır. (Faik. **a.g.e.**, 229-230).

¹⁰⁹⁵ Faik. **a.g.e.**, 231-233.

¹⁰⁹⁶ Faik. **a.g.e.**, 233-234. Cunta, 70 kişiden oluşan bir siyasetçi listesi ortaya koymuştur. Bunlardan öncelikli olanlar çift yıldızla gösterilmiştir. Bu listede çift yıldızlı olarak şu isimler yer almıştır: Turhan Feyzioğlu, İlhami Sencer, Suphi Baykam, Orhan Eyüboğlu, Kemal Satır, Bülent Ecevit, Turan Güneş, Coşkun Kırca, Muammer Erten, Turgut Göle, Kenan Esengin, Lebit Yurtoğlu, İbrahim Öktem, Nedim Müren, Ali İhsan Göğüş, Kemal Yılmaz. (Faik. **a.g.e.**, 235).

¹⁰⁹⁷ Faik. **a.g.e.**, 236-238.

1962 yılı Kasım ayının son günlerinde Tansel harekât kararını vermiştir. Özkan'ın odasında toplantı hâlinde olan cuntayı ani bir baskın ile yakalamıştır. Burada subaylar görev yeri değiştirme hususunda şikâyetlerini belirtmişler ve topluca istifa edeceklerini bildirmişlerdir. Tansel, bu durumu memnuniyetle karşılayacağını söylemiş ve hepsinin derhâl istifasını yazmasının istemiştir. O gün orada 9 kişi istifasını yazmıştır. Onları takiben ertesi gün iki hava subayı daha istifa etmiştir. Böylece 11 kişi istifa etmiş ve bu olayda istifa edenlere Onbirler/11'ler denilmiştir.¹⁰⁹⁸

Olayın ardından Hava Kuvvetlerinde bir istifa furyası başlamıştır. Basın bu konuyu gündeme taşımış ve uzunca bir süre bu konuyla ilgili yazılar yazmıştır. Sunay 2 Aralık 1962'de eline ulaşan emeklilik dilekçelerini işleme koymamış ve bu 11 subaya 15 gün süreyle izin vermiştir. 4 Aralık'ta Sunay, adı geçen subayların istedikleri takdirde istifalarını işleme koyacağını söylemiş ve hiçbir surette siyasi bir olayla ilgisi olmadığını beyan etmiştir. Ancak aynı gün Tansel, subayların Ataklı'dan emir aldığını ve ordu içinde tehlike arz ettiğini, bu sebeple de kendilerini istemediğini bildirmiştir.¹⁰⁹⁹ Aynı gün Hava Kuvvetlerine mensup general, üs komutanları ve albayların katılımıyla bir toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantıda Tansel'i desteklemek üzere karar alınmıştır.¹¹⁰⁰

Ataklı kendi şahsına yöneltilen suçlamaların asılsız olduğu beyanatını vermiştir. Onu takiben Aydemir: *“Evet olay Tansel'in açıkladığı gibi siyasidir. Tabii Senatör Mucip Ataklı Hava Kuvvetleri Kumandanlığındaki subaylara emir vermeğe alışkındır. Bunu İnönü de bilir. Çünkü bu çevreler onunla temastadır!”* diyerek ortaya yeni bir iddia atmıştır. Böylece bir ucu hava kuvvetleri diğer ucu senatörler bir diğer ucu CHP'ye uzanan bir teşkilat olduğu anlaşılmıştır.¹¹⁰¹

Başbakan İnönü, emekliye sevkine karar verilen subayların geçmişte üstün hizmetler gösterdiğini özellikle 22 Şubat Olayı'ndaki başarılarından bahsetmiştir. Ardından olayın basit bir askerî disiplinsizlik olarak nitelendirmiş ve bu olayın siyasi bir

¹⁰⁹⁸ Faik. **a.g.e.**, 238-240. Onbirler: Tuğg. Hüsnü Özkan, Tuğg. Şevket Demirgüç, Tuğg. İbrahim Metel, Kur. Alb. Halit Engin, Kur. Alb. Halim Menteş, Kur. Alb. Refik Yurdsever, Kur. Alb. Tufan Akkoç, Kur. Alb. Fevzi Arsin, Alb. Emin Yerkon, Yb. Abdülkadir Yücel. (İsen. **a.g.e.**, 136-137).

¹⁰⁹⁹ Faik. **a.g.e.**, 240-241.

¹¹⁰⁰ Batur. **a.g.e.**, 112.

¹¹⁰¹ Faik. **a.g.e.**, 242-243

ayağının olmadığını söylemiştir.¹¹⁰² Ancak General Tuncel'in hava cuntası üyelerinin dolaplarında bulunduğu dosyalar bunun aksini göstermiştir.¹¹⁰³ CHP'nin siyasi menfaatleri için uzun süredir çalışan bu subaylara karşı İnönü, 22 Şubatçılara kullandığından daha yumuşak bir dil kullanmayı tercih etmiştir.

Nihayetinde Sunay ve İnönü'nün tüm direnişlerine rağmen 11 subay 21 Aralık 1962'de dilekçeleri işleme konularak ordudan ayrılmıştır.¹¹⁰⁴ Böylece bir ihtilalci grup daha ordudan ayrılarak başıboş meydanlara salınmıştır.

3.6.4. 21 Mayıs Olayı

22 Şubat Olayı sonrasında Aydemir ve arkadaşları ordudan emekli edilmiş ancak Aydemir mücadeleden vazgeçmeyeceğinin sinyalini daha 23 Şubat 1962'de Aytekin'e vermiştir. Bu sinyal derhâl Harbiyeye ulaşmış ve öğrenciler de Aydemir'e olan bağlılığını bildirmiştir. Emekli bir albay olmasına rağmen çarşı izinlerinde Harbiyeliler Aydemir'in önünden geçip onu selamlamaya devam etmiştir. Hatta Aydemir'i selamlama onlara büyük bir onur vermiştir. Zira onlar Aydemir'in haksızlığa uğradığını düşünmüş ve komutanlarına bağlılıklarını böyle belli etmiştir. Bu sırada İnönü ise Harbiyelilerin aldatıldıklarını beyan eden bir açıklama yapmıştır. Bu açıklamadan hoşnut olmayan Harbiyeliler Atatürk Anıtı'na bir çelenk koymuş ve üstüne: "*Harbiyeli aldanmaz.*" yazmıştır. İşte bu söz yeni bir ihtilalin parolası ve ateşleyicisi olmuştur.¹¹⁰⁵

Aydemir'in Harbiyelilerden aldığı cesarete bir de aydınlar ve basın desteği eklenmiştir. Aydemir'in evi 22 Şubat'tan sonra iş adamları ve akademisyenlerin en uğrak yeri olmuştur. Bunun üstüne bir de gazeteciler eklenince Aydemir'in kendini koyduğu mevki gittikçe büyümüştür. Aydemir'in Babıali ziyareti sonrasında bir gazeteci: '*Gözlerinde Mustafa Kemal'in ışıltılarını gördüm.*' yazmış ve bu Aydemir'in var olan ihtirasını iyice körüklemiştir.¹¹⁰⁶ Aydemir hem kendi ateşli tavrı hem de dış desteklerin etkisiyle derhâl yeni bir oluşumun hazırlığına başlamıştır. Bu bağlamda ilk olarak Seyhan

¹¹⁰² İsen. **a.g.e.**, 137-138.

¹¹⁰³ Faik. **a.g.e.**, 244.

¹¹⁰⁴ Faik. **a.g.e.**, 246.

¹¹⁰⁵ Birand, Dündar, Çaplı. **a.g.e.**, 90-91; Osman Deniz hatıratında anıta: "Atatürk ve Türk Ulusu... Harbiyeli Aldanmaz." yazılı bir çelenk koyulduğu ifade etmiştir. (Deniz. **a.g.e.**, 94).

¹¹⁰⁶ Birand, Dündar, Çaplı. **a.g.e.**, 92.

ile görüşmüştür. Bu görüşmede Seyhan, Ondörtler yurda dönünceye kadar gerekli zemini hazırlayıp ardından parti olarak mücadele etme fikrini ortaya atmıştır. Ancak Aydemir bir “ihtilalci” olarak bu fikri tasvip etmemiştir. Bu görüşmeyi takiben 22 Şubat emeklilerinden 30-35’inin iştiraki ile bir toplantı düzenlenmiştir. Toplantıda bir idare heyeti ve başkan seçilmiştir. Yapılan seçim neticesinde Arat başkan, Seyhan genel sekreter, Ünsalan, Aydemir ve Mutludoğan üye seçilmiştir. Ancak Aydemir bu durumu kabullenmemiş ve ertesi gün Arat’a istifa dilekçesini vermiştir. Ardından Aydemir taraftarlarının baskısıyla Aydemir başkanlığa getirilmiştir.¹¹⁰⁷

Aydemir 22 Şubatçıların başına geçtikten sonra Seyhan’ın teşebbüsü ile o sırada geçici süreliğine yurda gelmiş olan Kabibay ve Baykal ile temas sağlamıştır. Bu temas sonucunda Ondörtlerin hepsi ile bir masaya oturulup karar verilmesi yönünde karar alınmıştır. Ardından Kabibay-Baykal ikilisi tekrar yurt dışı görevlerine gitmiştir. Bu sırada Ondörtler Brüksel’de bir araya gelmiş ve ayrılma kararı almıştır. Bunun üzerine Ondörtlerin hepsi ile birlikte hareket etme şansı ortadan kalkmıştır.¹¹⁰⁸

Aydemir liderliğinde 22 Şubatçılar bir yandan teşkilatlanırken bu defa Ondörtlerden Erkanlı yurda gelmiştir. Erkanlı memleketin kurtuluşu için “Atatürkçü Cephe” oluşturma gayretiyle bir dizi koordinasyon toplantısı yapmıştır. Bu toplantılara eski MBK üyesi tabii senatörler, CHP milletvekilleri, emekli subaylar, üniversite hocaları ve 22 Şubatçılar katılmıştır. İlk toplantı 1962 Ağustos ayında Prof. Dr. Halit Ziya Konuralp’in evinde gerçekleşmiş ve burada 22 Şubatçıların “Kemalizm Doktrini” okunmuştur.¹¹⁰⁹ Belirlenen hedefler doğrultusunda ikinci toplantı eylül ayında Tabii Senatör Ulay’ın evinde yapılmıştır. Bu toplantıda birleşme adına bir karar alınamamıştır. Ardından yapılan iki toplantıda da grupların anlaşamaması üzerine koordinasyon toplantılarına son verilmiştir.¹¹¹⁰

Yapılan toplantılarda Aydemir bir dizi operasyon yaparak Kemalizm Doktrini’ne ulaşmayı planlamıştır. Bu doğrultuda Baş Operasyonu (Gürsel), Kurt Adam Operasyonu (İnönü), Şövalye Operasyonu (TSK), Basın Operasyonu, Parlamento Operasyonu, Mali

¹¹⁰⁷ Aydemir, T. **a.g.e.**, 119-121.

¹¹⁰⁸ Aydemir, T. **a.g.e.**, 125-126.

¹¹⁰⁹ Örtülü. **a.g.e.**, 257-258; İsen. **a.g.e.**, 122-123.

¹¹¹⁰ Örtülü. **a.g.e.**, 258-26; İsen. **a.g.e.**, 124-125.

Yardım ve Adalet Operasyonu olmak üzere ana çerçeveyi çizmiştir. Ancak toplantıya katılan gruplar Aydemir'in fikirlerine sıcak bakmamış ve toplantılar sonuçsuz kalmıştır.¹¹¹¹ Aydemir bu sırada Hava Cuntası ile temasa geçmiş ancak bir sonuç alamamıştır. Zira henüz 11 Subay Olayı ile dağıtılmamış olan cunta gücünü muhafaza etmektedir. Bu görüşmenin ardından cuntanın CHP ile sıkı bir temas içerisinde olduğunu ve onun hesabına çalıştığını anlayan Aydemir şu sözleri sarf etmiştir: *“13 Kasım 1960’da, 22 Şubat 1962’de de aynı ekipler, bu 27 Mayıs İhtilâlini CHP’si hesabına dejenere etmişlerdir. 13 Kasım 1960’da bizler de kullanılmışızdır.”*¹¹¹²

1962 Ekim’inde 22 Şubatçılar, Ondörtler meselesini yeniden görüşmek üzere bir araya gelmiştir. Bu toplantıya Ondörtlerden Kabibay katılmıştır. Ancak bu sırada Ondörtler Kabibay ve Türkeş Kanadı olarak ikiye ayrıldığı için 22 Şubatçıların Türkeş Kanadı ile irtibat kurmasına Seyhan sıcak bakmamıştır. Seyhan yalnızca Kabibay Kanadı ile birleşmeyi teklif etmiş, kabul edilmediği takdirde Aydemir’den ayrılacağını beyan etmiştir. Ancak Aydemir bu teklifi kabul etmemiş ve böylece 22 Şubatçılar Seyhan ve Aydemir Grubu olarak ikiye ayrılmıştır.¹¹¹³

Aydemir-Seyhan grupları ayrıldıktan sonra Aydemir bu defa ordu içerisinde faaliyetlere başlamıştır. Adına “çengel atma” dedikleri yöntem ile ordu içerisinde genişlemeye çalışmıştır. Bu yöntem ile örgüte katılan her subay başka bir subayı daha örgüte kazandırmış ve böylece teşkilat genişletilmiştir. Aydemir Cuntası’nın ordu içerisinde kısa zamanda genişlemesini çengelleme faaliyetlerinde usta olan Fethi Gürcan ve Cevat Kırca sağlamıştır. Neticede kısa zaman sonra cunta Tank Okulu, 229. Piyade Alayı, Genelkurmay Kışla Kumandanlığı, Jandarma Subay Okulu, Meclis Muhafız Taburu, Kara Harp Okulu, Kartal 2. Zırhlı Tugay, 1. Zırhlı Tümen Kumandanlığı ve Deniz Harp Okulunda taraftar toplamıştır.¹¹¹⁴

Aydemir Cuntası ordu içerisinde güçlendiği sırada ordu içerisinde yukarıda bahsedilen 11 Havacı Subay Olayı gerçekleşmiştir. Bu sırada Ondörtlerden Fazıl Akkoyunlu Dışişleri Bakanlığına emeklilik başvurusu yapmış ve 6 Kasım 1962’de ülkeye

¹¹¹¹ Aydemir, T. a.g.e., 139.

¹¹¹² Aydemir, T. a.g.e., 141.

¹¹¹³ Aydemir, T. a.g.e., 143-144.

¹¹¹⁴ Örtülü. a.g.e., 262-266.

dönüş yapan ilk üyeleri olmuştur.¹¹¹⁵ Akkoyunlu'nun ardından Ondörtlerin diğer üyeleri de emekliliğe sevk için başvuruda bulunmaya ve yurda dönmeye başlamıştır. Böylece bir anda ortalık ordudan tasfiye edilmiş onlarca subayla dolmuştur.

Aydemir, harekete geçmeden önce eski ihtilalci gruplarla temas sağlayıp durumunu güçlendirmek istemiştir. Bu sebeple "27 Mayıs Cephesi" adı altında Türkeş Grubu dışındaki grupların birleştirilmesi için 3 Mart 1963'te Ankara Lale Apartmanı'nda bir toplantı düzenlenmiştir. Bu sebeple bu toplantı daha sonra "Lale Apartmanı Toplantısı" olarak kayda geçmiştir. Toplantıya 22 Şubatçılardan Yalta, Gürcan, Atakan ve Ünsalan; Onbirlerden Menteş ve Akkoç katılmıştır. Toplantı sonunda her iki grupta 27 Mayıs için sulh yapmıştır.¹¹¹⁶

Lale Apartmanı Toplantısı'nın ardından gruplar arasındaki bağ kısa süre sonra kopmuştur. Bu sırada Aydemir Grubu ihtilale karar vermiştir.¹¹¹⁷ Aydemir'in bu kararı 20 Mart 1963 tarihinde Millî Emniyet Teşkilatı tarafından öğrenilmiştir. Teşkilat aracılığıyla hazırlıktan haberdar olan Esin, Aydemir Grubu'ndan Mustafa Ok ile konuşmuş ve bu tertipten vazgeçilmesi gerektiğini anlatmıştır. Ancak Ok bu öneriyi fazla önemsememiştir.¹¹¹⁸

Tam bu sırada orduyu, ihtilal gruplarını ve yer altı teşkilatlarını harekete geçirecek bir olay meydana gelmiştir. Bu olay Celal Bayar'ın 22 Mart 1963'te sağlık gerekçesiyle tahliyesi olmuştur. Eski Cumhurbaşkanı'nın tahliyesi büyük bir sevgi seline mazhar olmuştur. Kayseri'den Ankara'ya kadar büyük araç konvoyları ve yüz bin kişi Bayar'a eşlik etmiştir. Bu ilgi ve alaka Bayar'ı memnun etmişken orduyu huzursuz etmiştir. Bayar, Ankara'ya gelişi sonrasında Anıtkabir'i ziyaret etmek isteyince tansiyon yükselmiş ve derhâl Anıtkabir ziyarete kapatılmıştır. Akabinde AP Genel Merkezi elleri taşlı sopalı göstericiler tarafından ablukaya alınmıştır.¹¹¹⁹ Olaylar 24 Mart günü yeniden alevlenmiştir. Sokağa dökülen gençlik AP Genel Merkezine saldırmış ve içeride bulunanları linç etmeye çalışmıştır. O akşam AP Genel Merkezi harabe hâline gelmiştir. Bayar'ın tahliyesi

¹¹¹⁵ İsen. **a.g.e.**, 134.

¹¹¹⁶ Aydemir, T. **a.g.e.**, 151-152; Örtülü. **a.g.e.**, 286-287.

¹¹¹⁷ Aydemir, T. **a.g.e.**, 152.

¹¹¹⁸ İsen. **a.g.e.**, 155.

¹¹¹⁹ Birand, Dünder, Çaplı. **a.g.e.**, 94-97

sonrasında oluşan bu gergin hava tedavisi bitmemesine rağmen yeniden cezaevine yollanması ile son bulmuştur. Ancak yaşanan bu olaylar sokakta son bulsa da Aydemir'e ihtilal için harekete geçme vaktinin geldiği inancını vermiştir.¹¹²⁰

Aydemir Grubu, ihtilal kararının kesinleştirilmesi ve gün tespiti için 28 Mart 1963'te bir araya gelmiştir. Bu toplantıda Gürcan şiddetli bir 31 Mart 1963 tarihinde harekete geçilmesi gerektiğini savunmuştur. Ancak Ok, yeterli kuvvet olmadığını söyleyerek muhalefet etmiştir. Neticede Ondörtler, Onbirler gibi gruplarla temas edilmesi ve ihtilalin 31 Mart'tan sonra bir tarihe ertelenmesine karar verilmiştir.¹¹²¹ Yapılan tehirden 21 Mayıs İhtilal teşebbüsüne kadar Aydemir, “yan kuvvetler” olarak adlandırdığı Ondörtlerin her iki kanadı ve Onbirler ile temaslarda bulunmuştur. Bunlardan ilki hemen 29 Mart'ta gerçekleşmiş ancak bir netice alınamamıştır. Akabinde 9 Nisan'da “Söğütözü Toplantısı” yapılmıştır. Toplantıda Aydemir, Arat, Yalta, Gürcan ve Ok bulunmuştur. Aydemir'in “Kokteyl Grup” olarak adlandırdığı karşı gruptan ise Menteş, Ataklı, Solmazer ve K. Kaplan hazır bulunmuştur. Gruplar Atatürkçülük Doktrini üstünde birleşmişse de kesin bir netice alınamamıştır.¹¹²²

10 Nisan 1963 tarihinde ise Aydemir, Türkeş Grubu ile Dikmen'de bir görüşme ayarlamıştır. Bu görüşmeye Aydemir, Ok ve Yalta ile Türkeş, Özdağ ve Baykal katılmıştır. Ancak her iki grup lideri de ortak hareket ettikleri takdirde liderin kendisi olacağını ileri sürmüş, bu sebeple bir anlaşma sağlanamamıştır. Toplantı bitiminde Aydemir ve Türkeş grup arkadaşlarına liderlik meselesi sebebiyle anlaşamadıklarını belirtmiştir.¹¹²³ Türkeş, bu görüşmeyi kendi grubuna mensup Er, Esin ve M. Kaplan'dan gizli olarak gerçekleştirmiştir. Bu sebeple bu şahıslar Türkeş'in fevri hareketlerinden olan rahatsızlıklarını dile getirmiştir.¹¹²⁴

Aydemir bu görüşmeden de netice alamamış ancak son kez “Kokteyl Grup” ile görüşmek istemiştir. Görüşmede birleşmenin lider ve kuvvet olması yerine her gruptan ikişer kişi ile bir koalisyon kurulması teklif edilmiştir. Yani Ondörtlerden iki, Onbirlerden

¹¹²⁰ Birand, Dünder, Çaplı. **a.g.e.**, 97-101.

¹¹²¹ İsen. **a.g.e.**, 156-158.

¹¹²² Aydemir, T. **a.g.e.**, 154-156; İsen. **a.g.e.**, 160-162; Örtülü. **a.g.e.**, 300-301.

¹¹²³ Aydemir, T. **a.g.e.**, 157-158; Turgut. **a.g.e.**, 350-351; Örtülü. **a.g.e.**, 302-303.

¹¹²⁴ Er. **a.g.e.**, 135-136; Esin. **a.g.e.**, 241.

iki, 22 Şubatçılardan iki kişinin olması öngörülmüştür. Aydemir, bu teklifin kendisini pasifize etmeye yönelik bir niyet barındırdığını düşünmüş ve reddetmiştir. Bu son görüşmenin ardından tüm hazırlıkları yaparak 21 Mayıs'a doğru yürümüştür.¹¹²⁵

Mayıs ayının başından itibaren ihtilal teşebbüsü için hazırlıklara hız verilmiştir. Ordu içerisindeki birliklere teminat vermek adına hareketin başında 3. Ordu Komutanı Refik Tulga'nın olduğu söylenmiştir. Ardından harekât günü Ankara'daki iletişimin kesilmesi için telefon ve telgraf hatlarının kesilmesi Gürcan tarafından teklif edilmişse de bu öneri Aydemir tarafından kabul edilmemiştir. Akabinde sıra ihtilal gününü tespiti gelmiştir. Aydemir-Gürcan ikilisi harekât gününü önce 19 Mayıs olarak kararlaştırılmış ancak Atatürk'e karşı bir kıyaslama olur düşüncesiyle vazgeçmişlerdir. Ardından 21 Mayıs 1960'ta yapılan Harp Okulu Yürüyüşüne ithafen 20/21 Mayıs 1963 gecesi harekete geçilmesine karar vermişlerdir.¹¹²⁶

20 Mayıs günü Türkeş evinde Hazım Dağlı, Gökhan Evliyaoğlu, İsmail Hakkı Yılanlıoğlu ve Kamil Kırıkoğlu gibi siyasetçilerle memleket meselelerini görüşürken üç farklı kanaldan kendisine Aydemir'in darbe yapacağı haberi gelmiştir. Türkeş haberi teyit ettikten sonra önce AP Milletvekili Evliyaoğlu vasıtasıyla Gümüşpala'ya ve CKMP Milletvekili Fuat Uluç vasıtasıyla Başbakan Yardımcısı ve CKMP Genel Başkanı Hasan Dinçer'e haber ulaştırmıştır. Dinçer, durumu İnönü'ye bildirmiş ancak İnönü her gün gelen asılsız haberlerden zannederek kulak ardı etmiştir.¹¹²⁷ Ardından Türkeş, Aydemir'in teşebbüsünden kendi grubundaki arkadaşlarını haberdar etmiştir. Bunlar derhâl arabalarına binip kendilerine yakın gördükleri birliklere durumu bildirmiş ve karşı durmalarını istemiştir.¹¹²⁸

20/21 Mayıs 1963 gecesi saat 23.30'da Aydemir'e bağlı birlikler harekete geçmiştir. Plan uyarınca ilk olarak radyo ele geçirilmiş ve burada ihtilal bildirisi Üstğm. İlhan Baş tarafından gece yarısından sonra okunmuştur. Ardından hükûmete bağlı kuvvetler bir karşı hareket ile radyoyu geri almıştır. Ancak radyo sürekli karşı harekâtlar ile bir darbecilere bir hükûmetin eline geçmiştir. Böylece o gece adeta bildiri savaşı

¹¹²⁵ Aydemir, T. **a.g.e.**, 158.

¹¹²⁶ Örtülü. **a.g.e.**, 308-310.

¹¹²⁷ Turgut. **a.g.e.**, 355-358; Aydemir. **a.g.e.**, 234-235.

¹¹²⁸ Esin. **a.g.e.**, 242-243; Er. **a.g.e.**, 137-139.

yaşanmıştır. İhtilalciler tam radyoevine hâkim olduğu sırada bu defa Etimesgut Verici İstasyonu ele geçirilmiştir. Böylece hükûmete bağlı kuvvetler radyo yayını yapmayı ve birlikleri kendilerine bağlı tutmayı başarmıştır.¹¹²⁹

20/21 Mayıs gecesi İstanbul birliklerini koordine etmek üzere Osman Deniz ve Cevat Kırca görevlendirilmiştir. Kırca Ankara'dan gelen şifreli telefon neticesinde harekâtın 23.30'da başlayacağını ancak Hava Kuvvetlerinin katılmayacağını öğrenmiştir. Ardından ikili görev paylaşımı yaparak görev yerlerine gitmiştir. Deniz, Ankara Radyosu yayını yapmaya başladıktan sonra harekete geçileceğini kendilerine bağlı birliklere iletmiştir. Kendisi yanında bulunan iki subayla birlikte İstanbul Radyosuna gitmiş ve orayı kontrol altına almaya çalışmıştır. Ancak gece boyunca kendilerine destek gelmemiş ve radyoevini ele geçirme planı başarısız olmuştur. Kırca'ya bağlı birlikler ise hareket edememiştir.¹¹³⁰ Böylece 21 Mayıs'ın tüm yükü Ankara birliklerine kalmıştır.

Ankara'da harekât başladıktan sonra üst rütbeli subayları 27 Mayıs'ta olduğu gibi Harp Okuluna taşınmaya başlamıştır. Ancak Aydemir subaylara yapılacak muamele konusunda dikkatli olunmasını istemiş ve bunu bir koz olarak kullanmak istememiştir. Harbiyeli Zihni Çetiner Aydemir'in bu talimatını ve ardından gelişen olayları şöyle aktarmıştır:

“Hiçbirine dokunmayacaksınız. Ellerinden silahlarını almayacaksınız. Hiçbir Türk subayının silahı belinden alınmaz. Komutanlarınıza saygılı davranın.’ dedi. Bizde saygılı davrandık. Ağırladık ve sonra da serbest bıraktık. O serbest bıraktığı subaylar sabah birliklerinin başında Harp Okulu’nu kuşattı. Pazarlık şansını da kaybetti. İyi bir örgütçü, iyi bir komutan, iyi bir eğitimciydi ama iyi bir ihtilalci değildi. İyi ihtilalci acımasız olur. Başını koyduğun yerde baş almayı da bileceksin.”¹¹³¹

Aydemir gece boyunca muazzam bir direniş ile karşılaşmıştır. Radyodan okunan bildiri tesir etmemiş, aksine karşı bildirimler ile kendilerine karşı cephe alınmıştır. Gece saat 3 buçuk civarında Ankara üzerinden jetler uçmaya başlamıştır. Aydemir bunların kendilerine bağlı İzzet Köz tarafından temin edilen jetler olduğunu sanmış ve sevinmiştir. Ancak birkaç dakika sonra Sunay jetlerin kendisinin ve hükûmetin emrinde olarak

¹¹²⁹ Örtülü. **a.g.e.**, 263-372

¹¹³⁰ Deniz. **a.g.e.**, 209-222.

¹¹³¹ Birand, Dündar, Çaplı. **a.g.e.**, 109.

uçtuğunu radyo bildirisinde açıklaması umutlarını tüketmiştir. Gece sabaha kadar direniş sürmüş ve nihayetinde Aydemir bir sonuca varamayacağını anlayıp sabaha karşı okulu terk etmiştir. Harp Okulu öğrencileri ise direnişi sürdürmüştür. Ancak saat 07.30'da onların da teslim olmasıyla darbe girişimi başarısız olarak sonuçlanmıştır.¹¹³²

Harekâtın ardından Ondörtlerden Türkeş, Baykal, Özdağ ve Akkoyunlu; 22 Şubatçılardan Seyhan, Mutludoğan, Ünsalan, Çelikoğlu ve Atakan; Onbirlerden de Mentеш tutuklanmıştır. Bundan başka direk kalkışma hareketiyle bağlantısı olduğu iddia edilen 151 subay ve 1459 Harp Okulu öğrencisi de tutuklanmıştır.¹¹³³ Sanıkların davaları 5 Eylül 1963 tarihinde neticelendirilmiştir. Buna göre, Talat Aydemir, Fethi Gürcan, Erol Dinçer, İlhan Baş, Cevat Kırca, Osman Deniz ve Ahmet Gücal idama mahkûm edilmiştir. Geri kalan sanıklar ise müebbet hapis başta olmak üzere 3 ay hapis cezasına kadar çeşitli cezalara çarptırılmıştır. Ondörtler ve 22 Şubatçılar serbest bırakılmış Onbirlerden Mentеш ise 10 ay hapse mahkûm olmuştur.¹¹³⁴

İdam cezası verilen 7 mahkûmdan Aydemir ve Gürcan'ın idamları Millet Meclisi ve Senato tarafından onaylanmıştır. Geri kalanların cezaları ise müebbet hapis cezasına çevrilmiştir.¹¹³⁵ İlk olarak 27 Haziran 1963 Perşembe günü sabaha karşı Gürcan'ın infazı gerçekleştirilmiştir. Gürcan son olarak: *“Eğer mesele bir Fethi Gürcan'ın öldürülmesi ile hallolacaksa bin Fethi Gürcan feda olsun.”* demiştir. Aydemir ise 5 Temmuz 1963 Salı günü sabaha karşı infaz edilmiştir. Aydemir'in son sözleri şöyle olmuştur: *“Memleket için hayırlı olsun, vatan sağ olsun.”*¹¹³⁶

Böylece uzun süredir bir ihtilal hayali ile yaşayan Aydemir için de son gelmiştir. Aydemir'in infazı ile birlikte uzun bir süre ordu içerisinde yeni bir kalkışma hareketi olmamıştır. Fakat ordu ve demokrasiye olan inanç ağır yaralar almıştır. Bu yaraların tamiri için gerekli olan zaman ise yeni bir darbe teşebbüsüne kadar geçen süre ile sınırlı kalmıştır. 27 Mayıs 1960'tan 21 Mayıs 1963'e kadar geçen bu süreç hem ordu mensuplarını hem de

¹¹³² Örtülü. **a.g.e.**, 380-385.

¹¹³³ Örtülü. **a.g.e.**, 386-387.

¹¹³⁴ İsen. **a.g.e.**, 252-255.

¹¹³⁵ Örtülü. **a.g.e.**, 435.

¹¹³⁶ İsen. **a.g.e.**, 269-270. Aydemir idam edilmeden önce damadı Atilla Altugan'a bir zarf içerisinde vasiyetini bırakmıştır. Bu vasiyette Harp Okulu bahçesine gömülmek ve mezar taşına *“Harbiyeli aldanmaz.”* yazılmasını istediğini yazmıştır. (Birand, Dündar, Çaplı. **a.g.e.**, 113-115).

siyasetçileri bir hayli yormuştur. Yaşanan bu acı tecrübelerin sonunda, 27 Mayıs'ın akabinde “seçime gidilmekte sayısız fayda vardır” diyen ve seçime gidilmesi için komitenin parçalanmasına göz yuman İnönü, İsviçre'nin *La Tribune De Laussene* adlı gazetesine şu itirafta bulunmuştur:

‘Seçime gidilmekle acele edilmiştir... 14’ler haklı çıkmışlardır. Bir askeri hareketten sonra otoriter bir intikal devresi geçirilmesi ihmal edilmez bir zarurettir. Bu devrenin kısa sürmüş olmasından bir çok mahzurlar doğdu. Tekrar ediyorum: Her ihtilâlden sonra otoriter, sert bir intikal devresine kesin bir ihtiyaç vardır. Bizde bu devre icap ettiği kadar uzun süreli olmamıştır. Ancak bir buçuk yıl sürmüştür. Bir buçuk yıl sonra ihtilâl komitesi üyeleri, kendi istekleri ile iktidardan silindiler. Seçimleri yaptırıldılar ve seçimle gelen şahıslara iktidarı bıraktılar. Bu ihtilal komitesi üyelerinden bir kısmı intikal devresinin kısa sürmemesi fikrindeydiler. Bir yıl içinde üst üste iki defa hükümet darbesine teşebbüs edilmiş olması, onların haklı olduklarını meydana çıkarmıştır.’¹¹³⁷

3.7. Ondörtlerin Yurt Dışı Faaliyetleri ve Haberleşmeleri

3.7.1. Ondörtlerin Toplantıları

Tarihe Ondörtler olarak geçen MBK'nin sürgüne gönderilen 14 üyesi yurt dışında birliktelikleri korumak adına bir dizi toplantı yapmışlardır. Bu toplantılar sırasında Ondörtlerin bir grup olarak hareket etme çareleri aranmış ancak netice vermeyince grup dağılmıştır. Ondörtlerin yurt dışı toplantıları sırasıyla şunlardır:

1. Taşer ve Esin'in Fas'ın Tanca kentindeki Bristol Oteli'nde buluşması,
2. Kabibay, Esin ve Solmazer'in Fransa'nın Bordeaux kentindeki buluşması,
3. Taşer, Kabibay, Kaplan, Esin ve Solmazer'in İspanya'nın Madrid kentinde buluşması,
4. Seyhan'ın ateşemiliter olduğu İtalya'nın Roma kentindeki yapılan toplantı,
5. İsviçre'nin Bern kentinde yapılan toplantı,
6. Akkoyunlu, Er ve Soyuyüce hariç tüm grubun Brüksel toplantısı,
7. Fransa'nın Paris kentinde yapılan basın toplantısı,
8. Bern'de yapılan ikinci toplantı,

¹¹³⁷ Türkeş. 1944 Milliyetçilik..., 100-101; Türkeş. 27 Mayıs..., 95; Uzman. a.g.e., 116-117.

9. Brüksel’de yapılan ikinci toplantı ve Ondörtlerin ayrılma kararı alması.¹¹³⁸

13 Kasım’ın akabinde komite üyeleri arasında bir süre temas sağlanmamıştır. 3 Ocak 1961 tarihinde Ondörtler arasında bir görev paylaşımı yapılmıştır. Buna göre grubun koordinatörlüğünü Erkanlı üstlenmiş ve ülkenin durumu ile ilgili raporlar tutmaya başlamıştır.¹¹³⁹ Ondörtler yurt dışında iken “Millî Birlik Kulübü” çatısı altında toplanmışlardır. Bu kulübün kurucu ve doğal üyeleri Ondörtler olarak kayda geçmiştir. Kulübün başkanı Türkeş, yardımcısı Kabibay, genel sekreteri Erkanlı, teşkilat görevlisi Esin, propaganda görevlisi Özdağ ve doktrinden sorumlu üyesi Kaplan’dır. Ayrıca kulübe Ondörtlerin fikriyatını benimsemiş kişilerin alınması da kabul edilmiştir.¹¹⁴⁰ Erkanlı, kısa süre sonra koordinatörlük görevini Esin’e devretmiştir. Ondörtlerin sürgün yılları sırasında ilk görüşme 1961 yılı Şubat ayında Taşer ve Esin arasında Tanca şehrinin Bristol Oteli’nde gerçekleşmiştir. Bu görüşmede tasfiye sürecini ve bundan sonra ne yapacaklarını değerlendiren ikili yaptıkları görüşmeden diğer arkadaşlarını da haberdar etmiştir.¹¹⁴¹

Esin’in arkadaşlarına yolladığı mektup üzerine derhâl kendisi ile temasa geçilmiştir. Ardından Kabibay, Esin’e Bordeaux’da buluşma çağrısında bulunmuştur. Toplantıya Esin, Solmazer, Kabibay ve Kaplan gelmeyi kararlaştırmıştır. Ancak Kaplan bu toplantıya katılmamıştır. Toplantıda ülkenin durumu hakkında alınan istihbaratlara göre bilgi paylaşımı yapılmış ve bir dahaki toplantının Taşer ile Kaplan’ın da katılımı ile Madrid’de yapılmasına karar verilmiştir. Akabinde belirtilen isimlerin katılımı ile Madrid’de bir araya gelinmiştir. Burada Ondörtlerin bundan sonraki süreçte bir parti olarak mı ilerleyeceği yoksa bir ihtilalde mi yer alacağı tartışılmıştır. Neticede bir koordinasyon komitesi kurularak genel sekreterliğine Esin’in getirilmesi ve böylece durumun takip edilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca bu toplantıda Kabibay, kendine yakın gördüğü Soyuyüce, Köseoğlu ve Karan’ın da aralarına katılmasını istemiştir.¹¹⁴²

¹¹³⁸ Metin. **a.g.e.**, 265.

¹¹³⁹ Tokar, F. (27 Nisan 1962). “14’ler Türkiye’ye Dönünce Ne Yapacaklar”. **Dünya**, 3; Erkanlı, ülke durumuna ilişkin tuttuğu raporlardan dördünü kendi hatıralarında yayınlamıştır. Bkz: Erkanlı. **a.g.e.**, 180-185. Ayrıca Taşer’de “Bern Notları” başlığıyla kendi hususi raporlarını tutmuştur. Bu raporları İbrahim Metin eserinde paylaşmıştır. Bkz: Metin. **a.g.e.**, 455-469.

¹¹⁴⁰ Metin. **a.g.e.**, 452-453.

¹¹⁴¹ Esin. **a.g.e.**, 205-208: Bu görüşmeden Soyuyüce, Köseoğlu ve Karan haberdar edilmemiştir.

¹¹⁴² Esin. **a.g.e.**, 211-212.

Esin, Kabibay'ın Solmazer, Taşer ve Erkanlı'nın desteğini alarak bu sırada Ondörtlerin liderliği için çaba sarf ettiğini belirtmiştir. Kabibay'ın Avrupa'nın kuzeyinde yer alan üç kişiyi –Soyuyüce, Köseoğlu ve Karan- çalışmalara dâhil etmesinde yine bu amaç yatmıştır. Zira liderlik için bir oylama yapıldığı takdirde bu kişilerin kendi lehinde oy kullanacağını düşünmüştür. Kabibay, Esin'e: *“Türkeş, arkadaşımızdır, onu bırakamayız. Ne var ki Türkiye'nin bugünkü şartları içerisinde Türkiye'in liderliğiyle bir yere varamayız. Çünkü Türkiye'deki arkadaşlar Türkiye'yi istemiyor.”* diyerek niyetini de belli etmiştir. Burada Türkiye'deki arkadaşlardan kastı ise SKB ve Albaylar Cuntası'dır. Kabibay'ın bu yönde rahat hareket edebilmesinin bir sebebi bu cuntadan aldığı destek, bir diğer sebebi ise Türkiye'nin Hindistan'da olması nedeniyle komite üyelerine olan uzaklığı olmuştur.¹¹⁴³

1961 yılı Ağustos ayında komite üyeleri Roma'da bir araya gelmiştir. Bu toplantıya Roma Ateşemiliteri Seyhan, Ondörtlerden Kaplan, Esin ve Soyuyüce katılmıştır.¹¹⁴⁴ Toplantıda Seyhan, Kabibay'ın liderliği hususunda telkinde bulunmaya çalışmıştır. Durumu fark eden Kaplan: *“Bunlar bir numara peşindeler, dikkat et!”* diyerek Esin'i uyarmıştır. Esin: *“O işi zaman halleder.”* diyerek sükûnetini korumuştur. Toplantıda Esin ve Kaplan, Kabibay'a destek verir gibi görünüp olayları takip etmiştir. Neticede Seyhan'ın SKB temsilcisi olarak orada bulunduğunu ifade ederek liderlik hususunda Kabibay'ı dayattığı ortaya çıkmıştır.¹¹⁴⁵ Esin, Dündar Seyhan'ın bu dayatmasını şöyle değerlendirmiştir:

“Seyhan ile Kabibay'ın Uçaksavar Okulu'nda başlayan ve 1950'li yıllardan beri süre gelen, çok eski arkadaşlıkları vardı. 1954'te ihtilal kararı veren, ihtilal komitesinin temelini atan iki arkadaşları. Birbirlerine o kadar güveniyorlardı ki, Dündar Seyhan için, daha sonraki yıllarda gelmiş bir Türkiye'yi kabul etmektense, Kabibay'a yönelmek doğal bir seçimdi. Diğer taraftan, Türkiye'ye o anda hâkim olan Silahlı Kuvvetler Birliği'nde ve Halk Partililer arasında Türkiye sevilmiyor, istenmiyordu. Türkiye'nin gücünden çekiniyorlar, fikrinden gocunuyorlardı, Türkiye'de dayandığı temelleri onaylamıyorlardı. Irkçı-Turancı temellerle ilişkisi olduğu, biraz da abartılarak ileri sürülüyordu. Kısacası, Türkiye'ye karşı bir cephe vardı. Kabibay'ı ve Erkanlı'yı kendilerine daha yakın ve sıcak buluyorlardı.

¹¹⁴³ Esin. a.g.e., 212.

¹¹⁴⁴ Seyhan. a.g.e., 140.

¹¹⁴⁵ Esin. a.g.e., 212-213.

Amaçları Ondörtler'in içinden bir kısmını tutmak, diğer kısmı itmek, böylece parçalamaktı."¹¹⁴⁶

Kabibay 22 Eylül 1961'de İsviçre'nin Bern kentinde buluşmak üzere Ondörtlere haber yollamıştır. Toplantıya Ondörtlerin on beşincisi olarak sayılan Seyhan da davet edilmiştir. Toplantı Rabat'tan Bern'e atanan Taşer'in evinde gerçekleşmiştir. Üç gece üç gündüz süren toplantıda Ondörtlerin teşkilatlanması için bir engel olarak görülen liderlik meselesi gündeme getirilmiştir. Esin, Baykal, Özdağ ve Taşer Türkeş'i desteklemiştir. Soyuyüce, Karan, Köseoğlu ve Solmazer ise Kabibay'ı desteklemiştir. Kaplan ise lider kim olursa olsun Ondörtlerin birlikteliğinden yana olduğunu ifade etmiştir. Kabibay Kanadı Seyhan'ın da toplantıya katıldığı için oy kullanmasını istemiştir. Ancak Türkeş'i destekleyenler buna karşı çıkmıştır. Neticede üç gün süren toplantıdan hiçbir netice alınmadan toplantı dağılmıştır.¹¹⁴⁷

Türkiye'de 15 Ekim 1961 genel seçimlerinin yapılmasının akabinde Gürsel Ondörtler ile ilgili iyi niyetini belirten bir bildiri yayınlamıştır. Bunun akabinde Ondörtlerden Türkeş, Kabibay, Erkanlı, Solmazer, Esin ve Kaplan Brüksel'de bir araya gelmiştir. Burada Türkiye'ye dönüş için MBK, SKB ve Sunay ile temaslarda bulunulmuştur. Ancak alınan cevabın olumsuz olması üzerine Ondörtler yurda dönüş isteğinden vazgeçmiştir.¹¹⁴⁸ Toplantının akabinde Ondörtlerin bu üyeleri Paris'e gitmiş ve orada bir basın toplantısı yaparak görüşlerini açıklamıştır. Buna göre Ondörtlerin görüşleri şunlardır:

1. *Seçimler erken yapılmıştır. Neticede, ihtilâle karşı olanlar çoğunluk sağlamışlardır. Bu sonuç 13 Kasım'dan sonra yapılan hataların mahsulüdür.*
2. *Bu parlamento ile Türkiye'nin sorunları çözümlenemez.*
3. *Türkiye'de yakın tarihlerde ciddi olaylar olacaktır. Çünkü; ordu ve aydınlar tatmin olmamışlardır.*
4. *Türkiye'nin sorunları siyasî demokrasiyi getirmekle halledilemez. Sosyal ve ekonomik reformlar yapıp yerleştirilmedikçe, siyasî demokrasi boşlukta kalmaya mahkûmdur. Evvelâ memlekete sosyal demokrasinin yerleşmesi gerekmektedir.*
5. *Biz 14'ler olarak bu nedenle seçimlere erken gidilmemesi, bir seçim dönemi, bazı tedbirlerle M.B.K. iktidarının uzatılmasını referanduma sunmak istiyorduk. Olaylar bizi haklı çıkardı.*

¹¹⁴⁶ Esin. **a.g.e.**, 214-215.

¹¹⁴⁷ Seyhan. **a.g.e.**, 150-151.

¹¹⁴⁸ Erkanlı. **a.g.e.**, 185-187.

6. *Türkiye’de ordu içinde, aydınlar arasında bizim gibi düşünenler vardır. Onlarla irtibatımızı devam ettireceğiz.*”¹¹⁴⁹

Yapılan basın toplantısının akabinde Ondörtlere karşı başta Gürsel olmak üzere kumandanlar büyük tepki göstermiştir. Ondörtlerin mahkemeye verilmesi ve görev yerlerinden alınması gündeme gelmiş ancak böyle bir girişimde bulunulmamıştır. Akabinde Ondörtler cuntanın ileri gelen üyeleriyle görüşmüştür. Generaller Türkeş’i terk etmek şartıyla her türlü imkânın kendilerine verileceğini vadetmiştir. Ancak üyelerin hiçbirisi böyle bir rüşveti kabul etmemiş ve Türkeş’i yalnız bırakmamıştır.¹¹⁵⁰

Ondörtlerin bir sonraki toplantısı yeniden Bern’de yapılmıştır. Bu toplantıda tekrardan liderlik meselesi gündeme gelmiştir. Türkeş toplantıda bulunmadığı için onun gıyabında konuşmalar yapılmıştır. Esin: *“Biz Ondörtler olarak mücadelemizi Türkeş’le başlattık, Türkeş’le sürdürdük. Yurtdışında da bizim liderimiz Türkeş olarak biliniyor. Bu politikayla Türkiye’de beğenilir veya beğenilmez, ama Türkiye’deki adamlar bizi beğenmiyor diye lider değiştirmek yanlış bir şeydir. Kabibay da seçkin bir arkadaşımızdır. Bunu bir liderlik kavgasına götürmeyelim.”* demiştir. Ancak Seyhan’ın Kabibay’ın liderliğini ileri sürerek gruba nifak sokma çabası başarılı olmuştur. Zira Kabibay da buna inanmış ve *“Türkeş fazla sivri bir isim. Biz bu arkadaşla bir yere varamayız.”* demiştir. Onu Solmazer ve Erkanlı da desteklemiştir. Bu toplantıda bir netice alınamamış ve Ondörtlerin arasında görüş ayrılıkları ayyuka çıkmıştır.¹¹⁵¹

3.7.2. Brüksel Toplantısı ve Ondörtlerin Bölünmesi

18 Temmuz 1962 tarihinde Brüksel’de Ondörtlerin hepsinin bir araya gelmesi için çağrı yapılmıştır. Ancak Özdağ gelemeyeceğini belirtmiştir. Türkeş ise birkaç gün gecikmeli gelebileceğini belirten bir telgraf çekmiştir. Bu sırada Erkanlı ve Baykal da Türkiye’ye gitmiş ve orada temaslarda bulunmuştur. Türkeş gelinceye kadar grubun geri kalan üyeleri başkanlık için nabız yoklamaya başlamıştır. Özellikle Kabibay Grubu Türkeş’e yakın kişileri varsayımlar üzerinden sorular yöneltmişlerdir. Erkanlı, Türkeş’in: *“Arkadaşlar ya beni lider seçersiniz aksi takdirde hepimizi terk ederim”* şeklinde bir tavır

¹¹⁴⁹ Erkanlı. **a.g.e.**, 188.

¹¹⁵⁰ Erkanlı. **a.g.e.**, 189.

¹¹⁵¹ Esin. **a.g.e.**, 217-218.

sergilediği hâlde geri kalan üyelerin nasıl bir eğilimde olacağını sormuştur. Bu soruya üyeler “13 kişi olarak gurubu yürütürüz” şeklinde cevap vermiştir. Ardından Erkanlı, Türkeş’in lider seçildiği takdirde nasıl bir tutum içerisinde olacaklarını sormuştur. Büyük çoğunluk seçimi kabulleneceğini ve itaat edeceğini belirtmiştir. Ancak Erkanlı ve Soyuyüce “Şeklen takip edip, kalben etmeyeceklerini” belirtmiştir.¹¹⁵²

Türkeş’in gelişi ile birlikte liderlik yarışı başlamıştır. Toplantıda ilk sözü Türkeş almış ve: “*Arkadaşlar içinizde en kıdemli olan benim. Türkiye’ye intikal ederken 14’lerin lideri ben bulunayım. Türkiye’ye intikal ettikten sonra demokratik usulle aramızda lider olacak arkadaşını seçer, yeni bir düzenlemeye gideriz.*” teklifinde bulunmuştur. Bu teklif üzerine Karan: “*Türkeş bugüne kadar senin gayeni anlamış değilim. Sen önce gelecek için tutumunu açıklığa kavuştur. Senin ne yapmak istediğini öğrenelim.*” demiştir. Bunun üzerine Türkeş sinirlenmiş ve: “*Muzaffer böyle bir soruyu buradaki arkadaşların her biri tek tek sorabilir. Bu onların haklarıdır. Fakat sen bana böyle bir soru soramazsın. Çünkü seninle uzun bir geçmişimiz var. Beni bugüne kadar tanıyamadın da şimdi mi tanıyacaksın?*” demiştir. Bunun üzerine kavga çıkmış ve on dört kader arkadaşı yumruk yumruğa birbirine girmiştir. Ertesi gün alınan karar ile “*14’lerin her biri ancak kendini temsil edebilir hiç kimse 14’leri temsil edemez*” denilerek Ondörtler tarihe gömülmüştür.¹¹⁵³

Ondörtlerin ayrılık kararına üzülen Ahmet Er, toplantıya son vermeden evvel Libya’da kaleme aldığı “Hayal Ülke”¹¹⁵⁴ adlı şiiri okumuştur. Şiirin etkisiyle birlikte Türkeş, Taşer ve ardından grubun büyük çoğunluğu gözyaşlarına boğulmuştur. Böylece aynı acılarla bir araya gelen Ondörtler yeni bir acının tesiriyle ayrılmıştır. Brüksel’den ayrılan Türkeş, Er, Esin, Baykal ve Kaplan Madrid’de bir araya gelmiştir. Burada yapılan toplantı neticesinde Ondörtler, Sekizler ve Altılar olarak ikiye ayrılmıştır. Altılar Grubu: Türkeş, Esin, Er, Baykal, Kaplan ve Özdağ’dan oluşurken; Sekizler Grubu Kabibay, Erkanlı, Taşer, Köseoğlu, Solmazer, Karan, Soyuyüce ve Akkoyunlu’dan oluşmuştur.¹¹⁵⁵

¹¹⁵² Er. a.g.e., 118-120.

¹¹⁵³ Er. a.g.e., 120-121.

¹¹⁵⁴ Şiir 1961 yılında Tripoli’de Er tarafından kaleme alınmıştır. Şiir için bkz: Er, A. (1966). **Hürriyet Yağmuru**. İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 52-54; Er. **27 Mayıs’tan...**, 121-124.

¹¹⁵⁵ Er. a.g.e., 124.

Esin'e göre Ondörtler arasında tam bir fikir birliği olmadığı için böyle bir grubun ayakta kalması mümkün olmamıştır. Özellikle kendi lideri gördükleri Türkeş'in 1944 Turancılık Hareketi içerisinde yer alması Türkeş'i lider olarak kabul ettirmelerinde engel teşkil etmiştir. "İki Orhanlar" olarak adlandırılan Kabibay ve Erkanlı'nın, Türkeş'e karşı 13 Kasım öncesinde karşıt grupların kullandığı bu ithamları benimsemesi ve cuntanın Türkeş'i dışlaması sebebiyle Ondörtlerin lideri olamamıştır. Bu durumun oluşmasında Seyhan'ın payı büyük olmuştur.¹¹⁵⁶ Ancak Esin, Ondörtlerin bir arada tutulması hususunda Türkeş'in de hataları olduğunu belirtmiştir. Ona göre grubun en kıdemli üyesi olan Türkeş'in sürekli Avrupa'daki üyelerle temas hâlinde olması ve onları kendi etrafında toparlaması gerekmektedir. Ancak Türkeş bunu yapmamış ve nitekim Ondörtler parçalanmıştır.¹¹⁵⁷

Brüksel Toplantısı'nda alınan karar yalnızca Ondörtleri parçalamamıştır. Türkiye'de bu toplantının neticesini bekleyen 22 Şubatçıları da parçalamıştır. 22 Şubatçılar, Ondörtlerin bir bütün hâlinde yurda dönüşünü umut ederken her biri bağımsız olma kararı almıştır. Bu durum 22 Şubatçıların önde gelen isimlerinden Dünder Seyhan ve Necati Ünsalan'ın gruptan ayrılmasına neden olmuştur. Zira bu kişiler Ondörtlerin yurda dönüşü ile kendi kuvvetlerine çok şey katacağına inanmıştır. Ancak Brüksel Toplantısı'nda yaşanan bu gelişme umutlarını boşa çıkarmıştır.¹¹⁵⁸

3.7.3. Ondörtlerin Haberleşmeleri

Ondörtlerin birbiri ile olan irtibatı, mektupları kontrol edildiği için, çoğunlukla farklı kanallar vasıtasıyla haberleşme sağlanmıştır. Bu konuda en tedbirli üyelerden birisi Türkeş olmuştur. Türkeş mektuplarını Beyrut'ta MİT'te görevli bir arkadaşı vasıtasıyla gerekli yerlere ulaştırmıştır. Bunun haricinde Lefkoşe, Atina gibi farklı şehirler üzerinden de arkadaşları ile irtibat kurmuştur. Yazdığı mektupları Muzaffer Katırcıoğlu ismiyle göndermiştir. Böylece mektupları sansürden kurtarabilmiştir. Ayrıca Türkeş, Yeşilköy Havaalanı'nda görevli bazı personeller vasıtasıyla Türkiye ile bilgi alışverişini

¹¹⁵⁶ Esin. a.g.e., 208-209

¹¹⁵⁷ Esin. a.g.e., 218.

¹¹⁵⁸ Deniz. a.g.e., 131-134.

sağlamıştır.¹¹⁵⁹ Aşağıda başta Türkeş olmak üzere Ondörtlerin tespit edilen tarihî öneme haiz mektupları özetlenmiştir.

3.7.3.1. Türkeş'in Mektupları

Türkeş 20 Aralık 1961 tarihinde Er, Esin ve Özdağ üçlüsüne müşterek olarak bir mektup yazmıştır. Türkeş, “Hür Türkler Birliği” adıyla bir dernek kurulması yönünde faaliyete girişilmesini ve bu derneğin doktrinini açıklamıştır. İleride Türkiye’yi yönetecek bir siyasi partiye dönüşmesi düşünülen derneğin doktrini şunlardır: “1. Türkçüyüz, Milliyetçiyiz, Öztürkçeciyiz, 2. Toplumcuyuz, 3. Ülkücüyüz, 4. Ahlakçiyiz, 5. Halkçiyiz, 6. Köylücüyüz, 7. İlimciyiz, 8. Gelişimciyiz (Bununla tekâmülcülüğü değil devrimciliği ve hızla kalkınmayı, ihtilalciliği kastediyoruz), 9. Endüstri ve teknikçiyiz.”¹¹⁶⁰ Bu mektupta yer alan bu ilkeler ileride Türkeş’in 9 Işık Doktrini olarak yayınladığı kitabın temeli sayılabilir.

Türkeş 1962 yılına girilirken tüm arkadaşlarını kapsayan “*Tarihî Ondörtler!... Sevgili Arkadaşlarım!...*” başlığıyla bir mektup kaleme almıştır. Bu mektubu iki bölümden oluşmuştur. İlk bölümü, 13 Kasım sonrasında Ondörtler aleyhine yapılan kara propaganda ve Ondörtlerin arasına nifak sokma faaliyetleri ile ilgilidir. Türkeş, bu gibi faaliyetlere karşı tüm grup mensuplarının birbirine karşı sonsuz güvene ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir. İkinci bölümü ise 1962 Şubat ayından itibaren mali durumlarını hazırlayarak mart veya nisan ayı içerisinde yurda dönüş hazırlıklarını yapmaları hususu yer almıştır.¹¹⁶¹ Yurda dönüş kararı 22 Şubat Olayı sebebiyle iptal edilmiştir.

Türkeş 24 Ocak 1962 tarihli mektubunu Erkanlı’ya yazmıştır. Bu mektubun ana konusu Turancılık fikri olmuştur. Türkeş, İslamcılık, Osmanlıcılık, Türkçülük-Turancılık, Türkiyecilik ve Anadoluculuk fikirlerini özet hâlinde açıklamıştır. Akabinde Anadoluculuk fikri içinde bulunan AP ile Turancılar arasındaki fikrî ayrılıklara değinmiştir. Genelde Ondörtlere özeld kendisine isnat edilen Turancılık suçlamalarının bir koz olarak kullanılıp halka korku salma maksadı taşıdığını belirtmiştir. Mektubun devamında Aydemir, Mentşeş

¹¹⁵⁹ Turgut. a.g.e., 295.

¹¹⁶⁰ Er. a.g.e., 108-111.

¹¹⁶¹ Turgut. a.g.e., 296-298.

ve Ünsalan tarafından kurulan cuntanın MBK üyeleri Acuner, Kuytak ve Ataklı tarafından desteklenmek suretiyle Ondörtlere düşman edildiğini yazmıştır.¹¹⁶²

Türkeş 12 Şubat 1962 tarihinde Esin ve Özdağ'a müşterek olarak bir mektup yazmıştır. Bu mektupta Ondörtler ile cuntanın görüşmeleri yer almıştır. Cuntanın Türkeş Grubu'nu istemediği ancak Kabibay Grubu'nu desteklediği ifade edilmiştir. Türkeş'e göre böylelikle Ondörtlerin dağıtılması planlanmıştır. Erkanlı ve Kabibay'ın devamlı olarak Bedii Faik, Abdi İpekçi ve bazı CHP'liler ile olan temaslarına dikkat çekmiştir. Türkeş, bir diğer yandan İnönü'nün cuntaya ve Ondörtlere karşı olan tavrını ele almıştır. Burada İnönü'nün kendisini Ondörtlerden ayırmak suretiyle Ondörtleri dağıtmak istediğini belirtmiştir.¹¹⁶³

Türkeş 11 Haziran 1962 tarihli mektubunu Kabibay'a yazmıştır. Bu mektupta Ondörtlerin kaderine ilişkin açıklamalarda bulunmuştur. Türkeş'in şahsı üzerinden yapılan karalama kampanyası ve her şeyin müsebbibi olarak Türkeş'in gösterilmesi meselesine değinmiştir. Basında yer alan "Her şey Türkeş yüzündendir" söylemini eleştirmiştir. Türkeş, her şeyin kendisinin peşine takılmaları sebebiyle olduğu anlayışını reddetmiş, şayet geçmişte onun söylediklerini yapsalardı 13 Kasım gibi bir hadisenin hiç yaşanmayacağını belirtmiştir. Ayrıca kendisinin hiçbir zaman Ondörtlerin lideri olmadığı ve sıradan bir kişi olduğuna ilişkin Kabibay'ın gazetecilere verdiği beyanata da karşı çıkmıştır. Mevcut durum karşısında Ondörtlerin liderini belirlemesini ve öyle yoluna devam etmesini teklif etmiştir.¹¹⁶⁴

Ahmet Er, Türkeş'e 11 Haziran 1962 tarihinde bir mektup yazmıştır. Türkeş de bu mektuba 18 Haziran'da cevap vermiştir. Türkeş mektubunda 27 Mayıs'ın manasını kaybettiğini ve bu nedenle milletin sinesine dönerek millî iradeye bağlı çalışmalar gerektiğini vurgulamıştır. Ancak bu düşüncüyü Ondörtlerin tamamının paylaşmayacağını bildirmiştir. Zira Kabibay'ın 7 Haziran 1962 tarihli mektubunda Er'e: "*Türkeş hariç*" ibaresini kullanmış, Solmazer ve Soyuyüce'nin de basına: "*Türkeş hiçbir zaman 14'lerin*

¹¹⁶² Turgut. a.g.e., 302-305.

¹¹⁶³ Turgut. a.g.e., 305-309.

¹¹⁶⁴ Turgut. a.g.e., 317-322.

*lideri olmadı”, “Lider olarak Kabibay’ın bulunduğu” yönünde beyanatlarda bulunmuştur. İşte bu beyanatlar Ondörtlerin arasına nifak sokmuştur.*¹¹⁶⁵

Türkeş, 9 Ağustos 1962 tarihinde Taşer’e bir mektup göndermiştir. Bu mektubunda yakın zamanda Florya’da Gürsel, Yıldız, Okan, Köksal, Tulga ve Tural arasında gerçekleşen bir toplantıdan bahsetmiştir. Bu toplantıda Ondörtlerin durumu konuşulmuş ancak olumlu bir netice çıkmamıştır. Türkeş, bu durumun hayra alamet olmadığını söylemiş ve bir an evvel ülkeye dönüş için hazırlık yapılmasını istemiştir.¹¹⁶⁶

Ondörtlerin 2. Brüksel Toplantısı ile ayrılması üzerine Türkeş 14 Ağustos 1962 tarihinde “*Sevgili Ülküdaşlarım, Yücealtılar...*” hitabı ile yanında olan Esin, Er, Baykal, Kaplan ve Özdağ’a bir mektup yollamıştır. Bu mektubun içeriği özetle kalan 6 kişinin 27 Mayıs’ın “İdealist Grubu” olarak adlandırdığı çekirdek kadronun olduğu ve gençliği temsil ettiği. Türkeş, çıktıkları yolun uzun ve çetin bir yol olduğunu, bu sebeple sabırlı olmalarını, yalan kampanyalarına itibar etmemelerini istemiştir. Türkeş’e göre tarihî Ondörtler Grubu geride kalan sekiz kişi tarafından kasten tarihe gömülmüştür. Mektubun devamında Türkeş 5 madde sıralayarak İdealist Grub’un bu tarihten sonra Aydemir Cuntası’na, basına, geride kalan 8’ler Grubu’na karşı takınacağı tavır ve tutumlarını bildirmiştir. Türkeş: “*Ben şahsen İkinci Onüç Kasımcılara karşı hiçbir tavır kabul etmem. Bir gövdede ancak bir tek baş bulunur...*” diyerek net bir tavır sergilemiştir.¹¹⁶⁷

Türkeş, 31 Ağustos 1962 tarihinde Taşer’e bir mektup yazmıştır. Mektubun ilk bölümünde Brüksel Toplantısı ve bölünmenin verdiği ızdıraptan bahsetmiştir. Ayrıca Taşer’in, Türkeş’in geç gelmesini protesto ederek oy yetkisini Erkanlı’ya bırakıp toplantıyı terk etmesini de eleştirmiştir. Türkeş, toplantıya mazereti sebebiyle geç geldiğini belirtmiş, ancak Taşer’in oy yetkisini Erkanlı’ya bırakıp gitmesiyle birlikte grubun 8’e karşı 6 oyla bölündüğünü ifade etmiştir. Türkeş mektubun ikinci bölümünde liderlik meselesini ele almış ve Kabibay’ın bu yolda izlediği stratejiyi ve kimlerle beraber olduğunu aktarmıştır.

¹¹⁶⁵ Er. **a.g.e.**, 112-113; Metin. **a.g.e.**, 370-371.

¹¹⁶⁶ Metin. **a.g.e.**, 376-377.

¹¹⁶⁷ Er. **a.g.e.**, 126-127; Metin. **a.g.e.**, 386-388.

Üçüncü bölümde ise Ondörtleri yeniden bir araya getirmenin yol haritasını çizmiştir. Bu yol haritasında Türkeş'in lider olma şartı bulunmuştur.¹¹⁶⁸

Türkeş, 6 ve 28 Kasım 1962 tarihlerinde Taşer'e iki mektup yazmıştır. Bu mektuplardan ilki 13 Kasım Tasfiyesi ve Ondörtlerin dağılması ile ilgilidir. Türkeş, teşkilatlı bir çalışma düzeni benimsenmedikçe birlikte olmanın mümkün olmayacağını belirtmiştir.¹¹⁶⁹ Türkeş, ikinci mektubunda Erkanlı ve Kabibay'ı içine alan bir bilikteliğin oluşturacağı mahzurlardan bahsetmiştir. Türkeş'e göre bu ikili sol eğilimli fikirleri benimsemesi yönünden kendi grupları fikrî yönden ters düşmektedir.¹¹⁷⁰

3.7.3.2. Kabibay'ın Mektupları

Kabibay 15 Ocak 1961 tarihinde Karaman'a bir mektup yazmıştır. Kabibay, 13 Kasım'ın yeni bir ihtilal olduğunu belirtmiş ve “...*hedefine geride yaralı kalpler bırakarak erişmiş sayılır.*” demiştir. Ancak kendi haklarında başlatılan karalama propagandasının haksız ithamlarla dolu olduğunu yazmıştır. Bu sebeple kendileri hakkında tahkikat başlatılmasını ve suçlu buldukları takdirde ceza almalarını istemiştir. Şayet kendilerine isnat edilecek bir suç yoksa yurda dönüş için izin istemiştir.¹¹⁷¹

Kabibay 16 Mart 1961 tarihinde Karaman'a yeni bir mektup yazmıştır. Ancak bu mektubunda 13 Kasım'ı ihtilal olarak değil “*facia*” olarak nitelendirmiştir. Kabibay, 27 Mayıs'ı birlikte yaptıklarını ve daha sonra yurt dışına sürülerek burada maaş ile devlet memuru olmalarını kabul edememiştir. Kabibay: “*Kira ile tutulmuş profesyonel hükûmet darbecileri miyiz? Ortada itham yapılmış bir suç var ki karşılık ölüm cezasıdır.*” diyerek şayet kendileri gerçekten vatana ihanet etmişler ise gereğini yapmalarını belirtmiştir.¹¹⁷²

Kabibay 21 Ağustos 1961 tarihinde Karaman'a 13 Kasım ve Ondörtler ile ilgili yapılan asılsız haberler ile ilgili bir mektup yazmıştır. Kabibay, 13 Kasım'a kendilerinin karar verdiklerini ve istedikleri takdirde bu kararı ortadan kaldırma yetkisinin yine

¹¹⁶⁸ Metin. a.g.e., 393-400.

¹¹⁶⁹ Metin. a.g.e., 405-408.

¹¹⁷⁰ Metin. a.g.e., 423-425.

¹¹⁷¹ Utku, C. (2006). **14'lerden Suphi Karaman'a İhtilal Mektupları**. (1. Basım). İstanbul: Kaynak Yayınları, 22-25.

¹¹⁷² Utku. a.g.e., 26-27.

kendilerinde olduğunu belirtmiştir. Eğer milletin menfaati ortada ise kendilerinin basit bir vatandaş olarak ülkeye dönmeyi ve gerekirse bu uğurda canlarını vermeye hazır olduklarını belirtmiştir. Mektubun devamında Ondörtlere ilişkin çıkarılan yasadan bahsetmiş ve bu yasa çerçevesinde yurda dönüş için gerekli girişimlerin yapılmasını talep etmiştir.¹¹⁷³

Kabibay 2 Mart 1962 tarihinde Talat Aydemir'e bir mektup yollamıştır. Mektubunda Ondörtler hakkında yapılan karalama kampanyasının durdurulmasını istemiştir. Kabibay, şayet isnat edilen suçların ispatı mümkünse mahkeme önüne çıkarılıp cezalandırılmalarını istemiştir. Ona göre 13 Kasım Olayı istismar edilerek 27 Mayıs ruhu öldürülmeye çalışılmaktadır. Bu sebeple komünist, faşist, diktatör, vatan haini, Rus ajanı gibi yakıştırmalar yapıldığı, bunların asılsız olduğu ifade edilmiştir.¹¹⁷⁴

3.7.3.3. Erkanlı'nın Mektupları

Erkanlı 28 Mart 1961 tarihinde Karaman'a bir mektup yollamıştır. Bu mektupta Ondörtler ve komitenin geride kalan 23 üyesinin gelecekte birbirine düşman iki grup hâline getirilmesi adına bir politika izlendiği, bu politikanın boşa çıkarılması adına izlenmesi gereken adımlar yazılmıştır. Erkanlı: *"Biz hain isek yerimiz darağacıdır. Kurşuna dizilmektir. Hiç değilse yargılanmak suretiyle cezalanmaktır. İktidar elinizde iken bunu yapın."* demiştir. Ardından kendilerine karşı yürütülen iftira kampanyasının engellenmesini istemiştir. Erkanlı, ihtilalin amacından saptırıldığını ve sıradan bir hükûmet darbesine doğru yol aldığını ileri sürerek ihtilal ruhuna sadık kalınmasını istemiştir.¹¹⁷⁵

Erkanlı 19 Ağustos 1961 tarihinde Karaman'a yeniden bir mektup yazmıştır. Bu mektubunda seçimlerin ve menfaatperest grupların ortadan kaldırılmasını istemiştir. Erkanlı, 13 Kasım'ın ne Ondörtlere ne de geride komite üyelerine menfaat sağladığını bilakis iki tarafı da mağdur ettiğini belirtmiştir. Ayrıca 13 Kasım'ı kendilerine karşı yapılan bir ihanet olarak değerlendirmiştir. Mektubun devamında geçmişle uğraşmanın

¹¹⁷³ Utku. a.g.e., 30-33.

¹¹⁷⁴ Aydemir, T. a.g.e., 73-75.

¹¹⁷⁵ Utku. a.g.e., 65-66.

ülkeye bir fayda sağlamayacağını belirterek kendilerini mahkemeye sevk etmelerini, Türkiye'ye dönüş için gerekli izinleri vermelerini istemiştir.¹¹⁷⁶

3.7.3.4. Özdağ'ın Mektupları

Özdağ, 25 Aralık 1960 tarihinde Taşer'e bir mektup yazmıştır. Bu mektupta durum değerlendirmesi yapan Özdağ: “13 Kasımcılar, 14'ler kadar cesur ve idealist değildir; fakat daha hesaplı ve ithiyatlı davranıyorlar.” demiştir. Böylece 13 Kasım öncesinde kendilerinin nerede hata yaptığını tespit etmiştir. Özdağ, devamında CHP'nin artık fiili iktidarda, komitenin ise şeklen devam ettiğini yazmıştır.¹¹⁷⁷

Özdağ, 2 Mayıs 1961 tarihinde Taşer'e yeniden mektup yazmıştır. Bu mektupta da bir durum değerlendirilmesi yapılmıştır. Özdağ: “İhtilalcilerde duygu ve heyecan, politikacılarda, entrikacılarda hesap ve ihtiras hâkimdir.” diyerek söze başlamıştır. Akabinde Ondörtlerden beş kişinin yurda girişine izin verileceği yönündeki haberi değerlendirmiştir. Özdağ, Ondörtlerden bir kısmının değil hepsinin bir bütün hâlinde yurda dönmesini tavsiye etmiştir. Mektubunun ikinci bölümünde ise Türk Milleti'nin senelerden beri ızdırıp duyduğu toprak reformu, sağlık hizmetleri, eğitim seferberliği gibi konularda yapılması gerekenleri sıralamıştır.¹¹⁷⁸

Özdağ, 24 Ocak 1962 tarihinde Taşer'e ülkeye dönüş ile ilgili kısa bir mektup yazmıştır. Mektupta: “Hareketimiz, yurttaki cunta tarafından tecrit edilmeyecek ve onlara alet de olmayacak şekilde düzenlenmelidir.” diyerek izlemeleri gereken stratejiyi belirtmiştir.¹¹⁷⁹

Özdağ'ın Taşer'e yazmış olduğu bir diğer mektup Brüksel'de yaşanan ayrılığın akabinde 27 Ağustos 1962 tarihindedir. Özdağ, Taşer'in Ondörtlerin bir bütün hâlinde kalma isteğine karşı olumsuz şeyler yazmıştır. Zira Erkanlı, Akkoyunlu ve Köseoğlu'nun kısa süreli yapmış oldukları Türkiye ziyaretinde ailesine Türkes'le birlik olmasının canına mâl olacağını beyan etmesi Özdağ'ı bir hayli sinirlendirmiştir. Bu sebeple Özdağ bu

¹¹⁷⁶ Utku. a.g.e., 69-72.

¹¹⁷⁷ Metin. a.g.e., 292.

¹¹⁷⁸ Metin. a.g.e., 307-312.

¹¹⁷⁹ Metin. a.g.e., 351.

kişileri tecrit edip Kaplan, Esin, Taşer, Er, Baykal, Solmazer ve Türkeş'ten müteşekkil bir grubun oluşturulmasını istemiştir.¹¹⁸⁰

Özdağ 10 Eylül 1962 tarihinde yine Taşer'e bir mektup yazmıştır. Burada: *"MBK'cılarının büyük çoğunluğu 'modern' yeniçeri bölük ve ordu başlarından farklı olmadıklarını, sonra ıstırapla müşahede ettik. İhtilal programı onlar için 'Menderes'i istemezük... Davamız İsmet'in cülusudur' idi. Ve sonra... 13 Kasım."* diyerek 27 Mayıs'ın siyasi çıkarlar uğruna kullanıldığını aktarmıştır. Ardından da kendilerinin ülkede varlığını sürdüren gruplarla iş birliği yapmasını sakıncalı bulduğunu ifade etmiştir.¹¹⁸¹

Özdağ'dan Taşer'e yazılan 8 Ekim, 13 Ekim ve 24 Ekim 1962 tarihli üç mektubun konusu Ondörtlerin yeniden bir araya gelmesi ile ilgilidir. Özdağ bu mektuplarda Erkanlı ve diğerlerinin kendilerinden doktrin yönünden ayrıştığını belirterek bu kişilerle yeniden bir araya gelmenin mümkün olmadığını ifade etmiştir.¹¹⁸²

3.7.3.5. Soyuyüce'nin Mektupları

13 Kasım Tasfiyesi'nin hemen akabinde Ondörtlerden Soyuyüce, Köksal'a bir mektup yazmıştır. Soyuyüce mektubunda "Türkeşçi" olmadığını bildirmiş ve şöyle demiştir: *"Alpaslan Türkeş hakkında ilk çıkan dedikoduyu ortaya getiren ve Alb. Tunçkanat, Bnb. Özgüneş, Alb. Sami Küçük ve diğer arkadaşlara duyuran ben değil miyim, sorun kendilerine."* Mektubun devamında Türkeş'in Gürsel'in yanından alınması teklifini de kendisinin yaptığını belirtmiştir. Ardından kendisine izafe edilen bir suç var ise mahkemeye çıkarılmasını ve suçlu bulunduğu takdirde hapse atılmasını istemiştir.¹¹⁸³

Soyuyüce'nin bu mektubu, özellikle Türkeş ile ilgili olan kısımları kesilerek gazetelerde yayınlanmış ve büyük bir infial yaratılmıştır. Bunun üzerine Soyuyüce yeniden açıklama yapmak zorunda kalmış ve 13 Kasım'ı değerlendirmiştir. Soyuyüce yaptığı açıklamada 13 Kasım'ı anlamak için evvela dönemin şartlarını açıklamıştır. Akabinde ise: *"13 Kasım ihaneti bir siyasi teşekkülün kendi amaline uygun gözükkenler ile ittifakı sonucu*

¹¹⁸⁰ Metin. a.g.e., 391-393.

¹¹⁸¹ Metin. a.g.e., 409-411.

¹¹⁸² Metin. a.g.e., 412-423.

¹¹⁸³ Mumcu. a.g.e., 122-125.

meydana gelmiştir.” diyerek 13 Kasım’ın mimarı olarak CHP’yi göstermiştir. Komiteyi bölmek için ana hedefin Türkeş olduğunu ve onunla ilgili isnat edilen suçları kabul etmediğini belirtmiştir. Soyuyüce, mektubunda kastettiği şeyin 13 Kasım sonrasında sürgüne gönderilen herkesin “Türkeşçi” olarak addedilmesine karşı çıkış olduğunu söylemiştir.¹¹⁸⁴

Soyuyüce’ye ait, 13 Ocak 1961 ve 12 Temmuz 1961 tarihlerinde Suphi Karaman’a yazılmış, iki mektup daha tespit edilmiştir. Ancak bu iki mektupta tasfiye ve mevcut ülke ahvaline dair bir konu yer almamıştır. Soyuyüce her iki mektubu da şahsi konularda yazmıştır.¹¹⁸⁵

3.7.2.6. Esin’in Mektupları

Esin, 13 Mart 1961 tarihli mektubunda Karaman’a 13 Kasım’ın hiçbir hukuki, adli, ahlaki ve insani yanı olmadığını belirterek “Şüphelere kurban verilmiş bir inkılap hareketinin sonu” olduğunu söylemiştir. Ancak böylesine mühim bir olayın hükmünü tarihin vereceğini belirten Esin, bundan sonrası için ortaya çıkabilecek olası problemlere çare bulunması gerektiğini belirtmiştir. Esin, uzun süreli iktidarlar dahi tüm güçlerini kullanmalarına rağmen haksızlıkların üstünü örtemezken kısa süreli iktidarların –mevcut iktidarın- bunu yapmasını olanaksız olarak görmüştür. Ayrıca Esin kendilerinin “*Kan kusup kızılçık hoşafı yedim*” diyeceklerini ve ıstıraplarını dile getirmeyeceklerini söylemiş ve geride kalanların millî bir vazife olarak kendilerine karşı yapılan haksızlığa sessiz kalmamasını istemiştir. Bu mektup 5 nüsha olarak çoğaltılıp Yurdakuler, Kaplan, Karaman, Özgüneş ve Karavelioğlu’na gönderilmiştir.¹¹⁸⁶

Esin 9 Aralık 1961 tarihinde Taşer’e bir mektup yazmıştır. Mektubunda ikilinin ilk olarak Cebelitarık’ta yaptığı toplantıda karar neticesinde Ondörtleri bir araya getirme gayretlerinden bahsetmiştir. Akabinde Erkanlı, Kabibay ve Solmazer üçlüsünün Seyhan ile olan münasebetlerinden bahsetmiştir. Esin, Ondörtlerin bağımsız olmasını ve Seyhan’ın yürüncesine girmemesini istemiştir. Seyhan’ın ülkede başarılı olması için de uçakların

¹¹⁸⁴ Mumcu. **a.g.e.**, 213-218.

¹¹⁸⁵ Utku. **a.g.e.**, 80-81.

¹¹⁸⁶ Utku. **a.g.e.**, 82-85.

harekâta elverişli olmadığı bir günde Menteş'i temizlemesini tavsiye etmiştir. Aksi hâlde Menteş'in İnönü'den aldığı destek ile hepsini temizleyeceğini söylemiştir.¹¹⁸⁷

3.7.3.7. Taşer'in Mektupları

Taşer 13 Mart 1961 tarihinde Karaman'a kendilerine karşı addedilen kahraman ve hainlik yaftalarına binaen yazmıştır. Taşer: *“Galibiyet hakkı olarak sizlere kahramanlık, bizlere de vatan hainliği tevcih edildi.”* demiştir. Ancak uzun zaman aynı ideali benimsemiş insanların birbirlerini arkasından vurmasını içine sindirememiştir. Ayrıca mektuplarının cevapsız kalmasına da şöyle tepki göstermiştir: *“Bize cevap vermek tehlikeli olabilir! Fakat sizin korkaklığınıza hiç şahit olmadım.”*¹¹⁸⁸

Taşer 30 Temmuz 1961 tarihinde Karaman'a yeni bir mektup yazmıştır. Mektubunda haklarında yazılan “Hizmet ettiler bitti” şeklindeki bir yazıya tepki göstermiştir. Karaman'a: *“Bizim halimiz sizlerin istikbaline tutulmuş bir aynadır”* diyerek gelecekte kendilerini de benzer bir sonun beklediğine işaret etmiştir. Mektubun devamında boğa güreşlerinden söz eden Taşer: *“Çok hazin bir oyun, fakat boğalar için bir teselli yeri var. Maruz kaldıkları zulüm hemcinslerinden değil...”* diyerek kendilerine zulüm eden arkadaşlarına bir taşlamada bulunmuştur.¹¹⁸⁹

Taşer'in yazdığı bir diğer mektup Aralık 1962 tarihinde kime gönderdiği açıkça yazılmamış “Sevgili Kardeşim” hitabı ile başlayan bir mektuptur. Taşer, ordu içerisinde her gün yeni bir cuntanın kurulmasından ve özellikle de MDO'dan (Milli Devrim Ordusu) yakınmıştır. Akabinde ise İnönü'nün 27 Mayıs'tan itibaren takip ettiği siyaseti şöyle açıklamıştır: *“Amma ‘diş macunu’ tezi ile hareket etti ve artık zafere ihtiyacı olan bir iktidar haline geldi. Bu kaçınıcı zafer ve her biri ne sonuç sağlıyor? 13 Kasım 1960, Haziran 1961, Ekim 1961, 22 Şubat 1962, AP koalisyonunu bozma, Bayar'a karşı zafer, 60 subay tevkifi...”* Akabinde bu olayların başvekillik ve makamları temin ettiğini ifade etmiştir.¹¹⁹⁰

¹¹⁸⁷ Metin. a.g.e., 319-320.

¹¹⁸⁸ Utku. a.g.e., 58-60.

¹¹⁸⁹ Utku. a.g.e., 61-63.

¹¹⁹⁰ Metin. a.g.e., 428-430.

3.7.3.8. Solmazer'in Mektupları

Solmazer 6 Aralık 1960 tarihinde Karaman'a ilk mektubunu göndermiştir. Bu mektubunda kendisinin ve arkadaşlarının rejim normale döndükten sonra ülkeye döneceklerini ve kendilerini temize çıkarmak için gerekli tüm girişimlerde bulunacaklarını belirtmiştir. Ayrıca MBK'nin Kurucu Meclis içerisinde yer alması fikrine “emniyet sibobu olarak görüleceği” gerekçesiyle karşı çıkmıştır.¹¹⁹¹ Solmazer'in Karaman'a yazdığı ikinci mektubu 19 Ocak 1961 tarihlidir. Burada Solmazer kendilerine izafe edilen suçların mahkeme önünde yargılanarak açığa çıkarılmasını, bu mümkün değilse itibarlarının iadesini talep etmiştir.¹¹⁹²

Solmazer bir sonraki mektubunu 24 Mart 1961 tarihinde yine Karaman'a yazmıştır. Ülkede kalan 23 komite üyesinin altın heykellerinin dikilmesi ve kendilerine bırakılan hainlik mirasına değinmiştir. Solmazer “23 Altın Heykel” mevzusunu “MBK'nin altına döşenmiş bir dinamit” olarak görmüştür. Solmazer, devamında kendilerine izafe edilen suçların mahkeme önünde ispatını ve ülkeye dönüş izinlerinin verilmesini istemiştir.¹¹⁹³ Ardından kaleme aldığı 17 Nisan 1961 tarihli mektubunda ise o günlerde komitenin içine düştüğü dar boğazda yanlarında olduğunu bildirmiştir. Solmazer bu desteğini şöyle dile getirmiştir: “*Şuna çok samimi inanınız ki, eğer 13 Kasım günü ölmüş veya öldürülmüş olsaydık, mezar toprağımız bile desteğinizde olurdu.*”¹¹⁹⁴

Solmazer 1961 seçimleri sonrasında tekrar Karaman'a mektup yazmıştır. Mektubunda senatör olan arkadaşlarını kendilerinden daha aciz ve kötü durumda gördüğünü, isterlerse yardım edebilecek kudrette olduğunu belirtmiştir. Solmazer, kendilerinin kandırıldığını ve uyutulduğunu görmemelerini eleştirmiş, hâlâ aynı durumda olmalarının kendilerini derinden etkilediğini de eklemiştir.¹¹⁹⁵ Solmazer son mektubunu 29 Ağustos 1963 tarihinde tüm olaylar bittikten sonra yazmıştır. Solmazer, 1961'de kendilerinin ikazlarını gülünç bulan komitenin mevcut durumunun söyledikleri seviyeye geldiğini ve bu durumun kendilerine kulak asmamanın sonucunda olduğunu söylemiştir.

¹¹⁹¹ Utku. a.g.e., 35-36.

¹¹⁹² Utku. a.g.e., 36-39.

¹¹⁹³ Utku. a.g.e., 39-46.

¹¹⁹⁴ Utku. a.g.e., 47-48.

¹¹⁹⁵ Utku. a.g.e., 49-51.

Akabinde güç elinde iken haksızlığa karşı susanların ömür boyu yalnızlığa mahkûm olacağını belirtmiş ve kendilerini dinlememelerinin neticelerini sıralamıştır.¹¹⁹⁶

3.7.3.9. Karan'ın Mektupları

Karan, 23 Mart 1961 tarihinde Karaman'a bir mektup yazmıştır. Bu mektupta Karan, hiçbir zaman 13 arkadaşı gibi hayaller peşinde koşmadığını, onların benimsediği ideolojiyi benimsemediğini belirtmiştir. Kendisini kurunun yanında yanan yaşlar arasında gören Karan, mezkûr tarihe kadar 13 kişiden mektup almayışını da kendisinin onlardan bağımsız olmasına bağlamıştır.¹¹⁹⁷

Karan 11 Ekim 1961 tarihinde yine Karaman'a yazmış olduğu mektubunda bu defa kendini Ondörtler içerisinde hissetmeye başlamıştır. Mektubunda 27 Mayıs'a baş verenlerin 13 Kasım Tasfiyesi ile Ondörtler meselesini geride kalan “Yirmiüçlerin” doğurduğunu ve bir düşman kazandıklarını ifade etmiştir. Karan'a göre 13 Kasım 27 Mayıs ruhunun parçalanması için bir adım olmuştur.¹¹⁹⁸ Karan 6 Ocak 1962 tarihinde yeni bir mektup daha yazmıştır. Bu mektupta Karan, suni olaylar çıkartılarak 27 Mayıs'ın gayrimeşru olduğunu iddia edenlerin temel dayanağının 13 Kasım olduğunu belirtmiştir. Zira 13 Kasım ile ihtilalci kadroların birbirlerine düştüğünü 27 Mayıs'ın amaç ve gayesinden uzaklaşarak bir kavga içerisine girdiğini belirtmiştir. Bu durumun halli için 27 Mayıs'ta aynı yola baş koyanların tekrar aynı hedefte birleşmesini yegâne çare olarak dile getirmiştir.¹¹⁹⁹

3.7.3.10. Kaplan'ın Mektupları

Kaplan, Nisan 1961'de Taşer'e bir mektup yazmıştır. Mektubunda 13 Kasım'da yapılan hatanın düzeltilmesi için umudunu yinelemiştir. Ona göre “Temiz devrim” 13 Kasım ile birlikte kirletilmiş ve manasızlaştırılmıştır. Kaplan'a göre politikada beş asır boyunca devam eden “parçala idare et” taktiği 20. yüzyılda son bulmuşsa da buldukları komite aynı oyuna gelmiş ve böylece parçalanmıştır. Bundan sonraki süreçte 27 Mayıs'ı

¹¹⁹⁶ Utku. a.g.e., 53-56.

¹¹⁹⁷ Utku. a.g.e., 76.

¹¹⁹⁸ Utku. a.g.e., 77-78.

¹¹⁹⁹ Utku. a.g.e., 78-79.

politikacılara yem etmemek adına hareket edilmesini istemiştir. Bunun için gelecekte yeni bir teşkilat altında birleşerek vatana hizmet etmenin gerekliliğini bildirmiştir.¹²⁰⁰

Kaplan 11 Kasım 1962 tarihinde Taşer'e yeni bir mektup yazmıştır. Bu mektupta "ahensiz ve dağınık" olarak nitelendirdiği Ondörtlerin dağılmasına değinmiştir. Kaplan, Ondörtlerin grup olarak itibar kaybettiğini belirtmiştir. Kaybedilen itibarın kazanılması için yeni bir toplantı düzenlenerek sorunların halledilmesini istemiştir. Ancak Kaplan, bu toplantı öncesinde kişisel problemlerin halledilip öyle bir araya gelinmesini, aksi hâlde bir yere varılamayacağını belirtmiştir.¹²⁰¹

3.7.3.11. Baykal'dan Ondörtlere Mektup

Baykal 15 Ocak 1962'de tüm Ondörtlere hitaben bir mektup yazmıştır. İki bölümden oluşan mektubun ilk bölümünde Ondörtlerin arasına girmiş olan nifaktan rahatsızlığını belirten Baykal, bu nifakın şahsi kapisler yüzünden olduğunu ifade etmiştir. Baykal, toplantılar sırasında yaşanan sert konuşmaların kimseyi haklı çıkarmadığını söylemiştir. Ondörtlerin mezkûr tarihe kadar inisiyatif kullanmadığını ve kullanmayacağını belirten Baykal, ülkeye dönüş konusunda Türkeş'in gitme teklifine karşı Seyhan'ın gitmeme teklifini eleştirmiştir. Zira böylece Ondörtlere dışardan müdahale edilmiş ve kendi işlerine karışılmıştır. Mektubun ikinci bölümünde "14'ler stratejik ihtiyattır" diyen Baykal, yurda dönüş için Seyhan ve R. Kurttekin'in nasihatlerini dinlemek yerine, kendilerinin karar vermesini istemiştir. Baykal, kendisinin yurda dönmekte kararlı olduğunu ve bunu en geç mart ayına kadar yapacağını belirtmiştir. Ona göre bir an evvel yurda dönüp faaliyetlere başlanılmalıdır. Mektubun altında yer alan not bölümünde ise martta dönmek isteyenlerin şubat ayının ilk haftasına kadar Kaplan'a bildirmesini istemiştir.¹²⁰²

¹²⁰⁰ Metin. a.g.e., 302-304.

¹²⁰¹ Metin. a.g.e., 425-428.

¹²⁰² Metin. a.g.e., 335-338.

3.8. Ondörtlerin Yurda Dönüşü ve Faaliyetleri

3.8.1. Ondörtlerin Yurda Dönüşü

13 Kasım Tasfiyesi'nin ardından Erkanlı'nın önce Ottawa'ya daha sonra Atina'ya tayin olunduğunu yukarıda belirtmiştik.¹²⁰³ Erkanlı Atina'ya tayininin ardından izinli olarak yurda giriş yapmıştır. Erkanlı, yurtda bulunduğu süre zarfında adına “koordinasyon toplantıları” verdiği bir dizi temasta bulunmuşsa da buradan bir netice alamamıştır.¹²⁰⁴ Akabinde tekrar görev yeri olan Atina'ya dönmüştür. Erkanlı'nın bu kısa süreli yurt ziyareti bir kesin dönüş hareketi değildir.

Ondörtlerin durumunun ne olacağına ilişkin kararı ikinci koalisyon hükûmeti vermiştir. Bu karara göre yurt dışında bulunan eski komite üyelerinden arzu edenlerin emekli olarak yurda dönebileceği açıklanmıştır. Ancak üyelerin kararlarını verip en geç 1962 yılı Kasım ayı sonuna kadar başvuruda bulunması istenmiştir.¹²⁰⁵ Yurda kesin dönüş için ilk başvuruyu Kabil Büyükelçiliğinde görevli Fazıl Akkoyunlu yapmıştır. Akkoyunlu'nun başvurusu 24 Eylül 1962'de sonuçlanmıştır. Buna göre Dışişleri Bakanlığı, Akkoyunlu'nun merkeze alınmasına karar vermiştir.¹²⁰⁶ Akkoyunlu 6 Kasım 1962'de yurda dönüş yapmıştır.¹²⁰⁷ Böylece Akkoyunlu Ondörtlerden yurda kesin dönüş yapan ilk üye olmuştur.

Akkoyunlu'nun yurda dönüş yaptığı sırada Ondörtlerden Baykal da ülkede bulunmaktaydı. Baykal ülkede bulunduğu sırada görevinden istifa etme talebini bakanlığa iletmiştir. Baykal'ın bu talebi olumlu karşılanmıştır. 13 Kasım'ın ikinci yıl dönümünde Baykal'ın Tel-Aviv Büyükelçiliğindeki görevinden istifa ederek yurda dönüşüne izin verilmiştir.¹²⁰⁸ Yurda dönüş için bir diğer girişim Esin'den gelmiştir. Esin, yurt dışındaki

¹²⁰³ Erkanlı, Haziran 1961'de Ottawa'ya ardından 24 Eylül 1962 tarihinde Atina'ya tayin olmuştur. (Ottawa Büyükelçiliği Nezdinde Müşavirliğe Orhan Erkanlı'nın Tayini. (6 Haziran 1961). **BCA**, 030.11.1.285.13.20; Atina Büyükelçiliği Nezdinde Müşavirliğe Orhan Erkanlı'nın Tayini. (24 Eylül 1962). **BCA**, 030.11.1.293.26.9).

¹²⁰⁴ Çelikoğlu. **a.g.e.**, 206-207.

¹²⁰⁵ İsen. **a.g.e.**, 134.

¹²⁰⁶ Kabil Büyükelçiliği Müşaviri Fazıl Akkoyunlu'nun Merkeze Nakli (24 Eylül 1962). **BCA**, 030.11.293.26.13.

¹²⁰⁷ İsen. **a.g.e.**, 134.

¹²⁰⁸ Tel-Aviv Elçiliği Nezdinde Müşavir Rıfat Baykal'ın Merkeze Alınması. (13 Kasım1962). **BCA**, 030.11.1.294.31.15.

iki yıl zorunlu görevini doldurur doldurmaz derhâl harekete geçmiştir. Esin 19 Kasım 1962 tarihinde görevli bulunduğu Madrid'den yola çıkmış ve 3 Aralık 1962'de İstanbul'a varmıştır. Kendisini eski arkadaşları ve gazetecilerden oluşan bir kabile karşılamıştır. Esin o gün gazeteci Ayhan Hünalp'ten Halim Menteş ve arkadaşlarının tasfiye edildiğini öğrenmiştir.¹²⁰⁹ Esin, fiilî olarak ülkeye dönmesine rağmen resmî dönüşü henüz onaylanmamıştır.

Esin'in yurda dönüşü ile birlikte kendisini birçok genç subay ziyaret etmiş ve yeni bir ihtilal teşebbüsüne taraftar olup olmadığını sormuştur. Esin bu subaylara: *“Yeni bir ordu hareketinin halk tarafından onaylanmayacağını”, “Türkiye'nin şu anda içinde bulunduğu şartlar yeni bir ordu hareketini kesinlikle geçerli kılmaz. Talat Aydemir veya başkasıyla böyle bir hareketin içine girmeyin.”* gibi telkinlerde bulunmuştur.¹²¹⁰ Fakat Esin'in bu telkinlerinin pek etkili olduğunu söyleyemeyiz. Esin, genç subayların akabinde eski bakanlardan Fazıl Şerafettin Bürge, Kasım Gülek, Nurullah Esat Sümer, Kamil Kırıkoğlu ve Avni Doğan gibi isimlerle görüşmüştür. Bu görüşmeler sırasında Bürge, Esin'e Türkeş hakkındaki fikrini sormuştur. Esin *“Türkeş albayların içerisinde ihtilali en iyi şekilde anlamış, ihtilalle ilgili önlemleri cesaretle almış bir adamdır. Yakında Türkiye'ye dönecek. Ne yapacak? Bunu hep birlikte göreceğiz. Biz kendisini Atatürkçü çizgide ve düşüncede görme düşüncesiyle bu konuda etkili olacağımıza inanıyoruz.”* demiştir. Bunun üzerine Bürge: *“Bunu yaparsanız, memlekete büyük hizmet edersiniz.”* demiştir. Bu görüşmenin ardında Esin, Talat Aydemir, Bahtiyar Yalta ve Mustafa Ok gibi isimlerle de görüşüp onları ihtilalin imkânsızlığına inandırmaya çalışmışsa da başarılı olamamıştır.¹²¹¹

Ülkeye dönüş için harekete geçen yalnız Akkoyunlu, Baykal ve Esin olmamıştır. Yeni Delhi'de görevli Türkeş, Tokyo'da görevli Özdağ ve Lizbon'da görevli M. Kaplan da bu sıralarda dönüş için başvuruda bulunmuştur. Bu üç eski komitesi üyesinin başvuruları 7 Aralık 1962'de onaylanmıştır.¹²¹² Bu üç üyeden Özdağ daha başvurusu onaylanmadan 5

¹²⁰⁹ Esin. a.g.e., 231.

¹²¹⁰ Esin. a.g.e., 233-234.

¹²¹¹ Esin. a.g.e., 235-236.

¹²¹² Yeni-Delhi Büyükelçiliği Nezdinde Müşavir Alparslan Türkeş'in Merkeze Alınması. (07 Aralık 1962). **BCA**, 030.11.1.295.34.2; Lizbon Büyükelçiliği Nezdinde Müşavir Mustafa Kaplan'ın Merkeze Alınması. (07 Aralık 1962). **BCA**, 030.11.1.295.34.9; Tokyo Büyükelçiliği Nezdinde Müşavir, Muzaffer Özdağ'ın Merkeze Alınması. (07 Aralık 1962). **BCA**, 030.11.1.295.34.3.

Aralık'ta yurda dönüş yapmıştır.¹²¹³ Kaplan ise dönüş kararlarının 17 Aralık'ta *Resmî Gazete*'de yayınlanmasının ardından 23 Aralık'ta yurda dönmüştür.¹²¹⁴

Türkeş ise yurda dönüş öncesinde Avrupa'da arkadaşlarıyla temaslarda bulunmayı, akabinde yurda dönmeyi uygun görmüştür. Türkeş yurda dönene kadar Ondörtlere mensup üç üyenin daha dönüş izinleri çıkmıştır. Buna göre 15 Aralık 1962'de Libya'da görevli Er'in, 25 Aralık 1962'de Oslo'da görevli Karan'ın ve 9 Ocak 1963'te Stockholm'de görevli Köseoğlu'nun yurda dönüşleri onaylanmıştır.¹²¹⁵

Türkeş, istifası onaylanıp yurda giriş için izin verildikten sonra ailesi ile birlikte Beyrut'a gelmiştir. Buradan ailesini Ankara'ya göndermiş kendisi Taşer ile görüşüp akabinde İsviçre'ye gitmiştir. Türkeş Bern, Brüksel ve Paris'te Ondörtlere mensup arkadaşları ile görüşmüştür. Ancak Taşer, Köseoğlu ve Soyuyüce yurt dışında kalmak istediklerini belirtmiştir. Böylece Türkeş, bir netice alamayarak yurda dönmek üzere yola çıkmıştır. Türkeş'e yolculuğu boyunca Özdağ eşlik etmiştir. Ancak Yugoslavya'ya geldiklerinde ikili ayrılmış, Türkeş Yunanistan üzerinden, Özdağ Bulgaristan üzerinden yurda giriş yapmıştır.¹²¹⁶

Türkeş, yurda dönmeden hemen önce Selanik'te görevli olan Erkanlı ve onun kadim dostu Kabibay ile bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmeye o sıralarda Türkiye'de bulunan Esin'de katılmıştır. Görüşmede Ondörtlerin başlangıçtan beri gelen sorunları tartışılmış ancak bir neticeye varılamamıştır. Ayrıca Erkanlı ve Kabibay yurda dönmek istemediklerini belirtmiştir.¹²¹⁷ Bunun üzerine Türkeş ve Esin ikilisi birkaç gün Batı Trakya Türkleri ile temas sağladıktan sonra 22 Şubat 1963 tarihinde Kapıkule'den ülkeye

¹²¹³ İsen. **a.g.e.**, 138.

¹²¹⁴ Mustafa Kaplan Yurda Döndü. (24 Aralık 1962). *Milliyet*, 1; Kararnameler. (17 Aralık 1962). *Resmî Gazete*, 11284, 9409.

¹²¹⁵ Libya Büyükelçiliği Nezdinde Müşavir Ahmet Er'in Merkeze Nakli. (15 Aralık 1962). **BCA**, 030.11.1.295.35.1; Oslo Büyükelçiliği Nezdinde Müşavir, Muzaffer Karan'ın Merkeze Nakli. (25 Aralık 1962). **BCA**, 030.11.1.295.35.14; Stokholm Büyükelçiliği Müşaviri Münir Köseoğlu'nun Merkeze Nakli. (09 Ocak 1963). **BCA**, 030.11.1.296.1.17.

¹²¹⁶ Turgut. **a.g.e.**, 339-340; Yalçın, E. S. (2000). **Türk Milliyetçiliğinin Bir Hizmetkârı: Alparslan Türkeş**. (2. Basım). Ankara: Sivas Ülkü Ocakları Yayını, 83-84.

¹²¹⁷ Esin. **a.g.e.**, 236-237.

giriş yapmıştır. Kendilerini orada M. Kaplan ve büyük bir vatandaş kitlesi sevinçle karşılamıştır. Böylece Türkeş'in 815 gün süren sürgün hayatı son bulmuştur.¹²¹⁸

Türkeş, Edirne'nin ardından İstanbul'a gitmiştir. Burada bir basın toplantısı düzenlemiş ve kendisinin kaleme aldığı "*Millete Beyanat*" adlı metni okumuştur. Türkeş, bu beyanatında 27 Mayıs'ın gayesini şöyle açıklamıştır:

- 27 Mayıs, hiçbir parti ve zümreye karşı yapılmamıştır.
- 27 Mayıs, adi bir hükûmet darbesi değildir.
- 27 Mayıs, sefalet ve yokluk içinde bulunan köylü ve halk kitlesini yeniden ayağa kaldırmak için yapılmıştır.
- 27 Mayıs, şahsi ve siyasi menfaat uğruna bozulan millî birliği korumak amacıyla yapılmıştır.
- 27 Mayıs, Türk Silahlı Kuvvetlerinin II. Dünya Savaşı'ndan beri ihmeline son vermek için yapılmıştır.
- 27 Mayıs, topraksız köylüyü toprak sahibi yapmak için yapılmıştır.
- 27 Mayıs, Ülkü ve Kültür Birliği ile Kültür Dernekleri gibi kurumları kurup millî şuuru uyandırmak için yapılmıştır.
- 27 Mayıs, ilmi meşale yapıp hızla kalınmak ve uzay çağına ulaşmak için yapılmıştır.
- 27 Mayıs, fikri hür, vicdanı hür bir millete kavuşmak için kısacası Türk Rönesans'ını yaratmak için yapılmıştır.¹²¹⁹

Türkeş, İstanbul'daki bu beyanatının ardından 24 Şubat 1963'te Ankara'ya gitmiştir.¹²²⁰ Talat Aydemir, kendisine bağlı olan Yalta, Ok ve Gürcan'ı Türkeş'i Ankara girişinde karşılamak üzere görevlendirmiştir. Bu karşılaşmanın ertesi günü Aydemir bizzat giderek Türkeş'i evinde ziyaret etmiştir. Ancak iki eski dost arasında gerçekleşen bu ziyaret bir hayli soğuk geçmiştir. Aydemir, Türkeş'in bir "büyüklik psikozu" içerisine girdiğini ve bu tavrının kendisini rahatsız ettiğini belirtmiştir.¹²²¹ İkili arasındaki bu

¹²¹⁸ Turgut. **a.g.e.**, 340-341; Yalçın. **a.g.e.**, 84

¹²¹⁹ Taylak. **a.g.e.**, 203-208; Yalçın. **a.g.e.**, 85-87.

¹²²⁰ Yalçın. **a.g.e.**, 84.

¹²²¹ Aydemir, T. **a.g.e.**, 149.

soğukluk 21 Mayıs Olayı'na kadar sürmüş ve ikilinin birlikte hareket etmesi mümkün olmamıştır.

Türkeş'ten sonra yurda dönüşü onaylanan Ondörtlerin bir diğer üyesi Madrid'de görevli Esin olmuştur. Esin yurda daha önce dönmesine karşın resmî dönüş emri 8 Mart 1963'te verilmiştir.¹²²² Bu tarihten sonra Ondörtlerin geri kalan üyelerinden dönüş için bir talep olmamıştır. Zira geride kalan Kabibay, Erkanlı, Köseoğlu, Soyuyüce, Solmazer ve Taşer kendi istekleri doğrultusunda görev yerlerinde kalmışlardır. Ancak 21 Mayıs Olayı'nın yaşanmasının akabinde Erkanlı ve Kabibay yaşanan olay ile ilgisi olduğu gerekçesiyle 22 Haziran 1963'te görevlerinden alınarak yurda çağırılmıştır.¹²²³

Kabibay ve Erkanlı kendilerinin de ülkeye döndükleri takdirde diğer arkadaşları gibi tutuklanacaklarını bildikleri için ülkeye dönüşü reddetmiştir. Zira Erkanlı'ya göre bu çağrı "*İhtilalcilerin kökünü kazımaktı.*" ve bu nedenle ikili derhâl İsviçre'ye gitmiştir.¹²²⁴ İki Orhanlar, Erkanlı-Kabibay, sekiz ay süresince İsviçre'de pasaportsuz ve parasız olarak yaşamışlardır. Bu süre zarfında arkadaşlarından gelen yardımlarla hayatlarını idame ettirmişlerdir. İkili 21 Mayıs yargılamalarının bitmesinin ardından ülkeye dönüş kararı vermiştir. Buna göre önce Erkanlı'nın, akabinde duruma göre Kabibay'ın gitmesi kararlaştırılmıştır. Erkanlı 1 Mart 1964 tarihinde İpsala Sınır Kapısı'ndan yurda giriş yapmıştır. Ancak hakkında bulunan tutuklama emri 21 Mayıs davası kapanmasına rağmen devam etmektedir. Bu sebeple Erkanlı tutuklanmış ve akabinde çıkarıldığı nöbetçi mahkemenin yaptığı yargılama sonucu Cebeci Hapishanesine gönderilmiştir. Böylece Erkanlı, hapishaneden gitmiş olduğu sürgüne yeniden hapishanede son vermiştir.¹²²⁵

Ondörtlerin geride kalan üyelerinden Köseoğlu, Soyuyüce, Solmazer ve Taşer ise siyasi hayat normalleşip Ondörtlerin siyaset sahnesinde görülmeye başladığı sırada ülkeye dönüş emri verilmiştir. Buna göre Stockholm'de görevli Köseoğlu, Roma'da görevli Soyuyüce, Lahey'de görevli Solmazer ve Bern'de görevli Taşer 17 Nisan 1964'te resmî

¹²²² Madrid Büyükelçiliği Müşaviri Numan Esin'in Merkeze Nakli. (8 Mart 1963). **BCA**, 030.11.1.296.7.19.

¹²²³ Brüksel ve Atina Büyükelçiliği Müşavirleri Orhan Kabibay ve Orhan Erkanlı'nın Merkeze Alınmaları. (22 Haziran 1963). **BCA**, 030.11.1.298.17.16.

¹²²⁴ Erkanlı. **a.g.e.**, 198-199.

¹²²⁵ Erkanlı. **a.g.e.**, 206-210.

olarak görevlerini tamamlayıp yurda dönüş emirlerini almıştır.¹²²⁶ Böylece adına yurt dışı görevi verilen ancak Ondörtlerin “sürgün” olarak adlandırdıkları serüvenleri son bulmuştur.

3.8.2. Ondörtlerin Siyasi Faaliyetleri

Ondörtler daha ülkeye dönmeden evvel Türkiye’de siyasi temaslara başlamıştır. Özellikle Türkeş, Vecihi Öğütçüoğlu, Fuat Azgur gibi isimlerle temasa geçmiştir. Ancak Türkeş’in bu temaslarını arkadaşlarından gizli yürütmesi kendisine karşı şüphe ile yaklaşılmasına sebep olmuştur.¹²²⁷ Ondörtler ülkeye döndükten sonra kendilerinden sonra tabii senatör olan 23 komite üyesi ile Muzaffer Yurdakuler’in evinde bir araya gelmiştir. Burada Ahmet Er, daha önce Brüksel Toplantısı’nda okuduğu “Hayal Ülke” şiirini yeniden okumuştur. Bu şiir üzerine Ulay heyecanlanmış ve şu cümleleri sarf etmiştir: *“Ulan şu Halk Partisi bizi kullandı, kullandı. Paçavra gibi kenara atıverdi.”*¹²²⁸

Türkeş, ülkeye döndükten sonra AP ileri gelenlerinden Saadettin Bilgiç ile görüşmeye başlamış ve AP’ye davet edilmiştir. Diğer yandan CKMP’liler de gelerek kendisini partilerine davet etmiştir. Türkeş bu sıralarda Mustafa Erkovan, İ. Hakkı Yılanlıoğlu, Zühtü Pehlivanlı ve Alaattin Çetin gibi milletvekillerinin de kurucu üyesi olduğu Huzur ve Yükseliş Derneği’ni kurmuştur. YTP, CKMP ve AP’li üyeler de derneğe katılmıştır. Dernek daha sonra bir parti hâline getirilmek istenmiştir. Bu sırada Türkeş, başını Bilgiç’in çektiği AP’lilerin önerisi ile AP’ye genel başkan yapılmak istenmiştir. Türkeş, bu fikre sıcak bakmış ancak 21 Mayıs Olayı’nın patlak vermesi ile bu fikir gerçekleşmemiştir.¹²²⁹

Huzur ve Yükseliş Derneği, bizzat Türkeş’in isim babası olduğu bir dernektir. Derneğe Er, Esin, Özdağ ve Kaplan gibi Ondörtlerin Türkeş Kanadı’na mensup üyeler de destek vermiştir. Ancak Esin, Türkeş’in 1944 Turancılık Davası’ndaki arkadaşlarının derneğe katılmasına ve geniş bir tabana hitap etmemesine karşı çıkmıştır. Bu sebeple Esin

¹²²⁶ Stokholm, Roma, Lahey ve Bern Büyükelçiliklerinde Müşavir Münir Köseoğlu, Şefik Soyuyüce, İrfan Solmazer ve Dündar Taşer’in Merkeze Alınmaları. (17 Nisan 1964). *BCA*, 30.11.1.304.11.12.

¹²²⁷ Er. *a.g.e.*, 128.

¹²²⁸ Er. *a.g.e.*, 128-129.

¹²²⁹ Yalçın. *a.g.e.*, 89-90.

ve Kaplan'ın girişimleriyle Emekli Org. Fahri Belen de derneğe üye yapılmıştır. Ancak bu dernek Türkeş ve arkadaşlarının CKMP'ye girişi ile etkinliğini kaybetmiştir.¹²³⁰

21 Mayıs Olayları sonrasında CHP'li Kasım Gülek ve kadrosunun partiden tasfiye edilmesi için onun ihtilalcilerle temas ve iş birliği hâlinde olduğu ve bunu şifreli telgraflar vasıtasıyla haberleştiği iddia edilmiştir. Erkanlı'nın 10 Aralık 1962 tarihinde Kasım Gülek'e gönderdiği telgraf ise şöyledir: *“Yeriniz kimsenin sizleri ihraç edemeyeceği Türk milletinin kalbindedir. Başarı sizin ve sizin gibi düşünenlerin olacaktır. Size, Erim, Doğan ve Göle beylere saygılarımı sunar başarılar dilerim.”*¹²³¹ Erkanlı'nın telgrafın aslını yayınlaması İnönü'yü tatmin etmemiştir. 5 Temmuz 1963 günü İnönü, partisinin grup toplantısında bu konu ile ilgili şöyle demiştir: *“Vesika bir mahkeme heyetini tatmin etmeyeceği gibi beni de pek tatmin eder mahiyette değildir. Ama buna rağmen bunlarla çalışmağa mecbur değilim.”* İnönü, bunları diyerek Kasım Gülek, Nihat Erim, Avni Doğan ve Turgut Göle'yi işaret etmiştir.¹²³² Telgrafın aslının yayınlanması Gülek ve arkadaşları üzerindeki şaibeyi kaldırmasına rağmen yine de bu ekip ihtilalci bir subay olan Erkanlı ile haberleştiği için partiden ihraç edilmiştir.

21 Mayıs Davaları 7 Haziran 1963'te başlamış ve 5 Eylül'de sonuçlanmıştır. Mahkeme Aydemir ve altı arkadaşına idam cezası verirken, Ondörtlerden Türkeş, Baykal, Özdağ ve Akkoyunlu beraat etmiştir. Bu tarihten sonra Türkeş ve arkadaşları siyasete yönelmiştir. 1965 yılına gelindiğinde, Bölükbaşı'nın ardından başsız kalan CKMP yöneticileri bu sıralarda yeni bir lider arayışı içerisine girmiştir. CKMP'li Mehmet Altınsoy, Ahmet Oğuz ve İrfan Baran Türkeş'i partilerine davet etmiştir.¹²³³ Bu sıralarda TİP Ondörtlerden Esin ve Karan'a partilerine girme davetinde bulunmuştur. Ayrıca CHP de Erkanlı, Kabibay, Solmazer, Kaplan ve Esin'e partilerine girme teklifinde bulunmuştur.¹²³⁴

Türkeş, kendisine yapılan teklifi olumlu karşılamıştır. Neticede 31 Mart 1965 tarihinde Türkeş, Taşer ve Özdağ törenle CKMP saflarına katılmıştır. Bu karara

¹²³⁰ Esin. a.g.e., 237-241.

¹²³¹ Erkanlı. a.g.e., 200.

¹²³² Faik. a.g.e., 259-260.

¹²³³ Turgut. a.g.e., 387.

¹²³⁴ Esin. a.g.e., 245.

başlangıçta Er, Esin ve Kaplan tepki göstermiştir. Bu tepkiden ilk vazgeçen Er olmuş ve ertesini gün Türkeş'in yanına giderek partiye girmiştir. Onu 15 Haziran 1965'te Akkoyunlu, Kaplan, Esin ve Soyuyüce takip etmiştir.¹²³⁵ Akabinde Baykal ve Köseoğlu'nun da katılımıyla Ondörtlerden 10 üye CKMP saflarında yer almıştır.¹²³⁶

Ondörtlerin büyük çoğunluğunun CKMP'ye girmesi partide kısa sürede bir canlanma yaşanmasını sağlamıştır. Parti müfettişliği görevine Esin getirilmiş ve hummalı bir çalışma ile parti teşkilatları kurulmaya başlanmıştır.¹²³⁷ Türkeş ve arkadaşlarının parti içerisinde etkili olması üzerine CKMP Genel Başkanı Ahmet Oğuz istifa etmiştir. 10 Ekim 1965 Genel Seçimleri öncesinde CKMP olağanüstü kurultaya gitmiştir. Genel başkanlığa Alparslan Türkeş ve Ahmet Tahtakılıç aday olmuştur. 30 Temmuz-1 Ağustos tarihlerinde gerçekleşen olağanüstü kurultay neticesinde Türkeş 698, Tahtakılıç 516 oy almıştır. Bu sonuç ile Türkeş CKMP genel başkanı olmuştur. 1 Ağustos 1965 tarihi hem Türkeş hem de CKMP için yeni bir başlangıcın miladı olmuştur.¹²³⁸ Böylece sürgünden dönen on komiteci kısa sürede girdikleri partiyi ele geçirmiştir. Ayrıca bu durum Türkeş'in Ondörtler üzerindeki nüfuzunu arttırdığının bir göstergesidir.

Ondörtlerin diğer üyelerinden Erkanlı, Kabibay ve Solmazer ise CHP'den gelen teklifi olumlu karşılamıştır. 1965 senesi başında yapılan bu teklif fiiliyata geçmiş ve Ondörtlerin üç üyesi CHP saflarına girmiştir. Erkanlı bu teklifin bizzat İnönü'nün emriyle Ondörtlerin tek bir çatı altında toplanmasına engel olmak maksadıyla yapıldığını ifade etmiştir. Ancak buna rağmen: *“‘Çağdaş Türkiye’ hedefine varmak ihtirası müsbet kararımızın gerekçesidir.”* diyerek CHP'ye girmeyi kabul ettiklerini belirtmiştir.¹²³⁹ Kabibay ve Erkanlı'nın CHP'de siyasete başlaması onları yakından tanıyan Gazeteci Müşerref Hekimoğlu'nu bir hayli şaşırtmıştır. Hekimoğlu İki Orhanlara: *“CHP sizi bölmedi mi? Dikta kurmak isteğiyle suçlandırmadı mı? Nasıl girersiniz bu partiye?”* diyerek tepki göstermiştir. Ancak Kabibay gülerken, suçlamalardan kurtulmak adına

¹²³⁵ Er. a.g.e., 140-141; Esin. a.g.e., 246.

¹²³⁶ Turgut. a.g.e., 389.

¹²³⁷ Esin. a.g.e., 246-247.

¹²³⁸ Yalçın. a.g.e., 94-95.

¹²³⁹ Erkanlı. a.g.e., 232-233.

CHP'ye girmelerinin daha iyi olduğunu ve siyaset yapabilecekleri en iyi örgütün CHP olduğunu beyan etmiştir.¹²⁴⁰

Ondörtlerin bir diğer üyesi Solmazer ise TİP saflarında yer alarak siyasete girmiştir. 1965 Genel Seçimlerinde CKMP'den Türkeş, Baykal ve Özdağ; CHP'den Kabibay, Erkanlı ve Solmazer; TİP'ten Karan milletvekili seçilmiştir.¹²⁴¹ Böylece dört yıl önce sürgüne gönderilen Millî Birlik Komitesi'nin on dört üyesi dört yıl sonra hür birer vatandaş gibi siyasete atılmıştır. Ayrıca on dört üyenin yedisi kısa sürede Meclis kürsülerinde yer almıştır. Bu tarihten sonra Ondörtler ve Türk siyaseti için yeni bir dönem başlamıştır.

3.8.3. Ondörtlerin Özgeçmişleri

3.8.3.1. Ahmet Er

Ahmet Er, 1927 yılında Manisa'nın Akhisar ilçesine bağlı Sünnetçiler köyünde dünyaya gelmiştir. İlkokulu köyünde, ortaokulu ise Akhisar'da tamamladıktan sonra Bursa Askerî Lisesine başlamıştır. Burada Numan Esin ile tanışan Er, akabinde Harp Okuluna başlamıştır. Harp Okulunda ise Vecihi Öğütçüoğlu, Mehmet Rıfkı Erdoğan, Muzaffer Özdağ gibi isimlerle tanışmıştır. Ayrıca bu süreçte Piyade Atış Okulunda Türkeş ile tanışan Er, ihtilal fikrine meyletmeye başlamıştır.¹²⁴²

Er, 27 Mayıs öncesinde ihtilalci gruplar içerisinde yer almış ve daha yüzbaşı rütbesinde olmasına rağmen İstanbul Radyoevinin ele geçirilmesini sağlayarak büyük bir iş başarmıştır. Akabinde kurulan MBK'ye de gösterdiği bu cesaret sayesinde kolayca alınabilmiştir.¹²⁴³ Ancak Er'in kaderi de diğer 13 arkadaşı gibi olmuş ve MBK'den tasfiye edilmiştir. Ardından Er, Libya Büyükelçiliği Devlet Müşavirliği adı altında Bingazi'ye sürgün edilmiştir.¹²⁴⁴

¹²⁴⁰ Hekimoğlu. **a.g.e.**, 17.

¹²⁴¹ Turgut. **a.g.e.**, 389-391.

¹²⁴² Er. **a.g.e.**, 10-13.

¹²⁴³ Er. **a.g.e.**, 34,40.

¹²⁴⁴ M.B.K. den Çıkarılan 14 Üyenin Yeni Görevleri Dün Açıklandı. (17 Kasım 1960). *Vatan*, 1.

Er, 15 Aralık 1962 tarihinde yurda dönüş talebinin onaylanması üzerine yurda dönmüştür.¹²⁴⁵ Akabinde Türkeş ile birlikte CKMP'ye girerek siyasete atılmıştır. Er, CKMP'nin 1969 Adana Kongresi ile MHP'ye dönüşümüyle birlikte partinin genel başkan yardımcılığı görevine getirilmiş ve 12 Eylül 1980'e kadar bu görevi yürütmüştür. 12 Eylül Darbesi sonrasında cezaevine giren Er, tahliye olduktan sonra siyasetin dışında kalmayı tercih etmiştir. Ancak 1992'de MÇP'den ayrılan Muhsin Yazıcıoğlu ve arkadaşlarının Büyük Birlik Partisini kurması üzerine yeniden siyasete atılmıştır. Uzun süre bu partide genel başkan yardımcılığı yapan Er, sağlık durumunun el vermemesi sebebiyle siyaseti bırakmıştır.¹²⁴⁶

Er, 29 Mayıs 2017 tarihinde memleketi Manisa'da vefat etmiştir. Geride *Adını Siz Koyun (şiirler kitabı)*, *Göçmen (piyes)*, *Meçhul Süvari (senaryo)*, *Hürriyet Yağmuru (şiir kitabı)*, *Hatıralarım*, *Hak Dostları*, *Medeniyetlerin Doğuşu ve Çöküşü*, *Ne Sünnidir Ne Alevidir Benim Halim*, *Dinim İslam Ehl-i Sünnettir Benim Yolum* eserlerini bırakmıştır.¹²⁴⁷

3.8.3.2. Ali İrfan Solmazer

Ali İrfan Solmazer, 1925 yılında Balıkesir'in Gönen ilçesinde dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimin ardından önce Askerî Liseye ardından Harp Okuluna giderek Türk subayı olmuştur. 27 Mayıs öncesinde kıdemli personel yüzbaşı olarak görev yapmış, 27 Mayıs'ın akabinde ise MBK üyesi olmuştur.¹²⁴⁸

Solmazer, komite üyesi 13 arkadaşı ile birlikte 13 Kasım 1960'ta tasfiye edilerek yurt dışına gönderilmiştir. Bu tasfiye neticesinde kendisi Hollanda'nın Lahey kentinde müşavirliğe memur edilmiştir.¹²⁴⁹ 17 Nisan 1964'te hükûmet geri çağırına kadar buradaki

¹²⁴⁵ Libya Büyükelçiliği Nezdinde Müşavir Ahmet Er'in Merkeze Nakli. (15 Aralık 1962). **BCA**, 030.11.1.295.35.1.

¹²⁴⁶ Maraşlı. **a.g.e.**, 29.

¹²⁴⁷ Ülkücü Ahmet Er Hayatını Kaybetti: <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/ulkucu-ahmet-er-hayatini-kaybetti-164632h.htm>. Adresinden 20 Ekim 2018 tarihinde alınmıştır.

¹²⁴⁸ Yıldırım, S., Zeynel, B. K. (Editörler). (2010). **TBMM Albümü 1920-2010: 4. Cilt 1960-1983**. Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, 1632.

¹²⁴⁹ M.B.K. den Çıkarılan 14 Üyenin Yeni Görevleri Dün Açıklandı. (17 Kasım 1960). *Vatan*, 1.

müşavirlik görevini sürdürmüştür.¹²⁵⁰ Yurda dönüşü sonrasında Kabibay ve Erkanlı ile CHP'ye girmiş ve 1965 seçimlerinde milletvekili olmuştur.¹²⁵¹

Solmazer 9 Mart 1971'de gerçekleştirilmek istenen darbe teşebbüsü ile ilişkisi olduğu gerekçesiyle 21 Haziran 1971'de tutuklanmıştır.¹²⁵² Dev-Genç ile de irtibatı olduğu ileri sürülen Solmazer, Kabibay ve Esin ile birlikte ordu dışındaki askerî cuntanın başını çekmişlerdir.¹²⁵³ “TC Anayasasını tağyir ve tebdile zorla teşebbüs etmek” suçundan yargılanan Solmazer, 3 Mayıs 1972 tarihinde beraberindeki 69 sanık ile birlikte beraat etmiştir.¹²⁵⁴ Solmazer, aradan uzun yıllar geçtikten sonra 25 Ekim 2008 tarihinde vefat etmiştir.¹²⁵⁵

3.8.3.3. Alparslan Türkeş

Ataları Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesindeki Avşar obalarından olan “Koyunoğlu Ailesi”dir. Ancak aile 1860 yılında Kıbrıs'a sürgün edilmiştir. Bu sebeple 25 Kasım 1917'de Kıbrıs'ın Lefkoşe kentinde dünyaya gelmiştir. Aile evladına Ali Arslan ismini vermiştir.¹²⁵⁶ İlk ve ortaöğrenimini Lefkoşe'de tamamlamıştır. Ortaokul öğretmeni Osman Zeki Bey, Ali Arslan'ın ismini Alparslan olarak değiştirmiştir.¹²⁵⁷

Ortaokulu başarı ile tamamlayan Alparslan anavatan hasreti, subay olma isteği ve adada Türklere yapılan baskıları sebep göstererek ailesini Türkiye'ye dönmeye ikna etmiştir. Koyunoğlu Ailesi 1933 yılının Haziran'ında anavatana ayak basmıştır. Evvela Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan aile burada “Türkeş” soyadını almıştır.¹²⁵⁸ Türkeş, ülkeye gelir gelmez Kuleli Askerî Lisesine başlamış, büyük bir başarı ile 1936'da mezun olmuştur. Akabinde aynı yıl Ankara Kara Harp Okuluna başlamıştır. Burada ülke

¹²⁵⁰ Stokholm, Roma, Lahey ve Bern Büyükelçiliklerinde Müşavir Münir Köseoğlu, Şefik Soyuyüce, İrfan Solmazer ve Dündar Taşer'in Merkeze Alınmaları. (17 Nisan 1964). *BCA*, 30.11.1.304.11.12.

¹²⁵¹ Erkanlı. *a.g.e.*, 232-233; Turgut. *a.g.e.*, 389-391.

¹²⁵² İrfan Solmazer İstanbul'da Tutuklandı. (22 Haziran 1971). *Milliyet*, 1,9.

¹²⁵³ Maraşlı. *a.g.e.*, 26

¹²⁵⁴ Solmazer Davasında 70 Kişi Beraat Etti. (4 Mayıs 1972). *Milliyet*, 3.

¹²⁵⁵ Yıldırım, Zeynel. *a.g.e.*, 1632.

¹²⁵⁶ Turgut. *a.g.e.*, 3-4.

¹²⁵⁷ Turgut. *a.g.e.*, 6-8.

¹²⁵⁸ Turgut. *a.g.e.*, 10-18.

meselelerine kafa yormaya başlamıştır. Türkeş, 30 Ağustos 1938’de asteğmen olarak Türk ordusunda görevine başlamıştır.¹²⁵⁹

Türkeş, piyade eğitimini tamamladıktan sonra ilk görev yeri olarak Kars’a tayin edilmiştir. Ancak kurasını arkadaşı ile değişerek 1939’da Isparta’ya gitmiştir. Burada Muzaffer Hanım ile tanışmış ve 1940 yılında evlenmiştir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında ise Balıkesir, Bandırma, Erdek gibi yerlerde görev yapmıştır.¹²⁶⁰ 1944 yılına gelindiğinde Türkeş, başını Nihal Atsız’ın çektiği “Turancılık” suçlamaları sebebiyle gözaltına alınmıştır. Ancak yapılan yargılama sonucu Türkeş beraat etmiş ve orduya geri dönmüştür.¹²⁶¹

Türkeş, 1948 yılında Genelkurmay’ın açtığı sınavı kazanarak Amerikan Harp Akademisinde eğitim görmüştür. Ayrıca 1955 yılında Washington’da Türk Genelkurmay’ının Temsil Heyeti üyeliğini yapmıştır. Bu görevi 1957’ye kadar sürmüştür. Bu süre zarfında Amerika Üniversitesinde Milletlerarası Ekonomi tahsili görmüştür. Akabinde yurda dönen Türkeş 1959’da Almanya Atom ve Nükleer Okuluna gönderilmiştir.¹²⁶² Türkeş yurda dönüşü ile birlikte 27 Mayıs’ı gerçekleştiren ihtilalci kadronun içerisine girmiştir. 27 Mayıs 1960 sabahı ihtilal bildirisini de bizzat kendisi okumuştur. İhtilal sonrasında kurulmuş olan 38 kişilik MBK içerisinde yer almıştır. Akabinde Başbakanlık Müsteşarlığı koltuğuna oturarak etkin bir konuma gelmiştir. Bu görevi ile birlikte “Kudretli Albayı” olarak anılmaya başlanmıştır. Ancak Türkeş’in bu kudreti 13 Kasım 1960’ta 13 arkadaşı ile birlikte devlet müşavirliği sıfatıyla “sürgüne” gönderilince son bulmuştur. Türkeş’in bundan sonraki yeni rotası Hindistan olmuştur.¹²⁶³

Türkeş 13 Kasım 1960 tarihinde emekliye sevk edilmiş ardından 21 Kasım 1960 tarihinde Yeni Delhi’de zorunlu müşavirlik görevine başlamıştır. 7 Aralık 1962 tarihinde merkeze alınan Türkeş, 24 Aralık 1962’de merkez kadrosunda yer olmadığı gerekçesiyle yeniden emekli edilmiştir.¹²⁶⁴ Böylece Türkeş emekli olarak gittiği ülkesine yeniden emekli edilmek suretiyle dönmüş ve yeni hayatına başlamıştır. Türkeş ve kader arkadaşları

¹²⁵⁹ Turgut. **a.g.e.**, 19-25.

¹²⁶⁰ Yalçın. **a.g.e.**, 2.

¹²⁶¹ Maraşlı. **a.g.e.**, 17.

¹²⁶² Direnoğlu. **a.g.e.**, 5; Bahar. **a.g.e.**, 9-10.

¹²⁶³ Turgut. **a.g.e.**, 83; Maraşlı. **a.g.e.**, 17-18.

¹²⁶⁴ Uzman, N. “Arşiv Belgeleri Işığında Alparslan Türkeş Biyografisine Katkı”. **Ülkü Ocakları**. Sa:142, 29.

yurda döndükten sonra birtakım faaliyetlerde bulunmuşlardır. Türkeş evvela o sıralarda bir askerî müdahale hazırlığında bulunan Talat Aydemir ile görüşmüştür. Ancak Aydemir ile liderlik meselesinde anlaşamayan Türkeş, 21 Mayıs Harekâtı'na destek vermemiştir. Hatta Aydemir'in müdahale için harekete geçtiğini öğrenince Hasan Dinçer aracılığıyla Başbakan İnönü'yü haberdar etmiştir. 21 Mayıs Olayları sonrasında Türkeş, olaylarla ilgisi bulunduğu gerekçesiyle tutuklanmış ancak yapılan yargılama sonucu beraat etmiştir.¹²⁶⁵

Türkeş, hapisten çıktıktan sonra bir yandan AP diğer yandan CKMP ile siyasi temaslarda bulunmuştur. Bunların neticesinde Türkeş ve 9 arkadaşı 1965 yılında CKMP saflarında siyasete başlamıştır.¹²⁶⁶ Türkeş ve arkadaşlarının parti içerisinde etkili olması üzerine CKMP Genel Başkanı Ahmet Oğuz istifa etmiştir. Bunun üzerine genel başkanlık için olağanüstü kurultay yapılmasına karar verilmiştir. 1 Ağustos 1965'te gerçekleşen kurultay neticesinde Türkeş CKMP genel başkanı olmuştur. Aynı yıl yapılan seçimde Türkeş Ankara milletvekili olarak parlamentoya girmiştir.¹²⁶⁷ Böylece Türkeş için siyasi hayat tam anlamıyla başlamıştır.

Türkeş 1966 yılında yapılacak olan cumhurbaşkanlığı seçimi için Org. Cevdet Sunay'ın rakibi olarak aday olmuştur. Bu adaylığını: *“Cumhurbaşkanlığına giden yolun Genel Kurmay Başkanlığından geçeceği yolunda bir teamül başlangıcı demokratik rejimin temel ilkelerine uygun düşmeyecektir.”* diyerek gerekçelendirmiştir. Türkeş'in adaylığına rağmen netice değişmemiş ve 461 oy ile Sunay 5. cumhurbaşkanı olmuştur.¹²⁶⁸

Türkeş ve partisi için 1969 yılı Adana Kongresi bir dönüm noktası olmuştur. Bu kongrede partinin ismi “Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), partinin amblemi ise “üç hilal” olarak değiştirilmiştir. Ayrıca gençlik kolları için “hilal içinde kurt” amblemi benimsenmiştir. Akabinde Türkeş, partisinin ideolojisini “9 Işık Doktrini” ve “Türk İslam Sentezi” üzerinde şekillendirmiştir. İşte bu tarihten sonra Türkeş ve MHP bugünkü siyasi hayatta hissedilen imajını kazanmaya başlamıştır.¹²⁶⁹ Türkeş oluşturduğu fikri yapıyı

¹²⁶⁵ Maraşlı. **a.g.e.**, 18.

¹²⁶⁶ Turgut. **a.g.e.**, 387-389.

¹²⁶⁷ Yalçın. **a.g.e.**, 94-96.

¹²⁶⁸ Yalçın. **a.g.e.**, 98-101.

¹²⁶⁹ Yalçın. **a.g.e.**, 107-109; Parti ambleminin ne olacağı konusunda Atsızcı ve Türkeşçi gruplar arasında bir çekişme yaşanmıştır. Atsızcı kanat kurt ambleminin seçilmesini isterken Türkeşçi taraf üç hilali istemiştir. Neticede Türk Ermenisi Levon Panos Dabağyan'ın “Biz Osmanlı'yız! Bize üç hilal yakışır!” önerisi ile üç

birçok kurum ve kuruluş ile yaymıştır. Bunların bazıları şunlardır: Ülkü Ocakları Derneği, Ülkücü İşçiler Derneği, Ülkücü Esnaf Sanatkârlar Derneği, Ülkücü Memurlar Derneği, Ülkücü Öğretmenler Derneği, Ülkücü Polisler Birliği, Ülkücü Hanımlar Derneği, Ülkücü Gazeteciler Cemiyeti, Ülkücü Hukukçular Derneği.¹²⁷⁰

Türkeş ve partisi 1975 ve 1977’de olmak üzere iki defa hükûmet ortaklığı kurmuştur. 1975’de Demirel liderliğinde Adalet Partisi (AP), Milli Selamet Partisi (MSP), Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) ve MHP’den oluşan “Milliyetçi Cephe Hükûmeti” kurulmuştur. Bunu takiben yine Demirel liderliğinde AP, MSP ve MHP’den müteşekkil “II. Milliyetçi Cephe Hükûmeti” kurulmuştur. Türkeş ve partisinin bu yükselişi 12 Eylül 1980 Darbesi ile son bulmuştur. Türkeş, Ecevit, Demirel ve Erbakan gibi parti liderleri ile birlikte tutuklanmış ve siyaset sahnesinden uzun süreliğine uzaklaştırılmıştır.¹²⁷¹

Türkeş, cezaevinde iken dışarda bulunan arkadaşlarına talimat vererek 1983 yılında Muhafazakâr Parti’yi kurdurtmuştur. Bu parti 1985 yılındaki kongresinde Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) adını almıştır. Aynı yıl Türkeş cezaevinden çıkmış ancak siyaset yasağı olması sebebiyle iki sene daha beklemek zorunda kalmıştır. 1987 yılında siyaset yasağının kalkmasıyla birlikte MÇP’nin başına geçmiştir. Ardından 12 Eylül yönetiminin feshettiği siyasi partilerin yeniden açılmasına izin verilmesiyle birlikte MHP’ye dönülmesine karar vermiştir. 24 Ocak 1993’te yapılan Olağanüstü Kongre ile MÇP, MHP adını almış ve yeniden üç hilalli sembol kullanılmaya başlanmıştır.¹²⁷² Türkeş bu tarihten ölümüne kadar partisinin başında kalmıştır.

Alparslan Türkeş, 4 Nisan 1997 tarihinde vefat etmiştir. Şahsına anıt mezar yapılarak milyonlarca insanın katıldığı bir cenaze töreni ile buraya defnedilmiştir. Türkeş vefatının ardından 22 sene geçmiş olmasına rağmen Türk siyasi hayatında adından en çok söz edilen liderlerden birisi olmuştur.¹²⁷³ *Gerisinde 9 Işık, Temel Görüşler, 27 Mayıs-13 Kasım-21 Mayıs Gerçekler, 1944 Milliyetçilik Olayları, Yeni Ufuklara Doğru, Gönül*

hilal seçilmiştir. (Uzman, N. “Alparslan Türkeş ve Milliyetçi Hareket Partisi’nin Kuruluş Süreci”. Gömeç, S.Y., Tombuloğlu, T. (Ed.). (2018). **Doğumunun 100. Yılında Alparslan Türkeş’e Armağan**. Ankara: Berikan Yayınevi, 236-238.

¹²⁷⁰ Maraşlı. **a.g.e.**, 18-19

¹²⁷¹ Yalçın. **a.g.e.**, 111-113.

¹²⁷² Yalçın. **a.g.e.**, 122-126.

¹²⁷³ Maraşlı. **a.g.e.**, 19.

Seferberliği başta olmak üzere kendisinin kaleme aldığı ve adına kaleme alınan 58 eser bulunmaktadır.¹²⁷⁴ Ayrıca Türkes'i konu edinen 59 eser bulunmaktadır.¹²⁷⁵

3.8.3.4. Dünder Taşer

Dünder Taşer, 1925 yılında Gaziantep'te dünyaya gelmiştir. Ailesi Gaziantep'te "Bedesten Şeyhizâdeler" olarak anılan köklü bir ailedir. İlk ve ortaokulu Gaziantep'te tamamlayan Taşer, akabinde Kuleli Askerî Lisesine başlamıştır. Kuleli'nin ardından Harp Okuluna başlayan Taşer, buradan 1944 yılında tank asteğmeni olarak mezun olmuştur.¹²⁷⁶ Ayrıca 1944 Turancılık Davası kapsamında hakkında soruşturma açılmış ancak bir netice elde edilememiştir.¹²⁷⁷

Taşer, 27 Mayıs öncesinde 5. Zırhlı Tugay 1. Tank Taburu 2. Bölük komutanı olarak görev yapmıştır.¹²⁷⁸ 27 Mayıs'a tank binbaşı olarak katılmış akabinde 38 kişilik MBK üyesi olmuştur. MBK, 13 Kasım 1960'ta bölünene kadar Türkes ile birlikte Ülkü ve Kültür Birliği'ni savunmuştur. 13 Kasım Tasfiyesi ile birlikte Fas'ın Rabat şehrine gönderilmiştir.¹²⁷⁹

Taşer, yurda döndükten sonra Türkes ile birlikte CKMP saflarında siyasete başlamıştır.¹²⁸⁰ Türkes'in talimatıyla Genç Ülkücüler Teşkilatı ve Ülkü Ocakları'nı kurmuştur. Taşer, 1967 yılında CKMP genel başkan yardımcılığına getirilmiş ve bu görevi ölümüne kadar sürdürmüştür. Ayrıca muhtelif tarihlerde senatör ve milletvekili adayı olmuştur. Milliyetçi-Ülkücü Hareketin ideologlarından biri olan Taşer 13 Haziran 1972'de şüpheli bir trafik kazası sonucu hayatını kaybetmiştir. Geride *Devlet* ve *Töre* dergilerinde yazmış olduğu makalelerin toplandığı *Mesele* adlı kitabını bırakmıştır.¹²⁸¹

¹²⁷⁴ Türkes'in kaleme aldığı ve alınan kaleme alınan eserler için Bkz: Uzman, N. "Doğumunun 100. Yılı Münasebetiyle Alparslan Türkes Bibliografyasına Katkı". *Devlet*. Sa: 474, 61-63.

¹²⁷⁵ Türkes'i konu edinen eserler için Bkz: Uzman. a.g.m., 63-65.

¹²⁷⁶ Kösoğlu, N. (2003). *Dünder Taşer*. (1. Baskı). Ankara: Alternatif Yayınları, 12-14.

¹²⁷⁷ Maraşlı. a.g.e., 24.

¹²⁷⁸ Yıldırım, Zeynel. a.g.e., 1632.

¹²⁷⁹ Kösoğlu. a.g.e., 14.

¹²⁸⁰ Turgut. a.g.e., 389.

¹²⁸¹ Maraşlı. a.g.e., 24.

3.8.3.5. Fazıl Akkoyunlu

Fazıl Akkoyunlu, 1911 yılında Yozgat'ta dünyaya gelmiştir. Askerî Lise ve Harp Okulunu tamamladıktan sonra Türk subayı olarak göreve başlamıştır. 27 Mayıs öncesinde yarbay rütbesiyle Genelkurmay Başkanlığı Kışla Komutanlığı Harekât Eğitim subayı olarak görev yapmıştır. Akabinde 27 Mayıs Harekâtı'nda yer almış ve MBK'nin 38 üyesinden birisi olmuştur.¹²⁸²

13 Kasım Tasfiyesi'ne kadar komite üyesi olan Akkoyunlu, tasfiye ile birlikte Afganistan'ın Kabil şehrine gönderilmiştir.¹²⁸³ Akkoyunlu, yurda kesin dönüş için ilk başvuru yapan üye olmuştur. Neticede başvurusu 24 Eylül 1962'de kabul edilmiştir.¹²⁸⁴ Akkoyunlu bunun akabinde 6 Kasım 1962 tarihinde yurda kesin dönüş yapmıştır.¹²⁸⁵ Akkoyunlu, Türkeş, Özdağ ve Baykal ile birlikte 21 Mayıs Olaylarına karıştığı gerekçesiyle tutuklanmış ancak yapılan yargılama sonrasında beraat etmiştir.¹²⁸⁶ Türkeş ile yaptığı kader ortaklığı siyasi hayatında da devam etmiştir. Akkoyunlu, Türkeş'in de dâhil olduğu 9 arkadaşı ile birlikte CKMP saflarında siyaset yapmıştır.¹²⁸⁷

Akkoyunlu, CKMP'den bir süre sonra ayrılmış ve ticaretle uğraşmaya başlamıştır. Akkoyunlu, 12 Şubat 1976'da Ankara'da vefat etmiştir.¹²⁸⁸

3.8.3.6. Hasan Münir Köseoğlu

Hasan Münir Köseoğlu, 1922 yılında Sakarya'nın Sapanca ilçesine bağlı Camicedit mahallesinde dünyaya gelmiştir. Köseoğlu sırasıyla Askerî Lise, Deniz Harp Okulu ve Deniz Harp Akademisini bitirip kurmay subay olmuştur.¹²⁸⁹ Köseoğlu, kurmay binbaşı olarak 27 Mayıs'a katılmış ve akabinde MBK'de yer alan 38 subaydan birisi olmuştur.¹²⁹⁰

¹²⁸² Yıldırım, Zeynel. **a.g.e.**, 1627.

¹²⁸³ M.B.K. den Çıkarılan 14 Üyenin Yeni Görevleri Dün Açıklandı. (17 Kasım 1960). *Vatan*, 1.

¹²⁸⁴ Kabil Büyükelçiliği Müşaviri Fazıl Akkoyunlu'nun Merkeze Nakli (24 Eylül 1962). **BCA**, 030.11.293.26.13.

¹²⁸⁵ İsen. **a.g.e.**, 134.

¹²⁸⁶ Turgut. **a.g.e.**, 387.

¹²⁸⁷ Turgut. **a.g.e.**, 389

¹²⁸⁸ Fazıl Akkoyunlu Ankara'da Öldü. (13 Şubat 1976). *Milliyet*, 10.

¹²⁸⁹ Yıldırım, Zeynel. **a.g.e.**, 1620.

¹²⁹⁰ Turgut. **a.g.e.**, 200-201; Er. **a.g.e.**, 39-42.

13 Kasım 1960 Tasfiyesi'nde 13 arkadaşı ile aynı kaderi paylaşmıştır. Köseoğlu tasfiye sonrasında İsveç'in başkenti Stockholm'e sürgün edilmiştir.¹²⁹¹ Köseoğlu, Solmaz, Soyuyüce ve Taşer ile birlikte 1964 yılında yurda dönmüştür.¹²⁹² Dönüşünün ardından kader arkadaşlarının çoğu gibi Türkeş'in yanında yer almış ve CKMP'de siyasete başlamıştır.¹²⁹³ Köseoğlu'nun CKMP birlikteliği fazla uzun sürmemiştir. 1968 Ekim'inde Soyuyüce ile birlikte CKMP'den istifa etmiştir.¹²⁹⁴ Köseoğlu, daha sonra 1977 yılında MHP saflarında Türkeş'in tekrar yanında yer almıştır.¹²⁹⁵ Köseoğlu, 19 Mart 2002 tarihinde vefat etmiştir.

3.8.3.7. Mehmet Muzaffer Karan

Mehmet Muzaffer Karan, 1916 yılında İstanbul'da doğmuştur.¹²⁹⁶ Sırasıyla Askerî Lise ve Harp Okulunu bitirdikten sonra Türk Silahlı Kuvvetlerine katılmıştır. 27 Mayıs İhtilali sırasında kıdemli binbaşı olarak görev yapmıştır. İhtilalin akabinde kurulan MBK'ye giren 38 subaydan birisi olmuştur.¹²⁹⁷ 13 Kasım 1960 Tasfiyesi sonucunda Norveç'in başkenti Oslo'ya gönderilmiştir.¹²⁹⁸

Karan, 25 Aralık 1962'de yurda dönüş yasağının kalkması üzerine yurda dönmüştür.¹²⁹⁹ 1963 yılında yapılan yerel seçimlerde bağımsız aday olarak Sakarya'nın Kocaali bucağının belediye başkanı olmuştur.¹³⁰⁰ Ancak bu görevinden daha bir yıl olmadan 1964 yılında istifa etmiştir.¹³⁰¹ Karan, bu istifanın ardından 1965 yılında TİP saflarında siyasete başlamıştır.¹³⁰² TİP saflarında fazla tutunamayan Karan ertesi sene

¹²⁹¹ M.B.K. den Çıkarılan 14 Üyenin Yeni Görevleri Dün Açıklandı. (17 Kasım 1960). *Vatan*, 1.

¹²⁹² Stokholm, Roma, Lahey ve Bern Büyükelçiliklerinde Müşavir Münir Köseoğlu, Şefik Soyuyüce, İrfan Solmaz ve Dündar Taşer'in Merkeze Alınmaları. (17 Nisan 1964). *BCA*, 30.11.1.304.11.12.

¹²⁹³ Turgut. *a.g.e.*, 389.

¹²⁹⁴ Soyuyüce ile Köseoğlu CKMP'den İstifa Etti. (20 Ekim 1968). *Milliyet*, 1

¹²⁹⁵ Türkeş, "MHP Tek Başına İktidar Olacaktır" Dedi. (23 Nisan 1977). *Milliyet*, 7.

¹²⁹⁶ Yıldırım, Zeynel. *a.g.e.*, 1629.

¹²⁹⁷ Maraşlı. *a.g.e.*, 23.

¹²⁹⁸ M.B.K. den Çıkarılan 14 Üyenin Yeni Görevleri Dün Açıklandı. (17 Kasım 1960). *Vatan*, 1.

¹²⁹⁹ Oslo Büyükelçiliği Nezdinde Müşavir, Muzaffer Karan'ın Merkeze Nakli. (25 Aralık 1962). *BCA*, 030.11.1.295.35.14;

¹³⁰⁰ 14'lerden Muzaffer Karan Belediye Başkanı Oldu. (20 Kasım 1963). *Milliyet*, 7.

¹³⁰¹ 14'lerden Muzaffer Karan Belediye Başkanlığından İstifa Etti. (6 Ağustos 194). *Milliyet*, 7.

¹³⁰² 14'lerden Muzaffer Karan TİP'e Girdi. (28 Mayıs 1965). *Milliyet*, 1.

CHP'ye geçmiştir.¹³⁰³ Ancak burada da uzun soluklu bir siyaset yapamadan siyaset sahnesinden çekilmiştir. Karan, 10 Ocak 2006 tarihinde vefat etmiştir.¹³⁰⁴

3.8.3.8. Mehmet Orhan Kabibay

1918 yılında İstanbul'un Üsküdar semtinde dünyaya gelmiştir. Sırasıyla Harp Okulu ve Harp Akademisini bitirdikten sonra kurmay subay olarak orduda çeşitli görevler yapmıştır. 27 Mayıs İhtilali öncesinde kurulan ilk örgütü Dünder Seyhan ile birlikte kurmuştur. 27 Mayıs sırasında kurmay yarbay rütbesinde bulunan Kabibay, MBK'nin 38 üyesinden birisi olarak ülke yönetiminde söz sahibi olmuştur. Ancak bu durum 13 Kasım 1960'ta son bulmuştur.¹³⁰⁵

13 arkadaşı ile birlikte yurt dışına gönderilen Kabibay için evvela Kanada'nın Ottawa şehri uygun görülmüştür. Ancak Kanada'nın agreman (uygunluk) vermemesi ile Kabibay'ın Brüksel'e gitmesi uygun görülmüştür.¹³⁰⁶ Ondörtlerin Brüksel Toplantısı'nda Türkeş'in karşısında olmuş ve onun liderliğini kabul etmemiştir. Neticede kendisinin başını çektiği Sekizler Grubu şu kişilerden oluşmuştur: Kabibay, Erkanlı, Taşer, Köseoğlu, Solmazer, Karan, Soyuyüce ve Akkoyunlu.¹³⁰⁷

1962 Ekim'ine gelindiğinde Kabibay, Seyhan'ın gayretleri ile 22 Şubatçılarla bir araya gelmiştir. Seyhan, bu sırada Ondörtler Kabibay ve Türkeş Kanadı olarak ikiye ayrıldığı için 22 Şubatçıların Türkeş Kanadı ile irtibat kurmasına sıcak bakmamıştır. Seyhan, yalnızca Kabibay Kanadı ile birleşmeyi teklif etmiş, kabul edilmediği takdirde Aydemir'den ayrılacağını beyan etmiştir. Ancak Aydemir bu teklifi kabul etmemiş ve böylece Kabibay'ın 22 Şubatçıların başına getirilme teşebbüsü sonuçsuz kalmıştır.¹³⁰⁸ Kabibay 1964 yılında Türkiye'ye dönmüştür. Kısa süre sonra Erkanlı, Solmazer ve kendisi

¹³⁰³ Muzaffer Karan CHP'ye Girdi. (29 Ekim 1966). *Milliyet*, 1.

¹³⁰⁴ Yıldırım, Zeynel. *a.g.e.*, 1629.

¹³⁰⁵ Maraşlı. *a.g.e.*, 20.

¹³⁰⁶ Örtülü. *a.g.e.*, 56.

¹³⁰⁷ Er. *a.g.e.*, 124.

¹³⁰⁸ Aydemir, T. *a.g.e.*, 143-144.

CHP'ye katılmaya karar vermiştir. Neticede 1965 seçimlerinde CHP kontenjan vekili olarak Meclise girmiştir.¹³⁰⁹

Kabibay; 1965'te Sivas, 1969'da İstanbul vekili olarak görev yapmıştır. İnönü ile bir hayli yakınlık kurmuş hatta Ecevit ile İnönü çekişmesinde İnönü'nün yanında durmuştur. 12 Mart sonrasında CHP grup başkan vekili olmuş bu görevi 5. Olağanüstü Kurultaya kadar devam etmiştir. Ecevit'e karşı CHP'nin "göbekçiler" olarak adlandırdığı grupta yer almıştır. Ardından Kemal Satır ile Cumhuriyetçi Güven Partisi'ni (CGP) kurmak üzere CHP'den ayrılmıştır.¹³¹⁰

Kabibay, 12 Mart öncesinde ve sonrasında cunta faaliyetleri ile adını çokça duyurmuştur. Askeriye içerisinde "Kabibay Cuntası" adıyla bir cunta kurulmuştur. Bu cuntaya Esin, Solmazer gibi Ondörtlerin mensuplarından başka eski 27 Mayısçılardan Cemal Madanoğlu, Mucip Ataklı ve Talat Turhan gibi isimler de dâhil olmuştur. İlerici-sol bir darbe yapma istemiyle yola çıkan bu cunta Dev-Genç liderleriyle sıkı temaslar kurmuştur. Dev-Genç ile birlikte hareket etme vaadi veren örgüt son anda karar değiştirmiş ve 12 Mart öncesinde geri çekilmiştir. Kabibay Örgütünün Dev-Genç ile olan irtibatı ile mahkemede ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca Kabibay'ın 12 Eylül öncesinde Kenan Evren'e yardım ettiği ve ona bir danışma meclisi hazırladığı da iddia edilmektedir.¹³¹¹ Kabibay tüm bu karanlıkları aydınlatamadan 24 Temmuz 2002 tarihinde vefat etmiştir.¹³¹²

3.8.3.9. Mustafa Kaplan

Mustafa Kaplan, 1923 yılında Yunanistan'ın Drama şehrinde doğmuştur. Sırasıyla Askerî Lise ve Harp Okulunu bitirdikten sonra Türk Silahlı Kuvvetler'ne katılmıştır. Kıta hizmetlerinin ardından Harp Akademisine giren Kaplan, buradan kurmay subay olarak mezun olmuştur. 27 Mayıs İhtilali'ne kurmay yarbay olarak katılmıştır. İhtilal sonrasında 38 kişilik MBK'ye girmiştir. Türkeş'e yakınlığı ile bilinen Kaplan 13 Kasım 1960'ta diğer

¹³⁰⁹ Erkanlı. **a.g.e.**, 232-233.

¹³¹⁰ Hekimoğlu. **a.g.e.**, 17.

¹³¹¹ Maraşlı. **a.g.e.**, 20-21.

¹³¹² Orhan Kabibay Vefat Etti. (25 Temmuz 2002). *Milliyet*, 18.

13 arkadaşı gibi yurt dışına sürgün edilmiştir. Kaplan bu bağlamda Lizbon'a gönderilmiştir.¹³¹³

Kaplan, 23 Aralık 1962 tarihinde yurda dönmüştür.¹³¹⁴ Kaplan, Türkeş ile birlikte CKMP saflarına geçen 10 kişiden birisi olmuştur.¹³¹⁵ 1968 yılına gelindiğinde ise "CKMP'nin gün geçtikçe sağa doğru kayan, tutucu bir hâl aldığını" beyan ederek hem parti genel sekreterliğinden hem de partiden istifa ederek siyasetten çekilmiştir.¹³¹⁶ Kaplan, 26 Haziran 2017 tarihinde 94 yaşında vefat etmiştir.¹³¹⁷

3.8.3.10. Muzaffer Özdağ

Muzaffer Özdağ, 15 Nisan 1933 tarihinde Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesinde dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimini Kayseri'de tamamladıktan sonra Askerî Lise ve hemen akabinde Kara Harp Okuluna devam etmiştir. Her iki okulu da birincilikle bitiren Özdağ, aynı zamanda Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesine kaydolmuştur. Özdağ 1958 yılına gelindiğinde Harp Akademisine girmiş ve 27 yaşında Cumhuriyet Dönemi'nin en genç kurmay subayı olarak mezun olmuştur.¹³¹⁸

27 Mayıs öncesinde ihtilal gruplarına dâhil olan Özdağ, 27 Mayıs sonrasında MBK üyesi olmuştur. İhtilalden sonra yürürlüğe giren Geçici Anayasa'yı Esin ile birlikte hazırlamıştır. Türkçü-Kemalist bir düşünce yapısına sahip olan Özdağ, Türk reformunun gerekliliğini öne sürmüş radikal bir subaydır.¹³¹⁹ Özdağ, 13 Kasım 1960 Tasfiyesi sonrasında Japonya'nın başkenti Tokyo'ya sürgün edilmiştir.¹³²⁰

Özdağ, yurda dönüş için başvuru yaptıktan sonra derhâl Japonya'dan ayrılmıştır. Daha dönüşü onaylanmadan evvel 5 Aralık 1962'de Türkiye'ye gelmiştir.¹³²¹ Özdağ'ın

¹³¹³ Maraşlı. **a.g.e.**, 22.

¹³¹⁴ Mustafa Kaplan Yurda Döndü. (24 Aralık 1962). *Milliyet*, 1.

¹³¹⁵ Turgut. **a.g.e.**, 389

¹³¹⁶ CKMP Genel Sekreteri Partiden İstifa Etti. (17 Ekim 1968). *Milliyet*, 9.

¹³¹⁷ Kurmay Albay Mustafa Kaplan Son Yolculuğuna Uğurlandı. <http://www.hurriyet.com.tr/kurmay-albay-mustafa-kaplan-son-yolculuguna-ugu-40502680>. Adresinden 15 Ekim 2018 tarihinde alınmıştır.

¹³¹⁸ Maraşlı. **a.g.e.**, 26.

¹³¹⁹ Maraşlı. **a.g.e.**, 27.

¹³²⁰ M.B.K. den Çıkarılan 14 Üyenin Yeni Görevleri Dün Açıklandı. (17 Kasım 1960). *Vatan*, 1.

¹³²¹ İsen. **a.g.e.**, 138.

dönüşü 7 Aralık 1962'de resmen kabul edilmiştir.¹³²² Özdağ yurda döndükten sonra evveliyatında olduğu gibi Türkeş ile hareket etmeye devam etmiştir. 21 Mayıs Olayları gerekçesiyle Türkeş, Baykal ve Akkoyunlu ile beraber yargılanmış ve nihayetinde beraat etmiştir.¹³²³ Ardından Türkeş ve diğer 9 arkadaşı ile birlikte CKMP saflarında siyasete atılmıştır.¹³²⁴

Özdağ, 1965 yılında CKMP Afyon milletvekili olarak aktif politikaya başlamıştır. CKMP'de yer aldığı sürede, genel sekreter yardımcılığı, genel başkan yardımcılığı gibi görevlerde bulunmuştur. Ülkü Ocakları Derneğinin tüzüğünü hazırlamış ve kurulmasına öncülük etmiştir. Ancak 1969 Adana Kongresi'nden sonra Türkeş ile yollarını ayırmış ve partiden istifa etmiştir. 1971 yılında ise aktif politikadan tamamen çekilen Özdağ, avukat olarak çalışmaya eş zamanlı olarak da fikrî çalışmalar yapmaya başlamıştır.¹³²⁵

Özdağ, 1990 yılında Türkiye-Azerbaycan Dostluk Derneğini kurmuş ve 5 Şubat 2002 yılında vefat edene kadar derneğin başkanlığını yapmıştır. Özdağ ardında *Atatürk ve Türk Milliyetçiliği*, *Türkiye ve Türk Dünyası Jeopolitiği*, *Milli Bütünlük ve Güvenliğimiz*, *Stratejik Düşüncenin Sivil ve Askeri Hayatta Kullanılması*, *Örtülü İstila ve Psikolojik Savaş*, *Türklük ve İslamiyet Toplu Eserleri Türk Aleviliğinin Yükselişi* gibi eserler bırakmıştır.¹³²⁶

3.8.3.11. Numan Sabit Esin

18 Ekim 1929'da Çanakkale Biga'da dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimini Biga'da tamamlamış ardından Bursa Askerî Lisesine kaydolmuştur. Burada ideolojik arayış içerisine girmiştir. Akabinde Harp Okuluna giden Esin, burada politikayla ilgilenmeye başlamıştır.¹³²⁷ Esin, öğrenim hayatı ve subaylık yıllarında Hüseyin Nihal

¹³²² Tokyo Büyükelçiliği Nezdinde Müşavir, Muzaffer Özdağ'ın Merkeze Alınması. (07 Aralık 1962). **BCA**, 030.11.1.295.34.3

¹³²³ Turgut. **a.g.e.**, 387.

¹³²⁴ Turgut. **a.g.e.** 389.

¹³²⁵ Maraşlı. **a.g.e.**, 27

¹³²⁶ Maraşlı. **a.g.e.**, 27.

¹³²⁷ Esin. **a.g.e.**, 14, 24, 36.

Atsız, Remzi Oğuz Arık, Necdet Sancar gibi Türkçü-Turancı isimlerle tanışmıştır. *Orkun* dergisinde Zeybekoğlu imzasıyla yazılar yazmıştır.¹³²⁸

Esin, Harp Akademisinde öğrenci iken Türkeş tarafından ihtilal örgütlerine davet edilmiştir. Başlangıçta bu fikre uzak duran Esin daha sonra kabul etmiştir. 27 Mayıs öncesinde ve sonrasında Türkeş ile birlikteliği devam etmiştir.¹³²⁹ 27 Mayıs sonrasında kurulan MBK'nin genç üyelerinden birisi olmuştur. MBK adına "Geçici Anayasa"yı Özdağ ile birlikte hazırlamıştır.¹³³⁰ Esin ve arkadaşlarının komitedeki çalışmaları 13 Kasım Tasfiyesi ile birlikte son bulmuştur. Esin, 13 Kasım neticesinde Madrid'e sürgün edilmiştir.¹³³¹

13 Kasım'ın ardından iki yıl geçtikten sonra Esin, Madrid'den ayrılarak Türkiye'ye dönmek üzere yola çıkmıştır. Nihayetinde 3 Aralık 1962 tarihinde Türkiye'ye gelmiştir.¹³³² Esin'in resmî olarak yurda dönüş emri 8 Mart 1963'te verilmiştir.¹³³³ Esin, yurda döndükten sonra TİP ve CHP'den teklif almıştır. Ancak bu teklifleri kabul etmemiş ve CKMP saflarında siyasete başlamıştır. Türkeş'in genel başkan olmasının ardından Esin de genel başkan yardımcılığı görevine getirilmiştir. Ancak 1966-1967 yılları arasında *Yön* dergisi gibi sol yayınlarda yazılar yazması Türkeş tarafından eleştirilmiştir. Neticede 1 Temmuz 1967'de istifa ederek Türkeş ile yollarını ayırmıştır.¹³³⁴ Esin 1969 Seçimleri öncesinde CHP listelerinden aday olmak istemiştir. Bu hususu Küçük ve Karaman vasıtasıyla CHP'li yetkililere aktarmıştır. Ecevit bu hususta memnun olmuş ancak Turan Güneş ve İbrahim Ökten'in karşı çıkması üzerine Esin CHP'ye kabul edilmemiştir.¹³³⁵

Esin, daha sonra siyaset sahnesinden çekilmiştir. Politikayı bıraktıktan sonra iş hayatına atılmış ve uluslararası nakliyat şirketi kurmuştur. Kısa süre içerisinde büyük bir iş adamı olmuştur. Ancak 9 Mart 1971'de yaşanan darbe teşebbüsünde adı geçmiş, akabinde de "Bombalar Davası" ile ilgisi olduğu gerekçesiyle 1973'te tutuklanmıştır.¹³³⁶ Esin ertesi

¹³²⁸ Esin. **a.g.e.**, 58-59.

¹³²⁹ Esin. **a.g.e.**, 95-97.

¹³³⁰ Esin. **a.g.e.**, 115.

¹³³¹ Esin. **a.g.e.**, 173-174.

¹³³² Esin. **a.g.e.**, 231.

¹³³³ Madrid Büyükelçiliği Müşaviri Numan Esin'in Merkeze Nakli. (8 Mart 1963). **BCA**, 030.11.1.296.7.19.

¹³³⁴ Esin. **a.g.e.**, 245-250.

¹³³⁵ Hekimoğlu. **a.g.e.**, 37-38.

¹³³⁶ Numan Esin Tutuklandı. (6 Haziran 1973). *Milliyet*, 1.

yıl davanın 12 sanığıyla birlikte Sıkıyönetim Mahkemesince tahliye edilmiştir.¹³³⁷ Ardından siyasi hayattan tamamen çekilmiş ve iş hayatına geri dönmüştür.

Esin, çocukluğundan askerlik yıllarına, siyasetten iş hayatına kadar tüm yaşantısını *Devrim ve Demokrasi: Bir 27 Mayısçının Anıları* adlı kitabında yayınlamıştır.

3.8.3.12. Orhan Erkanlı

Orhan Erkanlı, 1929 yılında Kırşehir'in Hacıbektaş ilçesinde dünyaya gelmiştir. Sırasıyla Kuleli Askerî Lisesi ve Harp Okulunu bitirmiştir. Akabinde ABD ve Almanya'da çeşitli meslek kurslarını bitirip yurda dönmüştür. Bunu takiben ODTÜ Amme İdaresi Enstitüsü ve Kara Harp Akademisini bitirip Yıldız Harp Akademisine öğretmen olarak atanmıştır.¹³³⁸ Yıldız Harp Akademisinde öğrenim gördüğü sırada burada kurulan ihtilal örgütüne dâhil olmuştur.¹³³⁹ Bu örgüt birinci yılını tamamlandığında "Atatürkçüler Cemiyeti" ismini almış ve kadrosu bir hayli genişlemiştir.¹³⁴⁰

Erkanlı, 27 Mayıs'ın hemen öncesinde İstanbul 3. Zırhlı Tugayı Tank Tabur Komutanlığı görevine başlamıştır. Harekâtın İstanbul ayağının gerçekleştirilmesinde önemli görevler üstlenmiştir.¹³⁴¹ Harekâtın hemen ardından yayınlanan ihtilalin ilk bildirisini de derhâl kaleme alarak Yb. Kenan Ersoy'a okutmuştur.¹³⁴² İhtilalin ardından kurulan MBK'de yer almış ve MBK Genel Sekreterliği görevini üstlenmiştir. 13 Kasım 1960 Tasfiyesi ile Mexico'ya gönderilmiştir.¹³⁴³ Erkanlı, yurt dışı görevi süresince sırasıyla Mexico, Ottawa ve Atina büyükelçilikleri nezdinde görev yapmıştır.¹³⁴⁴

1 Mart 1964 tarihinde Erkanlı yurda dönmüştür. 21 Mayıs Olayları ile ilişkisi olduğu için derhâl tutuklanmıştır.¹³⁴⁵ Yapılan yargılama sonucunda Erkanlı suçsuz bulunmuş ve 8

¹³³⁷ Buman Esin Tahliye Edildi. (7 Mart 1974). *Milliyet*, 1,11.

¹³³⁸ Maraşlı. *a.g.e.*, 21

¹³³⁹ Seyhan. *a.g.e.*, 51.

¹³⁴⁰ Erkanlı. *a.g.e.*, 12-14.

¹³⁴¹ Erkanlı. *a.g.e.*, 14.

¹³⁴² Erkanlı. *Askeri Demokrasi...*, 62-63.

¹³⁴³ M.B.K. den Çıkarılan 14 Üyenin Yeni Görevleri Dün Açıklandı. (17 Kasım 1960). *Vatan*, 1.

¹³⁴⁴ Ottawa Büyükelçiliği Nezdinde Müşavirliğe Orhan Erkanlı'nın Tayini. (6 Haziran 1961). *BCA*, 030.11.1.285.13.20; Atina Büyükelçiliği Nezdinde Müşavirliğe Orhan Erkanlı'nın Tayini. (24 Eylül 1962). *BCA*, 030.11.1.293.26.9).

¹³⁴⁵ Erkanlı. *Anılar Sorunlar...*, 207-209.

Aralık 1964'te serbest bırakılmıştır.¹³⁴⁶ Erkanlı hapisten çıktıktan sonra Kabibay, Solmazer ve kendisine CHP'li yöneticiler tarafından yapılan teklifi olumlu karşılamış ve CHP saflarında siyasete girmiştir.¹³⁴⁷ 1965'te İstanbul milletvekili seçilen Erkanlı, iki dönem CHP parti meclisi üyeliği yapmıştır. 1969 yılında ise CHP'den istifa etmiştir. 1970-1971 yılları arasında *Hürriyet* gazetesi genel yayın müdürlüğü görevini icra etmiştir.¹³⁴⁸

Erkanlı, 28 Mart 1995 tarihinde vefat etmiştir.¹³⁴⁹ Ardında hatıralarını kaleme aldığı *Anılar Sorunlar ve Sorumlular, Askeri Demokrasi* olmak üzere iki kitap bırakmıştır.

3.8.3.13. Rıfat Baykal

Rıfat Baykal, 1924 yılında İzmir'in Cumaovası (Menderes) ilçesinde dünyaya gelmiştir.¹³⁵⁰ İlk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra Askerî Lise ve Harp Okulunu bitirerek Türk subayı olmuştur.¹³⁵¹ Baykal, 27 Mayıs öncesinde kurulan ihtilal örgütlerine girmiş ve 27 Mayıs sonrasında yüzbaşı olmasına rağmen MBK'de yer almıştır.¹³⁵² Ayrıca Türkeş'in iradesi ile Baykal, Gürsel'in özel kalem müdürlüğüne getirilmiştir.¹³⁵³ Bu görevi 13 Kasım 1960'a kadar sürdürmüştür.

Baykal, 13 Kasım Tasfiyesi sonrasında İsrail'in başkenti Tel Aviv şehrine zorunlu olarak gönderilmiştir.¹³⁵⁴ 13 Kasım'ın ikinci yıl dönümünde Baykal'ın yurda dönüş izni verilmiş ve derhâl yurda dönmüştür.¹³⁵⁵ Baykal, yurda döndükten sonra öncesinde olduğu gibi Türkeş ile hareket etmeye devam etmiştir. 21 Mayıs Olayları gerekçesiyle Türkeş,

¹³⁴⁶ Erkanlı. **a.g.e.**, 217.

¹³⁴⁷ Erkanlı. **a.g.e.**, 232-233.

¹³⁴⁸ Maraşlı. **a.g.e.**, 22.

¹³⁴⁹ Silah Arkadaşları Cenazede Buluştu. (30 Mart 1995). *Milliyet*, 3.

¹³⁵⁰ Bugün Menderes olarak bilinen ilçe 1988 tarihine kadar Cumaovası olarak bilinmekteydi. Bu sebeple Baykal'ın doğum yeri Cumaovası olarak kayıtlara geçmiştir.

¹³⁵¹ Yıldırım, Zeynel. **a.g.e.**, 1628.

¹³⁵² Turgut. **a.g.e.**, 200-201; Er. **a.g.e.**, 39-42.

¹³⁵³ Çelikoğlu. **a.g.e.**, 142.

¹³⁵⁴ M.B.K. den Çıkarılan 14 Üyenin Yeni Görevleri Dün Açıklandı. (17 Kasım 1960). *Vatan*, 1.

¹³⁵⁵ Tel-Aviv Elçiliği Nezdinde Müşavir Rıfat Baykal'ın Merkeze Alınması. (13 Kasım1962). **BCA**, 030.11.1.294.31.15.

Özdağ ve Akkoyunlu ile beraber yargılanmış ve nihayetinde beraat etmiştir.¹³⁵⁶ Akabinde Türkeş'in de dâhil olduğu 9 arkadaşı ile birlikte CKMP saflarında siyasete atılmıştır.¹³⁵⁷

Baykal, Ondörtlerden 1965 seçimlerinde CKMP'den milletvekili olan 3 kişiden birisi olmuştur.¹³⁵⁸ Baykal'ın adı daha sonra çok konuşulan "komando kampları" meselesinde geçmiştir. 1970 yılında Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan raporda CKMP/MHP çatısı altında kurulan "komando kampları"nın Baykal ve Türkeş tarafından faşist amaçlara hizmet ettirildiği iddia edilmiştir.¹³⁵⁹ Baykal ise bu iddiaları yalanlamış, "Kampın herkese açık CKMP eğitim kampları" olduğunu beyan etmiştir.¹³⁶⁰

Baykal, 1969 Adana Kongresi'nden kısa bir süre sonra Türkeş'le anlaşmazlık içerisine girmiştir. Bu anlaşmazlık, Türkeş ve Baykal arasındaki iplerin kopmasına neden olmuş ve Baykal da Türkeş'in yanından ayrılmıştır.¹³⁶¹ Baykal daha sonra siyasetten çekilmiş, adı yalnızca "komando kampları" meselesiyle ilgili konularda gündeme gelmiştir. Baykal, 9 Haziran 2000 tarihinde vefat etmiştir.¹³⁶²

3.8.3.14. Şefik Soyuyüce

Şefik Soyuyüce 1924 yılında Sivas'ta dünyaya gelmiştir. Sırasıyla Askerî Lise, Harp Okulu ve Harp Akademisinde eğitim görmüş ve kurmay subay olarak Türk ordusunda görevine başlamıştır.¹³⁶³ 27 Mayıs sırasında İstanbul 1. Asayiş Bölgesi kurmay başkanı olarak görev yapmıştır. 27 Mayıs'ın akabinde MBK üyesi olarak görevini sürdürmüştür.¹³⁶⁴

13 Kasım Tasfiyesi ile birlikte Soyuyüce Kopenhag'a sürgün edilmiştir.¹³⁶⁵ Ertesi sene Soyuyüce Kopenhag'dan Roma'ya nakledilmiştir.¹³⁶⁶ Soyuyüce, 6 Temmuz 1964

¹³⁵⁶ Turgut. **a.g.e.**, 387.

¹³⁵⁷ Turgut. **a.g.e.**, 389.

¹³⁵⁸ Turgut. **a.g.e.**, 389-391.

¹³⁵⁹ 1970 Raporu. (7 Kasım 1978). *Milliyet*, 8.

¹³⁶⁰ Rıfat Baykal: "Komando Kampları CKMP Eğitim Kampları Olarak Kurulmuştur". (8 Kasım 1978). *Miiliyet*, 8.

¹³⁶¹ Er. **a.g.e.**, 155.

¹³⁶² Yıldırım, Zeynel. **a.g.e.**, 1628.

¹³⁶³ Maraşlı. **a.g.e.**, 23.

¹³⁶⁴ Yıldırım, Zeynel. **a.g.e.**, 1632.

¹³⁶⁵ M.B.K. den Çıkarılan 14 Üyenin Yeni Görevleri Dün Açıklandı. (17 Kasım 1960). *Vatan*, 1.

tarihinde yurda dönene kadar Roma'da kalmıştır.¹³⁶⁷ Yurda dönüşünün ardından diğer arkadaşları gibi siyasete atılmayı düşünmüş ve Türkeş'in yanında yer alarak CKMP saflarında siyasete başlamıştır.¹³⁶⁸ Ancak Soyuyüce'nin siyasi hayatı fazla uzun sürmemiş, 1968 yılında CKMP'den istifa ederek siyasete veda etmiştir.¹³⁶⁹

Soyuyüce, siyaseti bıraktıktan sonra ticarete atılmıştır. 30 bin lira borç ile başladığı ticari hayatında iki yıl sonra bir milyarder hâline gelmiştir. Soyuyüce, Çekoslovakya üzerinden yapmış olduğu motor ticareti ile büyük bir uluslararası şirketin sahibi olmuştur. Akabinde turizm, ilaç ve maden sanayi gibi çeşitli dallara açılmış ve kendisini geliştirmiştir.¹³⁷⁰ Tüm bu yönleriyle Soyuyüce siyasetten sıyrılıp hayatını farklı eksene çeviren ender bir kişi olmuştur.

¹³⁶⁶ 14'lerden Ş. Soyuyüce Roma'ya Nakledildi. (30 Mayıs 1961). *Milliyet*, 1.

¹³⁶⁷ 14'lerden Şefik Soyuyüce Dün Yurda Döndü. (7 Temmuz 1964). *Milliyet*, 1.

¹³⁶⁸ 14'lerden 4'ü Daha Dün CKMP'ye Girdi. (20 Haziran 1965). *Milliyet*, 3.

¹³⁶⁹ Soyuyüce ile Köseoğlu CKMP.den İstifa Etti. (20 Ekim 1968). *Milliyet*, 1.

¹³⁷⁰ Ben İki Yılda Köşeyi Döndüm. (2 Aralık 1985). *Milliyet*, 13.

SONUÇ

27 Mayıs 1960 Darbesi öncesinde kurulan tüm gizli örgütlerin ortak amacı; mevcut hükûmeti ve Yüksek Kumanda Heyetini değiştirmek olmuştur. Ancak yapılan müdahale sonrasında oluşacak duruma ilişkin pek çok örgütün bir hazırlığı olmamıştır. Zira çoğunluğu, müdahale ettikten sonra birkaç ay içerisinde seçim yaparak ülkenin yönetimini İnönü'ye devretmek istemiştir. Ancak Er-Esin-Özdağ olarak adlandırılan üçlü grubun Türkeş liderliğinde yeniden yapılanması ile diğer gruplardan farklı bir fikir ortaya çıkmıştır.

Er-Esin-Özdağ Örgütü, müdahaleden sonra ülkede huzur ve güven ortamını sağlayıp akabinde adil bir yönetim kurarak devleti yeniden yapılandırmayı düşünmüştür. Bu yapılanma için Prof. Başgil başkanlığında bir anayasa heyeti oluşturarak yeni anayasa hazırlamayı ve bu sürede sabık hükûmet üyelerini geçici süreliğine İsviçre'ye göndermeyi planlamışlardır. Ardından anayasa çalışmalarını tamamlayıp teknokrat bir hükûmet kurarak, askerî yönetimin bir seçim devresi kadar iktidarda kalması düşünülmüştür. Böylece müdahale sonrası yapılması gereken tüm adımlar belirli bir program dâhilinde yürütülmek istenmiştir.

Yukarıda zikredilen grubun fikirleri 27 Mayıs öncesinde oluşan Birleşik Örgütte de dile getirilmiştir. Bu fikirlerin Türkeş'ten çıktığı ve asla kabul edilemeyeceği Küçük tarafından ifade edilmiştir. Ancak burada farklı fikirlere sahip birçok subayın bulunması ve örgüt içi birliğin bozulması endişesiyle, müdahale sonrasında yapılacak olan icraatlara ilişkin kesin bir karara varılamamıştır. Fakat Birleşik Örgütün bu kararı müdahale öncesinde vermeyip, müdahale sonrasına ertelemesi, 27 Mayıs sonrasında oluşan MBK içerisindeki çatışmalara zemin hazırlamıştır.

27 Mayıs'ın akabinde subayların oluşturduğu MBK'nin 38 üyesinin seçiminde birtakım gruplaşmalar etkili olmuştur. Bu gruplaşmaların temelinde de yine grupların ihtilale bakış açısı, ülke yönetimi hakkındaki fikirleri etkili olmuştur. Böylelikle 27 Mayıs öncesindeki fikrî ayrılıklar 27 Mayıs sonrasına da taşınmıştır. MBK kısa zaman sonra Radikaller ve Demokratlar olarak ikiye ayrılmıştır. Radikaller, ülkenin ihtiyacı olan reformların bir seçim devresi kadar başta kalınarak gerçekleştirilmesini savunurken; Demokratlar, bu reformların adil seçimlerle başa gelecek sivil yetkililer tarafından

gerçekleştirmesini istemiştir. Ayrıca Radikaller, sabık hükûmet üyelerinin yurt dışına gönderilmesini istemiş; buna karşın Demokratlar, sabık hükûmet üyelerinin hukuk mercilerince yargılanıp gerekli cezaları almasını istemiştir. Bir diğer önemli husus ise iki grubun 27 Mayıs'a bakış açısı olmuştur. Radikallere göre 27 Mayıs'ın gayesi kardeşkanı dökülmesini önlemek ve tarafsız bir müdahale gerçekleştirmektir. Demokratlar ise bunun aksine tek suçlu olarak sabık hükûmet üyelerini görmüş ve onların cezalandırılmasıyla her şeyin hallolacağını düşünmüştür.

Demokratlar içerisinde kısa zaman sonra CHP'li Grup ortaya çıkmıştır. Bunlar iktidarın derhâl İnönü'ye devrini ve her şeyi onun çözebileceğini söylemiştir. Böylece MBK kısa zamanda üç gruba ayrılarak çalışamaz hâle gelmiştir. Komite içindeki bu bölünmüşlüğü ortadan kaldırmak adına birçok teşebbüste bulunulmasına rağmen, komiteye dışarıdan müdahalelerin yapılması bunu imkânsız kılmıştır. Ayrıca Türkeş'in 27 Mayıs'ın ilk saatlerinden itibaren sivrilerek öne çıkması kişisel ihtiras taşıyan bazı subayları rahatsız etmiştir. Böylece komite içerisine nifak sokmak için önce Türkeş'in alt edilmesi planlanmıştır.

İnönü ve onun kurmaylarının planına göre, komite üyelerini kendi yanlarına çekmek için birtakım tavizler verilebilir ve böylece Radikal Grup zayıflatılabilir, ardından 10 yıldır hasret kaldıkları iktidara kavuşabilirlerdi. Bu yolda atılan en önemli adım komite üyelerine yapılan tabii senatörlük teklifi ve Gürsel'e yapılan cumhurbaşkanlığı teklifi olmuştur. Gürsel'in cumhurbaşkanlığı teklifini olumlu karşılması MBK için bir kırılma noktası olmuştur. Zira en başından beri Türkeş'i evladı gibi görüp onu yanından ayırmayan Gürsel, bu defa CHP'li Grup ve Demokrat Grup ile yakınlaşmıştır. Akabinde el birliği ile Türkeş hakkında asılsız iddialar atılmak suretiyle karalama politikası başlatılmıştır. Bu politikanın neticesinde Türkeş görevinden uzaklaştırılarak Radikal Grup savunmasız bırakılmıştır.

Türkeş'in görevinden uzaklaştırılmasının ardından bu defa sıra MBK'nin toptan veya bir kısmının feshedilmesi meselesine gelmiştir. Gürsel bu konuda MBK'nin tamamını feshederek, sivil hükûmet üyelerinin başında bir devlet başkanı olmayı düşünmüştür. Ancak MBK içerisindeki gruplar komitenin tamamının feshini değil, kendilerine muhalif grubu feshederek olayları rayına oturtmayı düşünmüştür. Bu doğrultuda atılan önemli adımlardan birisi MBK'nin bir partiye dönüştürülmesi teklifinin komiteye getirilmesi

olmuştur. Radikaller, bu teklifi yaparken karşı grup Radikallerin istifa ederek parti kurmasını ardından da kendilerinin katılabileceğini ifade etmişlerdir. Böylece MBK'nin sessiz sedasız bir şekilde temizlenmesi düşünülmüştür. Ancak bunun bir oyun olduğunu anlayan Radikaller bu teklifi kabul etmemiştir.

Radikaller, kendilerinin MBK'nin alacağı karar ile tasfiye edilebilmesini de imkânsız görmüştür. Zira MBK'nin bir üyeyi tasfiye edebilmesi için yeterli çoğunluğu sağlayamayacağını farkında olmuşlardır. Bir diğer ihtimal olan, bir baskın ile tasfiyelerine de ihtimal vermemişlerdir. Radikaller, ordu içerisindeki nüfuzlarının karşı gruptan fazla olduğu hesabıyla rahat davranmışlardır. Bu süreçte Koçaş tarafından komite içi birlik sağlanmak istenmişse de bu hususta başarılı olunamamıştır.

1960 Eylül ve Ekim ayları karşılıklı iki grubun gizli ve açık çatışmalarına sahne olmuştur. Bir yandan Gürsel, emrivaki hâlinde Kurucu Meclis kurma emrini verirken, diğer yandan Radikaller profesörler ile görüşerek Kurucu Meclis hakkında onlardan güvence almıştır. Bu sırada Türkeş ve grubu Yassıda Yargılamaları ile ilgili bir çözüm bulma adına faaliyetlere girişmiştir. Radikal Grup, Gürsel'i Yassıda mahkûmlarının sürgün edilmesi hususunda ikna etmiştir. Ancak Kasım ayının hemen başında ortaya atılan Ülkü ve Kültür Birliği projesi, Radikallerin “faşist emellerinin” bir tecellisi olarak yansıtılmıştır. Böylece Radikal Grubu ekarte etmenin zamanının geldiği Gürsel tarafından onaylanmış ve düğmeye basılmıştır.

13 Kasım 1960'tan hemen önce MBK içerisinde birliği sağlamak adına son temaslarda bulunulmuştur. Radikaller, Gürsel ile görüşerek komite içi birliği sağlama görevini kendilerinin üstlenmesini istemiştir. Ancak bu görüşme Türkeş'ten habersiz gerçekleşmiş ve Türkeş biraz daha geç kaldıkları takdirde kendilerinin tasfiye edileceklerini arkadaşlarına bildirmiştir. Neticede Radikallerin büyük kısmı, Gürsel'in işleri yoluna koymasını beklerken, Gürsel-Madanoğlu ikilisi tasfiye için harekete geçmiştir. Ardından da 13 Kasım 1960 sabahı, 27 Mayıs'ın mimarı olan MBK parçalanmış ve 14 komite üyesi tasfiye edilmiştir. Bu üyelerin her biri için 14 farklı ülkede müşavirlik tahsis edilmiştir. Ancak bu müşavirlikler Radikaller için bir sürgün yeri olarak görülmüştür.

13 Kasım 1960 Tasfiyesi ile MBK içerisinde sözde dikta heveslisi bir grup yurt dışına gönderilmiş ve ülkede yasama işlerinin yola girmesi için girişimlere başlanmıştır. Ancak bu tasfiye ile beklenen istikrar sağlanamamış, yeni grupların oluşmasına sebep olmuştur. Zira 38 kişiden oluşan MBK, TSK içerisinde denetim mekanizmasını sağlayan ve TSK içerisindeki grupları kendi istekleri doğrultusunda yöneten bir kurumdu. Fakat tasfiye hareketi ile birlikte MBK ve TSK içerisindeki dengeler bozulmuş yeni “ihtilalci grupların” oluşmasına sebep olmuştur. Ülke gündeminde uzun yıllar gölge iktidar olan SKB denilen cuntanın kuruluşunun da hemen 13 Kasım akabinde olması bu tezi güçlendirmiştir. Ayrıca 13 Kasım Tasfiyesi ile hem Gürsel ve İnönü’nün iktidarının hem de Yassıada Mahkûmları’nı idamın yolundaki engel ortadan kaldırılmıştır.

SKB’nin kuruluşu ile MBK içerisindeki yapı da değişmiştir. Bir kısım komite üyeleri SKB ile birlikte hareket ederken, diğerleri SKB’ye karşı durmuştur. Böylece komitenin birliği ve düzgün çalışması adına yapılan bir tasfiyenin daha bir ay geçmeden parçalandığını görmek, tasfiyenin amacına hizmet etmediğini göstermiştir. Madanoğlu-Gürsel-Şen üçlüsü SKB’yi ortadan kaldırmak adına harekete geçmiş ancak başarılı olamamıştır. 13 Kasım’ın hazırlayıcısı olan Madanoğlu, bu mağlubiyetin ardından MBK’den istifa ederek bir köşeye çekilirken; 13 Kasım Tasfiyesi’nde kullanılan Aydemir ve ekibi bu defa Madanoğlu’nu köşesine gönderen güç olmuştur. 1961 Haziran Olayları ile SKB resmen olmasa da fiilen iktidara gelmiş, ülkeyi askerî tahakküm altına almıştır.

SKB’nin yönetimdeki etkisi anayasa referandumu, Yassıada kararları ve 1961 Genel Seçimlerinde de devam etmiştir. Anayasa referandumuna hayır oyu vereceğini beyan eden AP etki altına alınmak istenmişse de başarılı olunamamıştır. Ancak referandumun hemen akabinde yapılan yuvarlak masa toplantıları ile SKB, hem Yassıada kararlarına uyulacağına dair hem de kendi ekseninde bir hükûmet kurulması yönünde partilerden teminat almıştır. Bu teminat adına Milli And denilen bir beyanneme de yayımlanmıştır.

Yassıada kararlarının açıklanma tarihi yaklaştıkça SKB bir kat daha gücünü hissettirmeye başlamıştır. Özellikle idam kararlarının onay makamı olan MBK üzerindeki baskısını artırmıştır. Bu sırada yurt dışında olan Ondörtler adına Türkeş, idam kararlarının onaylanmamasını, bu kararları verecek makamın 27 Mayıs’ta kurulan MBK olduğunu, bu tarihî mesuliyetin altına imza atmamaları gerektiğini Gürsel’e bildirmiştir. Ancak

Türkeş'in ve Ondörtlerin bu mektubu dikkate alınmamıştır. MBK üyeleri oy çokluğu ile verilen idam kararlarını reddetmiş, oy birliği ile verilen idam kararlarını, Menderes, Bayar, Zorlu ve Polatkan, ise üç MBK üyesinin tehditlere yenik düşerek taraf değiştirmesi ile onaylamıştır. İdam kararı onaylanan Menderes, Zorlu ve Polatkan idam edilirken; Bayar idam edilmemiştir. Bayar'ın idam edilmemesi hususunda 65 yaş meselesi gerekçe gösterilmişse de MBK'nin bu kanunu kaldırdığı ve hatta kanunu geriye yürüttüğü delilleriyle sabittir. Bu hususta onaylanan idam kararının neden icra edilmediği hâlâ muğlaktır.

SKB, 1961 Genel Seçimlerinin ardından CHP'nin tek başına iktidara gelemeyeceğini öğrenince yeniden olaylara el atmıştır. DP'nin mirasçısı konumunda olan AP'nin iktidara gelmesine asla müsaade etmeyeceğini ve Ord. Prof. Başgil'in cumhurbaşkanı olmasını kabullenmeyeceklerini belirten SKB yetkilileri, 21 Ekim Protokolü'nü imzalayarak ülke yönetimine el koymaya karar vermiştir. Bunun akabinde MBK üyeleri, demokratik bir şekilde aday olan Başgil'in adaylığını geri çekmesi için baskıda bulunmuş ve Başgil adaylığını geri çekerek ülkeyi terk etmiştir. Ayrıca cuntanın müdahale etmemesi için Gürsel'in cumhurbaşkanı, İnönü'nün başbakan olması formülü üzerinde anlaşılmıştır. Böylece güdümlü bir demokrasi ile 25 Ekim 1961'de TBMM açılmıştır. Askerî dikta heveslilerini sürgün edip demokratik nizama tesis etmek isteyen MBK ise askerî tahakküm altında, antidemokratik uygulamalar ile görevini tamamlamıştır.

SKB'nin bir diğer hareketi ise 9 Şubat Protokolü ve 22 Şubat Olayı olmuştur. 21 Ekim Protokolü'nü uygulamaya koymayan SKB üst kademesi, 9 Şubat'ta yeni bir protokol imzalayarak ülke yönetimine el koyma kararı almıştır. Ancak bu protokolden de kısa süre sonra vazgeçilmesi, SKB'ye inanan ve onu tam manasıyla iktidara taşımak isteyen subayları yarı yolda bırakmıştır. Protokolden sonra işleyen süreç akıl almaz şekilde Talat Aydemir ve grubunu hedef almıştır. Aydemir ve arkadaşları kısa süre sonra Ankara'dan uzaklaştırılarak ülkenin başka bölgelerine dağıtılmak istenmiştir. Ancak bu duruma direnmek istemeleri üzerine 22 Şubat Olayı çıkmıştır. Asla bir darbe teşebbüsü niteliği taşımayan bu olayda birçok subay ideallerinden vazgeçirilerek ordudan ihraç edilmiştir. Böylece İnönü'nün iktidarına muhalif, cuntacı bir grup daha önünden kaldırılmıştır.

22 Şubat Olayı, ordu içerisindeki cuntacı grupların tamamen yok ederek faaliyetlerini sona erdirmemiştir. Aksine bu olay sonrasında Aydemir ve arkadaşları birer

gurur kaynağı görülerek, Aydemir taraftarları gün geçtikçe artmıştır. 22 Şubat mağdurları 22 Şubatçılar olarak anılmaya başlanmıştır. 1962 yılı sonuna doğru bu defa orduda İnönü'ye yakınlığı ile bilinen 11 hava subayı tasfiye edilmiştir. Bu subayların Hava Kuvvetleri kumandanına muhalif tutumları, İnönü taraftarı olmalarına rağmen tasvip edilmemiş ve tasfiye edilmişlerdir. Bu gruba da Onbirler denilmiştir. Bu sırada 13 Kasım Tasfiyesi ile yurt dışına gönderilen Ondörtler de yurda dönmeye başlamıştır. Böylece ülke bir anda gizli ve açık birçok cuntacı grubu içerisinde barındırmaya ve her an bir müdahale olabilir fikrine alışmaya başlamıştır.

Aydemir Grubu, diğer tüm gruplarla görüşmeler yaptıktan sonra tek başına yola devam etme kararı almıştır. Zira diğer gruplar olası bir müdahaleye sıcak bakmamıştır. Netice itibariyle 21 Mayıs 1963 tarihinde gerçekleşen darbe teşebbüsü Aydemir ve ekibinin sonu olmuştur. Böylece senelerdir besleyip büyüttüğü iktidar hırsı ve büyüklük psikozu içerisinde Aydemir yok olup gitmiştir. Aydemir'in ortadan kalkmasıyla birlikte uzun süredir devam eden cuntacılık faaliyetleri de bir süreliğine yer altına çekilmiştir.

13 Kasım 1960'ta başlayıp, 21 Mayıs 1963'e kadar süren bu olaylar silsilesi hiç şüphesiz tüm vatandaşlar gibi Başbakan İnönü'yü de bir hayli yıpratmıştır. İnönü olayların akabinde *La Tribune De Laussene* adlı gazeteye yaptığı açıklamada Ondörtlerin haklı çıktığını, seçimlere gidilmekte acele edildiğini, yeni düzenin rayına oturtulmadan askerin idareyi terk etmesinin, iki darbe teşebbüsü yaşattığını itiraf etmiştir. Böylece yıllar önce dikta heveslisi olarak gördüğü Ondörtlerin haklılığını kabul ederek, tüm olayların kendi iktidar hırsının sonucunda olduğunu kabullenmiştir.

Tasfiyenin sonuçlarını yukarıda izah ettikten sonra tasfiye edilen on dört komite üyesinin bu süreçteki faaliyetlerine de değinmek gerekmektedir. Öncelikle Ondörtler diye tarihe geçen bu grup aslında birbirleriyle tüm konularda fikir birliği yapmış kişiler değildir. Bu grup tasfiye öncesinde yapılan plan uyarınca kazara oluşturulmuş, aynı kaderi paylaşan kişilerden meydana gelmiştir. MBK içerisinde Radikal Gruba bağlı 20 kişi bulunmaktadır. Bunlardan on dört tanesi komite içerisinde azların çokları tasfiyesi olarak görülmesin diye tasfiye edilmiştir. Tasfiye edilen on dört üyenin hepsi radikal fikirler benimsemiş ve Türkiye'nin ihtiyacı olan reformları dile getirmiştir. Ancak her birinin olaylara bakış açısı farklılık göstermiştir. Özellikle Türkeş'in başını çektiği grup milliyetçi-Türkçü bir anlayış benimserken, Kabibay-Erkanlı ikilisi daha sosyalist bir anlayış benimsemiştir. Ondörtler

içerisindeki bu fikrî ayrılık sürgün yıllarında liderlik meselesinin ortaya atılmasında gün yüzüne çıkmıştır. Aslında bakacak olursak sadece Radikallerin değil 38 MBK üyesinin de kafasında farklı bir 27 Mayıs düşüncesi bulunmaktaydı. Bu farklı düşünceler MBK'nin asla bir bütün halinde bulunamamasını ve parçalanmasını akabinde ortaya çıkan grupların da yine düşünce farklılıkları nedeniyle kendi aralarında parçalanmasına sebep olmuştur.

Taşer ve Esin'in Fas'taki ilk toplantısından Brüksel'deki ayrılışa kadar geçen süre içerisinde Ondörtler ahenk ile çalışan bir grup olamamıştır. Belirli konularda fikir birliği yapmış olmalarına rağmen, Türkeş'in liderliği söz konusu olduğunda Kabibay-Erkanlı Grubu buna karşı çıkmıştır. Bu grubun yekvücut hâlinde çalışmasını dış mihraklar da engellemiştir. Özellikle SKB, Türkeş liderliğinde bir grubu kendilerine karşı zararlı görmüş ve bu gruptan Türkeş'in koparılması için Seyhan'ı görevlendirmiştir. Seyhan da üzerine düşen vazifeyi yaparak Kabibay'ın liderliğinde bir grubun varlığı için çalışmıştır. Bunun sonucunda II. Brüksel Toplantısı'nda 6'lar ve 8'ler olarak ikiye ayrılmışlardır. Bu tarihten sonra Ondörtler diye bir grubun varlığından söz edilemez.

MBK'den tasfiye edilen bu üyelerin her biri ülkeye dönüp, siyasete atıldıktan sonra da bir birliğin kurulduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak Ondörtlerin siyaset sahnesine çıkışı ile bir Türkeş ağırlığının hissedildiğini de söylemek gerekir. Türkeş ve dokuz arkadaşı 1965 yılında CKMP saflarında siyasete başlamıştır. Böylece CKMP Ondörtlerin toplandığı parti olarak görülürken, lideri de Türkeş görülmüştür. Diğer 4 üyeden Kabibay, Erkanlı ve Solmazer CHP saflarında siyasete başlamıştır. Bu tercihlerinde İnönü'nün Ondörtlerin tek bir çatı altında toplanmasına engel olma amacı etkili olmuştur. Erkanlı, İnönü'nün bu amacını bile bile CHP'ye girmiş ve bunu kendisi de ifade etmiştir.

Siyaset sahnesinde de Ondörtlerin birlik olmadığı görülmüştür. Bu bize en başında söylediğimiz gibi Ondörtlerin aslında tam manasıyla fikir birliği yapmış bir grup olmadığını gösterir. Fakat diğer yandan Ondörtler arasında en fazla etkiye sahip kişinin Türkeş olduğunu da gösterir. Tüm bunların yanında Ondörtlerin siyasi hayatlarının uzun sürmediğini ifade etmek gerekir. Bunun istisnası olarak siyaset sahnesinde en fazla tutunan ve uzun yıllar adından söz edilen kişi Türkeş olmuştur. Türkeş, 1965 yılında girdiği siyasette ömrünün sonuna dek varlık göstermiş, büyük kitleleri arkasından sürükleyen bir lider olmuştur. Bu yönüyle Ondörtler, Türkeş liderliğinde tek çatı altında toplanabilseydi, bu grubun varlığı daha uzun ömürlü olabilirdi yorumunu yapabiliriz.

Sonuç olarak; 1950’li yıllarda oluşan ihtilal örgütleri, her biri birbirinden bağımsız fikrî yapılar ile örgütlenmişler ve nihayetinde hep birlikte 27 Mayıs Darbesi’ni gerçekleştirmişlerdir. 27 Mayıs ile birlikte askeri politikanın dışında tutma anlayışı ve demokrasi temellerinden sarsılmıştır. İşte bu temelleri yeniden rayına oturtmak adına ihtiyaç duyulan zaman geçmeden, alelacele seçimlere gitmenin oluşturduğu mahzurlar Türkiye’nin uzun süre altından kalkamadığı askerî tahakkümü oluşturmuştur. Bu tahakkümün oluşumunda iktidar hırsı ile yanan askerler kadar iktidar hırsı ile yanan siyasilerin en başta da İnönü’nün etkisi vardır. İnönü, bu askerî tahakkümü ortadan kaldırmak adına attığı adımlar ile ordu içerisinde bir grubu ortadan kaldırırken başka grupların oluşumuna sebep olmuştur.

13 Kasım 1960 Tasfiyesi sonrasında oluşan süreç bir domino taşı gibi birbirini tetikleyen olaylar silsilesine dönüşmüştür. 13 Kasım’ın akabinde oluşan SKB, 1961 Haziran Olayları, 21 Ekim Protokolü, 9 Şubat Protokolü, 22 Şubat Olayı, 11 Havacı Olayı ve 21 Mayıs Olayları gibi antidemokratik olayların baş aktörü olmuştur. Bu olayların başlangıcı ise yaşayan tüm siyasi ve askerlerin de hemfikir olduğu üzere 13 Kasım olmuştur. Bir iç darbe ile gruplardan birinin diğerini tasfiye etmesi, yeni tasfiyelerin, yeni anlayışların ve yeni cuntaların doğmasına sebep olmuştur. Bu durum ise Türkiye Cumhuriyeti’nin seneler boyu tahakküm altında tutan bir cuntanın kontrolüne girmesine sebep olmuştur.

Tüm bu yönleriyle 13 Kasım 1960 Tasfiyesi, bakıldığında iktidarı paylaşamayan on dört MBK üyesinin yurt dışına gönderilmesi olarak görülmesine rağmen sonuçları bakımından daha dikkatle incelenmesi gereken bir olay olmuştur. Bu olay sadece MBK’nin yapısını bozmamış aynı zamanda Türkiye’nin sarsılmış ve oturmaya yüz tutmuş temellerini, yeniden sarsarak bir darbeler silsilesine sürüklenmesine yol açmıştır.

KAYNAKÇA

Belgeler

- Ottawa Büyükelçiliği Nezdinde Müşavirliğe Orhan Erkanlı'nın Tayini. (6 Haziran 1961). **BCA**, 030.11.1.285.13.20.
- Bern Büyükelçiliği Nezdinde Müşavirliğe Dünder Taşer'in Tayini. (22 Temmuz 1961). **BCA**, 030.11.1.286.19.13.
- Atina Büyükelçiliği Nezdinde Müşavirliğe Orhan Erkanlı'nın Tayini. (24 Eylül 1962). **BCA**, 030.11.1.293.26.9.
- Kabil Büyükelçiliği Müşaviri Fazıl Akkoyunlu'nun Merkeze Nakli (24 Eylül 1962). **BCA**, 030.11.293.26.13.
- Tel-Aviv Elçiliği Nezdinde Müşavir Rıfat Baykal'ın Merkeze Alınması. (13 Kasım 1962). **BCA**, 030.11.1.294.31.15.
- Yeni-Delhi Büyükelçiliği Nezdinde Müşavir Alparslan Türkeş'in Merkeze Alınması. (07 Aralık 1962). **BCA**, 030.11.1.295.34.2.
- Lizbon Büyükelçiliği Nezdinde Müşavir Mustafa Kaplan'ın Merkeze Alınması. (07 Aralık 1962). **BCA**, 030.11.1.295.34.9.
- Tokyo Büyükelçiliği Nezdinde Müşavir, Muzaffer Özdağ'ın Merkeze Alınması. (07 Aralık 1962). **BCA**, 030.11.1.295.34.3.
- Libya Büyükelçiliği Nezdinde Müşavir Ahmet Er'in Merkeze Nakli. (15 Aralık 1962). **BCA**, 030.11.1.295.35.1.
- Oslo Büyükelçiliği Nezdinde Müşavir, Muzaffer Karan'ın Merkeze Nakli. (25 Aralık 1962). **BCA**, 030.11.1.295.35.14.
- Stokholm Büyükelçiliği Müşaviri Münir Köseoğlu'nun Merkeze Nakli. (09 Ocak 1963). **BCA**, 030.11.1.296.1.17.
- Madrid Büyükelçiliği Müşaviri Numan Esin'in Merkeze Nakli. (8 Mart 1963). **BCA**, 030.11.1.296.7.19.
- Brüksel ve Atina Büyükelçiliği Müşavirleri Orhan Kabibay ve Orhan Erkanlı'nın Merkeze Alınmaları. (22 Haziran 1963). **BCA**, 030.11.1.298.17.16.
- Stokholm, Roma, Lahey ve Bern Büyükelçiliklerinde Müşavir Münir Köseoğlu, Şefik Soyuyüce, İrfan Solmazer ve Dünder Taşer'in Merkeze Alınmaları. (17 Nisan 1964). **BCA**, 30.11.1.304.11.12.
-
- Hatıratlar
- Aydemir, T. (2010). **Hatıratım**. (1. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aytekin, M. E. (1967). **İhtilâl Çıkmazı**. İstanbul: Dünya Matbaası.

- Başgil, A. F. (1966). **27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri** (1. Baskı). (Çev. M. A. Sebük ve İ. H. Akın). İstanbul: Çeltüt Matbaacılık.
- Başgil, A. F. (2017). **Yakın Maziden Hatıra Kıvrıntıları**. (3. Baskı). İstanbul: Yağmur Yayınevi.
- Batur, M. (1985). **Anılar ve Görüşler: Üç Dönemin Perde Arkası**. (3. Baskı). İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Bahar, İ. (Haz.). (2011). **Alparslan Türkeş ve Ülkücü Hareket: Turancılık 27 Mayıs ve Milliyetçilik**. (1. Baskı). İstanbul: Hareket Yayınları.
- Bayar, C. (1969). **Başvekilim Adnan Menderes**. (1. Baskı). (Der. İ. Bozdağ). İstanbul: Baha Matbaası.
- Bozdağ, İ. (2006). **Celal Bayar: Bir Darbenin Anatomisi**. İstanbul: Emre Yayınları.
- Burçak, R. F. (1976). **Yassıada ve Öncesi**. Ankara: Çam Matbaası.
- Çelikoğlu, A. (2010). **Bir Darbeci Subayın Anıları**. (1. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Deniz, O. (2018). **Parola: Harbiyeli Aldanmaz**. (4. Baskı). (Haz. Bradley. Y). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Eevli, A. (1960). **Hürriyet İçin: 27 Mayıs 1960 Devrimi**. Ankara: Yeni Desen Matbaası.
- Er, A. (2003). **27 Mayıs'tan 12 Eylül'e Hatıralarım**. (2. Baskı). Ankara: Alternatif Yayınları.
- Erkanlı, O. (1972). **Anılar Sorunlar Sorumlular**. İstanbul: Baha Matbaası.
- Erkanlı, O. (1987). **Askeri Demokrasi**. İstanbul: Güneş Yayınları.
- Esin, N. (2005). **Devrim ve Demokrasi: Bir 27 Mayısçının Anıları**. (1. Baskı). İstanbul: Doğan Kitap.
- Faik, B. (1967). **İhtilalciler Arasında Bir Gazeteci**. İstanbul: Dünya Yayınları.
- Hekimoğlu, M. (1975). **27 Mayıs'ın Romanı**. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Karavelioğlu, K. (2007). **Bir Devrim İki Darbe: 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül**. (1. Baskı). İstanbul: Gürer Yayınları.
- Koçaş, S. (1977). **Atatürk'ten 12 Mart'a Anılar**. C:I. (1. Baskı). İstanbul: Er-Tu Matbaası.
- Koçaş, S. (1977). **Atatürk'ten 12 Mart'a Anılar**. C:II. (1. Baskı). İstanbul: Tomurcuk Matbaası.

- Koraltan, R. (2013). **Tek Parti Devrinden 27 Mayıs'a Demokratlar**. (1. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Küçük, S. (2008). **Rumeli'den 27 Mayıs'a: İhtilalin Kaderini Belirleyen Köşk Harekâtı**. İstanbul: Mikado Yayınları.
- Madanoğlu, C. (1962). **C. Madanoğlu İnkılabı Anlatıyor**. Oktay, C. (Derleyen). Ankara: Ülkü Matbaası.
- Mumcu, U. (1993). **İnkılap Mektupları**, (6. Baskı). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Seyhan, D. (1966). **Gölgedeki Adam**. İstanbul: Nurettin Uycan Matbaası.
- Subaşı, T. (2004). **Bir Arpa Boyu: 27 Mayısın Gizli Tarihi**. (1. Baskı). İstanbul: Karakutu Yayınları.
- Tunçkanat, H. (1996). **27 Mayıs 1960 Devrimi (Diktadan Demokrasiye)**. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Turgut, H. (1995). **Şahinlerin Dansı: Türkeş'in Anıları**. (1. Baskı). İstanbul: ABC Yayınları.
- Türkeş, A., Baykal, R., Özdağ, M., (1965). **Bazı Gerçekler (Savunmalar)**. (2. Baskı). Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Türkeş, A. (1972). **1944 Milliyetçilik Olayı**, (2. Baskı). İstanbul: Kutluğ Yayınları.
- Türkeş, A. (1977). **27 Mayıs, 13 Kasım, 21 Mayıs ve Gerçekler**. (2. Baskı). İstanbul: Dokuz Işık Yayınevi.
- Ulay, S. (1968). **Harbiye Silah Başına (27 Mayıs 1960)**. İstanbul: Ak Kitapçılık.
- Utku, C. (2006). **14'lerden Suphi Karaman'a İhtilal Mektupları**. (1. Basım). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Uzman, N. (Haz.). (2017). **Türkeş Konuşuyor: Alparslan Türkeş'in Hatıraları (1939-1961)**. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Yıldız, A. (2001). **İhtilalin İçinden Anılar, Değerlendirmeler**. (1. Baskı) İstanbul: Alan Yayıncılık.

Telif-Tetkik Eserler

- Ahmad, F. (1996). **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**. (2. Baskı). İstanbul: Hil Yayınları
- Akalın, C. (2000). **Askerler ve Dış Güçler: Amerikan Belgeleriyle 27 Mayıs Olayı**. İstanbul: Çağ Pazarlama.

- Akşin, S. (2014). **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**. (7. Baskı). Ankara: İmge Kitapevi .
- Akşin, S. (Yayın Yönetmeni). (2000). **Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980**. (6. Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Arcayürek, C. (1989). **Darbeler ve Gizli Servisler**. (2. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Armaoğlu, F. (2010). **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**. (6. Baskı). İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Aydemir, Ş. S. (1979). **İkinci Adam**. C:II. (4. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydemir, Ş. S. (1980). **İkinci Adam**. C:III. (3. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Başbakanlık. (1960). **Ak Devrim**. Ankara: Başbakanlık Devlet Basımevi.
- Birand, M. A., Dündar, C., Çaplı, B. (2007). **Demirkırat: Bir Demokrasinin Doğuşu**. (16. Baskı). İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Birand, M. A., Dündar, C., Çaplı, B. (2016). **12 Mart: İhtilalin Pençesinde Demokrasi**. (1. Baskı). İstanbul: Can Yayınları.
- Bostancı, M. (2017). **Irak'ta Monarşi'nin Sonu (1958 Irak İhtilali)**. Ankara: Berikan Yayınevi.
- **Büyük Kurtuluş: 27 Mayıs Devriminin Açıklaması**. (1960). İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Direnoğlu, Ş. (t.y.). **Alparslan Türkeş**. (5. Baskı). Ankara: Ata Yayınevi.
- Ekincikli, M. (2010). **Türk Dış Siyaseti (İnönü- Bayar Dönemleri)**. (2. Baskı). Ankara: Berikan Yayınevi.
- Ekşi, R. (2007). **Amerikan, İngiliz ve Fransız Belgelerinde Alparslan Türkeş**. (2. Baskı). İstanbul: Bilge Oğuz.
- Er, A. (1966). **Hürriyet Yağmuru**. İstanbul: Sulhi Garan Matbaası.
- Erkanlı, O. (1963). "27 Mayıs Hareketinin Atatürkçülük Açısından İncelenmesi" *Atatürk Konulu Seri Konferanslardan*. İstanbul: Fazilet Basımevi.
- Gömeç, S.Y., Tombuloğlu, T. (Ed.). (2018). **Doğumunun 100. Yılında Alparslan Türkeş'e Armağan**. Ankara: Berikan Yayınevi.
- İpekçi, A., Coşar, Ö.S. (2010). **İhtilalin İçyüzü**. (1. Baskı). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

- İnönü, İ. (2017). **Defterler: 1919-1973**. (2. Baskı). (Haz. Demirel, A.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İsen, C. K. (2010). **22 Şubat-21 Mayıs Geliyorum Diyen İhtilal**. (1. Baskı). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Karayaman, M. (2013). **İsmet İnönü'nün Uşakta Taşlanması Olayının İçyüzü**. İstanbul: Gülmat Matbaacılık.
- Kocabaş, S. (2014). **İhtilalin Kendi Çocuklarını Yiyişi: 13 Kasım 1960 Darbesi ve Alparslan Türkeş**. (1. Baskı). İstanbul: Nasip Ofset.
- Kösoğlu, N. (2003). **Dündar Taşer**. (1. Baskı). Ankara: Alternatif Yayınları.
- Maraşlı, E. (2010). **Darbe İçinde Darbe 13 Kasım 1960/ Ondörtler Olayı**. İstanbul: Bilge Oğuz.
- Metin, İ. (2012). **İhtilalciler Hesaplaşıyor: 27 Mayıs 14'ler ve Dündar Taşer**. (1. Baskı). İstanbul: Töre Devlet Yayınevi.
- Mili Eğitim Bakanlığı. (2004). **Örnekleriyle Türkçe Sözlük Cilt 2 (F-K)**. (4. Baskı). İstanbul: Doğan Ofset.
- Mili Eğitim Bakanlığı. (2004). **Örnekleriyle Türkçe Sözlük Cilt 3 (L-R)**. (4. Baskı). İstanbul: Doğan Ofset.
- Mili Eğitim Bakanlığı. (2004). **Örnekleriyle Türkçe Sözlük Cilt 4 (S-Z)**. (4. Baskı). İstanbul: Doğan Ofset.
- Onuş, S. (2003). **Parola: İnkılap 27 Mayıs'ı Yapanlar Anlatıyor**. (1. Baskı). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Ortaylı, İ., Erdinç, E. Ş., **İttihat ve Terakki: Osmanlı İmparatorluğu'nda Gizli Örgütlenmeler ve Darbeler**. (Haz. Çeker, A.). İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Örtülü, E. (1966). **Üç İhtilalin Hikâyesi, 13 Kasım-22 Şubat-21 Mayıs**. (1. Baskı). Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Özdağ, Ü. (2004). **Menderes Döneminde Ordu Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**. (2. Baskı). İstanbul: Boyut Kitapları.
- Özdağ, Ü. (2006). **Ordu Siyaset İlişkileri: Atatürk ve İnönü Döneminde Türk Silahlı Kuvvetleri**. (2. Baskı). İstanbul: Bilge Oğuz.
- Petrov, G. (2018). **Beyaz Zambaklar Ülkesinde**. (Çev: Osmanov, E.). İstanbul: Koridor Yayıncılık.

- Soysal, İ. (2000). **Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları: Cilt II (1945-1990)**. (2. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Taşer, D. (1975). **Mesele**. (3. Baskı). Ankara: Töre-Devlet Yayınevi.
- Taşpınar Dağcı, G. T. (2006). **Osmanlı'dan Cumhuriyete Ordu Siyaset İlişkisi: ve 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi**. (1. Baskı). İstanbul: İlgı Yayınları.
- Taylak, M. (1976). **27 Mayıs ve Türkes**. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- TBMM. (1985). Şartlı Tehdit Çanakkale Geyikli Olayları. (1960). **Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları**. Ankara: TBMM Matbaası.
- TBMM. (1985). Topkapı Olayları. (1959). **Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları**. Ankara: TBMM Matbaası.
- Toker, M. (1991). **Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları: Demokrasiden Darbeye 1957-1960**. (1. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Toker, M. (1991). **Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları: Yarı Silahlı, Yarı Külahlı Bir Ara Rejim 1960-1961**. (2. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Toker, M. (1992). **Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları: İnönü'nün Son Başbakanlığı 1961-1965**. (2. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Turan, Ş. (1999). **Türk Devrim Tarihi IV: Çağdaşlık Yolunda Türkiye (10 Kasım 1938-14 Mayıs 1950)**. (1. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Turan, Ş. (1999). **Türk Devrim Tarihi IV: Çağdaşlık Yolunda Türkiye (14 Mayıs 1950-27 Mayıs 1960)**. (1. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Turan, Ş. (2002). **Türk Devrim Tarihi V: Çağdaşlık Yolunda Türkiye (27 Mayıs 1960-12 Eylül 1980)**. (1. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2008). **Halk Oylaması Sonuçları 2007, 1988, 1987, 1982, 1961**. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2014). **İstatistik Göstergeler 1923-2013**. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- Yalçın, E. S. (2000). **Türk Milliyetçiliğın Bir Hizmetkârı: Alparslan Türkes**. (2. Basım). Ankara: Sivas Ülkü Ocakları Yayını.
- Yıldırım, S., Zeynel, B. K. (Editörler). (2010). **TBMM Albümü 1920-2010: 4. Cilt 1960-1983**. Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları.

Sürelı Yayınlar

- TBMM Zabıt Ceridesi
- MBK Tutanakları
- Resmî Gazete
- Akis
- Akşam
- Belleten
- Cumhuriyet
- Devlet
- Dünya
- Ege Ekspres
- Kim
- Milli Yol
- Milliyet
- Öncü
- Tercüman
- Ulus
- Ülkü Ocakları
- Vatan
- Yankı

İnternet

- Kurmay Albay Mustafa Kaplan Son Yolculuğuna Uğurlandı. <http://www.hurriyet.com.tr/kurmay-albay-mustafa-kaplan-son-yolculuguna-ugu-40502680>. Adresinden 15 Ekim 2018 tarihinde alınmıştır.
- Uluç, Ö. “Akzambak ve Asena”. (15 Ocak 2016). **Türkiye Gazetesi**: <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/ocal-uluc/589717.aspx>. Adresinden 5 Ağustos 2018 tarihinde alınmıştır.
- Ülkücü Ahmet Er Hayatını Kaybetti: <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/ulkucu-ahmet-er-hayatini-kaybetti-164632h.htm>. Adresinden 20 Ekim 2018 tarihinde alınmıştır.

- Web: <http://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>. Adresinden 21 Mayıs 2018 tarihinde alınmıştır.
- Web: <http://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>. Adresinden 21 Mayıs 2018 tarihinde alınmıştır.
- Web: <http://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>. Adresinden 21 Mayıs 2018'de alınmıştır.
- Web: <http://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>. Adresinden 7 Temmuz 2018 tarihinde alınmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : ŞAHİN, Alpaslan
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : Körfez, 1993
Medeni hali : Evli
E-mail : alparslan29@windowlive.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi	Devam ediyor
Lisans	Kastamonu Üniversitesi	2015

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
-----	-----	-------

Yabancı Dil: İngilizce

Yayınlar: Ekincikli, M., Şahin. A. “27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi Öncesinde Kurulan “İhtilal Örgütleri” Ve “Dokuz Subay Olayı”. **Akademik Bakış Dergisi**. Sa:70, 39-54.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

